

88
615

GALA GALACTION

OPERE

VI

V A R I A

CREȘTINISM, SIONISM, SOCIALISM

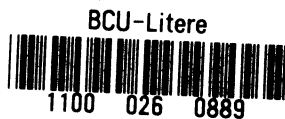
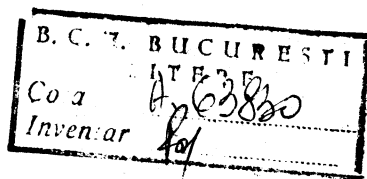
*Ediție îngrijită,
note și comentarii*

de

TEODOR VĂRGOLICI

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București • 2000

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973-21-0659-X

NOTĂ LA VOLUMUL AL VI-LEA

Scrierile lui Gala Galaction incluse în volumul al VI-lea reflectă varietatea preocupărilor sale, în domeniul exegezei teologice, al evocărilor istorico-literare și al publicisticii militante.

Am reprodus următoarele scrieri, în succesiunea lor cronologică, apărute în timpul vieții lui Gala Galaction:

Minunea din drumul Damascului (Argument apologetic). Teză pentru licență. București, Institutul de arte grafice și editură „Minerva“, 1903;

Apologia unei legi și mai presus de ea: a unui principiu. București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1909;

Sionismul la prieteni. București, Societatea anonimă de editură „Mântuirea“, 1919;

Viața lui Eminescu. [Ediția a II-a], București, Editura „Adevărul“, 1924;

Piatra din capul unghiului. Scrisori teologice. București, Tipografiile Române Unite, 1926;

Meditare la Rugăciunea Domnească adică la „Tatăl Nostru“. Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1927;

Răbdare și nădejde. Chișinău, 1928;

Vlahuță. București, „Vremea“, 1944;

O lume nouă. [Ediția a II-a], București, Editura Partidului Social-Democrat, 1946. Nu am reprodus schița de debut *Harpistul Dionis*, deoarece am inclus-o în *Addenda* primului volum al ediției noastre, apărut în 1994.

Volumul se încheie cu un capitol de *Note și comentarii*.

TEODOR VÂRGOLICI

**MINUNEA DIN
DRUMUL DAMASCULUI**

MINUNEA DIN
DRUMUL DAMASCULUI

Creștinii cred și mărturisesc că Iisus Christos este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, iar celor ce odinioară și acum au negat și neagă adevărul credinței lor ei le-au răspuns și le răspund prin scriitorii lor numiți *apologeți*. Apologeții sunt apărătorii și doveditorii Dumnezeirei lui Christos (și prin urmare: ai operei sale, Religionea Creștină).

În decursul vremurilor, apologeții au găsit și au pus în șir multe și diferite probe pentru Dumnezeiescul Adevăr. Între ele, una nu prea scoasă la iveală și nu prea întâlnită este și aceasta pe care am ales-o eu pentru lucrarea de licență: *Minunea din drumul Damascului*, adică faptul care l-a convertit pe Sfântul Pavel la credința în Christos. Acest fapt, deși nu prea folosit de apologeți, are într-însul o forță apologetică neașteptată și neînvinsă. Creștinarea Sfântului Pavel, examinată de aproape și judecată strâns, constituie un *argument apologetic* (un argument că Iisus Christos este Dumnezeu), pe care nu poate să-l doboare nici o putere și nici o iscusință a liberei cugetări.

Mintea omenească, rămasă la propriile ei puteri, nu poate să explice de ce s-a făcut creștin și apostol Sf. Pavel. Convertirea lui întrece puterea de pricepere și de judecată a cugetărei necreștine; și această cugetare e constrânsă să vadă în convertire cel puțin o taină nepătrunsă, dacă nu sincer și de-a dreptul: o manifestare clară a Dumnezeirei Omnipotente a Mântuitorului. În mod indirect, convertirea Sf. Pavel, sfidând orice fel de explicare independentă, se arată într-adevăr ca urmarea unei minuni și ca îndeplinirea unui ordin dumnezeiesc: urmarea Minunei din drumul Damascului, în care Sf. Pavel primi de la Domnul darul Grației și ordinul Apostolatului.

Acest adevăr, la locul și la largul lui într-o carte întregă, eu l-am desfășurat cu economie în aceste câteva zecimi de pagini, pe cari le prezint ca teză de licență.

Pentru bună înțelegere, trebuie să spun aici, la locul cuvenit, întâi, că întocmirea, șirul și aproape toate ideile de frunte din această lucrare nu sunt împrumutate de nicăieri și de la nimeni; n-am avut nainte-mi nici o icoană, după care s-o zugrăvesc pe a mea. Singurul meu izvor direct – *Religiunea creștină dovedită* (ca dumnezeiască) prin convertirea și apostolatul Sf. Pavel – l-am găsit într-o cărticică tipărită la Paris, în anul 1754, traducere franțuzească după originalul englezesc scris de Mylord George Lyttelton. Celelalte câteva izvoare de cari m-am folosit, afară de *Introducerea în „Noul Testament“* a lui Friedrich Beex, sunt numai negative, adică izvoare cari chemau întâmpinarea și argumentarea mea apologetică. Al doilea, trebuie să accentuez că, în lucrarea aceasta, îndreptățit fiind de subiectul ei, am căutat să scriu și am scris nu ca pentru un colegiu academic, versat în cele teologice, dar ca pentru mulțimea indistinctă a celor ce s-au poticnit ori șovăiesc în calea credinței, a mângâierii și a nădejdei noastre creștinești. De aceea, vorbirea mea este pretutindeni pe înțelesul și potriva celor străini de Facultatea și de învățătura teologică. Gradul academic de licențiat în Teologie nu poate ca să-mi dea mulțumirea sufletească, pe care mi-ar da-o faptul să știu bine cum că, prin aceste câteva capitole, am putut să hotărâsc, în sufletul unui singur cititor! primul pas de revenire către Domnul.

I

Sf. Pavel a lăsat Bisericii Creștine o seamă de *epistole* în cari adevărul existenței sale stă săpat ca într-o epigrafie. Scrisorile nimăru, niciodată, n-au mărturisit și n-au scos mai mult în relief un cuget deosebit, o personalitate rară, ca aceste scrisori, trimise de Marele Apostol, pentru diferite pricini, unora din comunitățile creștine, întemeiate de el în călătoriile-i misionare. Stilul epistolar al Sf. Pavel, socotește însuși Ernest Renan (*Saint Paul*, pag. 232), este cel mai personal ce a fost vreodată.

În epistola către galateni, a cărei autenție n-a fost pusă de nimeni la îndoială – din ziua primirii ei de către galateni și până la anul 1851, când Bruno-Bauer a întreprins aceasta, fără nici un succes și fără nici un următor – și care pare că a fost scrisă chiar de mâna Sf. Pavel, căci de obicei el își dicta scrisorile, citim următoarele: „Vă fac cunoscut, fraților, că *Evangelia* care a fost

binevestită de mine nu este după om, pentru că și eu n-am primit-o nici n-am învățat-o de la om, ci prin descoperirea lui Iisus Christos. Ați auzit de purtarea mea altădată în iudaism, că urmăream peste măsură biserica lui Dumnezeu și o duceam la pieire; și spoream în iudaism peste mulți de o vârstă cu mine în neamul meu, fiind mai mult rămânitor de datinele strămoșilor mei. Dar când binevoi cel care mă deosebi de la păntecele mamei mele și mă chemă prin Darul său, să descopere pe Fiul său întru mine, pentru ca să-l binevestesc între neamuri, de îndată nu m-am destăinuit către carne și sânge“ (*Galateni*, I, 11-16).

În acest fragment, Sf. Pavel întâi declară că învățătura lui în doctrina creștină i-a fost dată prin descoperire de Iisus Christos și al doilea aduce aminte galatenilor despre faptul creștinării lui, destul de cunoscut în lumea iudee, iudeo și păgân-creștină de atunci, anume că el, mai înainte ca să fie zelosul și neobositul propovăduitor al cuvântului evanghelic, pe care-l venerază creștinătatea, a fost un crâncen dușman al *Evangeliei* și că, din această stare, Dumnezeu l-a făcut să treacă în extrema ei, chemându-l la zidirea a ceea ce strica.

Când și în ce împrejurări s-a întâmplat faptul acesta? pe care îl amintește Sf. Pavel, într-o scrisoare pornită de la propria sa mână, pe care îl arată ca îndeobște cunoscut, și care a avut puterea să-l facă din inamicul: apostolul lui Christos.

Convertirea Sf. Pavel este istorisită în *Faptele Apostolilor* de 3 ori, în 3 capitole diferite (IX, 1-19; XXII, 1-26; XXVI, 12-18). Capitolul XXII coprinde o cuvântare, pe care Sf. Pavel a ținut-o poporului din Ierusalim, aprins de mânie împotriva-i, de pe treptele căzărmei Antonia, în vreme ce autorul *Faptelor* asculta din mulțime. Iată o parte din ce spune Sf. Pavel celor de același neam cu el, îndârjiți asupra-i până la omor, tocmai din pricina creștinării lui: „Bărbați, frați și părinți, ascultați-mi apărarea către voi acum. (Și auzind că le vorbea în limba ebraească ținură și mai mult liniște; atunci zice): Eu sunt bărbat iudeu, născut într-adevăr în Tarsul Ciliciei, dar crescut mare în acest oraș la picioarele lui Gamaliel, învățat după strășnicia legii părintești, plin de râvnă fiind pentru Dumnezeu, după cum sunteți astăzi și voi toți; eu am urmărit această cale până la moarte, legând și dând prinși la închisoare bărbați și femei, după cum îmi da dovadă atât arhierul cât și toată bătrâniunea, de la care primind și scrisori către frați m-am dus la Damasc, ca și pe cei care erau acolo să-i aduc legați la Ierusalim, pentru ca să fie pedepsiți. Și pe când mergeam eu și

mă apropiam de Damasc, fără de veste în miezul zilei străluci din cer, ca un fulger împrejurul meu, o lumină deîndestulă. Și am căzut în locul unde eram, și am auzit un glas zicându-mi: Saule, Saule, pentru ce mă urmărești? Iar eu am răspuns. Cine ești, Doamne? Și zise către mine: Eu sunt Iisus Nazareul pe care tu îl urmărești. Și cei care erau cu mine zăriră într-adevăr lumina, dar n-auziră glasul celui care îmi vorbea. Și am zis: Ce voi face, Doamne? Iar Domnul zise către mine: sculându-te mergi la Damasc, și acolo ți se va spune despre toate ce-ți sunt rânduite ca să le faci“ (*Faptele Ap. XXII, 1-10*).

Așadar, Sf. Pavel, iudeu născut în Tarsul Ciliciei, crescuse și învățase multă vreme în Ierusalim, la școala rabinului Gamaliel, având pentru lege și Dumnezeuul lui Israel o dragoste aprinsă, și având desigur gândul să ajungă și el rabin. Mai mult decât atât și mai mult decât la alții de potriva lui (cum el însuși scrie galatenilor) iubirea-i cea înflăcărată pentru lege și pentru datina strămoșească îl împingea la o activitate aprigă și inimică împotriva măritorilor lui Christos, cari i se păreau că sunt contrari datinei și legii. De aceea urmăririi, arestării, bătăi și închisori, Pavel (Saul, pe atunci) le scutura cu violență asupra comunității creștine din Ierusalim ca și din centre mai îndepărtate, de pildă din Damasc. Către Damasc Saul pornește într-o zi „sufărând amenințare și omor împotriva ucenicilor Domnului“, după ce, de la marele arhieru luase scrisori de recomandare către sinagogele din Damasc, în puterea căror, pe câți va găsi acolo următori căii lui Christos, bărbați ca și femei, să-i aducă legați în Ierusalim. Dar când era aproape de Damasc, ziua-n amiaza mare, o lumină extraordinară, întrecând strălucirea soarelui, un fulger circular! învăluie pe Saul și-l culcă la pământ. Și pe când tovarășii lui de călătorie, spăimântați de flacăra cerească, își reveneau în fire, pentru el, numai pentru el, fulgerul se făcea voce, topea arama inimică a inimei lui și o turna din nou – minune istorică în veci strălucitoare! – Pavel inimă creștină, Pavel apostol lui Christos.

Din Ierusalim, prigonitorul nu plecase singur, ci însoțit de destui tovarășii; pentru scopul cu care se ducea la Damasc era nevoie de cel puțin un pumn de oameni. Pavel se sculă din drum orb cu desăvârșire și tovarășii lui îl duseră de mână în Damasc, unde avu loc epilogul Minunei din drumul Damascului. 3 zile, Pavel stătu orb și nu puse în gură-i nici pâine nici apă; iar după 3 zile, Vistierul minunilor și al puterilor trimise lui Pavel și unui evlavios iudeu din Damasc, ucenic al Domnului, anume Anania, 2

visuri complimentare (mai exact: o vedenie și un vis) prin cari ei se făcură cunoscuți unul altuia și se întâlniră. Anania își puse mâinile peste capul lui Pavel și numaidecât de pe ochii acestuia căzură ca niște solzi. Atunci Pavel își redobândi vederea, se sculă, se boteză și luând de mâncare prinse puteri. – Astfel s-a petrecut convertirea Sf. Pavel, după istorisirea pe care el singur o face poporului din Ierusalim și cu câteva amănunte din locurile paralele, aflate în *Faptele Apostolilor*.

(Ca determinare cronologică aproximativă, convertirea Sf. Pavel și minunea care a provocat-o au avut loc nu mai înainte de anul 34 sau 35 al erei vulgare și nu mai târziu de 38; pentru că, 3 ani după convertire, Pavel fuge din Damasc, peste zidul cetății, într-o coșniță lăsată prin fereastră de creștini, scăpând astfel din mâinile etnarchului (regelui Aretas) care, întărit de iudei, pusese streajă pretutindeni ca să-l prindă. Istoria, însă, știe că Damascul, pe atunci oraș al provinciei romane Siria, a stat vremelnic în stăpânirea regelui arab Aretas (din Petra) de la moartea lui Tiberiu (37 d. Chr.) și până la moartea lui Claudiu (41 d. Chr.). Prin urmare, ca Pavel să fi putut să aibă de-a face, în Damasc, 3 ani după convertire-i, cu un etnarch al regelui Aretas, este de rigoare ca această convertire să fi avut loc nu mai înainte de anul 34 și nu mai târziu de anul 38. (Fr. Bleek, *Einleitung in das N.T.*, pag. 479.)

Fără nici o întârziere, Sf. Pavel iese la predică, iese la luptă pentru adevărul Învierii lui Christos, chiar în Damasc, înmărmurind de mirare pe iudeii cari îl știau cine este. Căci tot ce privise până aci drept merit și câștig i se părea acum pagubă și demerit, față cu înălțimea cunoștinței lui Iisus Christos și a credinței în El. Vălul care le sta iudeilor pe ochii minții, când citeau pe Moisi, și care se risipea numai în Christos, pentru Pavel fusese ridicat. Acum, el vedea clar în inextricabila lui învățătură rabinică și înțelegea *Scripturile*. Dumnezeu îl scăpase din încâlcitura literei, care omoară, și-i dăduse aripile spiritului, care dă viață, înaltă și înțelege. Pavel iese la predică, înarmat cu dumnezeiasca descoperire și puternic în vorbă și în fapte ca unul pe care cu adevărat îl arătase și îl atinsese degetul lui Dumnezeu. Propovăduirea Sf. Pavel, rezumată și păstrată în epistolele sale, e ca un fel de tâlcuire a *Sfintei Evanghelii* și a operei Mântuitorului, făcută cu o putere de sinteză, de adâncire și de clarificare, într-adevăr divină. Desigur că Dumnezeu l-a ales pe Sf. Pavel ca să tâlcuiască lumea pe Christos și lucrarea Sa în lume.

† Iisus cel răstignit sub Ponțiu Pilat este Christosul pe care îl vestesc Legea și Profeții. Dumnezeu l-a înviat din morți și întru slavă l-a așezat de-a dreapta Sa. Prin moartea și Învierea lui prea glorioasă, a început în lume o cu totul nouă ordine de lucruri. Lemnul pe care s-a răstignit Christos este semnul hotarului între două împărății; cea de mai-nainte de Christos și cea după Christos; una veche, alta nouă; una care a trecut, alta care începe acum. Până la Christos, neamul omenesc a stat sub puterea păcatului, a umbrei și a legei; iar legea era numai o stea aprinsă poporului Israel, ca să se îndrepteze către Răsăritul lui Christos. Legea lui Moisi a fost pentru poporul ales numai o călăuză, numai un povăzător și un pedagog, până la Christos. Prin lege și prin îndeplinirea prescripțiilor legale, nimeni nu s-a mântuit și nu putea să se mântuiască, adică să se răscumpere păcatului originar, pentru că aceasta înțrecea puterea omenească și a unui așezământ vremelnic. Când însă a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca să răscumpere pe cei de sub lege, adică pe Israel, și o dată cu el: întreg neamul omenesc (căci neamul omenesc întreg primise în Abraam făgăduința răscumpărării). Prin venirea lui Christos în lume, prin patima și prin Învierea lui, soarele cel așteptat de veacuri a răsărit prealuminat, dăruind progenerii lui Adam dezlegare din greșala lui și celor de sub lege dezlegare din îndatoririle ei cele formale, multiple și fără de profit. Legea împărăției celei nouă – Noul Așezământ – e mult mai ușoară și mai fericită. Ceea ce în legea veche nu se dobânda nici cu prețul a mii de holocauste și a celor mai riguroase îndeletniciri legale – spălarea de prihana strămoșească – sub legea cea nouă, se dobândește desăvârșit prin credința în Christos și în Învierea lui. Drept aceea, nimic nu mai stă în picioare din tot ce a fost până la Christos; legea s-a desființat; timpul epitropisirii noastre s-a încheiat cu majoratul justificării prin credința în Christos; și robia și temerea cea veche s-au schimbat în libertate, în înfiere și în fiască îndrăzneală către Dumnezeu. Cine crede din toată inima și mărturisește că Iisus cel crucificat este Mesia, făgăduitul legei, întrevăzutul profețiilor, trimis de Tatăl în lume pentru ridicarea păcatelor lumii, înviat din morți și înălțat întru slava Tatălui – acela a primit arvuna Sfântului Spirit, și-a agonisit nădejdea vieții celei vecinice și, hărăzindu-și trupul vas de cinste lui Christos, a murit păcatului. În sfârșit, credincioșii Domnului, adormiții ca și vii, sunt o oaste care, în ziua Revenirei lui prea strălucite și înconjurată de

arhangeli buccinatori, va întâmpina pe Domnul și va fi de față la judecata cu care el va face sfârșit lumii.

Arabia de sus, Cilicia, Ciprul, Pamfilia, Pisidia și Licaonia auziră mai întâi predica lui Pavel și a soților lui. Alegându-și drept metropolă Antiohia Siriei, timp de 14 sau 17 ani, Pavel semănă cuvântul evangelic din Ierusalim până în inima Asiei Minore, iar după acest răstimp, se ridică, în a doua-i călătorie misionară, până în Galatia, evangeliză această țară și apoi, prin nordul Frigiei și prin Misia, ajunge la Troas, lângă mare. Întâia oară, un apostol al Domnului privea Europa la orizont. Domnul provocă în vis pe Pavel ca să treacă în Macedonia. Câteva luni de zile, el binevesti în această țară, cu mari piedici din partea iudeilor, cu mari primejdii din partea autorităților iritate de iudei, dar și cu mari succese. Apoi, poate 20 de ani de la convertire-i, Pavel intră în clasică Eladă, în Atena și în Corint, aducând cu sine tezaurul cunoștinței lui Christos. (Sosirea Sf. Pavel în Corint are loc către anul 53 sau 54; și dacă cei 3 și 14 ani, din scrisoarea către galateni, trebuiesc adunați ca să facă 17, apoi de la convertirea Sf. Pavel trecuseră aproape 20 de ani.)

Pretutindenii, Pavel desfășoară o activitate supraomenească. Făclie aprinsă adevărului Învierei, Pavel își poartă flacăra pretutindenii; împrăștie tuturor din lumina minunată, se risipește în fapte și în cuvânt, și gata să se stingă sub vântul câtor greutăți, câtor rezistențe, câtor goane! reapare, vecinic biruitor, și trece mai departe – mărturie lui Christos și probă miraculoasă adevărului mărturisit. Însoțit de câțiva tovarăși buni și credincioși, lipsit adesea de cele necesare vieții, el merge din țară în țară, din oraș în oraș, spunând celor din neamul său ca și celor străini marea taină ce fierbea în inimă-i, făcându-le cunoscute adâncurile îndurării și ale dragostei lui Dumnezeu pentru omenire, și din prisosul sfinteii lui ardori, dăruind, la câți cu bunăvoință, pacea, bunul cumpăt și bogăția nădejdei în Christos. Lucrând cu mâinile (corturi și covoare) ca să-și câștige singur existența și să nu fie povară nimărui, Pavel dă neofitilor săi pilda muncii și a cuviinței. Bântuiți de multe rele suflețești și trupești – mândrie, vrajbă, răzbunare, desfrânare... – el îi vindecă de aceste patimi păgânești, îi curăță în apa botezului și-i primenește cu haina cea albă a dragostei creștine, întru suprema sărbătoare a Venirei Domnului. Toate piedicile, toate răzvrătirile și prigonirile oamenilor sunt neputincioase față cu zelul și vigoarea lui. În ochii lor, Pavel pare sfios, netrebnic și prost la vorbă; dar Dumnezeu a voit ca cele

slabe din această lume să biruiască pe cele tari, de aceea Pavel – deși într-un searbăd vas de lut – poartă pretutindeni și împarte neobosit din comoara *Sfintei Evanghelii*. În ochii veacului, Pavel trece drept rapăn și gunoi; dar Pavel răspândește pretutindeni, tuturor, mireasma cunoștinței lui Christos, celor ce pier și celor ce se mântuiesc – unora miros de moarte ca să moară, altora parfum de viață ca să viețuiască, acum și în viața vecinică. Predica lui Pavel nu se recomandă prin excelența vorbirii și a înțelepciunii; adevărul ei Pavel nu-l sprijinește pe raționamentele încatenate ale filosofiei; toată știința lui este Iisus Christos (și acesta răstignit), dar cuvântul lui e forte prin ajutorul Spiritului Sfânt și prin puterea lui Dumnezeu. Căci Pavel nu lucrează numai cu cuvântul; mâinile lui săvârșesc minuni în numele lui Iisus Christos și puterile drăcești îl recunosc de servitor al Domnului. Epistolele lui ne spun pe față că el își întărea propovăduirea prin semne dumnezeiești. Și parte din iudei și mulți dintre păgâni, cucerți prin predică și semne, au crezut pe Sf. Pavel și și-au înscris numele în Cartea Vieței.

În suferințe, în nevoi, în strămtorări, în bătăi, în închisori, în turburări, în osteneți, în vegheri, în posturi, prin curăție, prin cunoștință, prin îndelungă răbdare... – Pavel isprăvește și misionada a treia și vine în Ierusalim (către anul 59 sau 60 al erei vulgare) unde trebuia să urce cele din urmă trepte ale extraordinarei lui chemări. Căci iudeii, prigonitorii lui în lumea întreagă, se răzvrătiră împotriva-i și-l îmbrânciră în mâinile autorității romane. Mai bine de 2 ani, Pavel stătu la închisoare în Cezareea Palestinei și fiindcă procesul lui nu se mai sfârșea, iar iudeii făceau tot chipul ca să le cadă în mână și să-l omoare, Pavel, ca cetățean roman, apelă la cezarul. După o călătorie pe Mediterana, întreruptă de un naufragiu și de o iernare în insula Malta, Pavel, în primăvara anului 61 sau 62, călcă pe pământul Italiei și, întâmpinat și însoțit de frați, intră în Roma prin Poarta Capenă. Încă 2 ani de zile, în decursul căror, Pavel, prizonier, pătrunse cu cuvântu-i până în casa cezarului – și istoria propriu-zisă îl pierde din vedere. E foarte probabil că Marele Apostol scăpă din această închisoare, duse numele lui Christos până în Spania, după cum avea de gând și, numai după 5 ani și în a doua închisoare, primi – legionar biruitor – neveștejita cunună martirică. Tradițiunea Bisericii Creștine este convinsă despre aceasta; pentru istoria propriu-zisă, însă, catul acestei misionade – al patrulea în uriașul

edificiu al apostolatului Sf. Pavel – se pierde în ceața controversei.

Acesta e, în cel mai grabnic rezumat, istoricul vieței și al activității Sf. Pavel. Fără nici o interpretare, apostolatul lui e un corolar și o probă adevărului că însuși Iisus Christos l-a chemat la lupta pentru Cruce. Munca și ostenețele Sf. Pavel, suferințele și biruințele lui, energia și puterea lui de rezistentă verifică de-a dreptul Minunea din drumul Damascului.

II

Dar mintea omenească e liberă și rebelă! În fața a ce nu pricepe și o covârșește ea se dă înapoi și se revoltă, ca un armăsar în fața unei bariere, peste care pintenii îl zoresc să sară și el nu vrea. Această barieră e minunea, e ideea că Sf. Pavel a putut să fie convertit prin minune. „Nu! întâmplarea de lângă Damasc nu a fost minune; ea a fost orice afară de minune, pentru că minunea nu există, nu se poate.”

Capitolul precedent se reduce aproape întreg la această dublă propozițiune: Saul, un iudeu contimporan aurorei creștinismului, puternic în cunoștința și în observarea Legii lui Moisi, dușman neîmpăcat credinței în Christos și celor ce o mărturiseau, se convertește pe neașteptate la credința prigonită și ajunge cel mai mare răspânditor al ei, cel mai îndrăzneț soldat al Crucei, cu o vorbă: Pavel, atletul lui Christos.

Scopul meu este să dovedesc că această convertire s-a făcut printr-o minune și numai printr-o minune. Pentru aceasta, voi arăta că orice fel de explicare s-ar da convertirii, orice fel de soluțiune omenească și firească s-ar propune problemului, el rămâne neînțeles. Și când se va vedea că omenește și cu puterile cugetării libere faptul nu se poate înțelege, voi fi îndreptățit să mă întorc la singura explicare posibilă și adevărată – aceea pe care ne-o dă însuși Sf. Pavel.

De aceea, iată întrebarea care vine de la sine și se cade acestui capitol: Dacă Pavel nu s-a convertit la credința în Christos în urma unui amestec dumnezeiesc și a unui ordin prea înalt, atunci ce a putut să-l facă să se convertească?

Mi-e foarte îndemână să repet și să plec a doua oară de la evidența că Apostolul Pavel este o persoană tot atât de cunoscută

istoriei cât ar fi cutare sau cutare rege din vechime, mărturisit de un ulcior cu monede, de o piatră comemorativă ori de un mauseleu. Dar ce zic! Oricine n-are decât să citească cu luare-aminte Codicele Paulin și va găsi într-însul mai mult decât niște arginți cloțiți sau un mormânt, căci va găsi acolo un etern suflu de viață și de adevăr. Am arătat că însuși Sf. Pavel declară galatenilor, într-o scrisoare ce e un capodoperă de însuflețire, de vibrațiune și de durere comprimată, că, din dușman al lui Christos ce se găsea, s-a făcut apostol Lui, în urma unei exprese chemări dumnezeiești. Iată că același lucru îl declară și în epistola sa cea către filipeni (cea mai intimă și mai afectuoasă dintre scrisorile Marelui apostol, ajunse până la noi) în niște termeni suprem de categorici: „Dacă vreun altuia i se pare că are încredere în carne, mie mai mult: prin tăiere împrejur de opt zile fiind, din neamul lui Israel, din seminția lui Benjamin, ebru din ebrei, în măsura legei fariseu, în măsura râvnei urmăritor al bisericei (lui Christos), desăvârșit fiind în măsura îndreptățirii ce este în lege. Ca unele care îmi erau câștiguri: acestea le-am socotit pentru Christos pagubă. Și socotesc că toate sunt pagubă pentru înălțimea cunoștinței lui Christos Iisus, Domnul meu, pentru care m-am păgubit de toate și le socotesc gunoaie, ca să câștig pe Christos“ (*Filipeni*, III, 4-8).

Ce a făcut pe Pavel să execute în viață-i această gravă schimbare de front, dacă Minunea din drumul Damascului nu a fost minune? Ce a putut să-l facă să jertfească o situație făcută, o reputație crescândă, o religiune, un neam – și să ia pe umeri lemnul infamiei (un simbol de oprobriu și de groază!) crucea sclavilor răzvrățiți și răstigniți?

Jefuind Minunea din drumul Damascului de caracterul ei suprafiresc, bruscând mărturiile Sf. Pavel și respingând amintirile Bisericii Creștine, liberii-cugetători ies unii după alții la acest maidan: episodul de lângă Damasc ori că a fost ori că n-a fost. Dacă nu a fost: atunci el este pe de-a întregul o invențiune, o perdea pictată și lăsată peste vreun câștig, peste vreun interes, peste vreo ambițiune sau peste vreo pasiune, pe cari Pavel, deghizat în servitor al *Evangeliei*, le urmărea în umbră. Dacă întâmplarea din drumul Damascului a fost într-adevăr: atunci ea ori a fost vreun nevinovat accident de călătorie (externo-intern) pe care Pavel, pe cât naiv pe atât și superstițios, l-a luat drept o întâmpinare din partea lui Christos – ori, în sfârșit, tot episodul, tot ce credea Pavel că a văzut și a auzit, tot ce relatează *Istoria*

originilor Creștinismului, a fost numai o halucinație, o întâmplare din capul lui Pavel, o vâlvorare a unor creieri aprinși și dezechilibrați. Prin urmare: 1) Sau că Pavel a susținut un neadevăr și a umplut lumea cu o poveste ce nu se petrecuse niciodată (dintr-un tainic interes pentru care se și prefăcuse apostol al lui Christos); 2) sau că Pavel s-a amăgit pe sine însuși și a luat drept minune un fenomen vulgar, datorit oboselei drumului, căldurei zilei, electricității atmosferice etc.; 3) sau, în fine, că Pavel a fost un om neîntreg, care a crezut că vede și aude aievea ce a văzut și auzit numai în capul lui. Astfel, liberii-cugetători ori tăgăduiesc de tot minunea, ori îi primesc chipul pe jumătate, dar ca o întâmplare fără importanță, ori i-l primesc complet, dar pe socoteala insanității și pe garanția științei psiho-medicale.

Nu știu ce presupunere ar mai putea să facă libera cugetare care să nu se reducă la vreuna din aceste 3 și care să aibă într-însa mai mult decât nenobleța celei dintâi, mai mult decât superficialitatea celei de a doua și mai mult decât temeritatea celei de pe urmă.

Voi examina unul după altul aceste 3 tipuri de explicare, propuse de cugetarea independentă convertirii Sf. Pavel și voi arăta cum, unul după altul, se frâng în fața divinului problem ca niște scări de asediu, zadarnic aruncate pe zidurile unei cetăți neînvinsă.

III

Cei ce tăgăduiesc cu totul Minunea din drumul Damascului sunt materialistii, în general, și au fost, în veacul XVIII, filosofii Marei Enciclopedii. Voltaire și pleiada lui aruncară în bloc miraculosul biblic și privindu-l drept minciună îl dădură persiflării (M. Guyau *L'Irréligion de l'Avenir*, pag. 62). Această impietate hilară și această conduită astăzi sunt o modă veche și dacă le mai întâlnim câteodată, le întâlnim la materialistii practici, mărginiți și ignoranți în cestiune. Dar fără cheltuieli de duh, presupunerea că Sf. Pavel s-a convertit la creștinism pentru cine știe care interes și numai din interes (și că, prin urmare, minunea-cauză este inventată) aparține materialismului vechi și nou, vulgar și filosofic, potrivit credinței respective că omul e un dobitoc – evoluat cât vrei – a cărui activitate în total și ale cărui

acte, luate îndeosebi, nu au altă explicare decât dublul interes: alimentar și sexual.

„Oricât de generoasă și de dezinteresată ți-ar apărea o faptă a cuiva – nu te încrede, ci privește-o mai de aproape și nu vei întârzia să vezi pe ea stema interesului, de-ar fi atât de mică și de ascunsă cât semnul pe care-l lasă floarea când cade de pe fruct. Interesul stăpânește peste toată lumea și peste orice om, fie el însuși Sf. Pavel. Ceea ce a văzut el și a auzit lângă Damasc e lucru secundar; noi să-i cercetăm întâi afacerile și interesele și vom vedea pe urmă ce trebuie să credem.“

– Ce însemnează cuvântul „interes“ în dicționarul sistemului?

– Însemnează grija activă pe care o purtăm nevoilor noastre zilnice, și când satisfacerea lor ne-o garantează averea: grija pe care o purtăm plăcerilor mândriei și planurilor noastre ambițioase.

– Așadar, hrana, îmbrăcămintea, locuința, iubirea de argint, vaza în societate, ambiția renumelui, dorul de a stăpâni pe alții, lăcomia de laudă, de desfătări și de lux desfășurat pentru umilirea aproapelui... toate acestea și altele ca acestea pot să se numească și să fie „interesul“ cuiva, după om și după împrejurări.

E curios să vezi cum faptul convertirii Marelui Apostol, pus în această balanță a socotinței materialiste, o descumpănește și o frânge, ca nu știu ce ghiulea de fier, o balanță mercantilă; pentru că creștinarea sa se înfățișează înaintea cercetării tocmai în condițiunile inverse celor așteptate! Făcându-se apostol al lui Christos din inamic al Lui, și propovăduitor al *Sfintei Evanghelii* din doctor al legii mozaice, Pavel pierduse dintr-o dată și pentru totdeauna și pozițiunea lui de-abia făcută, și legăturile-i de rudenie și de prietenie, și cinstea, și renumele, și viitorul lui. Putem să ne închipuim cât de comodă și de onorată i-ar fi fost viața, dacă rămânea în legea și în poporul pentru cari arătase la început atâta zel. Fariseu renumit prin vrednicia lui legală, rabin reputat pentru multa lui învățătură, pildă edificatoare vlăstărișului lui Iacov – Pavel ar fi înaintat în drumul vieții salutat până în pământ de cetele poporului ales. Iar în porticul lui Solomon, comentând scripturile discipolilor adunați în juru-i, el s-ar fi simțit columnă casei lui Iehova. Și toate acestea cari erau partea și câștigul lui, el le-a socotit pagubă, le-a socotit gunoi! E curios, prin urmare, să observi că „argumentele“ căutate de sistemul protivnic dincoace de convertire se găsesc și se văd de departe, dar aruncate și disprețuite, tocmai pe celălalt mal, dincolo de convertire.

– Aceasta nu însemnează mult, căci chiar când am primi de justă observarea și am admite că Pavel a făcut o jertfă însemnată, ieșind din mozaism și din sânul poporului iudeu, nu încapă nici o îndoială că el a găsit în creștinism destule compensări, cari l-au mângâiat, desigur, cu prisos, de toate câte le pierduse – ca să nu mai zicem de-a dreptul că aceste compensări au fost însăși premiul și explicarea convertirii lui.

Cine erau creștinii și care era situațiunea lor, în momentul când Pavel îmbrățișează crucea lui Christos? Erau aproape toți oamenii cei mai umili și mai neluăți în seamă din poporul iudeu; iar situațiunea lor: cea mai de neînviat din lume. Este exagerat, fără îndoială, ce zice păgânul Cels (în cartea lui pierdută *Cuvântul adevărat*) despre următorii lui Christos: că erau, unul și unul, numai oameni de nimic – robi, copii, femei, săraci, imbecili și vagabonzi – dar e foarte adevărat ce zice despre ei însuși Sf. Pavel: „Vedeți dar chemarea voastră, fraților, că nu mulți (sunteți) înțelepți după carne, nu mulți puternici, nu mulți de neam strălucit“ (I *Corinteni*, I, 26). Urmează, deci, că cei mai mulți dintre ei erau oameni din popor, muncitori cu mâinile, lipsiți de orice nobleță fie părintească fie cărturărească. Pentru cine știe cui a semănat Christos, cu preferință, asemenea recoltă e bine înțeleasă. Dar să rezumăm firul istoric. Mântuitorul consumase pe lemnul durerei Dumnezeiescu-I sacrificiu; El, cel ce luase chip de sclav, murise ca un sclav, prin moartea cea mai de ocară și de spaimă pe care o scornise păgânismul. Moartea Sa, care era tocmai biruința Sa, păruse lui Israel cel împietrit un succes pentru societate și pentru lege, iar ucenicilor Săi; un dezastru. Căci cei mai de aproape dintre dânsii rămăseseră la început nepricepuți și deznădăjduiți. Reîmputerniciți, însă, în chip miraculos, ei ies la predică și câștigă credinței în Înviere câteva mii de oameni. Autoritatea politică și religioasă dezlanțuiește atunci asupra lor aceeași urgie ca și asupra Învățătorului. Îi oprește ca să mai propovăduiască, îi bate cu nuiele, îi bagă la închisoare, omoară dintre ei un diacon, un apostol, și îi silește să fugă din Ierusalim și din Iudeea. În aceste împrejurări, între lapidarea diaconului Ștefan și decapitarea Apostolului Iacov, Pavel intră între creștini. Te întrebi: ce foloase, ce câștig, venea el să caute printre acești oameni urmăriți de stăpânire, blestemați și lepădați de neamul lor, sărăciți complet (dacă mai avuseseră câte ceva), pribegi pe drumurile Siriei și pe căile Mediteranei? Și ce e și mai minunat e că Pavel știa mai bine ca oricine strămtorările, suferințele și primejdiile acestor dezmoș-

teniți, căci doar însuși el îi strâmtorase, îi târâse la închisori și îi primejduise în tot felul, pe deplin convins că are de-a face cu niște dușmani ai poporului și ai lui Dumnezeu.

„Cu toate acestea, va relua vocea contrazicerii, oricât de nevoiași erau cei mai mulți dintre creștini (căci toți nu erau), dacă erau oameni cari munceau, Pavel a putut prea bine să-și ia regulat din munca lor o dijmă potrivită, iar când este vorba de faimă apostolică și de autoritate peste ei să le clădească nalte până la cer.“

Nu numai că Pavel n-a căutat și n-a cules printre creștini, de pe urma ostenelelor lui în *Evangelie*, moșii, case și venituri, dar nici cu îndestularea primelor nevoi trupești n-a voit să se aleagă; fiindcă predicei sale el îi dădea pretutindeni recomandarea supremului dezinteres, ca unul care muncea cu mâinile zi și noapte, ca să-și câștige singur hrana și îmbrăcămintea și să nu împovăreze absolut pe nimeni. „Vă aduceți aminte, fraților – scrie întâia oară Sf. Pavel tesalonicenilor – de osteneala noastră și de munca noastră; noapte și zi lucrând spre a nu împovăra pe cineva dintre voi, am predicat către voi *Evangelia* lui Dumnezeu“ (I *Tesaloniceni*, II, 9); iar a doua oară, le scrie încă o dată: „Înșivă știți cum trebuie să ne urmați nouă, că n-am fost fără rânduială între voi, nici n-am mâncat în dar pâine de la cineva“ (II *Tesaloniceni*, III, 7-8). De ce câștig, de ce profit mai poate să fie vorba, când Pavel nu voia să primească în dar de la convertiții săi nici măcar hrana-i de fiecare zi? Același lucru, aceeași ideală dezinteresare ne-o mărturisesc și cele 2 scrisori ale sale către corinteni, cu acest accent în plus: „Până în ceasul de acum și flămânzim și însetăm și fără îmbrăcămintă suntem și cu pumnii suntem bătuți și nestătători suntem și ne ostenim lucrând cu mâinile noastre“ (I *Cor.*, IV, 11-12). „Iată ce sunt gata să viu a treia oară la voi, și nu voi fi sarcină; pentru că nu doresc ale noastre ci pe voi“ (II *Cor.*, XII, 14). Tot ce se găsește în epistolele Sf. Pavel care să semene a primire și a strângere de bani este că a fost miluit de câteva ori de comunitatea din Filipi și că a recomandat cu stăruință și a călăuzit până la Ierusalim o colectă pentru comunitatea-mamă. Dar ce concluziune se poate trage din aceasta împotriva aceuia cărui conștiința îi dădea această mărturie superioară: „Cel care seamănă în carnea sa: din carnea sa va secera piere iar cel care seamănă în Spiritul Sfânt: din Spiritul Sfânt va secera viață vecinică“ (*Galateni*, VI, 8).

Mi se pare că punctul întâi e câștigat. Pavel nu s-a convertit pentru nici un fel de folos material. Oricât ai cerceta în aceste

oglinzi ale sufletului său (scrisorile-i rămase) nu vei găsi nici o urmă, nici o umbră de agonisire personală.

„Atunci, desigur că Pavel s-a făcut creștin pentru amezițoarea glorie de a fi co-răstignitul lui Christos și pentru imensa autoritate pe care i-o dădea apostolatul peste comunitățile creștine.“

Este un anacronism să credem că renumele Sf. Pavel a semănat cumva cu renumele Sf. Vasile cel Mare sau cu al Sf. Ioan Gură de Aur. La epoca la care ne aflăm, creștinii erau pentru păgâni niște băiguitori de lucruri neînțelese și cu neputință. Predica mântuirii, care irita într-atâta pe învățații iudeilor, pe filosofii păgâni îi invita la ironie. Această gloată care nu cunoaște legea este blestemată! (*Ioan*, VII, 49) scrâșneau fariseii și cărturarilor asupra celor ce erau robiți de învățătura Mântuitorului. Iar când Sf. Pavel ridică voce în areopagul atenian și mărturisește speranța învierii morților, unii dintre areopagiți îi spun mai pe departe: Te vom asculta despre aceasta și altă dată – pe când alții îl iau în răs de-a dreptul. Dacă Pavel se convertise la credința în Christos din ambițiunea ca să-și facă numele vestit în veacul lui, își alesese mijlocul cât se poate de rău. Afară de aceasta, el se recomanda atențiunii și candida la celebritate într-un chip care-l deservea cu totul. Lasă că predica Învierii lui Christos era nenimerită, dar și el nu-și dădea nici o osteneală ca să fie, în vorbă și în înfățișare, cât de cât pe placul lumii: „Când am venit la voi, fraților, am venit aducându-vă taina lui Dumnezeu la cunoștință, nu în măsura unei revărsări de cuvânt sau de înțelepciune. Căci n-am hotărât să știu ceva între voi decât pe Iisus Christos, și pe acesta răstignit. Și eu în slăbiciune și în temere și în multă frică am fost la voi. Și vorbirea mea și predica mea nu erau în cuvinte înduplecătoare ale înțelepciunii omenești, ci în dovedirea Spiritului și a puterii“ (I *Cor.*, II, 1-4). Iar în epistola către galateni: „Sau caut să plac oamenilor? Dacă aș plăcea încă oamenilor, slujitorul lui Christos n-aș fi“ (I, 10). Prin urmare, o dușmănie între aprobarea lumii și între servirea lui Christos, de care Pavel era perfect de conștient. Însă ceea ce rezumă decisiv situațiunea lui Pavel și a predicei evanghelice, față cu spiritul contemporan este această frază renumită. „Iudeii semne cer și elinii înțelepciune caută; iar noi predicăm pe Christos răstignit, pentru iudei smintea, pentru neamuri nebunie“ (I *Cor.*, I, 22-23). Așadar, nu mai era vorba de cinste și de slavă, dar era vorba de cea din urmă energie, pentru a înfrunta disprețul și hula tuturor. „Ca gunoarie ale lumii ne-am făcut – culminează Sf. Pavel – ca o curățitură a tuturor“

(I Cor., IV, 13). Și cum era să fie într-alt fel, când punem față în față psihologia și moravurile momentului istoric cu îndemnul și cerințele moralei evanghelice? Iar filosofia vremii ce era să zică despre patima și învierea Domnului, pe cari Sf. Pavel le aducea garante moralei predicate, când acestei Taine cugetul omeneșu nu poate să-i servească decât în cel mai pur vestmânt al umilinței și al bunătății?

Nici cinste, nici slavă, nu putea să strângă Sf. Pavel de pe urma convertirii sale (acestea erau să-i răsară cu mult mai târziu din amvonul Bisericii Creștine), ci urmărirea din Damasc, lapidarea din Listra, bătaia și închisoarea din Filipi, și până la câte 3 și 4 ori acestea și altele ca acestea, după cum stă scris în cap. XI, din epistola II către corinteni. Și nu fiindcă a dat peste ele din înșelare de sine și din neprevădere, ci însuși a mers năntea lor și le-a bravat: „Socotesc că suferințele timpului de acum nu sunt de același preț cu mărirea ce are să fie descoperită pentru noi!” (Romani, VIII, 18).

În sfârșit, care era autoritatea Sf. Pavel asupra comunităților creștine? Era mult mai mică decât am socoti; căci în comunitățile din Galatia ea șovăise, în cele din Achaia șovăia neîncetat, iar în cele din Iudeea era nulă. De altfel, chiar de ar fi fost mai mare, Pavel era vecinic călător, din oraș în oraș, din țară în țară; și autoritatea ca să-și merite numele într-adevăr și să se guste pe sine trebuie să fie sedentară. Dar ce e mai mult decât atât, Pavel era, ca să zică așa, mai întotdeauna la arat și mai nicidecum la secerat; căci umbla tot prin ținuturi în cari nu se mai auzise de numele lui Christos și pe când, în urma lui, holdele propovăduirii se coceau, el ara și semăna cine știe unde. Ce autoritate e aceea care-și pune întruna temelie și nu mai ajunge niciodată până la câpriori? Toată autoritatea Sf. Pavel, între neofiii săi, consta în buna amintire și în dragostea pe cari i le păstrau unii dintr-înșii, în scrisorile prin cari îi îndemna la sporul evanghelic, bucurându-se și bucurându-i pentru veștile cele bune, certându-i pentru cele rele, și în rugăciunile pe cari le făceau unii pentru alții – dar desigur că nu de atare autoritate se interesează cercetarea materialistă.

Socotesc câștigate și aceste 2 puncte: Pavel nu s-a creștinat nici pentru curiozitatea lumii, nici pentru episcopisirea comunităților creștine. Să mai dovedesc că Pavel n-a intrat printre creștini nici pentru satisfacerea vreunei pasiuni revoluționare, nici pentru adăparea vreunei slăbiciuni omenești? Cap. XIII (1-7), din

epistola către romani e tot ce s-a scris mai de bun-simț asupra respectului și ascultării cuvenite puterii temporale. Cât pentru bănuiala a doua, era să zică că mă cred scutit s-o răfuiesc, dacă nu s-ar fi întâmplat că tot prin cap. citat (8-14) ea e răfuită gata.

De unde am plecat și unde am ajuns?

O parte din cei ce tăgăduiesc Minunea din drumul Damascului (minunea îndeobște și pe Christos, vistierul ei) afirmă că Sf. Pavel s-a făcut creștin din interes și se crede în drept să spună că Minunea din drumul Damascului a fost făurită pentru acoperirea acelui interes.

Noi am arătat că nici pentru avere, nici pentru trai de-a gata, nici pentru nume mare, nici pentru președere și pentru nici o îmboldire lumească și pământească n-a putut să-și lase Pavel legea, neamul și ura-i de creștini de la început, ca să intre între ei și în jugul *Evangheliei*.

Concluziunea e fără de apel. Deoarece pricina de interes, pe care filosofia interesului o pune ca explicare sub convertirea Sf. Pavel, nu se dovedește cu nimic, urmează că această filosofie nu e în stare să explice convertirea și nu mai are nici un drept ca să ridice asupra Minunei din drumul Damascului învinuirea că este plâsmuită.

Iată cum, de partea cugetării și a explicării materialiste, problemul convertirii Sf. Pavel rămâne închis, inaccesibil.

IV

Poate că unii dintre cititorii acestei lucrări îmi vor obiecta în gândul lor că sfera cu care am primit noțiunea „interesului” a fost cu totul strămtă și exclusiv la ordinele egoismului; căci altfel, dacă aș mai fi înțeles prin interes și cine știe ce interese obștești, sociale, umanitare etc. poate că n-aș fi fost departe ca să dau peste adevărata explicare a convertirii Sf. Pavel. Poate că Mărele Apostol a îmbrățișat credința și cauza creștină, după ce s-a convins că prin adoptarea lor, el era să aducă mari foloase omenirii, servind „interesele ei cele înalte”.

Acestei bănuieli îi răspund: întâi, că eu am discutat în capitolul precedent anume cu filosofia interesului, și după această filosofie, interesul are tocmai sfera la care m-am ținut; și al doilea: pentru cine a citit cu luare-aminte epistolele Sf. Pavel este cert că un

suflet ca al lui nu putea să se dea robitor unor asemenea considerații voporoase, căldicele, dacă nu chiar anacronice. Pavel era convins până la violență că bine pentru neamul lui Adam și plăcut lui Dumnezeu era să fie dedat, trup și suflet, legii mozaice, și ca să-l smulgă de aici – oricare considerație din lume și după lume era nepotrivită.

A doua categorie de protivnici ai Minunei din drumul Damascului o înfățișează direcțiunea explicării naturale, direcțiune care vede în minuni, în general, niște fapte petrecute și firești, dar mărite și transfigurate, nu atât din interes, cât din ignoranță și din superstiție. Sub o minune pe care o citim, se poate, zice ea, să fie o rădăcină de faptă întâmplată; dar toată vlăstărirea și înflorirea sub care ne apare este ulterioară și apocrifă.

Această încercare de a explica minunile scumpe creștinismului este cu totul superficială, ca una care crede că din niște cauze vulgare a putut să nască și să crească până la cer niște consecințe atât de extraordinare, cum sunt, în cazul nostru, Convertirea și Apostolatul Sf. Pavel. Disproporțiunea dintre cauză și efect apasă și nimiceste în etern năzuințele și întreprinderile acestei direcțiuni. După ea, Minunea din drumul Damascului ar scădea până la statura pigmea a unei întâmplări de călătorie, sau a unei indispozițiuni din zdruncinul drumului. Dar se poate susține serios că Pavel și-a schimbat sufletul și viața, pentru că apropiindu-se de Damasc, cu un mandat de arestare pentru creștinii de acolo, de căldură sau de oboseală a avut un leșin, un acces de friguri rele, ori o oftalmie trecătoare? Dacă Pavel ar fi fost atât de becisnic, desigur că niciodată istoria nu i-ar fi știut de nume!

De aceea, trecând cu graba cuvenită peste acest soi de explicare simplistă, ajung la Ernest Renan, care, în cartea sa *Les Apôtres*, după creștinirea Sf. Pavel o explicare mixtă, artificială și foarte destrămată.

Renan – acest gingaș protivnic al Dumnezeirii lui Iisus Christos – nu respinge ideea că creștinarea Sf. Pavel a putut să aibă drept prilej ori măcar drept cadru vreo întâmplare de călătorie, dar, conștient de sărăcia ei, o subiază, ca rezervă, unei alte idei pe care a găsit-o el și pe care o consideră de cheia problemei. Renan crede că Sf. Pavel și-a năpustit legea, neamul și primul lui sentiment către creștini, din părere de rău și din căință pentru răutățile cu cari își încărcase sufletul față de ei. Felul cum Ernest Renan cantă să explice convertirea este tipic, pentru acest spirit complex și curios. Să respingă minunea convertirii scurt, ca născocită nu se poate căci Renan are o vastă

cunoștință de cauză și (mai mult decât atât) a fost o vreme când a crezut minunei și a cinstit-o; s-o primească creștinește și întreagă nu se poate, căci principiile lui sunt împotriva. Atunci ce va face? Va recurge, ca de obicei, la o tocmeală ciudată: nici cum zic necredincioșii cei neinițiați, însă nici cum zice dreapta dogmă creștinească. De aceea, și aici ca și aiurea, Renan suflă peste oglinda adevărului un abur subțire de invențiune și de falsitate. Convertirea Sf. Pavel, așa cum o prezintă veneratele documente ale Bisericii Creștine, este pentru el de neadmis; însă ca să fie, nu-i lipsește decât o îndemânatică deghizare. Drept aceea, Renan recurge la un element strein științei *Faptelor Ap.* și strein conștiinței Sf. Pavel – anume că el avea remușcări ascunse pentru purtarea-i față cu creștinii, doar-doar faptul convertirii Marelui Apostol va putea să treacă pe sub furcile caudine ale cugetării libere de credința în Christos și în puterea Lui.

30 de pagini depărtare de evenimentul convertirii, Renan începe să-și prepare terenul cu o pagină insinuantă: „Adesea, e adevărat, blândețea, resignarea victimelor sale îl pune în mirare; el simțea ca o remușcare“ (*Les Apôtres*, pag. 149). – De unde „e adevărat“? Din documentele competente (din scrisorile Sf. Pavel și din *Fapte*) nu este adevărat! fiindcă ele nu prezintă absolut nici o urmă despre așa ceva; desigur că din chibzuielile și din străduințele lui Renan ca să străbată o poartă la care stă și va sta de-a pururi, streajă, o minune. Dar vom vedea cum Ernest Renan se prinde chiar în mreaja invențiunii sale. El face loc central ideii că pe Sf. Pavel îl chinuia remușcarea, iar împrejurul ei lasă câmp deschis tuturor presupunerilor: oboseala drumului, oftalmie, friguri, căldură etc. și se aproprie de convertire astfel: după ce trecuse de asprele și arzătoarele regiuni ale Gaulonitidei și ale Itureei, Pavel intrase în zona Damascului. „Închipuiesc-și cineva o cale umbrită, deschizându-se într-un strat adânc de lut, udată neîncetat prin canale de irigație, mărginită de coline, șerpuiind printre măslini, printre nuci, printre zarzări, printre pruni, legați între ei de viță în girandolă, și va avea icoana locului unde se petrecu evenimentul straniu care a lucrat asupra credinței lumii o atât de mare înrăurire“ (p. 178). După o asemenea deschidere idilică, Renan zice mai departe: „Dacă Pavel găsi în locul acesta vedemii grozave este fiindcă le purta în spiritul-i. Fiecare pas pe care îl făcea către Damasc deștepta într-însul arzătoare cumpene sufletești. Groaznicul rol de gâde, pe care era să-l joace, ajungea pentru el de nesuferit. Casele pe cari începe să le vadă poate sunt

ale victimelor sale. Acest gând îi stă înfipt în cuget, îi încetinează pasul; ar vrea să nu meargă mai departe..." (p. 179). Prin urmare, un atingător roman de remuşcare, despre care tăietoarea notă psihologică din *Faptele Apostolilor* – Pavel pleacă spre Damasc suflând ameninţare şi omor împotriva ucenicilor Domnului – nu putea să ne dea nici o idee.

Dar Renan nu are dintr-o dată tot curajul acestei literaturi, de aceea începe s-o ocolească cu câteva consideraţii auxiliare: „Oboseala drumului, adăogându-se acestei preocupări, îl copleşeşte. După cât se pare ochii îi erau umflaţi; poate un început de oftalmie. Se mai poate ca trecerea pripită, din câmpia sfâşiată de soare la umbra răcoroasă a grădinilor, să fi căsunat un acces în organizaţia bolnăvicioasă şi grav zguduită a călătorului fanatic. Frigurile rele, însoţite de transport de creier, vin în ţinuturile acestea ca totul pe neaşteptate. În câteva minute ești ca și trăsniț. Când a trecut accesul, îți rămâne impresiunea unei nopți adânci, străbătute de fulgere, în care ai văzut icoane desemnându-se pe fond întunecos" (p. 179-180). Cel mai impresionat lector al acestui citat îmi va acorda, cred eu, că numai în cazul cel mai rar și numai o personalitate cu relief de tot fragil ar fi putut să se trezească, după un asemenea acces, un alt suflet, un alt om. Dar nici Renan nu pune greu temei pe această coniectură și trece la o alta: „Nu e fără putință de adevăr, cu toate acestea, ca o vijelie să fi izbucnit fără de veste. Coastele Hermonului sunt punctul de formare al unor tunete cu cari nimic nu se potrivește în violență. Cele mai reci suflete nu trec fără de emoțiune prin aceste spăimântătoare ploii de foc" (p. 181).

Toate acestea – oboseală, oftalmie, friguri rele, uragan – rămân la perplexitatea cititorului încrezător, căci Renan, după ce a câștigat vreme, revine la ideea lui: „Fie că un delir cu friguri, adus de bătaia soarelui, ori o oftalmie l-a apucat în repezeală, fie că un fulger i-a luat vederea câtva timp, fie că izbucnirea trăsnetului l-a trântit la pământ și i-a produs o zdruncinare cerebrală, care i-a împiedecat câtva simțul vederei – puțin importă" (p. 181-182). „Starea sufletului Sf. Pavel, remuşcarea sa la apropierea oraşului în care era să pună vârf răutăţilor sale: acestea fură adevăratele cauze ale convertirii" (p. 180).

Rămâne aici Ernest Renan? O, nu; căci mediocru satisfăcut de câte până aci, el își încarcă și își copleşește ipoteza cu un al treilea etaj, primind de adevărate cele auzite, în momentul suprem (primit de asemenea), de către Sf. Pavel. Renan nu poate să lase pe

prigonitor ca să-i fermenteze în pace remuşcarea cu care îl dăruiește și să-l scoată convertit fără alte cheltuieli, ci vrea numaidecât ca acest ferment să crească și să irumpă în sufletu-i, până a nu ajunge în Damasc, Fără îndoială, pentru că Renan se îndoiește de eficacitatea invențiunei și simte nevoia neapărată s-o vadă funcționând sub ochii săi: „În mijlocul halucinațiilor căror erau pradă toate simțurile sale, ce văzu, ce auzi el?... Văzu pe însuși Iisus, zicându-i în ebrește: Saule, Saule, de ce mă prigonești?" (p. 182). Cu aceasta Renan covârșește tipul explicării de mijloc – cu împrejurări firești, acoperite, exterioare sau sufletești – și urcă până la al treilea tip de explicare: Pavel vede și aude într-adevăr, dar în halucinație. Voi ajunge în curând și la acest tip de explicare; până atunci să vedem ce se alege din remuşcarea pe care Renan lasă toată greutatea convertirii Sf. Pavel.

Ipoteza lui Renan este tot atât de nejustificabilă și de inconsistentă ca orișicare alta:

1) Epistolele Sf. Pavel ne spun categoric că creștinarea lui s-a făcut în niște condițiuni cari zădărnicesc orice ipoteză de intermediari sufletești, de cumpănă lung purtată și de orișice lacună în cuget și în timp. Convertirea Marelui Apostol a urmat unui semn și unui ordin dumnezeiesc, după cum lumina a urmat poruncei: *Fiat lux!* Că liberă cugetare se poate să n-o primească – e altă cestiune; dar *Faptele Apostolilor* și epistolele Sf. Pavel sunt de față.

2) Sufletescul lui Pavel era cu totul inaccesibil puterilor de înrăurire ale remuşcării. Omogen, compact și precis ca o sabie, cugetul lui Pavel zvârlea ca o sabie pieirea în creștini. Când el era convins că servește lui Dumnezeu și poporului iubit de Dumnezeu, ce puteri de remuşcare de pe lume ar fi fost în stare să știrbească oțelita lui pornire? Tăietoarea-i unitate sufletească, ardoarea-i fără scăzământ nu puteau să lase loc și vreme infiltrărilor remuşcării. Renan face impresiunea că nu vrea să-și cunoască omul, când crede că l-a prins cu așa căpăstru.

3) Pavel, voiește Ernest Renan, își simțea sufletul greu de toate câte făcuse creștinilor și era pe cale să le facă. În vadul remuşcării, imaginile violențelor sale se întorceau împotriva-i răzbunătoare. Înfățișarea chinuțiilor săi trebuia să-l urmărească și să-l tulbure. Renan e de părerea aceasta (p. 149). Pavel fusese față și luase parte sufletească la uciderăa cu pietre a diaconului Ștefan; icoana lui trebuia să-i fi rămas în ochi și să-i întunece. Renan zice și mai mult: „sângele lui Ștefan care țâșnise aproape peste Pavel îi tulbura uneori vederea." Dacă e așa, atunci pentru ce Pavel, în

criza remuşcării sale, nu vede nici una din aceste icoane urmăritoare, ci vede tocmai icoana lui Iisus Christos? pe care nu-l văzuse niciodată, nu-l chinuse niciodată, era complet străin amintirilor lui însângerate. De ce remuşcarea nu-i arată lui Pavel: imaginea lapidată a lui Ştefan, chipurile, lacrimile, rănilor schingiuiţilor săi, ci pe Iisus Christos? pe care Pavel nici nu-l zărise măcar trecând spre Golgota. Dacă Pavel ar fi avut vreun amestec în patimile şi răstignirea Domnului, s-ar mai înţelege; dar așa – ce amintire remuşcătoare îl lega pe el de Mântuitorul? Se va zice, oare; că remuşcarea lui Pavel procedase inductiv şi că, de la imaginile ucenicilor schingiuiţi, indusese – ca la o noţiune sintetică la imaginea streină a Învăţătorului? Voi răspunde că remuşcarea procedează tocmai dimpotrivă, în chipul cel mai analitic.

Ca să se vadă cât de dreaptă e această observare, iată confirmarea ei trasă chiar din cartea lui Renan. Fiindcă era cu neputinţă să rămână neatins de presimţirea acestei enorme greutăţi psihologice Renan a căutat s-o ocolească şi a avut din vreme grijă ca să toarcă o a doua fină falsitate (alături cu cea că pe Pavel îl urmărea... „spectrul lui Iisus“. La pagina 149, din cartea sa *Les Apôtres*, Renan scrie: „Adesea, e adevărat, blândeţea, resignarea victimelor sale îl puna în mirare; el simţea ca o remuşcare; i se părea că aude pe aceste femei evlavioase, nădăjduind împărăţia lui Dumnezeu, pe cari el le aruncase în închisoare, zicându-i în timpul nopţii, cu o voce blândă: «De ce ne prigoneşti?»“ Prin urmare, susţin cu dreptate că remuşcarea lui Pavel, ca să fie logică şi psihologică, trebuia să-i scoată înaintea, chip şi voce, pe prigoniiţii săi, iar nicidecum pe Iisus Christos. Era firesc ca victimile sale să i se arate şi să-l interpeleze, aci în drumul Damascului, după cum şi mai înainte. Renan confirmă în tot sentimental meu; dar tot Renan adaogă mai jos, la loc excelent: „Iisus... această fiinţă supraomenească, în viaţa sa etereă, din care ieşea câteodată, ca să se descopere în scurte apariţii, îl cerceta ca un spectru“. Prin această punere alături a legitimilor icoane cari trebuia să urmărească pe Pavel cu „spectrul lui Iisus“ prestidigitarea era asigurată! Spectrului inofensiv, Renan n-avea decât să-i strecoare viaţa, hainele şi glasul adevăraţilor schingiuiţi, iar remuşcarea să consume restul: adică să doboare pe Pavel, ca pe nimeni în lume, cu o imagine absolut streină imaginilor remuşcătoare – în ciuda tuturor legilor psihologice ale fenomenului.

4) Dar mai e un fapt a cărui importanţă, pusă bine în relief, este pentru psiholog decisivă în cestiune. Renan admite şi primeşte că Sf. Pavel a auzit într-adevăr cuvintele: Saule, Saule, de ce mă prigoneşti? (bineînţeles, zice Renan, în subiectivitatea lui, cea zdruncinată). Dar cuvintele acestea dovedesc că Pavel era complet strein de starea sufletească pe care i-o atribuie Renan în ipoteza sa. Saule, Saule, pentru ce mă prigoneşti? – probează imediat că Pavel era tot atât de dârz şi de neclintit în duşmănia lui ca şi în momentul plecării din Ierusalim. Putea Pavel, oare, să auză aceste vorbe, dacă el era în starea aceea de remuşcare şi de dizolvare, în care şi-l închipuieşte Ernest Renan? Niciodată! Ele sunt o întâmpinare care se potriveşte, în cel întâmpinat, numai unei situaţiuni sufleteşti încordate şi inimice. Cum era să audă Pavel, în capul lui cel plecat, chinuit şi biruit, această întrebare adresabilă unui duşman trufaş şi neînfrânt? Socotesc că obiecţiunea este capitală. Niciodată lui Pavel n-ar fi putut să-i sune în ureche o așa interpelare distonantă.

Ori dacă Pavel, în această stare, putea să audă indiferent orice vorbe înşirate – atunci pentru ce Renan ţine numaidecât ca el să fi auzit chiar cuvintele istorice? Pentru că Renan voieşte să păstreze, întocmai, relatarea documentelor creştine, pe care o simte de prea adevărată, însă s-o cârpească pe spetele ipotezei lui – şi prin aceasta el se nimiceşte pe el însuşi, căci primind divina întrebare: „Saule, Saule, de ce mă prigoneşti?“ Renan şi-a primit, fără să fi băgat de seamă, ruina ipotezei! Această întrebare dă pe faţă că Pavel nu se găsea nicidecum în starea de deprimare în care îl zugrăveşte Ernest Renan, căci de ar fi ca să vedem în ea (cum el voieşte) un fel de glas al remuşcării, remuşcarea se cădea să-i cuvânteze cu totul altceva, în raport cu starea-i de moment. Această întrebare dovedeşte, dimpotrivă, că Pavel era tocmai în starea-i sufletească pe care i-o descrie cap. IX, din *Faptele Apostolilor* – suflând ameninţare şi omor împotriva ucenicilor Domnului – căci rostul ei este perfect de potrivit acestei dispoziţii. În sfârşit, valoarea ei nu e subiectivă, cum o voieşte Renan, ci desăvârşit obiectivă, ca una care fu adresată prin miracol treazului inimic Saul prigonitorul de însuşi Iisus Christos.

Astfel, convertirea Sf. Pavel rămâne taină şi pentru direcţiunea explicării naturale, în frunte cu cvasireprezentantul ei Ernest Renan. Minunea din drumul Damascului n-a fost nici un accident

de drum, nici o indispoziție de călătorie; nici izbucnirea unei închipuite și romanțioase crize de remușcare.

La urma urmei, însuși Ernest Renan nu e prea departe ca să fie de același sentiment. Căci el începe cap. X – „Convertirea Sf. Pavel“ – din cartea sa *Les Apôtres*, cu această frază: „Dar anul 38 fu de preț Bisericii născându prin o cu totul altă cucerire. Într-adevăr, în cursul acestui an putem să punem cu probabilitate convertirea lui Saul, pe care l-am găsit complice la lapidarea lui Ștefan, agent principal al prigonirii din anul 37, și care va ajunge, *par un mystérieux coup de la grâce*, cel mai fierbinte discipol al lui Iisus.“ – Să fi zis: cel mai fierbinte discipol al lui Iisus Christos și fraza era de tot creștină. Așadar, chiar Ernest Renan mărturisește că nu pricepe nimic din această convertire, pe care totuși s-a încercat s-o explice în felul său. De data aceasta, Renan are dreptate; Sf. Pavel s-a făcut creștin și apostol Domnului, într-adevăr: „*par un mystérieux coup de la grâce*“.

V

A. Îmi rămâne să examinez al treilea tip de explicare, propus de cugetarea independentă convertirii Marelui Apostol.

Totala tăgăduire a Minunei din drumul Damascului și punerea ei în socoteala interesului și a mistificării este lucrul celor mulți și necunoscători de cauză. Tăgăduirea de jumătate și atribuirea ei vreunei cauze firești și mijlocii este lucrul celor ce văd faptul oblic și fals. Primirea minunei, cu tot chipul pe care îl are în icoana Bisericii Creștine, însă sub afirmarea că e un caz judecabil de știința sistemului nervos este lucrul unei direcțiuni științifice contimporane.

Astăzi e o școală de învățați (medici și psihologi) care vede, în minunile vechi și nouă, tăria și dovezile Religiei Creștine, izbucnirea unor puteri tainice până acum, dar explicabile cu vremea – ale sistemului nervos. „În zilele noastre, minunile încep să fie explicate științificește. Ele sunt niște fenomene ca orisicare altele; foarte adesea, ele au fost văzute și povestite cu bună-credință, dar rău interpretate. – Știința sistemului nervos, care s-a alcătuit de-abia în timpul nostru, apare dintr-un punct oarecare

de vedere ea o perpetuă constatare și ca un comentariu al minunei. Poate că un sfert din faptele minunate observate și cinstite de omenire, intră în domeniul și sub competența acestei științe nouă“ (M. Guyau, *L'Irréligion de l'Avenir*, p. 64-65). Astfel, pentru că minunea este reclamată astăzi de știința sistemului nervos ca un obiect al ei de studiu, Minunea din drumul Damascului trece pentru unele sfere ale liberei cugetări drept un fenomen sufletesc morbid, iar nu drept o minune. „Faptul a fost o întâmplare lăuntrică ai cărei factori (lumină, glas ceresc și dialog) s-au produs și au vibrat exclusiv în cerebralitatea abnormă a lui Pavel. Împrejurările însoțitoare nu interesează mai deloc; Pavel a văzut și auzit, și în urma acestei fulgerări subiective s-a făcut creștin și apostol lui Christos.“ Aceasta este tema pe care libera cugetare, sub forma ei cea mai nouă și mai titrată, o așează în fața Minunei din drumul Damascului.

Este adevărat că știința fenomenelor nervoase deșteaptă astăzi multă curiozitate și se bucură de multă primire în lumea intelectuală; ea însă e departe ca să aibă vreo putere în fața piscului miraculos sub care se grămădesc susținătoare atâtea veacuri creștinești. Știința cea nouă a sistemului nervos e cu totul tânără, iar ființa ei aproape numai conjectură și concluziune provizorie. Observațiile ei, oricât de multe ar putea să fie, sunt deocamdată de-abia un nisip ce așteaptă să fie plămădit, ca să poată să servească la îndepărtatul edificiu. Cei cari o reprezintă și lucrează în cuprinsul ei au părerile cele mai diverse, pornesc din principiile cele mai împoncișate și ajung, pe baza faptelor observate, la concluziile cele mai inimice. În această stare, indecisă, știința cea nouă nu poate să se rostească asupra unui fapt atât de proeminent în istoria lumii decât sub o rezervă nesfârșită. Notez, deci, la locul potrivit cum că aprecierea ei asupra Minunei din drumul Damascului are numai fragila importanță a ipotezelor neconfirmate; și atunci procesul dintre această direcțiune a liberei cugetări și dintre minunea ce converti pe Sf. Pavel ar fi să se amâne și să rămână amânat până la descurcarea și zidirea în sistem desăvârșit a științei fenomenelor nervoase.

Se întâmplă, însă, că ipoteza cum că Sf. Pavel s-a convertit pe temeiul unei viziuni, oricare ar fi viitorul ei, prețuiește pentru minunea convertitoare cât o măsurare falsă pentru înălțimea unui munte (sute de metri mai puțin și muntele rămâne tot atât de nalt cât este el). Orice ar socoti medicina și psihologia asupra minunei

în cauză, azi, mâine și până la sfârșitul lumii, sunt numai străduințe ale minții omenești, păreri și cuvinte; pe când împărăția lui Dumnezeu nu e în cuvinte ci în putere (I Cor., IV, 20). Căci admitând că oarecând toți învățații medici și psihologi ar declara drept lucru al nebuniei (ca să las la o parte eufemismele științifice) Minunea din drumul Damascului, întru cât convertirea Marelui Apostol, sub cununa ei de consecințe, va ajunge mai înțeleasă pentru mintea omenească? Un fapt este explicat suficient cu explicarea aceasta, când el e datorit – clar pentru toată lumea – alienații vulgare (oricari ar fi genul și gravitatea), dar ce rost are ea în fața unui fapt care a lăsat în omenire, în brazde atât de adânci, urmările lui? Când acești învățați vor ajunge să zică, toți, că Minunea din drumul Damascului a fost fapt de nebunie, le va rămâne să demonstreze cum că nebunia este capabilă să răstoarne lumea și s-o facă la loc mai bună decât era. Știința nu explică absolut nimic presupunând că Sf. Pavel s-a făcut creștin înșelat de o viziune sau de o scăpărare de nebunie, pentru că din viziune și din nebunie nu pot să se nască decât aiureală și neant, iar nicidecum și niciodată preformarea lumii. De aceea, în tot adevărul, această judecare asupra minunii ce converti pe Sf. Pavel e o simplă afacere de modă; libera cugetare numind-o acces subiectiv, fulgurare cerebrală, fenomen de alienație minoră etc. nu face decât să se exprime într-un stil favorit timpului. S-a zis, într-o vreme, și se mai zice că Sf. Pavel a inventat minunea convertirii sale ca să-și petreacă în lume cine știe ce ambițiuni sau ce interes: e o modă a liberei cugetări, care nu se poate proba cu nimic, nu explică nimic. S-a mai zis și se zice că Sf. Pavel s-a convertit din vreo pricină firească, ignorant și superstițios interpretată, sau cum vrea Renan, din remușcare; e o altă modă fără de cuvinte și fără de putere. Astăzi se zice că Sf. Pavel s-a convertit pe baza unei halucinații; este o a treia modă a liberei cugetări, soră în neputință cu celelalte două. Sf. Pavel a văzut și a auzit; zguduirea sufletului său a fost adevărată, sfântă și adâncă până la convertire. Scriptele ce relatează și confirmă faptul – studiate, confruntate, încercate, se dovedesc martori ai adevărului. Iar știința, prea bine informată în aceasta de critica biblică, primește întocmai fizionomia faptului, dar în loc să-i zică minune, îi zice halucinare!

B. Sf. Pavel mărturisește o dată și încă o dată, în prima sa epistolă către corinteni (autentică chiar pentru Christian Baur) că

a văzut pe Domnul sigilând pentru vecii vecilor adevărul Minunii din drumul Damascului, narate de *Fapte*: „Nu sunt stăpân pe mine? Nu sunt eu apostol? N-am văzut oare pe Iisus Domnul nostru?” (I Cor., IX, 1). Iar a doua oară: „V-am dat în cele dintâi aceea ce am și primit că Christos a murit pentru păcatele noastre potrivit *Scripturilor*. Și că fu înmormântat și că a înviat a treia zi potrivit *Scripturilor*. Și că se arată lui Chefa (lui Petru), după aceea celor doisprezece. În urmă se arată deodată la peste cinci sute de frați, dintre care cei mai mulți sunt rămași până acum iar unii adormiră. După aceea se arată lui Iacov, în urmă tuturor apostolilor. Iar în urmă de toți mi se arată și mie, ca unui născut înainte de timp, căci dintre apostoli eu sunt cel mai mic, ca unul care nu sunt deîndestul să fiu numit apostol, pentru că am urmărit Biserica lui Dumnezeu” (I Cor., XV, 3-9).

Ne găsim în fața unei mărturisiri de o însemnătate neîncăpătoare în vorbe. Problema „vedeniei” lui Pavel ajunge dintr-o dată problema a peste 500 de vedenii avute de tot atâția oameni; vârful cel acoperit cu neaua dumnezeieștei taine se arată făcând parte dintr-un splendid diadem de frunți muntoase, la fel încununate. Cei ce susțin că Sf. Pavel a fost amăgitul cerebralității sale trebuie să susțină același lucru pentru mai mult de 500 de oameni, pe cari Sf. Pavel îi mărturisește – ca și el și mai mult decât el favorizați de arătarea Domnului. Plecând de la câteva versete din epistolele Marelui Apostol, pe cari le interpretează după plac, antagoniștii vor numai decât ca Sf. Pavel să fi avut un sistem nervos atins; și în privința aceasta l-am văzut pe Ernest Renan strecurând o vorbă în treacăt. Dar despre acești mai bine de 500, cari văzură pe Domnul, ce se mai poate zice? Cine se încumetă să susțină că ei aveau același creier, același sistem nervos ca și Sf. Pavel sau ei între ei? Și ei toți văzură și auziră pe Cel Ce a înviat din morți, întocmai ca și Pavel! cu deosebirea că erau amicii iar nu dușmanii Lui.

Știința psiho-medicală și „Școala critică” germană nu stau la gânduri în fața cestiunei, atât de greu complicate, ci pronunță și asupra celor 500 și mai bine aceeași sentință: toți fură niște amăgiți ai simțurilor lor, peste toți suflă un vânt de nebunie, toți visară și se înșelară! Dar reacțiunea dreptei cugetări aduce peste temeritatea aceasta dezastrul, dintr-o dată. Se poate oare afirma, în cântărită limbă omenească, cum că un sat întreg de oameni, 500 de individualități, deosebite și inegale – în cugetele, în afectele, în

inima, în nervii și în carnea lor – au putut să aibă, deodată, una și aceeași viziune? Afară de ceilalți (în alte rânduri) sunt 500 de martori! cari au văzut pe Domnul, toți o dată, și Pavel îi cunoștea pe toți, căci, după cum o spune în scrisoare, cei mai mulți dintre ei erau încă în viață, în anul 58 sau 59, și numai câțiva adormiseră. Această mărturisire îl face pe W. Mangold – un critic ultraradical – revizuitorul *Introducerei în N.T.* a lui Fr. Bleek, să spună că ea i se pare „Călcâiul lui Achille“ pentru Ipoteza Viziunii (pag. 476). Cu alte cuvinte, Mangold mărturisește că cei 500 de martori cari au văzut pe Domnul Înviat sunt însăși moartea ipotezei. E peste putință să mai invoci halucinația pentru acest considerabil număr de 500; acești oameni au văzut într-adevăr pe Domnul, L-au văzut în cea mai obiectivă realitate. Dar aceasta însemnează că El, prin Dumnezeiasca Sa putere, a putut și a binevoit să li se descopere! și după cum acestora, tuturor căror a binevoit, după cum unui atât de mare număr deodată, tot așa, rând pe rând, și celor mai puțini și lui Pavel, unul singur, pe drumul Damascului. Și Pavel și cei 500 și toți ceilalți erau întregi, teferi și deștepți ca ziua. Iată cum, Minunea din drumul Damascului are fundamentul cel mai obiectiv; iată cum mărturia Sf. Pavel este piatra de care se poticnește și se sfarmă și această ultimă ipoteză a liberei cugetări.

Dar, oare, Mangold a scos-o în relief, acum, întâia oară? Știința liber-cugetătoare n-o citise niciodată? Ba bine că nu, însă ce poate să fie, pe lumea aceasta, mai oarbe și mai primejdioase, ca falsele principii, cari vor să disciplineze lumea văzută și nevăzută după tipicul lor! Spune principiul că minunea nu se poate, că Dumnezeu șade nepăsător deasupra noastră și că pentru Sine n-a mai păstrat nici o taină, căci pe toate le-a mărturisit minții omenești; adevărul poate să aștepte, Pavel și toți apostolii să mărturisească tot ce vor voi, iar neamul lui Adam să piară în fărădelegile lui!

Poate, însă, că unii nu-și vor crede ochilor – să vadă o ipoteză atât de nalt patronată sfărâmându-se de un singur verset, de o singură stâncă. De aceea, să las această ipoteză să se bată și să se sfarme, a doua oară, de întregul lanț de munți, care înfățișază urmările în lume ale arătării Domnului pe drumul Damascului, și mai înainte celorlalți apostoli.

Christos se arată lui Petru, după aceea celor 12, în urmă deodată la peste 500 de frați, după aceea lui Iacov, în urmă tuturor

apostolilor și la sfârșit de tot și lui Pavel. Cei dintâi, din deznădăjduiți și nepricepători ai *Scripturilor* cum erau, se simt plini de îndrăzneală și de forță; iar litera *Scripturei* înflorește pentru ei profetică și clară. Cel din urmă, vrăjmaș celor dintâi și departe de la credința în Înviere cât poate să fie un dușman religios, e învâluit, pe drumul unei prigoniri gătite creștinilor din Damasc, de o putere necuprinsă, e frânt cu mâini de fulger și trântit în colbul căii biruit! – Cine poate să se împotrivească hotărârei lui Dumnezeu! (*Romani*, IX, 19) și ce mai putea să facă Pavel? – Iar sufletului său cutremurat, din *Scriptura* până aci opacă, i se revarsă, întâia oară, zorile înțelesului venirii lui Christos în lume, al patimei și al Învierii Lui.

Christos grăise celor dântâi: „stați în Ierusalim până ce veți îmbrăca putere de sus“ (*Luca*, XXIV, 49); și în ceasul sorocit, cugetele lor se îmbracă în minune! Mângâietorul cel făgăduit, Sfântul Spirit, se revarsă în flacări de putere pe frunțile și în inimile lor. Acești pescari de pe țărmii lacului Genisaret vor ști să predice *Evangelia* în toate limbile pământului. Aceste sfioase turturele din colinele Galileii vor ajunge vulturii Împărăției lui Dumnezeu. Acești oameni neputincioși vor fi medicii tuturor neputințelor și păcatelor omenești.

Christos grăise lui Anania despre Pavel: „Acesta îmi este un vas ales, spre a duce numele meu înaintea neamurilor și împăraților și fiilor lui Israel“ (*F. Ap.* IX, 15) și Pavel se simte o făptură nouă; lăuntru lui e psalm și sfântă încântare; puterea Spiritului e cu dânsul: în căile lui sfat, în primejdii ajutor, în adevăritărea predicii minune, în rugăciune mângâiere și suspinuri negrăite. Unde este amăgirea onora, unde e nebunia celuiilalt? Citească oricine scrisorile Marelui Apostol și nu va lipsi ca să priceapă faptica realitate a revărsărilor Sfântului Spirit asupra aleșilor Domnului. Acești oameni săvârșeau minuni și se trezeau vorbind în limbi streine! Capitolele XII și XIV asupra darurilor spirituale, din epistola I către corinteni, sunt la îndemâna fiecăruia. 200 de ani mai târziu, Origen, marele dascăl al Bisericeii, mărturisește că puterea Sf. Spirit rodea cu belșug minuni printre creștini; și dacă sunt vrednic să fiu crezut, zice Origen, eu însumi am fost martor la unele din ele. Pavel, zice Ernest Renan, era convins că are darul să facă minuni, dar fără îndoială că nu făcea. Atunci de unde îi venea această stranie credință, dacă n-o pusese niciodată la încercare și dacă nu și-o dovedise cu nimic? Și tot Renan: cât de sărăcuț

interpretează călăuzirea și sfătuirea Sfinților Apostoli de către Sf. Spirit! „Un vis, o impulsivitate momentană, o mișcare negândită, un zgomot nelămurit li se păreau că sunt manifestări ale Spiritului“ (Saint Paul, pag. 127). Dar de ce intră Renan în aceste considerații primejdioase? Pentru că orice critic și istoric, ce pretinde că respectă faptele cu mărturie în regulă, trebuie să țină seamă de o mulțime de lucruri suprafirești la creștinii din această epocă, și să primească, vrând-nevrând, adevărul că peste leagănul Bisericii Creștine stă, simțită și plină de minuni, mâna lui Dumnezeu. Cercetarea istorică imparțială asupra acestei vremi, care scâldă în unda zilelor ei picioarele Fiului lui Dumnezeu și frunțile Sfinților Apostoli, duce ca de mână până în apropierea Covârșitoarei Taine, până la picioarele Golgotei.

Apostolii, Pavel și toți câți văzuseră și crezuseră Învierea se risipesc ca niște vulturi deasupra lumii vechi – pline de tot felul de păcate sufletești, cufundate în nedreptăți, în vărsări de sânge, în petreceri sângeroase, în înbuibări, în desfrânări, în monstruozițată! (Romani I, 24-31) și, acvile divine, de pe cvasicadavrul lungit la picioarele idolilor orbi și muți, încep să sfâșie rușinea și păcatul. Istoria propovăduirii creștinismului, întâile rezultate ale predicei, biruințele urmate și treptate ale vieții asupra putreziciunii și a morței, înfățișează cea mai uriașă, mai zguduitoare și mai istorică epopee cunoscută veacurilor omenești.

Roma, încununată cu dafin muiat în sânge, ospăta fără sfârșit sub umbrarul purpuri imperiale; Pavel și soții lui în *Evangelie* vor ajunge s-o convingă că împărăția lui Dumnezeu este altceva decât mâncare și băutură, decât vărsări de sânge și luxură. Și Roma – desfrânata cea mare care, investmântată în byssus și purpură și împodobită cu piatră prețioasă și mărgăritare, vărsa din pahar de aur vinul desfrânării ei tuturor noroadelor pământului (*Apocalips*, XVII, XVIII), va cădea pocăită la picioarele Mântuitorului și Magdalina proorocită în Magdalena, le va scâlda în lacrimi de credință.

Înțelepciunea omenească se sleise, combinând la sisteme filosofice; cugetarea rătăcea buimacă în labirintul lor, iar scepticismul le sfărâma de-a rândul și ironic și nepăsător se culca peste ruine. Pavel și soții lui vor mătura aceste resturi și vor ridica, pe una și aceeași temelie – credința în Învierea Domnului – dogma Răscum-părării și toată zidirea fericitei înțelepciuni întru *Evangelie*. Căci scris era: „Pierde-voi înțelepciunea înțelepților, și nimici-voi priceperea celor cumiști“ (*Isaia*, XXIX, 14). Pavel subliniază

această profetie în zilele lui Neron, iar în zilele lui Iustinian, care închide școala filosofică din Atena, înțelesul ei este satisfăcut până la o literă. Halucinatul din drumul Damascului vedea înaintea-i prin 5 secolii, ca prin 5 ferestre puse una într-alta!

La strigarea în lume a numelui lui Christos, majoritatea ei purta lanțurile sclaviei; imperiozitatea militară a Romei, gusturile neamului latin și ale altor neamuri vechi, duritatea moravurilor particulare risipeau cu ușurință și din plin, în circuri și acasă, sângele celor lipsiți de libertate. Pavel și frații săi vor izbuti cu nesfârșite greutate să înduplece bronzul inimei antice și s-o facă să vadă în nenorocirii sclavi – liberții lui Christos (I, *Cor.*, VII, 22).

Plini de nedreptate, de desfrânare, de răutate, de învrăjpire, de pizmă, de omor, de ceartă, de înșelăciune, de viclenie... sumeți, îngâmfăți, lăudăroși, născocitori de rele, nesupuși părinților, călcători de cuvânt, fără iubire firească, neîmpăcați, fără milă (*Romani* I, 29-31), astfel erau aceia căror li se numărau Fericirile evangelice; către aceste fiare ale fărădelegei veneau cu salutarea păceii oile lui Christos. Și blândețea și răbdarea și dragostea de oameni și miraculoasa energie care dărâma și rezidea prin acești oameni, după înfățișare și renume: gunoiul lumii – vor ajunge să încovoiaie, să supună și să schimbe lumea veche și moravurile ei. Sufletul ei va deveni un altul; inima ei va cunoaște tresărirea unor fibre nouă; căci bunătatea inimei, căci îndurarea de oameni, căci resignarea sub durerile proprii și împărtășirea durerilor aproapelui – cu socotirea lor aduceri aminte și promisiunilor Celui Ce, în carnea omenească, prin suferință și prin moarte, ne-a arvunit oastei și împărăției sale – vor prinde rădăcini, vor crește și vor rodi, până la sfințenie și la martiriu, între fiii oamenilor. O, desigur că nici boalei, nici nebuniei nu poate să revină cinstea acestor rezultate.

Dușmăniile de neam și dușmăniile religioase făceau prăpăstii între popoarele cari purtau scaunul stăpânirii romane. Purtătorii Crucii vor ști să împace în Domnul aceste nesuferiri: „Nu este elin, iudeu, tăiere împrejur, și netăiere împrejur, barbar, schit, rob, stăpân de sine, ci toate și în toți este Christos“ (*Coloseni*, III, 11).

O mitologie babilonică, oglindă și ațătare patimilor păgânești, căzută în discreditul obștesc – divinități nenumărate, tâlcuite într-un amestecat popor de idoli (chipuri omenești, păsări, dobitoace; târătoare) – capiști pretutindenii cari se cinsteau cu jertfele cele mai necinstite, înfățișau Ierihonul politeismului, la

răsărire lumina mesianică. Pavel, Sfinții Apostoli și legiunile martirilor creștini îl vor înconjura cu propovăduirea *Sfintei Evanghelii* 250 de ani – și Ierihonul se va prăbuși; *Sfintele Scripturi* vor investmânta sufletul lumii cu credința în Unicul Dumnezeu; aripile Sfintei Cruci vor zbura peste mii și mii de altare, înflorite pe mormintele sfinților eroi; iar mireasma spirituală a unei jertfe nouă și fără de asemănare – a jertfei celei fără de sânge – va umple tot pământul!

Iată în linii foarte groase principalele urmări ale luptelor și ale biruinții *Evangheliei*. Atât de sus și de departe a bătut în veacuri și în omenire săgeata trimisă din Sion. Săgeată, arc și coardă (divina învățătură și cei ce erau s-o răspândească) pregătite de Domnul în anii lucrului Său; dar forța cea fără măsură în graiul omenesc, ce întinse coarda inimii aceluia și coarda inimii lui Pavel: descoperirea Învierii Sale. Acești oameni răsturnară și rezidiră lumea, pentru că într-adevăr și întocmai priviră, ascultară și adorară pe Biruitorul Morței, după biruință. Pentru atari urmări trebuia cu bogăție o atare pricină. – A susține că Pavel, cercul apostolic și ceilalți toți văzură și auziră, în vedenie, în extaz, ori în fapt de nebunie, însemnează a tăia firul logic care funcționează în mintea noastră între Cauză și Efect.

VI

Am ajuns la concluziune. – Convertirea Sf. Pavel nu se poate explica în nici un chip, nu se poate deschide înțelegerii cu nici unul din mijloacele liberei cugetări. Nici filosofia interesului, nici explicarea naturalistă, nici ipoteza psiho-medicală – nu sunt în stare ca să descifreze taina ei. Sf. Pavel a fost omul cel mai dezinteresat din lume; Sf. Pavel n-a știut de remușcare niciodată; Sf. Pavel a fost desăvârșit de întreg la minte, energic cum istoria nu-i are perechea, credincios și consecințe căii Domnului până la martiriu. Nici imbold pământesc, nici remușcare, nici boală, nici nebunie – nu se dovedesc sub convertirea lui, oricum ai întoarce-o, oricât ai ispiti-o.

Minunea din drumul Damascului, fără de ființă pentru privirea materialistă, existentă de jumătate pentru privirea naturalistă,

ajunge întreagă la chip, pentru știința fenomenelor nervoase și pentru școala critică. Această din urmă direcțiune e superioară celorlalte două prin știința pe care o are în cestiune: figura minunei trebuie primită întocmai. Atât, însă, și e destul pentru năruirea respectivei ipoteze. Martorii pe care îi citează Sf. Pavel, părtași cu el la vederea și auzirea Domnului, fac deodată dintr-un chip în zugrăveală o realitate. Iar Alpii de consecințe, pe cari Sf. Pavel, Sfinții Apostoli și toți câți mai sunt îi înălțară în lume – monument etern adevărului văzut și mărturisit, sunt o a doua probă despre perfecta obiectivitate a Minunei din drumul Damascului (și a minunilor surori cu ea).

Sf. Pavel s-a făcut creștin și servitor *Sfintei Evanghelii*, dezbrăcându-se ca de o haină veche de tot ce fusese mai-nainte, pentru că, pe drumul Damascului, Domnul i s-a arătat și l-a orânduit apostol Sieși. Acesta este singura explicare ce deschide porțile problemului zadarnic asediat de libera cugetare.

Trăim într-un timp în care spiritul de negațiune și de înfruntare crește ca marea în flux și bate zgomotos în coastele credinței în Christos și în zidurile Casei Lui. Sunt zecimi de școli distructive cari se întrec care de care să dea un preț mai mic pe *Sfintele Evanghelii* și pe minunile istorisite în ele. Este, fără îndoială, o spumegare de o zi pe care o fac deasupra apele înrăutățite ale vremii. Mâine vei privi în urmă și nu vei mai afla-o, căci fața acestei lumi se trece (I Cor., VII, 31). Dar cu toate păcatele de azi și de odinioară ale lumii, și tocmai pentru ele, pământul pe care ea se zvârcolește rămâne însemnat până la Amin cu urmele petrecerei Domnului între noi și cu semnul de pe Golgota.

Cărarea omenirii curge și va curge printre epoci fel de fel, peste vaduri rele, prin schimbări nenumărate, printre ruine și printre reclădiri. Adevărul, însă, rămâne în veci, deasupra vecilor – luminos, cuceritor, sfidător cărărilor și trufiei Cugetărei, dulce umilinței în voie bună, miraculos slăbiciunei încrezătoare într-însul: Iisus Christos, Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat, s-a întrupat, a pățimit, s-a îngropat și a înviat, pentru ca să răscumpere păcatele, neputințele, durerile, trupurile și moartea noastră și să le preschimbe în iertare, în putere, în răbdare, în nestrăciune și în nemurire! Și toți care cred și vor crede astfel, spre uimirea și vecinica nepricepere a filosofiei, vor avea într-inșii viață vecinică (Ioan, III, 16).

Acestui Adevăr – Adevărul prin excelență – Minunea din drumul Damascului îi aduce una din cele mai viguroase mărturii cari îmi stau la știre. Convertirea Sfântului Pavel constituie Dumnezeirei Mântuitorului o probă fără de moarte. Epistolele Marelui Apostol (cari o confirmă și o fac invulnerabilă) sunt ca și un brâu de ziduri neînvinse împrejurul *Sfintei Evangelii*. Zadarnic socotește Necredința că are vreo putere asupra Dumnezeiescului Ierusalim, căci mai întâi trebuie să se izbească – și să se sfărâme în etern! – de zidurile pauline și de turnul lor de pază, Minunea din drumul Damascului.

APOLOGIA UNEI LEGI
ȘI MAI PRESUS DE EA:
A UNUI PRINCIPIU

I

În ședința Sf. Sinod de la 12 octombrie 1909, P.S. episcop al Romanului, D. Gherasim, a citit un memoriu-protest, prin care a declarat de necanonică legea sinodală votată de ambele Camere în primăvara anului curent și a dat anatemei pe toți cei ce ar fi de altă părere decât P.S. sa. Acest memoriu s-a tipărit și răspândit; el este astăzi broșură călătoare și putem să ne ocupăm de el. Totuși, în această Apologie a legii sinodale și mai presus de ea a principiului din care ea porcede, voi deosebi și lăsa neatinse 2 chestiuni:

1) Dacă este admisibil ca un cetățean al țării să se răzvrătească împotriva unei legi investite cu toată puterea legală. În privința aceasta, au cuvânt și autoritate oamenii de stat și de legi.

2) Dacă anatema rostită de P.S. Gherasim a fost sau nu canonică. În privința aceasta, Sf. Sinod, singura autoritate competente, s-a pronunțat – și anume negativ.

II

Memoriul tipărit al P.S. episcop al Romanului are 37 de pagini. În pp. 3-11, P.S. amintește de asigurările și de garanțiile pe care Biserica Română Țe-a dat Patriarhiei din Constantinopol, ca să-i recunoască o autocefalie de fapt seculară, precum și de condițiile sub care Patriarhia ne-a recunoscut această autocefalie. P.S. episcop voiește să ne spună că autocefalie nu însemnează că suntem liberi să ne dăm legile bisericesti ce ne convin și că suntem datori să rămânem strâns legați de litera corespondenței diplomatico-eceziastice de la 1885. Cu legea din 1909 ne-am fi făcut infideli asigurărilor și condițiilor de atunci. Prin înființarea Consistoriului Superior Bisericesc, s-ar călca dogma și canoanele, deși apărate de Tomosul autocefaliei, de Constituție, de legea sinodală din 1872 și chiar de legea din 1909 (art. 9, alin. I).

Mai întâi, zice P.S. Gherasim (pp. 12-13), deși asigurase pe Sanctitatea sa, patriarhul ecumenic, că biserica noastră va primi direcțiunea administrativă și disciplinară *unicamente* de la Sf. Sinod al Regatului României, prin legea cea nouă Sfântului Sinod s-a alăturat Consistoriul Superior Bisericesc, deci un nou organism, o nouă instituție de adunare bisericească. Deși s-a afirmat că organismul nou creat are un rol pur consultativ, față cu Sf. Sinod care este și rămâne deliberativ, P.S. Gherasim găsește că C.S.B. nu are un rol numai consultativ, ci uneori și deliberativ și mai găsește că faptul este imputabil îndeosebi Î.P.S. mitropolit primat, raportorul legii și, într-o măsură oarecare, autorul ei (pp. 14-16).

Categoric, P.S. Gherasim declară că legea este rea și necanonică. Întâiul argument este, încă o dată, faptul că Sf. Biserică Patriarhală din Constantinopol, recunoscând, la 1885, autocefalia bisericii noastre, a proclamat Sf. nostru Sinod: „frate în Christos prea iubit“, ca un singur organ administrativ central, compus numai din arhieriei. Azi avem 2 organe bisericești administrative centrale: Sf. Sinod și C.S.B., în care intră preoții și diaconii, separat și la un loc cu Sf. Sinod (p. 17.) Pentru P.S. Gherasim, aceasta însemnează infidelitate față cu Tomosul autocefaliei și abatere de la cuvântul dumnezeiesc și de la sfintele canoane, privitoare la ierarhia și cărmuirea bisericească.

În pp. 17-25, P.S. Gherasim expune învățătura Bisericii noastre Ortodoxe, despre ierarhie și cărmuire, arătând că episcopul este izvorul învățământului religios, al plinirii slujbelor dumnezeiești și al administrației sau cărmuirii bisericești, ca unul ce este investit de Dumnezeu cu toate darurile dumnezeiești; iar preoții și diaconii, fiind organe ierarhice de treapta a doua și a treia, sunt sub autoritatea lui, ascultă de poruncile lui și nu fac nimic în biserică fără de voia lui. Episcopul însuși este supus episcopilor întruniți în sinod, ca autoritate mai înaltă în Biserică. Sinodul este local (al unei țări sau provincii) și ecumenic, când participă la el episcopii din toată lumea creștină, sau cel puțin atâția ca să poată reprezenta toată Biserica. Sinodul local este cea mai înaltă autoritate bisericească, în țara respectivă, cel ecumenic: în toată lumea. Hotărârile sinoadelor ecumenice au fost și sunt recunoscute de întreaga Biserică și în toată vremea, ca legi în veci obligatoare. Organele deliberative, în sinoadele ecumenice ca și locale, sunt episcopii, nu și preoții și diaconii. Numai dacă vor și când vor episcopii, preoții și diaconii pot să ajute sau să înfățișeze în

sinoade pe episcopi, dar numai ca sftencii sau ca delegații episcopilor.

Cu aceste principii și unități de măsură, P.S. Gherasim, măsurând legea din 1909, nu găsește în ea dogma cea adevărată despre ierarhia și organismul bisericii. Din articolele 9, 18 și 19, confruntate între ele, P.S. deduce că, în C.S.B., vor veni momente când membrii cei aleși adică preoții și diaconii (21 la număr), întrunindu-se cu membrii Sf. Sinod (mai puțin decât 21) și având vot deliberativ, egal cu al arhieriei, în hotărârile ce vor lua în comun vor putea uneori să-i covârșească. De aceea, P.S. episcop se teme că preotul, care până acum era într-o toată supus și ascultător chiriarhului său, de acum înainte, stând alături și dezbătând cu el, ba uneori bătându-l și la vot, va ajunge să-l nesocotească (p. 28).

Și mai rea impresiune îi fac P.S. sale cei 2 stareți introduși în C.S.B. Articolul 18, alin. III, care prevede pentru hotărârile luate de C.S.B. – întrunit separat, fără arhieriei, sub președinția mitropolitului și în prezența ministrului – ratificarea Sf. Sinod, va produce, după P.S. Gherasim, învrăjbire și turburarea sfintei armonii dintre gradele inferioare și superioare ale ierarhiei bisericești, în cazul când Sf. Sinod nu va consfinți cele hotărâte de preoți și de diaconi. Articolele 20 și 21 alarmează îndeosebi pe P.S. episcop: art. 20, fiindcă face pe membrii aleși ai C.S.B. (pe preoți și pe diaconi), în timpul cât vor funcționa în această calitate, să fie justițiabili numai înaintea C.S.B. în întregime; iar art. 21, fiindcă dă puteri C.S.B. să se pronunțe în cestiuni de administrație eparhială, când aceasta i s-ar cere de ministru, deși asemenea pronunțări trebuiesc ratificate de Sf. Sinod.

În restul memoriului său (pp. 30-37) P.S. Gherasim, urcând tonul tot mai sus, ajunge până la canonul 1 al Sinodului VII ecumenic și la canonul 2 combinat cu canonul 1 al Sinodului VI ecumenic, din înălțimea cărora, printr-o alunecare ce nu se poate regreta îndeajuns, sfășie legătura și comuniunea canonică cu frații săi în Domnul, îi afurisește și îi dă anatemei.

III

Acesta este, în rezumat, memoriul citit de P.S. episcop al Romanului D. Gherasim, în Sf. Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române, în ședința de la 12 octombrie 1909.

Ca observație introductivă, acest memoriu respiră un aer de teorie și de speculațiune profund teologice. Ideile, temeiurile cât și anatema cu care încheie denotă o completă și fericită cufundare în cerurile teologice, și o totală pierdere de sub picioare a pământului pe care trăim și suferim. În tot memoriul, nu este nici o luare în considerație, nici o aruncătură de ochi asupra realității, adică asupra stării actuale, pe de o parte din biserica noastră, pe de altă parte din bisericile ortodoxe surori. P.S. Gherasim, când și-a compus memoriul, a deschis tomul său de Drept bisericesc, al lui Sakelaropulos, și celelalte tomuri necesare, iar inima și-a închis-o cu precauțiune. Tot ce stabilește, cu sfinte mărturii și cu canoane, așa este și Amin este. Așa a învățat și P.S. sa, așa am învățat și eu și toți câți știm carte teologică ortodoxă. Aceasta este învățătura noastră! Așa scrie la pravilă!

Dar credeți, oare, că aceste teorii și măsuri de drept canonic le veți găsi undeva, în lumea aceasta plină de păcate și de lipsuri, riguros aplicate ori umplute pe țanc? Tot ceea ce înfiripează P.S. episcop este tipul ideal al vieții noastre ierarhice bisericești, este soarele după care năzuim și vom năzui întotdeauna, dar pe care trebuie să-l căutăm adeseori printre nouri învăhitori ai nevoilor noastre de oameni imperfecti și de cetățeni datori cezarului dinarul legiuit. Ca să se vadă ce deosebire este între a recapitula teorii canonice, la umbra dulce a lui Zonara și Balsamon și între a trăi, ca popor, viață bisericească, sub egida statului și sub povara diferitelor neajunsuri sociale și raționale – voi pune, față în față, prin câteva exemple, idealul cu realul, teoria cu viața.

Zice P.S. episcop al Romanului (p. 7) că Biserica Română, la 1885, a dat Patriarhiei din Constantinopol asigurări și garanții că va primi direcțiunea administrativă și disciplinară unicamente de la Sf. Sinod al Regatului Român, care va păstra intacte dogmele și tradițiunea... etc. Fiindcă, zice teoria (p. 26): „în Biserică... este numai un organ central, îndreptățit a se ocupa de toate treburile bisericești de obște: Sinodul compus numai din arhieriei țării sau provinciei, potrivit canonului 37 apostolesc și altor canoane“. Dar cum stă însăși Sfânta Biserică Patriarhală din Constantinople, față cu acest principiu, când de la 1860 încoace, în această Biserică pe lângă Sf. Sinod funcționează și un *Consiliu Mixt* (vezi *Dreptul bisericesc* de Nicodim Milaș, traducere germană, ed. II, pag. 339) chemat să îngrijească de gospodăria bisericească și compus din 12 membri: 4 episcopi (membri ai Sf. Sinod) și 8 laici notabili, sub președinția celui mai bătrân episcop, ba uneori

chiar a patriarhului? Și ce vom zice, mai departe, despre faptul că Sanctitatea sa adună foarte adesea, la un loc, Sf. Sinod și Consiliul Mixt, și așa ține ședințe, sub sfânta-i președinție? Adunarea aceasta numită *Cele Două Corpuri* este azi marele sinod patriarhal. Așadar, un sinod, în care arhieriei stau alături și sfătuiesc nu cu preoții și diaconii, dar cu laicii. Câtă separațiune face Sanctitatea sa între cestiunile care, după litera canonică, ar fi discutabile și votabile numai între arhieriei și între cestiunile care se discută și se votează, de fapt, în Sinodul Două Corpuri – cine stă să spioneze și să treacă în vreun carnet de poliție secretă ecleziastică! Împrejurările și necesitățile locale așa cer – așa se face. Oamenii de inimă nu se țin de cârșanii.

Zice P.S. Gherasim (p. 23): „Numai sinodul compus din episcopii locali, adică ai unei țări sau provincii, judecă pe episcopul respectiv, pentru învinuiri de ordine morală sau materială“ – și citează canoanele pe cari se întemeiază această regulă a bisericii noastre. Dar când nu se poate sau nu se mai poate, ce este de făcut? Pe lângă Sf. Sinod din Petersburg funcționează 2 contore sinodale, cea din Moscova și cea din Tiflis. Contora sinodală din Tiflis, în care exarhul Gruziei are președinția, este compusă din 3 arhimandriți (2 din Gruzia, 1 din Imeretia) și dintr-un arhipresbiter. Această contoră sinodală are sub puterea sa pe episcopii eparhioți din Imeretia, Mingrelia și Guria (vezi Milaș, p. 341), adică aceștia în caz de vină, sunt justițiabili înaintea exarhului arhieriu și a celor 4 preoți! *Apelatoriul Mitropoliei Sârbești* din Carlowitz, zis și *Consiliul Bisericesc Mitropolitan*, compus din mitropolitul-președinte, 2 episcopi, 3 preoți și 3 laici, este prima instanță care judecă plângerile depuse împotriva episcopilor eparhioți (Milaș, p. 349).

Zice P.S. episcop al Romanului (p. 24): „La sinoadele locale sau provinciale numai episcopii... au fost și sunt organe deliberative... De aceea, sinoadele se și numesc de către canoane sinoade sau adunări ale episcopilor.“ Dar când nu sunt puteri – țara e mică, sărăcia e mare – cum faci față sfințelor canoane? Sf. Sinod din Muntenegru e compus din arhiepiscopul de Cetinie, ca președinte, din episcopul de Zacholm și Rassa, din arhimandriții mănăstirilor din Cetinie și Ostrog, din 3 protopresbiteri și un secretar (Milaș, p. 346).

Trece cuiva prin minte să facă proces Patriarhiei din Constantinopol, pentru Sinodul Două Corpuri? Poți să te superi pe Biserica Rusiei, din cauza contorei sinodale din Tiflis? Poți să ie

sufletul bieților muntenegreni, din pricina sinodului lor, pe care l-au înjghebat și ei cum a dat Dumnezeu?

Iată cum nemiloasa nevoie te constrânge de multe ori să-ți acorzi, vrând-nevrând, inevitabile dispense de la sfintele canoane. Iată cum se prezintă viața și realitatea, dacă vrei să te cobori la ele, din cerul teoriei. – Ce vom zice? S-a desființat legea? Ferească Dumnezeu! Căci legea este sfântă, și porunca sfântă și dreaptă și bună (*Epistola către romani*, 7, 12) dar noi, biete făpturi pământesti, legate patriei, datoriilor sociale și multor altor împrejurări și păcate, pe cari le știm noi între noi, facem și noi ce putem, ca să nu fim cei mai netrebniți și de pe urmă, nici înaintea lui Dumnezeu, nici înaintea oamenilor.

IV

Venind acum mai aproape și luând, îndeosebi, unele puncte din memoriul P.S. Gherasim, vom observa următoarele:

P.S. Gherasim voiește să ne convingă că, deși suntem autocefali, oficial de la 1885, totuși părințeștile solicititudini patriarhale nu pot să dormiteze, când își închipuiesc că suntem în pericol. De aceea, P.S. ne pune în vedere că suntem pe punctul nenorocit să fim priviți și declarați eretici și schismatici de către marea Biserică din Constantinopol.

Pentru ce aceste gânduri rău venite susceptibilității noastre de oameni stăpâni în țara și în biserica lor? Nu suntem noi destoinici să ne facem singuri treburile și să nu mai ostenim pe Sanctitatea sa, cu grija noastră? N-avem noi atâta minte, ca să știm cum se păstrează unitatea în privința dogmelor și a canoanelor ecumenice, cu Biserica din Constantinopol și cu toate bisericile ortodoxe? Gândurile acestea, amenințarea aceasta cu stricarea liniștii Sanctității sale nu sunt bune, fiindcă deșteaptă în noi amintiri și sentimente nefavorabile.

P.S. Episcop găsește, mai departe, că ne-am călcat cuvântul, dat la 1885, precum că Biserica Română va primi, pentru trebuințele bisericesti ale Regatului, direcțiunea administrativă și disciplinară numai și numai de la Sf. Sinod. Însă, Sfânta Biserică din Constantinopol care, după cam am văzut, își primește direcțiunea administrativă și disciplinară nu numai de la Sf. Sinod ci și de la Consiliul Mixt, ci și de la Sinodul Două Corpuri, va fi, credem,

destul de generoasă ca să nu ia în nume de rău Consistoriul nostru Superior Bisericesc. Și aceasta cu atât mai mult cu cât Tomosul autocefaliei recunoaște că: *afacerile de administrație ecleziastică și de ordinea demnităților se pot modifica în vedere cu pozițiunea țărilor, pentru marele cuvânt că: Marea Biserică a lui Christos, aprobând cu toată bunăvoința și recunoscând cu duhul păcei și al dragostei schimbările necesare administrațiunii duhovnicești din sfintele biserici locale, le binecuvântează și le hotărăște spre mai bună zidirea comunității credincioșilor.* (Vezi Tomosul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române). Într-adevăr, sunt canoane care îngăduiesc ca, pe lângă legile generale bisericesti, obligative pentru fiecare biserică particulară, să poată să-și organizeze administrația după împrejurările ei locale și să-și acorde legile corespunzătoare (Milaș, pp. 453-454). – Tocmai în cazul acesta, prevăzut și îngăduit de canoane, ne găsim noi cu legea C.S.B.

P.S. Gherasim afirmă că legea aceasta este rea și necanonică, fiindcă nu găsește în ea „dogma cea adevărată despre ierarhia și organismul bisericii”; și n-o găsește fiindcă i se pare că legea „nesocotește și răstoarnă dogma despre ierarhia bisericască și gradele ei, dogma despre raportul dintre episcopi, preoți și diaconi, și dogma despre centrul autorității bisericesti”. Totuși constatăm că ierarhia bisericască a rămas aceeași ca și până acum: episcopatul, presbiteratul și diaconatul.

Legea sinodală (art. 10) cunoaște pe ambii mitropoliți, pe cei 6 episcopi eparhioți, ca și pe arhierii titulari. Legea prevede (art. 7) pentru I.I.P.P.S.S. mitropoliți o leafă lunară de 3.082 de lei, iar pentru P.P.S.S. episcopi o leafă lunară de 1.541 de lei. Acești înalți ierarhi au rămas cu pace și cu cinste în scaunele lor. Preoții au rămas ceva mai jos, în parohiile respective, iar diaconii și mai jos, la dregătoria lor, după sfânta cuviință și întocmai ca și până acum. Așa stând lucrul, dogma despre raportul dintre episcopi, preoți și diaconi a rămas neatinsă. Iar dogma despre centrul autorității bisericesti e tot atât de sfântă și de validă și pentru noua lege. Atunci ce îl turbură pe P.S. episcop al Romanului? Îndeosebi articolele 18, 20 și 21 din această lege.

Articolul 18 are 4 aliniate. Alin. I spune în general: „C.S.B. va statua asupra tuturor afacerilor disciplinare și de administrație eparhială ale Bisericii Ortodoxe în coprinsul statului român.” Alin. II enumeră diferite cestiuni cu care se va ocupa C.S.B. și asupra cărora va hotări, sub rezerva aprobării ministeriale. Alin. III enumeră altă ordine de cestiuni, cu care se va ocupa C.S.B., iar

alin. IV deslușește că la rezolvarea cestiunilor din alin. III nu vor lua parte membrii Sf. Sinod, de unde urmează că, la rezolvarea cestiunilor din alin. I și II, vor delibera, împreună cu membrii Sf. Sinod (arhieriei cu scaun și fără scaun), și cei 21 de preoți și de diaconi. Deci, pe când în alin. III C.S.B. este numai adunarea separată a celor 21, iar hotărârile luate sunt propuneri și deziderate, întrucât trebuiesc ratificate de Sf. Sinod, în alin. I și II, C.S.B. este întrunirea general deliberativă a episcopilor, preoților și diaconilor. Și aici începe teama P.S. episcop Gherasim. Cum cei 21 sunt mai mulți decât arhieriei, s-ar putea ca „de multe ori, dacă nu în toate împrejurările, să covârșescă, cu ale lor voturi, voturile arhieriei titulari, episcopilor și metropolitelor, și să-și impună hotărârea ce vor voi să ia“. Prin urmare, ce nu poate să admită și să rabde P.S. este posibilitatea ca preoții și diaconii să se întâlnească, uneori, în aceeași cameră deliberativă, cu arhieriei. Aici este tot nodul cestiunei. Aici chem luarea-aminte a lectorului meu.

Este prea adevărat că sfintele canoane, când vorbesc de sinoade, înțeleg ca membri sinodali numai pe episcopi. În Biserica Ortodoxă sinodul este eminent episcopal. Cărțile noastre de Drept bisericesc și toți canoniștii nu vorbesc niciodată într-altfel. Dar acesta e un principiu, e un stindard pe care-l ținem tare și-l ținem sus, deasupra castrelor, luptelor și sinoadelor noastre. E stindardul nostru de căpitanie și stindardul nostru de deosebire, de pildă, față cu Biserica Romană Occidentală, care are și poartă stindardul papal. Deci, acest stindard episcopal îl vei găsi, totdeauna, fălfăind deasupra cortului sfânt, sub care s-au adunat și se adună, ordinar și extraordinar, vitejii noștri. Dar luați aminte: deși stindardul de deasupra este episcopal, *niciodată nu vei găsi, în cortul întrunirii, numai și numai episcopi, nimic altceva decât episcopi*. Cercetați istoria bisericească, consultați actele sinoadelor ecumenice și particulare, citiți numele celor ce subscriu aceste acte, sau – dacă nu aveți vreme – uitați-vă la sinoadele particulare astăzi existente în bisericile autocefale ortodoxe: oricând și pretutindeni, veți constata faptul istoric și contemporan că, la adunarea în principiu episcopală, iau parte, discută și decid și alți clerici cari nu sunt arhieriei. Iată ce zice chiar P.S. episcop al Romanului (pp. 24-25): „Pot, însă, atât preoții cât și diaconii să fie admiși la sinoade, dar numai cu consimțământul episcopilor și nu în altă calitate decât ca însoțitori, ca sfetnici, ca ajutători, ca împreună luptători, ca sfătuitori sau ca împuterniciți

ai episcopilor și pot sta numai în locul al doilea. Chiar și în această din urmă calitate nu au putut și nu pot fi admiși – în virtutea propriei lor autorități, în numele lor ca preoți ori diaconi, ci în numele și în virtutea supremei autorități cea proprie episcopilor lor.“ Așadar, este drept că la sinoade au participat și pot să participe și preoți și diaconi, dar nu în numele lor, ca preoți sau diaconi, ci, ca împuterniciți ai episcopilor respectivi și în numele acestora. Vedeti, în istoria bisericească, cum asemenea preoți și diaconi împuterniciți au stat de vorbă și au decis împreună cu episcopii. De pildă, chiar la primul sinod ecumenic, pe care-l amintește P.S. Gherasim, adunat la Niceea, în anul 325, bătrânul Silvestru, episcopul Romei, a trinis ca delegați ai săi pe preoții Vincentiu și Vitus, care, neapărat, au avut vot deliberativ egal cu al episcopilor.

Așadar, 1) Istoria bisericească ne arată că, de fapt și în realitate, preoții și diaconii au șezut de multe ori alături cu episcopii și au hotărât împreună; 2) Istoria bisericească, Dreptul canonic și după ele P.S. episcop Gherasim știu și recunosc că așa ceva s-a putut și se poate, însă numai în numele și virtutea supremei autorități cea proprie episcopilor.

Ce au făcut episcopii din țara noastră? Episcopii din țara noastră (afară de P.S. Gherasim), în puterea darului arhieresc ce au de la Duhul Sfânt, și în calitatea lor de episcopi și de membri ai Sf. Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române, fiecare dintre ei egal cu P.S. Gherasim, au hotărât și binecuvântat ca atâția preoți și diaconi din cele 8 eparhii să fie consilierii și delegații lor, în împrejurările și condițiile prevăzute printr-o lege specială. Acești preoți și diaconi sunt consilierii și mandatarii episcopatului român, nu în virtutea propriei lor autorități, nu în numele lor, ca preoți și diaconi, ci în numele și în virtutea supremei autorități cea proprie episcopilor. Și atunci, dacă episcopatul nostru și-a dat binecuvântarea lui, absolut valabilă, unei legi care aduce pe preoți și pe diaconi lângă arhieriei, uneori ca să consfătuiască, alteori ca să decidă împreună, ce este de zis și de făcut? Legea este bună și canonică!

Știu de mai-nainte toate obiecțiunile ce mi s-ar putea face, chiar pe cele mai agere și mai subtile, totuși raționamentul meu ar trebui să mulțumească pe orice bun român, căci după cum vom vedea mai departe, e în joc o cestiune care cere de la noi mult patriotism și multă bunăvoință.

Un alt articol din lege care alarmează pe P.S. Gherasim este art. 21: „C.S.B. în urma intervenirii ministrului Cultelor se va pronunța și în chestiile de administrație eparhială și hotărârile sale vor deveni executorii după ce vor fi ratificate de Sf. Sinod...” Ceea ce înseamnă că hotărârile preoților și diaconilor sunt numai niște propuneri care trebuiesc mai întâi aprobate de Sf. Sinod. Liber Sf. Sinod să-și dea binecuvântarea sau nu! P.S. episcop se alarmează de prisos. Dar nu de prisos va fi, când se va ști bine că afacerile de administrație eparhială pot să ajungă, conform legii, în vileagul C.S.B.

Art. 20 prevede că: „membrii aleși ai C.S.B., în timpul cât vor funcționa în această calitate, nu vor putea fi judecați și pedepsiți pentru abaterile lor bisericesti decât de către C.S.B. în întregime.” Aici, orice ar zice P.S. Gherasim e rău venit. Înțelegem foarte bine că legiuitorul vrea, prin acest art., să ferească pe preotul sau pe diaconul membru în C.S.B., de unele prigoniri și răzbunări posibile. De ce să ne ascundem? Prigonirea și răzbunarea pot să urce, uneori, chiar până la inima unui arhieru! Și gândesc că astăzi, în secolul XX, față cu vîgîlentul nostru simțimînt de dreptate, nu mai putem lăsa pe nimeni expus ghearelor nedreptății, fie el, sârmanul, chiar preot sau diacon.

V

Este foarte adevărat că, după învățătura noastră bisericească, „episcopul este cel investit de Dumnezeu cu toate darurile dumnezeiești; el are plenitudinea harurilor câte sunt de trebuință bisericii spre mîntuire” (P.S. Gherasim, p. 22). El are în biserică, în chip eminent, puterea de a învăța, puterea de a săvârși Sfintele Taine (și toate ierurghiile) și puterea de a cârmui turma cuvîntătoare, adică *el are puterea magisteriului, a sacramentelor și a jurisdicțiunii*. El este predicator, preot și administrator în chip absolut. Preoții și diaconii sunt ceea ce sunt, numai pe baza hirotoniei lor, primite de la episcopi și numai cu delegațiunea episcopală. Această delegațiune este în felul ei permanentă și se dă o dată cu hirotonia, totuși episcopul poate să o ridice orișicînd.

Din plenitudinea harurilor sale, episcopul dă și preoților și diaconilor (acestora mai puțin).

Din puterea lui de a săvârși Sfintele Taine și toate sfintele servicii el dă, prin actul hirotoniei, și preotului – și avem preotul

ordinar, cu delegație pe toată viața, deși revocabilă, ca să liturghisească și să ierurghisească.

Din puterea lui de a învăța poporul, adică de a predica, el dă, tot prin actul hirotoniei și preotului și diaconului – și aceștia sunt și rămân predicatori, câtă vreme cuvintele adevărului și ale dreptei credințe vor face de cinste glasul lor.

Din puterea lui de a cârmui biserica, episcopul dă și preotului și diaconului (dar aici nu chiar prin actul hirotoniei, căci un preot care celebrează și predică poate să nu fie nici paroh, nici protopop, nici membru în consistoriu) – și avem pe preoții și diaconii cu funcțiuni judecătorești și administrative.

Prin forța lucrurilor (și în unele privințe chiar după canoane), episcopul trebuie să aibă, în jurul său, mai multe ajutoare, pentru administrarea aerei biserice și pentru conducerea eparhiei. Așadar, episcopul dă preotului (și diaconului) delegație ordinară și permanentă, deși revocabilă, și pentru săvârșirea celor sfinte și pentru predică și pentru guvernarea biserice. Firește, că el o dă de bunăvoie, dar nici n-ar fi cuminte s-o refuze. Tu, episcop, care stai la reședința episcopală, nu poți să servești S-ta Liturghie, în aceeași zi, într-o sută de biserici, nici să înveți tot poporul, nici să cârmuiești mulțumitor 5-6 protopopiate. Deci, de bunăvoia ta, dai din plenitudinea harurilor tale, dar nu știi ce te-ai face dacă n-ai voi să dai.

Mai este însă altceva. Episcopul singur are drept să liturghisească, să propovăduiască și să guverneze, fiindcă Sf. Spirit l-a întărit cu completul dar arhieresc. Sfintele Taine și toate ierurghiile săvârșite de episcop, *oricum ar fi el ca om*, sunt perfect valabile și sfinte (și tot așa e și cu preotul). Aici darul arhieresc este deplin suficient. Dar admitînd că un episcop nu e nici teolog mare, nici predicator, nici bun administrator – ceea ce s-a întîmplat și se întîmplă foarte des – salvează darul său de arhieru aceste grave neajunsuri? Experiența ne dă, spre părerea mea de rău, destule probe negative. Episcopul care n-a învățat carte nu are darul vorbirei, nu are nici mîna fermă, nu se va preface, cu toată plenitudinea harurilor lui în care cred fără rezervă, nici în Grigorie Teologul, nici în Ioan Chrisostom, nici în Leon cel Mare. Darul de a vorbi în limbi străine, puterea de a săvârși minuni, iluminarea și știința dintr-o dată, fără să fi învățat, au fost *harisme* extraordinare care au făcut miraculoasă îndeosebi biserica primară. Dar de atunci încoace lucrurile s-au schimbat.

Să mai presupunem, cum vedem și auzim în fiecare zi, că un episcop e bătrân, e neputincios, e ajuns de multe lipsuri și tristeți – ce zicem de unul ca acesta? Darul Sf. Spirit rămâne cu el, incontestabil, căci cred în tot ce săvârșește, când e îmbrăcat în sfințele odăjdii. Dar omul e bătrân sau nevoiaș; nici de predică nu este bun, nici în administrație nu este tare! Un asemenea episcop, dacă vrea să lucreze, la rândul lui, cu Sf. Spirit, n-are altceva de făcut decât să dea cu împrumut comoara lui. Unui preot să-i dea amvonul, altuia să-i dea administrația averii bisericeii, altuia sau altora să le dea conducerea eparhiei. Când ajuns de vârstă sau mediocru de felul tău, nu poți să fii nici mare învățător, nici mare păstor sau cărmuitor, atunci fii înțelept și dovedește, în lipsa altor roade strălucite, că darul Sf. Spirit este totuși cu tine. Dă cu amândouă mâinile din comoara ta; înconjoară-te de preoții cei mai merițoși și mai zeloși din eparhia ta și dă-le delegațiune permanentă să predice, să cărmuiască, să te reprezinte pretutindeni, fie chiar în adunările fraților tăi episcopi, căci acești distinși fii ai tăi duhovnicești vor face cinste numelui și înțelepciunii tale.

Așa făceau prea înțelepții sfinți părinți și urmașii lor, în vremea de aur! Pe atunci nu era nici rușine nici erezie ca un episcop, mediocru dar cuminte, să ia cu sine și să aducă în sinod pe preotul ori pe diaconul cel mai învățat și mai inteligent. P.S. Gherasim însuși ne amintește că bătrânul episcop Alexandru al Alexandriei a adus cu sine, la sinodul din Niceea, pe strălucitul său diacon Atanasie. Numai că P.S. Gherasim pare a crede că, după discuțiile prealabile, episcopii au intrat în Conclavă, ca la Roma, cardinalii, iar Atanasie cu toți cei ce nu erau episcopi au rămas afară.

Așa au menținut și sporit sfinții părinți și vrednicii episcopi de odinioară, în inimile credincioșilor, convingerea mântuitoare că sfințișii lor păstori sunt purtați și însuflețiți de Sf. Spirit; și așa au și dovedit că Sf. Spirit este într-adevăr cu ei. De când a început oare lumea să nu mai creadă în doctrina noastră și în darul nostru? De când cei purtători de dar au început să pună înainte mai mult pretențiunea lor că au darul acesta, decât probele categorice că într-adevăr Dumnezeuiescul Dar este cu ei. Și aceste probe Sf. Spirit nu le va dăruia decât celui ce este destul de cuminte și de larg la inimă ca să lucreze cu El, în felul de mai sus, iar nu să-L dezmințită prin pretențiuni în veci neroditoare.

Cu cât urcăm mai sus în scara vremii, adică spre începutul Bisericeii, cu atât găsim mai des pe preoți, pe diaconi, ba chiar și pe laici luând parte la sinoadele ecumenice și particulare. Evident,

luau parte fiindcă îi trimiteau sau aduceau episcopii, dar episcopii îi trimiteau sau aduceau, fiindcă, deși simpli preoți și diaconi, evlavia, inteligența și știința lor îi făceau remarcabili și vrednici ca să reprezinte pe episcop și să stea între episcopi. Plenitudinea harurilor arhieresti avea, pe vremea aceea, efectul minunat să facă pe episcopul mediocru să înțeleagă că această plenitudine va fi cu atât mai crezută și mai adevărată, cu cât el va ști să-și aleagă, din clerul său, pe cei mai vrednici sfințici și delegați.

Cu cât coborâm pe scara vremii și ne apropiem de zilele noastre, cu atâta sinoadele devin mai episcopale, preoții și diaconii se răresc din ele, dar vitejia și renumele episcopal nu merg înainte, ci stau pe loc ori dau înapoi. Care e pricina? După mine unul, este că unii episcopi n-au mai voit să deschidă, darului pe care îl au, inimă umilă și fertilă și n-au mai voit ca să lucreze după dumnezeieștile lui îndemnuri. Ai ajuns episcop, dar, sub haina strălucită a harurilor arhieresti, tu ești un om slab ori mijlociu. Dovedește că ai darul pe care îl ai, făcând ca să apară și să înflorească în alții – din clerul tău și din preajma scaunului tău – elocința, guvernarea și știința! Atunci vei fi ca un tată, de felul lui nici voinic nici frumos, dar măreț și admirabil în feciorii lui, toți unul și unul. Darul tău, real, întreg, în tot ce oficiezi, dar din lipsurile tale omenești, neaparent pe amvon și în conducerea eparhiei, pentru multele tale rugăciuni, pentru cuvioșia inimei tale, pentru dragostea-ți fierbinte de turma Domnului, va izbucni, minunat și răsplătitor, în fiii tăi duhovnicești, în preoții și diaconii eminenți, care vor predica, păstori și vorbi în numele tău de tată fericit și de episcop prea înțelept.

VI

Episcopul poate să dea și să delegație permanentă preotului, ca să slujească Sf. Liturghie și toate cele sfinte.

Episcopul poate să dea și să delegație permanentă, ca să învețe pe popor sfânta doctrină.

Episcopul poate să dea și să delegație permanentă, ca să dea administrația eparhiei pe mâinile clericilor pe care îi găsește vrednici.

Episcopul poate să dea și să delegație permanentă, ca să dea, când vrea, preotului și diaconului putere ca să-l reprezinte în sinod, sau, când vrea, îl ia cu sine și-l aduce în sinod ca, în numele său, să grăiască, luminos și elocinte, adevărul.

Episcopii din țara noastră au consimțit să dea unui număr de preoți și de diaconi, din cele 8 eparhii, împuternicirea să vie cu ei, în C.S.B., ca să chibzuiască și să pună la cale lucruri de administrație bisericească. Aveau acest drept? Cu prisos. Dacă *au voit*, au avut tot dreptul. Să nu se spună că 7 episcopi, dintre care 2 mitropoliți și tot pe atâția arhieriei n-au știut ce voiesc, sau că au cedat presiunilor, căci atunci este zadarnic și fățarnic să ne mai zbuциumăm în jurul unei biserici decapitate.

Ar mai fi de adăogat că consimțământul și binecuvântarea episcopatului – ca lucrul să fie cu buna rânduială – au fost interpretate și reglementate printr-o lege: legea sinodală din 1909.

VII

Este multă emoțiune și multă teamă în lumea noastră: cum vom ieși, cu această lege sinodală, în fața Sanctității sale patriarhului ecumenic și a bisericilor ortodoxe surori. Această teamă și această emoțiune ar trebui să nu existe. Întâi, față cu dreptul nostru să ne acordăm, în limitele indicate de canoane și de Tomosul patriarhal, îmbunătățirile bisericești pe care le-am găsit trebuincioase. Al doilea, față cu dreptatea pe care ne-o conferă istoria și starea actuală din bisericile autocefale. Al treilea, față cu patriotismul și cu mândria noastră națională.

Este foarte aproape de noi un popor, care, în niște împrejurări mult mai grave decât a noastră, a avut nenorocul să supere pe Sanctitatea sa și s-a ales cu excomunicarea. Acest popor tace, lucrează fără preget și-i merge bine. Avem prea multă dreptate de partea noastră și suntem prea cuminți, ca să ajungem frați de schismă cu bulgarii. Dar, pentru numele strămoșilor noștri! e rușine să fim atât de fricoși.

Într-adevăr, în legea sinodală (art. 18, alin. I și II), atâta timp cât nici un regulament de casă nu ne dă altă interpretare, este vorba de o singură cameră deliberativă, din care fac parte, cu vot egal, membrii Sf. Sinod și membrii cei aleși ai C.S.B., adică cei 21 de preoți și de diaconi. Ajută-ne, Doamne, să vedem ziua de deschidere! Ajută-ne să vedem pe preoți și pe diaconi stând, frumos și demn, alături cu arhieriei! Ce va fi, Doamne Sfinte!... Eu cred că nu se poate om luminat, gândind și simțind europenește,

care citindu-mă să nu-și zică: Va fi bine; în, orice caz, mai bine ca până acum.

Sper că am izbutit să dau lectorului meu nuanța de deosebire dintre principiu și realitate, dintre teorie și viața imperfectă, cerșetoare de indulgență și de dispense. E colosal de imprudent să te baricadezi într-un canon și de acolo să umpli lumea cu protestările și cu blestemele tale. Numai un legalism feroce, numai o inimă aprinsă dar neîndurată pot să împingă la pasul acesta. Cu așa dispoziții sufletești ajungi să votezi moartea lui Galileu. Nimeni n-a făcut atâta rău Bisericii Dumnezeieșcului nostru Împărat și Mântuitor, care, la urma urmei, n-a venit să cheme pe drepti, ci pe păcătoși, la pocăință (*Luca 5, 32*) ca teologii gramatiști și implacabili. Dacă în *Cartea lui Iosua* (10, 13) stă scris: „Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis” – atunci, cum afirmă Galileu că pământul se învârtește împrejurul soarelui, iar soarele stă pe loc?! Galileu merită rugul, pe lumea aceasta, și chinurile cele vecinice, pe cealaltă!

Toți câți se ocupă cu legile lumești și bisericești știu prea bine ce este *interpretarea* și *comentariul*. Sunt texte de legi, cari, obscure sau îndoielnice de felul lor, când sunt comentate se luminează de o lumină neașteptată, adesea paradoxală. Se cere, numai, ca acel care comentează să fie autoritate incontestabilă. Ei bine, cine poate să dea canoanelor noastre interpretarea cea mai autorizată, decât Sfânta Biserică din Constantinopol și concertul bisericilor ortodoxe autocefale? fie în sinodul ecumenic, fie în așa-numitul *consensus ecclesiae dispersae*. Or, această interpretare este dată în concret și anume în felul cum bisericile surori, în cap cu Biserica Patriarhală, aplică sfintele canoane la situațiile și nevoile respective. Privind în jurul nostru, vedem că prescripțiile canonice se aplică foarte larg și foarte concesiv. Aflați că legea noastră sinodală, cu tendința ei de a aduce, în aceeași cameră deliberativă, pe episcopi cu preoții și cu diaconii, față cu legile și cu obiceiurile din alte biserici ortodoxe, are aerul invențiunei lui Morse pe lângă invențiunea lui Marconi. Noi stăm și discutăm dacă trebuie să introducem invenția lui Morse.

Nicodim Milaș, unul dintre cei mai buni autori de Drept bisericesc ortodox, împarte sinoadele, din bisericile autocefale actuale, în *permanente* și *periodice*, iar pe cele periodice în *sinoade rigurose bisericești* și *sinoade mixte*. Ce sunt aceste sinoade mixte? Iată ce scrie Milaș: „După modelul Consiliului Mixt, introdus în Patriarhatul din Constantinopol în anul 1860,

care se compune din 8 laici notabili și din 4 episcopi, având cea mai înaltă ocârmuire în trebile gospodăriei bisericești și în cultivarea poporului, au fost introduse, în timpul mai nou, asemenea consilii mixte în 3 biserici particulare și anume în cea din Carlowitz, în cea din Transilvania și în Biserica Bulgară. Dar în consiliile mixte ale acestor biserici particulare s-a depășit limita precisă a raporturilor dintre ierarhie și popor, întrucât s-au dat laicilor, în trebile bisericești, niște drepturi cari, după organizația bisericească, nu li se cuvin“ (vezi *Dreptul bisericesc* de Milaș, p. 347). Așadar, laicii au pătruns în sinodul de drept numai episcopal! Nicodim Milaș justifică apoi, cu rațiuni istorice și omenești, ce l-a făcut pe Sanctitatea sa, patriarhul din Constantinopol, să-și acorde dispensă de la canoane și să introducă 8 laici în conducerea afacerilor Patriarhiei, indistinct amestecate cu ale națiunii grecești din Imperiul Turcesc. Incontestabil că acest Consiliu Mixt, din care fac parte cei 8 laici, se ocupă cu chestiuni economice și culturale, dar e tot atât de incontestabil și de cunoscut că patriarhul, în împrejurări importante, întrunește sinodul arhieresc cu Consiliul Mixt și în acest sinod, zis Două Corpuri, Sanctitatea sa, fără teamă de spioni și de trădători, discută și rezolvă orișice.

În Mitropolia din Carlowitz este sinodul mixt care se cheamă *Congresul Național Bisericesc* și care se compune din mitropolitul-președinte, din toți episcopii eparhioți, din 25 de clerici și din 50 de laici. Acești oameni se strâng toți sub un tavan, discută și votează. În Mitropolia din Transilvania este sinodul mixt care se cheamă tot *Congresul Național Bisericesc*, compus din mitropolitul-președinte, din episcopii eparhioți, din 30 de clerici și 60 de laici. În Exarhatul bulgăresc este *Consiliul Exarhal*, compus din exarhul-președinte și din 6 laici. De vreun an de zile mai este și *Consiliul Mixt*, analog cu cel de la Patriarhie, compus din 6 clerici și din 6 laici.

Așadar, se poate zice cu dreptate că noi stăm și discutăm de putem să introducem invenția lui Morse. Oricare ar fi impresiile cititorului meu și oricare gradul său de bărbăție, de un singur lucru aș vrea să-l liberez, anume de frica unei sentințe patriarhale dezaprobande. Nu zic că lucrul n-ar putea să se întâmple..... Știm cu toții fabula *Toporul și pădurea!* Dar eu mă mângâi cu o idee cu care voiesc să mângâi și pe lectorul meu, anume că, dacă... reușim să irităm pe Sanctitatea sa și-l facem să pună pe tapet cestiunea legii noastre sinodale, vom avea o nobilă apologetă: Ironia.

Patriarhul ecumenic, ca să judece procesul nostru, va trebui conform obiceiului, să convoace sinodul său plenar, Două Corpuri. Și în acest sinod cei 8 laici, mai toți jurisconsulți și canoniști, vor fi invitați să se pronunțe (iar cuvântul lor de oameni învățați va fi hotărâtor) dacă Consistoriul nostru Superior Bisericesc – 2 corpuri și el, dar perfect clericale – este sau nu canonic!

VIII

Întreprind apologia acestei legi cu o mare libertate de cuget și de atitudine. Nu legea pentru sine, ca opera unui partid de guvernământ, mă face să iau cuvântul, ci principiul pe care această lege îl reprezintă. Legea este transformabilă și poate chiar să cază, dar principiul este etern! Vorbesc în numele propriu, pe propria răspundere, nu mă angajez decât pe mine însumi și sunt liber, în aprecierile mele, ca pasărea în zboru-i. N-am făcut, nu fac și – mare e Dumnezeu! – nu voi face niciodată nici un fel de politică. Oameni politici, nu căutați, în registrele voastre, obscurul meu nume, căci nu veți da de el.

Vorbesc în numele unui principiu nesfârșit de scump inimei mele: al umanității evanghelice. Nu pot să zic că vorbesc în numele *Sf. Evanghelii*, fiindcă sunt un păcătos care nu am, peste păcatele mele, nici măcar stiharul diaconesc. Dar amintesc cu voce tare că Domnul a zis, în niște împrejurări etern memorabile: „*Sâmbăta a fost făcută pentru om, și nu omul pentru sâmbătă*“ (Marcu, 2, 27), El care „*nu voia jertfă, ci milă*“ (Matei, 12, 7).

Pentru cine judecă lucrurile din lumea aceasta – de la suprafață, o palmă mai adânc, legea sinodală actuală a venit fiindcă trebuia să vie; și dacă veți goni-o pe ușa aceasta, se va întoarce pe altă ușă, însă mă întreb, cu grijă, dacă ușa va rămânea teafără. Ar fi foarte mult de dorit ca politica să nu se amestece în această dificilă cestiune bisericească și să n-o exploateze. Am citit cu satisfacție că unii bărbați de stat, deși în opoziție, au declarat, foarte înțelept, că aici nu poate fi cestiune de exploatat. Cred și eu! Este știut că trecutul guvern conservator avea de gând să aducă o lege similară. Și dacă guvernele se schimbă, nevoile și lipsurile noastre se schimbă mult mai greu. Guvernul actual și-a luat greaua sarcină să răspundă marelui nevoi bisericești (cum era gata să răspundă și

trecutul guvern conservator, dacă mai rămânea la cârma țării) și de aici a ieșit legea sinodală din primăvara anului curent 1909.

Iată, însă, că acest câștig al tuturor este atacat, contestat, blestemat! P.S. episcop al Romanului – ascet sever și legalist, fire anacronică și inaccesibilă durerilor noastre – atât în Senatul țării cât și deunăzi, în Sf. Sinod, s-a pus de-a curmezișul drumului, strigând: Nu veți trece cu această lege, decât trecând peste mine!

Eroism pierdut!... Oricât de atingătoare ar fi atitudinea acestui venerabil bătrân și oricât de adâncă ar fi convingerea lui, această convingere e îngustă și fără generozitate; ea trebuie temeinic răfuită. Acestei convingeri, după literă, îi așez în față convingerea mea cea după spirit (II *Corinteni*, 3, 6). Pe cei ce gândesc la fel cu legalistul episcop îi pun în cântar cu cei ce gândesc la fel cu mine. Unei lumi, pe care razele filantropiei evanghelice cad din ce în ce mai oblic, îi contrapun lumea aurorei și a libertății noastre întru Iisus Christos (*Galateni*, 2, 4). De aceea, în toată nestânjenirea conștiinței mele și în numele unei mari majorități de preoți și de diaconi, de toate vârstele, printre care am mulți amici și cunoscuți, manifestez pentru legea cea nouă și împotriva P.S. Gherasim Saffirin.

Ceea ce mi-e infinit de scump este principiul din înălțimea căruia purcede această lege, fie ea reformabilă, fie ea, azi ori mâine, lovită de nulitate. E necesar să mai amintim nevoile mari și strigătoare, pe care această lege să încearcă să le împace? E nevoie să mai spunem că Via Domnului, cea din Țara Românească, nu mai rodește astăzi decât aguridă? E nevoie să mai deșirăm, boabă cu boabă, mătaniile grele ale păcatelor, vicisitudinilor și feluritelor noastre neconformități bisericești?... O, vai de noi! doar nu ne-am legat la cap de fantazie, ci fiindcă ne doare.

Oricare cuget generos, din țara aceasta, ceva mai inițiat în trebile, însemnarea și chemarea bisericii, nu se poate să nu se fi întrebat și să nu se întrebe, uneori, meditănd în singurătate sau tănuind în cercul câtorva prieteni intimi: „Unde mergem cu biserica și cu criza ce ne bântuiește?” – Inacțiunea și nepăsarea încep să devie primejdioase. Oamenii de stat ai țării, fără deosebire de vederi politice, nu mai puteau și nu mai pot să stea nepăsători. E momentul suprem să ne aducem aminte, toți cu toții, de toate câte am observat, înghițit și suferit în zilele experienței noastre de oameni ai bisericii și să mărturisim: în condițiile de până acum nu mai e de trăit ci de murit!

Prieteni și colegi, aduceți-vă aminte de acel cuvânt teribil, pe care unul dintre teologii noștri, om de o inteligență rară, dar negativă și nefastă, îl spunea pretutindeni: *Lichidăm! Lichidăm!* Doctor eminent, dar și mare om de afaceri, el adoptase acest termen financiar, ca să exprime drastic imensa lui experiență în patologie bisericească. Prieteni și colegi, să ne ferească Dumnezeu de lichidare. Dar pentru aceasta, trebuie să facem evidente, în fața lumii, prin reîncordare, zel fierbinte apostolic și inimi înțelese, puterea, voința și setea noastră de o viață nouă.

Mă gândesc la mulți dintre voi; vă văd, în mintea mea, cum spovediți hârtiei convingerile voastre, cum torturați pana constrânsă să nu scrie decât pentru voi... Disciplina, răspunderea și alte greutăți ale chemării voastre nu iartă ca să dați pe față tot ce gândiți, tot ce simțiți, în împrejurările de azi. Interpretul vostru mă fac eu. Mi se pare că aș comite o lașitate, dacă, pentru voi și pentru mine, nu aș mărturisi că vrem o viață vie! Răbdare, vom apuca zile mai fericite.

Încredințarea mea că trebuie să izbutim vine chiar din mărimea răului care ne stă în față. E peste orice putere omenească să mai oprim, cu vechiul sistem de diguri, apele năvălitoare. Ne preschimbăm sau nu? – este astăzi o întrebare urgentă, pentru Biserica noastră națională. Cu imobilismul organic de până acum, nu putem înainta decât pe un singur drum: al înfrângerii confessionale. Cu spaimă trebuie să constatăm că rândurile noastre încep să se clatine și că unii dintre noi și-au luat lumea în cap, îndrăgind alte confesiuni.

Trebuie să protestăm cu energie împotriva ideii superstițioase sau perfide că Biserica noastră Ortodoxă este un mecanism ruginit, pe care nu poți să-l mai pui în mișcare, decât cu primejdia sfărâmării. Bisericile surori din Transilvania și din Bucovina ne dovedesc că mecanismul este excelent, numai să se găsească cine să-l ungă și să-l pună în mișcare. Trebuie să protestăm cu energie împotriva ideii nenorocite că din niște întâlniri, pline de cuviință bisericească și de urbanitate parlamentară, între P.P.S.S. arhieriei și între fiii și amicii lor, preoții și diaconii – întâlniri cari au de scop tocmai să scuture amorțeala noastră – ar putea să rezulte cufundarea Bisericii în prăpastia ereziei. Episcopii rămân episcopi, preoții: preoți, diaconii: diaconi! Raporturile reciproce, însă, se strâng și se fac mai intime, ca până acum, pe baza unei legi, care invită clerul întreg să-și readune puterile, în vederea celui mai mare bine al Bisericii și al nostru al tuturor.

E cazul să zicem cu poetul nostru național: „Cât n-om fi morți – copii, tot înainte!“ Orice s-ar întâmpla, trebuie să urgisim somnolența de până acum și să ne gătim ca pentru o zi de sărbătoare sau de luptă. Eu unul, gonind toate îndoielile, toate temerile și robust convins că Biserica Domnului nostru Iisus Christos e corabia vecinic dănuitoare, vecinic biruitoare, pe toate mările noroadelor și prin toate vijeliile vremilor, vă strig, din prora ei: Sculați, că este ziuă!

Suntem datori să facem toate forțările cu putință, ca să îndreptăm o situațiune, despre care suntem cu toți de acord că nu se poate să mai dureze. Suntem datori să facem cu toții, înaintea lui Iisus Christos, riguros examen conștiinței noastre și să ne întrebăm: de ce parte mă trage inima? spre litera care omoară, ori spre spiritul care dă viață? (II *Corinteni*, 3, 6). Suntem datori fiecare, conform trecutului nostru pe care îl cunoaștem noi în de noi, și conform viitorului pe care îl scontăm sub cutare sau cutare sistem de speranțe și de planuri, să ne decidem, între noi și Iisus Christos, Cel ce sondează inima și rărunchii (*Psalom* 7, 10) pentru noaptea care domnește încă în păduri și în peșteri sau pentru ziua care a început să transfigureze Răsăritul. Eu mi-am făcut acest examen și cinstit, sincer, irevocabil, conform trecutului meu și întregului meu fel de a fi și de-a iubi pe Iisus Christos, declar că sunt partizanul entuziast al oricărei încercări de a scoate, în ziua Sâmbetei, oiaa căzută în groapă (*Matei*, 12, 11), de a vindeca pe fiica lui Avraam, în ziua Sâmbetei (*Luca* 13, 16) și de a veni în ajutorul tristei noastre stări bisericești cu o lege progresistă, pe care teoria Dreptului canonic poate s-o găsească inconformă, dar pe care pilda și realitatea, din bisericile ortodoxe surori, ne-o recomandă de ani de zile.

IX

Mă doare să gândesc că Apologia aceasta va supăra pe câțiva buni prieteni, pe câțiva binevoitori, pe câțiva binefăcători. Mă doare, mai cu seamă, să gândesc că Apologia mea va supăra pe venerabilul episcop al Romanului, P.S. Gherasim. Dar în serviciul Idealului și al Convingerei, ești tot atât de soldat, ca și în serviciul Patriei și al Regelui. Vin momente sfâșietoare, când datoria îți ordonă să împuști militărește chiar pe consăngenii tăi. Slavă

Domnului! generalul care mi-a poruncit să ridic arma este invincibila mea convingere că în Biserica lui Iisus Christos, păstrând neatins dogmele formulate de sfințele sinoade ecumenice și recapitulate de cele 2 Mărturisiri Ortodoxe, putem fără primejdie – numai bunăvoință să avem – să premenim inima, haina și anchilozatele noastre raporturi ierarhice.

Îmi dau bine seama de gravitatea manifestului meu și de consecințele lui posibile. Ei, dar nu fiecărui îi este dat să moară acasă, cu capul pe pernă. Mă bucur, însă, pentru amicii mei, cunoscuți și necunoscuți, căci în mulțimea primejdiei pe care mi-o adun în viitor, prin actul meu de azi, le dau o garanție acceptabilă, despre sinceritatea manifestării mele. Mă bucur pentru toți oamenii cinstiți cari îmi vor face cinstea să mă citească. Mă bucur pentru acel suflet mare, plin de fugă și de vitejie, care este Nicolae Iorga. Oricât de variată și de impunătoare este cultura lui, în cele teologice el e departe de a fi la el acasă. Iar rătăcirea lui ar putea să aducă rătăcirea multora. Îi doresc, din toată inima, să mă înțeleagă și, mai ales, să înțeleagă că nu este vorba de o lege de partid și de combaterea ei, ci este vorba de marea întrebare: reînsuflăm Biserica, sau o transformăm în muzeu național?

X

În concluziune, legea sinodală din primăvara anului 1909 nu poate fi numită decât bună și canonică. Mai întâi de toate fiindcă este o lege progresistă și filantroapă. Al doilea, fiindcă este investită cu toată forma legală, cerută de legile țării noastre. Al treilea, fiindcă – prin consimțământul și binecuvântarea Sf. Sinod al Sfintei noastre Biserici Autocefale Române, cel care are, în cea mai înaltă instanță, puterea de a lega și dezlega (*Matei* 18, 18) pentru toți creștinii ortodocși din țara noastră și pentru toate trebile de economie bisericească națională – această lege este înarmată cu dispensă canonică valabilă, întocmai ca și legile analoge din sfințele biserici ortodoxe surori.

Post-Scriptum. – În ultimul moment, când Apologia aceasta era gata – articulată și redactată – bunul meu amic P.C. sa arhimandritul Iuliu Scriban, directorul Seminarului Central, îmi face cunoscut cum că Sf. Sinod din Petersburg, pe care eu îl credeam compus și azi numai din arhieriei, așa cum îl descrie N.

Milaș (p. 340, din *Dreptul său bisericesc*, ed. II, 1905) astăzi s-a mărit cu 3 membri și anume cu 3 preoți: șeful preoților armatei de uscat, șeful preoților marinei și preotul-șef al Curții Imperiale. Această știință amicul meu o are de la răposatul preot al Capelei ruse din Baden-Baden, protoiereul Nicolae Apraxin, și i-a fost confirmată, printr-o scrisoare personală, pe care o păstrează, de către Î.P.S. sa arhiepiscopul de Pscov, D. Arsenie.

Așadar, în Sf. Sinod al mării și pravoslavnicei Rusii, găsim, de la 1905 încoace, alături de membrii arhieriei și 3 membri preoți. Așadar, iată cum necesitățile vieții noastre bisericești moderne, reclamă și obțin, uneori, cu înalta binecuvântare a sfințelor autorități în drept: a Sfințelor Sinoade respective, dezlegare și dispensă de la unele canoane administrative-disciplinare. Iată cum în bisericile autocefale actuale, păstrându-se intact Sfântul Tezaur, se circumvine literei, potrivit cuvântului dumnezeiescului Apostol Pavel: „Domnul este Spiritul; și unde este Spiritul Domnului acolo este libertate“ (II *Corinteni*, 3, 17).

SIONISMUL LA PRIETENI

[1]

Theodor Herzl a murit în ziua de 3 iulie 1904. Am aflat cine a fost și ce a muncit în viață de-abia după moartea lui. Eram la Cernăuți, student în Facultatea de Teologie. Într-o zi, observ în ziarele locale bare negre. A doua zi și a treia zi, la vitrinele librăriilor, apare fotografia lui Theodor Herzl, un chip măreț și grav de sultan plin de gânduri. *Die Welt* sosește încadrată în doliu, dedicată în întregime împrejurărilor morții și înmormântării marelui evreu.

Știrea acestei morți a fost primită pretutindeni cu o vie durere. Amici și inimi, interesați și dezinteresați, evrei și creștini au avut cu toții același sentiment, aceeași exclamație: s-a dus un om!

În orațiunea lui funebră, rabinul vienez Feuchtwang, plecând de la acest adânc verset luat din psalmi: „Amuțesc, nu deschid gura, căci Tu ai făcut-o“, a deplâns această plecare atât de timpurie și a arătat, cu amar, jalea lui Israel. Am urmărit cu emoțiune acest imens convoi sufletesc și am învățat, întâia oară, ce este sionismul. Dar cine era cel pe care o lume întreagă, intim îndurerată și răspândită peste tot pământul, îl însoțea cu gândul la locul cel de veci?

Amănuntele de mai jos sunt cunoscute multora, dar nu tuturor. Pentru cei puțini și pentru mine însumi, vreau să le recapitez aici.

Theodor Herzl s-a născut la Budapesta, în anul 1860. Tatăl său era un negustor cu stare. Când era de 5-6 ani s-a dus la școala evreiască. „Prima mea amintire de la această școală este bătaia pe care am mâncat-o, pentru că n-am știut amănuntele exodului evreilor din Egipt. Astăzi, dimpotrivă, mulți dascăli de școală mi-ar da bătaie fiindcă țin minte prea mult acel exod...”

În 1878, în urma unui doliu în familie, Theodor Herzl și ai lui se strămutară la Viena. Aci Herzl studie științele juridice și în 1884 fu doctor în Drept. De timpuriu începu să scrie în ziare și cultivă ca deosebire teatrul, dând la iveală diferite piese, dintre cari unele mult gustate fură primite la Burgtheater. După câtva

timp de practică judecătorească la Salzburg, zise adio magistraturii și întreprinse câteva călătorii, tainic frământat de problema cea mare, pe care era s-o rostogolească în lume, în curând. În 1889, Herzl se căsătorește. De la 1891 până la 1895 este corespondentul ziarului vienez *Neue Freie Presse*, locuiește la Paris și se ocupă în corespondențele sale – cu un sentiment dat pe față, fără înconjur, în cartea-i *Palais Bourbon* – de politica generală.

În 1895 se înapoiază la Viena. „În ultimele două luni de zile ale sederii mele la Paris, am scris cartea *Statul evreiesc*... Nu-mi aduc aminte să fi scris, vreodată, ceva într-o dispoziție sufletească atât de înaltă, cum am scris această carte. Heine spune că el auzea deasupra capului, când își scria unele versuri, parcă freamătul aripelor unui vultur... Credeam că simt și eu atare freamăt, deasupra mea, scriind această carte. Lucram la ea toată ziua până când cădeam extenuat; singura mea recreație de seara, era să ascult muzica wagneriană, mai cu seamă *Tannhäuser*, o operă la care m-am dus ori de câte ori s-a dat. Numai în serile când nu era operă aveam îndoieli asupra justetei gândurilor mele.“

După ce a terminat de scris *Statul evreiesc*, autorul a lăsat să treacă oarecare timp până la publicare. A fost curios să audă părerea unui vechi și devotat prieten asupra ideilor cuprinse în cartea-manuscript. Deci, i-a dat manuscriptul să-l citească. După ce a citit o bună parte, acest amic a început să plângă. Firește, s-a gândit Theodor Herzl, plânge și el, cum am plâns eu, adeseori, pe când scriam. Doar și el e evreu... Dar prietenul care citea *Statul evreiesc* plângea din altă cauză: „Bietul Herzl a înnebunit!“

Aceasta a fost prima impresie pe care ideea lui Theodor Herzl a trezit-o în multe suflete timide și liniștite, din preajma lui și mai de departe. După publicarea *Statului evreiesc*, viața lui Herzl ajunge vijelie. De la 1895 până la 1904, Herzl ajunge cel mai mare israelit din lumea contemporană. Tihna lui de scriitor s-a dus pe veci. Acum trebuie să-și comenteze cartea și să se explice în zecimi de articole. Trebuie să liniștească pe mulți oameni de bună-credință, fals informați și pe nedrept alarmați. Trebuie să combată pe numeroși protivnici, unii sinceri, foarte mulți prefăcuți. Trebuie să scrie și să răspundă la sute și la mii de scrisori. Trebuie să călătorească, să ceară audiențe împăraților politici și împăraților finanțelor. Trebuie să prezideze congrese entuziaste, din cari ideea sionistă iese din ce în ce mai completă și mai cuceritoare.

Răsunetul, discuțiile, însuflețirea, lupta de idei și de patimi, adorația și dușmănia, binecuvântările și insultele pe cari Theodor Herzl le-a ridicat deodată până la cer, în toată lumea evreiască și de aci mai departe, numai în răstimpul celor 8-9 ani cât i-a mai fost dat să trăiască, înfățișează un fenomen minunat și fără termen de comparație aiurea, decât în secolul întâi după Christos.

„Uneori aș vrea să fiu în afară de mișcarea sionistă nu numai din cauza mizeriilor ce mi se fac, ci din curiozitate, fiindcă îmi închipuiesc că mișcarea noastră trebuie să prezinte, văzută din afară, o interesantă privesc. Theodor Herzl a rămas, însă, în sionism până la ultima-i suflare.

Și era un om aproape sărac, care trăia din munca lui de scriitor! Ideal de corect, neuzit de scrupulos, n-a primit niciodată ca bogătașii neamului să-i vie într-ajutor, sub nici o formă. Și necesitățile, cerințele și cheltuielile vieții erau acum înzecit mai mari ca altădată. A continuat să scrie literatură și să trăiască din ea, fără să înțeleagă că untdelemnul din ulcior este pe fund. Munca lui uriașă, jumătate pentru pâinea zilnică, jumătate pentru reunificarea lui Israel, i-a curmat viața la 44 de ani.

Într-o zi, câțiva amici bancheri i-au propus cu dragoste: „Lasă munca ta de scriitor, muncește numai pentru Sion și noi, iată, lângă tine suntem cu banii noștri.“ Theodor Herzl le răspunde: „Singurul lucru pe care nu pot să-l jertfesc poporului meu este independența mea!...“ „Dar cine va ști că noi te ajutăm cu bani?!...“ „Voi ști eu și asta e destul.“

A murit în 1904, așadar, cu zece ani mai înainte de izbucnirea marelui război care era să aducă, fără de veste, sionismului, mai toate elementele realizării.

După o audiență la sultanul Abdul Hamid, pentru tratativele pe atunci necesare, se zice că padișahul și-a rezumat astfel impresiile asupra lui Theodor Herzl:

„Îmi închipuiesc că Profetul Creștinilor semăna cu el“.

Acest cuvânt, numai, ar fi destul ca să deștepte interesul nostru pentru Theodor Herzl și pentru sionism, opera lui.

4 mai, 1919

II.

Acum douăzeci și câțiva de ani, sionismul nu exista decât în reveria și în suspinele mult încercatului Israel. În fiecare an, la celebrarea Paștilor, fiecare tată de familie și fiecare suflet din

Israel, la ridicarea paharului tradițional, rostea și auzea: *La anul la Ierusalim!* Dar această dorință era mai mult o formulă sacramentală, un amănunt venerabil din venerabila Hagadă.

În 1894, Theodor Herzl trăia liniștit în Paris, își trimetea articolele de corespondență politică, la ziarul *Neue Freie Presse* și se plimba, necunoscut și gânditor, prin modernul Babilon, ca Daniil altădată prin vechiul Babilon. Împrejurul lui Herzl, în Paris, în Franța și în lumea întreagă, poporul evreu, risipit de două mii de ani, muncea, lupta, suferea insulte și prigoane, răbda și stăruia după datina străveche și amară. Herzl privea, asculta, se întrista, dar ce putea să facă? De mii de ani Israel străbate toate țările, călătorește pe toate mările și nu este nici un loc pe lume unde numele Domnului să nu fi fost invocat în limba și în spiritul Torei. Dar astăzi Dumnezeu tace. Cum vom ști voința lui? Cine poate să ne spună încă o dată poruncile lui?

În anul următor, 1895, tot în Paris, acest lucru înfricoșat are loc. Ca în vechiul profetism ebraic, ca în zguduitorile solii coborâte de sus, pe capul celor bine plăcuți, Theodor Herzl primește poruncă să iasă înaintea poporului și să vorbească pe față și îndrăzneț. Într-o poziție sufletească, pe care trebuie s-o numim mai mult decât fericită fiindcă era profetică, Herzl scrie, în două luni de zile, cele din urmă ale șederii sale în Paris – cartea revoluționară *Statul evreiesc*.

Cine nu poate să treacă peste concepțiile curente ale vremurilor noastre, nici să bănuiască exiguitatea lor, va vedea pe Theodor Herzl, pierdut în imensitatea Parisului și așternând la biroului de scriitor, într-o cameră cu mobile Bas Empire, *ideea* biruitoare și clară. Un intelectual, un publicist, îmbrăcat europenește, care-și scrie părerile!... Nu tot așa apare Herzl înaintea convingerilor noastre. Ceea ce scrie el se va preface în curând în zguduitoare universală. Sute de mii de cugete din lumea întreagă se vor aprinde de focul idealului sfânt. Oameni, până ieri umili și neștiuți, se vor simți în stare, deodată, să răstoarne munții și să apropie în devotament, în zel, în sacrificiu, pe cei mai frumoși apostoli ai omenirii. Un vis nou și o frumusețe nouă pogoară în omenire, pe măsură ce Herzl își scrie cartea!

Și vă închipuiți că deasupra lui cerul stă gol, nepăsător sau mort ca în capul unui filosof materialist? O, nu! „Ecce, servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum iudicium gentibus proferet“ (*Isaia 42, 1*). Deasupra tuturor popoarelor și în primul loc

deasupra lui Israel, vor străluci de-a pururi, la fel cu stelele nemuritoare, cuvintele profetilor și ale Legei. Dacă cei străini și nealeși s-au putut bucura de comorile poporului ales, cu atât mai vărtos proprietarul legitim. Să dăm lui Israel ceea ce este a lui Israel. Theodor Herzl vine pe aceeași cale minunată și misterioasă pe care, de mii de ani, vin între noi – goim – marii semănători, marii luptători, marii răsturnători de lumi, ieșiți din coapsele lui Iacov. În rând cu atâția trimiși providențiali, se ivește și lucrează și Theodor Herzl. Apariția lui în sânul poporului celui mai încercat de pe pământ este o poruncă nouă. Sub înfățișarea banală a scriitorului de azi, care compune o carte, pulsează viforul de foc al inspirației străbune (*Ezechiel 1, 4*). Iar acel freamăt de aripi, pe care-l simte pe când scrie, ce este alt decât zborul vulturului lui Ezechiel?

Mărturisesc că eu unul n-aș putea înțelege mișcarea sionistă și mai departe n-aș înțelege mare lucru din istoria poporului evreu, dacă n-aș vedea, nelipsit, la începuturile lui, legământul de pe Sinai și privilegiul alegerii. Cugetătorii moderni, cari cred că au defrișat lumea aceasta și au scos din ea, ca pe niște buturugi de prisos, misteriosul și divinul, se simt destul de stingheriți când e vorba de Israel. Ce greu este să măsoari destinul acestui neam cu vreuna din concepțiile azi la modă!

Caracteristic și remarcabil este însă faptul că, pe când privită din afară și din depărtare, călătoria în lume a poporului evreu desfide explicările posibile și la potriva vremii, sufletește, eternul pelerin este totdeauna purtătorul ideii și pricepătorul cel mai just al împrejurărilor și al timpului. Așa se face că misiunea lui Theodor Herzl, contimporanul lui Pasteur, al lui Edison și al lui Tolstoi, este o misiune cu totul clară și umană. Acest profet din vremurile noastre pare a nu bănuși deloc filiațiunea lui profetică. De-abia dacă se gândește – fără să o spună vreodată – că frații lui mai mari sunt Isaia, Ieremia, Ezechiel. Cuvântul pe care-l poartă, îl poartă în numele dreptului popoarelor și al respectului cuvenit umanității. O discrețiune desăvârșită stăpânește toată cugetarea și toate cuvântările lui, atât cât putem să le vedem din ceea ce s-a tipărit până astăzi. Legitima mândrie a poporului ales, convingerile religioase și punctul de vedere ebraic, la Theodor Herzl, rămân aproape numai în presupunerea și în așteptarea cititorului. O completă stăpânire de sine, un liberalism cald și sincer, o imparțialitate ideală dau farmec și înălțime acestui izvor, ivit între noi în ultimele zile, dar purces din stânca eternă a profetismului

biblic. Când Dumnezeu trimite pe cineva în lume ca să vorbească, îi dă tot înțelesul vremii și-i face să vorbească tuturor pe înțeles. Astfel a vorbit Theodor Herzl.

2 mai

III

În 1894, Theodor Herzl fu martor la degradarea căpitanului de artilerie Alfred Dreyfus. Zguduitorul solemnitate avu loc înaintea școlii militare. „Clamoarea mulțimei de pe străzi nu s-a stins nici azi din urechile mele: *à mort, à mort les juifs!*“

Evenimentul acesta, luat în sine și dezlegat de uriașa dramă care era să-i urmeze, a avut asupra sufletului lui Herzl o înrăurire nepieritoare.

O putere deosebită a cugetelor mari și a marilor talente este sinceritatea. Theodor Herzl e sincer și clar ca un cristal. Despre sine însuși mărturisește că făcea parte mai curând dintre evreii asimilați, decât dintre cei neasimilați. Cu o rară libertate sufletească, privește și discută toate chestiunile întâlnite în calea spre marea lui idee, spre Sionul dezvelit din norii milenari. Cugetarea lui nu cunoaște nici șovăieli, nici ascunzișuri. Citind pe Theodor Herzl regăsești impresiunea binefăcătoare pe care ți-au lăsat-o unii maeștri ai clarității. Vă aduceți aminte ce limpede, ce orânduită și ce amicală este viața, când ți-o lămurește Platon sau Fabre! Ești încredințat, vrei să fii încredințat că lucrurile sunt tocmai așa cum ți se spun. Atât de subjugătoare e puterea de lumină și de simpatie a dascălului ascultat, încât argumentele și judecățile, puse la temelie, într-o discuțiune, apar, deocamdată, ca irefragabile. Trebuie să treacă farmecul, să închizi cartea, să te izbești de vreun maestru posac sau de cine știe ce realități contradictorii și amare, ca să pui cu tristețe, la îndoială, frumoasa dreptate pe care i-o dădeai maestrului iubit.

Modernul profet al lui Israel face parte din această falangă a scriitorilor cuceritori. Atât numai că dreptatea lui Theodor Herzl nu mai este un miraciu sau o vrajă, ci este un lung fenomen, cu obârșiile în istorie și cu tot plinul lui, în zilele noastre. După ce ai citit cartea lui și ai trecut printre acele oglinzi etern inexplicabile, în cari se multiplică și rămâne sufletul scriitorului, convingerea agonisită nu înserează și nu obosește, ci se prefacă în forță și în

viață. Herzl are dreptate nu numai când stai și-l citești, ci și când străbați viața și te zbuciumi în ea.

„Studiam Dreptul în Viena, luam parte la toate năzdrăvăniile studentești și purtam șapca pestriță a unei asociații, până când, într-o zi, asociația luă hotărârea că de aci înainte evreii nu vor mai fi primiți în sânul ei.“ „Mi-aduc și azi aminte ce impresiune a făcut asupra mea, în 1882, când eram de 22 de ani, cartea lui Dühring despre cestiunea evreiască, o carte plină și de ură și de spirit. Cred că până aci nu mai știam deloc că sunt evreu.“

Cartea lui Dühring fu asemenea unei lovituri pe care cineva mi-ar fi dat-o în cap. Tot așa li s-a întâmplat multor evrei din Occident cari aproape că și uitaseră că sunt evrei: antisemiții i-au redeșteptat evrei. „Experiența lui Herzl, făcută cu mii de variante și de dureri de fiecare suflet de evreu, este suprem de interesantă fiindcă este experiența unui suflet mare. „Dar toată această scară de încercări și de tristeți, adaogă Herzl, s-ar putea să lămurească îndestul atitudinea mea de azi, și cu ea, mișcarea sionistă. Sionist m-a făcut – procesul Dreyfus.“

Sunt douăzeci de ani de la revizuirea acestui proces și nu mai știu minte, în detaliu, ce scria în scrisorile lui prizonierul din Insula Dracului.

Știu că erau sfâșietoare. Luați aminte acum că tragedia acestui nevinovat, trecând prin cugetul lui Herzl, era să se adune, să se potențializeze, să ardă și să se prefacă, din cărbune, în diamant!

Priviți pe Theodor Herzl, corespondentul ziarului *Neue Freie Presse*, revenind în trăsura, de la locul degradării, prin Parisul revărsat și clocotitor: „*À mort, à mort les juifs!*“ Cu siguranță că în acele momente primul verset din *Psalmul I* era cu totul departe de gândurile lui: „*Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania?*“

De ce se zbuciumă acest popor? Fiindcă un ofițer din armata franceză, de neam evreu, e crezut trădător și pedepsit ca atare? Theodor Herzl era intim convins că osânditul era nevinovat. Furtunoasa afacere de mai târziu a dovedit întregii lumi că nenorocitul căpitan de artilerie fusese credincios patriei și onoarei. Dar trebuia să mai treacă cinci ani până acolo! Admițând că Alfred Dreyfus este vinovat (azi în anul 1894) de ce greșala lui să se reverse, ca o plagă, asupra întregului popor evreu? De ce pentru păcatele unuia sau altuia dintre noi să fie făcut răspunzător, să fie prigonit și torturat tot neamul Israel?

De ce de altă parte, munca, meritele și binefacerile aduse omenirii de atâția și atâția mari evrei, de ce tot visul, toată poezia și tot dumnezeiescul, dăruit lumii de urmașii lui Avraam, nu ni se țin în socoteală niciodată și nu ni se aplică, solidar și recunoscător, tuturor câți suntem evrei?

Și atunci veacuri lungi și întunecoase, epopeea uriașă a risipirei și a suferințelor lui Iacob se perindează pe dinaintea ochilor strănepotului. Urâți, blestemați, alungați, trași la răspundere pentru toate crimele ai căror făptași nu s-au putut descoperi, sau – în zilele cele mai normale și mai liniștite – jigniți, insultați, luați în picioare și excomunicați, când vom pune capăt rătăcirii noastre pe pământ și unde vom găsi locul de odihnă și de onoare, căminul nediscutat și definitiv?

Poporul evreu n-a uitat, nu poate să uite pământul făgăduinței. Oricât de timpuriu a început tragedia lui, prin Sargon, prin Nabucodonosor și prin toți ceilalți cari în atâtea rânduri au stricat via sădită între Liban și Sinai, oricât de timpuriu a început dezrădăcinarea, dorul de revenire n-a pierit niciodată din inima lui Israel.

Acum două mii și cinci sute de ani, cântăreții Templului, deportați în Babilon, plângeau și suspinau pe țărmul Eufratului: „De te voi uita, Ierusalime, uitată să fie dreapta mea“. Arătați-mi, în lumea întreagă, un ideal mai vechi decât acesta. Arătați-mi un dor mai statornic decât acesta. Sionismul întreg se cuprinde în acest jurământ, făcut acum două mii cinci sute de ani, pe țărmul Eufratului!

Dar iată că poporul ales printr-o insondabilă hotărâre dumnezeiască se găsește astăzi mai mult decât oricând împrăștiat pe toată fața pământului. Cum vei putea să aduni laolaltă ceea ce au risipit douăzeci și șapte de veacuri?

Cum vei putea să refaci stâncile și muntele din dezagregarea cărora a ieșit imensitatea de nisip dintr-o pustie? Cum vei putea să te lupți, piept la piept, cu istoria și cu Dumnezeu?...

Israel s-a mai luptat odată, piept la piept, cu Dumnezeu și n-a fost biruit.

10 mai

IV

O amintire din copilăria depărtată flutură înaintea cugetului meu, astăzi, când recitesc pe Theodor Herzl. Veneam adeseori, de la țară la oraș, împreună cu părinții mei, ca să vedem niște rude.

Eram mic; mă apropiam de clasa întâia primară. Într-o dimineață de vară sosind de la țară, las pe cei mari în casă, bucuroși de revedere, și ies în curte să mă plimb. Era o curte fermecătoare: plină cu ierburi nedisciplinate, cu arbori patriarhi și cu unele lucruri vechi, răsturnate și decrepite...

În fața casei, o ulucă de stachete despărțea curtea aceasta, de alta mai mică și mai luminoasă. Observ întâia oară că dincolo, la vecini, sunt copii. Mă apropii și prin stachetele rare legăm prieteșug. Erau două fetițe. Cum vă cheamă? Matilda și Lia. Matilda era de seama mea; Lia mai mică. Era un eveniment plăcut. Matilda avea o păpușă, Lia un cărucior... Erau copii frumoși și blânzi. Ne-am lipit frunțile de ulucă și ochi în ochi am stat de vorbă, copilărește mulțumiți de întâlnirea noastră. Dar iată că mă strigă cei din casă.

Am alergat să le spun că mi-am găsit prieteni. Spre toată mirarea mea, aud atunci: Ce mai prieteni! Acelea sunt fete de ovrei. Să nu le mai chemi la ulucă. Auzi? Sunt ovreice!

Era întâia oară când mă întâlneam în viața mea cu antisemitismul. Rudele mele de la oraș mă țineau de rău să nu mă împrietenesc cu ovreii. Iată prima înțepătură veninoasă pe care filoxera antisemită o încearcă asupra mlădiței sufletului nostru. Sunt copii de ovrei!... Și dacă sunt?... Ce sunt ovreii? Asupra mea, unuia, această distincțiune veștejitoare, prinsă la șase ani, a înrăurit curios ca o ispită. Ce sunt ovreii, dacă trebuie să ne ferim de ei și de copiii lor? În împrejurarea mea, de Matilda! Era doar un copil atât de dragălaș, de bucălat și de trandafiriu!

În clasele primare, am avut coleg un singur ovrei, Goldștain Marcu. Un școlar de seamă, premiant totdeauna, și vrednic de toată luarea-aminte. Mă impresiona, la el, îndeosebi, un fel de francheță și de avânt sufletesc pe care nu-l găseam decât la un singur alt coleg. Afară de asta, Marcu al meu citea haiduci și la orice încurcătură sau controversă aprigă nu rămânea cu mâinile în buzunar.

Cu aceste impresiuni despre evrei am ajuns, din colțul meu de provincie, în Capitala României. Ar trebui poate să mai adaog că în podul acelei case, lângă care locuiau părinții Matildei, am găsit, mai târziu, o *Biblie* școlară, cu icoane. În această carte, am citit o mulțime de întâmplări, de fapte minunate sau vitejești, o poveste întreagă cu peripeții zguduitoare, petrecută între Dumnezeu și israeliți. Acești israeliți – am aflat de la dascălul nostru – nu erau altceva decât strămoșii evreilor.

Așa ajunge cineva să se despartă de gloata antisemită și să creadă că evreii sunt oameni vrednici de toate drepturile, de toate libertățile și de toate binefacerile filantropiei și ale civilizației. Cunosc viața, înțeleg luptele sociale și economice și știu de mult că popoarele nu sunt colonii îngerești. Antisemitismul popular e o inferioritate și o plagă, ca atâtea altele de cari este bântuită colectivitatea. Theodor Herzl spune cu dreptate: „Popoarele pe lângă cari trăiesc evreii sunt toate în general și în parte, cu perdea sau fără perdea, antisemite. Poporul de rând n-are nici o pricepere istorică și nici nu poate să aibă. Vulgul nu-și dă seama că păcatele Evului Mediu se întorc astăzi pe capul popoarelor europene. Noi suntem ceea ce ne-au făcut alții, închizându-ne în ghetto. În afacerile bănești suntem, fără îndoială, mai tari decât alții, fiindcă în Evul Mediu am fost azvârliți și ținuti numai pe maidanul afacerilor.“

Dacă înțeleg însă antisemitismul celor mulți, nu înțeleg antisemitismul celor puțini, dedați studiului și cugetărei generoase. Când problema evreiască este una din durerile omenirii civilizate, când antisemitismul e o pornire josnică născută din gelozie și din subteranele sufletului omenesc, cum poate un om luminat să se lase contaminat de antisemitism? Socotesc că, dimpotrivă, orice amic al culturii și al libertății sufletești trebuie să se intereseze cu simpatie de problema evreiască și de mărețul ideal care împinge astăzi spre Sion toate inimile evreiești.

Și cu toate acestea punțile între evidența intelectuală și realitatea existentă sub soare sunt totdeauna rupte! Printre oamenii noștri de carte și de condei găsești mai mult răuvoitori și antisemiți, decât prieteni dispuși să priceapă și să ajute.

Încercarea mea să rechem uriașa și glorioasa figură a lui Theodor Herzl și să fac o plimbare de centură împrejurul Sionului, visat și reclădit de el, nu are scopul să instruiască pe cei ce cunosc lucrurile foarte bine ci să cheme la gânduri și la sentimente mai bune pe cei ce stau întru întunericul necunoștinței. N-ar fi deloc pagubă ci ar fi câștig dacă intelectualii români ar fi cuprinși de curiozitatea să afle mai de aproape ce suflet au în ei – ce dor, ce idealuri – acești oameni atât de apropiați de noi și totuși atât de depărtați.

Dar nu e vorba numai de curiozitate științifică; e vorba de dureri comune și de o lungă gâlceavă socială. Ura fără ochi și fără cap, sentințele înfumurate și disprețuitoare, ațâțările și violența pot să pară unora din noi atitudine suficientă, în chestiunea

evreiască. Dar aceasta e atitudine neroadă și copilărească de pe urma căreia înghițim destule neajunsuri și umilințe. De ce, cum, de unde – o știe fiecare dintre noi și este de mirare numai atâta că experiența făcută și refăcută nu este deloc captată spre cel mai bun folos al nostru.

Eu unul nu voi pregeta să sfătuiesc pe toți cei ce vor să mă audă. Învățați să cunoașteți și să prețuiți pe evrei. De aci va ieși profit comun. Iar azi, cu deosebire, nu uitați că ei sunt pe cale să adauge istoriei omenirii un pasionant capitol nou.

13 mai

V

Am spus deunăzi că ceea ce caracterizează opera scrisă a lui Theodor Herzl este o ideală transparență de concepție și de intenție. Theodor Herzl e desăvârșit de clar în ceea ce expune și impunător de sincer în ceea ce voiește. Poate cineva să nu-l admită, poate să-l combată; dar nimeni n-ar putea să susțină că-l găsește obscur și întortocheat. Și orice adversar – numai om de inimă să fie – se va închina de-a pururi înaintea regalei lui sincerității.

Cu ochii lui larg văzători, cu mintea-i generoasă, el îmbrățișează dintr-o dată, robust, sincer, problema evreiască. „Problema evreiască stă în picioare. Ar fi o nerozie să o tăgăduim. Ea este un crâmpel din Evul Mediu, târât până în timpul nostru, și de care popoarele culturale, chiar cu cea mai mare bunăvoință, nu pot încă să se scape. Această bunăvoință au manifestat-o, se înțelege, când ne-au emancipat. Problema evreiască stă în picioare pretutindeni unde evreii trăiesc în număr considerabil, unde nu există, ea vine o dată cu evreii emigranți. Ne ducem, firește, acolo unde nu suntem prigoniti; dar prin ivirea noastră se naște prigonirea. Aceasta este adevărat, rămâne adevărat, pretutindeni, chiar în țările cele mai dezvoltate – probă Franța – atâta timp cât chestiunea evreiască este nedelegată politicește. Evreii săraci duc azi antisemitismul în Anglia, după cum l-au dus și în America.“

Așa stau lucrurile înaintea noastră. Aceasta este baza experimentală, de care trebuie să țină seamă și pe care trebuie să construiască oricine vrea binele lui Israel și vine să-i ajute. Alături de această constatare, iată o alta, cu aceeași tărie: „Am căutat, pretutindeni, în chip cinstit, să ne contopim în obștea popoarelor

și să păstrăm numai credința părinților noștri. Nu ni s-a îngăduit. Zadarnic suntem patrioți credincioși și pe unele locuri chiar suprapatrioți; zadarnic aducem și noi aceleași jertfe de bani și de sânge la fel cu concetățenii noștri; zadarnic ne ostenim să ridicăm slava patriilor noastre, prin arte și științe, să ridicăm averea lor prin comerț și prin schimb. În patriile noastre în care sălășluim de sute de ani, țipă toți că suntem venetici, țipă chiar și unii din aceia ale căror neamuri nici nu erau în țară, când în ea suspinau părinții noștri.“

Mai drept și mai deschis cine ar putea să formuleze trista situațiune a poporului evreu, risipit de atâtea veacuri printre neamurile bănuitoare și exclusiviste! Odinioară, era credința religioasă care stabilea un zid despărțitor între evrei și creștini; azi vechiul zid s-a măcinat mai tot, dar în locul lui au apărut numeroase bariere de sârmă ghimpată, puțin vizibile dar și mai dureroase.

Ce va face Israel în lumea aceasta, ce va face eternul călător, din veac în veac și din țară în țară? Să uite un trecut plin de măreție, de jertfe uriașe, de supremație spirituală, – din care fusese scris să iasă o nouă lege a omenirii – să renunțe la o personalitate puternic înzestrată și la un patrimoniu religios și național, atât de prețios, atât de vigilent păstrat, de două mii de ani? Israel nu se poate ucide sufletește. Nici nu poate s-o facă, nici n-are dreptul s-o facă. O atare sinucidere sufletească ar scădea din bogăția și din frumusețea dramei omeniești universale. Iar în mintea noastră a celor ce credem în Dumnezeu ar naște o nedomirire dureroasă.

Uneori, în mijlocul popoarelor răzvrătite și inamice, poate că poporul excepțional ar avea dorința să lase toiagul pribegiei, să se dea odihnei și să uite moștenirea glorioasă și apăsătoare.

Dar nu e cu puțință. Unii și alții dintre evrei rămân în urmă, se despart de caravana lui Iacob și se cufundă între neamuri: caravana însă merge mereu înainte. E timp, e timp, a suspinat Theodor Herzl, ca mult încercata caravană să regăsească drumul Canaanului!

Asimilarea, scrie Herzl, nu s-ar putea realiza decât prin căsătoriile mixte... Cine dorește într-adevăr apusul evreimii prin contopire n-are înaintea ochilor decât o posibilitate. Evreii ar trebui să ajungă mai întâi la atâta putere economică, încât, prin aceasta, vechile prejudecăți sociale să cadă la pământ. Pilda ne-o dă aristocrația, în care căsătoriile mixte au loc, relativ, mai adesea. Nobilimea primește să-și aurească din nou blazonul cu

aur evreiesc, și așa se resorb unele familii evreiești. Dar cum s-ar putea realiza acest fenomen în straturile mijlocii (fiindcă evreii sunt un popor de stare mijlocie) unde cestiunea evreiască are tot focarul ei? Această prealabilă și necesară dobândire de putere ar însemna atotputernicia economică a evreilor, pe care pe nedrept o susțin și azi unii și alții. Și dacă chiar astăzi puterea evreilor îi face pe antisemiți să umple lumea cu strigătele lor, ce-ar mai fi când această putere ar crește și mai mare?

Așadar, poteca aceasta e atât de strâmtă încât nu se pot strecura pe ea decât puțini, prea puțini bogați dintre evrei. Rămâne poporul cel mult, sărac și apăsător. Și cauza celor săraci și apăsați bate pe toate celelalte.

Pentru cei mulți din neamul lui, Theodor Herzl a ridicat încă o dată în lume, după alți eroi predecesori, flamura națională și mistică a Sionului. Spirit pătrunzător și prudent, Herzl a căutat să înfățișeze visul vechi în lumina cea mai clară a ideilor și a posibilităților de astăzi. Nu și-a ascuns nici un moment că stă înaintea unui masiv uriaș, crescut secol cu secol atât în lumea plină cu risipa fiilor lui Israel cât și în sufletul acestor fii. Nu s-a înșelat o clipă asupra poverii supraomenești pe care s-a încumetat s-o ridice pe umeri. Era însă merit să lase pe pământ cărări nepieritoare. De-abia adolescent, pe vremea când Lesseps tăia Istmul de la Suez și una Mediterana cu Marea Roșie, Theodor Herzl concepe planul să taie și el, când o fi mare, Istmul de Panama.

Ceea ce-și propunea el să îndeplinească și ceea ce s-a îndeplinit în zilele lui de către alții era mult mai prejos decât opera cu care Providența îl trimetea în lume. Ca să aduni laolaltă pe evrei la picioarele Sionului, însemnează să prefaci fața lumii mai adânc decât a prefăcut-o opera de la Suez.

15 mai

VI

Evreii trebuie să se înapoieze la vechiul lor cămin. De atâta timp de când au fost aruncați din țara lor, ei călătoresc și trec printre celelalte neamuri, ca niște oi printre mărcini. Prea multă lână rămâne în mărcini! Și dușmanii sunt tot neîmpăcați: nu e destulă! Vrem toată lâna!

Toată lâna nu se poate. Evreii nu se pot sărăci într-atâta de toată personalitatea lor, de toate amintirile lor și de sacral lor patrimoniu, încât – despersonalizați și blafarzi – să moară printre noi de moartea asimilării. Personal, fiecare individ este absolut liber să-și disciplineze conștiința și să-și guverneze viața, cum îl taie capul și cum îl povățuiesc interesele. Cu popoarele, însă, lucrurile stau altfel: popoarele trăiesc și se mișcă într-altfel decât personalitățile stinghere.

Cu impunătoare cutezanță, Theodor Herzl aruncă risipitului popor evreu planul statului evreiesc și, din cugetele tainic obsedate, face să se aprindă încă o dată flacăra visului nemuritor. Voim să ne întoarcem în pământul în care dorm de două mii de ani străbunii noștri!

Acum cincisprezece ani, când am învățat întâia oară cine a fost Theodor Herzl și ce însemnează sionismul, am trecut, sufletește, prin acele clipe de înălțare și de plenitudine, pe cari îți le dă priveliștea mării. Uriașă perspectivă! Gândul, inima, ființa întreagă se pierd în depărtările licăritoare, se pierd în splendoare și neînțeles! Israel să se readune în Palestina? Să vedem noi cei de azi aceea ce văzură contemporanii lui Zorobabel și ai lui Daniil? Ceasul de față să se amestece cu istoria, subț ochii noștri, ca într-o nouă viziune a lui Faust? Uimitoare concepțiune! Vulturesc avânt sufletesc! Aș vrea să trăiesc și eu, să privesc înfiriparea acestui prim capitol dintr-o *Biblie* nouă!

Zi cu zi, miraculosul se pogoară în lumea realității și visul sionist începe să înflorească aievea, în coloniile palestinieni. Theodor Herzl a avut grijă să adune, împrejurul mării idei centrale, elementele de construcțiune cele mai raționale și mai aplicabile. Să nu ne ia nimeni drept utopiști; să nu creadă nimeni că dorul nostru nu poate să creeze decât romane și state imaginare.

Astăzi (voi să zic pe timpul lui Theodor Herzl) Palestina este sub stăpânire străină. Ne vom înțelege cu stăpânii direcți și cu protectorii sau interesații indirecti ca Palestina să fie larg deschisă năzuințelor noastre și stabilirei noastre, dându-ni-se toate garanțiile cu putință, că nu vom fi supărați de nimeni și că vom fi lăsați să ne dezvoltăm în pace. E adevărat că începuturi de colonizare se făcuseră, dar de la existența lor timidă și tolerată până la situația universal recunoscută și intangibil juridică pe care o voia Theodor Herzl era o lungă cale de curaj și de muncă.

În zeci de ocazii – după publicarea *Statului evreiesc* – și în expuneri totdeauna clare și originale, Herzl formulează ideea lui mântuitoare.

„Care este scopul nostru? Voim să pregătim poporului evreiesc un cămin juridicește asigurat, în Palestina, vechea lui patrie. După noi, aceasta este soluțiunea definitivă a cestiunei evreiești. Soluțiunea aceasta presupune trei lucruri:

- 1) Existența poporului evreiesc.
- 2) Calitatea Palestinei – pentru colonizare.
- 3) Asigurarea temeliiilor juridice.“

În privința primului punct, congresele din Basel ne-au agonisit o învățătură nepieritoare. Cine ar putea să pună în discuție ființa și unitatea sufletească a poporului evreu, când sute de delegați din lumea întreagă aduceau la congres, în înflăcărâte scrieri de adeziune, strigătul de bucurie a milioane de evrei! Despre punctul al doilea, calitatea Palestinei pentru colonizare, încercările făcute dădeau cele mai bune garanții. Iar felul cum Theodor Herzl concepea colonizarea convingea și pe cei mai increduli. E absurd să ne închipuim că vom începe în Palestina viața noastră de coloni cu mijloacele agricultorilor de acum câteva mii de ani. Vom aduce cu noi, în țara părinților, tot ceea ce progresul și tehnica modernă au născocit, în vremile din urmă, pentru ușurarea și înfrumusețarea vieții omenești. Mașini agricole, căi ferate, poduri, fabrici, rețele telegrafice, irigații, toate industriile potrivite și, în general, cele mai bune sisteme de muncă, la îndemâna unor muncitori care vor lucra numai câte șapte ore pe zi – aceste și alte multe avuții și detalii vor face încă o dată din Palestina țara ideală și mult dorită.

Cari vor fi pârghiile cari vor ridica, până la nivelul realității, uriașul nostru plan? Vor fi două organe, pe cari Theodor Herzl le așează în Anglia, țara binevoitoare evreilor. Întâi, o înaltă societate de patronaj moral, *Society of Jews*, care e un fel de sanhedrin alcătuit din cei mai mari evrei ai ceasului de față și care pregătește, înaintea guvernelor europene și a întregii lumi, preliminariile operei sioniste, și al doilea un organ practic, *Jewish Company*, mâna financiară indispensabilă.

Neapărat că Theodor Herzl trebuia să facă parte din *Society of Jews*. Asigurarea temeliiilor juridice ale statului sionist era o operă vastă și complicată. Herzl a luat-o asupra-și cu eroism. A fost crainicul și diplomatul lui Israel la unele curți europene și la acei principii de putere și de bunăvoință cărora atârna recunoașterea statului evreiesc. Desigur că din timpul străvechilor profeți, nu

se mai ivise la curțile împărătești un trimis asemeni cu acesta! Diplomatul evreu era curat și rectilin ca o făclie din candelabru cu șapte gemănări, iar cuvântul lui și solia lui luminau și impuneau ca o jertfă adusă Celui Prea Înalt.

Între congres și congres, Theodor Herzl străbate Europa în toate sensurile, iese de la o audiență imperială ca să alerge la alta, dintr-o cancelarie de prim-ministru ca să se anunțe la o a doua și are fericirea într-o zi să ajungă pe coasta Palestinei și să intre în pământul incomparabil.

E o pauză de o clipă, dar o clipă de negrăit freamăt sufletesc, în zilele lui înfrigorate și pline de trudă supraomenească. Acțiunea diplomatică a lui Theodor Herzl – oricâtă impresiune făcea diplomatul – nu putea să izbutească dintr-o dată. Lumea aceasta e prea robită intereselor grosolane ca să dea ascultare solilor cu solii pacinice și drepte. Ceea ce herodul păcei n-a putut să obțină prin cuvânt, neamul care-l trimetea era să obțină prin insondabil concurs de împrejurări, în urma înfricoșatei încrușișări de săbii, din al doilea deceniu al veacului al douăzecilea.

19 mai

VII

Cele din urmă trei zile din august 1897 sunt date fără moarte în istoria noului iudaism. În aceste zile are loc primul congres din Basel. Până la acest eveniment, evreii cea mai inimoși și mai convinși de viitorul lui Israel nu știau să spună clar câtă forță, cât drept și dor de viață proprie, cât entuziasm național poartă în sufletu-i poporul cel pribeag. De sute și de sute de ani, frații erau risipiți pe tot pământul.

Îi legau laolaltă aceeași soartă amară, aceleași prigoniri din partea celorlalte neamuri, aceleași amintiri de veche slavă și aceleași convingere adâncă dar ascunsă că Israel nu piere. Și era prima oară, după oarbe veacuri despărțitoare, când strănepoții din toată lumea se adunau împreună, ca să se chibzuiască asupra reclădirii căminului lui Iacob!

Ce se va întâmpla când ne vom vedea laolaltă câteva sute de deputați ai evreimei din tot pământul? Dar vom ajunge până acolo? Veni-va la acest congres atât de mult împrăștiata proge-

nitură a celor doisprezece patriarhi? Iată ce se întrebau și scepticii dintre evrei și dușmanii dintre neevrei.

Congresul din Basel a fost minune nouă. Voința congresiștilor s-a afirmat, dreaptă și luminoasă, înaintea lui Israel ca altădată stâlpul de foc, în deșertul Arabiei. Suntem un popor și avem una și aceeași voință să ne adunăm cu toții în țara amintirilor și a gloriei străbune!

„S-a dat pe față, scrie mai târziu Theodor Herzl, că ideea națională evreiască are puterea să strângă la un loc, în bloc unitar, pe toți cei deosebiți din punct de vedere al limbei, din punct de vedere social, politic și religios. Tocmai aceasta tăgăduiau adversarii mai cu înverșunare, și aceasta am dovedit noi în Basel mai cu strălucire. Dușmăniile de partide, cari pretutindeni aiurea unde se întâlnesc urlă unele împotriva celorlalte, amuțiră într-o clipă, la întâia chemare a națiunii.

Frații s-au regăsit.“

Congresul din Basel aduse evreimei din Apus și îndeosebi lui Theodor Herzl o descoperire de imensă valoare: în Rusia trăiesc evrei ale căror calități și puteri de entuziasm covârșesc toate așteptările noastre. Știam că se găsesc în Rusia câteva milioane de evrei nenorociți! Auzisem despre ei că sunt foarte robusți trupește și că muncesc din greu în ateliere și pe la țară, unde i-au azvârlit împrejurările și sărăcia. Dar n-avem nici o idee despre evreii intelectuali din Rusia.

„Ce rușine pentru noi cari ne crezusem mai presus decât ei! Toți acești profesori, medici, avocați, ingineri, fabricanți și negustori (delegați la congres) au un nivel de cultură care desigur că nu este mai scăzut decât al europeanului din Occident. În medie, vorbesc și scriu două sau trei limbi culturale moderne și din asprimea luptei pe care a dat-o fiecare, acolo în țara lor, ca să ajungă unde a ajuns suntem îndreptățiți să credem că fiecare își stăpânește bine meseria.“

Într-adevăr, evreimea din Rusia, care la acest prim congres din Basel se vedea, prin deputații ei, viguroasă, consistentă și plină de însuflețire națională, era, de atunci încolo, să pregătească Europei multe și felurite surprize. Pe când Theodor Herzl era la începutul operei, și prin scris și prin vorbă propovăduia ideea sionistă, auzise adeseori din gura celor sceptici: – Nu veți putea să câștigați decât cel mult pe evreii din Rusia. Acum, zice Theodor Herzl, după ce am cunoscut pe admirabilii noștri evrei

ruși dacă mi s-ar mai face proorocia aceasta, aş răspunde: Numai pe evreii ruși? Este destul!

E o privesc în veci zguduitoare și măreață să vezi în luptă pe trimișii Idealului cu inerția aparentă și vicleană a construcțiilor politico-sociale. Seamănă lupta lor cu lupta miliardelor de pumni, cu cari oceanul sfărâmă, secol după secol, țărmlul în aparență neclintit și neînving. Zelul, stăruința și munca de uriași a tuturor apostolilor seamănă, când le privești în treacăt, cu iureșul valurilor mării asupra stâncilor din țărmlul tare. S-ar părea că toată această înspumată și clocotitoare oțerire e deșertăciunea deșertăciunilor! Când o să mai ajungă oceanul să detroneze acești uriași de granit crescuți aici de la urzirea lumii! Și cu toate acestea, opera de biruință asupra stâncilor înaintează, subtil și sigur, în fiecare zi. Așa este și cu acțiunea ideilor asupra masivelor politico-sociale. Ideea se infiltrează, roade și dezagregă.

Dar sufletul, nervii și persoana apostolului au, în lupta declarată, aproape aceeași soartă ca și valurile, unul câte unul azvârlite de ocean în inimiciei lui de piatră. Ideea va birui nu azi, nu mâine, nu la anul, dar va birui! Cel ce-a semănat însă ideea se va izbi, toată viața, de mii de stânci dușmane, până când va cădea de istov!

Trece congres după congres, trec patru congrese și pregătirea diplomatică a cauzei sioniste tot n-a ieșit din faza dibuielilor. Mii de fire politice se deznoadă, într-o parte, favorabil, dar altele și mai multe se înnoadă, aici și dincolo, defavorabil.

În cuvântarea sa de la congresul al patrulea, Herzl declară limpede: „Există o întrebare pozitivă dinaintea căreia nu voim să ne dăm în lături. Obținut-am până acum charterul pentru colonizarea Palestinei? Răspundem tare ca să audă toți: Nu!... Trebuie, însă, să fim destul de mulțumiți cu primirea pe care aspirațiile noastre au găsit-o în sferile celor puternici din lumea aceasta.“

La al șaselea congres sionist, după numeroase demersuri și călătorii, în Anglia, în Turcia, în Egipt și în Rusia, Theodor Herzl face cunoscut deputaților sioniști că, din toate tratativele lui cu Poarta, rămâne deasupra numai faptul că Măria sa sultanul păstrează poporului evreu sentimente de trainică prietenie. Desigur, un lucru îmbucurător și prețios, dar fără consecință practică.

Congresul al șaselea din Basel este cel din urmă la care Theodor Herzl mai ia parte. În august, din anul următor 1904, campionul lui Israel se odihnește în cimitirul din Viena, așteptând

ziua cea mare când neamul lui, gata de marele exod, va veni să-i culeagă osemintele și să le strămute în Canaan...

23 mai

VIII

O idee mare când se arată întâi în lume seamănă cu un pârâu menit să ajungă fluviu. Oricât de limpede și de ingenioasă e ideea, ea nu este încă desăvârșită, fiindcă, deocamdată, stă împachetată în sistemul, în cartea unde a depus-o autorul. Ideea se va desăvârși de aci înainte, când va începe lupta cu realitatea. În calea ei prin vremuri și prin cugetele omenești, ideea se completează și adesea se transformă. Tot așa se întâmplă cu pârâul, fiul muntelui, care coboară mereu în văi, primește tributul fraților mai mici și, din ce în ce mai larg și mai amplificat, se îndreaptă spre ocean.

Ideea lui Theodor Herzl – floarea vechiului dor, scris în psalmi – era să se plece sub aceeași lege universală. Sionismul marelui evreu era să se completeze și să se încovoie după nevoile și după accidentele ivite în calea spre îndeplinire. Însuși Theodor Herzl prevede și admite că teoria sionistă, ca orice idee, este extensibilă și obligată să țină seama de împrejurările necesare, dar neprimejdioase pentru ideea în sine. În Londra, înaintea unei înalte comisiuni, zisă pentru streini, Theodor Herzl, la întrebarea: Ce înțelegeți sub *sionism*, răspunde: „La primul congres din Basel am formulat un program care stabilește ca scop al sionismului crearea, în Palestina, pentru poporul evreu, a unui cămin juridicește asigurat. Acesta este scopul nestrămutat, dar pot să vină momente când sunt neapărat trebuincioase vreun ajutor imediat sau vreun pas înainte. Astfel, sioniștii – păstrând neatins principiile și programul lor – se simt obligați, ori de câte ori este nevoie, să încerce să ușureze, prin mijloacele potrivite, soarta aspră a evreilor apăsați.“

Această concepțiune extensivă a sionismului formulată de însuși Theodor Herzl ne va explica sionismul integral pe care-l mărturisesc toți sioniștii de astăzi, dedus în chip firesc din sionismul, ca să zicem așa mai mult teritorial, de acum douăzeci și cinci de ani.

Același principiu al „ajutorului imediat“, aceeași necesitate a „unui pas înainte“, înțelese între oameni siguri unul de altul, au adus în discuțiunea congresului al șaselea din Basel cestiunea

colonizării Ugandei din Africa. Herzl zice în congres: „După ce ultimele tratative din Constantinopol se dovediră cu totul sterpe, față cu nevoia din ce în ce mai mare, trebuie să căutăm alte căi“. Aceste căi au fost două; una spre peninsula Sinai, pe care guvernul britanic în înțelegere cu kedivul Egiptului ar fi fost bucuș și s-o cedeze, și alta spre Uganda, după ce calea spre Sinai s-a arătat impracticabilă.

Guvernul britanic, deosebit de binevoitor față cu ideea sionistă și cu distincții ei protagoniști, s-a declarat gata să deschidă, în Uganda, un cămin provizoriu tuturor oropsiților din Israel, prea greu încercați în patriile lor vitrege de pretutindeni. Uganda ar fi fost să fie un popas vremelnic, pe drumul cel lung și glorios spre Patria Unică. „Această ofertă, zice Theodor Herzl, astfel cum ne este pusă înaintea are menirea să îmbunătățească și să despovăreze situația poporului evreu, fără ca să sacrificăm absolut nimic din marile principii pe care se întemeiază mișcarea noastră.“

Propunerea aceasta cu colonizarea Ugandei a ridicat la al șaselea congres din Basel apriga controversă cunoscută. Este de prisos să reconstituim fizionomia discuțiunii, dar nu e de prisos să proiectăm, încă o dată, lumina simpatiei asupra figurei marelui apostol, atât de puțin înțeles în acel moment al vieții lui. În general, era și este ziua să ne amintim cu intensitate de sufletul evreiesc arzător care a spus încă o dată în fața lumii, personal și energic: „De te voi uita, Ierusalime, uitată să fie dreapta mea!“ Astăzi, când fortărețele cari păzeau și opreau drumul spre Sion au căzut aproape în felul Ierihonului din *Biblie*, se cuvine ca numele lui Theodor Herzl să fie cinstit cu cinste nouă. Și îi dăm acest prinos de cinste, mărturisind că în discuțiile aprinse de la al șaselea congres și de după congres, multe inimi din Israel au rătăcit în judecarea marelui luptător.

Slava lui, însă, trebuia să fie întreagă, și slava unui om mare nu poate să fie întreagă, dacă poporul din care face parte și pe care îl servește, cu prețul vieții, nu se întoarce, măcar o dată, împotriva-i și nu-l defaimă. Ba din nefericire, regula este și mai grea. Meritele eminente și jertfele cele mai grele pentru poporul propriu și pentru patrie trebuiesc consfințite de ingratitudinea națională. E adevărat că Israel, în cazul lui Theodor Herzl, a avut norocul să nu satisfacă această lege. Au fost, însă, glasuri pripite și stinghere cari au strigat cu nevinovăție: Theodor Herzl e un trădător!

E o pildă mare și mângâietoare. Dacă ne-am descoperit înaintea apostolului care ține sus, deasupra unui neam întreg,

făclia idealului pe când poporul îl aclamă, ne vom descoperi cu atât mai mult înaintea celui pe nedrept învăluit de furtuna protestelor și a invectivelor.

Privind lung această figură de erou ne vom aduce aminte de un episod din viața lui, petrecut în călătoria din Rusia, la porțile orașului Vilna. Când a fost să intre în acest oraș, evreii din Vilna i-au ieșit înainte, cu mic cu mare, și onorându-l ca pe un rege i-au prezentat, ca dar, sulul sacru al Torei. Era darul cel mai mare pe care putea să i-l facă neamul lui! Era onoarea teocratică supremă cu care putea să fie salutat un muritor! Liber-cugetătorul Theodor Herzl, primind darul acesta, a fost zguduit până la lacrimi. Iar în casa lui din Viena a ridicat un tabernacul, unde a așezat sulul legei nemuritoare.

Acea minoritate din Basel, vremelnic rătăcită în judecata ei asupra lui Theodor Herzl, a fost răscumpărată de evreii din Vilna.

25 mai

IX

Nu aduce anul, ce aduce ceasul. Acest proverb îți vine în minte, negreșit, când privești, în consecințele de azi, marele cutremur politic social, început anii trecuți. Printre consecințele date pe față până acum este și eliberarea Palestinei. Întocmai ca pe urma zguduirilor geologice, când înălțimi arhaice se lasă în jos și ajung câmpii, când funduri de mare cresc în sus și formează insule sau noi anexe continentale, tot așa, și pe urma zguduirii istorice la care asistăm, munții se prăbușesc și neamuri și țări, înecate de stăpâniri străine, ies la lumina libertății.

Cu toate zvonurile îngrijitoare, cu tot scepticismul care ne ispitește adesea, trebuie să stăruim în credința că principiile proclamate de biruitoarii actuali n-au fost o armă de război, ci o doctrină sinceră. Fiecare popor să spună singur cum voiește să trăiască și să se administreze! Fiecare popor să arate care este vatra părintească și să fie stăpân pe ea! Fiecare popor să-și adune copiii și să-și determine singur soarta lui pe pământ!

Principiile sunt atât de frumoase încât autorii lor, dacă vor reveni și vor căuta să se târguiască asupra traducerei în practică, vor cășuna lumii întregi o deziluzie cum n-a mai fost alta. Toată lumea așteaptă cu încordare rezultatul laborioaselor tratative din

Paris. Toate popoarele, dar mai cu seamă cele mici și de multă vreme nedreptățite, stau întinse și visătoare, în bătaia ultimelor informații, ca niște harfe eoliene în bătaia vântului! Ce face conferința din Paris? Ce face Wilson cu cele 14 puncte din evangheliul lui?

S-ar părea că poporul cel mai sigur de beneficiile noilor principii este deocamdată poporul evreu. Republica palestiniană este una din primele formații, care apare în fața lumii în urma mareli cutremur. Să recunoaștem, într-aceasta, o simetrie providențială. Poporul cel mai nedreptățit și cel mai vechi îndurător al nedreptății universale trebuia să fie cel dintâi care să se bucur de aurora vremurilor nouă. În unanimitate, cei ce vor să reclădească lumea în stilul păcei definitive, au proclamat că Palestina este proprietatea neamului evreu și au chemat pe evrei s-o ia în stăpânire.

Marele război a delegat, pe neașteptate, lungă și dureroasă problemă evreiască. Visul marilor sioniști, câți au trăit înainte de Theodor Herzl, câți au luptat alături cu ei, câți mai trăiesc și astăzi – iată-l, s-a izbândit. Desigur că Theodor Herzl, când străbătea Europa în lung și în lat și cerea audiențe împăraților și miniștrilor, ca să pledeze înaintea lor cauza lui Israel, oricât de profund convins era că opera va izbuti, n-ar fi cutezat să speră că izbutita va fi atât de apropiată. Erau, doar, în joc nu numai sultanul, nu numai interesele Germaniei, nu numai țarul Rusiei, ci era în joc diplomația europeană întreagă, monstru real, dar imprecis, cu zecimi de capete și cu milioane de șiretenii. Faptul azi s-a îndeplinit. Theodor Herzl și toți ceilalți eroi ai sionismului, adormiți în speranța redobândirii gloriosului pământ străbun, se bucură azi, alături cu patriarhii și cu părinții!

Poporul evreu se înapoiază lângă Iordan și lângă Marea Moartă. Această perspectivă, la prima vedere interesantă numai pentru evrei, prezintă din punct de vedere general și mai cu seamă din punct de vedere creștin un interes tot atât de mare. Creștin și amic ai evreilor cum sunt, voi urmări, cu libertate și cu simpatie, noul exod al lui Israel din Egiptul întins astăzi în toată lumea. Nu e lucru de care să nu-mi dau seamă că atitudinea mea, în această cestiune – ținând seamă de oamenii și de împrejurările de la noi – este cel puțin originală. Sunt încredințat, însă, că merg în fruntea multor gânditori și scriitori creștini, al căror șirag pare că-l întrevăd prin ceața viitorului. Din poporul românesc și în limba românească se vor ridica, foarte curând, multe glasuri pentru

Israel. Odinioară, creștinismul a ieșit, prin lupte intestinale, din monoteismul iudaic. Contrazicerea și antipatia reciprocă și-au avut atunci rațiunea lor. Din nenorocire, lucrurile au mers prea departe. Creștinismul a biruit lumea și evreii, rămași în minoritate, au ajuns poporul martir.

Putea-vom, noi, creștinii, să răscumpărăm vreodată toate lacrimile pe care evreii le-au plâns de pe urma prigoanelor, a brutalității și a insolenței noastre? Putea-vom, noi, creștinii, să-i facem pe evrei să uite tot ce le-au greșit părinții noștri? Eu cred că nu există creștin adevărat – dar creștin al lui Iisus Christos – care să nu se simtă, față de evrei, tainic mișcat sufletește, și pornit spre gânduri de generoasă reparație.

Să încercăm a uita trecutul, lucrând pentru îmbunătățirea ceasului de față. Din fericire pentru evrei, nu sentimentele câtorva prieteni neevrei, ci drepturile recunoscute și proclamate au azi cuvânt hotărâtor. Emanciparea politică a evreilor mai încoace și independent de idealul sionist a răzbit opoziția tradițională și a fost acceptată pretutindeni. Evreii, mai înainte ca să fie cetățeni ai viitorului stat sionist, sunt cetățeni deplini în orice țară se găesc și vor să fie cetățeni.

De când popoarele s-au trezit la viață și au început pânza istoriei, neam cu neam se întâlnește și se întrețese. Nu toți elinii au trăit nemișcați în peninsula și în insulele grecești. Mulți au răzbatut departe, printre celelalte neamuri, unii s-au amestecat, alții au trăit ca elini. Fenomenul ține de la începutul lumii și se va termina o dată cu lumea. Sunt oameni ale căror țară și seminiție sunt altele decât țara și seminiția unde stau și trăiesc.

Acești răzleți de centrul lor, neputându-se contopi cu neamul găzduitor și nevoind să-și uite numele și frații, sunt o minoritate națională. Pentru aceste minorități naționale, cartea drepturilor popoarelor e gata să apară într-o ediție nouă și favorabil revizuită.

30 mai

X

O piedică pe care Theodor Herzl o găsea mereu în calea lui era chestiunea evreilor asimilanți. Multă contrazicere și defăimare i-au adus lui Theodor Herzl unii dintre conaționali lui, obosiți și descurajați de soarta lui Israel. Imparțial și larg la inimă cum era, Herzl și-a dat de numeroase ori osteneala să se lămurească amical

cu cei ce-l ponegreau și să smulgă, dintre frați, cuiul vrajbei. Realitatea stă înaintea noastră și peste învățămintele ei nu putem să trecem niciodată decât cu pagubă; dimpotrivă, vom câștiga totdeauna când le vom ține minte și le vom pricepe.

E fapt experimental că natura, care e foarte vigilentă în privința conservării speciei și are pentru aceasta prevederi și mijloace admirabile, e cu totul nepăsătoare cu individul singur. Specia e păzită și păstrată cu scumpătate; individul e părăsit împrejurărilor și întâmplărei. Observația aceasta, pe care am citit-o, prima oară, în Schopenhauer, e universal adevărată pentru toată scara îndoitei existențe, animale și vegetale. Viața întreagă e un vârtej care vântură pe indivizi și-i aruncă morței pradă cu desăvârșită nepăsare. Lucrurile se petrec ca în acea naivă și adorabilă cantilenă cu care se încheie Hagada pascală: Mielușelul, pisica, câinele, ciomagul, focul din vatră, apa, boul, măcelarul sunt jertfiți unul după altul, fiecare distruge și e distrus, după o lege fără excepții și fără justificarea morală din Hagada.

Specia este nemuritoare, individul e trecător și neglijabil. În atingerea și în luptele dintre popoare, este destul dacă ființa etnică stăruiește și se păstrează. Individualitățile pier în zeci de mii de feluri și un fel anumit de moarte este dezrădăcinarea din poporul propriu și răsădirea în alt popor. În decursul lungi și prigonitei lor vieți, evreii, mai mult decât fiii oricărui alt popor, au simțit ispita asimilării. S-au asimilat foarte mulți și mulți se vor mai asimila. E o chestiune de conștiință personală și fiecare se cunoaște pe sine și știe cât poate și cât nu poate, mai bine decât vecinul lui.

Dacă însă, patriarhii din lumea fericirilor și evreii perseverenți, de aici de pe pământ, vor avea cuvânt să privească muștrător pe evreul apostat, evreimea asimilată comite un păcat când tăgăduiește și defaimă idealul sionist. Herzl a avut mult de lucru cu această categorie de evrei. Lucrul se înțelege foarte bine, dar trebuie să liniștim pe oameni. Și iată-l pe Herzl dându-și osteneala să vie aproape de acești evrei și să le întindă, singur, puntea bunei înțelegeri. E prea firesc ca un om, pe care știute și neștiute pricini sufletești l-au făcut să-și uite neamul, să nu fie bucuros deloc să asiste la o discuție sau la un panegiric în onoarea naționaliștilor eroi. Când Theodor Herzl a ridicat, între popoare, steagul lui alb cu șapte stele de aur, cei dintâi evrei cari au murmurat și l-au contrazis au fost evreii porniți pe calea asimilării. Din vreme și cu sagacitate, spiritul lui limpede vede opoziția venind și o întâmpină liniștit: „Dacă toți sau câțiva evrei

francezi ar protesta împotriva acestui plan (al statului evreiesc) sub cuvânt că ei unii s-au asimilat, răspunsul meu este simplu: Ce fac eu nu vă privește pe dv. Sunteți francezi israeliți, foarte bine! Aici e o afacere de resort intern evreiesc.“

Acesta va fi totdeauna răspunsul pe care sionismul îl va da evreilor asimilați. E vrednic de reamintit cu câtă largime și caldă comprehensiune așează față în față Theodor Herzl atitudinea asimilistă cu acea sionistă: „Mișcarea mea... va vătăma pe francezii israeliți tot atât de puțin ca și pe asimilanții din alte țări. Dimpotrivă, le va folosi! Mișcarea sionistă le va folosi. Fiindcă, spre a întrebuița cuvântul lui Darwin, nu vor mai fi tulburați în funcțiunea lor cromatică. Vor putea să se asimileze în liniște întrucât antisemitismul de azi va amuți de-a pururi. Și va crede toată lumea că s-au asimilat până în adâncul sufletului, când statul evreiesc cu alcătuirile sale superioare ajungând o realitate, ei totuși vor rămânea unde locuiesc astăzi.“

E locul să ne aducem aminte de un cuvânt spus de un alt evreu mare, azi trecut în cartea de aur a hagiologiei creștine, și anume: toate sunt curate pentru cei curați! Sufletul curat al lui Theodor Herzl investimânta în puritate și în nobleță orice subiect propus discuțiunei. Din această pricină controversabilă și iritantă: cum trebuie să se privească între sine evreii naționaliști și evreii acomodați, Herzl scoate o lecțiune de toleranță și de umanitate!

Sunt ispitit, iar și iar, să revin asupra acestei apariții minunate și luminoase care a fost personalitatea lui Theodor Herzl, mai cu seamă când întâlnesc în calea mea oameni pe cari Dumnezeu a voit să-i facă pâinea sufletească a unui neam, dar la frământarea cărora nu știu ce bestiolă veninoasă a căzut în căpistere și pâinea s-a stricat. Când Dumnezeu a frământat sufletul lui Theodor Herzl împrejurul divinei căpisteri nu era nici un fânțar, nici un tăun.

Vom privi fenomenul evreimei asimilate cu priceperea și cu îngăduiala a căror pildă ne-o dă marele evreu. Din atâția și atâția evrei din lumea întreagă, mulți rămân printre popoare și se contopesc cu ele, uitând trecutul și uitând viitorul. Sunt o primă categorie. Alți mulți evrei, credincioși părinților și tradiției, se convertesc la idealul sionist și așteaptă toată viața ziua exodului.

Dar poate că nu le va fi dat să ajungă în Palestina și vor muri în pământul înstrăinării. Împrejururile vieții îi vor ține pe loc și dorința inimei lor să intre în țara sfântă nu se va îndeplini niciodată. Aceștia sunt a doua categorie. În fine, alți evrei, cei mai însuflețiți și mai nerăbdători, vor smulge țarșii cortului, vor

lămuri afacerile lor, cu ajutorul instituțiilor sioniste create în acest scop, și vor porni spre Sion. E categoria a treia, este tribul lui Levi care poartă pe umeri Arca legământului nemuritor.

3 iunie

XI

Fierberea sufletească și mulțimea evenimentelor, în toată lumea, se înfățișează azi atât de crescute, încât este greu să începi tratarea unui subiect de actualitate și să-i dai o dezvoltare mai mare, fără ca să nu te ajungă din urmă informații, vești și fapte cari tind să-ți amplifice tema aleasă, ba chiar să-i creeze o fațadă nouă. Vom căuta să rămânem credincioși planului tras de la început și ne vom mulțumi să deschidem alte rubrici problemelor sosite sau ridicate în ultimul moment.

E vorba de configurația generală a mării chestiuni care ne preocupă. În câte feluri poate să fie întâmpinată doctrina sionistă de evreii de pretutindeni? Cu dulce indiferență de către cei ce s-au asimilat sau vor să se asimileze. Cu aprobări entuziaste, cu fapte și cu avânt de către cei ce nu se pot uita pe sine și nu pot să-și vândă pe un blid de linte dreptul de primogenitură. Iată-i, deci, pe evreii despărțiți, prin forța lucrurilor, în două categorii. O pătură subțire, în general reprezentată de intelectuali și de bogătași, și masa cea adâncă a poporului evreu, credincioasă trecutului și nebiruit încredințată de splendorile viitorului. Mulți dintre intelectualii, mulți dintre bogătașii evreii vor merge în fruntea cetelor însuflețite și devotate Sionului. Dar vor fi și mulți zăbavnici, mulți timizi și mulți robiți de bunăstarea lor creată printre goim, și unii ca aceștia vor fi mereu în coada caravanei, când fruntea caravanei va fi ajuns de mult în pajiștile pline de crini și de lalele ale Saronului.

Trebuie, însă, să ne dăm osteneala și să înțelegem exodul cel nou potrivit vremurilor și realității. Nu putem să ne închipuim că într-o bună zi – una, în toată lumea – evreii de pretutindeni se vor ridica în picioare, cu mic cu mare, ca altădată în valea Nilului, și într-un convoi uriaș de peste 10-12 milioane vor trece mările, vor trece țările și vor veni să colonizeze Palestina. Evenimentul se va petrece altfel, într-o fracționare succesivă, bine chibzuită și cu prevederi superioare. Exodul va ține multă vreme. E probabil

chiar că pe țărmul Iordanului prima recoltă sionistă va merge spre bătrânețe fericite, când, în diaspora, seminția lui Israel va fi tot mereu numeroasă, iar căile lumii pline de evrei, călători spre Palestina.

Pe lângă toate acestea, mai este un fenomen, pe care l-am mai reamintit și pe care trebuie să-l punem în lumina cuvenită. Oricât de mult s-ar răspândi între evreii idealul sionist și oricât de puțini evreii nesioniști ar mai rămânea pe pământ, să nu uităm că nu toți cei convertiți și entuziaști vor putea să închidă ochii în patria iubită. În cele mai bune condițiuni din lume și în ipoteza colonizării celei mai fericite, vor rămânea destui evreii departe de cămin, și poate chiar unii dintre cei mai nerăbdători să-și vadă visul îndeplinit. Acești evreii vor continua să trăiască în actualele lor patrii adoptive și – nădăjduim – se vor bucura de drepturi într-adevăr egale cu ceilalți concetățeni.

Iată, acum, întrebarea pe care o pun unii și alții, cu privire la evreii sioniști, la acești cetățeni cu inima în patria israelită, iar, în așteptare, cetățeni cu trupul în patria vremelnică unde s-au născut. Cum vor împăca evreii aceste două cetățenii? Întrebarea poate să vină nu numai de la adversarii interesați, dar și de la oameni imparțiali, insuficient pregătiți pentru problemă. Așa cum stau lucrurile astăzi sub ochii noștri, cu o Palestină în care autoritatea este ținută provizoriu de comandamentul interaliat, răspunsul la întrebarea de mai sus nu poate fi complet. Trebuie să așteptăm clarificarea situației. Guvernul palestinian trebuie să ajungă o realitate nu numai proclamată dar și întronată, raporturile de la stat la stat să așeze republica evreiască în amfiteatrul politic universal, iar cetățenia în Sion să coboare, din lumea entuziasmului mistic, în arena drepturilor și a reciprocităților internaționale. Când vom privi la răsărit statul evreiesc, definitiv așezat pe coasta Mediteranei, foarte multe chestiuni, cari se par deocamdată fără uși, fără ferestre, vor fi atunci accesibile și luminoase ca un portic.

Până atunci, va trebui să ne bazăm pe câteva analogii, oferite de experiență. Prima este analogia socialistă. Cum poate un socialist să împăce, în conștiința și în atitudinea lui, idealul internațional, cu obligațiile cetățenești burgheze? Lumea întregă ne arată azi milioane de sectari ai crezului politic socialist cari trăiesc în statele capitaliste, se supun legilor și sunt patrioți meritoși. Convingerile lor, că viața poate să ajungă mai bună și că sistemul social de azi trebuie să fie înlocuit cu cel socialist, le păstrează o vigilență și un spirit de control și de opoziție cari nu

strică deloc vieții publice. Socialiștii s-au arătat pretutindeni voinși să poarte sarcinile actuale și idealul lor le-a dat o forță cumpănită, o atitudine înțeleaptă, pentru cari patriile burgheze n-ar putea să le fie destul de recunoscătoare.

Cu acest termen de comparație am ajunge să înțelegem cum vor armoniza sioniștii, în teorie și în practică, devotamentul pentru Sion și datoriile cetățenești. Neapărat, acesta este termenul de comparație cel mai general și anume ales pentru largul lui cuprins. Mai de aproape, evreii sioniști – fiindcă cei nesioniști se dizolvă în masele popoarelor conviețuitoare – vor forma insule distincte, apărate de drepturile minorităților. După cum elementul săsesc, de pildă, va trăi, printre noi, liber să-și vorbească limba, liber să-și cultive amintirile și să nu uite că există pe pământ frați cari simt și cugetă la fel, tot așa și evreii vor fi liberi să se simtă și să trăiască viața lor de minoritate recunoscută.

E adevărat că toate acestea sunt gândite și potrivite pentru un plan superior de viață. Acest plan este scopul străduințelor noastre, iar realizarea lui, semnul viitorului. Credem într-un viitor mai bun și tot ceea ce dorim și altora și nouă este ca o invocare către bunele destine.

Cu credință și cu forță, înainte spre strălucitele profile cari se desenează în auroră!

16 iunie

XII

Un ziar american publică un interviu luat de un corespondent celebrului scriitor evreu Achad Haam, azi trăitor în Londra. În interviu Achad Haam previne pe evrei că greutăți destule mai sunt de biruit până la deplina netezire a căii spre Sion. Împotrivirile sunt numeroase și origina lor e felurită. Unii protivnici sunt ascunși, alții sunt notorii. Ciudat este că printre ei sunt mulți evrei asimilați, sau doritori de asimilare, care văd o primejdie personală în idealul sionist al majorităților evreiești.

Teama evreilor asimilați este cunoscută și am atins-o și noi în articolul imediat precedent. Se tem că afirmarea hotărâtă și separatistă a poporului evreu – voim să trăim ca evrei și să ne înapoiem în Erez-Israel – o să le cadă grea lor, celor ce vor să

rămână unde se găesc astăzi. Se tem că evreii cei entuziaști și naționaliști vor deștepta bănuieli și discredit în privința fidelității lor către patriile adoptive. Am căutat deunăzi să arăt, printr-o analogie, cum se poate ca un evreu sionist să fie și să rămâie un bun cetățean în țara unde s-a născut și unde își așteaptă izbândirea idealului. În acest ultim articol, din seria mea *Sionismul la prieteni*, voi dovedi, printr-o altă analogie, că patriile pământești nu sunt nicidecum trădate dacă cetățenii lor își logodesc inima unor idealuri cari trec dincolo de granițele țării și ale timpului.

Între evreii sioniști și între evreii asimiliști să-mi fie îngăduit să păstrez vechea mea atitudine de prieten și de apologet. Voi avea prilejul, mai târziu, să analizez și să discut în amănunte, diferite cestiuni cari privesc pe evrei în general. Mă măgulesc cu gândul că voi face-o totdeauna cu preveniența caldă și limpede pe care o am pentru toți evreii, laolaltă.

Astăzi vreau să dau o pildă edificatoare îndeosebi evreilor asimiliști, adică acelor ce se tem că frații lor sioniști le pregătesc neplăceri și mari încurcături, în viitor. Ce li se poate spune sioniștilor, de către adversari (de bună sau de rea-credință): „Voi aveți în suflet și propovăduiți un ideal străin societății și țării noastre. Voi doriți de Sion și voiți să vă vedeți într-o zi adunați în Palestina.“

Răspunsul cel mai nimerit pe care îl găsesse în conștiința mea și argumentul cel mai temeinic cu care se poate întâmpina învinuirea de mai sus este analogia creștină. Este prea adevărat, însă, că anevoie vom găsi printre antisioniști un adevărat creștin... Oricum, argumentul e invincibil. Iată-l.

Credința creștină face din cel ce mărturisește pe Iisus Christos un exilat aici pe pământ. Gândurile lui toate, așteptările lui și mângâierile lui sunt îndreptate, ca florile de heliantă, spre un astru din altă lume. Întâmplările de aci, durerile, bucuriile și tot ce privește pe cetățeanul supus cezarului sunt un capitol trecător și de probă, față cu *cartea vieții*, care începe de-abia dincolo de viața pământească. Adevăratul creștin este aici, sub soare, un pelerin pornit în călătorie lungă și ostenitoare. Nimic din aceea ce îl întâmpină în drum nu trebuie să-l oprească prea mult și să-i abată inima de la țelul ceresc pe care îl urmărește, mai departe, mai departe!... este deviza lui, atâta vreme cât sub picioare simte țărâna pământului și imaginile deșarte pământești n-au apus cu totul sub pleoapele lui. Patria, familia, prietenii și toate legăturile

și datoriile pe cari ni le impune viața pământească sunt o povară care disciplinează și poate să ne fie profitabilă, dacă o purtăm cu eroism creștin. Dar această sarcină trebuie purtată în numele lui Iisus Christos și pentru El! Mai presus de Domnul Vieței nimeni nu are puteri și drepturi asupra unei conștiințe de creștin. În mijlocul întregii lumi, comunitatea creștină apare ca un neam sufletesc distinct, mai presus de granițele convenționale și mai presus de prejudecățile naționale.

Creștinul ortodox trebuie, măcar o dată în viața lui, să cerceteze Locurile Sfinte și să îngenuncheze la Mormântul Domnului. Creștinul catolic e dator ca, măcar o dată viața lui, să facă o călătorie la Roma și să adore Pontiful Suveran.

Putea-veți, oare, să găsiți un termen de comparație cu idealul sionist mai izbitor și mai surprinzător decât idealul creștin? Un creștin adevărat se simte, fără voia lui, tainic atras de idealul lui Israel și e cu neputință să nu urmărească cu o frățească simpatie avântul și luptele pentru Sion. Din păcate, în această parte de pământ unde trăim, simțirea superioară creștină și cunoștința obârșiiilor comune – a eternelor izvoare purcese din Sinai, din Carmel și din Sion – sunt astăzi lacăte închise cu chei uitate și pierdute. Oricari ar fi mirarea, ignoranța sau mânia celor de un neam și de-o credință cu mine, eu unul mă simt dator, tocmai pentru că sunt creștin și teolog, să întâmpin cu un cald salut întru Sion pe idealistul pelerin evreu.

Voi credeți în Sion, voi doriți și așteptați cetățenia între Iordan și Mediterana. Voi sunteți nemulțumiți cu lumea strămtă și străină care vă împresoară. Voi voiți mai mult soare, mai multă libertate și mai multă vrednicie! Cum vă înțeleg! Ce mult mă potrivesc cu voi! Cu ce ochi înduioșați și plini de admirație vă privesc și vă petrec!

Cred și eu aproape la fel cu voi, aștept și eu o patrie superioară și mi-e inima, ca și a voastră, dornică de soare, de crinii Saronului și de definitivul Ierusalim.

Frații mei mă țin de rău și mă ocărăsc, văzându-mă ieșit întru cordiala voastră întâmpinare. Nu mă potrivesc cu ei și mă doare că între ei și voi lipsesc buna îngăduială și putința înțelegerii. Dar sunt adânc încredințat că dreptatea voastră și a mea va birui odată, în ochii lumii, concepțiile lor exclusiviste și negre ca pământul.

Visați, doriți, lucrați, luptați pentru Sion! E atât de săracă în visuri și în idealuri omenirea, că de-ar curge visul în ea, prin cele patru fluvii din paradisul biblic, și tot secetoasă ar rămânea. În

mine – creștinul stingher și prizărit – vedeți pe copilul entuziast, care privește popasul vostru, întins lângă calea spre Sion, își aduce aminte că vă cunoaște din *Biblie* și din *Evangelhie*, și vă salută din toată inima: „Cât sunt de plăcute corturile lui Iacob!“...

19 iunie

LOCURILE SFINTE

Areopagul care chibzuiește astăzi, la Paris, cum să înfiripeze casa păcii – dragă Doamne, cu niște grinzi mai trainice decât cele de până acum – a ajuns cu punerea la cale până la Locurile Sfinte. Într-un articol scris în ziarul *Mântuirea*, prietenul meu A.L. Zissu arată ce dezlegare ar fi înclinată să dea conferința din Paris acestei chestiuni. De altă parte, știm de mai înainte că există undeva o societate sau un comitet proaspăt înființat care-și propune să se ocupe cu problema Locurilor Sfinte.

Care e problema? Nu e o problemă prea precisă, poate nici nu este o problemă, ci un miragiu specios, care se întâmplă în aceste zile torid diplomatice, după cum miragiul fizic se întâmplă în zilele toride. Înfațișătorii marilor popoare biruitoare au admis și au recunoscut că poporul evreu are tot dreptul să ceară și să dobândească vatra lui părintească. Palestina să fie a evreilor! Fiecare popor își caută azi mormintele părinților și pe frații risipiți și fiecare vrea, dacă s-ar putea, să-și vadă laolaltă toate amintirile și toate speranțele. Sfânt lucru! Cine n-ar fi bucuros să știe, odată, statornicită pe pământ împărăția dreptății!

Așadar, Palestina va fi țara evreilor, potrivit năzuinței lor de veacuri, potrivit revendicărilor sioniste din ultimul sfert de veac și potrivit sfintei dreptăți. Dar Palestina, patria redobândită a evreilor, este leagănul Creștinismului. Țara întreagă, din Liban până în Sinai, e plină de morminte, de fântâni, de coline, scumpe tuturor creștinilor. Da, dar ele sunt scumpe și tuturor evreilor. Ierusalimul, cetatea mistică, este orașul fără pereche, apariția de jeratec și de aur care farmecă și cheamă toate inimile devotate lui Iisus Christos! Da, dar Ierusalimul e cetatea lui David și a lui Solomon, vatra gloriei străbune, locul de pe care iudaismul, în

trei temple succesive, a ridicat febrile mâini la cer și a început cucerirea monoteistă a lumii.

Cine ar putea că cântărească și să spună în inima cui anume, a creștinismului sau a iudaismului, Ierusalimul este mai sacrosanct și mai iubit! Și cine mai are astăzi sufletul să cugete la restricțiuni ofensatoare, în privința Locurilor Sfinte? Mirare mare deșteaptă în mine ideea că înalta conferință din Paris se gândește la un cordon de poliție religioasă în jurul acestor locuri. Ar fi, pentru evrei, o jignire nouă și fără nici un sens.

Toată creștinătatea știe că, din nefericire, gelozia creștină interconfesională izbucnește foarte des în Ierusalim și că, mai ales de sărbători, dezordinele nu pot să lipsească. În preajma Sfântului Mormânt zelatorii de confesiuni diferite uită dragostea frățească, uită sublimitatea sărbătorii și sfințenia locului și se dedau la îmbrânceli și la pugilate. Stăpânul de până acum al țării, turcul credincios lui Mohamed, era un polițist ideal, fiindcă nu avea nici o preferință creștină confesională. Nu s-a auzit niciodată că paznicii musulmani ai Sfântului Mormânt au favorizat cutare confesiune în paguba vreunei alteia. Pe tăcute, această stare de lucruri mulțumea pe toată lumea, înțeleg adică pe creștinii. Faptul că stăpânirea Locurilor Sfinte era în mâna păgânului avea și o parte bună: gelozia și rivalitatea dintre frați dormeau la umbra zidurilor Ierusalimului.

Astăzi țara și-a schimbat stăpânul. Turcii se duc și vin evreii. De ce n-am privi chestiunea cu simplitate, de ce n-am privi-o cu inima curată?

Noii stăpâni să ia locul vechilor stăpâni, în această poliție religioasă, absolut necesară la Locurile Sfinte! Mai întâi evreii au dreptul lor istoric și religios, mai vechi decât al nostru și al doilea noi creștinii avem nevoie de o autoritate imparțială, în disputele noastre de familie.

Theodor Herzl face în această ordine de idei câteva prețioase observații: „Un articol... dint-un ziar prusian susținea, acum în urmă, ideea că Iisus Christos trebuia să se ridice tocmai din slabul popor al evreilor, fiindcă figura sa supraomenească ar fi adus pe oricare alt popor, din care ar fi făcut parte, la stăpânirea întregii omeniri... Să legăm de această idee o alta: și stăpânirea locurilor pe unde el a umblat odinioară ar da oricărui alt neam decât cel evreiesc o situație atât de extraordinară, în lumea creștină, încât e greu de închipuit cum ar putea celelalte națiuni să admită vreodată așa ceva.“

Herzl are mare dreptate. Dacă Locurile Sfinte nu sunt, prin prevăzătoare chibzuință, lăsate în paza stăpânului celui nou al țării, noi creștinii vom ajunge să ne certăm și să ne prigonim. Atunci, care să fie înțelesul tratatelor de cari se aude și ce voiește să facă areopagul păcei din Paris? Vor, într-adevăr, marii diplomați de acolo să depărteze pe evrei de la supravegherea Locurilor Sfinte? Greu de înțeles! Confesiunile creștine ar intra într-o epocă de neliniște și de competițiune păgubitoare. Diplomația ar avea un teren nou de cultivat și simțul pietății adevărate ar fi jignit. Pe lângă toate acestea, evreii ar avea cuvânt să se plângă amar de această restricțiune ofensatoare. Să sperăm că informațiile sosite la noi, până azi, sunt incomplete sau provizorii. Să sperăm că atâția oameni luminați și generoși, adunați laolaltă, la înalta conferință, vor putea găsi, discutând problema Locurilor Sfinte, cel puțin soluțiunea pe care a găsit-o inteligența unui singur om: „Pentru Locurile Sfinte ale creștinătății, scrie Theodor Herzl, se va găsi o formă juridică internațională de exteritorializare. Noi vom forma garda de onoare împrejurul Locurilor Sfinte și vom chezași cu ținta noastră pentru îndeplinirea acestei datorii. Această pază de onoare ar fi marele simbol pentru dezlegarea chestiunii evreiești, după optsprezece veacuri trăite de noi în durere.“

Așa se oglindesc, într-un cuget clar și nobil, problemele pe cari neîncrederea, prejudecata, interesele nemărturisite și mediocritatea sufletească generală le deformează și le complică. O soluțiune mai bună decât cea întrevăzută de Theodor Herzl nu știu cum s-ar mai putea găsi. Conferința creștinilor rămâne neispățită și netulburată, iar onoarea evreilor rămâne neatinsă.

SIONIȘTI CREȘTINI

Citesc amănunțita biografie a lui Theodor Herzl, scrisă de Adolf Friedemann și găsesc printre membrii de onoare ai mișcării sioniste destui creștini. În anul 1896, iulie 6, când Herzl ținu, în „Clubul Maccabeilor“ din Londra, memorabila-i conferință, la debaterile aprinse ce urmau conferențiarul fu susținut cu căldură de pictorul creștin Holman Hunt. Acest pictor concepușe, fără să aibă vreo legătură cu Theodor Herzl, ideea restaurării statului evreiesc!

Când a fost vorba de statornicirea locului unde trebuia să se adune primul congres sionist, promotorii mișcării, după câteva alegeri neizbutite, și-au oprit ochii asupra orașului Basel. Doi prieteni devotați sionismului au dat tot ajutorul lor ca Baselul să fie locul de gazdă primului congres. Aceștia au fost creștinii Bernhard Collin-Bernouilli, redactor la ziarul *Baseler Nachricht* și librarul Kober, ginerele episcopului protestant Gobat, din Ierusalim. Mai târziu, când în față întregii lumi, sionismul și-a trecut întâiul lui examen strălucit, în cetele amice, încăierate în luptă cu cele inimice, n-au lipsit deloc luptătorii creștini. Dintre creștini, zice biograful lui Herzl, nu trebuie să uităm pe cucernicul profesor Hechler, cărui Herzl, și atunci și mai târziu, a avut adeseori să-i mulțumească pentru sprijinul însemnat și mănos dat muncii lui politice.

Prin urmare, nu e un fenomen nemaivăzut sub soare sionismul la creștini. În lumea largă și generoasă, care începe dincolo de hotarele noastre, lucru s-a văzut și se vede mereu. Nu mai departe ca acum câteva zile, a avut loc în Anglia creștină o impunătoare manifestație de simpatie pentru aspirațiile naționale ale poporului evreu. Ziarul *Mântuirea* a reprodus deunăzi textul declarațiunei formulate de acea adunare umanitară. Între cei ce au semnat declarația de simpatie sunt: 96 de membri ai Parlamentului englez, 57 de profesori universitari, 14 medici, 8 artiști, 35 de literați și ziariști și – omițând pe alții – toți episcopii Angliei și ai Scoției.

Iată niște adevărați creștini, niște adevărați episcopi. E foarte firesc să ne întrebăm cum sunt alcătuiți sufletește acești oameni și cum arată la față creștinismul lor, dacă le îngăduie să se declare adepți ai sionismului? Aceste întrebări trebuie să ni le punem pentru luminarea prin contrast a psihologiei celor ce mai cred că sunt creștini și stăruiesc, în antagonismul lor necugetat, împotriva a tot ce este evreu și aspirații naționale evreiești.

Nu e nicidecum mirare când vedem azi între noi, pe stradă, în piață, în adunările amestecate, pretinși creștini, greu și lamentabil apăsați de povara prejudecăților moștenite. Ce poți să faci! E la mijloc o ereditate întunecoasă și stratificată în curs de veacuri. Antisemitul de pe stradă, din piață, din adunările amestecate, este un biet om oarecare. Cine știe dacă a terminat liceul! Cine știe dacă, în anii de facultate, a mai citit altceva decât ziare și cursurile litografiate, bune pentru examene! Azi e om gospodar, are convingeri politice și partid, are treburi absorbitoare... Când mai

are el vreme și cine-i dă lui mintea necesară pentru revizuirea sentimentelor lui antisemite?

E creștin (fiindcă e botezat), se duce la biserică la Paște și la Crăciun și se mai duce, suplimentar, când cunună vreun fin, agent electoral. Încolo tot creștinismul lui e un loc viran, năpădit de buruieni netrebnice și depozit de gunoaie raționaliste. N-a citit niciodată *Evanghelia!* N-a ținut niciodată în mână *Biblia* celor două *Testamente!*

Acesta e singurul tip de așa-zis creștin din vechea Românie. În afară de humea preotească și lăsând la o parte câteva personalități, pe cari ca să le găsești trebuie să le cauți cu lumânarea, nu există printre noi decât această imensă categorie de pseudocreștini.

Sionismul la creștini nu poate să crească din buruieni sau din piatră seacă. Spun cu durere că lipsa de simpatie pentru sionism, dovedită în societatea creștină românească, este un semn funebru. Creștinismul nostru e mort.

Priviți episcopatul anglican și scoțian și osteniți-vă cu mintea să pricepeți ce a putut să le insuflă acestor conducători ai bisericei creștine dragostea lor pentru idealul poporului evreu. Numai creștinismul lor cel viu, zilnic alimentat de izvoarele biblice!

Englezii cresc, citind, învățând și iubind *Biblia*, aproape ca și evreii. Orice familie engleză trebuie să aibă în casă *Biblia*, după cum are scrinul pentru rufe și mașina de bucate. Dacă nu în fiecare zi, cel puțin în ziua de duminică englezul trebuie să citească și să mediteze o pagină din *Biblie*.

Dar *Biblia* este primul și nemuritorul titlu de nobleță al poporului Israel! Cum poți să ridici între *Biblie* și Israel un zid despărțitor? Minunile, frumusețile, înțelepciunea și toată comoara mistică, pe care ne-am însușit-o noi creștinii de două mii de ani încoace, sunt opera și proprietatea acestui popor providențial.

Vom înțelege cum că simpatia societății creștine englezești pentru sionism și pentru sioniști este urmarea firească a unei educații larg creștine și adânc biblice. Și nu e de mirare că în țările cu falsă ori cu nulă educație creștină, evreii n-au prieteni și idealul lor atât de respectabil și de vrednic de iubire – în loc să deștepte firescul entuziasm deșteaptă bănuieli și certuri de mahala.

Cine citește și iubește *Biblia* nu poate urî pe Israel. În cartea *Psalmilor* stă scris: „Numărat-ai pribegiile mele! Strânge lacrimile mele în urna ta!”

Cine e într-adevăr creștin se va feri, cu sfântă teamă, să facă să mai cadă măcar o lacrimă în urna înfricoșată!

Amintirea lui Theodor Herzl trece, astăzi, caldă și duioasă, prin inima tuturor celor ce n-au uitat și nu pot să uite că sunt evrei. Mai mult decât atât, sunt multe cugete creștine cari pomenesc cu admirație pe campionul lui Israel. Iată, se împlinesc cincisprezece ani de la moartea lui.

În ziua de 3 iulie 1904, la orele cinci seara, Theodor Herzl și-a dat, în sanatoriul din Edlach, obștescul sfârșit. Suferea de inimă de multă vreme. Munca lui uriașă, vechile lui nenumărate și drumurile foarte multe pe cari le făcuse în ultimii lui ani i-au înrăutățit boala și i-au grăbit moartea.

Împrejurările acestei morți, de care a răsunat lumea întregă și pe care au deplâns-o milioane de oameni, aduce aminte de acele câteva morți celebre cu care se onorează lumea clasică.

Cu două luni mai înainte de deznodământ, Herzl, secerat de puteri, se găsea la Franzesbad. Un amic intim, Katzenelsohn, se afla lângă el. Brav în fața morții, cum fusese în fata vieții, Herzl spune prietenului său aceste cuvinte bărbătești:

– De ce să ne amăgim? Pentru mine a sunat clopotul al treilea. Nu sunt laș, ci privesc, foarte calm, moartea drept în față, cu atât mai mult cu cât n-am pierdut zadarnic ultimii ani ai vieții mele.

Am fost, nu e așa? mișcărei noastre un servitor nu prea rău... Nu mai e timp de glumă, ci de amară seriozitate.

Katzenelsohn trebuia să plece, trimis de Herzl, cu o misiune specială, la Londra și la Petersburg. A doua zi, după cuvintele de mai sus, dis-de-diminează, Katzenelsohn se pomeneste cu Theodor Herzl în camera lui. Îi aducea un imens manuscript, un memoriu care era să-i servească la Petersburg. Herzl, bolnav în cel din urmă grad, scrisese toată noaptea! Dureros mirat, prietenul lui îi aduce muștrări.

– Da, dragul meu, îi răspunse Herzl, dar ai văzut ieri: nu mai avem vreme de pierdut. Ultimele săptămâni sau zile. Mi-e de grabă!

La începutul lui iunie, Herzl vine din Viena la Edlach și aici, o lună întregă, înfruntă moartea și o ține în loc, printr-o neuzită tensiune de voință. Dar la 1 iulie, contractează un catar bronhial, care se preface în pneumonie. Un amic creștin, cu convingeri sioniste, era lângă patul lui. „Salută Palestina și din partea mea, îi spune legionarul murind: mi-am dat sângele pentru poporul meu!”

Aceste cuvinte putem să le considerăm ca pe cele din urmă rostite de Theodor Herzl. Și este de notat că ele au fost spuse unui sionist creștin. Ne place să vedem în aceasta un simbol și accentuăm că azi, în lumea depărtată și nobil însuflețită, între cei ce iubesc Sionul și lucrează pentru Sion sunt și mulți lucrători creștini.

Ar fi fost cu totul trist, ar fi fost o pagubă morală ireparabilă, dacă creștinătatea, uitând cu totul multul pe care-l datorește poporului evreu, ar fi rămas indiferentă, sau s-ar fi dovedit ostilă în acest ceas suprem ajuns de Israel.

Mișcarea sionistă e unul din fenomenele capitale cari caracteriză istoria contemporană. Sufletul lui Theodor Herzl, devotamentul lui, credința lui nebiruită în taina viitorului au învăluit tot pământul, propagându-se, aprinzându-se în milioane de conștiințe. Ceea ce mii de ani a fost un vis sublim, dar covârșitor, lăsat moștenire din generație în generație, astăzi intră în lumea realizărilor! De pretutindeni, sosesc vești din ce în ce mai precise că Țara Sfântă renaște din colbul milenar. Coloniile se înmulțesc, agenții și semnele vieții civilizate sporesc, puteri financiare și culturale uriașe se îndreptează către porturile Palestinei. Cuvintele *Scripturii* se îndeplinesc: deșertul se acoperă cu flori.

Și întocmai așa cum primăvara – în fața firei renovate, muiate în verdeață și în flori – ridică capul cu recunoștință către astrul de aur, care a săvârșit minunea transformării, tot așa în fața entuziastei lumi sioniste, ridicăm fruntea amintirii către geniul nobil care a fost Theodor Herzl. După cincisprezece ani de la moartea lui, sămânța generoasă a rodit, a crescut și s-a multiplicat atât de mult, atât de minunat, cât n-au cutezat să nădăjduiască zecimi de generații! Trebuie să ne socotim deosebit de norocoși noi aceștia de azi, cari suntem contemporanii fenomenului sionist. Nestrămutat idealist și mistic, irevocabil încredințat că poporul Israel este și a rămas înscris pe tabla alegerei dumnezeiești, mă bucur de bucuria lui cea nouă ca de un câștig sufletesc personal.

În tot pământul, pretutindeni pe unde sunt risipiți copiii lui Abraam, numele lui Theodor Herzl e pomenit aici cu venerație. În mii și mii de sinagoge, rugăciuni în limba ebraică se vor înălța către Dumnezeu cel viu pentru sufletul lui Theodor Herzl și pentru reînflorirea Sionului. Herzl doarme întru slavă! Către

cimitirul din Döbling se îndreptează regretul nostru pământesc.
Către arcadele eternității zboară sigura noastră convingere
idealistă.

Totuși, în ziua cea mare când statul evreiesc va fi inaugurat,
rămășitele din Döbling vor fi depuse cu pietate alături de
mormintele patriarhilor.

Pomenirea lui Herzl e o sărbătoare nu de tristeță, ci de
speranță biruitoare. În concertul de inimi și de voci evreiești, cari
binecuvântează amintirea lui Theodor Herzl, fie bine primit și
glasul creștinilor, amici Sionului!

VIAȚA LUI EMINESCU

NE-AM ADUS AMINTE DE EMINESCU ÎNCĂ O DATĂ!...

Nu trebuie să ceri prea mult urmașilor, nici măcar atunci când ai fost Eminescu... El o știa prea bine și a spus-o de câteva ori, în poezia lui nemuritoare.

Sunt treizeci și cinci de ani de la moartea lui Eminescu. În primele două decenii (1889- 1909) lumea noastră intelectuală, multă- puțină cât era, a fost stăpânită de o intensă, aproape bolnăvicioasă fascinație eminesciană. Atunci am cunoscut „Școala lui Eminescu“, „curentul“ cu același nume, langoarea adolescenților cu plete și cu volumul maestrului sub căpătâi, atunci am cunoscut valurile poeziei pesimiste, inundând toată grădina literaturii românești...

Dar această imersiune literară – cât de legitimă, cât de sinceră, au spus-o, la timp, Gherea, Vlahuță și alții – în deceniul 1899-1909 a început să scadă și alte orientări s-au ivit printre noi.

Lucrurile au ajuns astfel că, în anul 1914, când s-a împlinit un pătrar de veac de la moartea lui Eminescu, cărturarii noștri și toată obștea românească știutoare de carte s-au dovedit grozav de obosiți și sărbătoarea de pomenire a rămas numai o întâmplare de familie, a lui George Diamandy (președintele Societății Scriitorilor Români, în anul 1914) și a câtorva membri din comitet.

E drept să spunem că, în acel moment, comemoratorii lui Eminescu căzuseră între asasinatul de la Saraievo și izbucnirea războiului universal. Se simțea în aer și simțea fiecare freamătul marilor nenorociri cari – la fel înor vulturi nevăzuți – stăteau gata să sfâșie coapsele și măruntaiele lui Prometeu...

De atunci și până azi, au trecut zece ani, desigur cei mai paradoxali, cei mai încărcați, cei mai cărunți ani pe cari ni i-am fi putut dori noi cei ce am rămas încă în viață, sub cerurile livide și sinistre.

Cine era să mai cugete la Eminescu, de la 1914 încoace? Și, în general, cine se mai gândește și mai vrea să se mărturisească în

legătură și în continuitate de vreun fel oarecare, cu toate câte fuseseră înainte de 1914!... Viața de atunci încoace este cu totul alta. Toți câți au apucat a se naște spre sfârșitul secolului 19 sau pe la începutul celui de față, și deci erau deplin formați când a început războiul, dacă își iau bine seama sunt din ce în ce mai anacronici.... O lume nouă a ieșit din război și se afirmă pretutindeni, în cele văzute și în cele nevăzute. Cine mai poate să i se adapteze, cine mai poate s-o înțeleagă și s-o servească dă dovezi de minunată elasticitate sufletească.

Suntem, însă, câțiva încăpățânați, cari nu ne putem obicinui cu ideea acestei desăvârșite despărțiri, între ce a fost și ce-a început să fie. Până la uriașul și pustiitorul război, avea multă trecere concepția că orice dezvoltare și orice progres trebuie să se petreacă în bună legătură cu stările anterioare. Concepția aceasta nu ne iartă nici azi, când lumea post-războinică vrea să premenească din temelie și viața socială și viața sufletească și literatura.

O întâmplare neașteptată vine să ne dea o rază de speranță... S-a zvonit că, departe, pe meleagurile copilăriei lui Eminescu, căsuța în care marele cântăreț a trăit în vremuri cu ai săi a fost dărâmată sau este pe cale să fie dărâmată... Și lumea noastră și-a adus aminte, brusc, de Eminescu! Așa e! El s-a născut la Ipotești, în județul Botoșani... Și cine e acela care vrea să ridice mâna lui sacrilege asupra acestui sanctuar al pietății naționale?!... Casa în care a copilărit Eminescu trebuie să fie de-a pururi păstrată patrimoniului cultural românesc... etc., etc.

Amicul meu C. Graur, om de cugetare calmă și vast coprinzătoare, a scris, mai ieri, un articol cuminte și liniștitor... Adevărul este că genialul nostru Eminescu are în noi niște adoratori de o specie bizară... Adorăm, ne devotăm și suntem gata de lucruri mari, numai din când în când... Cine a întrebat ceva, timp de 35 de ani, despre casa lui Eminescu? Nimănui nu i-a trecut prin cap ideea că acel conac din Ipotești ar trebui răscumpărat, asigurat și prefăcut într-un loc de amintire și de reculegere, pentru națiunea recunoscătoare!

Doamna Maria dr. Papadopol, născută Isăcescu, a trimis ziarului Dimineața (după ce amicul C. Graur își tipărise articolul) o scrisoare cu adevărat interesantă. D-sa este proprietarul fostei răzășii a lui Gheorghe Iminovici, tatăl poetului. Ceea ce spune dna Maria dr. Papadopol este, în fond, exact ceea ce-a spus Constantin Graur.

Toți suntem de vină dacă biata căsuță în care a copilărit Eminescu este acum rasă de pe fața pământului, sau era să fie. Admirația noastră este foc de paie. Popoarele cu adevărat recunoscătoare nu au memoria scurtă cum o avem noi, și nu dau în genunchi înaintea eroilor naționali, numai atunci când e ceas de gălăgie și de scandal. Recunoștința este trainică și tăcută.

Mai putem, oare, să învățăm și noi acest adevăr elementar? Dovedi-vom și noi, într-o zi, că putem să ne ridicăm până la cultul plin de cuviință și de discrețiune?

*

Broșura de față a văzut lumina zilei înainte de război, atunci când s-a împlinit un sfert de veac de la moartea lui Eminescu. A început imediat febra războinică, au început marile manevre diplomatice, a început „neutralitatea” noastră... Și nimeni n-a mai avut timp și dispoziție sufletească să mai citească biografia. Pe de altă parte, cât știu eu, nimeni nu s-a mai încercat, în urma mea, să povestească viața lui Eminescu.

Astăzi când începem să ne amintim de căsuța în care a copilărit poetul și am vrea s-o știm prefăcută într-un mic altar național, poate că se vor găsi câțiva cari voiesc să știe mai mult decât amănuntul că Eminescu s-a născut la Ipotești (deși nici aceasta nu e lucru definitiv stabilit).

Pentru acești câțiva, direcțiunea Bibliotecii Dimineața retipărește Viața lui Eminescu.

10 august 1924

G. GALACTION

P.S. — Nu pot să trec cu vederea că după apariția acestei broșuri am aflat de existența și de cercetările lui Ioan Grămadă, un tânăr cărturar bucovinean, care era să fie cel mai bun biograf al lui Eminescu. Marele război a secerat pe Ioan Grămadă, iar biografia așteptată a rămas taina viitorului.

La 15 iunie 1914 se împlinesc 25 de ani de la moartea lui Eminescu. Aproximarea acestei zile trebuia să ne înviorizeze și să ne inspire gândul unor largi sărbători culturale. Mai mulți compatrioți de inimă, mai mulți adoratori ai marelui poet s-au hotărât să lucreze, fiecare în felul lui, și să ne pregătească de ziua apropiată. Printre cei râvnitori ca să contribuie la sărbătorirea acestui sfert de veac de când Eminescu doarme la umbra teiului, s-a înscris și direcțiunea revistei *Flacăra*. Și i s-a părut că nimerește bine propunându-mi mie ca să scriu asupra lui Eminescu o broșură ușoară, menită celor mulți cari încep să citească sau cari citesc cu drag, când îi lasă munca grea și nevoile. Am primit cu inimă șovăielnică propunerea aceasta și nu știu dacă nu făceam mai bine să n-o primesc.

Asupra lui Eminescu s-a scris la noi foarte mult, nu însă totdeauna prea temeinic. Opera cea mare și definitivă care să ni-l așeze pe Eminescu, din punct de vedere biografic și sufletesc, în atitudinea splendidă, revelatorie, irefragabilă a unei statui de Rodin, ne lipsește până acum, și ne va lipsi poate multă vreme. Cei ce au scris despre Eminescu sunt în majoritate critici, slăvitori (adică autori de ode în versuri și în proză) entuziaști și înduioșați. Sunt mai puțini cei ce au căutat și izbutit să ne dea asupra poetului informații exacte, date precise din zilele vieții lui. Artistul biograf, plin de răbdare, poate născut, poate nenăscut în acest moment, care ne va reda pe Eminescu, va trebui să-și aleagă materialul viitoareii lui construcții din toate monografiile, articolele și însemnările biografice publicate până azi. Pentru scopul meu ajunge mult mai puțin. Eu unul m-am folosit de câteva cărți mai noi în cari am găsit cam tot ce-mi trebuia. Între ele – le citez după vechime – cunoscutul *Omagiu lui Mihail Eminescu*, operă de colaborare, din care însă ies deasupra numele și entuziasmul dlui Corneliu Botez, *Mihail Eminescu, viața și opera*, de dl N. Zaharia, o carte foarte sărguincioasă și bogată în informații, *Amintiri despre Eminescu*, de dl Teodor V. Stefanelli, membru al Academiei Române și român din Bucovina.

Dl T. V. Stefanelli este un fost coleg de liceu și de universitate al lui Eminescu. Amintirile D-sale, coordonate în cartea menționată, prezintă un interes deosebit și proiectează asupra vieții de școlar și de student a lui Eminescu o lumină intimă și nouă. Mi se pare că dl Stefanelli, prin amintirile D-sale așternute precis și sincer, ne recheamă pe cel mai sincer, ne recheamă pe cel mai adevărat Eminescu dintre toți ceilalți Eminescu, fiii altor amintiri, fiii părerilor de rău și ai reveriei. Eminescu dlui Stefanelli te urmărește cu puterea unui raționament evident și biruitor. Cel

ce-și aduce aminte despre Eminescu e un prieten intim, un coleg de școală și, pe lângă aceasta, o personalitate sobră. Se întâmplă uneori ca imaginea unui om extraordinar să cadă pe o oglindă capricioasă, adică în sufletul unui prieten prea poet, și atunci imaginea aceasta, în răsfrângere, se alterează. Din fericire, dl Stefanelli are temperamentul omului de știință, nu pe al poetului.

În rechemarea grabnică a vieții lui Eminescu, pe care veți găsi-o mai departe, mă folosesc cu multă încredere de amintirile dlui Stefanelli. Lumina, perspectiva, depărtările, enigma sufletului lui Eminescu... le ating de-abia, de-abia – cum ai face cu adâncă frumusețe a unei după-amiezi de vară – întinsă la poalele unor munți, cu vârfurile negre de furtună – atunci când ar fi să o redai în creion sau în culori uscate.

O observație pe care au făcut-o biografii lui Eminescu este că în viața genialului poet sunt unele părți foarte întunecoase. În special este o epocă de vreo 6 ani din viața lui, de la 1863-1869, când nu se poate ști mai deloc pe unde a umblat Eminescu și cum și-a câștigat pâinea zilnică. Afară de aceasta, sunt și alte puncte nesigure și latrice în anii vieții lui. Mai înainte de orice, nu știu categoric nici ziua când s-a născut, nici locul unde s-a născut. Poetul a scris cu mâna lui într-un registru al cercului „Junimea” că s-a născut la 20 decembrie 1849, în satul Ipotești. Tatăl poetului, căminarul Gheorghe Iminovici, a scris într-o psaltire, unde însemna regulat ziua de naștere a copiilor lui, aceeași dată, 20 decembrie 1849. Dl Corneliu Botez, un mare admirator și un devotat cercetător al vieții lui Eminescu, a găsit însă la oficiul stărei civile din Botoșani câteva file dintr-o condică veche, de la 1850, de născuți și de botezați, provenind din cancelaria Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Botoșani și pe una din aceste file: actul de naștere și de botez al poetului; născut la 15 ghenarie 1850, botezat la 21 ghenarie. Descoperirea dlui Corneliu Botez e foarte importantă și împotriva acestui act oficial e greu să cârtești, chiar dacă ai avea unele bănuieli. O mătușă a lui Eminescu, maica Fevronia din M-rea Agafton, soră cu mama poetului, și-a adus aminte că Mihail s-a născut într-adevăr în Botoșani, că de față la botezul copilului a fost și Cuvioșia sa și că sfânta taină a fost săvârșită de către preotul Dimitrie Stamate, de la Biserica Uspenia (adică Adormirea Maicii Domnului). Dar aici amintirea maicei Fevronia se pare că a dat greș. S-a ridicat altă voce care a corectat: nu preotul Dimitrie Stamate a oficiat botezul pruncului Mihail, ci tatăl său, iconomul Ion Stamate, căci Dimitrie era atunci numai diacon și a servit ca diacon.

Vom putea vreodată să alungăm definitiv bănuiala că Eminescu s-a născut la Ipotești, cum credea el? Am citit în notițele dlui Corneliu Botez că prin anul 1849 sau 1850 Gheorghe Iminovici a cumpărat jumătate din moșia răzeșească Ipoteștii, în întindere de 288 de fălci moldovenești. Dacă s-ar putea dovedi că această cumpărare s-a făcut după 21 ghenarie 1850, atunci va trebui să înlăturăm cu totul ideea că Eminescu s-a născut la Ipotești.

Un biograf al lui Eminescu socotește că poetul a fost adus în Cernăuți când era în vârstă de 6 ani și că a învățat cele patru clase primare aici, în capitala Bucovinei. Cum se face atunci că Eminescu apare întâia oară în matricolele școlii primare zisă National-Hauptschule de-abia în anul 1858 și anume în clasa III-a primară? Cei ce au cercetat aceste matricole, au copiat și publicat situațiunile semestriale ale școlarului Mihai Eminovici, n-au găsit altă situație mai veche decât aceea a semestrului întâi, din anul școlar 1858-59, clasa III-a. Când d. T.V. Stefanelli, după terminarea cursului primar, vine la Cernăuți și intră în clasa I liceală, în toamna anului 1861, Eminescu era în clasa II liceală. Se cunosc, se fac prieteni și Eminescu îi spune că el a mai învățat în Cernăuți și două clase primare. Așadar, Eminescu vine în Cernăuți în vara sau toamna anului 1858 și era atunci în vârstă, observă dl Stefanelli, de 8 ani și vreo 9 luni. Că Eminescu a putut să intre de-a dreptul în clasa a III-a primară, nu este de mirare, nu pentru că era un copil excepțional, ci pentru că limba germană, pe care o vorbea dascălul și în care micul Mihai trebuia să-și spună lecțiile, îi era cunoscută. Gheorghe Iminovici, tatăl, zice dl Corneliu Botez, avea o mare admirație pentru nemți și crescuse pe toți copiii, de mici, cu profesor de germană, în casă. Astfel Eminescu se întâlnea cu limba germană nu acum în Cernăuți, de întâia oară. O cunoștea de acasă, și putea să intre și să se mențină foarte bine în clasa III-a primară, atât de bine încât la finele anului școlar 1858-59 a fost clasificat al 15-lea între 72.

În anul școlar 1860-61, Eminescu face clasa I de liceu, în anul 1861-62, pe a doua, dar prost, fiindcă rămâne repetent, din pricina matematicilor și a limbei latine; în anul 1862-63 Eminescu repetă clasa II-a. Dar de la 16 aprilie 1863 înainte, Eminescu năpustește liceul din Cernăuți și matricolele școlare de aci încolo nu-l mai pomenesc. A mai făcut Eminescu școală regulată undeva? A dat vreun examen, fie și în particular, de clasa III, a IV etc.? Dl Slavici ne asigură că Eminescu a făcut clasa III gimnazială la Sibiu, pe când dl căpitan Matei Eminescu, fratele poetului, zice că

Eminescu a făcut această clasă la Botoșani, unde poetul, de altfel elev mediocru, era cel dintâi la limba latină. Se pare că Eminescu a încercat și prin Blaj să mai dea un examen, dar e foarte probabil că, dacă a încercat să-l dea, a fost respins. La universitățile din Viena și din Berlin, Eminescu s-a înscris și a urmat ca auditor extraordinar, adică, explică dl Stefanelli, fără bacalaureat și fără obligațiunea, de nu chiar și fără dreptul, de a se prezenta la examene.

Eminescu a fost o pildă rară de om închis, tainic ca mormântul asupra împrejurărilor peripețiilor și necazurilor din viața lui! Nu cunoștea, sau dacă le cunoștea le reprima cu energie, acele momente înduioșate când spovedania se înalță caldă, de la inimă, și cere cu sete inima amicului sau urechea iubitei. Eminescu scria rar și greu scrisori, la ai săi și la prieteni. Suntem departe de acele tomuri pline de corespondență, pe cari le adună, în urma unor oameni mari, posteritatea curioasă. Eminescu își ascundea viața întocmai ca un ucenic al lui Epicur – „ascunde viața ta” – nu-i dădea nici o luare-aminte și o uita bucuros. Sincer ca în orice, Eminescu scria așa cum se știa pe sine:

Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost
O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost?

Ei, iată aici Eminescu se înșela. Cel ce a umplut de dor, de sfântă emoțiune, de negrăită frumusețe inimile celor mai buni dintre contemporanii lui și inimile copiilor și copiilor acestora, a căzut pradă glorioasă nu curiozității meschine pe care o disprețuiește Eminescu:

Vor aplauda desigur biografia subțire
Care s-o încerca s-arate că n-ai fost vreun lucru mare,

ci științei netulburate care cercetează, analizează și discută totul, chiar și pe Dumnezeu. Marele Maupassant a zis odată supărat că oarecine îi dăduse sau voia să-i dea portretul în vileag: Operele noastre aparțin publicului, viața și chipul nostru ne aparțin numai nouă. Maupassant n-avea dreptate. Nu ți-e iertat așa ușor să răscolești cu scrierile tale sufletele a mii și milioane de oameni. Când ți-ai permis să torni în inimi vinul vrăjit al închipuirii tale și să le dai spasmul frumosului, când ai cutezat să gonești, cu zbuțum și cu fantomele nopților tale singurate, somnul atâtor și atâtor semeni ai tăi, toate protestările tale sunt zadarnice! Știința e în toate drepturile ei să te adune – din scrisori, din

mărturii, din carnetul în care ți-ai notat cheltuielile! – și să te răstignească pe masa ei de studii.

Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Într-un mod fatal legate de o mână de pământ
Toate micile mizerii a unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.

Adevărat, însă nu prin legea răutății curioase, ci prin legea simpatiei largi și înduioșate. Vom cunoaște pe Eminescu din ce în ce mai bine. Viața lui ne aparține, ca și opera lui. Vom ajunge să cunoaștem și acele împrejurări și lucruri mici, de cari Eminescu singur nu-și mai amintea.

În ce privește poezia lui Eminescu, și cerurile ei, ea rămâne deasupra năzuinții mele de acum. Mă ocup de viața tristă și fără de noroc pe care Eminescu a dus-o printre noi.

DIFERITE EPOCI ÎN VIAȚA LUI

În viața lui Eminescu putem să deosebim mai multe epoci. Cu toate că n-a ajuns să aibă nici 40 de ani întregi, soarta lui a fost destul de încurcată și drumurile lui au fost destul de multe. Cu prea puțină inexactitate, putem să împărțim astfel anii vieții lui:

Eminescu	mic copil	1850-1858
„	școlar	1858-1863
„	hoinar	1863-1869
„	student	1869-1874
„	funcționar	1874-1876
„	ziarist	1876-1883
„	bolnav	1883-1889

EMINESCU MIC COPIL (1850-1858)

Fie că s-a născut la Ipotești, fie că s-a născut la Botoșani, Eminescu și-a petrecut copilăria la țară, la Ipotești, unde părinții lui aveau o moșioară. Mihai nu era nici primul, nici al doilea, nici al treilea copil, la părinți, ci al șaselea. Vine, deci, pe lumea aceasta, într-o casă destul de îmbulzită și de gălăgioasă. Gheorghe

Iminovici se căsătorise cu Raluca, fiica a patra a lui Vasile Iurașcu, stolnic, și a Paraschivei Iurașcu, în anul 1840. Cei 5 frați mai mari ai lui Mihai stăteau unul după altul pe o scară nu mai lungă ca de 9 ani. După Mihai părinții lui au mai avut încă 4 copii, dintre cari 3 fete. Este foarte știut că unde sunt mulți copii dragostea părintească și grija de ei nu se pot aduna prea mult numai pe capul unuia. Mai ales acest unul nu putea să fie Mihai, care era o fire de tot rară și care cășuna tatălui său foarte multe necazuri. Soții Iminovici n-aveau prea multă stare și cu vremea au avut din ce în ce mai puțină. În anul 1878, Gheorghe Iminovici vinde moșioara Ipoteștilor. Creșterea copiilor în primul rând a secăt de bani pe bătrân. Pe toți a voit să-i învețe carte, pe toți i-a trimes peste graniță, cu cine știe câte sacrificii.

Până să-i vină și lui rândul, Mihai cutreiera poienile și codrul, privind, ascultând și adunând în sufletu-i lumina soarelui și umbra codrilor, cum nu mai adunase nimeni, până la el, în valea Ipoteștilor. Era un copil straniu. Nu se potrivea cu nici unul dintre frații lui și umbla razna de ei. Nu se juca nici cu ceilalți copii de vârsta lui, micii țărani din sat. În timpul cald al anului, Mihai pierdea cu totul de acasă. Zile întregi nu-i mai dădea de urmă. Satul Ipoteștii vine îngropat între păduri și pe subt tăria verde te pierzi în toate părțile. Eminescu se înfunda în pădure și uita de casă și de masă. Puterea și farmecul cu cari se repercutau în inima-i frumusețile firei ne-au rămas nemuritoare în poeziile lui.

Acolo, lângă izvoare, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet;
Pare că și trunchii veșnici poartă suflete sub coajă
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.

Dar sunt aceste impresii oare atât de îndepărtate, culese chiar din codrii Ipoteștilor? N-a avut Eminescu prilej și timp să privească și să asculte codrul și mai târziu, prin Bucovina, prin Transilvania? Fără îndoială că da, însă exista un fapt curios care dovedește că Eminescu mic copil, observa și pătrundea în înfățișarea lumii – atât cât o vedea, la Ipotești – cu un simț genial. Un cunoscător încercat când privește în apele unei oglinzi, în scânteile unui diamant, sau în câmpul unui covor și ne spune fără greș originea, vechimea, prețul – este neapărat vrednic de admirație. Copilul Eminescu făcea mai mult.

Iată ce scrie un biograf al lui Eminescu:

„Nu era vorba de felul său, dar când vorbea cu oamenii, spunea de va fi ploaie sau vânt, le dădea sfaturi să pună sau nu pe arie, și oamenii îl ascultau, căci începuseră a crede în sfaturile lui... Într-o vară, tatăl lui Eminescu a voit să scoată la treierat; Eminescu privind cerul, l-a oprit, zicând să nu facă asta că are să vie un puhoi așa de mare încât are să ia năsada (snopii) de pe arie. În adevăr, a doua zi a căzut o ploaie așa de mare, că înotau caii până la brâu și atunci au început oamenii să creadă că el este năzdrăvan“ (C. Botez, *Omagiu*).

Noi trebuie să credem că acesta era semnul unei intuiții geniale. Ochiul lui Eminescu privea în lumea aceasta cu o claritate și forță de deducție, neobișnuite. Subt ochii lui de copil, colorația și nuanțele cerului, apele schimbătoare ale amurgului, tresărirea pădurei și încovoierea ierbei zămisleau înțelesuri și prevestiri cari treceau cu mii de metri mai presus de ochii și de capetele celorlalți oameni. Firea lucrurilor avea pentru acest rar născut destăinuri și suspine neînțelese nouă celorlalți. Scump plătită raritate! Omul de geniu este, pe pământ, un exilat, ba poate mai mult, un ciumat și un nebun. Nepotrivirea lui cu cealaltă lume Eminescu a trebuit s-o ispășească foarte greu, începând din frageda-i copilărie. Cine era să-i spună lui Gheorghe Iminovici (și chiar dacă i-ar fi spus-o cineva, ce crezare i-ar fi dat?), că Mihai al lui va fi într-o zi gloria simțirei și a poeziei românești? Acest copil desuheat care umbla toată ziua pe coclauri? Acest diavol care venea acasă cu hainele sfâșiate și cu mintea corbii știu unde?... Era de necrezut! Mihai era, zicea tată-său, cel mai rău copil al lui Gheorghe Iminovici și fiindcă bătrânul avea o mână de pedagog de modă veche, pedepsele cari curgeau pe spetele lui Mihai nu erau nici puține nici în șagă.

Eminescu însă asculta, mai departe, ramătul dulce al pasărilor ascunse în frunziș, privea cerul cum se frânge printre vârfuri de arin sau soarele cum se destramă în apele pârâului. Dragostea cu care acest copil își risipea sufletul peste flori și peste codri, luarea-aminte superioară cu care măsura și nota fenomenele dimprejurul lui, palorile cerului, viața pădurei, obiceiurile animalelor ne ajută să înțelegem cum putea el să proorocească ploile și vântul și îl așează, cel puțin ca intuiție, în familia marilor observatori naturaliști.

Dintre toți ai lui de acasă, se pare că Eminescu numai pentru mamă-sa a avut mai multă dragoste. Tatăl său era aspru, moldovan aprig, totdeauna zorit și cu gândul la treburi. Frații lui Eminescu,

mai mari decât el, nu se înțelegeau cu el deloc. Afară de aceasta, frații lui Eminescu erau niște suflete crâncene. Tatăl lor, când avea, de pildă, la Cernăuți pe trei din feciorii lui, pe Șerban, pe Ilie și pe Mihai, nu-i ținea pe toți la aceeași gazdă. Mihai ședea la o gazdă și ceilalți doi la altă gazdă, fiindcă acești din urmă erau foarte violenți și bătăuși. Eminescu n-a cunoscut dragostea de frate și prea mult nici pe cea de mamă. Acest suflet singular n-a întins ramuri de afecțiune nici spre dreapta nici spre stânga, ci a crescut drept în sus, spre cerurile cugetărei și ale artei, ca un sihastru palmier din marginea pustiei.

Mihai trebuie să fi învățat să citească foarte de timpuriu. Primul lui dascăl a fost desigur mama lui. Cu adâncă lui simțire, cu setea-i extraordinară de a ști totul și mai cu seamă într-o casă unde câțiva frați mai mari învățau carte românească și nemțească, Eminescu a învățat pe nesimțite. Trebuie să credem că Mihai, la fel cu ceilalți frați, a învățat și românește și nemțește. Gheorghe Iminovici avea în casă „o colecție mare de scrieri românești și cunoștea adânc istoria țării“. Eminescu a întins mâna de timpuriu în vraful acestor cărți și a făcut din dragostea către ele o patimă nobilă și nestinsă. Această dragoste putem s-o urmărim și s-o dovedim până în anii cei mai fragezi ai lui Eminescu. Dar mai întâi trebuie să admitem că Eminescu a început să învețe nu în școala obștească, ci acasă. Profesorul de germană, pe care tatăl său îl ținea în casă pentru copii, a trebuit să-l învețe și pe Eminescu. Mai mult decât atât, învățătura lui Eminescu a trebuit să fie sistematică și cu anume scop. Eminescu a învățat în casă atâta carte câtă învăța un copil în clasa I și II primară și anume după programul din Cernăuți. Numai așa s-ar explica faptul că Eminescu a putut să fie primit dintr-o dată la Cernăuți în cl. III primară. Să presupunem că Eminescu a fost dus la Cernăuți la vârsta de 6 ani, cum zic unii, și că acolo a învățat, în particular, clasa I și II; ar fi o subredă presupunere. Căci dacă a fost dus la Cernăuți la 6 ani, de ce era să rămână să învețe în particular? Intra în școala publică, chiar din clasa I; elevul era în câștig, iar părinții nu mai aveau nici grija, nici plata pregătirei în particular. E mult mai probabil însă că Eminescu, venind în Cernăuți în anul 1858, știa atâta carte cât trebuia ca să poată intra în clasa III, precum a și intrat, și poate că în urma unui oarecare examen.

Dragostea lui Eminescu pentru orice fel de cărți, dar îndeosebi pentru cărțile vechi românești, tipărite cu litere cirilice, a început la el de acasă. Mai târziu în clasa I și II liceală, Eminescu uimea

pe conșcolarii lui și atrăgea atențiunea profesorilor prin cunoștințele lui în istorie și îndeosebi în istoria națională. Dl T.V. Stefanelli, colegul lui de școală, l-a întrebat odată de nu cumva are acasă „cărți pentru istoria românilor, și el îmi răspunse că nu are cărți de școală, dar are alte cărți vechi în care află ce-i trebuie“. Din aceste vechi ceasloave a învățat Eminescu să iubească trecutul poporului român. Paginile strălucite în cari, mai târziu, el va rechema zile mari, figuri mărețe din istoria noastră – „De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii!...“ – încep să fie, în inima copilului, ca lanurile din anul viitor în sămânța aruncată, acum toamna în pământ. Tatăl lui Eminescu era un înfocat patriot. Ce fecundează mai mult inima unui copil ca vorbele, discuțiunile, opiniunile tatei? Ce se șterge mai greu din sufletul nostru ca simpatiile și antipatiile în cari ne-au crescut părinții? E probabil că acel care a pus în mâna lui Eminescu prima cronică este Gheorghe Iminovici, el adunătorul de scrieri românești și cunoscătorul istoriei naționale. Este sigur că via simțire patriotică a poetului este moștenită de la tatăl său.

EMINESCU ȘCOLAR (1858-1863)

Cu toate mijloacele lui modeste, Gh. Iminovici a ținut să facă din copiii lui oameni cu multă carte. Șerban, primul lui copil, a studiat Medicina la Viena și la Erlangen. Nicolae a studiat Dreptul în Ungaria și a fost câțva timp avocat în Timișoara. Iorgu a învățat Științele militare în Prusia. Ilie a învățat Medicina în București, în școala doctorului Davila. Matei a fost elev al Institutului Politehnic din Praga. Mihai, al șaselea copil, nu putea să rămână mai prejos; a fost trimis și el la învățătură. Se pare că toți copiii lui Gh. Iminovici au făcut școala primară la Cernăuți, ba chiar și Liceul „Stefan Wolf“, directorul liceului de acolo, când a văzut pe micul Mihai, se zice că a exclamat: Și acesta e tot un Eminovici! (*Omagiu*, p. 48). Drumul la Cernăuți era pentru Gh. Iminovici foarte familiar. El însuși era român bucovinean și anume din satul Călineștii, de lângă Succava. Apoi, dusese la Cernăuți, la carte, încă 5 feciori până la Mihai.

Orașul Cernăuți are o pitorească așezare. Acum 56 de ani arăta desigur altfel decât azi, dar văile cari îl înconjoară, albia Prutului,

înălțimile păduroase dinspre apus, dumbrava de la Horecea erau tot atât de poetice ca și azi. Nu avea încă frumoasele construcții de azi, adică Palatul Metropolitan și Seminarial, Catedrala părinților iesuiți, Casa de Economie, teatrul și multele case particulare cari sporesc din an în an. Avea însă cu atât mai mult pe atunci – viața pacinică, laborioasă și ordonată pe care o are azi. În Cernăuți ești la pragul serioasei lumi germane. Cernăuții și Bucovina erau să-i rămână lui Eminescu de-a pururi dragi. Când vântul soartei începu să sufle aspru peste zilele poetului, amintirea Bucovinei îl înduioșează adânc:

Ochiul îmi sclipește, genele-mi sunt grele
Inima mi-e grea;
Astfel totdeauna, când gândesc la tine
Sufletul mi-apasă nouri de suspine
Bucovina mea!

Eminescu venise în Cernăuți într-un mediu cultural superior celui din Botoșani. Erau 83 de ani de la anexarea Bucovinei. Românii noștri știau nemțește, aveau funcțiuni în stat și, cu voie, fără voie, erau robiți de cultura germană. În Cernăuți era și este un mediu școlar excelent. Se învață aci foarte multă carte. S-a mai întâmplat că, în liceu, Eminescu a dat peste profesori excepționali. „Profesorii erau atunci bărbați aleși, serioși și cu cunoștințe așa de frumoase că ar fi putut face și universităților cinste. În mișcările din anul 1848 erau adică implicați și mulți profesori foarte însemnați de prin Viena și din provinciile germane. După potolirea acestei mișcări, acești profesori au fost spulberați în toate părțile și Bucovina, cea mai depărtată provincie a Austriei, era considerată ca un loc de exil. Astfel liceul din Cernăuți căpătase profesori foarte valoroși...“ (*Stefanelli, Amintiri*, pp. 12-13).

Nu tot așa de fericit a fost Eminescu în ce privește gazdele pe unde a stat. Unde a stat în gazdă Eminescu, în clasa III și IV primară, adică în anii școlari 1858-59 și 1859-60, biografii lui nu pot să precizeze. În anul 1861, frații Ștefanovici vin în pensiune la un oarecare Nicolae Țirțec, probabil rutean, antreprenor de birji și gazdă de școlari, și găsesc pe Eminescu la el. Nicolae Țirțec avea o casă și o grădină mare, cu pomi roditori, pe Strada Sfintei Treimi, acolo unde se înalță azi palatul Universității Francisco-Iosefine. Eminescu n-a prea trăit bine aici. Întâi, din pricina micilor lui tovarăși și al doilea din pricina mâncării proaste. În casa birjarului Țirțec nu era nici ordine, nici autoritate, nici prea

bună demânare. Micul Eminescu începe să sufere de pe urma însușirilor lui excepționale. Tovarășii lui prind de veste că Mihai are în minte o comoară de povești și că știe să le spună foarte frumos. Atât le-a trebuit. Uneori micul Mihai povestea de buna lui voință, dar nu putea s-o aibă totdeauna.

Atunci camarazii lui îl constrâneau să le istorisească! Suflet mult deosebit de cele multe, Eminescu, copil, era superstitios. Slăbiciunea aceasta, tovarășii lui din gazdă o exploatau cu neîndurare. Îl speriau pe Mihai cu fel de fel de glume macabre și-l făceau să povestească de frică. Mai târziu darul lui de a povesti și-a primit consacrară meritată. În liceu, Eminescu a fost notat la istorie cu nota maximă.

Traiu rău cu colegii, dar nu mai puțin și hrana proastă l-au adus pe Eminescu la deznădejde. A fugit din Cernăuți și a venit acasă pe jos. Nu prea departe de bariera Cernăuților era granița noastră. Lui Eminescu i-a fost greu până a trecut granița. Părinții lui n-au luat deloc în glumă fuga aceasta, mai cu seamă severul Gh. Iminovici. Mihai a fost adus, pe sus, înapoi la școală.

În anul 1861, când d. T.V. Stefanelli era în clasa I, Eminescu era în clasa II. Deși nu conșcolari, totuși aveau unele ore comune, duminicile și sărbătorile, când se întâlneau la exercițiile religioase, ce le ținea catihetul Veniamin Iliuț, cu toți elevii români, într-o sală mare a liceului (Stefanelli, pag. 23). Aceste exerciții religioase se numeau exhorțe și frecventarea lor era riguros obligatorie. Cum și-l aduce aminte dl Stefanelli pe Eminescu din acele vremuri: „Pe atunci purta Eminescu numele *Eminovicu*. Pare că îl văd și astăzi: mic și îndesat, cu părul negru pieptănat de la frunte spre ceafă, cu fruntea lată, fața lungăreață, umerii obrazilor puțin ridicați, ochii nu mari, dar vii, colorul feței întunecat prin care străbătea însă rumeneala sănătoasă a obrazilor. Era totdeauna curat îmbrăcat...” (pag. 24).

În anul școlar 1861-62, adică în clasa II de liceu, Eminescu rămâne repetent și ajunge coleg cu dl T.V. Stefanelli. Dar fiindcă erau în clasă 140 de elevi și nu puteau să încapă toți la un loc erau două diviziuni: A și B. Eminescu era în cea dintâi, Stefanelli în a doua. La religie și la limba română, însă, toți elevii români din ambele diviziuni se întruneau laolaltă. Profesorul de limba și de literatura română era Aron Pumnul, dar nu venea regulat la școală, fiindcă era mereu bolnav și când nu putea să vie îi ținea locul profesorul Ion Sbiera. Aron Pumnul a fost profesorul iubit al lui Eminescu și Eminescu elevul favorit.

În gramatică și în literatura română nu se putea compara cu Eminescu nici unul dintre camarazii lui. Pentru Bucovina, Aron Pumnul a fost, din punct de vedere național, ceea ce a fost Gheorghe Lazăr pentru România. Și cum se întâmplă mai totdeauna, acest suflet arzător consuma încetul cu încetul pământescul sfeșnic în care ardea și lumina.

În această epocă a copilăriei, Eminescu nu se singularizase prea mult și semăna în multe privințe cu copiii de seama lui. Era zglobiu, alerga, sărea peste bănci, se juca, însă îi întrecea pe toți cu pasiunea lui pentru citit. Împrumuta cărți de la bibliotecă și de la colegi și citea pe capete.

Nemulțumit cu ce găsea în cărțile de școală, el citea cărți mai dezvoltate: *Weltgeschichte* de Welter, *Mytologie für Nichtstudierende* și altele. Colegii lui se uitau cu respect la acest coleg atât de cărturar. Dar ce folos, îl stinghereau matematicile și limba latină!

Disciplina școlară și îndatoririle exacte sub cari trebuie să se încovoie un elev conștiincios vor fi totdeauna oneroase pentru naturile excepționale. Și pe vremea lui Eminescu și astăzi profesorii din Cernăuți sunt foarte riguroși. Limbile clasice sunt o glorie și o specialitate a liceelor germane. Pe lângă aceasta, și poate cu drept cuvânt, fiecare profesor, acolo și oriunde, cere pentru obiectul lui, de la elevi, exclusivă luare-aminte, nevoind să fie seama că mai sunt încă vreo 10 alte obiecte. Așează, înaintea acestor dascăli severi, un cap de viitor mare poet, distrat și unilateral! Eminescu a fost totdeauna prost notat, în ce privește atențiunea în clasă. El însuși mărturisește cât era de atent:

Ascultam pe craiu Ramses și visam – la ochi albaștri...

Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă,

Către vreo trandafirică și sălbatică Clotildă.

Îmi plutea pe dinainte, cu al timpilor amestec,

Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic;

Scârțâirea din condeie dădeu farmec astei liniști.

Vedeam valuri verzi de grâne, undoierea unei liniști,

Capul greu cădea pe bancă, piereau toate-n infinit...

Când suna... știam că Ramses trebuia să fi murit.

Foarte rar, marii imaginativi, marile talente literare și în general toți artiștii, foarte rar, au fost desăvârșiți elevi, în anii lor de școală. Un elev mediocru, cumpănit, sănătos și cu planuri precise asupra viitorului va lăsa totdeauna în urmă pe colegul său Eminescu sau Baudelaire. Așa se face că Eminescu se înnămoleşte în clasa II de liceu, iar Baudelaire – dacă mai țin

bine minte – e gonit de la bacalaureat, ca incapabil. Lucrurile vor fi și vor rămânea așa cât va fi lumea; singură ironia poate să le mai dreagă – post-mortem – și să răzbune pe acești nobili nedreptățiți.

Când teii din Volksgarten erau cu toții în floare, când spre Manastrisca, spre Clocucica, spre Calieceanca, pogorau costiști pline de flori și de stufiguri, sub cerul fără nouri, când dumbrava de la Horecea era atât de adâncă și Prutul lângă ea, trebuia să fii din altă plămădeală ca să poți să stai încovoiat și palid deasupra matematicii raționate! Și afară de aceasta, acest suflet în care stăteau încă adormite simțirea, armonia și colorile, dovedite mai târziu, putea oare să rămână pur receptiv – pâlnie docilă în mâna dascălilor – fără nici un freamăt intim, fără tulburări lăuntrice prevestitoare? E ușor să fii școlar excelent când ai venit pe lume normal și mediocru, când n-ai adus cu tine un suflet vrăjit de cântări vagi, aiurit de armonii neînțelese, ca labirintul acelor cochilii marine, în care marea își supraviețuiește.

Eminescu n-a terminat liceul, n-a putut să-l termine, nu atât din cauza neregularității sau a lipsei mijloacelor bănești ce-i veneau de acasă, cât din cauza fatalității pământești, care voiește ca un dar prea mare și îndeosebi cel poetic să descumpănească și să încurce, iremediabil, viața celui născut poet.

EMINESCU HOINAR (1863-1869)

Nu știu dacă vom ajunge vreodată să cunoaștem cu exactitate ce-a făcut, ce drumuri a bătut și ce l-a mânat pe Eminescu de colo până colo, în acești șase ani din viața lui. O ceață grea stăpânește între aceste două date, ca între două culmi proeminente, iar pe șesul dintre ele de-abia dacă mai putem deosebi câteva puncte însemnate și câteva contururi sigure.

Eminescu repeta, în anul școlar 1862-63, clasa II liceală și avea note destul de bune, așa încât nu putea să se teamă de examenele viitoare. Cu toate acestea, elevul Eminovici Mihai părăsește școala în semestrul al doilea și o părăsește de veșnicie. Este probabil că Eminescu ducându-se acasă la Ipotești, în vacanța Paștelui, după Paște nu s-a mai înapoiat la școală în Cernăuți. De ce? Cu cât știm astăzi despre viața lui Eminescu nu putem să răspundem. Poate că părinții lui Mihai au hotărât, din

conomie sau din alte cauze, să nu-l mai trimită la Cernăuți. Poate că însuși poetul și-a hotărât soarta și, în loc să revie la școală, a luat-o pe alt drum. În vremea aceasta, Eminescu avea un frate mai mare, pe Nicolae, care studia la Sibiu. Poate că părinții au dat fratelui mai mare în grijă pe fratele mai mic și i-au pornit pe amândoi în Ardeal. Atunci încredințarea dlui I. Slavici că Eminescu a făcut clasa III gimnazială la Sibiu s-ar putea lega de ceva și nu ne-ar mai mira. Eminescu și-a dat examenul de clasa II la Sibiu și tot acolo a făcut și clasa III. Dar ce ne facem cu afirmarea căpitanului Matei Eminescu cum că fratele său, Mihai, a făcut clasa III la gimnaziul din Botoșani, cu profesorii Paulini, Pădure, Savinescu, Metey și alții?

Oricum ar fi, un lucru mi se pare sigur. Dacă Eminescu a făcut într-adevăr clasa III gimnazială și anume chiar în anul școlar 1863 până la 1864, el a făcut-o în particular, căci n-a fost elev înscris regulat nici la Botoșani, nici la Sibiu. Proba e următoarea: în primăvara anului 1864, deci în semestrul al doilea al anului școlar despre care vorbim, Eminescu se ivește în Cernăuți, dar nu ca să mai asculte pe vechii lui dascăli, ci pe alții cu totul noi. Un eveniment de o mare importanță pentru Bucovina, are loc în primăvara acestui an. Trupa de teatru a dnei Fani Tardini vine în Cernăuți și începe o serie de reprezentații, pe o scenă improvizată, în oteul „Moldavia”, lângă Biserica Sf. Paraschiva. Aceste reprezentații încep la 1/13 martie 1864 și țin până la 15/27 mai, același an. Eminescu asistă, cu foștii lui colegi, la toate aceste producții artistice și este impresionat în chip nemuritor. Două luni și jumătate stă Eminescu în Cernăuți și ascultă pe artiștii din trupa dnei Fani Tardini.

În care gimnaziu făcea Eminescu clasa III ca să poată lipsi două luni și jumătate de la cursuri? Cel mult, Eminescu se pregătea în particular. Și mai putem admite că poetul și-a dat examenul de clasa III și mai târziu decât în anul școlar 1863-64, mai ales când îl găsim ocupat cu altceva decât cu pregătirea examenului.

Reprezentațiile de pe scena teatrului din oteul „Moldavia” au o importanță culturală și istorică excepțională. Dna Fani Tardini și soții ei trezesc, întâi, românimea bucovineană la viața culturală românească și, al doilea, deșteaptă în pieptul lui Mihai Eminovici pe viitorul Mihai Eminescu.

Impresiunea produsă în Cernăuți de trupa românească a fost profundă și fecundă, mai presus decât se poate spune. Întâia oară

auzeau românii noștri bucovineni poezii, proză frumoasă și arii de teatru debitate în românește și de niște artiști români! Toată Bucovina era în fierbere, toți românii cu dare de mână, toți intelectualii și toată școlărima veneau cu mare însuflețire să asculte pe artiștii-apostoli. Cine alcătua această trupă providențială? Am găsit numai numele celor doi Vlădicescu și pe al comicului Comino. Îi vom ști într-o zi, poate, pe toți. Acești divini golani au reîncălzit inima înghețată a unei întregi provincii românești. Din anul 1864 încoace, s-a redeșteptat simțământul românesc între românii bucovineni și numele Ștefaniei Tardini rămâne sfânt și scump în analele apostolatului nostru cultural.

Fani Tardini și soții ei mai au însă meritul, obscur și extraordinar, al săpătorului din minele de diamant, că l-au smuls pe Eminescu din taina sufletului lui și l-au revelat poet pe el lui însuși. Între studenții și școlarii cari se îmbulzeau la teatrul din otelul „Moldavia“, Eminescu era nelipsit. Profesorii români de la liceu aveau grijă de elevii lor. Și le strecurau un teanc de bilete de intrare. Dar fiindcă aceste bilete nu ajungeau pentru toți, se găseau, printre bogătașii cari veneau la teatru, inimi generoase românești gata să plătească și alte bilete de intrare, pentru acei școlari rămași la ușa teatrului. Dl T.V. Stefanelli, prețiosul biograf al lui Eminescu, nu pierdea din ochi pe interesantul său fost conșcolar: „Eminescu era foarte atent la cele ce se petreceau pe scenă. El sta nemișcat, cu privirea ațintită asupra actorilor ca și când ar fi voit să soarbă toată acțiunea și frumoasele melodii cântate de dâșii, și să supăra grozav dacă cineva din colegi îl stingherea prin întrebări sau observări. Îl supăra mult și aplauzul zgomotos din teatru, pentru că în aceste aplauze se pierdeau multe fraze și melodii ale artiștilor. Pe Eminescu nu l-am văzut aplaudând niciodată, dar acțiunea din piesa reprezentată se oglindea în fața sa și în ochii săi scânteietori... Și asupra noastră a studenților a avut acest teatru mare înfrăurire. Vedeam piese patriotice naționale, auzeam o limbă frumoasă și cântece bine executate și astfel ne îndeletniceam și noi în declamațiuni și ne însuflețeam din piesele alcătuite din istoria trecutului nostru. *Toată învățătura noastră, în decursul celor opt ani de zile din liceu, n-a avut atâta influență asupra dezvoltării noastre naționale ca acest teatru.* Acum să fi văzut biblioteca studenților cât era de căutată și cum piesele publicate de V. Alecsandri, Constantin Negruzzi, Matei Milo și alți autori erau citite și răscitite de studenți. Intrase o boală între noi a repeta cântece și fraze din

teatru, a «face» poezii și a scrie chiar piese de teatru pe care le arătam pe întrecute unul altuia... *Și Eminescu ne spunea că scrie poezii și că a început și o piesă de teatru, dar nu ne-a arătat nici poezii, nici piesă*“ (Stefanelli, *Amintiri*, pp. 40-42).

Așadar, reprezentațiile trupei dnei Fani Tardini determină în sufletele tinere și calde ale școlărima românești din Cernăuți (*student și studențime* sunt cuvinte improprii, fiindcă în Cernăuți, pe vremea aceea, nu era încă Universitate) determină o intensă criză poetică și literară. Dar „ce e val ca valul trece“. Efervescenta politică și furia literară scad curând în inima acestei tinerimi și dintre toți câți se simțiseră poeți, privind teatrul românesc, unul singur rămâne pe veci bolnav, pe veci poet! Teatrul Ștefaniei Tardini îl deslușește pe Eminescu, definitiv, asupra lui însuși. Avea 14 ani și câteva luni.

După plecarea trupei Tardini din Cernăuți, pierdem urma lui Eminescu. De unde plecase Eminescu, ca să ajungă în Cernăuți și să asiste la reprezentațiile românești? Încotro pornește acum și unde își petrece vara? S-a dus iar la școală, la Sibiu ori la Botoșani și a dat în particular examenul de clasa III, a dat toamna acest examen? Nu putem să răspundem. În tot restul anului 1864, avem o a doua și ultimă dată sigură, anume că la 5 octombrie Eminescu cere, printr-o petiție, păstrată la dosar, președintelui Tribunalului de Botoșani „să-l prenumere... în cancelaria onor. tribunal... între practicanți“. Deci, Eminescu face o pauză în această epocă de drumuri fără căpătâi și se face scriitor la tribunal, fără nici o îndoială că nu din înclinarea lui, ci numai ca să astupe gura părinților. La masa lui de scriitor de tribunal, soarta i-a trimis tovarăș pe cineva care purta plete ca și Eminescu, scria versuri ca și el și care mai târziu s-a ținut grapă de literatură, dar – Dumnezeu să-l ierte – nu avea nici un talent. Chiar și aci, la masa de copist, Eminescu era tot cineva. După câțva timp, e numit scriitor la Comitetul permanent al județului, și arhiva Comitetului adună în câteva luni un vraf de hârtii conceptate de poet. Putea să rămână aici, să fie notat din ce în ce mai bine, să ajungă și el om cu stare și cu vază! Dar cine poate să lupte cu fatalitatea și cu demonul temperamentului de artist!

Domnul Corneliu Botez crede că „după îndemnul lui Șerban, fratele mai mare al poetului, care pe atunci era student în anul al II-lea la Universitatea din Erlangen și care mustră pe părinți că lasă un talent ca Mihai să rămână îngropat între actele plictisitoare și puțin instructive ale unui județ, părinții se hotărâră să dea din nou

pe poet la învățătură ca să-și desăvârșească studiile“ (*Omagiu* p. 58). Se poate să fi fost așa. Eminescu, într-adevăr, pe ziua de 5 martie 1865, prezintă o frumoasă demisiune președintelui Comitetului permanent, unde „abdică îndatoririlor cerute de la personalul postului de scriitor“, arătând că vrea să-și termine studiile liceale în Bucovina, și cere să i se libereze salariul convenit, pe luna februarie. „Poetul era așa de nerăbdător să plece în străinătate spre a-și continua studiile, încât nici nu mai așteaptă primirea salariului, ci prin petiția adresată președintelui consiliului județean, la 7 martie 1865, găsită de noi în arhiva județului, îl roagă să-i încredințeze salariul fratelui său Șerban“ (*Omagiu*, p. 59). Era cu totul sincer Eminescu, când spunea că îi este atât de dor de studii încât n-avea vreme să mai aștepte câteva zile și să-și primească banii, personal?

Să vedem ce se întâmpla în Cernăuți, în acest timp. Trupa Ștefaniei Tardini revenise în Bucovina, și începuse încă de la 2/14 noiembrie 1864 a doua stagiune. Toată iarna trupa aceasta desfășurase pe bucovineni. Putea să scrie Eminescu, liniștit, la onor. Consiliu permanent din Botoșani, procese-verbale de ședință? Doreau părinții lui să-l vadă plecat iar la studii, dar o dorea el mai mult decât toată familia. La 9/21 martie 1865, trupa Tardini dă în Cernăuți reprezentația de adio. Iată ceea ce îl zorește pe poet să pună cruce slujbei lui de copist și să plece fără să-și fi încasat salariul. Dl T.V. Stefanelli leagă, cu drept cuvânt, graba lui Eminescu, de a-și da demisia și de a pleca din țară, cu încheierea celei de a doua stagiuni de teatru a trupei Tardini, în Cernăuți. „Câteva zile după închiderea stagiunii trupa a plecat din Cernăuți și după plecarea ei a dispărut și Eminescu, fără să știm încotro a apucat-o“ (Stefanelli, *Amintiri*, p. 31).

Unde s-a dus Eminescu, plecând din Cernăuți? Se vorbea între foștii lui colegi că s-a luat după trupa Tardini. În orice caz, la școală, prin Ardeal, nu pare să se fi dus. Și chiar dacă s-a dus și s-a prezentat să dea vreun examen, în particular, n-a avut nici un succes, fiindcă în toamna aceluiași an 1865, Eminescu se arată din nou în Cernăuți și, fie serios, fie de ochii lumii, declară că vrea să învețe mai departe, ca privatist, adică să-și dea examenele pregătindu-se în particular... Dacă ar fi avut noroc în Transilvania, nu mai venea în Bucovina.

Eminescu avea în Cernăuți un mare binevoitor, pe Aron Pumnul, profesorul lui de limba și de literatura română. Acest profesor apostol avea, pe strada zisă azi *strada lui Pumnul*, două

căsuțe. Într-una locuia el, iar în cealaltă strânsese o mică bibliotecă de cărți românești, pentru elevii lui români. Biblioteca trecea drept a lui Pumnul „căci după legile școlare, studenții nu aveau voie să întrețină biblioteci și ar fi fost confiscată“ (Stefanelli) dacă n-ar fi fost în casa profesorului și socotită ca a lui. Tot aci unde era biblioteca, Pumnul găzduia pe câțiva școlari merițiși și lipsiți de mijloace. Unul dintre ei îngrijea de bibliotecă. În toamna anului 1865, Eminescu era în gazdă la profesorul Pumnul și îngrijitorul bibliotecii. Eminescu o cunoștea mai de mult. O citise aproape întregă, în special cronicile și ceasloavele cele mai vechi. Acum are prilejul s-o pună în bună ordine și într-adevăr o întocmește astfel încât orice carte din ea poate să fie găsită cu ușurință. Stând toată ziua între cărți și destul de liniștit, poate că Eminescu ar fi izbutit să înnoade bine materia unui examen și să-l dea în particular. N-a avut însă noroc nici de data aceasta. Pumnul era greu bolnav și, după cum șopteau medicii, fără speranță de scăpare. În ziua de 12/24 ianuarie 1866, Aron Pumnul adoarme în pământul Bucovinei. Durerea acestei pierderi fu viu simțită în toată școlăria română, în toată Bucovina și, mai departe, pretutindeni, pe unde marele dascăl își risipise inima și cuvântul. Unul dintre cei mai loviți de moartea profesorului fu elevul său Mihai G. Eminovici.

Și cea mai mare și mai meritată cinste pentru mormântul lui Aron Pumnul este că îl acoperă, cu grația ei stângace și juvenilă, prima poezie a lui Eminescu!

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta.

Această poezie, cu altele câteva, fu publicată într-o broșură ocazională. Eminescu o semnează: *M. Eminoviciu, privatist*. Dar gândurile lui Eminescu nu se mai izbândiră în Cernăuți, fiindcă nu mai dădu nici un examen. Peste o lună de zile, adică în februarie, Eminescu făcu un act hotărâtor. Adună câteva poezii, le puse în plic și le trimise revistei *Familia*, la Oradea Mare.

„Înainte cu 20 de ani, într-o dimineață de februarie a anului 1866, redacția noastră primi o epistolă din Bucovina. Epistola conținea poezii, primele încercări ale unui tânăr care se subsemna Mihail Eminovici. Comitativa poeziilor ne mai spunea că autorul lor este numai de 16 ani... Publicarăm cu plăcere acele inspirațiuni juvenile; prima apăru în no. 6 al *Familiei* din anul acela. Redactorul însă își permise o mică schimbare. Numele Eminovici

nu-i suna bine, căci avea o terminațiune slavă; romaniză dar numele, modificând terminațiunea și astfel poeziile acelea apărură în foaia noastră sub numele Eminescu. Autorul n-a protestat, ba a adoptat însuși acest nume și semnă apoi așa toate poeziile și scrierile sale în viitor. Astfel fu introdus numele «Eminescu» în literatura noastră; scriitorul acestor șiruri (adică Iosif Vulcan) i-a fost nașul“ (Citat din N. Zaharia, *M. Eminescu*, pag. 26).

Eminescu pleacă din Cernăuți, acum, în primăvara anului 1866 și nu se mai întoarce decât peste trei ani, în iulie 1869. Colegii lui din Cernăuți aud că s-ar fi dus în Transilvania, unde anume, pe ce căi, câtă vreme: e tot ce poate fi mai greu de descurcat. Am văzut că anul școlar 1863-64 a fost, ca an școlar, pierdut pentru Eminescu. Anul școlar 1864-65 a fost tot sterp, fiindcă din octombrie până la începutul lui martie, Eminescu a fost funcționar. În anul școlar 1865-66, Eminescu stă mai tot timpul în Cernăuți, zicând că se pregătește în particular, dar, cum am arătat, pleacă fără să dea nici un examen. Va fi dat el acest examen, pe aiurea, prin Ardeal? Multă lume l-a întâlnit pe Eminescu pe căile și prin orașele românești din Ardeal, dar mărturiile unuia și altuia șovăiesc când e vorba de anul întâlnirii. Ieronim G. Barițiu s-a întâlnit cu poetul în Sibiu „în primăvara anului 1865 sau 1866“ și Eminescu era actor în trupa lui Pascali! Așa ceva mi se pare cu neputință. Mihail Pascali descopere pe Eminescu de-abia în vara anului 1868 și anume la grajdul unui otel din Giurgiu. N. Densușianu se întâlnește cu Eminescu tot în Sibiu, însă toamna, dar în ce an, nu-și mai aduce aminte. Un alt martor, dl Cacoveanu, ne spune, mai precis, că l-a văzut pe Eminescu, în Blaj, pe la finele lui mai 1866.

Această mărturie, cu preciziunea ei, ne permite să deducem că Eminescu, plecând din Cernăuți a ajuns, încet-încet, până la Blaj. Tot în Blaj, mărturisește că l-a văzut și anume în septembrie 1866, și dl Onea. Mărturia D-sale cuprinde date interesante și îmi pare rău că n-o am în tot coprinsul ei, ci numai în câteva citate. Aici în Blaj, Eminescu a căutat cu tot dinadinsul să se împace cu învățătura oficială și să fie admis ca elev ordinar. Înfașurarea lui Eminescu în aceste vremuri și impresia pe care o producea asupra celor dimprejurul lui erau din cele mai curioase... „Avea apariția unui om vagabond și pare-mi-se de așa îl ținea corpul profesoral din Blaj, cu atât mai vartos că el avea mare antipatie de studiile gimnaziale, cari recereau exactitate și încordare mare“ (Scri-soarea lui Grigore Dragoș, în *M. Eminescu*, de N. Zaharia, pag. 97). Răposatul profesor Anghel Demetriescu, într-un studiu

asupra lui Eminescu, mi se pare că neterminat, dar scris cu încordare și cu multă cunoștință de cauză, spune că Eminescu în anul 1867 era din nou „în școală și anume bursier în clasa a cincea a gimnaziului din Blaj, de unde după trei săptămâni și în urma unei noi căderi la examenul de limba greacă își reia viața de actor nomad și de vagabond“. Dacă informația aceasta e exactă, Eminescu dăduse examenul de clasa III și IV și poate chiar aci în Blaj. Anghel Demetriescu zice: „își reia viața de actor nomad“, adică, după părerea lui, Eminescu fusese actor mai înainte de a veni la Blaj. De lucrul acesta mă îndoiesc foarte mult. Eminescu nu întâlnește până acum decât trupa Tardini. Făcuse el parte, câtva timp, din această trupă?

Anul 1867 este cel mai obscur din cei 6, din viața de pribeag a lui Eminescu. Este cert că în septembrie 1866, Eminescu era în Blaj. Încercarea lui fără noroc, de a intra și a se menține în clasa V, avut-a loc în anul 1866, adică la începutul anului școlar 1866-67 sau în anul 1867, adică la începutul anului școlar 1867-68? Iată atâtea întrebări fără răspuns; ele rămân moștenire cercetătorului pacient, care va face în viitor, literaturii românești, darul unei biografii minuțioase și documentate a marelui poet.

În acești ani neguroși, 1867-68, au loc câteva episoade memorabile din viața lui Eminescu. Exactă lor așezare, însă, e foarte dificilă. Din Blaj, Eminescu răsare tocmai în Giurgiu! Ca să ne mai întrebăm pe ce linie întortocheată s-a mișcat Eminescu, spre a ajunge de la Blaj la Giurgiu, este de prisos; ne-am mulțumi să știm precis în ce an atinge poetul acest punct dunărean. Dar nu știm nici atâtea! Cei ce l-au văzut pe Eminescu în Giurgiu, sau acei cari au cunoscut și auzit asemenea martori oculari nu se potriveșc în mărturiile lor. De pildă, publicistul Teleor scrie că Eminescu, prin anul 1866-67, se afla hamal, la Giurgiu, în port. „Sta cu răzătoarea de fier în mână și rădea bănișele pline – după cum se obicinuieste la încărcarea de produse... Acest hamal care știa carte nu era altul decât Mihai Eminescu... Iorgu Caragiale l-a tocmnit sufler...“ (Teleor, *Eminescu intim*, loc citat de N. Zaharia, *M. Eminescu*, pag. 53). Așadar, informatorul lui Teleor și mai apoi Iorgu Caragiale l-au văzut pe Eminescu hamal, în port. Fiindcă Eminescu, după descrierea martorului ocular, era îmbrăcat prea sumar – pantaloni de dril și sacou, fără cămașă – și fiindcă lucra în port la încărcatul produselor, putem să admitem că era timp frumos, adică mai-septembrie. Dar aceasta n-a putut să se întâmple în anul 1866, fiindcă Eminescu tocmai pe vremea aceea

era în Blaj, după cum ne-au încredințat dd. Cacoveanu și Onea. Putem să așezăm acest episod în vara anului 1867 sau 1868.

Ion L. Caragiale, prietenul lui Eminescu și genialul autor al *Făcliei de Paște* (așadar nu actorul Iorgu Caragiale) ne-a păstrat și el foarte prețioase amintiri din zilele de pribegie ale lui Eminescu. Din confruntarea amintirilor lui I.L. Caragiale cu amintirile lui Cacoveanu (*Eminescu la București*) reiese că anul trecerii lui Eminescu prin Giurgiu trebuie să fie 1868. Dar acum apar alte greutăți. Actorul care-l găsește pe Eminescu în Giurgiu nu pare a fi Iorgu Caragiale, ci Mihail Pascali. Trec peste faptul că, după izvoarele lui I.L. Caragiale, Eminescu nu era hamal în port, ci rânduș la grajd.

Începutul articolului *În Nirvana* dă impresiunea că actorul care se întâmplase să locuiască sub același acoperiș cu I.L. Caragiale era un om străin, iar nu Iorgu Caragiale, unchiu-sau nu știu ce altă rudă de aproape cu scriitorul. De altă parte, dl Cacoveanu ne spune: „Cam la spatele hotelului «Hugues» se afla locuința lui Pascali, drept în fața gimnaziului «Mihai Bravul»“. În podul aceleiași case și cum s-ar zice pe socoteala lui Mihail Pascali, locuia Eminescu. Aici îl întâlnește și-l cunoaște și I.L. Caragiale. Mihail Pascali dăduse peste poet, vara, în Giurgiu. Îl scosese din grajdul unde sta trântit în fân și citea pe Schiller, cu glas tare, și-l tocmise sufler. „În iesele grajdului, la o parte era un geamantan – biblioteca băiatului – plin cu cărți nemțești... Actorul îi propuse să-l ia sufler cu șapte galbeni pe lună și băiatul primi cu bucurie. Își luase biblioteca și acuma se afla în București.“ Faptul, deci, era proaspăt, din anul acela. Întâlnirea dintre Eminescu și I.L. Caragiale are loc toamna, în casa lui Mihail Pascali. Dl Cacoveanu ne dă precis anul: 1868. De altmintreli, însuși Caragiale, în același articol, ne confirmă anul 1868: „Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulată de teatru prin Moldova“... Aceasta, după cum vom vedea, s-a întâmplat în anul 1869 și trupa era tot a lui Mihail Pascali.

În același an 1868, Eminescu se întâlnește, față în față și hotărâtor, cu un dușman subtil care era să-i sfâșie inima, să-i tortureze simțirea, câte zile sănătoase a mai avut, și care era să-i pună pe frunte cununa de spini a genialității. Eminescu se întâlnește în acest an cu iubirea. În trupa lui Mihail Pascali, era și o copilă de 16-17 ani, de o răpitoare frumusețe. Eminescu se înamoramă de ea. Trebuia să treacă încă multă vreme până la *Luceafărul*, până ce

Eminescu să înțeleagă că oamenii ca el, printr-o tainică viclenie a naturii, sunt lugubri și respingători pentru femeie:

O, ești frumos, cum numa-n vis
Un demon se arată;
Dară pe calea ce-ai deschis
N-oi merge niciodată!

Poate că Eminescu, la 18 ani, câți avea acum, era cel mai frumos bărbat din trupa lui Pascali. Dar un instinct adânc – geniul speciei – o înștiința pe copila gândurilor lui că acest tânăr frumos, cu plete lungi, e un fruct sterp, o treaptă ultimă și inutilă dintr-o scară zadarnic înălțată către ceruri, este o strălucită monstruo-zitate a naturii – un poet de geniu. Mai avea bietul poet până să înțeleagă toate acestea! De aceea în fața roboitoarei apariții, inima lui vibră, frumos, întâia oară. Dar își dădea foarte bine seama că frumoasa lui durere se zbate în deșert, ca durerea mării, pe un țarm de stâncă.

Eu singur n-am cui spune cumplita mea durere,
Eu singur n-am cui spune nebunul meu amor,
Căci mie mi-a dat soarta amară mângâiere:
O piatră să ador...

Nimica, doar icoana-ți care mă învenină,
Nimic, doar suvenirea surâsului tău lin,
Nimic decât o rază din fața ta senină,
Din ochiul tău senin.

O chema Eufrosina Popescu. L-ar răzbuna pe Eminescu acela care ar afla vreodată către cine zburau gândurile fetei când poetul îi scria aceste versuri! Aceasta e iubirea despre care vorbește Caragiale în articolul său *Nirvana*. Poezia *Amorul unei marmure*, citită de Eminescu lui Caragiale, în acea noapte memorabilă, și din care fac parte cele două strofe de mai sus, a apărut în revista *Familia*, la 19 septembrie 1868.

E locul să reluăm mărturia dlui Ieronim G. Barițiu:

„Eram student la gimnaziul de stat din Sibiu, când în primăvara anului 1865 sau 1866, nu-mi aduc tocmai bine aminte, sosi în acel oraș trupa teatrală a lui Mihail Pascali. Eram și noi tineretul într-o grupă și iată că vine înspre noi un tânăr, ce semăna a fi și el actor din trupa lui Pascali, cu părul lung și de culoare neagră foarte frumoasă, cu niște ochi mari de tăietura migdalelor, plini de o veselie melancolică, niște ochi expresivi,

vorbitori și totdeodată misterioși. Erau niște ochi din cei mai periculoși pentru inimile neesperte de fete, iar pentru femeile experte erau ochii dorului... În capul aceluia tânăr de statură mijlocie, dar bine legat, ei își făceau impresiunea unui om predestinat, unui om fatal. Erau ochii despre cari fericitul Alecsandri zicea că: sunt ochi mari, fără noroc" (Citat din N. Zaharia, *M. Eminescu*, pag. 92).

Trebuie să facem asupra acestei mărturii, următoarele observații:

1. Epoca întâlnirii lui I.G. Barițiu cu Eminescu în Sibiu nu poate să fie primăvara anului 1865, decât în cazul când Eminescu a făcut parte, câtva timp, din trupa Ștefaniei Tardini și mai ales în cazul când Barițiu confundă trupa Tardini cu trupa lui Pascali.

2. Epoca întâlnirii lui I.G. Barițiu cu Eminescu, în Sibiu, nu poate să fie primăvara anului 1866, decât sub condiția ca trupa din care poetul făcea parte să fi fost alta decât trupa lui Pascali.

3. Dacă informatorul știe bine că era într-o primăvară, primăvara aceasta n-a putut să fie decât primăvara anului 1869, iar dacă a fost într-o toamnă, a fost toamna anului 1868.

4. Este cu totul de mirare că Eminescu apare studenților din Sibiu în toamna anului 1868, sau în primăvara anului 1869, ca o figură nouă. Nu mai fusese Eminescu niciodată prin Sibiu? Și dacă nu mai fusese, atunci tot ce se spune despre studiile lui la Sibiu este pură legendă.

Eminescu petrece iarna din 1868-69, în București, în podul lui Pascali. Primăvara, Mihail Pascali își pune trupa pe picior de război și pleacă iar să colinde lumea românească. Caragiale ne spune că trupa lui Pascali a plecat prin Moldova. Eminescu era sufler și deci nădejdea bieților actori. E cel din urmă turneu al lui Eminescu. Steaua lui de histrion apune în acest an, 1869, în niște împrejurări destul de dramatice. Încotro a apucat, dintr-un întâi, trupa lui Pascali e greu de precizat. Poate că s-a mișcat numai prin Moldova. Poate că a trecut și în Transilvania. Știm numai două localități certe, unde trupa lui Pascali s-a produs: Cernăuți și Botoșanii și anume întâi la Cernăuți și apoi la Botoșani.

În luna iulie 1869, Mihail Pascali dă nouă reprezentații în Cernăuți. Și Eminescu ia parte la ele, din cușca de sufler, pe când la spatele lui, în sală, asistau colegii, cunoscuții și profesorii lui! Colegii lui de altădată erau acum bacalaureați, cu jumătate din carieră făcută, erau în rândul lumii, veneau, în haine elegante, să petreacă, râzând de comicăriile acestor sărmani derbedei, colegii lui de azi, ultimii lui colegi! Poezie, poezie! unde m-ai adus!

Aceste gânduri îmbrobonau, cu sudori fierbinți și reci, fruntea suflerului din trupa lui Pascali, în iulie 1869. Și dacă ar fi fost numai atât, dacă ar fi fost numai rușinea și remușcarea cari să-l tortureze pe poet! Dar mai era și iubirea; era această dulce și crudă Eufrosină, care râdea, juca, își flutura rochiile peste cușca lui de sufler, își da brațele și sărutările cum cerea robul, și le dădea și de-a binelea – altuia – după ce se lăsa cortina!

Sunt dureri, în lumea aceasta, sunt sfâșieri sufletești pe cari nu poate să le cunoască decât un om de geniu. Și trebuie să ridicăm amintirea lui la înălțimea unui altar, atunci când nu mai este, ca să ni se pară că reparăm întrucâtva nedreptatea și ironia soartei. D. T.V. Stefanelli și ceilalți foști colegi ai lui Eminescu, aflând că singularul lor amic e aci în trupa lui Pascali, își dau toată osteneala să-l întâlnească. Eminescu, însă, rămâne invizibil. „În această trupă se afla o tânără artistă, Eufrosina Popescu, o copilă de o frumusețe rară, care fără voie atrăgea atențiunea publicului asupra ei. Această copilă, care putea să aibă atunci vârsta de vreo 17 ani, deși nu era artistă de mâna întâia, devenise în urma frumuseții și a gingășiei mișcărilor favorita publicului din Cernăuți și mai cu seamă a studenților...”

Studenții cari îmi spusese că și Eminescu se află în această trupă susțineau cu toată tăria că Eminescu este amoretat de dânsa și că din cauza ei s-a lăsat de școală și s-a angajat la teatru...“ (Stefanelli, *Amintiri*, pag. 46).

Îl mai aștepta pe Eminescu încă o umilință. Directorul trupei, după ce pleacă din Cernăuți și poate mai dă aiurea și alte reprezentații se decide să vie și la Botoșani. Atâta mai trebuia. În Botoșani, Eminescu era mai mult decât între cunoscuți, era între neamuri. Se află acasă la Ipotești că Mihai, a cărui urmă părinții o pierduseră, este în Botoșani, înhăitat cu niște actori. Bătrânul Gh. Iminovici vine într-un suflet, își găsește feciorul, și mai cu vorbe aspre, mai cu vorbe bune, îl aduce la țară, la Ipotești. Aci schimbă politica, închide pe Mihai, îl lasă numai în cămașă și-l ține așa până ce paiatele din Botoșani își ridică boarfele și pleacă.

Acum urmează pentru Eminescu un timp de lungă și dureroasă reculegere. Sunt 6 ani de când vântură lumea. Nici o procopseală, nici un spor! Părinții îl dojenesc, frații îl dojenesc. Lumea se uită la el cu o insultătoare curiozitate. Îl îndeamnă toți să se apuce iar de școală. Nefericitul și marele poet stă acasă între ai săi, înfrânt și doborât, ca un armăsar focos, răpus cu arcanul, după o cursă nebunească. Părinții poetului se decid să facă o supremă forțare,

o ultimă jertfă, cu acest copil desmetic. Se decid să-l trimită la Viena, la Universitate. Cum și-au închipuit ei că lucrul e cu putință când Eminescu era fără bacalaureat și cum a prezentat Eminescu sau frații lui mai mari această pricină părinților, nu mai stăm să descurcăm. În toamna anului 1869, Eminescu apare în Viena și se înscrie la Universitate ca student extraordinar.

Peste un an de zile, în toamna anului 1870, biograful lui Eminescu, dl T.V. Stefanelli, vine de asemeni în Viena și se înscrie la Facultatea juridică. Într-o noapte, după o petrecere întârziată, Eminescu, Stefanelli și alți câțiva colegi se plimbau pe străzile Vienei. Poetul era bine dispus, povestea, râdea, declama. Într-un moment, la braț cu Stefanelli, se opri însă sub cerul fără stele și suspină: „Eufrosino! Eufrosino!“ Izbit, amicul său îl întrebă prin ce asociație de idei a ajuns la mitologie și la figurile ei. Atunci Eminescu se explică:

– Vezi că n-a fost figură mitologică, ci chip aieve Eufrosina mea, Eufrosina Popescu.

Dl Stefanelli își aduse aminte de copila din trupa lui Pascali... (Amintiri, pp. 46-47).

...Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă!

EMINESCU STUDENT (1869-1874)

Am stăruit mai mult asupra celor 6 ani de pribegie ai lui Eminescu, fiindcă epoca 1863-69 din viața lui e foarte obscură și fiindcă datele respective pe cari le avem sunt și puține și contradictorii. Dincolo de 1869, viața lui Eminescu începe să iasă din negură. În toamna acestui an el apare în Viena și se înscrie la Universitate. Se întâlnește aici cu foștii lui colegi din Cernăuți, veniți și ei să-și facă învățătura universitară, se întâlnește cu prieteni de prin Ardeal, face cunoștință cu alți mulți studenți români și de acum înainte zilele lui – mai ales că ajunge colaborator la *Convorbiri literare* – sunt luminate de ochii multor martori. N-am nici vreme, n-am nici gândul să povestesc în amănunte viața de student a lui Eminescu. Dl T.V. Stefanelli

ajunge în Viena în ultima zi a lui septembrie 1870. În *Amintirile* D-sale găsim o interesantă galerie de icoane din viața de student a lui Eminescu și a celorlalți colegi întru universitate și petreceri, lipsă de parale și răbdări, amanetări și datorii. Dl Ioan Slavici, unul dintre cei mai apropiați prieteni și poetului, din ceasul cunoștinței lor pe care o fac în Viena și până în ultimele zile bune ale lui Eminescu, ne-a dat asupra personalității acestuia, prin comparație cu D-sa, o schiță prețioasă. Să arăt evenimentele cari culminează în această epocă din viața lui Eminescu. Nu prea am găsit mult, fie pentru că nu sunt, fie pentru că informațiile mele sunt insuficiente.

Mai întâi Eminescu atrage luarea-aminte a cercului „Junimea“ și e admis colaborator la revista *Convorbiri literare*. Cum s-a petrecut faptul acesta? Dl Iacob Negruzzi ne spune foarte sumar: „Am cunoscut pe Eminescu în anul 1870, când tânărul autor trimise direcțiunii *Convorbirilor literare* întâile sale produceri poetice *Venere și Madonă și Epigonii*. Atunci Eminescu se găsea la Viena unde studia filosofia...“ (*Eminescu comemorativ*). Prin urmare, Eminescu procedea cum procedase și cu revista *Familia*, trimisese revistei *Convorbiri literare*, prin scrisoare, poeziile sale; iar dl Iacob Negruzzi, trecând prin Viena, căutase pe autor și-i făcuse cunoștință. *Venere și Madonă* apare în *Convorbiri literare* la 15 aprilie 1870, *Epigonii* în august, același an.

În anul 1871, Eminescu publică în *Convorbiri* poeziile: *Mortua est, Înger de pază și Noaptea*. În vara acestui an are loc praznicul de la M-rea Putna, din Bucovina, adică pomenirea și slăvirea marelui Ștefan Voievod și Eminescu este nu numai lucrător neobosit, la îndeplinirea și izbânda acestei înălțătoare sărbători românești, dar, în taină, este chiar inspiratorul ei.

La începutul anului 1872, Eminescu se bolnăvește greu și anume de gălbinare. (Scrisorile lui către părinți de la 10 februarie și 3 aprilie 1872.) „Vindecându-se – ne spune dl Corneliu Botez – Eminescu ascultă de sfaturile unor prieteni și se duse pentru completarea studiilor la Iena, după ce își asigură, pe lângă suma ce i se da lunar de acasă, și un ajutor bănesc din partea cercului «Junimea», al cărui membru mult apreciat era“ (*Omagiu*, pag. 62).

În decembrie 1872 și ianuarie 1873 apare în *Convorbiri* nuvela *Sărmanul Dionis*. Gh. Panu, în *Amintiri de la „Junimea“ din Iași* (vol. I, pp. 76-82), povestește în chip sprinten și atrăgător seara literară în carc Eminescu a citit în cercul junimiștilor nuvela *Sărmanul Dionis*. „Într-o seară mă duc la «Junimea», dl Pogor ne

spune: – Astă-seară avem *lectură*; Eminescu citește o nuvelă. Maiorescu care a citit-o, spune că-i o capodoperă. Eminescu, răsturnat într-un fotoliu, ședea plictisit și indiferent la ce se petrecea în juru-i“...

Trebuie să credem că lectura nuvelei a precedat, în chip firesc, tipărirea ei; altfel lectura era inutilă. Nuvela se tipărește în două numere consecutive ale *Convorbirilor*, decembrie 1872 și ianuarie 1873. A trebuit, prin urmare, ca Eminescu să dea prin Iași în toamna anului 1872. Lucrul e mai presus de orice îndoială, dar totuși pare surprinzător fiindcă mai toată lumea crede că Eminescu se arată în Iași de-abia în anul 1874. Gheorghe Panu, însă, știe ce spune: „Nu-mi aduc aminte critica dlui Maiorescu asupra nuvelei, dar știu că a făcut o critică. Cât despre ceilalți, era unanim admis că, aparte teoria metempsihozei, nuvela era de o extravagantă neiertată. Dl Iacob Negruzzi repeta necontenit:

– Ce-au să zică cititorii *Convorbirilor*? Asta nu l-a împiedecat însă să ia din mâinile lui Eminescu manuscrisul și să-l pună în buzunar.“

În primele zile ale lui decembrie 1872, Eminescu se înapoiază la studii, dar – poate sfătuit de cei de la „Junimea“ – lasă Viena și se duce la Berlin. La 18 decembrie 1872 îl găsim pe Eminescu înscris la Facultatea Filosofică a Universității „Friedrich Wilhelm“ din Berlin (Anmeldungs-Buch des Studierenden Michael Eminescu, în *Eminescu Comemorativ*). Este probabil că Eminescu, dacă s-a dus și la Iena, a ascultat acolo la Universitate numai câțiva profesori, în treacăt. Sau poate, mai probabil, a avut de gând să se ducă la Iena, dar nu s-a dus deloc.

La 18 iunie 1873, Eminescu scrie, din Berlin, părinților săi: „Pe la finea lui august sau începutul lui septembrie, gândesc că mi-oi isprăvi examenele și m-oi întoarce în țară. Aștept cu nerăbdare capătul vieții de student, care desigur pentru mine numai plăcută nu a fost...“

La 22 iunie, Eminescu scrie acasă încă o scrisoare în care cere, „cu inima grea“, ratele pe iulie și august. Este de crezut că în vremea aceasta, părinții lui Eminescu se luptau cu multe greutăți și pridideau cu anevoie cererile și trebuințele atâtor copii trimiși în străinătate, la învățătură.

Dar numai atâtă n-ar fi fost prea mult. La 29 septembrie 1873, feciorul lor, Iorgu Eminovici, ofițer excelent, care studiasse în Prusia și făcuse parte dintr-o misiune militară, trimisă de statul

nostru la Berlin, moare de pneumonie (sau dintr-o trântitură de cai) și este înmormântat la Ipotești.

La Universitatea din Berlin, Eminescu a audiat numai 2 semestre, cel de iarnă, 1872-73, și cel de vară, până la 26 iulie 1873. Aceasta e ultima zi de student a lui Eminescu, căci numai până la această dată figurează, oficial, ca student; Eminescu, însă, nu pleacă din Berlin, ci rămâne pe loc, până în anul următor 1874.

În acest an 1873, Eminescu face cunoștință cu Veronica Micle, într-o casă și în niște împrejurări pe cari le cunosc din spusele dlui Octav Minar, dar pe cari nu pot să le utilizez aici, mai întâi pentru cuvântul că informatorul meu chiar în acest moment pregătește o biografie a Veronicăi Micle.

În revista *Convorbiri literare* apar în decursul anului 1873 poeziile *Înger și demon* și *Floare albastră* (aprilie).

Pe când Eminescu se afla în Berlin, petrecea aici și fratele său mai mare, medicul Șerban Eminovici. În aceeași scrisoare de la 18 iunie 1873, menționată mai sus, Eminescu trimite părinților săi vești despre Șerban: „Pe Șerban îl văd rar, căci șade foarte departe de mine. Dacă vorbesc cu el despre afacerile lui, el nu mă clarifică niciodată într-atâta ca să știu ce are de gând să facă. Ceea ce știți dv. despre el, știu și eu... Și nici cred ca să-i fi descoperit el vreunui om din lume tot ce gândește. Altfel el o duce destul de pasibil; are amici, cunoștințe cu doctori germani și societatea lui e foarte căutată. El e și membru la o societate științifică-medicală. Ce sunt românii cari învață medicina aicea, pe lângă el? Pot să zic că dispar. Și cu toate acestea... Eu o spun curat, nu-l înțeleg și pace“ (Din N. Zaharia, *M. Eminescu*, pag. 80).

Tot despre Șerban mai spun și alții că era un doftor învățat și mai ales un îndemânat chirurg (*Omagiu* p. 38). S-ar putea zice că Șerban ieșise copilul cel mai bun al soților Iminovici. Tocmai el moare de oftică, în Berlin, în acest an 1874! E straniu, însă, că după altă versiune, Șerban s-ar fi dus la București ca să-și dea examenul de liberă practică, și îmbolnăvindându-se de tifos „a murit după scurt timp“ (*Omagiu* pag. 38). Unde, în București sau aiurea, nici dl Corneliu Botez nu precizează. Dacă Șerban a murit la Berlin, în iulie sau în august 1874, Eminescu a fost cel ce a condus pe sârmanul său frate la locul de vecinică odihnă. Astfel, Gheorghe Iminovici pierde pe primul său fecior, mândria lui și sprijinul bătrâneților!

În ianuarie 1874, dl Maiorescu scrie lui Eminescu o scrisoare, prin care îi pune înainte perspectiva unei catedre de filosofie la

Universitatea din Iași, dar cu condiția ca poetul să-și ia cât mai curând doctoratul în Filosofie. Eminescu răspunde – la 5 februarie stil nou, din Charlottenburg, printr-o scrisoare lungă, în limba germană, arătând că, pentru obținerea doctoratului, i-ar mai trebui cel puțin un semestru și pe lângă asta și un ajutor bănesc. În acest timp, Eminescu era un fel de translator la agenția diplomatică română din Berlin. Se regula tocmai atunci afacerea cu compania Stroussberg și agenții noștri diplomați, Teodor Rosetti și apoi Nicolae Krețulescu, aveau nevoie de un perfect cunoscător al limbilor română și germană cum era Eminescu. Funcțiunea lui la agenție îi lua foarte multă vreme. Când era să-și mai pregătească doctoratul!

Di Maiorescu întreabă pe Eminescu: cât timp și ce sumă de bani îți trebuie ca să-ți iei doctoratul? Eminescu răspunde: cât timp și ce mijloace puteți să-mi acordați? (Rădulescu-Pogoneanu, *Studii*, citat N. Zaharia, *Eminescu*, pp. 31-32).

Între acestea, di Maiorescu, la 19 aprilie 1874, ajunge ministru al Instrucțiunii și de data aceasta, ca ministru, îi scrie lui Eminescu: „În ziua în care îl va vesti că a trecut examenul de doctorat, îl va numi profesor suplimentar“... Îl roagă apoi să-i răspundă, dacă se poate chiar telegrafic, când își va da doctoratul și ce sumă îi trebuie... (R.-Pogoneanu, *Studii*). Eminescu răspunde la 7 mai, stil nou, printr-o telegramă și printr-o scrisoare: Va încerca să-și dea doctoratul în august, la Iena, și-i trebuiesc 300 de taleri (adică 900 de mărci). Acești bani i s-au trimes numaidecât, cu condiția ca Eminescu să-i răspundă mai târziu în rate, din salariul său de profesor.

Doctoratul în Filosofie, însă, Eminescu nu l-a luat niciodată. Întâi din cauză că era prea conștiincios și nu credea că știe cât trebuie pentru un doctorat, al doilea, fiindcă nu avea nici o încredere în noroc și în steaua lui. La 1 septembrie 1874, ministrul Instrucțiunii îl numește director al Bibliotecii din Iași. Astfel încheie Eminescu cei 5 ani de student. Avea aproape 25 de ani, și erau 17 ani de când plecase la învățătură.

Ce știa Eminescu, în 1869, când se înscrie la Facultatea Filosofică din Viena? Nu învățase sistematic, fiindcă n-avusese parte de studii regulate, dar citise enorm și avea întinse cunoștințe în câteva materii predilecte. Era foarte tare în istoria universală și română, în literatura germană și indiană și apoi în filosofia budistă. Am văzut că în liceu Eminescu s-a poticnit, îndeosebi din

pricina limbilor clasice. Eminescu, în anii săi de vagabondaj, s-a întors cu furie asupra acestui dușman și l-a domolit.

A învățat și latinește și ceva din grecește. Di T.V. Stefanelli ne spune că, în Viena, Eminescu cel ce rămăsese repetent la limba latină îi recita ode din Orațiu. În cei 6 ani de pribegie, poetul petrecuse multe nopți albe, adunând din sute de volume cultura pe care din nefericire școala regulată nu putuse să i-o dea. Caragiale care îi face cunoștința în anul 1868 ne mărturisește cât era de citit și de cunoscător în literatura germană, în istoria universală și în filosofie. Nu trebuie însă să exagerăm nici în prea mult, nici în prea puțin cultura lui Eminescu, fie înainte de anii lui universitari, fie după acești ani. Eminescu a avut o cultură imensă și variată, dar el nu a fost în nici o direcțiune ceea ce numim un savant. Chiar din istoria românilor s-a dovedit în chip neîndoielnic că Eminescu nu cunoștea lucrurile prea adânc.

La Universitatea din Viena, Eminescu, ca auditor extraordinar, liber să-și aleagă studiile cum voia, audiază: filosofia practică, filosofia dreptului, economia politică, științele financiare și administrative, dreptul internațional, limbile romanice și chiar medicina legală. La Universitatea din Berlin, Eminescu audiază: logica, istoria filosofiei, istoria Egiptului, principiile logice ale științelor experimentale, istoria nouă, dezvoltarea și critica filosofiei hegeliene etc., etc. Fără îndoială că o inteligență ca a lui Eminescu, chiar și fără obligația de a da examene, nu putea să treacă, refractară, printre atâtea izvoare de lumină. Dar în primul loc Eminescu era un mare poet, adică o fantazie vijelioasă și o simțire etern îndurerată. Învățătura pe care i-o puneau înainte acele ilustre universități străine nu găseau capul rece și metodic al viitorului savant ci lianele înflorite și țesute până la cer ale unui cuget de artist. Cum l-ar fi judecat pe Eminescu un coleg învățat sau unul dintre dascălii pe cari îi asculta? Probabil, cam în felul următor: „Aci (în Berlin) el nu urma cursurile cu asiduitatea studenților cari urmăresc diploma de doctor, ci se ocupa cu citiri care se potriveau mai bine cu natura lui visătoare și de boem, disprețuia munca universitară ca și pe învățătii ce lucrau în domeniul filologiei antice, fiindcă nu era pregătit a profita de asemenea prelegeri, și se mira cum un cap ca al lui Adolf Kirchhoff își pierde vremea cu critica și restabilirea textelor antice, fără să bănuiască că aceste lucrări, în aparență ingrate și fără strălucire, au reformat critica literară, cunoștința antichității și istoria omenirii. Drept vorbind, știința lui Eminescu era o

știință de diletant, extrasă în mare parte din cărți de a doua sau chiar a treia mână. Citirea scriitorilor români vechi și a cronicarilor în mod fragmentar, a câtorva cărți de senzațiune sau a unor opere părăsite prin rafturile anticarilor, o cunoștință foarte superficială a limbii latinești și aproape nulă a celei grecești, cu tot aerul ce-și da de a poseda aceste două limbi și literaturi, iată la ce se mărginea acea vastă cultură de care ne vorbesc unii din admiratorii lui și care făcea efect numai asupra unor diletanți ca și dânsul" (Anghel Demetrescu, în studiul *Mihai Eminescu*, pp. 378 și 379, din numărul iulie, august, septembrie 1903, al revistei *Literatură și artă română*). Această judecată este poate prea aspră, dar nu este nedreaptă. Gheorghe Panu, în interesantele lui amintiri de la „Junimea” din Iași, ne schițează un Eminescu intelectual și cărturar, care are multă înrudire cu al lui Anghel Demetrescu. Nu e nici o supărare. Eminescu n-a fost un om de știință, ci un artist de geniu.

Ocupația cea mai înaltă a lui Eminescu, zeița reveriilor și a orelor lui de muncă era poezia. Eminescu se îngropa în frumusețea visurilor urmărite pe hârtie și uita de lume și de el însuși. Tot ce-i trebuia erau: o cameră în care să fie numai el, nouri de fum de tutun și nenumărate cafele negre. În Viena locuia într-un rând în Dianagasse no. 8, într-o cameră cu colegii săi Samoil Isopescu și Iancu Cocinschi. Când acești tovarăși se înapoiau seara acasă, odaia lor era un infern înăbușitor. Eminescu de-abia se mai vedea de sub lumina lampei, palid și dus pe ceea lume. Bieții băieți alergau întâi la ferestre și le deschideau. Așa a dus-o Eminescu cât a trăit. Nepăsarea lui pentru ființa lui trupească și pentru împrejurările pământești în cari se găsea, în cele din urmă, a fost scump plătită de poet.

Viața lui de student a fost destul de grea. Banii de acasă veneau foarte neregulat și Eminescu era nepractic și cheltuitor. Dar între studenți tot mai mergea. Nici acești camarazi n-aveau mai mulți bani și mai multă chibzuință. A fost, însă, amar de greu pentru poet, când a intrat în societate, sărac, necumpănit, neștiutor cum se ține banul în frâu și dornic de lumea aceasta și de desfătărilor ei ca un sultan detronat și aruncat în temniță.

Este o regiune superioară în sufletul lui Eminescu, care se luminează și se îmbracă în idei, definitiv, în acești ani de universitate ai poetului. Eminescu era un cugetător. De timpuriu, lumea aceasta – haotică, învăluitoare și indescifrabilă, pentru imensa majoritate a semenilor noștri – pentru adolescentul Eminescu începe

să se unifice, sub imperiul unui sistem filosofic. La 18-19 ani, Eminescu încerca pe lacătele misterioasei existențe cheile filosofiei budiste. În Viena Eminescu se adâncește în citirea filosofilor idealști Kant și Schopenhauer. Îndeosebi, cartea *Împătrita rădăcină a principiului rațiunii suficiente*, care este un fel de pronaos în templul filosofiei lui Schopenhauer, a încordat îndelung luarea-aminte și cugetarea poetului Eminescu și a dat lui Schopenhauer credința, convingerea și sufletul, cu mai multă patimă, cu mai mult irevocabil, decât Faust lui Mephistopheles!

Niciodată nu i-a trecut prin cap lui Eminescu că marele cugetător german a putut, măcar în parte, să se înșele. *Die Welt ist meine Vorstellung!* lumea este înfățișarea mea, reprezentarea mea. *Die Welt ist Wille!* lumea este clocotirea pătimașă, mincinoasă și infinită a unei forțe oarbe, a unei tensiuni absurde universale, a unui dor smintit de a fi, a *voinței* fără sens și fără sațiu pe care fiecare o simținu în noi ca ceva primordial, neastâmpărat și inexplicabil. Fiecare dintre noi constată în el, ca într-o fântână adâncă, sclipurind, voind și izvorând universală și monstruoasă putere a *voinței*. Și lumea întreagă, din căpriorii ei de stele, până în adâncul inimilor noastre, e o iluzie, o minciună; e halucinația produsă de eterna sete de a fi! – Lumea aceasta și cu înfățișarea ei, în mintea noastră, face unul și același lucru, și dincolo de această înfățișare nu mai rămâne nimic decât *voința*. *Das Ding an sich*, lucrul în sine al lui Kant este *Voința*.

Eminescu s-a cununat cu filosofia aceasta și a trăit toată viața lui suflească, lucidă, în vălurile ei cernite. Să mai discutăm dacă filosofia aceasta l-a făcut pe Eminescu suflet trist și pesimist sau dacă, invers, cugetul lui a adoptat-o tocmai fiindcă i se potrivea mai bine – ar fi fără folos. Eminescu a fost un cugetător pesimist, iremediabil încredințat că viața aceasta e un rău și că mai bine ar fi să nu mai fie.

Când Eminescu a sfârșit cu viața de student, care, oricum, a fost cea mai tihnită epocă din viața lui, și a intrat în mediul românesc din care ieșise de multă vreme, lecțiile lui Schopenhauer i s-au părut și mai sfinte și mai adevărate. Din Cernăuți, din Viena și din Berlin, Eminescu cădea în Iași și București, într-un mediu tulbure și strident, într-o lume confuză și chinuită de durerile prefacerii.

Atunci sufletul lui Eminescu – împotriva convingerile lui despre universală deșertăciune – se simți arzând de focul patriotismului. Și Eminescu vorbi, în satirele și în articolele sale politice, ca un profet biblic. Astfel, lângă Eminescu filosoful

budist, adeptul lui Schopenhauer, avem pe Eminescu tribunul, după cum în *Biblie*, lângă *Ecclesiastul*, avem pe *Isaia* și pe *Amos*.

Iubirea fierbinte și fumegândă, pentru neam și pentru țară, este la Eminescu o însușire și mai fundamentală decât convingerile lui budiste. Cele dintâi vibrații poetice ale inimei lui Eminescu au fost pentru patrie (poeziile lui de începător); cea din urmă zguduire a sufletului său a fost pentru neamul românesc și pentru cel mai mare dintre vechii lui eroi (*De la Nistru pân' la Tisa...*) Eminescu student e patriotul decis și cald care se va da pe față, mai târziu, în viața lui de cetățean. Au contribuit, poate, la dezvoltarea excesivă a sentimentului patriotic pe care îl găsim la Eminescu și multele lui drumuri printre românii de pretutindeni, dar mai ales din Ardeal și din Ungaria. N-am putut să descălcăm suficient căile lui pe acolo, dar este cert că el a umblat mult prin Transilvania, când singur, când cu trupele de teatru. Sunt spații goale, în anii lui de pribegie, unde poți să presupui că era în trupa Ștefaniei Tardini, sau în trupa lui Pascali și poate – cum zic unii – chiar în trupa lui Iorgu Caragiale. În aceste călătorii obscure, Eminescu a învățat să iubească doina, suferințele, răbdarea și trăinicia poporului român. Gh. Panu ne spune că obiceiurile, zicătorile, glumele, ori te miri ce din viața țaranului nostru îl înduioșau pe Eminescu până la lacrimi. Tot Gheorghe Panu ne-a păstrat unul din cele din urmă cuvinte luminoase ale lui Eminescu, dar spus în niște împrejurări cari îi dau ceva din freamătul nebuniei:

„- Panule, știi tu că în lumea aceasta nu este nimic mai interesant decât istoria poporului nostru, trecutul lui, tot, tot, este un șir neîntrerupt de martiri. Ți-o spun ție fiindcă te-ai ocupat de istoria românilor“ (*Amintiri*, pp. 333-334).

Di T.V. Stefanelli are, în cartea sa, un capitol intitulat: „Eminescu cântăreț“, unde se arată că poetul era un pasionat cântăreț al doinei și al altor cântece bătrânești. Era un cântec – „Mai turnați-mi în pahare“ – pe care Eminescu îl cânta cu un suprem tremollo sufletesc. „...parcă-l văd când l-a cântat întâiaș dată în prezența mea: cu capul ridicat, cu ochii scânteietori, în atitudine dramatică și coprins de un adânc sentiment, el intona cântecul:

Mai turnați-mi în pahare,
Voi să beau, căci sunt setos,
Dară nu-mi umpleți paharul,
Decât de la miez în jos.

Ca să-l împlu înc-odată
Cu-apă rece de la râu
De la râul ce-izvorește
Din adânc, din pieptul meu.

Și să-l beau să sfârâiască,
Pân' ce-a fi din vin venin,
C-așa să-l beau mai cu dulce,
Să-mi alin durerea-n sân.

Și de n-a pieri durerea,
Piară simțul, pier și eu,
C-a trăi, jălind poporul
Nu-mi ajute Dumnezeu!

„Era un fel de extaz când îl finca, vedeai ce adânc îl impresiona acest cântec și, din toată atitudinea sa, te încredințai despre nemărginita iubire ce avea el pentru poporul său. Odată l-am întrebat cine e autorul acestui cântec și mi-a răspuns: – Ia un biet tânăr transilvănean, care avea durere de inimă pentru nenorocitul său popor, am auzit că l-a compus, l-a cântat și a murit după ce-l cântase!“

Un episod mareț în viața de student a lui Eminescu este sărbătoarea de la M-rea Putna, din vara anului 1871. În biografia lui Eminescu, pe care vreun biograf artist va scri-o în viitor, sărbătoarea de la Putna va avea un capitol special. În stilul său modest și sobru, dl T.V. Stefanelli a păstrat cu fidelitate, recunoștinței românești, împrejurările sărbătorii, faptele, atitudinea și gândurile lui Eminescu din acele câteva zile vrednice de calendarul renașterii noastre naționale. Vorbele lui Eminescu, grăite între intimi, colo în chilia mănăstirii, la cafeaua de după-masă, constituiesc o profeție, din an în an îndeplinită, de la 1871 până astăzi. Sărbătoarea de la Putna, din vara anului 1904, este o fiică a patriotismului și a prevederilor lui Eminescu. Inițiatorul tainic al prăznuirii de la 1871 este Eminescu. Cu o discrețiune fără pereche, poetul a răspândit între studenții români din Viena ideea româneștei sărbători, a îndemnat, a stăruit, a lucrat puternic la îndeplinire și a rămas în umbră toată vremea! N-a voit nici chiar să spună cine este autorul odei adânc emoționante pe care el însuși a împărțit-o în foi în ziua de 15 august 1871. Și afară de dl T.V. Stefanelli, nimeni nu și-a mai adus aminte de oda răspândită între pelerinii de la M-rea Putna! Această odă, în privința

paternității căreia dl Stefanelli astăzi are îndoieli, nu poate să fie decât de Eminescu. Deși poezia, în întregimea ei, este inconsistentă, cam ieftină și pare că scrisă dintr-o dată și nemairevăzută, sunt în ea umbre și adâncimi vrednice de Eminescu:

Și strunele plesnite și harfa desfăcută
În salcia pletoasă, de care atârna
L-a Isterului râpe, acuma este mută,
Și cântul ei de aur nu pot a-l deștepta...

E o legătură străvezie și superioară cu psalmul *La râul Babilonului...* În sălcii, în mijlocul lui, am spânzurat organele noastre... În felul acesta, numai Eminescu putea să înceapă. În celelalte strofe, toate 24, sunt unele ecouri și potriviri cu poeziile de mai-nainte și de mai târziu ale lui Eminescu. Critica ar face un serviciu literaturii noastre și admiratorilor lui Eminescu dacă ar examina această poezie și s-ar pronunța definitiv asupra dreptului ei de a fi socotită ca o producție a lui Eminescu.

Astfel era Eminescu când intră de-a binelea în țară, în vara anului 1874, poet din ce în ce mai cunoscut și mai apreciat, discipol al lui Schopenhauer, cu mintea, patriot fierbinte, cu inima.

EMINESCU FUNCȚIONAR (1874-1876)

Dl Ion Scurtu, autorul celor mai multe studii și monografii asupra vieții și operei lui Eminescu, într-un studiu în limba germană: *Mihail Eminescus Leben und Prosaschriften*, zice că Eminescu se înapoiază de la studii și se stabilește definitiv în Iași în anul 1873. Studiul acesta e tipărit în 1904. Deși dl Ion Scurtu și-a dat toate silințele să adune laolaltă tot ce se știa acum 10 ani asupra vieții lui Eminescu și deși multe din informațiile D-sale sunt și astăzi prețioase, totuși unele din ele s-au dovedit greșite, fiindcă izvoare nouă și martori noi au ieșit la lumină de atunci încoace. Eminescu nu se stabilește în Iași în 1873, ci în anul 1874. Dar poate că Eminescu vine iar în țară după 26 iulie 1873. Poate că e de față, acasă, la înmormântarea lui Iorgu Eminovici la 29 septembrie 1873.

Am menționat în capitolul precedent că Eminescu face cunoștință cu Veronica Micle în Viena în anul 1873. Această dată

e primită de toți biografuli lui Eminescu. Citind acum în urmă broșura *Cum a iubit Eminescu* a dlui Octav Minar, observ că împrejurările în cari s-au cunoscut cei doi poeți sunt date în vileag mai de mult. Atunci putem vorbi de ele în toată libertatea. În scrisoarea de la 20 august 1879, Veronica amintește amicului iubit: „Cunoscându-te la Viena, modestia și mai ales darul de a povesti unele întâmplări din viața marilor gânditori m-a făcut să-ți port respect. Șase luni, cât am stat în capitala austriacă, mi s-au părut șase zile. Ți aduci aminte când te-am cunoscut pentru întâia oară la dna Löwenbach, gazda mea, recomandat de Micle, care îți făcuse cunoștința tot din îndemnul meu?“ Este cert, prin urmare, că s-au cunoscut în Viena, dar în ce an? Din decembrie 1872 și până la finele lui iulie 1873, Eminescu a stat în Berlin, audiind regulat cursurile universitare. Petrecut-a Eminescu a doua jumătate a anului 1873 – șase luni de zile! – în Viena, în apropierea Veronicăi Micle, sau aceasta s-a întâmplat în anul 1872? Și dacă s-a întâmplat în 1872, de când trebuie să socotim cele șase luni de zile?

La 8 aprilie 1872, Eminescu de-abia se întremase, după boala-i de gălbănare. Apoi Eminescu vine în țară și petrece câțva timp la Ipotești. Dl I. Scurtu confirmă, indirect, amintirile lui Gh. Panu și ne spune că Eminescu, în 1872, a fost, într-adevăr, în țară și a stat un timp la Ipotești, ca să se învieze. Când au putut cei doi iubii să se vadă, în Viena, șase luni în șir?

Pe ziua de 1 septembrie 1874, Eminescu este numit director al Bibliotecii din Iași. El ocupă acest post până la 1 iulie 1875. Pe această zi, este numit revizor școlar al județelor Iași și Vaslui și îndeplinește această sarcină până la 1 iunie 1876, când este dat afară, fără nici o vorbă, de Partidul Național-Liberal, venit atunci la cârma țării. Așadar, Eminescu nu e funcționar nici doi ani întregi.

Eminescu rămâne într-o jalnică stare materială. Conștient de înalta sa valoare și mahnit de nedreptatea pe care o îndura în țara sa, el scrie iubitei sale amice Veronica, la 8 iunie 1876: „Rămas fără o poziție materială asigurată și purtând lovitura morală ca o rană care nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să reiau toiagul pribegiei, neavând nici un scop, nici un ideal... O singură fericire ar renaște în sufletul meu, dacă aș putea să ascund nedreptatea. Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame din cauza fraților mei.“ Ura politică, însă, și puterile întunericului suflesc dimprejurul lui Eminescu erau să se arate și mai monstruoase. La

16 iulie 1876, Eminescu e dat în judecată în urma uneltirilor unui Petrino și Vizanti, sub cuvânt că ar fi furat cărți din biblioteca statului. De-abia în decembrie 1877, Eminescu este recunoscut ca nevinovat și achitat. Unul dintre cei doi cari l-au acuzat pe Eminescu de hoție era – după ani de zile – să se încurce în numărarea banilor unei casierii și să ia, în grabă, drumul celor două Americi. Este o dreptate în cer și uneori îi place să se manifesteze limpede și nouă.

Și ca bibliotecar, și ca revizor școlar, Eminescu a fost pildă de activitate inteligentă și superior îndrumată. Lucrările lui, în ambele funcțiuni, mărturisesc despre felul luminos și personal cum înțelegea să-și facă datoria. Pe când era revizor școlar și anume în toamna anului 1875, are loc în viața lui Eminescu episodul povestit de dl T.V. Stefanelli, adică drumul la Cernăuți, cu un geamantan plin cu câteva sute de exemplare din broșura *Răpirea Bucovinei*. Se serba în Cernăuți de către guvernul imperial o sută de ani de la smulgerea și încorporarea Bucovinei, o dată cu inaugurarea Universității, atunci creată, „Francisc Iosif”. Eminescu este patriotul îndrăzneț care introduce tiptil, în Bucovina copilăriei lui, protestul românesc împotriva acestei nedreptăți de o sută de ani. Acest patriotism în faptă (nu în vorbe, căci de acela avem prea mult) nu putea să fie mai bine răsplătit decât cu azvârlirea poetului pe drumuri, după un an de zile.

Chiar de la stabilirea lui în Iași, iar din anul 1876 și mai mult, viața lui Eminescu ajunge din ce în ce mai încordată, mai îmbulzită și mai împărțită. E ca un fluviu care, până aci, a curs printre țărături înalte, unul cu el însuși, și care acum, ajuns în locuri joase, se împărțește într-o rețea de șuvițe și se pierde într-un noian de dumbrăvi, formând nenumărate insule, oglindind maluri cu ierburi nedescurcate și cu flori uriașe, formând și acoperind mocirle fără fund, nutrind păsări grațioase, libelule, șerpi veninoși și alte vietăți imunde, cari prosperează în chip firesc în preajma fluviilor mari – și la umbra personalității unui poet de geniu. Eminescu face parte dintr-o societate literară, care, în miezul ei, este și o tovărășie de oameni politici – deci, ședințe, lecturi, discuții, literatură tipărită, contestări, polemici, dușmăni cari pornesc de sus de pe platformele literare și se rostogolesc până în răspântiile politice. Eminescu iubește pe o femeie tânără, frumoasă, poetă ea însăși, femeia unui profesor universitar, mai bătrân cu vreo 30 de ani decât soția lui – deci, gelozie, intrigă, scrisori anonime, zavistii și spionaj. Eminescu e poet mare, ridicat

în slăvi de amicii lui, poftit în saloanele din Iași, ajuns la modă ca un articol de toaletă, bârfit și tăgăduit de protivnici, urmărit de dușmănia geloasă ori imbecilă, care se agăța de vorbele și de unele erori din poeziile lui, fără să înțeleagă că subț vocabular straniu, torturat, paradoxal, pulsează, largă și răpitoare, cea mai înaltă inspirație poetică din câte avusesem până aci... Mai rămânea ca nefericitul poet să fie vârat în ziaristică. Și Eminescu fu ziarist!

EMINESCU ZIARIST (1876-1883)

Anul 1876 e unul dintre cei mai triști ani din viața lui Eminescu. La 1 iunie, e destituit din postul de revizor școlar. La 16 iulie, dat în judecată. La 15 august, același an 1876, Raluca Iminovici, mama lui Eminescu, moare, și este înmormântată la Ipotești. (Era în vârstă de 60 de ani.) În sfârșit, poetul ajunge gazetar... Deocamdată. Și cu destulă greutate i se dădu locul de administrator, redactor și corector la foaia publicațiilor oficiale a Curței de Apel din Iași, intitulată *Curierul de Iași*, cu salariul de una sută lei lunar, iar mai târziu cu una sută cincizeci lei. Din vara anului 1876 și până în toamna anului 1877, Eminescu administrează, scrie și corectează partea neoficială a *Curierului de Iași*. În 1877, toamna, Eminescu fu silit să plece de la această publicație, fiindcă nu putu să primească nici una din următoarele două propuneri pe cari i le făcea un domn Mircea, avocat, om practic și, se vede treaba, directorul tipografiei la care se tipărea *Curierul*. Dnul Mircea avea nu știu ce slăbiciune pentru primarul de atunci al Iașilor, dnul Pastia. Un valoros organ politic, zis *Steaua României*, combătea pe dnul primar. Directorul tipografiei îi propune lui Eminescu: apără pe primar și n-o să-ți pară rău. Eminescu refuză cu naivitate, spunând: fiindcă nu-l cunosc pe dnul Pastia nici de bine, nici de rău, nu pot nici să-l apăr, nici să-l înjur. Atunci dnul Mircea, om experient și plin de sănătate, o ia altfel: Bine, frate, dacă nu poți să-l aperi, las' că-l apăr eu; da' știi ce? să spunem lumii că d-ta ești autorul articolelor mele. Eminescu refuză și mai categoric: „Nu vreau ca stilul d-tale să treacă drept al meu...” Firește că bietul dnul Mircea, nemaiputând înțelege nimic din atitudinea lui Eminescu, l-a dat

afară, sau Eminescu a trebuit să plece, ceea ce e cam totuna... Își inaugurase rău noua lui meserie! Era semn vădit că nu se va procopsi nici la București, unde amicii săi politici îl cheamă în toamna anului 1877, și-l fac prim-redactor la ziarul *Timpul*.

Și aici, în București, Eminescu pășeste cu stângul. Începuse războiul ruso-turc. Armata noastră trece Dunărea și Eminescu, uitând că e ziarist opoziționist, scrie un însuflețit articol, întru slava armelor române. Bietul poet și-a găsit beleaua cu unul dintre fruntașii partidului în opoziție!

Suntem în epoca de fier a vieții lui Eminescu. Șapte ani de zile Eminescu face gazetărie, devastează frumoasele grădini ale sufletului său pentru coloanele unui ziar politic – se luptă cu sărăcia, cu datoriile, cu capriciile, cu trădările biete sale firi descumpănite, cu suferințele trupești, și împărțindu-și nopțile nedormite între poezie și scrisorile către Veronica Micle, cade într-o dimineată în ghearele nebuniei. Orice am zice și orice am face, nu vom putea niciodată să gonim suspinul remușcării din inimile noastre. Nu s-a găsit în țara noastră, în anii 1877-1883, când s-au făcut atâtea averi mari, când din ogoarele României au ieșit atâtea milioane și când atâtea mediocrități și nulități naționale se lăfăiau în slujbe de mii de franci, nu s-a găsit, pentru Eminescu, decât istovitorul post de redactor-prim, unic și universal, la ziarul *Timpul*!

Dnul A. Vlahuță ne-a lăsat o pagină amară asupra acestor triste zile ale lui Eminescu: „Îmi pun mâinile la ochi și trec repede peste acest șir de ani, în cari Eminescu și-a dat cea mai scumpă și mai nobilă parte din viața și inteligența lui, ...pentru o mizerabilă bucătică de pâine. Când veneau căldurile nesuferite ale verei, patronii de la *Timpul* plecau toți la băi. Eminescu stătea neclintit în București mistuindu-se și luptând până la jertfă, pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit.“ Într-o scrisoare din 1882, Eminescu face Veronicăi Micle un sfâșietor tablou al vieții lui de salahor intelectual... „Folosul meu, după atâtea muncă, e că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o vreodată, și toată elasticitatea intelectuală s-a dus pe apa sămbetei. Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un viitor mai bun... Sunt istovit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc“...

Ce fel de ziarist a fost Eminescu? Ca în tot ce a făcut în viața lui, el a fost poet și iar poet. Era un visător și un inocent. El scria, cenzura, ataca, impreca, din toată inima lui, naivă și arzătoare. El credea în patriotism, în ideal, în viitorul neamului... Și dăruia întregului său partid aceeași credință, aceeași sinceritate. Eminescu

nu era nici diplomat, nici subtil, nici bogat în rezervații mintale, nici precaut în polemicile lui, ca unul care, fiind ziarist cu luna, mâine-poimâine va trece, poate, în tabăra adversă și va zvrâli de acolo, înapoi, propriile lui săgeți. Eminescu era poet, era copil! Ura și iubea în politică fără prefăcătorie și nu înțelegea deloc, deși fusese atâtea timp sufler de trupă, histrionismul politic. El se consuma, scriind articole politice, cum se consuma când scria poezii. De aceea atacurile lui sunt impetuoase, ca o șarjă de cavalerie. De aceea invectivele și blestemele lui țâșnesc, ca din izvoarele psalmistului.

În acești ani de gazetar, Eminescu trăiește romanul său, atât de discutat și atât de rău știut, cu poeta Veronica Micle. Dacă am cunoaște toate împrejurările și toate peripețiile acestei iubiri, am cunoaște pe omul Eminescu, în partea cea mai delicată a vieții lui. Aceste împrejurări și peripeții nu sunt, însă, până astăzi, prea bine cunoscute. Doi tineri publiciști, dnii Baboianu și Minar, au găsit o parte din corespondența dintre Eminescu și Veronica Micle și fără ezitare au publicat-o. Numai tinerețea putea să aibă acest curaj. Niște oameni în vârstă ar fi judecat prea departe; ar fi șovăit și ar fi ținut scrisorile îngropate în sertar. Eu unul sunt mulțumit că scrisorile celor doi amanți poeți au căzut în mâinile unor cutezători. Dacă ar fi fost să cadă în mâna vreunui timid sau interesat, n-am ști astăzi nici atâtea cât știm despre dureroasa legătură dintre Veronica Micle și Eminescu. Scrisorile acestea, vreo 40 și mai bine, tipărite de dnul Octav Minar, sunt în majoritate ale Veronicăi către Eminescu. Dar ele trebuie interpretate cu o discretă luare-aminte și puse la loc, zi cu zi, între împrejurările și întâmplările vieții celor doi iubiți. Dnii Baboianu și O. Minar au avut și un nobil interes sufletesc, ca să publice scrisorile găsite. Au voit să dezvinovățească pe Veronica Micle și să arate tuturor că înduioșătoarea poetă fusese prigonită, detestată și calomniată, cu perseverență, de foarte mulți protivnici grațiuși și fără minte, dar și de câțiva interesați și veninoși. Într-adevăr, memoria Veronicăi Micle a fost înecatată în bălăriile răutăței omenești! Copilele poetei, Valeria și Virginia, au avut cuvânt să se plângă și să protesteze împotriva strigătoarei nedreptăți, pe care mulți, din neștiință, și câțiva din perfidie o făceau amintirii scumpei moarte. Răbdare, însă! adevărul, oricât de amestecat și de prizonier, tinde către soare, către lumină, și încet-încet se liberează. Mărturisesc că eu însumi, într-o conferință rostită acum în urmă, la Ateneul Popular, pe baza unor informații nu destul de controlate, am afirmat că Veronica Micle n-a iubit prea mult pe Eminescu și că iubirea ei a fost ușuratică și trecătoare. M-am înșelat! Veronica Micle a iubit pe

Eminescu cu o iubire febrilă completă și nimicitoare, așa cum rar se vede pe pământ. Și dacă în pasionata ei iubire a fost vreo pată, vreo eclipsă, vreo trădare, au fost, scumpa poetă, din pricină că era atât de amețită de sentimentul ei, atât de amărâtă și de deznădăjduită, încât nu mai știa ce face. Atunci când vom putea să ridicăm, cu răceala solemnă a chirurgului, giulgiul alb care acoperă intimitățile iubirei celor doi, atunci Veronica Micle va fi, pentru toată lumea, iubita eroică, sublimă! Cel ce a iubit mai puțin a fost Eminescu. Era fatal, era firesc. El este acela care scrie rar*, are tăceri omorâtoare și cauze vinovate în tăcerea lui, el este acela care se recunoaște singur vinovat și își cere iertare. Veronica Micle face onoare sexului ei. A fost una din foarte puținele femei cari au putut să înțeleagă pe un poet și să-l iubească fără să-l tortureze.

Câtă vreme Veronica a rămas dorită și neajunsă, la ea între oglinzi, în grădina cu liliac, în amurgul serilor de mai, în pervazul dorințelor și al reveriei, atâta vreme, Eminescu a iubit-o, a idolatrat-o, a cântat-o, cu acest sentiment torențial, capricios și variabil, aci plin de lacrimi, aci evaporat, cu acest sentiment amoros de el însuși ca Narcis, copilăros și strălucit, care este iubirea de poet. Sărmana Veronică înțelegea adânc, cu inima, iubirea aceasta și presimțea, fără greșală, soarta și viitorul. În seara de 2 septembrie 1879, la 27 de zile după moartea lui Ștefan Micle, Veronica în rochie de doliu, citea poezia *Atât de fragedă*, apărută atunci în *Convorbiri literare*.

Atât de fragedă, te-asemeni
Cu floarea albă de cireș,
Și ca un inger dintre oameni
În calea vieții mele ieși.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior
Și de la creștet până-n poale
Plutești ca visul de ușor...

Și-o să-mi răsai cu o icoană
A pururi verginii Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană –
Unde te duci? când o să vii?

* Apariția recentă a volumului *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit* (ediție îngrijită de Christina Zarifopol-Illias), la Editura Polirom, 2000, demonstrează, după mai mult de o sută de ani, că de fapt Eminescu i-a scris Veronicăi Micle la fel de mult (volumul cuprinde 93 scrisori inedite), de des și cu o tensiune pasională care nu poate fi pusă la îndoială (n. ed.).

Era ea această fermecătoare icoană, din catedrala, plină cu făcliile dorului, a inimii poetului! Era ea, dar nu-i venea să creadă și nu credea deloc! Un sentiment nou, nemaîncercat până atunci, gelozia, se amesteca, perfid și dureros, în sufletu-i robit de admirație: „Scriindu-ți, plâng lacrimi de durere, durere nouă și necunoscută mie până acum, și care, poate, e cu atât mai amară, cu cât îmi vine într-o stare destul de tristă“. Durerea aceasta era, însă, un presentiment... Peste trei zile cea „atât de fragedă“ era să fie într-adevăr o altă femeie, adică Veronica Micle cea din iconostas, întâia Veronică!

„Astăzi sunt pline două luni – îi scria lui Eminescu, la 5 noiembrie 1879 – de când am îndeplinit un vis, visat atâta timp, un dor purtat cu atâta amar și suferință; nu știu dacă pentru tine nu a dispărut tot farmecul închipuit de bogata ta fantazie, după ce realitatea lucrurilor a înlocuit zborul imaginației...“

Îmi e cu neputință să urmăresc și să folosesc tot ceea ce putem înțelege și folosi din cele 40 și câteva de scrisori pe cari le avem astăzi la îndemână. Câteva date, câteva fapte, câteva secrete dureroase, câteva siluete iubite sau detestate, acestea din urmă în lumina galbenă a geloziei, și un fenomen constant: Eminescu scrie foarte rar sau deloc și iubita lui se topește de dragoste și de așteptare. La 13 ianuarie 1880 – Veronica e în Iași, Eminescu în București – ea îi scrie: „Îmi ești drag, câine ce ești!“ La 8 ianuarie, Veronica, exasperată, amenință cu ruptura. În februarie 1880 și apoi mai tot anul, raporturile dintre ei sunt rupte. La 1 septembrie 1881, Veronica își cere înapoi corespondența. În decembrie 1881, iubiții se împacă. Vin, după aceea, în 1882 scrisori impaciente și pline de speranța unei apropiate conviețuirii... O piață rea, nu știu ce „arhicanalie“ trece ca un șarpe prin scrisorile lor. În martie 1882, Veronica primește o scrisoare de la Eminescu și îi răspunde: „Pe scrisoarea ta am văzut urme de lacrimi, de ce ai plâns, când eu te iubesc?“ În ziua de 29 mai, 1882, Eminescu ațipește și visează „că un tânăr cu mustățile subțiri și negre ședea în colțul unei sofale verzi“ și o săruta pe Veronica... Și apoi o scrisoare a Veronicăi, din 7 octombrie 1882:

„Domnul meu, citește-mă că am să mor!... voi muri în ziua de 27 octombrie, când pentru prima oară, într-o casă mică și modestă, ți-am dat dovadă despre iubirea mea, vor fi tocmai patru ani în acea zi...“ Zile amare după altele atât de dulci, mărturisiri și imputări sfâșietoare, zgură și cenușă din focul imensului și nenorocitului lor amor!

În ultimii câțiva ani, mai înainte de a se îmbolnăvi, Eminescu locuia subț același acoperiș cu dnul I. Slavici, având la D-sa odaie

cu chirie. Din ce în ce mai mult, nefericitul poet scădea și se degrada. Furtuna rea se aduna în sufletu-i și trăsnetul nu putea să întârzieze. Trăia dezordonat, pierdea nopțile, mânca și bea prea mult și uita cu totul de sfaturile, de iubirea și de lacrimile Veronicăi. „În 1883, 5 iunie, avu loc, la Iași, inaugurarea statuiei lui Ștefan cel Mare, unde fu trimis și el ca corespondent al ziarului *Timpu* (N. Petrașcu). Cu acest prilej, Eminescu scrisese zguduitoră-i *Doină* și, în ajunul festivității, o citi amicilor săi de la „Junimea“. A doua zi însă, „în loc de a asista la sărbătoare unde se îngrămădea toată lumea – unii cu discursuri, alții cu versuri – Eminescu se retrăsese în una din cărciumile vechei capitale și sta singur, nevăzut și necunoscut de nimeni, cu un pahar de vin din nainte“ (N. Petrașcu, *M. Eminescu*, pag. 22).

În ziua de 28 iunie 1883, Eminescu e răpus de nebunie și internat într-un ospiciu.

EMINESCU BOLNAV (1883-1889)

„Dnul Mihai Eminescu, redactorul ziarului *Timpu*, a înnebunit. Dnul Paleologu va lua direcțiunea sus-zisului ziar...“ Atât au spus ziarele din țară despre nenorocirea ce izbea pe marele poet. S-a găsit, însă, un ziar, *Dacia viitoare* (apărea în Bruxelles, sub direcțiunea a doi socialiști, dnii V.G. Morțun și Const. Mille), care a făcut acest comentariu profetic:

„Și cu toate acestea, acest om, în care se pomenește numai jurnalistul, e poetul cel mai poet al României. Alecsandri, cât de Alecsandri și mare bard latin, va fi doborât fără doar și poate, în stima generațiilor viitoare – dacă limba românească se va mai vorbi – de acest jurnalist.“

Acești ultimi șase ani din viața lui Eminescu sunt un lung spital trupesc și sufletec. Vindecarea poetului, după prima izbucnire a nebuniei, e numai relativă. Atmosfera lui sufletească rămâne apăsătoare și închisă, până la mormânt, și dacă Eminescu a mai scris și după anul 1883, și încă lucruri geniale, tot ce a scris după dezastru seamănă cu acele amurguri surprinzătoare, din zilele ploioase, cari irump deodată trandafirii și triste, sub bolțile de plumb.

Eminescu stă în București, în ospiciul doctorului Șușu, până la sfârșitul lui octombrie. Prin stăruințele și contribuțiile amicilor poetului – dl Maiorescu a fost totdeauna în fruntea lor – el este trimis la Döbling, lângă Viena, în institutul doctorilor Leidesdorf

și Obersteiner. Însotitorul și paznicul lui Eminescu fu amicul devotat A. Chibici-Râvneanu. În institutul Döbling, Eminescu intră la 2/14 noiembrie 1883. Nefericitul poet își revine în fire destul de curând fiindcă, la 12/24 ianuarie 1884, îi scrisese lui Chibici o clară și jalnică scrisoare.

După o lună de zile, adică prin februarie, medicii institutului fură de părere că poetul ar trebui să facă o călătorie, de pildă prin Italia. Amicii din țară, și îndeosebi dnul Maiorescu, care primea relațiuni săptămânale asupra stărei lui Eminescu, trimit, în acest scop, pe Chibici, la Viena. Dar cu mare greutate izbuti Chibici-Râvneanu să înduplece pe Eminescu ca să meargă în Italia. Nenorocitul poet avea dreptate. Italia îi trebuia lui acum! Dnul Ion Scurtu (pag. 309, din studiul său publicat în *Zehnter Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache*) vorbește astfel despre călătoria lui Eminescu:

„Dar cât de tristă fu această călătorie! În această țară minunată, acolo unde Goethe și atâtea alte suflete de artiști au petrecut epoca cea mai fericită a vieții lor și au avut parte de impresiuni neuitate, pentru creațiunea viitoare, acolo bietul nostru poet rămânea rece și îngropat în sine, străin strălucitelor minuni ale Italiei, nefermecat de nici una, neatins de nici una. Fiindcă spiritul lui era învăluit de nouri tulburi și puterea lui de a simți incapabilă și tocită!“

Emoțiunea dlui I. Scurtu e frumoasă, însă de prisos. Pentru poezii și artiștii români, așa ceva e normal. Scriitorii și artiștii noștri se duc în străinătate când au intrat în anul morții. Trebuie să fii ofticos în gradul al treilea, neurastenic vecin cu nebunia, dacă nu chiar nebun, ori să ai nevoie de vreo operație urgentă ca să vezi Elveția, Italia, sau marile capitale din Occident.

Din Veneția, Eminescu fuge în toată graba. N-o mai cunoștea, n-o mai înțelegea! Pe când Eminescu era în Florența, cu amicul său Chibici-Râvneanu, Nicolae Eminovici, fratele poetului, se sinucide la Ipotești, în ziua de 9 martie 1884. La 17 martie cei doi amici pleacă din Florența spre Viena și poate erau încă pe drum când bătrânul Gheorghe Iminovici își dă la Ipotești – 19 martie 1884 – obștescul sfârșit.

De la Viena, Eminescu vine în țară și anume la Iași, unde amicii îl așezară deocamdată, spre finele lui martie, sub același acoperiș cu dl Miron Pompiliu. La 20 octombrie 1884, Eminescu scrie, din Iași, lui Chibici, că domiciliază la otelul „România“, că suplinește, la Școala Comercială, o catedră de geografie și de statistică și că este subdirector la Biblioteca Centrală. Într-adevăr, pe ziua de 2 septembrie 1884 fusese numit acolo subdirector. Dacă sufletește, putem zice că poetul era restabilit, trupește

suferea îngrozitor. Drumurile prea multe din tinerețea-i, vreo răceală de pe atunci, sau efectul virusului care era în el îi provoacă violente erupțiuni pe picioare. De aceea în vara anului 1885 îl găsim pe Eminescu la Liman, lângă Odessa, unde face o cură de băi de nomol. Dar bietul poet începe să decadă sufletește. La 14 mai 1886, dl Miron Pompiliu scrie dlui Maiorescu o foarte tristă scrisoare (Vezi *Câteva date asupra lui Eminescu, Convorbiri literare*, noiembrie 1906): Eminescu cere parale de la toată lumea, pocnește cu bastonul în zidurile și zaplazurile de pe la case, se culcă la teatru pe banchetă, se leagă de femei pe stradă, nu mai are nici o grijă de bibliotecă...”

La 9 iunie 1886, Eminescu se întunecă a doua oară. În vara acestui an, iulie și septembrie, nefericitul om de geniu face hidroterapie, la băile Repedea, din județul Iași. La 6 noiembrie 1886, Eminescu fu cercetat, în arestul preventiv al despărțirii I „în urma rechizițiunei dlui prim-procuror, din 5 noiembrie” de către doctorii Juliano și Bogdan, cari constatară că poetul suferă de alienație mintală „cu accese acute produse probabil de gome sifilitice la creier și exacerbate prin alcoolism” și declarară, prin proces-verbal, că „starea lui e periculoasă atât pentru societate cât și pentru el însuși și este neapărată nevoie de a fi internat în o casă specială...”

La 9 noiembrie 1886, Eminescu fu internat în fostul spital de nebunii de la M-rea Neamțu, acolo unde astăzi petrec coloniile școlare. Ca o bestie sângheroasă și perfidă care se joacă îndelung cu victima, până s-o sugrume, nebunia îl slăbește încă o dată. Eminescu se simte iar om întreg, e liber să se plimbe prin potecile așternute cu frunzele căzute astă-toamnă și își aduce aminte cu nespusă duioșie de Veronica Micle și de iubirea ei.

La 10 aprilie 1887, Eminescu iese, zice-se, vindecat, din ospiciul de la M-rea Neamțu și se duce la Botoșani, lângă soră-sa Enrieta. Dintre toți copiii soților Iminovici mai rămăsese un băiat [sic] și două fete: Matei Eminescu care era oștean, Aglae care se recăsătorise în Austria, după o primă căsătorie numai de vreo doi ani, și Enrieta care era aproape oloagă. Lângă această soră Eminescu vine să-și petreacă tristele zile ce-i mai rămăsese de trăit. Enrieta îl îngrijește cu mare devotament. Priveliștea acestor doi frați, geniul în decadentă și iubirea frățească bolnavă și neputincioasă, viețuind laolaltă și alinându-și reciproc suferințele, completează cu o notă shakespeareiană viața lui Eminescu.

La 14 iulie 1887, Eminescu fu examinat în Iași, cu de-amănuntul de către mai mulți medici (I. Scurtu). Ei opinară că Eminescu trebuie trimis la Hall, lângă Viena, după ce, prealabil, câteva cele-

brități medicale vieneze îl vor fi văzut încă o dată. Doctorandul Grigore Focșa îl însoțește pe poet până la Viena și acolo specialiștii dr. Neumann, dr. Nothnagel și dr. Meinert îl cercetează și declară că nebunia lui Eminescu provine dintr-o boală venerică și că nu mai e nădejde de scăpare (I. Scurtu). Totuși Eminescu face, în vara acestui an 1887, o cură la Hall, după care se simți ceva mai bine, dar foarte scurtă vreme, căci în septembrie, revenind în Botoșani, îi fu iar rău.

În octombrie și noiembrie se mai liniștește. La 10 noiembrie, Eminescu scrie o scrisoare dlui V.G. Morțun. Iarna întregă, Eminescu merse parcă spre îndreptare; începu să citească, să-și revadă poeziile și să se mai ocupe de bietele lui treburi materiale. La 14/26 martie 1888, scrie unui editor o scrisoare de afaceri. În cartea dlui Octav Minar, *Cum a iubit Eminescu*, pag. 84, citim următoarea scrisoare, a cărei dată însă (1888 decembrie) trebuie să fie greșită:

„Dragă Veronică, uită totul. Nenorocirea care m-a lovit e destulă pedeapsă că n-am voit să te ascult. Ce viață dezordonată am dus; toate sfaturile tale erau așa de sincere, așa de bune, așa de drepte, încât dacă îndeplineam o parte din ele, azi n-aș zăcea pe patul de suferinți. Amintindu-mi de bunătatea inimei tale, simt remușcări de faptele din trecut. Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoșani, să mă vezi unde sunt bolnav și din minut în minut îmi aștept sfârșitul, căci pentru societate sunt de mult mort.

Îmbrățișări prietenești
Eminescu”

Scrisoarea aceasta, poate cea din urmă pe care o scrie Eminescu iubitei sale, e un testimoniu suprem, e o recunoaștere, mai presus de orice contestare, a dragostei nețârnurite și pline de devotament pe care Veronica Micle i-o purtase nefericitului poet. Veronica vine într-adevăr la Botoșani în aprilie 1888. În aceeași lună, Eminescu, poate îndemnat de amica lui, pleacă la București. Și în capitala frivolă, plină de petreceri, de zgomot și de nepăsare, Eminescu apare încă o dată, de data aceasta umbra celui ce scrisese mai înainte, aci, poeziile lui cele mai frumoase.

Dintru început, se păru că Eminescu s-a restabilit. Într-o seară de toamnă, în acest an, 1888, fu mare sărbătoare în salonul dlui Maiorescu. Eminescu citi, cu glasul lui profund și melancolic, o producție nouă. Asistența fu impresionată până la lacrimi. Dar totul fu numai speranță deșartă și amăgire! Erau ultimele pâlpii ale focului care se stinge. La începutul anului 1889, nebunia își reluă prada în stăpânire. În martie, Eminescu e complet nebun.

Dus încă o dată în ospiciul dr.-ului Șuțu, el se chinui aci mai multe luni, până când, în sfârșit Dumnezeu se îndură de el. În ziua de joi, 15 iunie 1889, un nebun din ospiciu îi sparse capul și îl omori. A doua zi, 16 iunie, se făcu autopsia cadavrului. A treia zi, 17 iunie, Eminescu fu așezat să doarmă somnul vecinicii.

În același an, muriră și cele două femei, a căror amintire va fi de-a pururi legată de numele lui Eminescu, Veronica, la 4 august, în M-rea Văratec, iar Enrieta, la 14 octombrie, în Botoșani.

*

Au trecut de atunci 25 de ani. Eram copii; poate nici nu auzisem de numele lui Eminescu. Din an în an, inspirația lui suavă a cucerit simțirea lunei românești. Iată, însă, câtă jale, cât amar au fost în viața celui care a fermecat adolescența noastră! Este un anume blestem pământesc ca supremul dar al poeziei să nu fie dăruit din ceruri decât cu prețul unor dureri necunoscute celor mulți. Omul cel mai nenorocit care a trăit între noi, în jumătatea a doua a veacului XIX, a fost și cel mai mare artist al nostru!

Acum când doarme dus, acum când ne trudim să scoatem „de pe galbenele file“ datele și împrejurările truditei lui vieți, ceea ce ne impresionează și ne impune mai mult este imensul său patriotism. În privința aceasta, Eminescu trebuie pus alături cu cei mai mari, cu cei mai sfinți patrioți ai noștri.

Și ne rămâne o datorie sacră de împlinit față cu memoria și cu cenușa genialului poet. Atunci când țărnul Mării Negre, de la gurile Dunării și până la Ecrene, va fi puternic consolidat cu populație românească, atunci când vom fi ajuns să ferecăm coasta vechiului Euxin în aur și în oțel – subț ciocanele forței noastre comerciale și militare – atunci, lângă țărnul mării, într-un parc de brazi, să ridicăm un grandios mausoleu marelui poet!

Vom îndeplini astfel dorul lui cel din urmă:

Vor arde-n preajma mea
Luminile-n dealuri,
Izbind s-or frământa
Eternele valuri.

Și vom așeza în hotarul țării și al limbei românești, pe țărnul Mării Negre, ca pe un sfânt paladiu, amintirea și cenușa celui ce a cântat atât de dulce în limba românească și a iubit cu atâta foc poporul nostru!

PIATRA DIN CAPUL UNGHIULUI

Scrisori teologice

„...Trupul meu este
pre care îl, voi da
pentru viața lumii.“

(Ioan 6, 51)

SPRE MAI MULTĂ CLARITATE

Corespondentul meu este cu adevărat un frate în Christos și trăiește, nădăjduiesc, ceva mai liniștit, într-un oraș din Moldova. Dar până în ceasul când dau tiparului aceste epistole nu-mi aduc aminte să-l fi văzut vreodată față către față. A fost, totuși, în casa mea și mi-a lăsat o scrisoare, pe care o păstrez. Cunoșteam – din alte dovezi și documente – nedumeririle și întrebările cari chinuiau pe acest membru al clerului Mitropoliei Moldovei. Cunoșteam, de altă parte, numele său cel bun, meritele sale de totîrecunoscute și prețioasa sa sinceritate.

Era unul dintre acei frați, pe cari odiseea fostului preot ortodox Teodor Popescu i-a adus la mare zbcium sufletesc și la dureroasă cumpănă. Adevăr să fie, oare, că Teodor Popescu era un eretic și că toată mișcarea și tot entuziasmul pe cari le-a creat treceau dincolo de hotarele ortodoxiei noastre? Dar Biblia lui Dimitrie Cornilescu?... Să fie, într-adevăr, operă tendențioasă, menită să servească unor zelatori streini de Biserica noastră?

Aceste întrebări și altele, cari nasc, firește, din acestea, preocupau și preocupă, încă, pe mulți dintre preoții noștri cei tineri și mărturisesc că dintre preoții cei mai distinși și mai idealști pe cari îi avem. Nici azi nu este prea limpede, pentru conștiința fraților noștri, în ce stă eroarea lui Teodor Popescu și mai cu seamă ce răspunde și cum învață Biserica strămoșească. Vezi că teologia ortodoxă, în țara noastră, are azi aceeași înfățișare de măreață paragină pe care o au mănăstirile Cotmeana, Arnota, Polovragi, Bogdana și atâtea altele, adormite la umbra socului sau gata să adoarmă...

Nu m-a răbdât inima și m-am amestecat în discuțiunea de acum doi ani, dând pe față – vrând-nevrând – cugetele multor inimi cari se socoteau pe sine ortodoxe. A ieșit destul bănat și destulă zurbă. Cetitorul va găsi, în anexele acestei lucrări, articolele mele apărute în ziarul Dimineața, sub titlul redacției: Cazul de la Biserica „Cuibu-cu-Barză“.

A avut loc și o ușoară pehlivănie. Diavolul s-a făcut inger de lumină (2 Corinteni II, 14) și, ispitind pe Teodor Popescu și pe vremelnicii săi partizani, le-a luat numele cu împrumut, pentru un pamflet îndreptat împotriva arhimandritului Scriban și împotriva mea, cei ce nu răbdasem ca învățătura ortodoxă să fie falsificată.

În acele articole pe care le retipăresc, cititorul va descoperi punctul de plecare și prologul scrisorilor de azi. Corespondentul meu din Moldova – real ca persoană, dar complet neștiutor despre tot ce i-am pregătit, – mi-a dat prilejul simpatic să recapituliez mărturisirea noastră de credință, piept la piept cu atitudinile și afirmările protestante.

Ne năpădește protestantismul! Dar nu pentru că pontifiți lui reformați și-ar fi propus să ne asedieze sistematic și să ne cucerească pentru Luther, Calvin, Zwingli și ceilalți o mie și o sută de profeți ai „Cuvântului Domnului”. Nul Protestantismul ne năpădește așa zice de la sine, se revarsă peste noi, ca bojii și ca urzicile, peste o siliste părăsită și înțelenită.

Am spus lucrurile destul de clar, în articolele aci reproduse și, deocamdată, nu am nevoie de mai mult. E adevărat că în ceasul de față o lege nouă vine să modifice vechile și păgubitoarele raporturi dintre Biserică și stat. Așteptăm să vedem care este superioritatea noului regim. În așteptare, însă, putem să constatăm că Biserica e tot neputincioasă. Poate Biserica, de pildă, să poștească să aibă, la Facultatea Teologică, pe cutare cărturar și preot, în care are încredere: dacă oficialitatea laică e de altă părere, va birui această oficialitate. Biserica nu are voie să aibă altă concepție despre cer și despre pământ decât concepția Ministerului Instrucțiunii Publice. Idealurile aduse nouă de Mântuitorul trebuie să fie vămuite la granițele statelor. Cezarul vrea să știe cât anume îi dăm lui Dumnezeu.

Recunosc că proorocii din școala Sf. Ioan Botezătorul nu au multă căutare și succes în lumea aceasta. Primim lucrurile și situațiile cu bravură. „Judecați de este drept înaintea lui Dumnezeu a asculta pre oameni mai vărtos decât pre Dumnezeu” (Faptele Apostolilor 4, 19). Mi s-a întâmplat și mi se întâmplă, însă, să întâlnesc, uneori, în calea mea (puțin înțeleasă și hultă) sprâjin și simpatie. Sunt fericit că pot să număr printre cei ce vor să mă priceapă pe conducătorii „Societății Ortodoxe a Femeilor Române”. Oricâte deosebiri ar exista între noi, din câteva puncte de vedere, comitetul conducător al acestei societăți își dă bine seama că ne unește un ideal comun: Ortodoxia să fie, pentru noi, o sfântă

realitate, iar nu o titulatură suplimentară și arhaică, bunăoară așa ceva ca: defensor fidei, pentru regele Angliei...

Dacă am putut să migălesc scrisorile de față și să scriu teologie – în loc de foiletoane literare, – este din pricină că „Societatea Ortodoxă a Femeilor Române” a voit să știe care este substanța credinței noastre strămoșești.

Dacă aceste epistole teologice apar și se răspândesc în lumea noastră românească – atât de străină de orice teologie! – este din pricină că un fervent iubitor al Bisericii Ortodoxe a voit să ia asupra-și povara tipăririi lor.

Găsi-va lucrarea mea bună primire, ecou sufletesc și apă-rători?... Meritul va fi al doamnelor ortodoxe și al excelentului meu amic, avocatul Popescu Tudor.

Găsi-va împotrivire, supralicitori, supărare și supărați?... Toată răspunderea și tot ponosul îmi aparțin mie, exclusiv.

25 februarie 1926

I

Iubite frate întru Christos, întâlnirea, pe care și unul și altul o dorim de atâta timp, a rămas să se întâmple de aci înainte.... Mi-a părut rău că nu m-am nimerit acasă și te cert frățeste că nu te-ai gândit să mă vestești din vreme despre planul ce aveai, să vii în București.

Mi-ai lăsat o scrisoare. Am citit-o cu luare-aminte, dar ce pot să-mi lămurească aceste trei pagini, din nedumeririle și din pribegiile cugetului frăției tale!...

Îmi scrie: „Am venit pe la Cucernicia voastră într-o chestiune sufletească producătoare de mari dureri”. E aceeași pricină ca și acum o jumătate de an, dar sub o înfățișare nouă. De ce n-ai venit atunci când te-am chemat? De ce ai lăsat să treacă atâta vreme, când știai că prin acoperișul casei frăției tale a început să se infiltreze picătura îndoielei? Desigur, ai putea să-mi răspunzi: – Crezi, cucernice părinte, că numai la mine în pod se întâmplă așa ceva? Ei, din păcate, la toată lumea plouă!... Ba așa putea să-ți numesc clerici, de toate treptele, în casa credinței cărora pătrunde îndoiala și prin pod, și prin uși, și prin pereți.

Iubite frate, această dureroasă stare generală a conștiinței noastre preotești a început să-mi fie cunoscută de când am intrat

în Facultatea Teologică din București și, an după an, am observat cum sporește și cum se agravează. Cele petrecute anul trecut și anul acesta cu fostul preot și paroh de la Biserica Sf. Ștefan („Cuibu-cu-Barză“), însemnează un simptom înaintat și dătător de mare îngrijorare.

Un preot al Bisericii Ortodoxe Române, un licențiat în Teologie, se rătăcește din calea dreptei mărturisiri și stăruiește în rătăcirea lui, până la rebeliune și la excomunicare, iar zeci de preoți tineri – mai toți titrați și plini de calități – nu pot să se lămurească în ce stă vinovăția lui Teodor Popescu și (unii pe față, alții întru ascuns) cârtesc împotriva judecătorilor și ar fi gata să se declare solidari cu osânditul!

Ce mai este de zis și ce mai este de făcut? Nu ne mirăm când vedem, în discuția aceasta, fețe mirenești, cari se rostesc așa ori așa, după convingerile lor laice și în nevinovată ignoranță despre cele teologice. Dar mare ne este mirarea când oameni crescuți în preajma Sfântului Altar – seminariști și teologi – ne apar, în amestecul lor, prin slovă sau prin grai, atât de laici și de streini de Ierusalimul nostru ortodox!

Trăim în vremuri de universală confuziune. Toate s-au clătinat de la locul lor. Iată că și credința noastră – sobornicească și apostolească – s-a povârnit, în cugete, și a ajuns să se confunde cu ceea ce eram deprinși să socotim și să numim – erezie. Nu mai știm care este vechea, sfânta, chiar și de streini slăvita noastră credință pravoslavnică.

Anul acesta, pe la începutul verei, am fost într-un oraș de munte și am luat parte la conferințele preoțești județene. În decursul discuțiilor, un preot tânăr se scoală și-mi spune următoarele:

– Cinstite părinte, tot ce pornește de la natură și se întemeiază pe natură este legitim și viabil. Religiunea noastră – orice am zice – este o religiune naturală, trebuie să fie o religiune naturală. Dacă este așa, atunci de ce să n-o dezbrobodim de toate formațiile și pretențiile cari îi schimbă astăzi caracterul?

Întrebarea aceasta mi s-a părut mai consistentă și mai uriașă decât coama muntoasă pe care o vedeam prin geamurile sălii de conferințe. Când din gura unui preot tânăr, după opt ani de școală seminarială și după patru ani de Facultate Teologică, auzi așa întrebare, ești în drept să sigilezi definitiv – și anume cu anatema – asemenea mincinoasă ucenicie pentru Christos.

Aici, frăția ta mă vei opri și vei lua cuvântul: – Cine poate să zică altfel! Pregătirea noastră profesională este dezastruoasă.

Deplângem ignoranța, lipsa de virtute și toată trista noastră stare de lefegii ecleziastici... Dar iată câțiva oameni cari, pornind tocmai de la aceste constatări, vor să scuture pe colegii lor, să premenească atmosfera cea irespirabilă și... „duh drept să înnoiască întru cele dinlăuntru ale noastre“.... Sunt acești câțiva preoți tineri, direct sau indirect, pe față sau în taină, solidari cu Teodor Popescu, cari, nemaiputând răbda rușinea situației actuale, vor să afirme – fie chiar prin revoluție bisericească – dorul lor după o viață evanghelică și setea lor de izvoarele Apei celei Vii. Ce pricină găsești mișcării noastre? și pentru ce tocmai Cucernicia ta ne închizi drumul și (ca altădată Saul) ne târăști înaintea sinedriului?

Iubite frate întru Christos, îți voi răspunde cu un cuvânt al lui Saul, ajuns Sf. Pavel (*Romani* 10, 2): „*Mărturisesc că aveți râvnă pentru Dumnezeu, dar nu după cunoștință*“. Însuflețirea voastră e vrednică de laudă, dar ideile voastre sunt vrednice de cenzură! Vreți să faceți din biserică încă o dată focar de viață și de forță sufletească: același lucru vreau și eu. Dar care este învățătura voastră și cum socotiți voi că trebuie premenită Biserica noastră Ortodoxă?

Voi aveți convingeri străine de dogma și de tradiția noastră bisericească. Voi vreți o reformă care să ne împingă în tabăra protestantă și să ne facă trădători față de cele șapte sinoade ecumenice.

Discuția pornită, astă-iamă, în jurul rătăcirii de la „Cuibu-cu-Barză“, a rămas neînțeleasă pentru multă lume – și încă lume bisericească – pentru că adevăratul centru al chestiunii a rămas neatins. În sistemul dogmaticii creștine ortodoxe, toate articolele de credință sunt intim interdependente și răspund unul pentru altul.

Îți voi dovedi, cu ajutorul Domnului, că toată concepțiunea noastră ortodoxă – taine și doctrină – garantează cultul Sfinților și fericita noastră vasalitate față cu Pururi Fecioara Maria.

II

Care este, iubite frate, mărturisirea noastră creștină ortodoxă? Care este, în substanță, creștinismul nostru? Cum putem să formulăm, în câteva cuvinte, ce credem și ce așteptăm noi?

„Așa a iubit Dumnezeu lumea, încât și pe Fiul Său cel Unul Născut l-a dat ca tot cel ce crede întru el să nu piară, ci să aibă viață vecinică“ (*Ioan* 3, 16).

Aceasta este cea mai înaltă, cea mai precisă, cea mai cuprinzătoare judecată asupra înțelesului venirii lui Iisus Christos în lume și asupra *Evangheliei* pe care o slujim. Singur Sf. Ioan Evanghelistul putea să se comenteze pe sine și să mai adauge ceva:

„Iubiților, să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire. Întru aceasta, s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul său cel Unul Născut l-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin el viață să avem. În aceasta este dragostea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă el ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul său jertfă de ispășire, pentru păcatele noastre“ (Ioan 4, 7-10).

De câte ori te-ai întâlnit cu aceste stihuri! De câte ori – atent, pe jumătate atent sau cu gândul aiurea, cu glas tare sau în gând – ai cetit aceste cuvinte ale Sf. Ioan Evanghelistul! Întoarce-te la ele, în fiecare zi și în fiecare ceas. Aici este începutul, aici este izvorul și tot temeiul priceperii noastre creștine: *Dumnezeu este iubire. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu.*

Cine a putut să ajungă până aici încât să simtă, să înțeleagă, să-și mărturisească cum că Dumnezeu este iubire: acela începe să înțeleagă venirea lui Iisus Christos în lume. Operă a iubirii lui Dumnezeu este lumea aceasta. Operă a iubirii lui este întruparea Fiului celui Vecinic și *Sfânta Evanghelie*. Cine nu știe că Dumnezeu este iubire, cine se întreabă unde este el, ce face, cât este de la el până la noi, – acela se uită la caravana Magilor, porniți spre Betleem, ca un copil de clasele primare, la niște formule dintr-un tratat de Einstein.

Iisus Christos – „s-a deșertat pe sine, chip de rob luând, făcându-se oamenilor asemenea și la înfățișare dovedindu-se ca un om. S-a smerit pe sine, ascultător făcându-se până la moarte, și încă moarte de cruce“ (Filipeni 2, 7-8).

Dar de ce era nevoie de pogorârea, de întruparea, de umilința și de moartea Fiului lui Dumnezeu? Pentru ce îl trimetea în lume iubirea cea eternă?

Iată inexpugnabilul și înfricoșatul răspuns pe care ni-l dă tot Sf. Ioan Evanghelistul și Teologul: „Pentru aceasta s-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să sfărâme lucrările diavolului“ (1 Ioan 3, 8).

Aceasta este a doua condiție capitală care stă, dătătoare de lumină sau aducătoare de întuneric (după sufletul fiecăruia), la pragul înțelegerii operei Mântuitorului. Cine știe, din inima lui, că

Dumnezeu este iubire, a început să înțeleagă jertfa lui Iisus Christos. Cine, din experiența cu abisurile sale sufletești și cu abisurile acestei vieți, a descifrat existența și viclenia și ura împotriva noastră a Îngerului Apostat – acela a înțeles *Evanghelia*, a înțeles spaima demonilor și biruința lui Iisus Christos!

In hoc apparuit Filius Dei ut dissolvat opera Diaboli!

Îmi vei răspunde, poate (fiindcă nu te-am văzut niciodată în ochi și n-am vorbit împreună niciodată): ce pietre de moară pui în spinarea mea! Răzvrătirea lui Lucifer, căderea îngerilor, simbolică dramă petrecută sub naramzii Paradisului!... Cum vrei să nu mă încovoi de șale, când mă încarci atât de greu?

Iubite frate, n-ai nici o grijă și mergi înainte! Cel ce a înviat din morți, Christos Adevăratul, Dumnezeul nostru, ne-a ușurat povara aceasta pentru vecii vecilor, rostind către vrășmașii săi și către contrazicătorii noștri: „Voi aveți pe diavolul de tată și țineți să faceți poftele tatălui vostru. El, de la început, a fost omorător de oameni și întru adevăr nu a stat, pentru că nu este adevăr într-însul. Când grăiește minciuna, grăiește dintru ale sale, căci este mincinos și tatăl minciunei“ (Ioan 8, 44).

Ai meditat vreodată ispita de pe Muntele Carantania? Ți-ai dat vreodată silința să-ți închipuiești pe Prințul întunericului apropiindu-se de Divinul Postitor, cu cele 3 ispite? Întâi, ca un biet drumet hămesit de foame, al doilea ca un amic al lui Israel, care ar vrea să smulgă, de la mâna lui Dumnezeu, o minune în favoarea Templului și în favoarea Poporului Ales, al treilea – în sfârșit, pe față – ca trufașul Lucifer (2 Corinteni 11, 14), ca vasalul trădător, ca uzurpatorul tronului acestui ev!

Ce cititor atent, ce cuget amic meditării și singurății, ce gânditor dezrobot de sub jugul modei, al prejudecăților raționaliste, al minciunei filosofice convenționale nu s-a simțit înfiorat și uluit, în fața acestui grandios episod evanghelic! Lucifer infernalul, Îngerul Apostat, sluga necredincioasă se apropie – o apropiere ambiguă, dibuitoare și perfidă – de Stăpânul pe care îl presimte, dar pe care vestmântul naturii omeneste îl face, deocamdată, pe cât de accesibil, pe atât de impenetrabil!

Da, este adevărat, priceperea noastră, *rațiunea* noastră rămâne în urmă șchioapă și aiurită. Dar toată ființa noastră – acest insondabil heleşteu pentru care rațiunea este de-abia atât cât o singură floare de nufăr, pe suprafața lui: toată ființa noastră se zguduie și se încrețește în unde de emoțiune: El este! Dușmanul neamului nostru! Perfidul mosafir din Paradis! Bântuitorul

ceasurilor noastre de somn și de veghe! Demască-l! Rușinează-l! Gonește-l, Doamne, cu bici de foc!

Iar Domnul ne răspunde: „Am văzut pe satana căzând – ca un fulger, din cer!“ (Luca 10, 18).

III

Credem și mărturisim, iubite frate, că Iisus Christos este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, Unul Născut, carele din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut nu făcut, cel de o ființă cu Tatăl, prin carele toate s-au făcut.

Credem și mărturisim că Iisus Christos, pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, s-a pogorât din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut om.

Cât de cunoscute, cât de familiare, ba chiar cât de uzate îți par aceste articole ale mărturisirii noastre! Ia aminte și cu pioasă grijă dă-le înapoi tot înțelesul și toată puterea lor de odinioară. Fă cu ele cum ai face cu o veche bijuterie rămasă din bătrâni. Spală-o de colbul și de cocleala vremii și dă-i strălucirea cea dintâi.

Sunt pietre scumpe și aur! E giuvaerul Sf. Duh, scos din inima, din focul patimei pentru Iisus Christos, din credința celor dintâi două concilii ecumenice.

Poate întâia oară îți oprești cugetarea asupra acestui fapt. Poate întâia oară întrevezi prețul mărturisirii noastre de credință, prețul acestui colan de diamante, pe care noi, în bisericile noastre și la Sf-ta Liturghie, îl lăsăm, de obicei, în paza copiilor și a paracliserilor. Și cu toate acestea Simbolul Credinței însemnează tot atât cât cei Doisprezece Apostoli, însemnează cele Douăsprezece Stele ale Bisericii lui Iisus Christos!

Sute de mii de oameni și deasupra lor sute de episcopi – toți, sfinți, eroi și dascăli – au răscolit, în discuțiuni pasionate, adâncurile științei și ale credinței lor și au formulat cele douăsprezece articole din Simbolul de azi.

Un creștin, cu atât mai vărtos un preot, nu trebuie să uite niciodată, nici o zi, nici o clipă, obârșia, măreția, sfințenia și litera mărturisirii noastre de credință. Numai așa avem pace în haoticul iarmaroc al discuțiilor și al filosofiei acestei lumi. Numai așa putem să răbdăm, fără pagubă, năvala curenților anticreștine,

mulțimea opiniunilor și a cărților eretice și toată atmosfera diavolească a ceasului de față. Recunosc că lucrul nu este ușor. Dar atunci de ce mai suntem preoți?

Sf. Pavel ne-a învățat din vreme și ne-a edificat cu prisosință: lupta noastră nu este împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva domniilor, împotriva stăpânirilor, împotriva căpeteniilor acestui întuneric, împotriva duhurilor răutății, răspândite în văzduhuri. Pentru aceea, luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva în ziua cea rea și toate biruindu-le să rămâneți în picioare (Efeseni 6, 12-13).

Este greu pentru ostașul lui Christos să se oștească azi, față cu atâția dușmani ai *Evangeliei* și ai Bisericii! Este și mai greu să-și găsească prieteni potriviți, aliați firești și armele și mijloacele cele bune, ca să poată să-și facă datoria și să rămână neclintit în Biserica lui – una, sfântă, sobornicească și apostolească.

Aici este locul să pomenim – fiindcă i se potrivește foarte bine preotului ortodox – de înțeleapta zicală românească: Ferește-mă, Doamne, de prieteni, fiindcă de dușmani mă apăr eu singur! Primejdia cea mare în care ne găsim noi astăzi, drept mărturisitorii credinței în Iisus Christos, este primejdia înjumătățirii și a adulterării creștinismului nostru. Mărturisitori de alte confesiuni au pătruns printre noi, s-au încrucișat cu noi și – dându-și seama sau nedându-și seama – au început să ne strecoare în suflete dogmatica lor specifică.

Nu vrem să fim ca aceștia și ca emulii lor, conștienți sau inconștienți! Nu vrem să fim asemenea cu cei ce amestecă (2 Corinteni 2, 17) cuvântul lui Dumnezeu!

Din partea aceasta ne așteaptă mari dureri și turburările bisericesti, începute anul trecut 1923, sunt o dovadă categorică. Ce opunem noi acestor amenințătoare perspective? Mărturisirea amară că preotul nostru este cu totul nepregătit ca să poată să fie la înălțimea Bisericii lui și prețuind-o, și iubind-o cu devotament și slujind-o cu sfințenie, să știe să se ferească de intoxicările eretice și de dezagregarea dogmatică.

Iată – la întâmplare – pe masa mea, două cărți. Una este: *What it means to be a Christian?* (Ce însemnează a fi creștin?) de Edward Increase Bosworth, profesor de *Noul Testament* „in the Oberlin Graduate School of Theology“.

A doua este: *Das Wesen des Christentums* (Substanța creștinismului) de celebrul profesor și teolog Adolf Harnack. Sunt două opere protestante de valoare. A doua este arhicunoscută și tradusă în mai toate limbile europene, plus limba japoneză. Să presupunem

că un tânăr preot de la noi (cu pregătirea teologică ortodoxă pe care o vedem de obicei) s-ar apuca să citească aceste cărți ispitit de justa lor celebritate. Încercarea ar fi dezastruoasă! Câte nedumeriri, câtă confuziune, câtă pagubă sufletească n-ar simți! Nu oricine poate să citească, fără primejdie, o carte de mărturisire protestantă.

De pildă, în cartea autorului american, toată dogmatica creștină e disparentă. Căderea în păcat, existența îngerilor, întruparea, răscumpărarea... toate acestea n-au nici chip, nici pomenire. E vorba, pare că, de religiunea întemeiată de Confucius.

Cartea lui Adolf Harnack e mult mai creștină și mai teologică. Autorul – luteran credincios – e un mare învățat și un excelent cunoscător al obârșiiilor creștinismului. *Das Wesen des Christentums*, pe lângă sigiliile ei protestante, cuprinde concesiuni și mărturisiri de mare preț. Dar cartea aceasta poate să fie piatră de poticneală pentru mulți nepregătiți, după cum este prețioasă și folositoare pentru teologul ortodox orientat. Adevăr este că știința și sinceritatea lui Adolf Harnack nu se găsesc pe toate drumurile. Acest învățat nu se sfiește să spună despre Reformație la pag. 178:

„Îndeplinind această revizuire, Reformația a urcat înapoi nu numai până dincolo de secolul al unsprezecelea, nu numai până dincolo de secolul al patrulea sau al doilea, dar chiar până la începuturile religiei însăși. Ba încă, fără să bănuiască, Reformația a schimbat sau a înlăturat chiar forme cari își aveau ființa în vremea apostolică...”

Iată ce va să zică a cunoaște istoria și a mărturisi adevărul: *Reformația, fără să bănuiască, a schimbat și a înlăturat chiar forme cunoscute și ținute de apostolii și de părinții apostolici.*

IV

În mărturisirea noastră de credință există un articol, egal cu celelalte, dar suportul tuturor celorlalte. De la el pornim totdeauna în construcțiile noastre teologice și la el ne întorcem pururea, în ceasurile de meditare intimă ca și în cele de mărturisire publică:

„Și s-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont și a pățimit și s-a îngropat. *Și a înviat a treia zi, după «Scripturi»*”.

Învierea Mântuitorului din morți este Alfa și Omega în credința și în teologia noastră. Nu putem concepe creștin și creștinism, nu putem concepe teologie creștină, nu putem concepe preot și preoție – fără Învierea lui Iisus Christos și fără fericita credință în Învierea aceasta.

Christos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcând și celor din mormânturi viață dăruindu-le!

Iată flamura noastră, iată cântarea noastră de biruință, iată sfărămarea lanțurilor acestei vieți și eliberarea noastră duhovnicească aici, definitivă dincolo (*Romani 8, 23*).

Toate celelalte propoziții de credință, anterioare și ulterioare: „Și s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui și iarăși va să vie cu slavă să judece viii și morții, a căruia împărăție nu va avea sfârșit...” – toate sunt ca niște ramuri gemene cari pornesc și se propagă din sora lor, așezată printre ele, ca a cincea: *Și a înviat a treia zi, după «Scripturi»*.

Acesta este faptul, acesta este strigătul de bucurie, aceasta este pârgă care a făcut să sară lumea veche din țâțâni, acum o mie nouă sute de ani! Fapt istoric este – zice Carl Weizsäcker, la începutul cărții sale *Das Apostolische Zeitalter* – că apostolii Petru, Pavel și toți ceilalți „erau încredințați că au văzut pe Cel Ce a înviat”.

Am oare nevoie, iubite frate, să intru cu tine, la lumina făcliilor apostolești, în acest palat-minune, din grădina lui Iosif din Arimateea? Am nevoie să fac cu tine, ca Sf. Luca, odinioară, cu Teofil, să-ți scriu toate „de la început” (*Luca 1, 3*)?... Cu ajutorul Domnului, voi face aceasta (dar pentru alte fețe decât cele din casa noastră), în *Scrisorile mele către Simforoza*.

Cred că ești, ca și mine, încredințat până la tăierea capului, că Iisus Christos a înviat cu adevărat, și atunci vei mărturisi cu mine că Învierea lui din morți umple cerul și pământul!

Învierea Domnului a biruit spaimele morții, a dejucat pe diavolul, ne-a deschis fântânele mântuirii. Învierea Domnului reconfirmă pe Moise și garantează întreaga *Sf. Scriptură*. Învierea lui Iisus Christos din morți garantează prețul sângelui vărsat pe cruce, pentru noi, dă puteri miraculoase apei Sfântului Botez, pecetluiește minunea Sfintei Euharistii și toată sfântenia și eficacitatea celorlalte taine. Învierea lui Iisus Christos din morți este minunea care ne demonstrează minunea a doua: Pogorârea Duhului Sfânt și petrecerea lui cu noi, până la sfârșitul veacului. Învierea lui Iisus Christos din morți justifică infailibilitatea sinoadelor ecumenice și ne încredințează, fără de moarte, că viața aceasta nu poate să fie mai bine petrecută decât în milițiile Crucii – și că plata noastră multă va fi în ceruri.

Tăria acestui adevăr o cunosc toți cei ce s-au ocupat, fie chiar și în măsură mai modestă, cu obârșiile creștinismului și cu feno-

menul Bisericii Primare. Iată mărturisirea acestui adevăr, în stilul unui protestant, Adolf Harnack. E o pagină prețioasă pe care un om cinstit și un mare istoric o scrie, după ce a cercetat și a înțeles că toată revoluția pentru Iisus Christos a pornit în lume de la Învierea lui din morți.

Adolf Harnack zice, în cartea sa *Das Wesen des Christentums*, pp. 102-103: „Orice s-ar fi putut petrece la mormânt și cu arătările (lui Iisus), un lucru este neclintit: de la acest mormânt și-a luat obârșia credința de nesfârșat (*unzerstörbare Glaube*) în biruința asupra morții și într-o viață vecinică... Nu-mi puneți înaintea pe Platon, nici religiunea persilor, nici ideile și scrierile iudaice de mai târziu. Toate acestea ar fi apus și au apus. Dar certitudinea Învierii și a unei vieți eterne – care își are obârșia la mormântul din grădina lui Iosif – n-a murit și convingerea că Iisus trăiește stă și azi ca temelie nădejdlor de cetățenie într-o vecinică cetate, făcând viața pământescă vrednică de trăit și suportabilă. *El a izbăvit pe acei pe cari frica morții îi ținea în robie toată viața (Ebrei 2, 15)*. Așa este. Și azi încă (fie și cu excepții) acolo unde, împotriva tuturor impresiilor pe cari le dă natura, întâlnim o credință puternică în prețul infinit al sufletului, acolo unde moartea a pierdut spaimele ei, acolo unde suferințele acestui ev sunt puse în cumpănă, cu o mărime ce va să fie – acolo acest fel de a simți viața este legat de convingerea că Iisus Christos a trecut prin moarte, că Dumnezeu l-a înviat și că l-a înălțat la viață și la slavă. Și cum putem să ne închipuim lucrul acesta altfel decât așa; că și pentru primii ucenici, temelul cel de pe urmă al credinței lor în Domnul cel viu a fost – puterea care a ieșit din el? Ei au simțit ca purcezând din el viață de nezdărobit. Numai pe scurtă vreme a putut să-i zguduie moartea lui. Puterea Domnului a biruit totul. Dumnezeu nu l-a sfârșit în moartea lui. El trăiește, ca pârğa celor adormiți. Siguranța unei vieți eterne, în timp și dincolo de timp... omenirea a dobândit-o... nu prin speculațiuni filosofice, ci prin contemplarea vieții și a morții lui Iisus și prin simțământul nepieritoarei lui unități cu Dumnezeu (*Einheit mit Gott*).“

Nu-mi trece, nici o clipă, prin minte că, frăția ta, preot în biserica noastră, ar putea să ai vreo îndoială asupra Învierii Domnului. Dar este necesar să ne amintim și să scoatem în evidență, în fiecare zi, pe ce temelii miraculoase ne găsim, fiindcă toate neînțelegerile și toate rătăcirile vin în primul loc de aici. Uităm că tot ce suntem și lucrăm este pe temelie Învierii lui Iisus Christos din morți.

Care este, iubite frate, ordinul nostru de mobilizare? De când au pornit în lume oștirile lui Iisus Christos și pe ce teme ne ținem noi drept apostoli și preoți? Iată ordinul, iată temelul:

„...*Mergând învățați toate neamurile, botezându-i pre ei în numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duh, învățându-i pre ei să păzească toate câte am poruncit vouă și iată eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului*“ (Matei 28, 19-20).

Când ne-a dat Mântuitorul această poruncă? După biruința lui asupra morții: „*Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pre pământ, drept aceea, mergând învățați toate neamurile...*“ Acestea sunt cuvintele cu cari se încheie glorios *Evangelia Sf. Matei*. Înțelege oricine dacă Biruitorul Morții avea dreptul și puterea să dea asemenea poruncă. Înțelege oricine dacă încredințarea: „și iată eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului“ ne leagă și ne ține în eternă sărbătoare sufletească.

Din această poruncă și din alte cuvinte și porunci cuprinse în *Sf. Evanghelie* și în epistolele Sfinților Apostoli, au izvorât și izvorâsc, în Biserica lui Iisus Christos, cele trei puteri și vrednicii pe cari le are clerul legitim.

Domnul ne poruncește: „*Mergând învățați toate neamurile...*“. Cu aceasta, el face din noi învățători, în Biserica sa, ne conferă puterea și vrednicia *magisteriului*.

Domnul ne poruncește: „*Botezați-i pre ei în numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duh...*, învățându-i să păzească toate câte am poruncit vouă“. Cu aceasta, Domnul ne conferă încă două puteri: puterea și vrednicia *ministerului*, adică a Sfințelor Taine (Botezul și celelalte „toate câte am poruncit vouă“) și apoi: puterea și vrednicia *păstoriei*. O dată ce Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos ne-a făcut învățători popoarelor și ne-a încredințat vistieria tainelor mântuitoare, urmează de la sine că ne-a dat și puterea să privighem ca popoarele să umble în calea învățăturilor date și să le păstorum și să le chivernisim cu Sfintele Sacramente.

Așadar, Mântuitorul ne-a făcut, în Biserica lui, învățători, sacerdoți și cărmuitori. Numai pe noi, nu și pe toți ceilalți creștini, de-a valma? Reformatorii protestanți și toți cei ce purced din ei socotesc că în creștinism toți sunt preoți și că deci preoția specială în care credem noi este o invenție ulterioară și o falsificare a intențiunilor Întemeietorului. Cum poate să afirme cineva așa

ceva, fără încredulitate și fără blasfemie? Cine pretinde că Biserica lui Iisus Christos a putut să se corumpă atât de grav, chiar de la începutul ei, nu crede nici în asigurarea lui „și iată eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului“, nici în Învierea lui din morți. Domnul a zis: „Ori spuneți că pomul este bun și rodul lui e bun, ori spuneți că pomul este rău și rodul lui e rău, căci după rod se cunoaște pomul“ (Matei 12, 33). Ori credeți că Iisus Christos s-a ridicat din mormânt, cu puterea lui cea dumnezeiască și atunci opera lui, Biserica, este mai presus de greșală și de corupțiune; ori nu credeți nici în Învierea lui, nici în dumnezeirea lui, și atunci e inutil că mai ridicăm atâtea discuții și tranșee în jurul unei opere pământești.

Dar slavă Celui Ce a zis: „Nu voi m-ați ales pe mine, ci eu v-am ales pe voi!“ (Ioan 15, 16). Dreptatea lui este dreptate în veac și cuvântul lui este adevărul. Deci el ne-a ales și el ne-a făcut învățători, preoți și păstori.

I. Ca învățători propovăduim și vom propovădui în toate zilele, până la sfârșitul veacului, *Sfânta Evanghelie* și tot ceea ce Biserica și tot ceea ce sfintele sinoade ecumenice ne-au poruncit să propovăduim – fără schimbare și fără oboseală.

II. Ca preoți și vistiernici ai Sfințelor Taine – șapte la număr – sfințim și întărim în calea acestei vieți, cu puterile și cu darurile Sf. Duh, și pregătim pentru viața viitoare pe toți fiii Bisericii.

1) Botezul este prima taină și poarta prin care intrăm în cetatea cea duhovnicească a vieții creștine: „Botezați-i pre ei în numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duh...“ (Matei 28, 20).

2) Sf. Mir este întărirea cu Duhul Sfânt, Întăritorul și Mângâietorul, cel ce se revărsă peste apostoli, în Ziua Cincizecimii și pe care, de atunci încoace apostolii și noi, urmașii lor, îl păstrăm în tainica vistierie a Bisericii și îl dăm tuturor creștinilor, după botez, cu cuvintele „Pecetia darului Duhului Sfânt. Amin!“ Ungerea cu Sf. Mir este același lucru pe care îl făceau Sfinții Apostoli: „Atunci puneau mâinile peste ei și luau Duh Sfânt“ (Faptele Apostolilor 8, 17).

3) Sf. Euharistie este taina Sângelui și a Trupului lui Iisus Christos. Prin această taină Mântuitorul îndeplinește întocmai dumnezeiasca sa făgăduință: „Și iată eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului“. Domnul spusese din vreme: „Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu are viață veșnică și eu îl voi învia pre el în ziua cea de apoi... Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu întru mine petrece și eu întru el“ (Ioan 6, 54,

56). Iar la Cina cea de Taină, Dumnezeiescul Învățător dezleagă enigma care smintise odinioară pe iudei (Ioan 6, 60-61) și instituie taina Sfintei Euharistii: „Luați, mâncați; acesta este trupul meu carele se frânge pentru voi, spre iertarea păcatelor... Beți dintru acesta toți: acesta este sângele meu al legii celei nouă, carele, pentru voi și pentru mulți, se vărsă spre iertarea păcatelor...“.

4) Sfânta Preoție este taina prin care câțiva dintre noi – familia creștină – ne ridicăm până la înălțimea Sf. Altar și la vrednicia incomparabilă de-a aduce Sfânta Jertfă a Trupului și a Sângelui Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos, precum și de a săvârși celelalte taine. Arhieriei noștri (episcopi, mitropoliți, patriarhi) *hirotonească* diaconi, preoți și arhieriei pe cei ce au râvnit sfânta preoție și le transmit darul negrăit de a săvârși Sfințele Taine, și puterea de a învăța și de a păstori, cu alte cuvinte arhieriei noștri generează Bisericii, în veac, sacerdoți, învățători și păstori. Darul și puterea aceasta Sfinții Apostoli le-au primit, pentru sine și pentru toată posteritatea lor duhovnicească, în ceasul instituirii Sfintei Euharistii, când erau singuri ei cu Mântuitorul: „Aceasta să faceți întru pomenirea mea!“ (Luca 22, 19). Acest dar și această putere au trecut, prin impunerea mâinilor, prin *hirotonie*, asupra celor aleși pentru altar. „Pe aceștia (pe cei șapte diaconi) i-au înfățișat înaintea apostolilor, cari, după ce s-au rugat, și-au pus mâinile peste ei“ (Fap. Ap. 6, 6). „Atunci ei, postind și rugându-se, și-au pus mâinile peste ei și i-au lăsat să plece“ (Fapte 13, 3). – „Mâinile degrabă să nu-ți pui peste nimeni...“ (1 Timotei 5, 22).

5) Sfânta Mărturisire este taina inimii Fiului Risipitor, care se întoarce la Tatăl, cu pocăință și cu lacrimi. Profund omenească și eternă, mărturisirea ajunge sacrament în Biserica Mântuitorului. Ea începe însă o dată cu predica Sf. Ioan Botezătorul: „Și se botezau în Iordan, de la Ioan, mărturisindu-și păcatele lor“ (Matei 3, 6) – „Și mulți din cei ce crezuseră veneau de se mărturiseau și vesteau faptele lor“ (Fap. Ap. 19, 18). – „Du-te și de acum să nu mai păcătuiești“ (Ioan 8, 11). – „Iartă-ți-se ție păcatele tale!“ (Luca 7, 48) – Pilda smochinului îngăduit (Luca 13, 6-9). – „Cărora veți ierta păcatele vor fi iertate; și cărora le veți ține vor fi ținute“ (Ioan 20, 23).

6) Sfânta Cununie este taina prin care binecuvântăm și sfințim legătura bărbatului cu femeia, precum a binecuvântat-o și a sfințit-o însuși Mântuitorul prin aflarea lui la nunta din Cana Galileei: „Cinstită este nunta întru toate și patul neîntinat“ (Ebrei

13, 4). – „Pentru aceasta va lăsa omul pre tatăl său și pre muma sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup“ (Geneza 2, 24).

7) Sf. Maslu este taina prin care preoții Bisericii, rugându-se fierbinte și ungând pe bolnav cu untdelemn sfințit, aduc ușurare sufletului și sănătate trupului. Aici, ca și în celelalte taine, noi urmăm întocmai pildei Sfinților Apostoli, cari „...ungeau cu untdelemn pre mulți bolnavi și-i tămăduiau“ (Marcu 6, 13). Iar Sf. Iacov, întâiul episcop al Ierusalimului, ne spune: „Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn, întru numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica și de va fi făcut păcate se vor ierta lui“ (Iacob 5, 14-15).

III. În al treilea rând, ca păstori ai lui Iisus Christos suntem la fel cu iconomul lăsat mai mare peste casa stăpânului său. „Cine este iconomul credincios și înțelept, pe care stăpânul îl va pune peste slugile sale, ca să le dea tainul, la timpul convenit? Fericit este robul acela pe care stăpânul, la venirea lui, îl va găsi făcând așa. Adevărat vă spun că îl va pune iconom peste toată avuția sa. Dacă însă acel rob va zice întru sine: stăpânul meu zăbovește să vină! și va începe să bată pe robi și pe roabe, să mănânce și să bea și să se îmbete, veni-va domnul celui rob în ziua când el nu se așteaptă și în ceasul când el nu știe și-i va tăia capul, iar partea lui va pune-o cu cei necredincioși“ (Luca 12, 42-46). De unde se vede, cu cea mai mare claritate, că Domnul ne-a împărțit în iconomi și iconomișiți, în administratori și administrați, în preoți și fii duhovnicești. Mare plată și vecinică cunună pentru păstorul care va da la timp, celor dați în grija lui, tainul cel duhovnicesc, adică adevărata învățătură și Sfintele Taine! Mare păcat și mare urgie asupra iconomului necredincios, care, în loc să-și țină cu cinste iconomia, va începe să bea și să se îmbete, să-și risipească turma și să se facă de râsul lumii!

VI

Porunca lui Iisus Christos este poruncă de împărat biruitor: „Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ, drept aceea, mergând învățați toate neamurile...“ (Matei 28, 18-20). Din slava Învierii și din dumnezeiască punere la cale, a ieșit în lume apostolatul nostru cu cele trei funcțiuni pe cari le implică: învățătoarească, sacerdotală și ocârmuitoare. Apostolii, urmașii lor

imediați și toți urmașii lor, până astăzi „au simțit ca purcezând din Mântuitorul viață de nesfârșit!“ („Unzerstörbares Leben hatten sie als vom ihm ausgehend empfunden“. Harnack, p. 103).

Porunca le-a dat aripi, le-a dat duh nebiruit, le-a dat puteri să înfrunte și să răstoarne toate piedicele și toate urgiile stârnite împotriva lor. Lucrând împreună cu Duhul Sfânt, ei au ridicat, în văzul păgânătății aiurite și răpuse, Biserica Creștină.

Nu pot să repet și să accentuez îndestul că Mântuitorul încheie porunca lui cu această supremă asigurare: „Și iată eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului“. *Usque ad consumationem saeculi* – adică până la isprăvitul zilelor pământești, când iarăși va să vie cu mărire să judece viii și morții, după care va începe viața cea mai presus de timp și împărăția cea fără de sfârșit.

Trebuie să luăm întocmai, ad-litteram, asigurarea Mântuitorului? Mai încape vorbă! El este cu noi în toate zilele, până la sfârșitul veacului. – În ce chip este el cu noi? Întâi ca Dumnezeu adevărat, ca Logosul cel vecinic, ca Biruitorul Morții, ca acela căruia „i s-a dat toată puterea în cer și pre pământ“. Aici nu e nevoie să insistăm. Lucrul este evident pentru oricine care crede și mărturisește dumnezeirea lui Dumnezeu-Fiul.

Dar Mântuitorul este cu noi, în toate zilele, și altfel, pe temeiul altor asigurări nemuritoare.

În ceasul despărțirii, Mântuitorul a spus sfinților săi ucenici: „Nu vă voi lăsa singuri pe lume, viu la voi“ (Ioan 14, 18). – „Eu voi ruga pe Tatăl și vă va da alt Mângâietor, ca să fie pururea cu voi“ (Ioan 14, 16). – „Mângâietorul, Duhul cel Sfânt, pe care îl va trimite Tatăl, întru numele meu, acela vă va învăța pe voi toate și vă va aduce aminte toate cele ce v-am grăit vouă“ (Ioan 14, 26). – „Vă este de folos ca să mă duc. Căci dacă nu mă duc, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă mă duc trimite-voi la voi pe Mângâietorul“ (Ioan 16, 7). – „Multe mai am să vă vorbesc, dar acum nu puteți să le purtați“ (Ioan 16, 12). – „Când va veni Mângâietorul, pe care eu îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, carele de la Tatăl purcede, acela va mărturisi pentru mine“ (Ioan 15, 26). – „Ci când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi pe voi în tot adevărul, căci nu va grăi de la sine, ci va grăi câte aude și cele viitoare va vesti vouă“ (Ioan 16, 13).

Așadar, Mântuitorul, încă înainte de patima sa, făgăduiește și încredințează pe Apostoli că nu-i va lăsa singuri și că va fi mereu cu ei, dar în chip misterios, prin călăuzirea, prin puterea și prin

ajutorul nevăzut al Sf. Duh Mângâietorul, carele de la Tatăl purcede.

„Și iată eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului“ – însemnează: și iată cu voi aveți în toate zilele, până la sfârșitul veacului, pe Duhul Sfânt, care vă va călăuzi în tot adevărul, va vesti vouă cele viitoare și vă va învăța și vă va aduce aminte toate câte am grăit vouă. Aceasta însemnează vîstieria darurilor Sf. Duh, cu care Mântuitorul a înzestrat Biserica Sa, până la sfârșitul veacului.

Biserica este călăuzită, povățuită, luminată – scutită de orice eroare și de orice căi greșite – prin Duhul Sfânt cel veșnic lucrător și veghetor în adunarea episcopilor. Prin Duhul Sfânt – iată eu cu voi sunt, în toate zilele, până la sfârșitul veacului.

Când a început în Biserica Mântuitorului împărăția Duhului Sfânt? – În ziua Cincizecimii, în *Duminica pogorării Duhului Sfânt*. Mântuitorul spusese ucenicilor: „Și iată Eu trimit peste voi făgăduința Tatălui Meu, voi însă stați în cetate (Ierusalim) până ce vă veți îmbrăca, de sus, cu putere“ (Luca 24, 49). Iar în ziua Cincizecimii are loc minunea pipăită despre care vorbesc pe larg *Faptele Apostolilor* (cap. 2) și pe care ne-o confirmă Sf. Pavel (1 *Corinteni*, cap. 14).

Dumnezeu Duhul Sfânt, a treia persoană din insondabila Treime, Mângâietorul cel făgăduit vine cu adevărat asupra Sfinților Apostoli, ca să rămână cu ei în veac. Duhul Sfânt inaugurează Biserica Creștină și o așează – deasupra veacurilor și a valurilor acestei lumi – corabie indefectibilă și nemuritoare. Dumnezeu Duhul Sfânt ia conducerea Bisericii, începând împărăția lui, care va ține până la judecata viitoare. Dar cu Dumnezeu Duhul Sfânt este în Biserică Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul, nu trei Dumnezei, ci unul singur, unul și acela Dumnezeu, închinat și mărit în trei fețe: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

Cine nu crede în Biserica lui Iisus Christos – „cred într-o, sfântă, sobornicească și apostolească Biserică“ – nu crede în Duhul Sfânt cel ce o conduce și atunci nu crede nici în pogorârea lui, nici în făgăduințele și în puterea Mântuitorului. E o dovadă de inconsecvență și de anemică credință să mărturisești pe Iisus Christos ca Domn și Dumnezeu, biruitor al morții și șezând în ceruri de-a dreapta Tatălui și, în același timp, să spui că opera lui s-a stricat, sau s-a întunecat; sau n-a ieșit cum trebuia să iasă! Unde este Sfântul Duh și infailibila lui călăuzire? Oare, când Iisus Christos era între noi și ne încredința că nici porțile iadului nu vor

birui Biserica Sa (Matei 16, 18), nu era el Dumnezeu, ca și azi, și nu stătea viitorul în fața lui, deschis și limpede ca o carte?

Biserica lui Iisus Christos – cu toate miile de paie și de gunoaie cari scot ochii celor ce sunt orbi duhovnicește – este necurmat fecioară, fără păcat și fără bătrânețe, „neavând întinăciune și zbârcitură“ (Efeseni 5, 27).

Toate smintelile din Biserica Domnului, toate crengile uscate, toate urâciunile și toată neghina pe care Diavolul a sămănat-o, în noaptea vremilor, în ogorul cel dumnezeiesc: toate, toate! nu pot desființa sanctitatea și indefectibilitatea Bisericii. Christos este cu noi, în toate zilele până la sfârșitul veacului – adică cu Biserica lui, unde Sf. Duh, Mângâietorul, sălășluiește și ocârmuiește.

VII

Dar Iisus Christos este în Biserica Sa, în toate zilele până la sfârșitul veacului, într-un chip și mai minunat și anume în Sfânta și înfricoșata Euharistie. Credem din toată inima și mărturisim, în fața veacurilor și a omenirii, că în Sfânta Euharistie avem, adorăm și primim pe Iisus Christos întreg, Dumnezeu și om. Pe altarele creștine, Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii (Ioan 1, 29), jertfit pe Golgota în zilele lui Pilat din Pont, se jertfește de-a pururi, nu prin alte jertfe deosebite, ci prin una și aceeași jertfă de pe Golgota, infinită în puterea și în actualitatea ei.

„Eu sunt pâinea cea vie care s-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci. Iar pâinea pe care eu voi da-o este trupul meu pe care da-l voi pentru viața lumii“ (Ioan 6, 51).

„Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu, are viață vecinică și eu îl voi învia în ziua cea de apoi“ (Ioan 6, 54).

„Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu rămâne întru mine și eu întru el“ (Ioan 6, 56).

Și noi mărturisim înaintea Sfântului Altar, cutremurați și fericiți: „Cred, Doamne, și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Christos Fiul lui Dumnezeu celui viu, carele ai venit în lume să mântuiești pre cei păcătoși, dintre cari cel dintâi sunt eu. Încă cred că acesta este însuși precurat trupul tău și acesta este însuși scump sângele tău!“

Și cu aceasta urcăm calea milenară și augustă pe care au mers, înaintea noastră, apostolii, martirii, cuvioșii, părinții bisericești și toate sfintele legiuni cari se desfășează azi în Paradis.

Iată ce zice Sf. Irineu: „După cum pâinea pământească, prin chemarea puterii lui Dumnezeu asupra ei, nu mai este pâine obișnuită, ci se face Euharistie, alcătuită din pământesc și din ceresc, tot așa trupurile noastre, după ce ne-am împărțășit cu Sfânta Împărțășanie, nu mai sunt coruptibile și pieritoare, ci au nădejdea învierii“ (*Adversus haereses*, IV, c. 34).

Sf. Ciril al Ierusalimului zice: „Pâinea și vinul Euharistiei, înainte de prea sfânta chemare a slăvitei Treimi, nu erau nimic altceva decât pâine și vin, dar după invocare, pâinea se face trupul lui Christos, vinul se face sângele lui Christos“ (*Catecheza XIX*, 7). Iarși Sf. Ciril al Ierusalimului zice în *Catecheza XXII*: „Când Domnul însuși a rostit și a zis despre pâine: *Acesta este trupul meu*, cine va mai cuteza să se îndoiască? Și când el însuși a încredințat și a grăit: *Acesta este sângele meu*, cine va pune la îndoială și va spune că nu este sângele Domnului?... Pâinea care se arată ochilor tăi nu mai este pâine, ci trupul lui Christos. Vinul pe care îl vezi nu mai este vin, ci sângele lui Christos. Deși simțurile tale îți le înfățișează astfel, totuși credința trebuie să-ți dea siguranță și adevăritate. Nu judeca lucrul după gust, ci fii, prin credință, desăvârșit de sigur că ai primit darul trupului și al sângelui lui Christos. Odiuioară, Domnul, la Cana Galileei, a prefăcut apa în vin și să nu credem că a prefăcut vinul în sânge? Drept aceea, cu deplină încredințare și credință să primim trupul și sângele lui Christos! Căci în chipul pâinii îți se dă ție trupul lui Christos și în chipul vinului sângele lui Christos, pentru ca tu, primind trupul și sângele lui, să te faci cu el un trup și un sânge. Căci așa ne facem și *purtători de Christos*, întrucât trupul și sângele lui se răspândesc în mădularele noastre. Și astfel ajungem, precum zice Fericitul Petru, *părtași firei celei dumnezeiești*“ (*2 Petru* 1, 4).

Sf. Ioan Damaschinul zice: „Precum pâinea pe care o mâncăm și vinul pe care îl bem se prefac în chip firesc în trupul și în sângele celui ce mănâncă și bea..., tot așa prin chemarea și infuziunea Duhului Sfânt, pâinea adusă la altar și vinul și apa se transubstanțiază, în chip suprafiresc, în trupul și în sângele lui Iisus Christos...“ (*Expositio accurata fidei orthodoxae* IV, 13).

În Epistola patriarhilor Bisericii Orientale asupra Credinței Ortodoxe, citim: „Noi credem că în această Sfântă Taină Domnul nostru Iisus Christos este de față, nu în chip simbolic sau

figurativ, nu prin prisosință de har, ca în celelalte taine, nu simplu prin infuziune... nici prin impanație..., cum zic ucenicii lui Luther... ci noi credem că Domnul nostru Iisus Christos este de față întru adevăr și realitate. Așa încât, după consacrarea pâinii și a vinului, pâinea se schimbă, se preface, se transubstanțiază în adevăratul trup al Domnului, care s-a născut în Betleem, din Pururi Fecioara Maria, s-a botezat în Iordan, a pățimit, s-a îngropat, a înviat, s-a suit la ceruri, șade de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl și va să se arate iarși într-o zi, pe norii cerului. Iar vinul se preface și se transubstanțiază în adevăratul sânge al Domnului, care, în ceasurile suferințelor sale pe cruce, s-a vărsat pentru viața lumii“ (*Macarie, Théologie dogmatique Orthodoxe*, vol. II, pp. 456-457, Paris 1860).

Iată, iubite frate, în ce fel Iisus Christos este cu noi în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Iată comoara cea negrăită și înfricoșată pe care frăția ta și eu suntem chemați s-o păzim la picioarele Sfântului Altar. Iată substanța credinței noastre ortodoxe pe care noi preoții, în primul loc, suntem datori s-o apărăm până la ziua pământeștii noastre rechemări.

Când ai fost sfințit preot, iubite frate, ai primit pe brațe, pe Domnul Euharistic și ai auzit aceste cuvinte zguduitoare: „Primește odorul acesta și-l păzește pre el, până la a doua venire a Domnului nostru Iisus Christos, când el are să-l ceară pre acesta de la tine!“.

Ani de zile, în seminar, în Facultatea Teologică, în slujba preoțească pe care o faci, ai auzit, ai cetit, ai rostit supremul adevăr că noi, la Sfânta Liturghie, jertfim, primim și adorăm pe însuși Iisus Christos, după toată a lui persoană dumnezeiască și omenească. Dar n-ai adâncit acest fericit adevăr! Nu l-ai meditat, în genunchi, nopți și zile, cum se cuvine; nu te-ai robit lui, cu tot sufletul, cu toată inima, cu toate puterile de dragoste și de devotament pe cari le ai! Dovadă este starea de confuziune și de dezagregare în care te văd astăzi. Nesiguranțele, dibuilele și durerile frăției tale, în ceasul de față, însemnează că un nour de la cel viclean îți ascunde pe Domnul Euharistic. Toate rătăcirile, întunecimile și bolile sufletești, de cari poate boli un creștin, dar mai cu seamă un preot, vin din tulburarea credinței în Sfânta Euharistie.

Preotul care crede și mărturisește, deplin, întocmai, fără nici o îndoială, că Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos este integral în Sfânta Euharistie (Dumnezeu și om), a biruit pe diavolul și toate vicleniile lui, a biruit lumea și toate glasurile deșertăciunii ei.

Iubite frate, supremul și mântuitorul adevăr, că în Sfânta Împărtășanie noi primim, cu adevărat, trupul și sângele lui Iisus Christos, înfloreste bogat în toată literatura Sfinților Părinți. Nu preget să-ți mai citez câteva din acele dovezi, pe cari le-ai învățat odinioară (vai! într-un chip cu totul sec și scolastic, fără nici o vibrație personală, nici din partea profesorului, nici din partea elevului).

Sfântul Sofronie al Ierusalimului zice: „Nimeni să nu privească aceste Sfinte Taine drept imagini ale trupului și sângelui lui Christos, ci să creadă că pâinea și vinul ce s-au adus s-au prefăcut în trupul și în sângele Mântuitorului“ (*Macarie II*, p. 467).

Sf. Ioan Chrisostomul, într-una din omiliile sale, asupra epistolei întâia către corinteni, ne învață cu cea mai mare claritate:

„Dacă nimeni nu cutează să primească un împărat altfel decât cu cea mai mare cinste, necum să-l apuce cu mâini murdare de vestmântul său împărătesc, cum ne va fi iertat, oare, nouă, să ne purtăm cu atâta ocară față de trupul Dumnezeului-Om, care este stăpânul a toate și prin care avem suflarea și viața, față de trupul prea curat; fără de prihană, unit cu natura cea dumnezeiască? Să nu ne azvârlim, vă rog, noi singuri în moarte, ci să ne apropiem de trupul Domnului, cu frică și cu mare curăție. Și când îl vezi înaintea ta spune-ți astfel: Prin puterea acestui trup eu nu mai sunt praf și cenușă, nu mai sunt rob, ci liber. Prin el nădăjduiesc viața vecinică, starea îngerească și petrecerea împreună cu Christos. Moartea n-a putut să țină acest trup străpuns de piroane și biciuit. Dinaintea lui, soarele, văzându-l spânzurat pe cruce, s-a ascuns în întuneric. Plin de sânge și împuns cu lancea, acesta este trupul care a deschis pentru toată lumea fântănele mântuirii, izvorând Sânge și Apă. Și dacă vrei să știi și într-altfel puterea lui, atunci întreabă pe acea femeie, care pătimea de scurgere de sânge și care nu s-a atins chiar de el, ci de ciucurii vestmântului Domnului. Întreabă marea care l-a purtat pe valurile ei, întreabă duhurile cele rele – prin ce a fost înfrântă puterea lor; întreabă Iadul prin ce i-a fost smulsă biruința: și nu îți vor numi altceva decât acest trup răstignit. Întreabă și Moartea: prin ce ți-a fost luat boldul tău și prin ce s-a găbovit puterea ta? Și cum, tu, care erai altădată atât de înfricoșată, ai ajuns acum ușoară chiar copiilor? Și Moartea va trebui să-ți spună că pricină întru aceasta

este Trupul Domnului. Căci atunci când a fost pironit pe cruce, morții au înviat, mormintele s-au deschis și cei răposați s-au întors la viață. Și trupul lui, el ni l-a dat nu numai ca să-l cuprindem, ci ni l-a dat chiar să ne hrănim cu el, ca dovadă de covârșitoarea lui iubire. Dar pe cât de mare este facerea de bine, pe atâtă este și pedeapsa, dacă, prin lânzezeală sau prin cuget spurcat, ne dovedim nevrednici.“

Tertulian zice și el: „Trupul (nostru) se împărtășește cu carnea și cu sângele lui Christos, pentru ca sufletul să se hrănească din Dumnezeu“ (*Despre învierea trupului*, cap. 8).

Dar este folositor să vezi cum redă concepția noastră ortodoxă, cum zugrăvește credința noastră euharistică un teolog străin, un învățat protestant, Dr. W. Gass, în cartea lui: *Symbolik der Griechischen Kirche*. El scrie la pp. 258-259:

„Euharistia este aceeași jertfă pe care Christos a adus-o în noaptea când s-a dat patimei, pentru mântuirea și pentru viața lumii și pe care – ca jertfă nesângeroasă – a lăsat-o Bisericii. Ca jertfă, ea nu poate fi săvârșită decât de către preot, la altar, și cu ajutorul elementelor instituite; preotul, însă, se cuvine să aducă râvnă adevărată. El sfințește darurile și după chemarea Duhului Sfânt și recitarea cuvintelor legiuite urmează imediat actul transsubstanțierii, care preface pâinea în trupul lui Christos, iar vinul în sângele lui Christos. Ceea ce mai rămâne este numai înfățișarea de dinafară și aceasta se întâmplă după dumnezeiască iconomie, parte fiindcă opera prefacerii trebuie crezută iar nu văzută și parte pentru ca firea omenească să nu se dea înapoi, speriată, la vederea cărnii prin care ne facem una cu Christos. Pe baza prefacerii, trebuie să-l înțelegem pe Christos ca însuși prezent, după trup și după sânge, nu tipic, nici în icoană, nici numai prin bogăția și lucrarea harului, și iarăși nu așa ca și cum dumnezeiescul Logos s-ar fi unind ipostatic cu pâinea adusă, ci trebuie să-l înțelegem prezent în adevăr și în realitate. Același trup născut în Betleem din pururi Fecioara Maria, același sânge vărsat pe cruce se cuvine să le recunoaștem de față, în elemente. Ambele se împart, la altar, sunt primite cu gura și sunt mâncate, de credincioși și de necredincioși, deși cu efecte neasemenea sau contrarii. Totuși, orice împărțire și orice sfâșiere, cu mâinile și cu dinții, se întinde numai asupra *accidentului* elementelor, pentru că, după *substanță*, nici micșorare, nici sporire nu poate să aibă loc, ci de-a pururi este Christos întreg. Trebuie să credem că Christos este de față și deplin în fiecare părticică, în fiecare picătură de vin,

orîșicât de mică, și la fiecare săvârșire a Sfințelor Taine. Pe lângă aceasta, nu trebuie să ne închipuim că Christos cel înălțat la cer pogoară la altar, ci trebuie să știm cum că sfințirea făcută de preot are drept urmare că – în fiecare caz și în orice loc – elementele se prefac substanțial și se înalță la identitatea cu trupul cel din ceruri și cu sângele lui Christos. – Dar cuvântul *transubstanțiere* nu slujește ca să ne facă să pricepem acest mister (accesibil numai pentru credință și de nepipăit pentru sofismele omenești), ci prin el trebuie numai să înlăturăm orice idee a vreunei prezențe pur figurative, sau tipice sau energetice, sau orișicare alta decât cea reală.“

W. Gass a înțeles mărturisirea noastră și a redat-o cu fidelitate, măcar că se apucă în urmă s-o drămăluiească și s-o comenteze. Dar între observațiile și notele lui sunt unele ca aceasta (pp. 263-269): „Dacă această explicație a Euharistiei are în vedere întruparea și trage concluziunea că pâinea transubstanțiată este absolut identică cu Trupul ce s-a născut, s-a răstignit și s-a înălțat, iar că vinul transubstanțiat este absolut identic cu Sângele de pe cruce – aceasta însemnează că mărturisirea ortodoxă se potrivește aici desăvârșit cu *Catechismul roman* (II, 4, 22): *verum Christi domini corpus, illud idem quod natura ex virgine in coelis sedet ad dexteram patris hoc sacramento contineri*. Dar nu e nevoie să credem că este ceva împrumutat, întrucât acea identitate a fost susținută de către greci încă de foarte multă vreme.“

După cum prea bine știi, această dumnezeiască învățătură a fost mărturisită și apărută deopotrivă, atât în Occident cât și în Orient, atât în Biserica Latină, cât și în Biserica Greacă.

IX

Mai deschizi câteodată, iubite frate, acea minunată carte de pietate creștină, de iubire și de umilință, pe care ne-a lăsat-o nu știu care binecuvântat călugăr din mănăstirile Evului Mediu; mai citești uneori *Urmarea lui Iisus*?... Marele scriitor francez Guy de Maupassant, după ce tăgăduise și brutalizase creștinismul în zeci de volume de literatură naturalistă, ajunsese, în zilele lui din urmă, să doarmă cu *Urmarea lui Iisus* la căpătâi!... Caută-o, iubite frate, și citește-o și recitește-o din scoarță până în scoarță. Iată aci cap. 2, din cartea a patra:

„Plin de încredere în bunătatea ta și în mare mila ta, mă apropii de tine, Doamne. Bolnav, viu către Mântuitorul meu; istovit de foame și de sete, viu la izvorul vieții; sărac, viu la împăratul cerului; rob, viu la stăpânul meu; făptură, viu la cel ce m-a făcut; deznădăjduit, viu la dulcele meu mângâietor.

Dar ce este în mine ticălosul, ca să te facă pe tine să vii la mine și ce sunt eu ca tu să te dai mie pe tine însuși? Cum va cuteza un păcătos să se arate înaintea ta și cum vei binevoi tu să vii spre acest păcătos? Cunoști pe robul tău și știi că nu se află în el nimic bun care să merite darul acesta. Mărturisesc, deci, jосnicia mea, spun tare bunătatea ta, binecuvântează îndurarea ta și îți aduc mulțumită, pentru dragostea ta cea nemăsurată. Căci pentru tine și nu pentru meritele mele mi-ai dat să cunosc mai bine blândețea ta și să învăț – cuprins de o și mai mare iubire – să mă umilesc mai deplin, după pilda ta.

Și pentru că așa este bună plăcerea ta și pentru că așa a fost porunca ta, primesc ca bucurie darul pe care binevoiești să mi-l faci și să nu fie prihana mea piedică întru aceasta!

O, dulce și bunule Iisuse! Câtă frică, ce mulțumită, câtă laudă neîncetată nu-ți suntem noi datori, pentru că ne dai să primim sfânt trupul tău, cel atât mai presus decât tot ce poate să grăiască limba omenească! Dar cu ce gânduri îl voi primi, apropiindu-mă de Domnul meu, căruia nu pot să mă închin atâta cât ar trebui și pe care totuși doresc cu înfocare să-l primesc? Ce gând mai bun și mai mântuitor pot eu să am, decât să mă plec până la pământ înaintea ta și să slăvesc nesfârșita-ți bunătate pentru mine? Te binecuvintez, Dumnezeu meu, și te voi lauda în vecii vecilor. Mă disprețuiesc și mă prăbușesc înaintea ta, în genunea întinăriunii mele. Tu ești Sfântul Sfinților și eu sunt păcătosul păcătoșilor. Tu te apleci asupra mea și eu nu sunt vrednic să-mi ridic ochii asupra ta. Tu vii la mine, tu vrei să stai cu mine, tu mă chemi la masa ta. Tu voiești să-mi dai să mănânc o mâncare cerească, pâinea îngerilor, și care nu este alta decât tu însuși, o! pâinea cea vie, care te-ai pogorât din cer și care dăruiești viață lumii“ (*Ioan* 6, 48, 50, 54).

Iată izvorul dragostei și biruința milostivirii tale... Ce mântuitoare socotință a fost socotința pe care ai avut-o să ne așezi Tainele tale! O, dulce și prea plăcut ospăț, unde te-ai dat drept hrană tu pe tine însuși! Cât sunt de vrednice de admirație lucrurile tale, Doamne; cât de mare este puterea ta, cât este de negrăit adevărul tău!

«Ai zis și toate s-au făcut» (Psalm 148, 5) și nimic nu s-a făcut decât aceea ce ai poruncit. Lucru minunat, pe care nici un om nu poate să-l priceapă, dar pe care toți trebuie să-l crează: că tu Doamne, Dumnezeu meu, Dumnezeu adevărat și om adevărat, te coprinzi în întregime în cea mai mică parte din speciile pâinei și vinului și că fără să te micșorezi ești mâncat de către cel ce te primește. O, atotputernice Stăpâne al lumilor, tu care fără să aibi nevoie de nimeni, ai voit totuși să te sălășluiești în noi, prin Sfintele tale Taine: păstrează nepătate sufletul meu și trupul meu, ca să pot mai adesea să săvârșesc Sfintele tale Taine, cu bucuria unui cuget curat și să primesc, spre vecinica mea mântuire, ceea ce tu ai așezat mai întâi spre slava ta și spre vecinica dăinuire a amintirii dragostei tale.

Bucură-te, suflete al meu, și mulțumește lui Dumnezeu pentru un dar atât de mare, pentru o mângâiere atât de dulce, pe care ți-a lăsat-o în această vale a plângerii... Căci dragostea lui Iisus Christos nu slăbește niciodată și niciodată ispașa lui, pentru noi, nu se împuținează. Pururea deci se cuvine să te pregătești pentru această prea sfântă săvârșire, prin premenirea duhului, și să cugeți adânc asupra acestei mari taine a mântuirii. Când săvârșești jertfa cea de taină sau când stai de față la altar, ea trebuie să ți se pară tot atât de mare, tot atât de nouă, tot atât de vrednică de iubire, ca și în ziua când Iisus Christos a coborât în sânul Prea Curatei și s-a făcut om, sau în ziua când, spânzurat pe cruce, el a pătimit și a murit, pentru mântuirea neamului omenesc.“

Dar în această viață zorită, înfierbântată și înstrăinată de Christos, pe care, din nefericire, încep să o ducă chiar și slujitorii altarului, în aceste zile asurzite de glasul de bacantă al unei literaturi diavolești, poate că umila carte *Urmarea lui Iisus* nu mai are căutare pentru tinerii noștri preoți. Mai are căutare, cel puțin, *Ceaslovul*, mai are căutare *Liturghierul*? Câte sunt rugăciunile pe cari trebuie să le citești, dis-de-diminează, ori de câte ori îți propui să săvârșești Sfânta Liturghie? Le cunoști bine aceste rugăciuni, sau ești și frăția ta dintre aceia cari lasă pe cântăreț să le citească?

În rugăciunea a șaptea (a Sf. Simeon, noul teolog) citim următoarele: „Vezi smerenia mea, vezi-mi osteneala câtă este și păcatele toate mi le iartă, Dumnezeule al tuturor, ca eu, cu inimă curată, cu înfricoșat gând și cu suflet umilit să mă împărtășesc cu Tainele tale cele preacurate și preasfinte, cu care se îndumnezeiește și se înviază tot cel ce mănâncă și bea cu inimă curată. Că

tu ai zis, Stăpâne al meu: «Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu, pentru mine petrece și eu întru el».“

Adevărat este cu totul cuvântul Stăpânului și Dumnezeului meu, că cela ce se împărtășește cu *darurile cele dumnezeiești și îndumnezeitoare* nu este singur, ci cu tine Christoase al meu, cela ce ești din lumina cu trei străluciri, care luminează lumea.

X

Învățătura noastră despre Sf. Euharistie este atât de precumpănitore și de fundamentală, încât cine n-a meditat-o adânc și nu s-a identificat cu ea nu poate să fie, în Biserica Mântuitorului – „călăuză orbilor și lumină celor ce sunt în întuneric, povătuitor celor fără minte, dascăl celor nevârstnici...” (*Romani* 2, 19-20). Sublimă și înfricoșată învățătură! Eu, preotul nevrednic, merg la sf. jertfelnic, îndeplinesc cele de cuviință, citesc toate cele legiuite, și cu puterea darului preoției (care este puterea Sf. Duh) și cu credința mea pusilanimă (cred, Doamne! ajută necredinței mele) aduc, pe Sf. Masă, integral și aidoma, sacrificiul de pe Golgota!

Aici este scara văzută în vis de Iacov, scară pe care ingerii Domnului urcau și coborau! Aici ni se deschide cerul și, încă pe pământ fiind, noi anticipăm sălășluirea noastră în corturile cele vecinice și bucuria petrecerii împreună cu Dumnezeu-Cuvântul. Dar tot aici se cascadează gura iadului, ca să soarbă pe preotul vânzător care nesocotește trupul lui Christos (1 *Corinteni* 11, 29) și se poartă în jurul Sfintei Mese, fără frica lui Dumnezeu, fără credință și fără dragoste.

Cu cele ce am spus asupra Sfintei Euharistii, am scos în evidență dumnezeiescul miez al învățăturii noastre ortodoxe. Aici stă tot înțelesul și toată puterea evlaviei inimilor noastre. Cine știe, crede și primește, cu tot freamătul convingerii, că Iisus Christos din ceruri este absolut identic cu Iisus Christos Euharistic – acela este urmașul Sf. Ioan și al Sf. Pavel, este stâlpul bisericii, este iconomul cel înțelegător, este purtătorul cheilor cari închid și deschid. Altfel, toată Sfânta Liturghie, toate rugăciunile către sfinți, toate pomenirile răposaților și toate serviciile corespunzătoare ajung – pentru preotul necredincios – ritualism și corvadă.

Cine nu crede că Sf. Prastol este jilful marelui Dumnezeu și că Domnul Euharistic este unul și același cu Iisus Christos din

ceruri, acela intră în altar ca la el în iatac, nu se închină până la pământ înaintea nevăzutului Împărat, vorbește tare, râde și (am văzut-o cu ochii mei!) scuipă în preajma Sfintei Mese. Cine nu crede că, în Sf. Chivot și în Sf. Potir, după consacrare, odihnește, învăluit în vălurile euharistice, Cel Ce ne-a răscumpărat din blestem și din moarte, acela săvârșește Sf. Liturghie cel mult cu aceeași preocupare și cu aceeași tensiune sufletească cu care un cântăreț de operă, în culise și pe scenă, își interpretează personagiul. Cine nu crede că, primind Sf. Împărtășanie, se face trup și sânge cu Iisus Christos, primește arvuna nemuririi, ia loc și parte lângă sfinți și lângă fericiți, acela nu înțelege nimic din uniunea mistică cea întru Christos, acela rupe solidaritatea dintre Biserica de pe pământ și cea din ceruri (dintre Biserica luptătoare și cea biruitoare) și se smintește de rugăciunile pentru cei răposați.

„Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu are viață vecinică. Și eu îl voi învia pre el în ziua cea de apoi“ (Ioan 6, 54). Nădejdea învierii trupurilor noastre este întemeiată pe credința în Trupul și în Sângele lui Iisus Christos. Cum putem să credem și să mărturisim: – „Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie“, fără să credem și să mărturisim că, primind pe Iisus Christos Euharistic, ne împreunăm cu toată persoana lui dumnezeiască și omenească? Numai așa putem să așteptăm minunea inefabilă și îndumnezeitoare a învierii trupurilor noastre, pentru că ne-am făcut una cu Iisus Christos. Pentru aceea trupul nostru va ieși – transfigurat și miraculos – deasupra mormântului, întocmai ca spicul Sf. Pavel, din sămânța putrezită în pământ! (1 Corinteni 15, 36-44).

După cum nu există creștinism fără Învierea cea din morți, așa nu există creștinism fără dumnezeiasca încredințare că Iisus Christos este adevărat și întreg – Dumnezeu și om – în Sfânta Împărtășanie și că noi, mâncând Trupul lui și bând Sângele lui, noi ne îndumnezeim și nu murim decât în arătare, căci așteptăm – în bucurie sau în întristare – ziua cea supremă a Judecării și redobândirea trupurilor noastre.

Cine se numește pe sine creștin, fără să creadă în înfricoșata taină a Sf. Potir și în învierea cea de obște, acela este mincinos și adevărul nu este în el (1 Ioan 2, 4).

Te ispitește, oare, gândul să-mi arăți, în largul lumii de azi, valorile urlătoare ale necredinței și ale apostaziei? Vrei poate să-mi spui că actuala noastră preoțime este, conștient și inconștient, molipsită de influențe protestante? Îți voi răspunde: să cază păcatul și blestemul asupra păstorilor mincinoși, asupra icono-

mulor fățarnici, asupra falsificatorilor învățăturii lui Christos și asupra tuturor acelor năimiți cari duc la pășune otrăvită pe mieluseii seminariilor noastre!

Știu, iubite frate în Christos, știu că de vreo 30-40 de ani încoace, vinul doctrinei creștine ortodoxe este, la noi, speculat și amestecat. Știu că din școlile noastre speciale se ridică, an după an, o preoțime convențională, fără știință, fără eroism, o preoțime, în cazul cel mai bun, nici rece nici caldă și pe care Iisus Christos va scuipa-o din gura lui (Apocalips 3, 16). Știu toate acestea și multe altele, pe cari le voi spune la vreme cu îndrăzneala Sf. Pavel.

Dar, frăția ta, care vrei să fii și te ții ca având răvnă pentru Domnul și pentru Sf. *Evangelie*, frăția ta, care iubești studiul și stai și citești și meditezi și năzuiești să fii „povățuitor celor fără minte, dascăl celor nevârstnici“ – cum de te-ai ispitit să părăsești cărarea dreptei noastre mărturisiri și să te iei după învățătorii și după agenții unui creștinism adulterat? Dacă crezi cu adevărat, dacă crezi din toată inima în cuvântul Mântuitorului: – „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-i pre ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, învățându-i pre ei să păzească toate câte am poruncit vouă și iată eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului“ (Matei 28, 19-20), dacă crezi că a putut să dea asemenea poruncă și asemenea făgăduințe și că, Dumnezeu fiind în ceruri, de-a dreapta Tatălui, își menține porunca și își îndeplinește făgăduințele, atunci pentru ce îndoielile frăției tale, pentru ce tânjirile, răzvrătirile, semirăzvrătirile și toate dezordinele conștiinței frăției tale?

XI

De unde vine turburarea și dezorientarea frăției tale?... Din știrbirea credinței ortodoxe. Ești impresionat și covârșit de toate câte se petrec în Biserica strămoșească. Înconformitățile noastre bisericesti te izbesc și te scot din fire. Este un ceas greu pentru spectatorul creștin. Ne aflăm parcă în aceeași stare în care se aflară ucenicii Domnului, când Învățătorul lor fu prins în Grădina Măslinilor, fu legat și pornit sub escortă. Cum?... Fiul lui David, Mesia cel sărbătorit de acum câteva zile, s-a lăsat să fie prins și legat de slugile arhierilor? Tot așa stăm noi, aiuriiți și sfărâmați, când vedem Biserica Mântuitorului (cel puțin cu ochii noștri

omenești) căzută în captivitatea multor neajunsuri, multor stări dureroase și multor principii din Babilon. Cum a putut să ajungă Mireasa lui Iisus Christos niște zile atât de grele ca zilele de azi?... Și precum odinioară, în curtea arhierelui, Petru tăgădui pe Dumnezeu-Isus, tot așa și azi mulți din preoții noștri tăgăduiesc pe Mireasa lui Iisus Christos și nu mai cred în tinerețea ei cea neînserată.

Dar Mântuitorul a zis: „Să nu se turbure inima voastră! Aveți credință în Dumnezeu și aveți credință în mine“ (*Ioan 14, 1*). Încercările noastre în lumea aceasta și luptele pe cari trebuie să le susținem, în pridvorul bisericii, sunt adeseori spăimântătoare. Sf. Pavel nu ne concepe și nu ne vede, în trecerea noastră prin această viață, decât mereu ca niște luptători pentru Christos, înarmați din cap până în picioare (*Efeseni 6, 13-17*). Nu este ușor să te ostești pentru Marele Împărat și să faci de streajă lângă Sf. Altar!

Ce însemnează aceste ispite, cari vor să ne zguduie din buna noastră încredințare preotească? De ce atâtea scăderi, atâtea abateri, atâtea păcate și atâtea sminteli, printre noi și împrejurul nostru? De ce atâția iconomi cari își necinstesc economia și cred că Stăpânul doarme sau a plecat ca să nu se mai întoarcă niciodată? De ce s-a stricat sarea pământului? (*Matei 5, 13*).

Nu putem să înțelegem! Pentru că acum vedem numai ca prin oglindă, în ghicitură (*Corinteni 13, 12*). Atâta numai știm și cetim în *Sfânta Evanghelie*:

„...Asemenea este împărăția cerurilor omului care a sămănat sămânță bună în țarina sa. Dar pe când oamenii dormeau, a venit vrăjmașul lui, a sămănat neghină printre grâu și s-a dus. Iar dacă a crescut paiul și a făcut roadă, atunci se arată și neghina. Venind slugile stăpânului casei, îi ziseră: Doamne, n-ai sămănat, tu, oare, sămânță bună în țarina ta, de unde dar are neghină? El le răspunde: Un om vrăjmaș a făcut aceasta. Servitorii îi ziseră: Voiești atunci să ne ducem și s-o plivim? El, însă, rosti: Nu, ca nu cumva, plivind neghina, să nu smulgeți o dată cu ea și grâul. Lăsați să crească împreună și grâul și neghina, până la seceriș, și la vremea secerișului voi zice secerătorilor: Pliviți întâi neghina și legați-o în snopi, ca s-o ardem; iară grâul îl strângeți în jitnița mea“ (*Matei 13, 24-30*).

Iată de unde vin păcatele, răutățile, fățarniciile, negustoriile, specula rușinoasă, blasfemiile, cu un cuvânt: toată neghina care năpădește altarele lui Iisus Christos. În ogorul cel dumnezeiesc, prin vrăjmășia diavolului și prin colaborarea libertății omului,

alături de grâul duhovnicesc – de multe ori înăbușindu-l și exasperându-l – se răsfată buruiana infernală! Mărturisesc că trebuie să fii robust în credință și ucenic vigilent al Sf. Pavel, ca să înțelegi figura lumei acesteia (*1 Corinteni 7, 31*), să recunoști progenitura diavolească și să te razemi în cuvântul Mântuitorului și în secera îngerilor secerători. Clipa mea nu este eternitatea Bisericii. Toate câte văd în Biserică, și mă dor, și mă pun la grea încercare, și mă cufundă uneori în prăpastii de întuneric și de jale – toate, toate nu pot să stea în cumpănă cu făgăduințele și cu asigurările lui Iisus Christos, date sfinților săi ucenici, înainte și după Învierea sa din morți, așa cum nu poate să stea în cumpănă un fir de iarbă de pe poalele unui munte cu muntele însuși.

Fii înțelept și adună-te acasă, adică la vecinicul adăpost al Bisericii nemuritoare, la adăpostul celor Șapte Sfinte Taine și mai vărtos al Sfintei Euharistii. Dă-ți seama că oricât de strămtorată este Biserica noastră și oricât de grozav se întinde vânzarea de Christos și cutezanța ucenicilor diavolului, Iisus Christos este de-a pururi în ceruri, de-a pururi în mijlocul nostru, în noi, și pe Sf. Prastol. Când cazi înaintea lui și i te închini la Sf.-ta Liturghie și urgisești cu foc păcatele tale și te lepezi de ele din toată inima și te simți ca smuls din tine însuși și te lași cu totul poruncii și iubirii celui ce voiește să fie una cu tine – cum poți să te mai îndoiești de eternitatea și de indefectibilitatea Bisericii? Iisus Christos este cu noi în corabie și chiar dacă ni se pare uneori, din oboseală și din păcatele noastre, că el doarme, corabia lui – spumege și izbească-se marea acestei lumi între cer și iad! – este fără picire, este de-a pururi biruitoare.

Iisus Christos este cu noi, în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Este cu noi ca Dumnezeu cel vecinic, Cuvântul Tatălui; este cu noi prin sălășluirea în Biserică și prin călăuzirea Sf. Duh; este cu noi, întreg, Dumnezeu și om, în vălurile Sfintei Euharistii. A putut să se înșele Mântuitorul? Ne-a făgăduit el lucruri pe cari nu poate să le îndeplinească? Au crezut oare și au mărturisit deșertăciuni Sfinții Părinți și cele șapte sinoade ecumenice?...

Stai acum și te socotește: Când Mântuitorul ne încredințează, despre Biserica sa, „că porțile iadului nu vor birui-o“ (*Matei 16, 18*) putem noi să credem că iadul a biruit-o, fără să ne lepădăm de Christos și de credința în dumnezeirea lui? Numai un strein de credința creștină, numai un dușman al lui Christos poate să privească Biserica drept operă omenească, supusă păcatelor, înșelă-

ciunii și caducității. Un strein sau un dușman, dar nu un discipol al Mântuitorului!

Pilda neghinelor, pilda năvodului, misterioasa acțiune a Îngerului întinericului și nu mai puțin misterioasa și perversa noastră libertate omenească lămuresc și edifică pe deplin credința noastră asupra suferințelor și scăderilor vremelnice ale Bisericii. Oricât de multă ar fi neghina, oricât de prididit și de rărit ar fi grâul, ogorul rămâne dumnezeiesc, iar *Sfânta Evanghelie*, iată, ne-a prevenit și ne-a instruit îndeajuns.

XII

Nu știu cu claritate cari sunt punctele de credință asupra cărora începi să ai durerile îndoielii. Fiindcă n-am vorbit împreună niciodată, știu numai în general că ai vădite simpatii pentru afirmările fostului preot Teodor Popescu și pari a crede că dreptatea este de partea lui. Precis știu numai atâta – fiindcă însuși mi-ai mărturisit-o în scrisoarea frăției tale – că n-ai voit să primești osândirea traducerii lui D. Cornilescu și ai cerut lămuriri, într-un chip care putea fi interpretat ca o răzvrătire împotriva autorităților bisericești.

Mi-a căzut, însă, sub ochi, o altă dovadă a nedomiririlor dogmatice ale frăției tale și de acolo am înțeles că ești bântuit de același duh al rătăcirii ca și fostul preot paroh de la Biserica Sf. Ștefan („Cuibu-cu-Barză”). Așa fiind, am tot dreptul să te cred – până la alte lămuriri – solidar cu toate abaterile și cu toate greșelile pe cari le-am notat la partizanii acestei erezii. Poate că, frăția ta, nu le împărtășești pe toate, sau poate că nu împărtășești definitiv nici una. Poate că ești mai mult într-o stare sufletească de nesiguranță și de dureroasă tensiune. Atitudinea frăției tale, atât cât o cunosc din spusesele altora, pare că învederează mai mult frământare și confuzie, decât o francă și pătimasă închegare eretică.

Eu îți doresc frățește să ajungi să te clarifici și să pui la loc, în ogorul moștenirii noastre bisericești, vechile pietre de hotar, acolo unde le-au pus Sfinții Părinți ai Bisericii și marii noștri dascăli. Dar fiindcă nu știu lămurit unde anume se încurcă firele dogmatice frăției tale, eu voi trece în revistă principalele erori pe care le-au afirmat și le afirmă separatiștii – mulți, puțini – cari s-au luat după învățătura domnilor T. Popescu și D. Cornilescu.

Care este prima greșală a tuturor răzvrătiților bisericești, a tuturor ereticilor, a tuturor inovatorilor cari au ieșit și ies din Biserică? Este vechea greșală din Paradis, este și mai vechea greșală a Îngerului Apostat, este neascultarea din trufie! În Biserica Mântuitorului, învățătura și deciziunile dogmatice sunt în mâna Colegiului episcopal, adică în mâna adunării arhierilor. Colegiul episcopal este vistiernicul științei bisericești și paznicul întregii noastre vieți întru Christos. Știința bisericească izvorăște din două izvoare gemene, din *Sfânta Scriptură* și din Sf.-ta Tradițiune. Interpretul suprem al *Sfintei Scripturi* este Colegiul episcopal, și tot Colegiul episcopal este păstrătorul și garantul tradițiilor sacre.

Este inadmisibil ca un preot sau un episcop să se ridice cu o învățătură – cu pretenția de a fi întemeiată pe *Sfânta Scriptură* – și care să împungă și să rănească tradiția milenară, sigilată de conciliile ecumenice și vie în conștiința episcopatului.

Cele mai multe cazuri de rătăcire se ivesc la interpretarea *Sfintei Scripturi*. De când protestantismul a proclamat principiul că *Sfânta Scriptură* este singurul izvor din care trebuie să scoatem apa cea vie și dovezile adevărurilor de credință, de atunci molipsirea în Biserica Ortodoxă s-au înmulțit și un caz de atare molipsire este cazul Teodor Popescu.

„...Pe ce temei (trebuie să crezi adevărurile credinței)?... Pe temeiul celor scrise aici în *Evanghelie*. Nu eu, nu un episcop oarecare, nu un mitropolit, dar nici chiar un înger din cer n-are dreptul să vină aici și să spună: să mă credeți pe mine, căci eu știu totul. Nu. Fiecare din aceștia trebuie să zică: să nu mă credeți pe mine, ci Cuvântul lui Dumnezeu. Dacă e ceva împotriva acestui Cuvânt al lui Dumnezeu, nu trebuie primit. Iată de ce am căutat să vă pun în mână *Noul Testament*, pentru ca credința voastră să se întemeieze nu pe mine, ci pe Dumnezeu, pe Cuvântul lui. De aceea eu mă aștept din partea fiecărui om care vine aici ca, mergând acasă, să deschidă *Noul Testament* și să citească cu ochii lui, cu mintea lui, partea din *Evanghelie* asupra căreia s-a predicat. Și dacă găsește acolo ce s-a predicat, să primească; dacă nu, să întrebe“ (*Iisus vă cheamă!* Predici rostite de T. Popescu, pag. 91).

Acesta este, în toată nuditatea lui, principiul protestant că numai din *Sfânta Scriptură* trebuie să scoatem credința noastră și că oricine poate să se adape singur, chiar de la izvor. Principiul acesta a sfărâmat în sute și sute de bisericuțe Biserica protestantă, a ridicat la suprafață mii de capete fantastice, ignorante,

scrântite..., mii de oameni închipuiți cari au dat și dau jos tot ce-au spus alții mai înainte, fiindcă, firește, orîșicine are dreptul, puterea și darul să înțeleagă și să interpreteze *Sfânta Scriptură!*

Cutezanța unui astfel de principiu este întrecută numai de naivitatea lui. Cine citește bine afirmările lui T. Popescu, trebuie să se întrebe: Dar atunci ce te faci cu cei ce nu știu carte? Dacă tot adevărul creștin și toată mântuirea sunt legate de litera *Sf. Scripturi*, atunci ce fac nenorociții cari n-au învățat să citească?

„Mulțumită Reformei, litera a fost pusă în locul tradițiunei; litera a ajuns singurul criteriu al adevărului, litera de aci înainte fu unicul drum al mântuirii. Așa încât, zice Fichte surâzând, oricine care nu știe să citească, nu mai are nădejde să intre în împărăția cerurilor!“ (*Histoire de Luther*, par J.M. Audin, Introducere, pp. 86-87).

Tot cuvintele lui T. Popescu ne sugerează următoarele: dacă credinciosul, invitat de tine să citească *Noul Testament*, găsește acolo ce s-a predicat, tu zici „să primească“, iar dacă nu găsește „să întrebe“. Să presupunem că întreabă; dar răspunsul tău și raționamentele tale și toată osteneala ta nu izbutesc să-l convingă, fiindcă el a înțeles altfel și altceva. Atunci unde ați ajuns? Ați ajuns la a nouă bisericuță. Dacă acest credincios este și el un încăpățânat, are tot dreptul – după principiul protestant că toți pot să interpreteze *Sfânta Scriptură* – are tot dreptul să deschidă o nouă sală de predică, lângă aceea de la „Cuibu-cu-Barză“.

Iată ce însemnează să fii neascultător și să te crezi mai înțelept decât Biserica. Socotindu-te pe tine dezlegat de orice respect față de tradiția bisericească – tradiție disciplinară, exegetică, dogmatică... – și slobod – să pricepi *Sfânta Scriptură* cum te taie capul, ai proclamat desființarea autorității bisericești și ai deschis poarta tuturor nebunilor și tuturor fantasmagoriilor.

Ideea că tot ce este necesar pentru mântuirea noastră se găsește deus în cartea *Sf. Scripturi*, crește dintr-un strat de adâncă ignoranță istorică. „Numai ignoranța a putut să confunde *Biblia* cu credința, ca și cum creștinismul n-ar fi avut ființă cu mult înainte de ivirea cuvântului scris. Primii creștini avură ca învățători pe apostoli sau pe ucenicii apostolilor. Adevărurile mântuirii ei le cunoșteau din învățatură orală. Primii creștini știau *Tatăl Nostru* mai înainte ca să-l fi scris Sf. Matei. Și mai înainte de Sf. Matei se știa formula botezului. Să ne spuneți deschis dacă, în primele patru veacuri, creștinătatea avu nevoie să caute în *Noul Testament* dovezile dumnezeirii lui Iisus Christos! Munsch (un învățat

protestant) se rostește aici cu o francheță care îi face onoare. Da, zice el, din toate cercetările științei, până în ziua de față, reiese dovada că protestanții nu au istoria de partea lor, când se încăpățânează să combată tradițiunea. – Este o idee falsă, adaogă Thiefrunk (alt protestant), să socotești că *Scriptura* închide în sine doctrina creștină în întregime. – Dacă nu voiești să primești tradiția, urmează Ammon (iarăși un protestant), poți să contestezi nevoia botezului pruncilor și chiar dumnezeirea Mântuitorului. Unde ne-a descoperit Dumnezeu că epistolele Sf. Pavel au fost scrise cu adevărat de acest apostol? – Fără tradițiune, vă desfidem să ne dovedeți autenticitatea canonului *Bibliei*“ (*Histoire de Luther*, Introducere, pp. 60-61).

Dar, oare, toate aceste adevăruri nu-ți sunt cunoscute și prea cunoscute? N-ai învățat că aproape toate scrierile *Noului Testament* sunt ocazionale și cu caracter întregitor, la predica orală care era adevărata temelie? Ce sunt epistolele Sf. Pavel decât niște înnodări, completări și dependințe, la învățăturile pe cari Apostolul le dăduse, prin viu grai, tesalonicenilor, corintenilor, filipenilor, galatenilor, lui Timotei etc.?

„O, Timotee! păzește ceea ce ți s-a încredințat, depărtează-te de vorbirile deșarte și lumești și de împotrivirile științei, mincinos numite astfel, de care unii, legându-și sufletul, au călcat alături cu credința“ (1 *Timotei* 6, 20-21).

„Ține-te de dreptarul învățăturilor sănătoase, pe cari le-ai auzit de la mine, cu credința și cu iubirea ce este în Christos Iisus“ (2 *Timotei* 1, 13).

„Vă aduc aminte, fraților, de *Evangelia* pe care v-am binevestit-o, pe care ați primit-o, întru care și stați, prin care și sunteți mântuiți; vă aduc aminte cu ce cuvinte v-am propovăduit-o...“ (1 *Corinteni* 15, 1-2).

Este fapt istoric că apostolii și ucenicii lor au răspândit și întemeiat creștinismul prin propovăduire, prin cuvânt. În scrierile pe cari ni le-au lăsat – ocazional și cu preocupări mai totdeauna speciale – ei nu ne-au dat niște rezumate sistematice ale doctrinei creștine. Doctrina întreagă era în suflete, în predica învățătorilor și în predania păstrată cu sfințenie.

Iată ce ne spune Sf. Irineu († 202), episcopul Lionului, în cartea sa *Adversus Haereses* (III, 4, 1-2): „Dacă Apostolii nu ne-ar fi lăsat scrierile lor, s-ar fi convenit, oare, mai puțin să ne ținem de ordinea tradițiunei, așa cum au lăsat-o ei celor cărora le-au încredințat Biserica? Această ordine este ținută de multe

popoare barbare, cari, pentru că au crezut în Iisus Christos, au mântuirea scrisă în faptele lor de către Sfântul Duh, fără hârtie și fără cerneală, și cari observă cu severitate vechea tradiție... Și aceste popoare cari cred fără de cărți scrise, aceste popoare pe cari noi le numim barbare, ei bine! prin sentimentele lor, prin moravurile și purtarea lor, cea după credință, ele sunt prea înțelepte, ele sunt plăcute lui Dumnezeu, ca unele ce-și petrec viața în dreptate, în nevinovăție și în înțelepciune“.

Sf. Ciprian († 258), episcopul Cartaginei, zice: „Este ușor pentru inimile evlavioase și simple, să se ferească de eroare și să găsească adevărul; căci îndată ce ne ducem la izvorul tradițiunei dumnezeiești, eroarea dispare“ (*Epistola* 63).

Același lucru îl spune Sf. Epifaniu († 403), mitropolitul Salaminei, din Cipru: „Trebuie să ne ținem și de tradiție, fiindcă nu putem să găsim totul în *Scripturi*. Sfinții Apostoli au lăsat unele învățături în *Sfânta Scriptură*, iar altele în tradițiune, ceea ce Sf. Pavel adevărește cu cuvintele: «fraților, vă laud că în toate vă aduceți aminte de mine și țineți predaniile așa cum vi le-am dat»“ (1 *Corinteni* 11, 2) (*Panarion*, 60, cap. 6).

Sf. Vasilie cel Mare ne spune: „Între adevărurile și învățăturile cari se păstrează în Biserică sunt unele pe cari le-am primit prin scris, dar sunt altele pe cari le avem din tradiția apostolică...; și unele și altele au aceeași putere pentru odrăslirea cucerniciei. Aceasta este de netăgăduit pentru oricine care are oarecare cunoștință despre așezămintele Bisericii. Într-adevăr, să respingi ca lucruri fără nici un preț îndatinările cele nescrise, ar fi să vatâmi greu *Evanghelia*, în punctele ei cele mai de seamă, ar fi să nu mai lași propovăduirii decât numele (*Către Amphilochiu*, cartea despre Sf. Duh, cap. 27).

Sf. Ioan Chrisostomul zice la fel: „...Apostolii nu ne-au lăsat toate în scris; ei ne-au transmis multe lucruri prin viu grai. Și unele și altele sunt deopotrivă de vrednice de credință. De aceea noi ținem și tradiția cea vrednică de credință... Când ai tradiția, nu căuta mai departe...“ (*Macarie, Introducere la Teologia Ortodoxă*, traducerea franceză, p. 509).

Cine aruncă tradițiunea bisericească (și nu poate s-o arunce decât o dată cu episcopatul care o garantează) și pretinde că păstrează numai Cuvântul lui Dumnezeu, acela ciunțește *Evanghelia*, îi taie aderențele ei firești și milenare și mai curând sau mai târziu ajunge să dea peste bord – și *Sfânta Scriptură*. Într-adevăr, ce s-a întâmplat cu *Sfânta Scriptură*, goală de cuirasa

Sf. Tradiții? Ce-a ajuns *Cuvântul lui Dumnezeu* pe mâna urmașilor lui Luther și Calvin? Când ai declarat că primești numai *Biblia* și te lepezi de Tradiția Bisericească, însemnează că vrei să păstrezi catul al doilea, dar vrei să dai jos catul întâi! Într-adevăr, cine ți-a spus ție, omule deșert, din veacul al 16-lea sau al 20-lea, că această carte se numește *Sfânta Scriptură* și că este cuvântul lui Dumnezeu? Ți-a spus-o Biserica, Tradiția Bisericească! Tăgăduind tradiția, arunci scara pe care te urci în foișor, alungi și necinstești tocmai pe martorii și pe chezașii dumnezeirii *Sf. Scripturi*. O dată singur, față în față cu *Sfânta Scriptură* – neapărată, neconsolidată și neinterpretată de Sf.-ta Tradiție – te găsești pe acea coastă de munte, prăvălatică și primejdioasă, pe care, de patru veacuri, se rostogolesc în prăpastia necredinței și a raționalismului mii de pastori și de doctori protestanți. Citește măcar pag. 303 din *Einführung in das theologische Studium* de Paul Wernle (ed. II, 1911) și înțelege cum târnăcoapele trufiei și ale răzvrătirii, după ce au sfărâmat zidul Tradițiunei Bisericești, au făcut praf însăși *Sfânta Scriptură*, opera Duhului Sfânt, proclamată deocamdată, cu ipocrizie, ca singura intangibilă. Iată noua *Cădere a ingerilor*, așa cum ne-o arată protestantul Hoeninghaus (*Histoire de Luther*, Introd. pp. 61-62) la o dată destul de veche, adică acum vreo 70 de ani:

„Luther tăgăduiește autenticitatea *Apocalipsului Sf. Ioan* și a epistolei către Sf. Iacob.

Veter susține că *Pentateucul* nu este scris de Moise.

De Wette afirmă că autoritatea cărților *Împăraților* este foarte îndoielnică.

Carlstadt leapădă cărțile *Samuel* și *Esdra*.

Staffner tratează cartea *Judith* drept un roman pios.

Bretschneider zice ca *Psalmii* și *Cântarea Cântărilor* nu sunt inspirate.

Michaëlis privește cartea proorocului Iona ca o fabulă frumoșică.

Wegschneider pretinde că proorocia lui Daniil n-a fost scrisă de acest prooroc.

Schulz și Schulthess nu cred în *Evanghelia Sf. Matei*.

Staedlin stabilește că *Evanghelia Sf. Ioan* este opera unui înțelept din Alexandria.

Eichhorn est incredințat ca *Evanghelia Sf. Marcu* și *Evanghelia Sf. Luca* au fost redijate după un vechi manuscript aramaic.

Geisse afirmă că nici o *Evanghelie* nu este de autorul după care se numește.

Claudius voiește ca epistolele Sf. Ioan să fie ale unui iudeu al cărui nume n-a ajuns până la noi.

Schleiermacher atacă autenticitatea primei epistole către Timotei.

Baumgarten Crusius susține că *Epistola către ebrei* este a unui filosof din Alexandria.

Acum numără! Și înțelege acest strigăt sfâșietor al lui Roos: Atunci unde mai este *Sfânta Scriptură*? – se întreabă el – fiindcă nu există nici o silabă din *Vechiul* și din *Noul Testament* care să nu fie lepădată de vreun savant din Germania, și nu în întinericul vreunui bârlug, ca odaia unui student, ci la lumina zilei, sub soarele fără de nori și adesea sub ochii unui principe patron. Așadar, de aci înainte, zice Roos, nimeni să nu mai citeze, în sprijinul doctrinelor sale, texte din *Scriptură*! Fără tradițiune este cu neputință să dovedești că *Vechiul* și *Noul Testament* cuprind Cuvântul lui Dumnezeu. – „*Sfânta Scriptură*, zice Patrick, este și ea o tradițiune“.

Acestea sunt, după patru veacuri, rezultatele experienței protestante cu falnicul principiu, la care poate râvnești și frăția ta, că *Sfânta Scriptură* trebuie să ne fie singurul izvor de credință și că Tradiția Bisericească trebuie abrogată.

Oare inovatorii noștri nu știu nimic din istoria protestantismului? Când mai cutează să vorbească de un principiu atât de deocheat că numai *Sf. Scriptură* este autoritate de credință și că oricine poate s-o înțeleagă și s-o interpreteze – cum trebuie să-i socotim? Ca să nu le spunem că sunt perversi, trebuie să le acordăm circumstanțele atenuante ale unei grosolane ignoranțe.

Dacă ai avut vreodată asemenea ispite, vino-ți în fire, iubite frate. Biserica este mai mare decât *Sfânta Scriptură* (înțeleg în-doita Biserică a *Vechiului* și a *Noului Testament*), fiindcă *Sfânta Scriptură* a fost scrisă în Biserică. Începând de la făgăduințele date de Dumnezeu patriarhului Abraham și până la poruncile date de Mântuitorul ucenicilor săi, toate au fost mai întâi în Biserică și în Tradiție și pe urmă în *Sfânta Scriptură*. La câtă vreme după Abraham scrie Moise tradițiile abrahamide? Unde era *Noul Testament*, pe când Sf. Pavel și Sf. Petru puneau stâlpii *Evangheliei* la răsărit și la apus de Marea Mediterană? Dă-ți seama că este sau ignoranță sau viclenie diabolică să zici că cultivi rodul și, în același timp, să tai copacul de care atârnă! *Sfânta Scriptură* nu

are înțeles, preț și autoritate decât în Biserica la umbra sfântă a căreia a fost scrisă. Dovadă: sfâșierea și pulverizarea ei, în lumea protestantă.

Cine își dă aerul interesant că e un riguros și exclusiv cinstitor al *Cuvântului lui Dumnezeu*, trecând peste interpretările, hotărele și autoritatea Sf. Tradiții, acela este un trufaș și un răzvrătit. Oricine aruncă tradiția aruncă și autoritatea episcopală. Căci episcopul este tocmai paznicul și vistiernicul tradițiilor sacre. Și cine aruncă episcopatul, dă de-a dreptul pe câmpii anarhiei bisericești.

În ultimă analiză, un dușman al tradiției este un tainic necredincios. Ce altceva decât necredința poate să tăgăduiască lucrarea și vigilența Sf. Duh? Ce altceva decât necredința poate să treacă peste asigurările și promisiunile Mântuitorului? Cum poate să mai susțină cineva că Iisus Christos este cu el „în toate zilele, până la sfârșitul veacului“, când sacra Tradiție Bisericească i se pare rugină, balast și pod cu vechituri? Unde sunt prerogativele eternei tinerete a Miresei Domnului? Dacă dăm jos Biserica, în lumea caducității și a bătrâneții, și voim să-i facem amputații și reparații, însemnează, implicit, că nu mai credem în dumnezeirea ei.

Nu te amăgi, iubite frate! Cine insultă Sf. Tradiție este un apostat, conștient sau inconștient, care crede că Sf. Duh doar me sus pe catargul corăbiei Sfinților Apostoli, și că această corabie trebuie trasă pe șantier, pentru radicale și „protestante“ reparații.

XIII

Știi prea bine de unde a pornit tulburarea de la Biserica Sf. Ștefan („Cuibul-cu-Barză“). Teodor Popescu, săvârșind Sf. Liturghie, a cutezat să ciuntească apolisul. Această rugăciune de încheiere – în zi de duminică și când se slujește Liturghia Sf. Ioan Chrisostomul – este așa: „Cel ce a înviat din morți, Christos adevăratul, Dumnezeuul nostru, pentru rugăciunile Prea Curatei Maicei Sale... ale celui dintre sfinți, părintelui nostru, Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului și cu ale sfântului... a căruia pomenire o săvârșim și cu ale tuturor sfinților să ne miluiască și să ne mântuiască pre noi ca un bun și de oameni iubitor“. Fostul preot dădea acestei rugăciuni această formă stranie și personală: „Cel ce a înviat din morți, Christos adevăratul, Dumnezeuul nostru – *el* să

ne miluiască, el să ne mântuiască pre noi, ca un bun și de oameni iubitor”.

Ce înseamnă aceasta? Teodor Popescu nu mai voia să ceară, pentru sine și pentru enoriașii săi, rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și ale sfinților. Această ciuntire a apolisului (sau otpustului) a început să fie observată și comentată. De numeroase ori, frații preoți l-au interpelat pe Teodor Popescu asupra acestei schimbări, din proprie autoritate, introdusă în Sf. Liturghie și i-au cerut lămuriri. Bune sau rele, aceste lămuriri, sprijinite de zelul și de activitatea predicatorială a lui Teodor Popescu, au prelungit răbdarea autorității bisericești, mai bine de doi ani. Dar într-o zi Teodor Popescu a fost chemat la un fel de examen dogmatic și duhovnicesc și i s-a cerut să-și clarifice situația.

Toate lămuririle pe cari le dăduse până aci s-au dovedit atunci ca sunt paravanul unei erezii mascate. *Teodor Popescu nu crede că trebuie să ne rugăm Născătoarei de Dumnezeu și sfinților ca să mijlocească pentru noi, la Dumnezeu!* Pururi Fecioara Maria, fericirii din ceruri și îngerii pot să se roage pentru noi – și poate că se și roagă, – dar noi nu trebuie să le cerem nici o intervenție, nu trebuie să-i facem *solitorii* noștri, niciodată.

Prima întrebare care se ridică înfricoșată, înaintea unui preot din Biserica Ortodoxă cu astfel de convingeri, este următoarea: – Dar Sfânta noastră Liturghie, dar toate slujbele noastre bisericești, sunt pline de rugăciuni, spuse tare sau cetite în taină, către Născătoarea de Dumnezeu, către sfinți și către îngeri, ca ei să solească și să se roage pentru noi! Ce-ai făcut și ce faci cu aceste rugăciuni?

Răspunsul: – Le ignorez. Trec peste ele. Și cu adevărat, în fața comisiunii de cercetare, Teodor Popescu a tăiat cu linii negre rugăciunile tipicale cari îi fuseseră puse înainte. Așadar, amputarea apolisului era semnul unei ascunse și grave dezorganizări dogmatice. Acea modificare, pe care T. Popescu voia uneori s-o facă să treacă drept fără însemnătate, semăna cu buba de dălac. Când se arată întâi, ai zice că e nimica toată și totuși este dovada unei intime și primejdioase putreziciuni!

Să despărțim cestiunea: 1) Teodor Popescu nu voiește să ceară rugăciunile și intercesiunea Născătoarei de Dumnezeu; 2) Teodor Popescu nu voiește să ceară rugăciunile și intercesiunea sfinților, a biruitoților mucenici și a celorlalți fericți. Să examinăm aceste două novisme, în realitate aceste două vechituri protestante.

Mai întâi de toate, avem de-a face cu o răzvrătire bisericească. Teodor Popescu nu vrea să mai țină seama de așezămintele Bisericii, de tradiția venerabilă și nu mai recunoaște autoritatea șefilor săi firești. Atât înaintea Spiritualului Consistoriu cât și înaintea comisiunii Sf. Sinod, Teodor Popescu a pus părerile sale personale mai presus de maiestatea Bisericii și de Mărturisirea Ortodoxă. Așadar, T. Popescu este un revoluționar și un eretic. El, Teodor Popescu, se crede mai înțelept și mai aproape de adevărul dumnezeiesc decât autorii Sfințelor Liturghii, decât toți Părinții Bisericești și decât toți innologii cari au slăvit pe Stăpâna Cerului și i-au cerut să se roage și să solească pentru noi, la Fiul ei, la Domnul nostru Iisus Christos.

Aceasta este o urmare firească a principiului protestant, discutat mai sus: *Nu credem și nu primim decât atâta cât este scris în „Sfânta Scriptură”*. Teodor Popescu și-a formulat principiul cu oarecare discrețiune, dar i-a tras concluziile cu fermitate. „Protestant sein heisst... ales, was die Menschen um uns herum für recht finden und was unser eigenes Denken gut heisst, zurückstellen hinter dem Evangelium Jesu“ (*Einführung in das theologische Studium*, de Paul Wernle, p. 303). Cum scrie în *Noul Testament!* Fără comentariile Sfinților Părinți și fără precizările sinoadelor ecumenice! Tradițiunea milenară nu mai are nici o valoare și autoritatea episcopatului și a sinoadelor e rasă din temelie. Situația e foarte limpede. Aceasta este atitudinea lui Luther, a lui Calvin și a întregii familii protestante.

În asemenea condiții, orice discuțiune este inutilă. Și dacă discuțiune s-a făcut și se mai face, este din cauza înfricoșatei ignoranțe teologice care stăpânește în Biserica noastră românească. În fond, la ce se reduce toată pricina? La o ceartă între ortodoxism și protestantism. Teodor Popescu, cu aerul că ne aduce o direcție superioară și că îmbunătățește moravurile bisericești, este un adept al Reformei, un agent al protestantismului. Înțelegi, prin urmare, că nu mai este vorba de un frate al nostru, care – cu aceeași convingeri dogmatice ca și noi – rămâne în Biserică și se luptă pentru zile mai bune și pentru reînsofleteirea credinței ortodoxe, ci este vorba de un apostat, care face propagandă în folosul unei confesiuni străine. Teodor Popescu vrea să ne convingă și să ne impună principiul protestant că numai *Sfânta Scriptură* este normativă pentru credința în Christos și că tot ce-au spus Sfinții Părinți, sinoadele și Biserica milenară sunt depozite de cari trebuie să ne scuturăm.

Dar poate că se vor găsi și unii cari să zică: Foarte bine! Lucrurile sunt puse la punct. Tocmai asta voim și noi: Să discutăm dacă nu este mai bine să ne reformăm și să începem o nouă viață bisericească!

Cu cei ce ne-ar vorbi așa n-ar mai fi nici un echivoc și nici o bătaie de cap. Discuțiunea ar fi pe un teren cinstit și fiecare ar ști bine în ce parte sunt adversarii și în ce parte sunt prietenii. *Dar încurcătura și perversitatea situației este să discuți cu niște oameni cari se prefac că luptă pentru binele și cinstea Bisericii Ortodoxe, când în realitate, cu sufletul, cu simpatiile și cu teologia lor, ei au trecut de multă vreme în Biserica Protestantă!*

Este bine înțeles că dacă merg mai departe cu expunerea și cu dovezile mele, nu este pentru cei ce se mărturisesc pe față protestanți, ci pentru ortodocșii noștri căldicei și pentru „oile cele pierdute ale casei lui Israel“. T. Popescu a ieșit din Biserica noastră, dar din nefericire cei câțiva ani de ambiguitate pe cari i-a petrecut între noi au cășunat în multe suflete (uneori pioase și entuziaste) o păgubitoare învălmășală.

Biserica Creștină Ortodoxă mărturisește în Simbolul Credinței despre Mântuitorul: „Carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut om“. – Ce învață acest articol al credinței? Cartea noastră simbolică *Mărturisirea Ortodoxă* – normativă și obligatorie pentru toată suflarea pravoslavnică – răspunde și noi repetăm cu ea: Învață patru lucruri. Întâi că, pentru mântuirea noastră, Fiul lui Dumnezeu s-a pogorât din ceruri, după făgăduința sa, în pântecul Prea Curatei Fecioarei Maria, după cum el despre sine însuși zice: Nimeni nu s-a suit în cer fără numai cel ce s-a pogorât din cer. Fiul Omului (*Ioan 3, 13*). Deci s-a pogorât din cer fără schimbarea locului, deoarece ca Dumnezeu se află pretutindeni și toate le umple, ci pentru că așa a plăcut mării sale, să se smerească pe sine, luând omenirea.

– Al doilea, acest articol învață că Domnul nostru Iisus Christos a luat omenirea adevărată, iar nu părută sau închipuită. Și trupul lui s-a urzit în pântecul Prea Fericii Fecioare atunci când aceasta a răspuns către Arhanghel și a zis: „Iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău“ (*Luca 1, 38*). Atunci numaidecât s-a făcut om desăvârșit cu toate părțile sale și cu suflet cuvântător, unite cu Dumnezeirea. Și în una și aceeași față era el Dumnezeu adevărat și om adevărat.... – Al treilea, acest articol învață că întruparea lui Christos s-a făcut prin împreună lucrarea Sfântului

Duh. De aceea, precum Fecioara era fecioară înainte de zămislire (*Isaia 7, 14*), așa a rămas fecioară în zămislire și după zămislire și chiar la naștere; fiindcă cel ce s-a născut dintr-însa a păstrat nevătămată pecetea fecioriei sale. De aceea și după naștere ea este fecioară în veacuri nesfârșite. – Al patrulea, acest articol mai învață (despre Prea Curata Fecioară, Născătoare de Dumnezeu, Maria), fiindcă ea s-a învrednicit a îndeplini o așa de mare taină, toți dreptcredincioșii sunt datori să o slăvească după cuviință și să o cinstească așa ca pe Maica Domnului nostru Iisus Christos sau mai bine zicând ca pe Născătoarea de Dumnezeu. Pentru aceasta, Biserica i-a făcut o cântare, alcătuită din cuvintele Arhanghelului și ale Sfintei Elisabeta, mai adăogind ea câteva, în felul acest: „Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te cea plină de dar, Marie, Domnul este cu tine. Binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pântecului tău, că ai născut pre Mântuitorul sufletelor noastre“ (*Mărturisirea Ortodoxă. Întrebările 37, 38, 39 și 40*).

Ce învățatură se află în această cântare? „– În această cântare se află aducerea aminte de întruparea Fiului lui Dumnezeu și de binefacerea ce el le-a adus printr-însa. Pe lângă aceasta, în ea ni se dă și învățătura că anume Cuvântul lui Dumnezeu, cel fără de început, pogorându-se din cer n-a adus trup cu sine, ci l-a luat în pântecul Prea Sfintei Fecioare, din prea curatele ei sânziuri, prin împreună lucrarea Sfântului Duh, și s-a născut dintr-însa, ca din adevărata lui mumă... Tot această cântare ne învață să numim pe Sfânta Fecioară: Născătoare de Dumnezeu, după omenire, și că Christos cel ce s-a născut dintr-însa este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit. Această cântare numind pe Fecioara cu numele de cea plină de dar învață că ea este părtașa harului dumnezeiesc mai mult decât orice altă făptură, fiindcă este Maica lui Dumnezeu. Pentru aceasta, Biserica o înalță mai presus de Heruvimi și de Serafimi. Ea este acum mai întâi decât toate cetele îngerești, stând de-a dreapta Fiului său, în toată cinstea și mărirea, după cum zice Psalmistul: Stătut-a împărăteasa de-a dreapta ta, în vestmânt aurit îmbrăcată, prea înfrumusețată (*Ps. 45, 10*). Această cântare fiecare creștin ortodox trebuie s-o rostească cu evlavie, cerând mijlocirea Fecioarei, că mult poate rugăciunea Maicii spre împlânzirea Fiului. Și cine voiește să fie cu evlavie către dânsa să citească imnul Acatist și Paraclisele și celelalte cântări ale Bisericii, făcute spre lauda ei“ (*Mărturisirea Ortodoxă. Întrebarea 42*).

Citind această pagină de mărturisire, atât de simplă, atât de peremptorie, și aducându-ți aminte că autorul ei fu feciorul de domn român, Petru Movilă, mitropolitul Kievului, și că Mărturisirea întreagă fu citită și cercetată la sinodul de la Iași, în zilele domnului Vasile Lupu (1642), e cu neputință să nu te buriască reveria și stihul dătător de nostalgie:

De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii!...

Aceasta este credința Bisericii noastre! Această este mana duhovnicească cu care s-a hrănit neamul nostru, în veacurile zbuciumatei sale epopei! Pe Născătoarea de Dumnezeu cu Dumnezeiescul Prunc la sân au zugrăvit-o de-a pururi iconarii noștri, au învăluit-o în nouri de tămâie și de rugăciune preoții noștri, au privit-o în catapeteasmă părinții noștri, au ținut-o sub căpătâi mamele noastre, au iubit-o și au sărutat-o copiii noștri, a implorat-o și a preamărit-o neam de neamul nostru! Așa ne-au dat-o apostolii străvechi, cari ne-au venit de peste Dunăre și din Bizanț. Așa ne-a învățat Biserica dreptmăritoare a Răsăritului. Așa s-a încheșat psihologia noastră și evlavia noastră. Pururea Fecioară Maria este Născătoare de Dumnezeu, stă de-a dreapta Fiului în ceruri și se roagă pentru noi păcătoșii, cei ce aici pe pământ îi aducem smerită rugăciune și-i sărutăm genunchii!

O, este o lume întreagă a inimei și a dragostei creștine ortodoxe, este o împărăție mistică, împărțită de Născătoarea de Dumnezeu, în care nu pot intra decât aleșii Mariei, adică acei ce s-au robit sublimiei taine a pururi fecioriei ei! Numai unii ca aceștia vor înțelege imnul Sf. Ciril și al Bisericii Universale, la conciliul III din Efes (431); numai ei vor sorbi roua lui cerească:

„Bucură-te Marie, Maica lui Dumnezeu, comoară vrednică de închinăciune a întregii lumi, candelă ce nu se stinge în veci, cunună strălucitoare a virginității, Biserică nezdrobotită, Maică și Fecioară, fiindcă Cel Născut din tine se numește, în *Sfintele Evanghelii*, Cel Prea Slăvit, care vine întru numele Domnului! Bucură-te, tu care în sânul tău feciorelnic ai purtat pe cel Necoprins! Tu prin care Sfintei Treimi i se aduce cinste și închinăciune; tu prin care s-a înălțat, în toată lumea, de mare preț Crucea Mântuitorului! Bucură-te, tu prin care cerul tresaltă, îngerii și arhanghelii sunt în mare veselie, duhurile iadului au fost puse pe fugă! tu prin care Fiul lui Dumnezeu Unul Născut le-a răsărit ca lumina celor ce tânjau în întuneric!“

Învederat lucru că între noi și lumea protestantă, cu principiile ei și cu teologia ei, este o prăpastie. Așa simțim noi, așa simt și protestanții. În cartea pe care am pomenit-o (*Das Wesen des Christentums*, pp. 146-147), Adolf Harnack vorbind despre Biserica și despre doctrina noastră, scrie următoarele:

„...reprezentarea mântuirii ca îndumnezeirea firii muritoare este subcreștină (*unterchristlich*)... întreaga învățătură este inadmisibilă fiindcă nu se împacă mai deloc cu Iisus Christos al *Evangheliei* și formulele ei nu se potrivesc cu el... această învățătură, care nu se leagă cu adevăratul Christos decât prin fire nesigure, trece pe alătura de Christos... Ea nu cuprinde icoana lui vie, dar ne cere s-o recunoaștem în niște preținse premise, turnate în formule teoretice... Chiar dacă formula christologică ar fi cea teologic nimerită – cât de mult s-a depărtat de *Evanghelie* această Biserică, atunci când susține că nu putem să ne apropiem în nici un fel de Iisus Christos, ba încă: păcătuim față cu el și suntem aruncați, dacă mai înainte de orice nu recunoaștem că el este o singură persoană cu două naturi și cu două voințe, una dumnezeiască și una omenească...“

Aici stă tot procesul între noi și protestanți. Aici se cascadează prăpastia care ne desparte.

Protestanții de astăzi declară că Iisus Christos este un simplu om, fiul dulgherului Iosif din Nazaret. – Noi credem și mărturisim că Iisus Christos este Fiul lui Dumnezeu, a doua persoană din Sfânta Treime, Cuvântul care s-a făcut trup (*Ioan 1, 14*).

Protestanții, când aud mărturisirea noastră, rămân uimiți și supărați și repetă cu gloatele din Nazaret: „Au nu este acesta teslarul, fiul Mariei, și fratele lui Iacob și al lui Iosie și al lui Iuda și al lui Simon? Și nu sunt, oare, surorile lui aici la noi?“ (*Marcu 6, 3*). – Noi credem și mărturisim că mai înainte de Moise, de Lege, de Israel și de lumea întreagă, văzută și nevăzută, – era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul (*Ioan 1, 1*).

Protestanții îl văd pe Iisus Christos născându-se la fel cu noi, dintr-un bărbat și dintr-o femeie. – Noi credem și mărturisim că nașterea lui Iisus Christos este o minune inexpugnabilă. El, Fiul lui Dumnezeu, Logosul cel vecinic, binevoiește să se pogoare și să se întrupeze de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și să se facă om.

Protestanții nu văd în Maria decât pe mama unui om de geniu, soția lui Iosif teslarul și mama altor copii, băieți și fete. Noi vedem în Maria pe cea mai curată, cea mai nevinovată și cea mai frumoasă fecioară din Israel, zămislind și născând pe Iisus Christos, în eternă feciorie, prin insondabilă minune dumnezeiască. Iar frații despre cari se pomenește în *Evanghelia* sunt copiii trupești ai bătrânului Iosif, dintr-o adevărată căsătorie anterioară. De data aceasta și prin iconomie dumnezeiască, Iosif era un simplu epitrop al Mariei și garantul cinstei ei.

Protestanții concep pe Iisus Christos ca pe un simplu rabin evreu, reformator religios și idealist erou, care a fost osândit și executat de autoritatea romană. – Noi adorăm în Iisus Christos pe Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatele lumii (*Ioan* 1, 29). Noi preamărim pe Dumnezeu-omul care ne răscumpără pe cruce din blestemul strămoșesc (*Coloseni* 2, 13-14; *Efeseni* 2, 14-15) și din ființa mârșăriei ne face moștenitori ai împărăției cerurilor (*Efeseni* 2, 3; *Romani* 8, 17).

Protestanții înlătură sau explică cu sofisme lamentabile minunile prin cari Mântuitorul întărește învățătura sa. – Noi primim în genunchi și credem întocmai învierea fiului văduvei din Nain și învierea lui Lazăr.

Protestanții au inventat numeroase și ingenioase ipoteze cu cari să pună soarele sub obroc, adică Învierea lui Iisus Christos din morți. – Noi credem și mărturisim cu simplitate că Iisus Christos a înviat a treia zi și s-a ridicat din mormânt, cu puterea lui cea dumnezeiască, fără să miște piatra mormântului și fără să sfărâme sigiliul pus de Pilat (*Matei* 28, 2, 6), așa precum la naștere, s-a născut din St. Fecioară, fără să strice sigiliul virginității ei.

Protestanții nu pot să răspundă unde este astăzi trupul Mântuitorului. – Noi credem, fericiți, că Iisus Christos cu trupul lui preamărit este în ceruri, de-a dreapta Tatălui, și cu același trup și în același timp este el în Sfânta Euharistie.

Protestanții nu au nici o evlavie către Născătoarea de Dumnezeu, fiindcă cel născut din ea, după ei, nu este Dumnezeu. După protestanți, Iisus Christos n-a fost Dumnezeu înainte de a se naște și cu atât mai puțin după ce s-a născut. Cum o să se închine ei Mariei, când rodul pântecelui ei nu este pentru ei, ca pentru noi, creatorul și creatura, într-o singură persoană dumnezeiască-omenească?

Noi credem și mărturisim că Dumnezeu a cercetat pe Israel, poporul său (*Luca* 1, 68); a trimis la plinirea vremii (*Efeseni* 1, 10;

Galateni 4, 4) pe Izbăvitorul cel făgăduit (*Geneza* 3, 15), pe Mesia cel întrevăzut de prooroci (*Psalm* 132, 11). Acest trimis este însuși Fiul lui Dumnezeu, a doua persoană din Sf. Treime. El s-a unit cu firea noastră omenească în sânul celei mai frumoase făpturi de pe pământ, în sânul Mariei, strănepoata lui David, regele lui Israel. Din clipa concepțiunii, dumnezeirea și omenirea s-au unit indisolubil într-o singură persoană dumnezeiască-omenească, în Dumnezeu-omul Iisus Christos. Și așa, Dumnezeu și om, Iisus Christos s-a născut, a crescut, a petrecut între noi, a chemat pe cei doisprezece ucenici, le-a predat *Evanghelia* și a săvârșit taina răscumpărării neamului omenesc – a sfărâmat lucrarea diavolului (*1 Ioan* 3, 8) – pătimind pentru noi, gustând moartea, înviind a treia zi din morți și așezând statornic, între pământ și cer, scara lui Iacov, adică Biserica creștină. Ca un Dumnezeu atotputernic, infinit în iubire și în mijloace, el este, în același timp, de-a dreapta Tatălui și în Sf. Euharistie. Și noi toți câți credem și mărturisim așa, cari îl adorăm și îl primim – cu sufletul și cu gura – suntem trupul lui mistic, crescând de pe pământ ca Biserica Luptătoare și culminând în ceruri ca Biserica Triumfătoare.

În sânul Prea Fericii și întru totul adorabilei Marii, el era Dumnezeu și om! Iată pentru ce Biserica, printre sutele de improvizări pasionate și printre sutele ei de cântece culese din grădinile Raiului, spune Mariei unele ca acestea: „Ceea ce ești sălaș desfătat Cuvântului, bucură-te, Prea Curată, vasul care ai scos mângăritarul cel dumnezeiesc; bucură-te, împăcarea cea către Dumnezeu, cu totul minunată, a tuturor celor ce pururea te fericesc pe tine, Născătoare de Dumnezeu!“

Încă o dată, protestanții când leapădă cultul Mariei, dau pe față, indirect, o convingere pe care uneori se sfiesc s-o spună neted. Ei nu cred în pre existența dumnezeiască a lui Iisus Christos! Pentru ei Christos nu este Cuvântul care s-a făcut trup! Dacă ei ar crede că Dumnezeu-Cuvântul s-a pogorât cu adevărat în sânul Mariei, ei s-ar închina negreșit Sfintei Fecioare și ar numi-o, ca și noi, Născătoare de Dumnezeu.

Ce legătură poate să mai fie între ei și noi și cum putem noi să primim lecțiile ucenicilor lor deghizați, când vin și ne spun că nu trebuie să mai cerem rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu?

Cine crede că Iisus Christos este Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, Fiul Tatălui, prin carele toate s-au făcut, pogorât din ceruri și întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria

Fecioara, acela va iubi, va slăvi și se va închina, până la pământ, tronului de crini și de trandafiri, în care Atotputernicul a binevoit să se odihnească – pentru dragostea și pentru mântuirea noastră – nouă luni de zile! Căci cine crede și primește preexistența din veci și dumnezeirea Fiului, acela înțelege și cu inima și cu mintea că Iisus Christos nu putea să se nască decât dintr-o fecioară și că născându-se din ea trebuia să lase sânul floarei omenești nedesfăcut și virginal.

Dar aici prețstanții ridică tonul și vociferează iritați: – Toate acestea sunt construcții teologice pe cari le-ați ridicat în decursul vremilor! Pe umerii omului istoric Iisus Christos ați zidit o dogmatică fantastică! Ați interpretat, ați dogmatizat, ați ierarhizat cerul și pământul, ați pus pretutindeni strejile și pecetile voastre!

Răspundem: Foarte adevărat! Iisus Christos ne-a dat puterea aceasta: „Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în cer și oricâte veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în cer“ (Matei 18, 18). Suntem urmașii Apostolilor, suntem preoți și avem de la Domnul puterea aceasta. Voi ați lepădat preoția și nu mai aveți nici o putere. Noi credem și proclamăm existența din veci a Fiului lui Dumnezeu, eterna feciorie a Mariei, cele două naturi ale lui Iisus Christos, într-o singură persoană, și toate celelalte articole de credință, fiindcă credem riguros în cuvintele și în făgăduințele Mântuitorului.

Mântuitorul ne-a făgăduit că ne trimite pe Duhul Sfânt și ni l-a trimis într-adevăr. Cel mai subtil doctor protestant nu va putea să escamoteze pogorârea Duhului Sfânt, narată în cap. 2 din *Faptele Apostolilor*, și indestructibil coroborată în cap. 14 din *1 Corinteni*. Ce ne-a spus Mântuitorul despre Duhul Sfânt?

„Mângâietorul Duhul cel Sfânt, pe care-l va trimite Tatăl întru numele meu, acela vă va învăța pe voi toate...“ (Ioan 14, 26). „Încă multe am a zice vouă, ci nu puteți a le purta acum. Iar când va veni acela, Duhul Adevărului, vă va învăța pe voi tot adevărul...“ (Ioan 16, 12-13).

Ce fac prețstanții cu Duhul Sfânt și cu reala lui pogorâre asupra Sfinților Apostoli? Ce fac ei cu acest cuvânt al Mântuitorului? *Încă multe am a zice vouă, ci nu puteți a le purta acum? Mântuitorul, la Cina cea de Taină, avea încă multe lucruri de spus ucenicilor, pe cari, însă, în ora aceea, ei n-ar fi putut să le poarte, adică să le înțeleagă.* Ce s-au tăcut toate acele învățături grele de purtat, pe cari, în trei ani de petrecere laolaltă cu ucenicii, Mântuitorul nu socotise potrivit să le împărtășească? Ne-o spune

însuși Mântuitorul: „*Când va veni acela, Duhul Adevărului vă va învăța pe voi tot adevărul*“. (Cum autem venerit ille Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.) Cu alte cuvinte, Duhul Adevărului, pe care Mântuitorul l-a trimis ca să rămână cu ucenicii în veac (Ioan 14, 16), acela i-a învățat pe ei și pe urmașii lor toate aceste taine de cari se smintesc astăzi prețstanții!

De unde interpretările Sfinților Părinți? De unde definițiile conciliilor ecumenice? De unde toată dogmatica noastră, cu Simbolul Credinței la temelie? Din insuflarea și din iconomia Sf. Duh! Din riguroasa îndeplinire a făgăduințelor Mântuitorului! Din cuvântul lui indestructibil: „Iată eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului“.

Au, oare, dreptul prețstanții, cari, în taină, nu mai cred nici în Tatăl, nici în Fiul, nici în Duhul Sfânt, să ne reproșeze dogmatica noastră, cea insuflată de Duhul Sfânt? Pot ei să ne facă proces că am păstrat și păstrăm fără scădere comoara credinței în Dumnezeu, Sfântul Duh, Mângâietorul, care este călăuzitorul nostru în vecii vecilor, care este lumina sinoadelor noastre și candela altarelor noastre? Să ne spună ce înțeles a avut făgăduința Mântuitorului și pentru ce s-a pogorât Duhul Sfânt? Cari sunt învățăturile pe cari trebuia să ni l-e descopere și pe cari, în ceasul Cinei celei de Taină, ucenicii n-ar fi putut să le poarte?

Se înțelege! Când Dumnezeuiescul Stăpân era între noi, neavând unde să-și plece capul, îmbrăcat în haine aspre și umile, fiindcă, iată, cei ce poartă haine moi sunt în palatele regale (Matei 11, 8), atunci misterul divinei lui filiațiuni era acoperit și impenetrabil. Atunci Mântuitorul lumii era proletarul din Nazaret, rabinul dulgher, ale cărui rude le știau toți nazarinenii. Și iarăși se înțelege că, în copilăria lui Iisus, răpitoarea Marie, când ieșea din casa lui Iosif, cu amfora pe umăr, ca să ia apă de la fântâna, zisă astăzi „Fântâna Mariei“, ea era, pentru lumea grosolană și neduhovnicească, soția lui Iosif.

Taina dumnezeirii lui Iisus Christos a crescut și a cucerit conștiința oamenilor treptat-treptat, sub inspirația și dictatele Duhului Sfânt. Mântuitorul este nepriceput de ai săi – exceptând pe Iosif și pe Maria – până la răstignirea sa și nepriceput este mai ales în răstignirea sa. De-abia după Învierea lui din morți se ridică vâlul de pe ochii și de pe cugetul ucenicilor. De la pogorârea Sf. Duh încoace a început omenirea să descifreze misterul venirii lui Iisus Christos în lume, misterul întrupării, al patimei și al Învierii lui, de-a pururi sub conducerea Dumnezeuiescului Pedagog, Duhul Sfânt.

Protestanții pot să rămână încremeniți înaintea siguranței noastre și a cultului cu care îmbrățișăm genunchii Născătoarei de Dumnezeu. Cu toată meticuloasa lor știință biblică și cu toate aerele lor de superioritate, ei sunt exact în situația vecinilor și a cumetrelor din Nazaret: – Nu știm noi cine este Iisus și nu cunoaștem noi pe Maria, muma lui?!...

Ei nu! Ceea ce contemporanii n-au știut și azi nu mai știu protestanții, știm noi, ucenicii credincioși ai Duhului Sfânt. Protestanții au lepădat preoția, au tăgăduit Sfânta Euharistie, au pus lacăt celor Șapte Taine, au hulit pe Mângâietorul și, ca odinioară Cain, au fugit din fața lui (*Geneza 4, 16*). Și tocmai ei vin și ne spun: Nu mai cereți rugăciunile și intercesiunea Mariei! Ei, cari au ieșit din lumina și din comunitatea Sfântului Duh, ei să ne vorbească despre lucruri pe cari numai Sf. Duh le știe și le descoperă!

XV

Iubite frate, marele Blaise Pascal exclamă undeva în ale sale *Cugetări*: „Cât sunt de urâte aceste nerozii: să nu crezi în Euharistie și celelalte!... Dacă *Evanghelia* este adevărată, dacă Iisus Christos este Dumnezeu, ce greutate este aici?...“ Blaise Pascal cugeta la protestanții din vremea lui, pentru cari *Sf. Evanghelie* mai era încă adevărul și Mântuitorul Dumnezeu. Exact același lucru trebuie spus despre cei ce nu vor să ceară rugăciunile Sf. Fecioare și totuși pretind că primesc în totul dumnezeirea lui Iisus Christos. Ce nerozie! O dată ce crezi că Mântuitorul este Dumnezeu și, ca Dumnezeu, s-a sălășluit în pântecul Mariei, cum vei putea să treci pe lângă acest sanctuar fără să i te pleci, fără să-i închini florile smereniei și ale rugăciunii tale!

Biserica noastră Ortodoxă, ca să privească și să cinstească subjugătoarea taină a nașterii Mântuitorului lumii, din Fecioară, a urcat trepte de suavă și îmbătătoare poezie. Dar oricât de luxuriantă ar fi închipuirea imnologilor, oricât de strălucitoare de flori și de icoane ar fi grădina unde cultivăm laudele Prea Curatei; ce închipuire, ce laude și ce închinăciuni vor putea covârși vreodată dragostea și recunoștința noastră față de Maica și de Mireasa Dumnezeiescului Împărat! Când oare va conțeni Biserica dreptcredincioasă să slăvească și să cânte pe Născătoarea de Dumnezeu?

Bucură-te, chemarea lui Adam celui căzut!
Bucură-te, izbăvirea lacrimilor Evei!
Bucură-te, înălțime, întru care cu anevoie se suie gândurile omenești!
Bucură-te, adâncime, care nu te poți lesne vedea, nici cu ochii îngerești!

Bucură-te că ești scaun Împăratului!
Bucură-te că porți pe Acela ce poartă toate!
Bucură-te, steaua, care arată Soarele!
Bucură-te, pântecul dumnezeieștei întrupări!
Bucură-te, prin care se înnoiește făptura!
Bucură-te, prin care prunc se face Făcătorul!
Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară!

Ce vom zice în fața acestor biruitoare valuri de poezie și de evlavie către Născătoarea de Dumnezeu? Ce vom zice altceva decât că privim aieva splendidă și minunată îndeplinire a viziunii care o are însăși Prea Curata: „Mărește sufletul meu pre Domnul și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu, căci a căutat spre smerenia roabei sale. *Că iată de acum mă vor ferici toate neamurile!*“ (*Luca 1, 46-48*). Un străin de creștinism, chiar, dacă ar sta și s-ar gândi, ar trebui să plece fruntea. Fecioara din Nazaret a văzut ca într-o oglindă tot viitorul Bisericii creștine!

Dogmatica noastră (Macarie, traducerea franceză, vol. II, pag. 131) la „aplicarea morală a dogmei despre misterul Întrupării“, declară: Dogma aceasta „ne învață și ne îndeamnă să preamărim din toate puterile firii noastre pe Prea Sfânta, Prea Curata, Prea Binecuvântata, slăvita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioară Maria, care a fost socotită vrednică să slujească în marea taină a întrupării lui Dumnezeu-Cuvântul și s-a făcut astfel ca autoarea mântuirii noastre: „Comme l'auteur de notre salut“.

Protestanți, ca pe timpul lui Pascal, cari să lepede Sf. Euharistie și totuși să creadă în dumnezeirea Mântuitorului, poate mai sunt și azi, dar eu nu i-am văzut. Protestanții pe cari îi cunosc eu leapădă Sf. Euharistie și cultul Mariei, fiindcă în inima lor grăunțele de muștar a murit de mult. Acești oameni ne tulbură pre noi și ne scot ochii cu citate din *Sfânta Scriptură*, că nu trebuie să cerem rugăciunile Prea Curatei, când în secretul conștiinței lor ei au făcut din Iisus Christos un simplu om de geniu și din Învierea lui din morți un caz de halucinație colectivă. Aceasta este adevărata și unica stare sufletească din care poate să porceadă

irespectul față de Maria și refuzul hyperduliei ce i se cuvine. Altfel, nu găsec protestanții în *Sfânta Evanghelle* o admirabilă dovadă că Maria mijlocește pentru noi la Fiul? Cetiți minunea de la nunta din Cana Galileei (*Ioan 2, 1-10*). Bieții oameni au terminat vinul de nuntă. Cine altcineva decât Sfânta Fecioară îndrăznește să intervină pentru ei, la Domnul? Se poate probă mai instructivă și mai convingătoare?... Și încetat-a, oare, Maria, în ceruri, să aibă milă de noi, de greutățile, de necazurile și de durerile noastre, atunci când venim și i le încredințăm?

Dar mai este încă o importantă chestiune care trebuie lămurită. Tânăra noastră generație de leviți și de preoți nu știe ce să răspundă când o întrebă: Unde este acum trupul cel prea curat, care a purtat pe Dumnezeu-Cuvântul nouă luni de zile? Întrebarea aceasta am pus-o unui tânăr preot din recolta seminariilor noastre. Mi-a răspuns: Nu știu!

Atunci ce însemnează această cântare a Bisericii: „Pre Născătoarea de Dumnezeu – cea întru rugăciuni neadormită și întru folosință nădejdea cea neschimbată – mormântul și moartea nu o au ținut, căci, ca pe Maica Vieții, la viață o a mutat Cel Ce s-a sălășluit în pântecul ei cel pururea fecioresc“.

Biserica noastră crede neșovăielnic că trupul Prea Fericitei Fecioare n-a putrezit în țărâna acestui pământ, ci a fost mutat la viață și la nestrăciune de către Fiul ei cel Dumnezeiesc. Înțelegem și primim cu evlavie că Dumnezeu-Cuvântul n-a voit să lase sub robia legilor pământeste trupul din care el însuși și-a luat trup. Adormind pe pământ, în somnul morții, Născătoarea de Dumnezeu s-a deșteptat în ceruri, cu trupul, lângă Fiul ei, Domnul nostru Iisus Christos. Nu este nici o mirare că înaintea acestei mărturisiri, mulți dintre teologii noștri – crescuți aici în patrie, într-o atmosferă volteriană și blasfematorie, și isprăviți în străinătate, în universitățile protestante – vor lăsa pe orbite sprâncene posomorâte. Dar le voi spune cu simplitate: Mutarea Născătoarei de Dumnezeu, cu trupul, la cele veșnice și nestrăciătoare, este un popas între învierea lui Iisus Christos din morți și învierea noastră a tuturor.

Maria a fost mutată la ceruri, cu trupul, fără să vadă stricăciunea. Noi ne vom muta la ceruri, la obșteasca înviere, după ce vom fi cunoscut stricăciunea și ne vom fi risipit în pulberea pământului. Născătoarea de Dumnezeu ne-a întrecut în adormirea ei, fiindcă ne-a întrecut cu totul și în viața ei. Noi murim și putrezim și sufletele noastre adastă – fericite sau nefericite –

învierea trupurilor. Maria a murit, dar n-a putrezit, fiindcă Fiul ei, Cel Ce a înviat cu trupul, n-a voit să lase să putrezească sânul prea fericit care îl purtase (*Luca 11, 27*). Mutarea Mariei, cu trupul, la cele vecinice, este puntea credinței, aruncată nouă peste apele cernite ale morții, este arvuna a doua a nemuririi noastre, este începutul de îndeplinire a învierii noastre, a tuturor!

Christos a înviat din morți cu moartea pre moarte călcând și celor din mormânturi viață dăruindu-le! Cine crede și mărturisește aceasta din toată inima lui, din tot cugetul lui, din toată vârtutea lui, înțelege și primește cu iubire că Maria, în mormântul ei cel de trei zile, a putut să se bucure și s-a bucurat de precăderea cuvenită Maicii Pururea Fecioară!

Adună acum toate aceste elemente și vezi în ce lumină îți apare unul care pretinde că crede în Christos, Dumnezeu Omul, dar nu socotește de demnitatea teologiei lui să ceară rugăciunile Mariei.

Cine își simte genunchii înțepenți înaintea Celei ce poartă pe Iisus Christos, prunc la sân, acela nu crede că Maria este Maică Pururea Fecioară.

Dar cine nu crede că Maria este Maica pururea Fecioară, acela nu poate să mai creadă că Iisus Christos s-a născut fără tată pământesc.

Și cine dă Mântuitorului un tată pământesc, hulește preexistența și dumnezeirea lui Logos! Pentru un atare hulitor, Cuvântul nu s-a făcut trup, mântuirea adusă nouă de Mântuitorul este o iluzie, iar Învierea lui din morți o nebunie.

Se poate om, care să creadă, cu inimă de copil, că Maria a fost și a rămas fecioară, în concepțiune, în naștere și după naștere, și să nu se simtă, în fața ei, robit până la adorare?

Se poate om, care să creadă din tot sufletul că Dumnezeul lumilor văzute și nevăzute, a doua persoană din Sf. Treime, Cuvântul cel Vecinic, s-a împreunat, nedespărțit, în sânul Prea Curatei, cu omul Iisus, conceput de la Duhul Sfânt, și așa Dumnezeu și om, într-o singură persoană, s-a născut din ea în chip miraculos – și să nu se încovoie de evlavie înaintea Celei ce-a purtat în pântec pe Dumnezeu?

Se poate om care s-o mărturisească pe Maria: Maică și Fecioară, Născătoare de Dumnezeu și începătoarea mântuirii noastre și să nu aducă, la picioarele ei, durerile, rugăciunile și închinarea lui?...

Mergi înapoia mea, Satano!... Este peste firea omenească să crezi, să știi și să mărturisești pe Maria: Fecioară pururea Fecioară, Născătoare de Dumnezeu și Împărăteasă preamărită, stând de-a dreapta Fiului, în ceruri – și să nu cazi înaintea ei și să n-o rogi și să nu-i ceri: milostivirile, solirile și rugăciunile ei pentru poverile tale, pentru păcatele tale, pentru copiii tăi, pentru viața ta de aici și cea de dincolo!

XVI

Fostul preot de la Biserica Sf. Ștefan („Cuibu-cu-Barză“) zice în *Apărarea și Mărturisirea sa de credință*: „În ce privește închinarea către Sf. Fecioară Maria și către sfinți, eu stau în formula generală ortodoxă, care sună astfel: Să te închini lui Dumnezeu, iar pe sfinți să-i venerezi... Biserica Ortodoxă a găsit o formulă fericită... În această formulă stau, considerând orice altă învățatură ca străină de adevărata ortodoxie, chiar dacă în sprijinul ei s-ar aduce mărturii considerate infailibile.“

Mărturia unui sinod ecumenic este ea ori nu infailibilă? Sinodul VII ecumenic, deliberând asupra cultului și invocării sfinților, decretează: „Dacă cineva nu mărturisește că sfinții... sunt vrednici de cinste... sau nu cere rugăciunile sfinților, ca ale unora în drept să solescă pentru lume, după tradiția Bisericii, un om ca acesta anathema să fie!“ (Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, trad. franceză, vol. II, p. 671.)

Ce-i pasă lui Teodor Popescu! El stă pe cel mai curat teren ortodox! El a găsit o „formulă fericită“ și toată ortodoxia, în cap cu sinodul VII ecumenic, nu poate să-l mai scoată din formula lui... ortodoxă! „considerând orice altă învățatură ca străină de adevărata ortodoxie, chiar dacă în sprijinul ei s-ar aduce mărturii considerate infailibile“.

De unde trebuie să tragem concluziunea că, chiar din secolul al optulea d.Ch. și chiar la sinodul VII ecumenic (787), adevărata ortodoxie dispăruse și că ea ne-a sosit iarăși în zilele iluminării lui Teodor Popescu.

„În sprijinul teoriei cu intervenția sfinților se aduce mereu exemplul că pentru a ajunge la ministru sau la rege, ai nevoie de protecția altora, protecție care-ți prinde foarte bine...“ Cine a putut să fie acel Figaro în teologie, care i-a prezentat așa bietului

Teodor Popescu rațiunea invocării sfinților! Explicări triviale și obscurantiste, roadele acestei epoci de vulgaritate materialistă și de ignoranță teologică!

Totuși, Teodor Popescu are dreptate când scrie (în *Expunerea sa pe larg*): „...abuzul... cu închinarea la sfinți și cu intervențiile lor la Dumnezeu a luat așa de mari proporții, cu acatistele, paraclisele, icoanele făcătoare de minuni și altele, încât a schimbat aproape cu totul caracterul activ și moralizator al bisericii, transformându-i menirea, pentru ca în schimb preoții să poată câștiga bani din rolul ce și-l dau de intermediari, pentru îndeplinirea dorințelor oamenilor de către sfinți, sau de către vreo icoană făcătoare de minuni... Cine nu vede că, prin sistemul acesta, bisericii i se schimbă cu totul rostul ei, iar renașterea și învierea religioasă devin ca și imposibile?...“

Aici Teodor Popescu are dreptate. Abuzul, pervertirile și specula cari s-au cuibărit în Biserică, grație acelor fii ai neghinei, sămănați noaptea de diavolul, sunt profund întristătoare. Dar păcatele și răutățile noastre omenești nu pot să roadă și să coclească vasele cele vecinice! Învățătura Bisericii rămâne sfântă și neatinsă, deasupra pângăririlor mele și ale vremii mele! Cum putem să punem în discuție sau să sfărâmăm ceea ce au stabilit Sfinții Părinți și sinodul VII ecumenic, pentru cuvântul că unii preoți (oricât de mulți ar fi) din Biserica Românească, în zilele de față, pervertesc principiul intercesiunii sfinților și-și adună arginți blestemați? Pentru că pământul este plin de urâciune, de răutate și de minciună, trebuie să dăm jos din ceruri Frumosul, Binele și Adevărul! În loc să luptăm ca să reeducăm ori (dacă nu se poate), să izgonim pe cei ce necinstesc, speculează, pângăresc sfânta noastră credință și dogmele dumnezeiești, ar trebui – după nechibzuitii noștri inovatori – să scoatem dogmele drept vinovate și să ne apucăm să le reformăm!

E foarte adevărat: în Biserica de azi, niște slujitori josnic materialști, fără educație, fără suflet, fără credință, fără altă învățatură decât sârmanul *Tipic* din seminar și o vagă și rece (adeseori negativă) inițiere teologică, fac bani cu principiul sfânt că fericirii în ceruri solesc pentru noi, cei ce, pe pământ, în rugăciunile noastre îi facem solitorii noștri. Ce urmează de aici? Că trebuie să desființăm dogma! Adică trebuie să desființăm legea, pentru că se ivesc și oameni, răi și dezordonați, cari strică legea. E înțelept așa ceva? Nu trebuie să zicem și să facem mai

degrabă ca niște oameni cu minte: să păstrăm legea cu severitate și să pedepsim exemplar pe cel ce o calcă?

Teodor Popescu și alții ca el vor să șteargă din dogmatica creștină ortodoxă – constituită și pecetluită de sinoadele ecumenice – invocarea sfinților, fiindcă văd cum preoții din București abuzează de acatiste și de icoanele făcătoare de minuni!

Din nefericire, nu e vorba numai de o naivitate sau de o logică simplistă, ci este vorba de lepădarea dogmaticii noastre ortodoxe, în favoarea celei protestante. Protestanții n-au sfinți. Ei nu admit (pentru speciale cuvinte dogmatice) că omul poate să ajungă sfânt. Deci, cum o să ceară sfinților să se roage pentru ei, când, după capul lor, sfinți și sfințenie nu există? Tot așa crede și Teodor Popescu & Co.

Iubite frate în Christos, toată această rătăcire protestantă, cu aruncarea cultului sfinților, vine din slăbirea credinței sau mai vartos din necredința în Sfânta Euharistie. Pentru cine crede integral în Sfânta Euharistie, invocarea sfinților este un corolar firesc și fericit. Pentru cel ce are îndoieli sau a căzut în apostazia euharistică, invocarea sfinților nu mai are nici un înțeles, ba încă i se pare anarhică și scandaloasă.

Ce zice Mântuitorul? „Eu sunt pâinea cea vie care s-a pogorât din cer; de va mânca cineva din pâinea aceasta va fi viu în veac; și pâinea pe care eu voi da-o trupul meu este, pe care îl voi da pentru viața lumii” (Ioan 6, 51). – „Aceasta este pâinea care din cer s-a pogorât (nu ca mana pe care au mâncat-o părinții noștri și au murit), cea ce va mânca pâinea aceasta va fi viu în veac” (Ioan 6, 58). Iar în ajunul supremei jertfe de pe Golgota, Dumnezeuul nostru Răscumpărător instituiește și ne lasă – „faceți aceasta întru pomenirea mea” (Luca 22, 19) – taina Trupului și a Sângelui său, care este, prin insondabilă minune, chiar jertfa de pe Golgota: „Luați, mâncați, acesta este trupul meu, carele se frânge pentru voi, spre iertarea păcatelor... Beți dintru acesta toți; acesta este sângele meu, al legii celei nouă, carele pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor!”

De aproape 1900 de ani, noi, următori poruncii și cu puterea preoției pe care ne-a dat-o chiar în seara Cinei celei de Taină („faceți aceasta întru pomenirea mea”), săvârșim Sfânta Euharistie și ne împărtășim cu Trupul și cu Sângele Mântuitorului. „Și în fiecare zi, cu stăruință și într-un cuget, erau în templu și frângeau pâinea prin case și-și luau hrana cu bucurie și întru nevinovăția

inimii” (Faptele Ap. 2, 46). Așa a început Biserica Creștină și așa va dăinui până la sfârșitul veacului.

Ce este Biserica față cu Mântuitorul? „Voi sunteți trupul lui Christos și mădulare, fiecare în parte” (1 Corinteni 12, 27). – „Căci precum trupul unul este, deși are mădulare multe, iar toate mădularele trupului, cu toată mulțimea lor, alcătuiesc un singur trup: așa este și Christos” (1 Corinteni 12, 12). – „Nimeni vreodată nu și-a urât trupul său, ci fiecare îi hrănește și îl încălzește, precum și Christos Biserica, fiindcă suntem mădulare ale trupului lui, din carnea și din oasele lui” (Efeseni 5, 29-30). Evident, pentru dumnezeiescul cuvânt al Sfintei Euharistii: „O pâine este, un trup suntem și noi cei mulți, căci toți ne împărtășim dintr-o pâine” (1 Corinteni 10, 17). – „Așa și noi cei mulți suntem în Christos un trup, iar fiecare dintre noi mădulare suntem unii altora” (Romani 12, 5). – „Pentru aceea, lepădând minciuna, grații adevărul, fiecare cu aproapele său, căci unul altuia suntem mădulare” (Efeseni 4, 25).

Iată ceea ce suntem în Biserica Mântuitorului, participând la Sfânta Euharistie: mădulare suntem unul altuia. Între noi toți, cei ce primim pe Domnul Euharistic, există o intimă și inefabilă legătură. Alcătuind toți trupul Mântuitorului – el fiind capul Bisericii (Efeseni 1, 22) – suntem noi între noi ca și membrele aceluiași trup, unele față cu altele.

Dar în Biserica lui Christos, deși moartea a fost domolită și dezarmată, totuși adormim în fiecare zi. Apostolii, martirii, cuvioșii, creștini fruntași, ca și creștinii de rând, păcătoși mici și păcătoși mari au trecut mereu spre locașurile vecinice – unii ca să se bucure și alții, ca să-și ia pedeapsa întristării și a remușcării, în așteptarea învierii trupurilor și a judecății definitive. I-a scos, oare, moartea pe Apostoli, pe martiri, pe cuvioși, – pe sfinții invocați de noi – din trupul mistic al lui Iisus Christos? A încetat, oare, legătura lor cu noi și comunitatea noastră a tuturor, ca mădulare ale lui Christos, prin faptul că ei nu mai sunt în trup, iar noi încă suntem? Dimpotrivă! „Pentru că sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpânirile, nici ce este acum, nici ce va să fie, nici puterile înălțimei, nici puterile genunei și nici o altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu cea întru Iisus Christos, Domnul nostru!” (Romani 8, 38-39). Sfinții în ceruri sunt, prin excelență, mădularele Bisericii lui Iisus Christos. Biruitori în ceruri sau luptători pe pământ, noi toți cei ce mărturisim și primim pe Domnul Euharistic, unii altora

suntem mădulare. Dar aceasta nu poate s-o simtă cu adevărat, și s-o mărturisească decât acela care crede și primește, din toată inima, că Sfânta Euharistie însemnează Iisus Christos întreg, cu toată omenirea lui și cu toată dumnezeirea lui. În Iisus Christos Euharistic trăim toți de-a pururi și suntem inefabil uniți laolaltă, cei din cer cu cei de pe pământ. „Fie că trăim, fie că murim, suntem de-a pururi cu Domnul“ (*Romani* 14, 8), căci el nu este Dumnezeuul morților, ci al viilor (*Luca* 30, 38).

Jignitoarea și grosolana obiecțiune: „Sfinții în ceruri n-au devenit dumnezei ca să poată auzi rugăciunile oamenilor din feluritele părți ale pământului“ – dovedește o totală ignoranță sau o oarbă necredință în Sfânta Euharistie, dacă nu pe amândouă deodată. Nu ne aud sfinții, când îi facem mijlocitorii noștri? Dar ei sunt cu noi, de-a pururi, în același Iisus Christos! – sfinții *Noului Testament*, prin Sfânta Euharistie, sfinții *Vechiului Testament*, prin smulgerea lor din iad!

Cum poate să săvârșească un preot ortodox de atâtea ori Sfânta Proscomidie și să nu prindă nimic din admirabila lecțiune mistică pe care i-o dau „Cele nouă cete“, așezate de-a stânga Sf. Agneț? – măcar că dumnezeiasca prefacere nu se întinde și asupra părțicelilor corespunzătoare.

Pe aceeași eternă temelie a Sf. Euharistii este întemeiat și cultul nostru pentru frații noștri cei adormiți în păcate, – mai mari, mai mici; dar nu păcate împotriva Duhului Sfânt. De ce se roagă Biserica pentru cei adormiți în păcate, dar împărtășiți și fii ai Bisericii? Fiindcă sunt mereu în legătură cu noi și rugăciunile Bisericii și Sfânta Jertfă de la Altar sunt, pentru ei, rouă și răcoare, până când Iisus Christos se va milostivi de ei și-i va ierta.

„Rugăciunile noastre pot să aibă o înrăurire imediată asupra sufletelor celor răposați, cu condiția ca aceștia să fi adormit întru adevărata credință și întru adevărata căință, cu alte cuvinte: într-o intimă uniune cu Biserica și cu Domnul Iisus Christos, pentru că, în acest caz, cu toată depărtarea lor vizibilă, de noi, ei urmează înainte să facă parte cu noi din acest unul și același trup al lui Iisus Christos (*Efeseni* 1, 23; *Coloseni* 1, 18). Între mădularele acestui trup trebuie neapărat să se păstreze simpatie și influență reciprocă, precum se întâmplă, firește, între toate mădularele trupului nostru“ (*1 Corinteni* 12, 26). (Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, trad. franceză vol. II, pag. 713):

Sfinții Părinți sunt unanimi în credința că toți cei ce au adormit ca fii ai Bisericii, pocăiți și împărtășiți, primesc negrăită ușurare

din rugăciunile Bisericii și din Sfânta Jertfă, adusă pentru ei. Fericitul Augustin, ca să-l luăm pe el, spune: „...Hoc enim a patribus traditum universa observat Ecclesia, ut pro eis *qui in corporis et sanguinis Christi communionem defuncti sunt*, cum ad ipsum Sacrificium loco suo commemorantur, oretur...“ (Macarie, același volum, p. 712).

Protestanții, tăgăduind Sfânta Euharistie, și ca taină și ca jertfă, au ajuns, în chip fatal, să lepede și rugăciunile cele către sfinți și rugăciunile cele pentru morți. Reformatorii englezi, bunăoară, când au calvinizat Biserica Angliei, și i-au dăruit Billul celor 39 de articole, au putut să conceapă un articol ca articolul 31: „Sacrificiul lui Christos adus o dată este... desăvârșită răscumpărare, propiație și satisfacție, pentru toate păcatele întregii lumi și original și actual și nu mai există altă satisfacție pentru păcate decât singură aceasta. Drept aceea, sacrificiile liturghiilor, la cari se zice obicnuit că preotul a jertfit pe Christos, pentru vii și pentru răposați, spre dezlegarea pedepselor sau a crimelor erau fabule blasfematorii și amăgiri primejdioase.“ La fel cu toți protestanții, calviniștii englezi au lepădat, în art. 22 și invocarea sfinților.

Dar scris este: „Dumnezeu prinde pe înțelepți întru viclenia lor. Și iarăși: Dumnezeu cunoaște gândurile înțelepților că sunt deșarte!“ (*1 Corinteni* 19, 20). Acești înțelepți ai Reformei, Luther, Calvin, Zwingli, Enric VIII..., cari au aruncat rugăciunile pentru răposați, au fost prinși întru viclenia lor și greu rușinați de Dumnezeu, acum în urmă, în zilele marelui război. *Toți urmașii lor protestanți și dintr-o tabără războinică și din cealaltă au restabilit rugăciunile pentru morți!*

Se găsesse pe calea cea bună! Am semne că măcar unii dintre ei vor restabili și rugăciunile către sfinți.

XVII

Înțelegi acum, iubite frate, de unde vine veștejirea rugăciunilor către sfinți? Înțelegi de unde vine scuturarea rugăciunilor pentru morți? Din tăgăduirea și din uscarea, în conștiința preoților noștri (apostați sau pe cale de apostazie) a dumnezeiescului trandafir balsamic al Sfintei Euharistii! Cum o să mai pricepi și să mai practici (afară doar de speculă) rugăciunile către sfinți și rugă-

ciunile pentru răposați, când inima ta este o glastră pustie de Domnul Euharistic!

O altă dovadă tot atât de puternică despre apostazia euharistică a acestor teologi și a celor de un gând cu ei este pretențiunea lor – și copilărească și absurdă – cum că ei sunt mântuiți și siguri de mântuirea lor. „– Spune-mi: Ești mântuit?... Eu sunt mântuit!“ Dar mai întâi citește, iubite frate, paragraful 20 din excelenta *Symbolică* a lui I.A. Möhler (Ed. X, Regensburg, 1921): *Ueber die Gewissheit der Rechtfertigung und Seligkeit* și vezi cari sunt premisele (exprimate sau ascunse) ale acestei extravagante.

Teodor Popescu se nevoiește într-o predică întreagă: *Poate cineva să spună ca e mântuit (Iisus vă cheamă, pp. 253-264)* să ne convingă că credinciosul trebuie să fie sigur, chiar de pe acum, de mântuirea lui.

– D-ta unde crezi că mergi (după moarte)? l-au întrebat o dată niște doamne catolice. (*Iisus vă cheamă, p. 74.*)

– La Iisus Hristos în care cred – a răspuns naivul neofit al lui D. Cornilescu, fără să bănuiască ce beciuri calvino-luterane are sub picioare, când rostește asemenea temeritate.

„În legătura cea mai intimă cu învățătura despre credință stă, în sistemul protestant, convingerea că credinciosul trebuie să fie desăvârșit de încredințat despre justificarea sa înaintea lui Dumnezeu și despre fericirea sa viitoare“ (Möhler, p. 191).

Cu același curaj și cu aceeași nevinovăție, spune Teodor Popescu și în analogiile sale către I.P.S. mitropolit primat: „Numai cine nu s-a lămurit în privința mântuirii și n-a căutat să fie mai întâi el mântuit și apoi să aducă pe alții la mântuire (numai acela) n-a putut să constate adevărul acestor spuse...“ Și Melancthon se face garant pentru Teodor Popescu: „Hanc certitudinem fidei nos docemus requiri in Evangelio“ (Möhler, p. 191).

Tot în cartea sa de predici Teodor Popescu mai spune: „*Clar și faptul că ne aflăm aici mântuiți și nemântuiți, oameni cari au iertarea și alții cari n-o au, este un semn de la Dumnezeu*“ (p. 226). Așadar, înaintea lui T. Popescu, când predica, credincioșii din biserică se împărțeau în mântuiți și nemântuiți! Iar el, predicatorul, se înțelege, făcea parte dintre cei dintâi.

Sf. Pavel, scriind filipenilor, le dădea alt exemplu și altă învățatură: „Fraților, eu pe mine însumi până acum nu mă socotesc a fi ajuns. Dar una fac: uitând cele ce sunt în urma mea, mă întind cât pot spre cele dinainte, alerg la semn, la răsplata dumnezeieștei chemări de sus, întru Christos Iisus“ (*Filipen 3, 13-14*). Iar un stih

mai sus, Sf. Pavel scria: „Nu că am și apucat (răsplata) ori că sunt desăvârșit, dar alerg după ea s-o cuceresc, întrucât cucerit am fost și eu de către Christos Iisus“.

Ce însemnează atunci această idee năstrușnică: eu sunt mântuit! Tu nu ești mântuit! Este un simplu camuflaj al monstroasei păreri a lui Calvin că Dumnezeu a predestinat, în chip absolut pe unii la mântuire, iar pe alții la pierzanie, hărăzindu-le unora desfătărilor raiului, iar celorlalți poruncile iadului. Presumpțiunea: sunt mântuit! este pur și simplu echivalentă cu afirmarea: Dumnezeu m-a predestinat, fără condiții, să văd lumina feței lui. Aici stă ascunsă toată siguranța unei atari pretenții (altfel nebu-nească și protivnică *Sfintei Scripturi*). Möhler zice: „Uebrigens hat diese Gewissheit die absolute Prädestination und die Lehre dass Gottes Gnade nur in den Auserwählten wirke zu ihrer Voraussetzung...“ (pag. 192).

Există în învățătura lui Teodor Popescu un al doilea camuflaj, dar despre care bietul om nu are nici o idee, fiindcă el a adoptat teologia lui Cornilescu cu toptanul, fără să discearnă, fără să discute. Este vorba de celebra *sola fides* protestantă. Ne mântuim numai prin credința în Iisus Christos!... „Et quidem neque contritio, neque dilectio, neque ulla alia virtus, sola fides est illud instrumentum, quo gratiam Dei, meritum Christi et remissionem peccatorum apprehendere et accipere possumus“ (Möhler, p. 158, nota 3). Și Teodor Popescu repetă și el lecția învățată, firește nu de la Melancthon, ci de la Cornilescu: „Eu spun fiecărui om în parte: Omule, ești un păcătos pierdut! Hristos pentru păcătoși a murit, ca să-i mântuiască. Crezi tu cu adevărat în el? Ești mântuit. Nu crezi? Ești pierdut“. Așadar, *sola fides!* Neque contritio, neque dilectio!

Möhler ne tâlcuiește ce însemnează *sola fides*: protestanțiisusțin că între păcatele venale și păcatele de moarte nu există o deosebire intimă și esențială, de vreme ce... toate păcatele părăsc pe om înaintea lui Dumnezeu în același fel, oricum ar fi ele, și toate sunt vrednice de moartea vecinică. Singura și hotărâtoarea deosebire a păcătoșilor, înaintea lui Dumnezeu, vine din credința în meritele lui Christos; dacă omul crede și câtă vreme crede, toate păcatele lui – zic protestanții – sunt păcate iertările, după cum, dimpotrivă, fără această credință nici un păcat nu i se iartă, căci, în fond, necredința este singurul păcat“ (pag. 137).

Teodor Popescu, fără să-și dea seama că siguranța mântuirii de la „Cuibu-cu-Barză“ purcede din predestinația absolută a lui

Calvin, iar credința care mântuiește, este *sola fides* a lui Luther, se dedă, în predicele sale, la lungi și puerile evoluții împrejurul textului: „Iartă-ți-se păcatele tale!... Credința ta te-a mântuit, mergi în pace“ (*Luca 7, 48-50, Păcătoasa iertată*).

Iată ce-a zis Mântuitorul! (zice Teodor Popescu) această sentință este aplicabilă, în toate zilele, tuturor celor ce vor crede ca acea femeie păcătoasă. Crezi ca ea? Ești iertat și mântuit: Mergi în pace!

Răspunsul cel sănătos și ortodox e foarte clar: Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos când a rostit sentința lui: „Iartă-ți-se ție păcatele tale... Credința ta te-a mântuit!...“, el vedea, ca un Dumnezeu ce este, toate zilele viitoare și toate faptele pe cari avea să le mai facă cel iertat. Dar noi oamenii, cari nu știm ce va mai fi cu noi până mâine, cum putem să ne însușim asemenea sentințe și să ne rostim, pentru noi sau pentru alții, în locul lui Dumnezeu? Sunt mântuit! Ești mântuit, – este o impie temeritate și un predestinaționism calvinesc camuflat!

Învățătura *Sf. Scripturi*, în acest punct, este cu totul alta decât afirmă școala protestantă, printr-o sacrilege impietare asupra atotștiinței și asupra tribunalului lui Iisus Christos. *Sf. Pavel* scrie filipenilor (2, 12): „Deci, iubiții mei... cu frică și cu cutremur mântuirea noastră o lucrați“. De unde se vede că *Sf. Pavel* nu amăgea pe neofiii săi cu sofisme protestante. Am văzut mai sus că tot filipenilor le spune *S. Pavel*, de data asta despre sine: „Nu că am și apucat răsplata, ori că sunt desăvârșit, dar alerg după ea s-o cuceresc, întrucât cucerit am fost și eu de către Iisus Christos“. Înțelepciunea *Vechiului Testament* spune de asemenea: „Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei et tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit“ (*Ecclesiastul 9, 1*) – Așadar, în viața aceasta nu putem să știm niciodată, cu certitudine, dacă suntem pe placul Domnului sau nu suntem. *Sf. Pavel* spune, într-altă parte, tot despre sine: „Îmi chinuiesc trupul meu și îl supun robiei, ca nu cumva propovăduind altora eu însumi să mă fac netrebnic“ (*I Corinteni 9, 27*). Ceea ce însemnează că dumnezeiescul apostol nu cuteza să afirme, cu impudoria protestantă: Sunt sigur de mântuirea mea!

Cetim în *Sfânta Evanghelie* de la Matei (19, 24-26): „Și iarăși grăiesc vouă: Mai lesne este a trece cămila prin urechile acului decât bogatul a intra într-o împărăția lui Dumnezeu. Iar ucenicii lui auzind s-au îngrozit foarte zicând: Dar cine poate să se mântuiască? Iar Iisus căutând la ei a zis: La oameni aceasta este cu

neputință, dar la Dumnezeu toate sunt cu putință!“ De unde rezultă cu evidență că mântuirea noastră este o taină înfricoșată, pe care Dumnezeu o păstrează întru a sa atotputernicie, până în ceasul cel mare al morții noastre și mai vărtos al obșteștii judecării, când fiecare își va lua plata întreagă. Dacă, petrecând cu noi în lume, el a spus de mai înainte câtorva: „credința ta te-a mântuit!“ – slavă milostivirii și atotștiinței lui! *Numai el poate să rostească atari sentințe*. Noi ceilalți trebuie să ne rugăm, să stăruim, să lucrăm cu frică și cu cutremur mântuirea noastră, lăsând prezumțiunile nebunești pe seama protestanților.

I.A. Möhler zice cu mare dreptate: „Desigur că, după cuvântul Apostolului (*Romani 8, 16*), Duhul mărturisește duhului că suntem fiii lui Dumnezeu, dar această mărturie este ceva atât de gingaș și are nevoie de o cultivare atât de gingașă, încât credinciosul, dându-și seama de nevrednicia și de fragilitatea sa, nu se apropie de ea decât cu sfială și de-abia cutează s-o primească în conștiința sa. Este o bucurie sfântă care se ascunde de ea însăși și pentru sine însăși vrea să rămână taină și cu cât mai sus stă credinciosul cu atâta el este mai smerit și cu atâta mai puțin va cuteza – fără de revelație extraordinară – să se laude cu o certitudine care este adânc nepotrivită cu nesiguranța și cu nestatornicia celor pământești“ (pp. 195-196).

În sfârșit, zice Möhler, foarte nimerit: „Socotesc că în vecinătatea unui om, care declară, fără să mai țină seamă de nimic, că el este sigur de mântuirea lui, pe mine unul m-ar apuca frica și n-aș putea să mă feresc de gândul că stau în fața unei farse diavolești“ (p. 197).

XVIII

Ți-am spus, iubite frate, că această impie prezumțiune: „Sunt mântuit! Ești mântuit!“ izvorăște, în ultimă analiză, din apostazia euharistică. Protestanții și emulii lor, vechi și moderni, nu mai cred că în S-ta Euharistie noi avem și noi ne împărtășim cu însuși Iisus Christos după toată a lui dumnezeire și după toată a lui omnire.

Noi credem că Iisus Christos ne-a izbăvit pe cruce din blestemul strămoșesc. Noi credem că Iisus Christos, Fiul lui Dumnezeu, ne-a împăcat cu Dumnezeu și ne-a redeschis Paradisul. Noi cre-

dem că întru Sângele Mielului spălăm, albim vestmintele noastre (*Apocalips 7, 14*). Tot așa cred și protestanții, sau cel puțin așa credeau odinioară bătrânii și căpeteniile lor. Dar iată care este profunda deosebire dintre ei și noi:

Ei spun (ca englezii calviniști, în art. 31): Sacrificiul lui Iisus Christos, adus o dată, este desăvârșită răscumpărarea, propiație și satisfacție... Christos s-a răstignit pentru noi, și cu scump sângele lui ne-a plătit de datoria cea de la început...

Noi le răspundem: Foarte bine! Sângele lui Christos ne-a izbăvit și ne izbăvește. Dar ce s-a făcut acest sânge scump, care a curs pe Cruce, pentru noi?

Protestanții spun: A curs, atunci, pe Cruce, a șters păcatele noastre (originar și actual) și cu atâta totul a fost deplin. *Consummatum est!* (*Ioan 19, 30*).

Noi adăogăm (și cu aceasta stăm pe vecinicele temelii ale Ortodoxiei): – Acel sânge scump, care a curs pe cruce pentru noi, a rămas la noi, în Sf. Altar! Acel trup adorabil care a fost pironit pe Cruce, de ostașii lui Pilat, a rămas și este de-a pururi la noi, în Sfânta Euharistie! Și nu numai trupul, dar Iisus Christos întreg, Dumnezeu desăvârșit și omul desăvârșit. În S-ta noastră Liturghie, când ne rugăm, ne cucerim, și binecuvântăm Sfintele Daruri – „Și fă adică pâinea aceasta cinstit trupul Hristosului tău, iar ce este în potirul acesta cinstit sângele Hristosului tău, prefăcându-le cu Duhul tău cel Sfânt“ – noi săvârșim minunea minunilor, adică dumnezeiasca transubstanțiere! Același Iisus Christos care a pățimit pentru noi de bunăvoie, același Iisus Christos care s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui – este acum de față și se odihnește pe S-ta Masă, în vălurile euharistice!

Aici începe nenorocirea protestanților! Reformatorii lor au pornit să se tocmească negustorește asupra acestui adevăr capital al credinței noastre integrale că Iisus Christos din ceruri este identic cu Iisus Christos din S-ta Euharistie și tot făcând fel de fel de distincțiuni și de rezerve au ajuns să exileze de pe pământ pe Domnul Euharistic. Chiar anglicanii episcopali, cari pretind că nu sunt protestanți, spun și scriu această blasfemie: „The natural Body and Blood of our Saviour Christ are in Heaven, and not here...“ (*The Book of common Prayer*, notele explicative la cap. The Communion).

Sub acest pisc, august și fericit, încununat cu omătul desăvârșitei noastre credințe ortodoxe, stau rupte și prăbușite, mai sus

sau mai jos, mai clare sau mai întunecate, pozițiile protestante, pierzându-se ici și colo în prăpăstiile raționaliste.

Ai săvârșit, iubite frate, de atâtea ori Sfânta Liturghie. Vreau să cred că niciodată n-ai trecut cu vederea, ci ai cetit riguros canonul împărtășirii, obligator pentru preotul care vine să aducă Sfânta Jertfă și pentru orice creștin care vrea să se cuminece. Să recitim rugăciunea întâia, a Marelui Vasilie:

„Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, cela ce ești izvorul vieții și al nemuririi, Făcătorul a toată făptura cea văzută și cea nevăzută, Fiul Tatălui celui fără de început, cel ce ești împreună vecinic cu dânsul și împreună fără de început, carele, pentru multa bunătate, în zilele cele de apoi, te-ai îmbrăcat în trup și te-ai răstignit, și te-ai jertfit pentru noi cei nemulțumitori și cu nărav rău și cu sângele tău ai înnoit firea noastră cea stricată prin păcat, – însuși, împărate, cela ce ești fără de moarte, primește și pocăința mea a păcătosului și pleacă urechea ta către mine și ascultă graiurile mele, că am greșit, Doamne; greșit-am la cer și înaintea ta și nu sunt vrednic a căuta spre înălțimea slavei tale, că am mâniat bunătatea ta, călcând învățăturile tale și neascultând poruncile tale. Ci tu Doamne, fiind fără de răutate, îndelung răbdător și mult milostiv, nu m-ai dat pre mine să pier cu fărădelegile mele, în tot chipul așteptând întoarcerea mea. Că tu ai zis, Iubitorule de oameni, prin Proorocul tău: «Cu vrere nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu»; că nu vrei, Stăpâne, să pierzi făptura mâinilor tale, nici voiești pierderea omenească, ci «vrei să se mântuiască toți și să vie întru cunoștința cea adevărată». Pentru aceasta și eu, măcar de nu sunt vrednic cerului și pământului și acestei vieți trecătoare, supunându-mă pre mine cu totul păcatului și făcându-mă rob dezmiertător și spurcând chipul tău; ci fiind făptura și zidirea ta, nu mă deznădăjduiesc de a mea mântuire, ticălosul, ci nădăjduindu-mă spre milostivirea ta cea fără de număr, viu. Pentru aceasta mă primește și pe mine, Iubitorule de oameni Hristoase, ca pre curva și ca pre tâlharul, ca pre vameșul și ca pre fiul cel curvar, și ridică sarcina cea grea a păcatelor mele. Cela ce ai șters păcatul lumii ai tămăduiești neputințele omenești. Cel ce chemi către tine pre cei osteniți și însărcinați și le faci odihnă. Cela ce n-ai venit să chemi pre cei drepti la pocăință ci pre cei păcătoși, curățește-mă de toată spurcăciunea trupului și a sufletului. Învață-mă să săvârșesc sfințire întru frica ta, ca întru curata mărturisirea științei mele, primind păticia Sfințeniilor tale, să mă

unesc ca Trupul și ca Sângele tău cel sfânt și să te am pre tine viețuind și petrecând întru mine, cu Tatăl și cu Sfântul tău Duh. Adevărat! Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul meu, să nu-mi fie mie spre osândă împărțășirea preacuratelor și de viață făcătoarelor tale Taine, nici să fiu slab la suflet și la trup, pentru că mă împărțășesc cu dânsule cu nevrednicie, ci-mi dă mie până la sfârșitul vieții, fără de osândă a primi partea Sfințeniilor tale, spre împărțășirea Duhului Sfânt, spre călătoria vieții de veci și spre răspuns bine primit la înfricoșatul Județul tău, ca și eu, dimpreună cu toți aleșii tăi, să fiu părtaș bunătăților tale celor nesticăcioase, care ai gătit celor ce te iubesc pre tine, Doamne, întru cari ești preaslăvit în vecii vecilor, Amin.“

Mai putem să adăogăm vreo vorbă la această puternică și integrală mărturisire a credinței noastre? Vom observa numai atâta că pe când Marele Vasilie nu se deznădăduiește de a sa mântuire, reformatorii de la „Cuibu-ca-Barză“ sunt cu totul siguri de mântuirea lor. De ce? Fiindcă ei stau în fața unui Christos teoretic și blafard, suit la ceruri acum 1900 de ani! Marele Vasilie și noi cu el stăm, la Sf. Altar, chiar în fața lui Iisus Christos, Răstignitul lui Pilat, și cu Trupul lui, și cu Sângele lui ne împărțășim, vibrând din toată ființa noastră. În fața unei cărți, unde stă scrisă *Sfânta Evanghelie*, poți să te amăgești și să te îmbeți cu fanfaronada că ești sigur de mântuirea ta. Dar în fața viului și înfricoșatului Dumnezeu, care este foc și jeratic („iată s-a atins de buzele tale și va șterge fărădelegile tale și păcatele tale va curăți“ – *Isaia 6, 7*), toată biata ta făptură omenească se cutremură și se recunoaște pulbere și nevrednicie!

Apostazie euharistică – este în fond toată această arogantă pretenție cu siguranța mântuirii! Ești sigur de mântuirea ta?... Atunci când ai veștejit Sfânta Liturghie și ai vândut pe Domnul Euharistic! Altfel, în umilința, în frica, în zdrobirea de noi înșine și în recunoștința înfinită cu care primim Trupul lui și Sângele lui, fanfaronada protestantă este, în același timp, și grosolanie și nelegiuire. Ești sigur că ești mahnit, când vii să mănânci foc și jeratic?... Vom vedea-o, pe urmă, la ceasul cel înfricoșat!

Da, da! Nădăduim, așteptăm, credem, cu încordarea tuturor rugăciunilor noastre, că vom fi mântuiți. Și zguduți și fericiți ne împreună cu Iisus Christos Euharistic, dar care fervent al Sfintei Euharistii ar putea să exclame cu trivialitate: „Eu sunt sigur de mântuirea mea!“ E ca și cum, într-un moment de sublimă simțire, când mai mulți laolaltă privesc, fermecați și tăcuți, o priveliște

pitorească sau morală, unul dintre ei ar scăpa o nerozie. Dar bieții protestanți se extaziază și se scaldă în lumina unor false diamante, fiindcă Diamantul cel adevărat nu mai este la ei!

În nemuritoarea carte *Urmarea lui Iisus*, cetim: „Curăția îngerilor dacă ai avea-o și sfințenia Sf. Ioan Botezătorul și tot nu ai fi vrednic să primești, nici să te atingi de Sf. Împărțășanie!“ (cartea IV, cap. 5). Iată adevăratul dreptar, iată dumnezeiasca oglindă în care trebuie să te privești și apoi să spui dacă te simți și te crezi mântuit. Este de prisos să mai stăruiesc. Ai simțit adevărul. Certitudinea mântuirii protestante stă în raport invers proporțional cu credința în Taina Sf. Altar.

XIX

Iubite frate întru Domnul, mai rămâne să ne lămurim asupra unui singur punct. Frăția ta îmi scrii: „E vorba de *Biblia* tradusă de D. Cornilescu, pe care Sf. Sinod a eliminat-o din circulația comunității ortodoxe, pe motivul că ar fi o lucrare făcută cu tendințe protestante... Și acum, deoarece am aflat că Prea Cucernicia voastră ați procurat Sf. Sinod dovezile convingătoare despre tendințele protestante ale traducerii lui Cornilescu, am venit, anume, la P.C. voastră spre a vă ruga să-mi arătați și mie acele locuri din traducere, cari în adevăr să mă convingă despre lipsa de bună-credință a autorului...“

Iubite frate, am vorbit cândva, în ziare, despre lucrarea lui D. Cornilescu și am recunoscut că are anumite merite. Deși cu puțin simț literar, totuși Cornilescu a izbutit să ne dea o traducere curgătoare și cât se poate de înțeleasă. Dacă nu ar fi avut alte defecte decât trivialitatea unor cuvinte și unor expresii pe cari Cornilescu – *franchement illettré* – nu s-a sfiit să le întrebuințeze în traducere, traducerea aceasta ar fi putut să fie tolerată și cu vremea îmbunătățită.

Din nefericire, opera lui Cornilescu este tendențioasă și eretică. El a căutat să introducă în traducere concepțiile și teoriile sale protestante. În privința aceasta, socotesc că Cornilescu a dovedit o cutezanță pe care n-am mai întâlnit-o la nici unul din traducătorii moderni ai *Sfintelor Scripturi*.

Convingerile sale protestante îl fac pe Cornilescu să execute niște manevre curioase, ori de câte ori întâlnește în *Biblie* cuvintele: *drept, dreptate, justus, justitia* (dikaios, dikaiosyne, tzadik, tzedakah...). Foarte rar lasă Cornilescu la locul lor aceste cunoscute, tradiționale, cinstitute cuvinte: *drept, dreptate*. De obicei el le înlocuiește cu: *neprihănit, neprihănire*; sau: *cel ce duce o viață sfântă, viață sfântă*; sau: *cel ce este într-o stare a omului după voia lui Dumnezeu, o stare a omului după voia lui Dumnezeu...* Aceste perifrize, pentru *drept și dreptate*, fojgăiesc în traducerea lui Cornilescu:

Romani 4, 2-5: „Dacă Avraam a fost pus într-o stare după voia lui Dumnezeu, prin fapte, are cu ce să se laude, dar nu înaintea lui Dumnezeu. Căci ce zice *Scriptura*? «Avraam a crezut pe Dumnezeu și credința aceasta i-a fost socotită ca o stare a omului după voia lui Dumnezeu.» Însă celui ce face fapte, plata cuvenită lui i se socotește nu ca un har, ci ca ceva datorat; pe când celui ce nu caută să pună înainte faptele lui, ci crede în Cel Ce pune pe păcătos într-o stare după voia Lui, credința pe care o are el îi este socotită ca o stare a omului după voia lui Dumnezeu.“

Romani 9, 30-31: „Deci, ce vom zice? Neamurile, cari nu umblau după o stare a omului după voia lui Dumnezeu, au căpătat starea aceasta... pe când Israel care umbla după o lege care să dea o stare a omului după voia lui Dumnezeu n-a ajuns să găsească legea aceasta...“

Galateni 2, 16-17: „...știm că omul nu este pus într-o stare după voia lui Dumnezeu... ca să fim puși într-o stare după voia lui Dumnezeu..., pentru că nimeni nu va fi pus într-o stare a omului după voia lui Dumnezeu... Dar dacă în timp ce căutăm să fim puși, în Hristos, într-o stare după voia lui Dumnezeu...“

Galateni 2, 21: „...căci dacă starea omului după voia lui Dumnezeu...“

Galateni 3, 6: „...Avraam a crezut pe Dumnezeu și credința aceasta i-a fost socotită ca o stare a omului după voia lui Dumnezeu...“

Galateni 3, 8: „...va pune pe neamuri într-o stare după voia Lui...“

Galateni 3, 11: „...nimeni nu este pus înaintea lui Dumnezeu într-o stare după voia Lui... căci «cel după voia lui Dumnezeu prin credință va trăi.» – Așadar, vechea și fericit cristalizata sentință: *dreptul din credință va fi viu* (*justus ex fide vivit*) a ajuns, în

măinile lui Cornilescu: „cel după voia lui Dumnezeu prin credință va trăi!“

Filipeni 3, 6: „...cu privire la starea omului, după voia lui Dumnezeu...“

Titu 3, 7: „...odată puși într-o stare după voia lui Dumnezeu...“

Evrei 5, 14: „...nu toate pricepe învățătura despre starea omului după voia lui Dumnezeu...“

Evrei 10, 38: „...Și cel după voia mea va trăi prin credință...“ – adică tot: dreptul din credință va fi viu.

Iacov 5, 16: „...Mare putere are rugăciunea fierbinte a celui după voia lui Dumnezeu...“

1 Petru 4, 18: „...Și dacă cel după voia lui Dumnezeu scapă cu greu, ce se va face cu cel ce nu cinstește pe Dumnezeu?...“ Pentru ce această penibilă perifrază? Pentru ce zice Cornilescu: *un om după voia lui Dumnezeu*, în loc de *drept și: o stare a omului după voia lui Dumnezeu*, în loc de *dreptate*?

Fiindcă el este sclavul teoriei protestante care proclamă că: „...*totam justitiam nostram extra nos esse...*“ (Möhler, *Symbolik*, p. 135, nota 3). După protestanți, dreptatea creștinului, plăcut lui Dumnezeu, este un act judecătoresc al lui Dumnezeu, prin care păcătosul, ajuns credincios, este achitat de pedeapsa cuvenită păcatului, dar nu și eliberat de păcat! (Möhler, pag. 136).

Protestanții învață că ei – „*per fidem propter obedientiam Christi justii pronunciantur et reputantur, etiamsi ratione corruptae naturae suae adhuc sint, maneatque peccatores, dum mortale hoc corpus circumferunt*“.

Așadar, creștinul oricât ar fi de cucernic și de îmbunătățit nu poate să fie considerat și nu poate să fie numit – drept, ci un om într-o stare după voia lui Dumnezeu! Jertfa lui Iisus Christos, pe care omul o primește cu credință, îl face pe Dumnezeu să acopere păcatele celui ce crede și să nu le mai vadă, dar păcatele rămân la fund, acoperite. Dreptul dreptilor de ar fi, el este, rămâne păcătos, atâta timp cât poartă trupul omenesc. Atunci, cum să zică Cornilescu *drept și dreptate*, când nimeni nu este drept și dreptatea nu există? El va zice și va scrie: un om după voia lui Dumnezeu, o stare a omului după voia lui Dumnezeu.

Care este învățătura Bisericii noastre Ortodoxe? Biserica Ortodoxă „leapădă eroarea protestanților, cari, sub expresiunile de dreptate și de sfințenie, prin har, nu văd decât iertarea păcatelor acordată omului (deși de fapt păcatele rămân în el) și în același timp o atribuire cu totul exterioară a jertfei lui Iisus Christos...“.

Biserica Ortodoxă este în proces cu protestanții cari „nu recunosc din partea omului decât numai credința ca condiție de îndreptare și de sfințenie“. Biserica noastră „învață că sfințirea omului consistă în aceea că omul cu adevărat este curățit de păcate prin harul dumnezeiesc și că prin harul acesta el ajunge drept și sfânt...” – (Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, pag. 346).

„Ideea (protestantă) că justificarea omului ar consista nu într-o purificare completă, ci numai în iertarea păcatelor și într-o atribuire cu totul exterioară a dreptății lui Iisus Christos, ideea aceasta stă în contradicție cu ideea de Dumnezeu... cu concepția Sf. Pavel despre noul Adam... Și, tot atât, cu răscumpărarea deplină, pe care ne-a adus-o Mântuitorul...” (Macarie, vol. II, pp. 351-352).

„Dacă... cei restabiliți, reabilitați, îndreptați... rămân, ca și mai înainte, tot în păcat, fără sfințenie și fără dreptate, dacă nu primesc decât iertarea păcatelor și nu sunt decât pe din afară acoperiți de dreptatea lui Christos, atunci, drept vorbind, nu există restaurare și readucerea omului în starea cea dintâi nu mai este nimic decât un simulacru de restaurare...” (pag. 352).

În *Catechismul creștin ortodox*, datorit mitropolitului Antonie al Kievului și tradus de curând și în românește, citim la pag. 122:

Întrebare: Care este ținta din urmă a acelei îndelungate răbdări și a acelei încordări către virtuți, prin care creștinii își făuresc mântuirea?

Răspuns: Ținta cea din urmă este nimicirea completă a pasiunilor și, cum s-a zis la începutul catechismului, ajungerea la sfințenie și la unirea cu Dumnezeu.

Înțelegi acum, iubite frate, ce îi face pe protestanți să expulzeze pe sfinți din Dogmatica și din rugăciunile lor. După ei, creștinul nu poate să ajungă niciodată drept și sfânt – fie că l-ar chema Antonie cel Mare, Atanasie cel Mare sau Ioan Gură de Aur. Cu teoria lor, fabricată pentru interese polemice, și blasfematorie față de atotputernicia lui Dumnezeu, ca și față de maiestatea sacrificiului Mântuitorului, protestanții au sucit vechea și dreapta învățătură creștină, au spoit pe sfinți cu var și au ajuns – cum vezi pe Cornilescu – să falsifice *Sfânta Scriptură*.

Nimeni nu ajunge sfânt și drept! Cel mult: un om după voia lui Dumnezeu. Și sfințenia nu există! Cel mult: o stare a omului după voia lui Dumnezeu! – Firește, acolo unde Sfintele Taine au fost tăgăduite, unde preoții nu mai au nici o preoție, iar Sf. Altar este un jilț, pe care nu mai odihnește Iisus Christos!

XX

Iată, iubite frate întru Domnul, pentru ce autoritatea bisericească din țara noastră a trebuit, după cercetare și deliberare, să declare traducerea lui Cornilescu drept eretică, precum este, și s-o arunce din mâna fiilor Bisericii Ortodoxe.

Iubite frate, e multă vreme de când ai venit la mine și mi-ai lăsat – negăsindu-mă acasă – scrisoarea frăției tale. Ce căi a mai bătut gândul frăției tale, de atunci încoace, ce dureri, ce necazuri ai mai avut – am aflat vag și din depărtare. Nu te-am uitat, însă, deloc! Azi și mâine și poimâne... ți-am tot scris aceste scrisori teologice, cu dorința frățească să te scot din confuziunea frăției tale și să restatornicesc, pentru frăția ta și pentru mulți, dreapta noastră învățătură bisericească. În umbra frăției tale, stau sute și mii de frați preoți ai Bisericii noastre Românești cari poartă cu ei – la altar, în predică, în lucrări scrise... – aceeași paragină de convingeri, aceeași dezorientare dogmatică. Suntem așa cum apăreau înaintea Mântuitorului mulțimile flămânde de cuvântul lui Dumnezeu: „...necăjiți și rătăciți, ca oile cari nu au păstor” (*Matei 9, 36*).

Ne găsim cu toții într-un ceas amar și primejdios. Ne-au încolțit puhoaietele lumii acesteia: interesele pământești, părerile deșarte, păcatele fără număr, nestatornicia cugetului, poftele profane, lecturile spurcate, influențele eretice și despreoțirea progresivă!...

Biserica noastră strămoșească mi se arată – cu vechile ei cruci aplecate – ca o corabie prinsă în largul mării de o năprasnică furtună! Există un optimism oficial cu care ne îmbrăcăm la zile de paradă – când toate sunt bune, toate prosperează, toate strălucesc! – dar acest optimism este ca o haină luată cu chirie... Realitatea este alta; și pe subt haina de gală curg bietezele zdrențe!

Realitatea este că ne copleşesc, deopotrivă, păgânătatea curențelor anticreștine și năvala ereziilor protestante. Bieții noștri preoți rătăcesc, pe căile vieții actuale, zăpăciți, dezrădăcinați și luați în răs. Ferocitatea și banditismul de după război i-au dislocat și mai mult din conștiința mulțimilor și din centrul energiilor naționale. Lucrul a fost cu atât mai ușor de îndeplinit cu

cât un preot ortodox român, ca învățătură și ca devotament profesional, reprezintă de obicei o cantitate neglijabilă.

De altă parte, iată, mai ales de la război încoace, fenomenul contrar: ereziile trec prin vechile și spartele noastre ziduri și încep să ne cucerească satele și mahalalele. Agenți formați în serioase școli misionare protestante au venit la noi, au recrutat elemente destoinice – uneori pe cei mai buni elevi din seminariile și de la Facultatea noastră Teologică –, i-au trimis și pe ei în aceleași școli serioase, prin Germania și prin Elveția, și i-au adus înapoi în țară, în uscăciunea noastră bisericască și morală!

Cu ce putem noi să le stăm împotriva? Ce-am scos noi din fabricele noastre didactice, patronate de Ministerul Instrucțiunii? Unde este știința și avântul nostru ortodox, ca să organizăm rezistența bisericască și să ne simțim, noi înde noi, uniți în duh și în eroism?

Ți-am scris și îți scriu, iubite frate, cu inima grea, cu cugetul plin de vedenii chinuitoare. Găsit-am vreun ecou în conștiința frăției tale? Avut-ai fiorul că te-am dus înaintea porților adevărului? Înțeles-ai că aceasta este cu adevărat doctrina veche și mântuitoare, comoara Sfinților Părinți, fântâna apei celei vii?

Felul cum te-ai ridicat și cum ți-ai pus capul în primejdie pentru ceea ce ți s-a părut într-un moment că este adevărul, îmi dă oarecari speranțe. Așadar, nu ești un simplu funcționar bisericesc! Nu te mulțumesc aparențele, nici chiar când sunt foarte decorative, și ești muncit de întrebări și de nedumeriri inexistente pentru alții. Terenul mi se pare bun. Deschide-ți inima și deschide cărțile Sfinților Părinți și ale vechilor dascăli. Citește pe scriitorii ortodocși și cultivă înțeleptele noastre bucoavne bisericesti, tipărite cu literă cirilică.

Le găsești prea naive? Ți se par anacronice în fața teoriilor, transformărilor și filosofiilor de azi? Credința și doctrina noastră creștină se arată, uneori, ca îngropându-se și pierind, în puzderiile și în vârtejurile cugetării moderne, așa cum piere, uneori, Sfinxul, sub valurile nisipului Saharei. Dar Sfinxul rămâne în etern!

Fenomenul creștin predomină lumea. Învierea lui Iisus Christos din morți este poarta de biruință prin care comunicăm cu cerul. Mărturia Sf. Pavel și a celorlalți – Evangheliști și Apostoli – este și rămâne, în lumea cunoștinței și a sufletului, aceea ce sunt munții Indiei și ai Tibetului în cosmosul pământesc.

Știința modernă, care se părea multora atât de nefavorabilă și de negativă pentru concepția creștină, se află azi pe calea unor

cercetări și unor afirmări cu totul prielnice nouă. Teoriile cele mai noi asupra materiei și asupra Universului, grandioasa controversă Einstein & Co., prăbușirea vechilor orizonturi, cu cari ne obișnuisem de la Galieu și de la Copernic încoace – toate acestea sunt pentru cugetătorul creștin așa ceva ca o pagină din Apocalips în acțiune. Cugetarea omenească trece printr-o nouă și radicală premenire. Toate închipuirile, toate teoriile și toate decorurile filosofice de ieri cad de pe fruntea Universului și, ca într-un fulger apocaliptic, Iisus Christos ni se arată – pe Crucea de pe Golgota – încovoiat ca un răstignit, dar și ca un buciom de vie ridicând spre ceruri milioanele de ciorchini ale omenirii răscumpărate și hrănite cu Sângele Său!

Ce se clatină și ce pare reformabil în învățătura noastră? Existența Îngerului Apostat? Dar fost-a vreo epocă istorică atât de plină de industria, de trufia și de perversitățile lui Satan, ca epoca noastră? Nu-l vedem la lucru, de dimineața până seara, în miile lui de ucenici și de devotați? Din nenorocire, suntem tocmai aceia cari gem de isprăvile și de dovezile existenței diavolului.

Să ne mai întrebăm asupra titlurilor Răscumpărătorului și asupra legitimității operei sale în lume? Să răspundă păcatele, pângăririle, remușcărilor, lacrămile, deznădejdiile și sinuciderile din zilele noastre!

Adevărul Sfintei Treimi, preexistența și întruparea Fiului lui Dumnezeu, Învierea sa din morți și a noastră la revenirea-i prea glorioasă, puterea, sfințenia, eterna și infailibila gravitație a Bisericii în jurul focarelor Sfintei Euharistii – Trupul și Sângele lui Iisus Christos – eterna feciorie și eterna regalitate a Născătoarei de Dumnezeu: iată comori inexpugnabile, pentru cari trăiesc eroic și la nevoie mor eroic milioane de oameni!

Figura acestei lumi se schimbă, de la epocă la epocă, în concepția de-a pururi fantasmagorică a bietelor generații omenești. Am avut lumea geometrilor egipteni și greci; am avut lumea lui Newton și Laplace; începem să avem lumea lui Poincaré și Einstein. În fond, toate aceste „sisteme“ sunt viziuni etern inadecvate, pe cari mintea noastră aiurită le proiectează în noaptea Marelui Mister. Lumea aceasta este un rebus indescifrabil. Ori pe unde am căuta să ne croim, cu puterile minții noastre, o ieșire explicativă – totul ni se prezintă ermetic și definitiv închis. Din punctul de vedere al înaltei cugetări independente, suntem iremediabil închiși în noi înșine.

„Tragiquement isolé, prisonnier de son «moi», l'homme a fait un effort désespéré pour «sauter par-dessus son ombre», pour étreindre le monde extérieur. De cet effort a jailli la Science dont les antennes merveilleuses prolongent subtilement nos sensations. Ainsi nous avons approché par endroits les brillantes parures de la réalité. Mais, à côté du mystère rémanent, les choses qu'on sait sont aussi petites que les étoiles du Ciel par rapport à l'abîme où elles flottent...” (Charles Nordmann, *Einstein et l'Univers*, pag. 217).

Iată sentimentul omului științei de azi, iată sentimentul cuge-tătorului modern. Știința și filosofia nu ne dau decât certitudinea neputinței și a izolării noastre.

În această lume, complet opacă și fără nici o ieșire, pogoară raza Revelațiunii Divine. Există un Dumnezeu care binevoiește să ni se descopere ca triipostatic. Există o inițiere și o înțelepciune cari vin de la el. Dumnezeu a vorbit și vorbește omenirii. Dumnezeu a ales odinioară și a trimis în lume pe crainicii și pe vitejii Săi. El a pus descoperirea, poruncile și scutul său pe spina-rea unui popor unic, poporul Israel, cu care s-a îndeplinit, în chip straniu, o proorocie menită altuia: „Va fi ca un asin sălbatic..., mâna sa va fi împotriva tuturor și mâna tuturor va fi împotriva lui, dar el își va stabili corturile sale sub ochii tuturor fraților săi...” (Geneza 16, 12).

Dumnezeu ne-a cercetat în tainica noastră prăbușire și pe treptele iubirii sale de oameni ne-a ridicat până la întruparea Fiului Său, din sânul unei fecioare din Israel, Maria, strănepoata regelui David, până la *Evanghelia* lui Iisus Christos și la jertfa de pe Golgota. Mântuitorul a venit în lume ca să sfărâme opera diavolului și să ne asocieze – pe toți câți vom vrea să primim *Evanghelia* – la biruința sa.

Ceea ce pentru mintea omenească, pentru filosofi și filosofie, a rămas neatins și complet închis s-a deschis și a înflorit prin dragostea lui Dumnezeu! Dumnezeu ne-a iubit. Dumnezeu este iubire. Și toți putem să ne împărtășim de iubirea aceasta și să deschidem tainele Cerului și ale Vieții Viitoare, cu singura condiție să fim umili și nevinovați ca pruncii!

„Te laud pre tine, Părinte, Dumnezeule al cerului și al pământului, că ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor” (Matei 11, 25).

Așa i-a bine-plăcut lui Dumnezeu. Opera lui Iisus Christos în lume este miracol tangibil și permanent. Fiul lui Dumnezeu,

Dumnezeu atotputernic – el a pus între cer și pământ treptele cele vecinice ale Bisericii Sale. Dragostea sa a făcut pentru noi acest capdeoperă dumnezeiesc. Deși s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui, el a rămas, cu noi, pe pământ! „...Și iată eu cu voi sunt, în toate zilele până la sfârșitul veacului” (Matei 28, 20). El a îndeplinit cu noi acest capdeoperă de iubire și de atotputernicie; prin taina Sfintei Euharistii, el s-a sălășluit între noi și va sta între noi, cât va ține lumea și Biserica! Același Iisus Christos pe sânul căruia s-a odihnit odinioară capul ucenicului iubit, același Iisus Christos pe care îl biciuiră și-l răstigniră soldații lui Pilat, același Iisus Christos pus în mormânt, înviat a treia zi și înălțat întru slavă, este cu noi, a rămas cu noi, va fi cu noi, până la cea din urmă oră a pământului! Acesta este Trupul lui! Acesta este Sângele lui! Acesta este el întreg, Dumnezeu-Omul Iisus Christos, Învățătorul și Izbăvitorul nostru!

Ce nevoie avem să mai căutăm aiurea și ce am putea să mai căutăm? Ce ne pasă de furtunile vieții, de dibuirile științei și de cercurile vițioase ale filosofiei! „La cine ne vom duce, Doamne?... Tu ai cuvintele vieții celei vecinice!” (Ioan 6, 68). Cine poate să știe mai mult, să înțeleagă mai mult și să fie mai fericit decât Pavel, cel ce a văzut pe Domnul pe drumul Damascului? Cine poate să mărturisească mai convingător decât Ioan:

„Ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mâinile noastre au pipăit – despre Cuvântul vieții: aceea vă vestim. Pentru că viața s-a arătat și am văzut-o și mărturisim și vă vestim viața cea de veci care era la Tatăl și s-a arătat nouă. Ce am văzut și am auzit aceea vă vestim și vouă, ca și voi să aveți împărtășire cu noi. Iar împărtășirea noastră este cu Tatăl și cu Fiul său Iisus Christos. Și acestea vi le scriem ca a voastră bucurie să fie desăvârșită!...” (1 Ioan 1, 1-4).

*

O, iubite frate, acestea sunt bogățiile, acestea sunt certitudinile, acestea sunt puterile noastre! Dar azi suntem ca niște copii orfani, măcar că moștenitori de milioane, cari au crescut sub o epitropie destrăbălată și hrăpăreață. Avutul nostru e gata să ne scape din mână. Trebuie să începem un viguros proces de revendicare. Ale noastre să fie iarăși ale noastre!

Așteptăm pe Marele Răzbunător, ai cărui pași încep să se auză!

PROBLEMA, ÎN GENERAL

Pricina de la biserica din Capitală Sf. Ștefan („Cuibu-cu-Barză“), a început să încălzească lumea. Ziarul *Dimineața* a avut ideea să deschidă o anchetă și a recoltat un snop de articole. Pe lângă cei întrebați, au venit și alții neîntrebați, dar cari au spus lucruri interesante și astfel discuția s-a întins. Afară de cele publicate în *Dimineața* sau în *Adevărul*, au mai apărut, prin alte ziare și publicații, felurite articole și notițe. Este probabil că pricina aceasta nu se va stinge cu una cu două. Discuțiunea dintre amicul D. Nanu și mine a ajuns discuție obștească și scrisorile cu cari a început nu mai pot fi continuate.

Pentru mine unul și pentru cei ce iubesc biserica, este fapt de mare bucurie că lumea noastră dovedește simțire față de problemele religioase. Așadar, nu numai chiriile, valuta, evenimentele politice... găsesc răsunset în concetățenii noștri, ci și incidentele și controversele noastre confesionale. Se cuvine, însă, să dorim și să declarăm de la început ca discuția pentru discuție este de puțin folos și că adevăratul câștig ar fi să scoatem, din procesul de azi, lumina, buna încredințare și buna orientare, pentru câți mai mulți. Sunt oameni cari caută disensiunea, zgomotul și polemica, numai așa din pornirea unei inimi josnice și fără filantropie. Pe aceștia îi vom trece cu vederea. Vom sta de vorbă cu cei sincer nelămuriți și sincer doritori de clarificare.

Mai întâi... despre ce a vorba? Un preot din Capitală, membru al Bisericii Române Ortodoxe, a îndrăznit să se abată de la învățătura și de la tradiția ortodoxă. Chemat de autoritățile bisericești să-și dea socoteală despre fapta sa, *el a declarat cu francheță că nu mai crede și nu mai execută de multă vreme toată acea parte din ritualul și din tipicul ortodox, care face pe Născătoarea de Dumnezeu, pe sfinți, pe martiri și pe cuvioși mijlocitorii și solitorii noștri către tronul Celui Prea Înalt*. Nu este inutil să adaog că această chemare înaintea autorităților s-a întâmplat după trei ani de răbdare și după cel puțin o sută de convorbiri, de discuții, de îndemnuri, de muștrări prietenești, de avertismente particulare și oficioase...

Ce s-a întâmplat după ce preotul paroh de la Biserica Sf. Ștefan („Cuibu-cu-Barză“) a mărturisit că nu mai este solidar cu mărturisirea de credință a Bisericii noastre?

A fost judecat de șeful său bisericesc – prin organele cari îi stau la dispoziție – și a fost scos din vrednicia de paroh și de preot. Are cineva vreo obiecțiune de făcut? Nu era oare stricta datorie a chiriarhului să cenzureze rătăcirea acestui preot și, față cu stăruința și cu impenitența lui, să-l excludă din tagma preoțească? Nu este, oare, învățătura noastră absolut definită și pravila noastră categorică?

Excelentul meu amic I. Teodorescu, într-un scurt și luminos articol publicat în *Dimineața*, scrie despre „schisma“ lui T. Popescu: „Faptul îl privește, fiind un caz de convingere și de conștiință. La rândul ei, Biserica... nu admite păreri personale nici interpretări altele decât ale sale, cele oficiale. Dreptul fiind absolut și de o parte și de alta..., nimeni nu are nimic de zis decât numai cei direct interesați în cauză.“

Așadar, T. Popescu, preot la Biserica Sf. Ștefan („Cuibu-cu-Barză“) din București, fiindcă are și mărturisește alte credințe decât Biserica Ortodoxă, a fost judecat de către șeful său bisericesc și înlăturat din clerul ortodox.

Dar iată o împrejurare care – după ignoranta chibzuială a câtorva – ar avea puterea să desfigureze ori chiar să desființeze dreptatea judecății bisericești.

Preotul T. Popescu era un cleric deosebit de merituos. Bun predicator, devotat păstor sufletesc, amic al întristaților și săracilor. Munca sa pastorală de la „Cuibu-cu-Barză“ l-a încununat cu laude și pretutindeni s-a risipit zvonul vredniciei sale.

Atunci de ce a fost scos din Biserică?

A fost scos după trei ani de așteptare și după ce toate mijloacele de frățescă persuasiune au fost zadarnic întrebuințate. A fost scos după lungi și dramatice explicațiuni. A fost scos atunci când a mărturisit că are alte convingeri decât Biserica și că nu poate să renunțe la ele.

Ce folos are Biserica Ortodoxă, ce bucurie și ce solidaritate, de pildă, cu păstoria, foarte vrednică și meritoasă, a părintelui paroh C. Auner, de la Catedrala catolică Sf. Iosif din București? Sau ce cald sau ce bine poate să-i aducă Bisericii Ortodoxe activitatea, oricât de zeloasă și de lăudabilă a preotului anglican, reverendul Claudiu Himsclif?

Acești preoți sunt merituoși și de mare cinste pentru bisericile lor, nu pentru a noastră. La fel și Teodor Popescu. El adună merite, adepți, cinste, fapte bune..., nu pentru noi, de cari se despărțea progresiv, ci pentru sine și pentru noua lui bisericuță. Cetiți cartea lui de predici *Iisus vă cheamă*. Acolo nu este nicăieri vorba de Biserica Ortodoxă, după cum nu este nici de pagodele din Ceylon.

Biserica Universală, la începuturile ei, ca și mai târziu, a pus mai presus de persoane și de orice calitate personale sfânta și severa disciplină dogmatică. Bărbați cu merite extraordinare – învățați, sfinți și chiar martiri – au fost scoși din calendarul recunoștinței și al evlaviei noastre, atunci când s-au dovedit călcători ai dogmelor sau ai tradiției sacrosancte.

Cine a cetit ceva istorie bisericească, știe de pildă că marii scriitori bisericești Origen și Tertulian – plini de virtuți și de opere –, pentru că s-au poticnit în oarecare puncte de învățătură, au fost cenzurați și excluși din ceata sfinților și a fericiților Bisericii.

E o dovadă de infinită naivitate ca și de masivă ignoranță din partea celor ce pretind astăzi Bisericii să-și revizuiască atitudinea, procedeele și canoanele, de dragul foarte talentaților și prea simpaticilor eretici de ultimă oră. Calitățile, meritele și toată interesanta personalitate a preotului T. Popescu, o dată ce a căzut în erezie, nu puteau să mai schimbe întru nimic severitatea judecății bisericești.

Cela ce nu este cu mine: împotriva mea este și cela ce nu adună cu mine: risipește (Matei 12, 30).

Un soldat care refuză cu încăpățănare să salute drapelul se nenorocește singur, chiar dacă, o dată sau de mai multe ori, pe câmpul de luptă, s-a dovedit erou.

Miercuri, 30 ianuarie 1924

II

CLASIFICAREA OPINIUNILOR EXPRIMATE

Din cele ce s-au scris până azi (23 ianuarie 1924), în ziarul *Dimineața* și prin alte ziare, despre cazul de la Biserica „Cuibu-cu-Barză“, putem să precizăm următoarele puncte de vedere și următoarele atitudini:

1. Prietenii și partizanii preotului T. Popescu (deși nu toți) pretind că predicatorul lor este nedreptățit și că ei, ca și el, sunt, rămân, se consideră, se declară ortodocși, numai ortodocși, curat ortodocși, pururea ortodocși.

Această atitudine și această pretenție greu își pot găsi un calificativ. Ce poți cugeta despre acești oameni și cum să-i numești, ca să le nimerești adevăratul nume? Așadar, ei sunt adevărați ortodocși, iar Biserica și toate organele ei nu se pricepe să-i prețuiască după merit.

Mai mult, fiindcă ei au apărut acum câteva zile, adevărata ortodoxie s-a născut cu ei și atunci toată vârsta de aur a Bisericii, toți marii dascăli și părinți și toate cele șapte concilii ecumenice au cunoscut minunile, sfințenia, slava, dar n-au cunoscut ortodoxia! Totuși, mai este vreme de bună înțelegere și de convingere. Vom vedea ce vor zice „ortodocșii“ de azi peste 2-3 ani când preotul T. Popescu își va ridica, în București, noua lui biserică reformată.

2. O altă categorie de admiratori și de susținători ai preotului T. Popescu se prezintă mai inteligent. Ei spun: învățătura preotului nostru se întemeiază pe litera *Evangeliei*. Dacă practica și tipicul Bisericii osândesc pe preotul T. Popescu, osândim și noi această practică și acest tipic. Cu alte cuvinte, acești oameni admit ca autoritate, în materie de credință, numai *Sfânta Scriptură* și răstoarnă pedestalul sacru pe care ea stă de aproape două mii de ani, voi să zic: tradiția și interpretarea bisericească, cristalizată de conciliile ecumenice. Aceasta este vechea și cunoscuta atitudine a reformatoilor protestanți: *Nu vrem să primim și să credem decât ceea ce se cuprinde în Sf. Scriptură!*

Discuțiunea, când ar fi să intri în ea, este interminabilă, căci a fost începută de mii și de sute de mii de ori – între protestanți și adversarii lor – și n-a fost terminată niciodată. Nu ne trece prin minte să începem noi – a milioana oară – o răfuială cu protestanții, asupra celor ce cred ei și mărturisesc. Voim să spunem numai atât partizanilor lui T. Popescu: Pretenția voastră că vă întemeiați exclusiv pe *Sf. Scriptură* și nu voiți să știți nimic de marii dascăli ai Bisericii, nici de autoritatea ei supremă: soboarele ecumenice – este o tardivă invențiune. Luther, Calvin, Zwingli și mulți alții au spus tot așa (și trebuie să mărturisim: cu ceva mai mult geniu decât voi) acum vreo patru sute de ani. Cu pretențiile și cu mărturisirea voastră, ați trecut dincolo de poarta țarinei noastre ortodoxe. Călătorie bună!

3. Într-o categorie ca totul specială trebuie să așez pe autorul unui articol apărut în ziarul *Neamul românesc* și datorit dlui I. Constantinescu, licențiat în Teologie. Chestiunea pe care o discutăm e prea serioasă și ziarul *Neamul românesc*, pe cât știu eu, nu patronează farsele. De aceea cred că I. Constantinescu e cineva în carne și oase, iar că titlul lui de licențiat în Teologie este o biruință câștigată la Facultatea noastră Teologică din București. Dacă nu greșesc, articolul din *Neamul românesc* mi se adresează mai mult mie. Cel puțin la sfârșit, autorul zice: „...rugăm pe părintele Galaction să ne răspundă și să lămurească aceste chestiuni“.

Licențiatul nostru în Teologia Ortodoxă scrie: „... (afirmați că)... Biserica Ortodoxă își are mărturisirea de credință definitivă și inflexibilă. Poate s-o aibă. Dar chestia este: se potrivește această mărturisire cu *Evanghelia*? Dar dacă nu se potrivește, atunci de partea cui este erezia? Hotărât, de partea Bisericii.“

Și atunci, ce propune dl I. Constantinescu?

„De ce vrea părintele Galaction ca (preotul T. Popescu) să iasă din Biserică... (atunci) când o găsește în dezacord cu *Evanghelia*? De ce să nu stea și să lucreze în ea, s-o aducă la *Evangheli*?“

Starea de conștiință pe care o învederează aceste idei este vrednică de încununat cu câteva volume, în proză și în versuri, dacă nu e glumă ci adevăr că dl I. Constantinescu este și D-sa un licențiat al Facultății noastre Teologice din București. Observ că d. I. Constantinescu este autenticul discipol al preotului T. Popescu. Deși convingi că Biserica în care se găsesc e atât de omenească și de efemeră încât a putut să se pleostească și să ajungă în dezacord cu *Evanghelia*, totuși Domniile lor rămân în ea mai departe! Săvârșesc o liturghie și un ritual în care nu mai cred, beneficiază cu resignare de avantajele numelui și al situațiunei de preot ortodox și – lucrează ca să aducă Biserica... în acord cu *Evanghelia*!

Ce să-i mai răspund dlui I. Constantinescu, dacă în opt ani de seminar și în patru de Teologie n-a putut ajunge să înțeleagă ce este Biserica întemeiată de Iisus Christos! De ce toată sufletească să-l prind eu pe D-sa, când Sf. Pavel, Sf. Ioan Evanghelistul, Tertulian, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Chrisostomul, Sf. Ioan Damaschinul... n-au putut să-l prindă de nici una?

Psihologia aceasta pe care o constat la din ce în ce mai mulți tineri teologi însemnează tainicul substrat din care și-a supt seva și a crescut copacul berzei de la „Cuibu-cu-Barză“. Apariția lui

T. Popescu în Biserica noastră nu e un fenomen izolat și nepregătit. Vom vedea, odată și odată, până unde merg răspunderile și primejdiile actualei noastre stări bisericești – stare dospită încet și sigur de anarhia educației noastre din seminar și din Facultatea Teologică.

4. Nu mă ocup de cele câteva articole scrise spre apărarea dogmei și a autorității bisericești. Găsesc numai că sunt prea puține, fiindcă afară de P.P.C.C. părinții arhimandritul Scriban și profesorul I. Popescu-Mălăești, avem importante personalități ortodoxe, despre cari vă afirm că ar fi mare paguba dacă ar rămânea mute în această discuțiune. Menționez pe dna A. Vrioni care a scris un articol plin de bun-simț și de dreptcredincioasă simțire, asupra inovațiilor de la „Cuibu-cu-Barză“.

5. Îmi rămâne să examinez părerile și punctul de vedere al câtorva independenți sau cvasiindependenți, cari nu vor să intre în discuție nici pentru T. Popescu, nici împotriva Bisericii Ortodoxe, dar cari stând la distanță clădesc constatări, filosofie, deziderate, așa cum, între alții, face, de pildă, vechiul și impetuosul meu prieten Gh. Becescu-Silvan.

Joi, 31 ianuarie 1924

III

„AMICUS PLATO...“

Amicul Gh. Becescu-Silvan și alți câțiva scriitori – mai mult sau mai puțin liber-cugetători – se folosesc de incidentul de la „Cuibu-cu-Barză“ ca să exprime, mai sus de acest incident, părerile lor independente. Ei nu participă la discuție, fiindcă nu cred nici ce crede Biserica Ortodoxă, nici ce crede T. Popescu. Ei spun, în substanță: „Cearta voastră, pentru noi, n-are nici un interes. Un lucru este netăgăduit de toată lumea, și de cea laică și de cea clericală, că Biserica e aproape moartă.“ Și aici începe fiecare – după puteri, stil și temperament – constatările triste, zugrăvelile cu funingene ori cu bitum și enumerarea multelor și grelelor păcate ale vieții noastre românești, pentru cari s-ar părea că Biserica nu mai are nici leacuri nici doftori.

Ce ne facem cu această jalnică stare generală?

Ce proiecte aveți? Ce îndreptări propuneți? Care este mântuirea, dacă aceea propovăduită de preotul T. Popescu miroase a

protestantism? – Așa ne întreabă, cu dreptate, independenții cari au luat cuvântul, cu prilejul incidentului de la Biserica „Cuibu-cu-Barză“.

Problema e vastă și complicată ca Labirintul lui Dedal. Răspund numai și numai în numele meu și pe riscul propriu. E o slabă încercare de a pune în lumină cauza cea mare pentru care bolim bisericeste, de atâta vreme.

Paralizia de care suferim nu poate fi tămăduită nici azi, nici mâine, nici multe zile de aci înainte. Vinovați suntem cu toții, fiecare în parte și toți laolaltă. Păcatele noastre politice au avut funestă înrăurire asupra Bisericii. În țara noastră mai mult decât oriunde, credința, tainele și toate frumusețile religiei creștine ortodoxe au fost osândite cu ușurință, ca niște mobile arhaice, și de fapt au fost exilate – într-o cameră de *débarras*.

Curioasă constatare. Unii dintre cenzorii deplorabilei noastre stări bisericesti au pus și ei umărul la această evacuare. Iată, de pildă, amicul meu Silvan, acum treizeci de ani, era seminarist. Pot eu să-i iert fuga lui din seminar, când cuget cât folos, cât prestigiu, câtă podoabă ar fi adus Bisericii Silvan, scriitorul plin de închipuire, Silvan, pasionatul și răscolitorul orator popular?

Sunt sute și sute acești fugari de la seminar, cari stau azi la loc de frunte în magistratură, în barou, în administrație, în armată, ba chiar în medicină și în presă și cari, din când în când, deplâng sau înfierează păcatele Bisericii trădate și sărăcia de personalități din sânul ei.

Cum vreți să aveți o Biserică vie, harnică, învățată și demnă, atunci când, mai toți, cari îi spuneți în obraz câte păcate are, ați fugit din slujba ei și v-ați agonisit merite și renume, pe terenuri străine?

Dar vinovăția e mult mai mare și urcă mult mai sus. Pentru ce toate drumurile și toate ramurile vieții noastre laice sunt pline de transfugi bisericesti și anume oameni cari au dovedit – care pe unde s-a înrădăcinat – însușiri și competențe strălucite?

De ce au fugit și de ce fug și azi, din școlile noastre clericale, elevii cei mai valoroși?

Pentru că acești copii își dădeau și își dau seamă curând că aci, în seminar, unde îi aduc părinții lor – bieți preoți și gospodari rurali – statul episcop nu îi ia în serios nici un moment, nu are pentru ei nici o tragere de inimă și îi consideră ca pe o povară plictisitoare, de care nu știe cum să se scape. Ei se simt umiliți, lăsați la voia întâmplării, brutalizați de niște spiritali grosolani și analfabeți și obligați să învețe niște lucruri, pe cari, în primul loc, nu le cred nici domni de pe catedră.

Statul român, de la secularizare încoace, n-a mai avut nici o dragoste și nici o pricepere pentru Biserica lui Iisus Christos și pentru cei ce voiau să i se dedice. Oamenii noștri politici, începând cu Kogălniceanu și cu Rosetti, nu mai sunt fiii bisericii creștine, fiind mai toți crescuți în Occident, în atmosfera liber-cugetătoare și revoluționară, ei sunt tot ce vreți: materialști, pozitivști, evoluționști, francmasoni, ocultști... – afară de creștini și de cavaleri ai crucei.

Acești bărbați de sat, completamente străini de Iisus Christos, trebuie să se ocupe de Biserică, să dea programe și duh seminariilor, să le trimită dascăli și directori, să trieze pe profesorii de la Teologie și să aleagă, în Parlamentul țării, pe episcopi și pe mitropoliți.

Vă dați bine seama ce însemnează aceasta? Niște oameni cari nu dau pe la biserică decât la Zece Mai, cari nu știu nici *Decalogul*, nici *Simbolul credinței*, cari nu se spovedesc și nu se împărtășesc niciodată, cari nu cred nici în Tatăl, nici în Fiul, nici în Duhul Sfânt – acești oameni fac și desfac totul în Biserica Românească, zisă de stat și dominantă!

Ironia și monștruoșitatea sunt tot atât de mari ca și în fabula care povestește că lupul a ajuns o dată baci la stână și dădacă la miei.

Într-o țară unde toată viața și toate treburile bisericii, de la numirea paracliserului rural, până la alegerea mitropolitului primat – se află pe mâna unor epicurei și unor volteriani, cum era să scăpăm de bancruta confesională care începe să se declare?

Înțelege oricine, acum, în ce prăpastie fără fund cad întrebările: Ce ne facem cu jalnica noastră stare generală bisericască? Ce proiecte aveți? Ce îndreptări propuneți?

Înțelege oricine, acum, în ce tragică situație ne găsim. Toată lumea începe să ne ceară virtuți, învățătură, devotament pastoral, caractere, fapte mari, oameni mari!... – adică, încă o dată eternele comori creștine. Dar iată, cheile acestor comori stau – la noi – în buzunarul lui Iulian Apostatul.

Vineri, 1 februarie 1924

IV

ADEVĂRUL, PÂNĂ LA CAPĂT

Mișcarea de la Biserica Sf. Ștefan „Cuibu-cu-Barză“ este un fenomen de reacțiune și de revoltă împotriva stărilor constatate în articolul precedent. Numeroasele voci cari s-au ridicat și se ridică,

în favoarea lui T. Popescu, sunt un semn fericit că societatea noastră nu vrea să piară de inaniție religioasă. Dacă lumea noastră începe să se intereseze atât de viu de biserică și de lucrurile credinței însemnează că ne apropiem de sfârșitul jalnicei noastre robii bisericesti.

Din nenorocire, valurile mișcării de la Biserica Sf. Ștefan au fost canalizate spre o moară străină, și T. Popescu s-a făcut morarul unei alte confesiuni. Din expunerile lui recente ca și din mărturisiri mai vechi, rezultă că el, ieșind din școala oficială, era complet ignorant și nerenăscut întru Christos. El se vedea pe sine însuși, cogemite preotul ortodox, fără învățătură, fără vlagă, fără căldură evanghelică. De unde ar fi putut să le câștige în frigoriferele noastre oficiale? În această epocă din viața lui, el a intrat în intimă legătură cu un bizar personaj teologic, al cărui nume trebuie scris cu litere mari în cronică evenimentelor bisericesti de azi.

Teodor Popescu, cel ce înaintea Mântuitorului a izgonit minciuna din viața și din gura sa, nu va tăgădui niciodată influența imensă și hotărâtoare pe care a avut-o, în transformarea sa sufletească, în iluminarea și în închegarea sa teologică – ierodiaconul Dimitrie Cornilescu. De unde venea acest om, ce făcuse până aci, al cui fiu sufletesc și ucenic din teologie era – sunt lucruri pe cari le știu toți preoții noștri și destulă lume laică.

Trei ani, T. Popescu și D. Cornilescu au lucrat împreună, ridicând comunitatea de la „Cuibu-cu-Barză” și zidind-o pe temeliea unei *Bibliei* traduse ad-hoc.

Amândoi se înfățișau cu prețioase daruri. Amândoi, temperament de luptători, amândoi buni predicatori și vibrând de pasiune misionară. Ivirea lor, proiectată pe planurile pustiei noastre vieți bisericesti, a făcu senzație și a fost salutată, de unii, cu entuziasm. Era ceva nou, în afară de nota oficială, ceva revoluționar!

Tendința acestor oameni, dorul lor de viață nouă, proaspăt izvorătoare din fântânile *Evangheliei*, îi impunea cel puțin atențiunii generale. Din nenorocire, în loc să se revolte împotriva sclaviei noastre bisericesti, împotriva politicii nefaste care ne jefuiește de Christos, împotriva banalizării oficiale a Tainelor și a Vestei celei Bune, Popescu și Cornilescu s-au revoltat... împotriva Născătoarei de Dumnezeu și împotriva sfinților! Așa îl pregătiseră pe Cornilescu dascălii, cărțile și incubațiunea lui teologică protestantă. Așa îndrăznise el să dărâme iconostasul pururei

Fecioare încă de pe când era în Moldova, în 1917-1918, și traducea *Sf. Evanghelie (Matei 1, 24-25)* în felul următor:

„Când s-a trezit Iosif din somn, a făcut cum îi poruncise ingerul Domnului; și a luat la el pe nevastă-sa. Dar n-a trăit cu ea ca bărbat, până ce ea a născut un fiu. Acestui fiu el i-a pus numele Iisus.”

Cugetă cineva serios că cinstirea sfinților și rugăciunile către Născătoarea de Dumnezeu îl stânjeneau pe T. Popescu, în propovăduirea lui de la „Cuibu-cu-Barză”?... Era vorba de altceva. Era vorba de un sistem întreg care trebuia pus în aplicare. Era vorba de o rețea dogmatică nouă, străină de ortodoxism (din fire subtile, dar puternice și consecvente) cu care Cornilescu îmbrăcase bine sufletul bietului Tudor! Într-o zi apropiată, toate aceste lucruri vor fi lămurite pe înțelesul tuturor.

În al treilea articol, publicat în *Dimineața*, T. Popescu scrie cu nevinovăție... „Am fost osândit bisericeste, din pricina unei omisiuni... ce mi-am permis să fac în slujbă și anume în propozițiunea de la sfârșit, unde se spune că Iisus Christos ne miluiește și ne mântuiește fiindcă sfinții se roagă pentru noi... Această omisiune a fost o chestie de conștiință care m-a privit personal”... Fatală omisiune! Călcâiul lui Achile!

Ce se va alege, ce urmări va avea mișcarea pornită de la Biserica Sf. Ștefan „Cuibu-cu-Barză” să ne întrebăm și să socotim altă dată. Deocamdată, noi, Biserica Ortodoxă, am scăpat din mână două elemente de mare valoare – D. Cornilescu și T. Popescu. Am scăpat din mână... vorba vine! Ni le-au luat alții, de la nas, fiindcă noi, vai! suntem complet paralizați, fără mâini, fără picioare.

Singura întrebare, marea întrebare este acum: ce folos putem să tragem din pățania noastră? Cum să zguduim pe cârmuitorii noștri și să-i facem să înțeleagă că suntem în ajunul naufragiului nostru confesional? Aici trebuia să-și arate vitejia și devotamentul dnii Popescu și Cornilescu. E ușor să fugi pe barca unei confesiuni străine, atunci când corabia credinței strămoșești e în primejdie; dar datoria și onoarea poruncesc să te lupți până la urmă și să te jertfești, aici lângă catargele străbune.

Biserica noastră se clatină. Statul român, cu concepțiile lui moderne (izvorâte din Revoluția Franceză) și cu interesele lui brutale, nu ne înțelege, nu ne cruță, nu ne lasă nevinovăția și neatârnamarea de care avem nevoie ca să putem sluji, cu rod, lui Iisus Christos. Ce suntem noi azi? Funcționari, lefegii, vânat politic,

trepădușii Ministerului de Culte!... Sfințenia și sublimitatea Bisericii Creștine nu se împacă cu jugul acesta secular pus pe grumajii noștri.

Nu sunt un nebun și îmi dau prea bine seama că și noi creștinii – câți mai suntem – suntem fiii aceleiași patrii și că nu putem să-i refuzăm serviciile și dajdia noastră. „*Dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului!*” Însă noi avem nevoie de atâta libertate și de atâta autonomie, în treburile noastre, încât statul să nu mai aibă prilejul să păcătuiască față cu noi și nici să ne mai ducă în ispită. Dacă statul ne fierbe în cazanul comun, ne vără în politică, ne asmute pe unii împotriva altora și, mai presus de toate, dacă statul – care nu crede în nimic – ține morțiș să mă învețe pe mine tainele credinței creștine și eroismul pentru împărăția lui Iisus Christos, ce se mai alege de creștinismul și de preoția mea?

Căutați și chibzuți, o! bărbați politici, cari vă iubiți neamul, o separațiune înțeleaptă, între voi și noi. Pricepeți definitiv că promiscuitatea de până acum nu poate să mai meargă. Lăsați pe mâna noastră seminariile și învățământul teologic. Dați-ne dreptul să ne alegem pe șefii noștri bisericești și dați-ne și bruma de avere ce credeți că puteți să ne dați.

Dacă vom fi vrednici să ne guvernăm singuri și să ajungem la o viață bisericească mai bună, atunci ne vom bucura și unii și alții. Dacă nu vom fi în stare să ne gospodărim noi singuri și ne vom prăbuși – să fie numai păcatul nostru.

*

Cazul de la Biserica „Cuibu-cu-Barză” ni se înfățișează acum destul de clar. Este o răzvrătire făcută în paguba confesiunii noastre și în favoarea unei confesiuni străine. Pentru primul venit și pentru cel străin de lumea bisericească, totul însemnează: oțioasă dispută teologică. Pentru cei din familie și pentru inițiați – însemnează o primă biruință protestantă și începutul durerilor.

Dacă starea noastră bisericească nu se schimbă și fabricile oficiale urmează, mai departe, să ne confecționeze preoți, dascăli și episcopi, în câteva decenii toată lumea iubitoare de Christos se va duce după Teodor Popescu, după Cornilescu și după alți revoluționari cari se pregătesc în umbră.

Sâmbătă, 2 februarie 1924

V

PE DOSUL BRODERIEI

Dacă nu mă înșel, celebrul om de stat, de acum un sfert de veac, englezul Joseph Chamberlain, zicea despre nobilimea Angliei că ea seamănă cu cartoful: partea cea mai bună este îngropată. Adică voia să spună ironic Chamberlain că nobilimea engleză, câtă se mai vede azi, este degenerată, fiindcă toată puterea și fala ei sunt strămoșii lorzi, cari dorm în pământ.

Într-un înțeles cu totul altul, voi zice eu despre planta de la „Cuibu-cu-Barză”: seamănă cu cartoful. Partea ei cea mai consistentă stă deocamdată ascunsă, așteptând evenimentele cari să sape și s-o arunce la lumina zilei.

Am vorbit despre acei intelectuali independenți cari stau deoparte și fac aprecieri și teorii asupra actualei noastre stări bisericești. Acestora se cade să le spunem: Ajutați-ne să convințem puterea civilă că degradarea noastră de azi vine din robia politico-administrativă și luptați cu noi să dobândim autonomia! Dar ce putem să răspundem acelor intelectuali foarte numeroși, cari, plini de bravură și cu totul goi de cultură teologică, ne interpelează *sans facon*:

– De ce l-ați osândit pe Teodor Popescu? Rău ați făcut! Eu sunt sigur că are dreptate!

Răspundem, cu pălăria în mână:

– Dar nu se putea într-altfel!... A trecut peste învățătura ortodoxă.... Toată viața noastră bisericească și toată vechea imnologie orientală și occidentală cultivă rugăciunea către Sfânta Fecioară și către sfinți și îi roagă să interceadă, la Domnul, pentru noi... Rugăciunea, foarte veche, cu care încheiem Sfânta Liturghie și multe alte slujbe ale noastre, este următoarea:

„*Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri, Doamne Iisuse Christoase, Dumnezeuul nostru, miluiește-ne pre noi!*”

Zadarnic!... Așa au venit împrejurările că oricâtă fonciară dreptate am avea, intelectualii noștri (ori măcar majoritatea lor) sunt împotriva noastră. Dar nu din cauza dogmei, de care habar nu au, ci din cauza... oficialității noastre, așa cum ne-a croit-o și cum ne-o furnizează statul patron. Aici ne-a adus monopolul pe care îl are statul asupra Bisericii și asupra dogmaticii creștine. Dacă lucrurile credinței și toată mistagogia lor sunt date pe mâini politico-administrative, unde puteam să ajungem?

Dar să trecem peste intelectuali și peste pretențiile lor și să considerăm via mișcare anonimă, favorabilă celor de la „Cuibu-cu-Barză“. Priviți toată această lume de mici burghezi și de muncitori, care se declară pentru mișcarea separatistă de la Biserica Sf. Ștefan. Înțelegeți că ceea ce o mână într-acolo este repulsiunea față de administratorul de plasă sau de agentul forței publice, îmbrăcat în odăjdii și celebrând tainele Bisericii Creștine.

Mintea acestor oameni nu poate să se ridice până la sanctitatea și la eternitatea Celor Celebrate. Ei, cu cât știu și se pricep, văd numai pe oamenii cari, vremelnic, stau în biserică și, deci, toate defectele și inconformitățile lor. Această lume anonimă, simplă, bună, dornică de mângâierile dulci și discrete ale lui Iisus Christos – și speriată și gonită adeseori de jandarmeria bisericească – această lume este partea cea substanțială, ascunsă-n pământ, subt frunzele și umbrele plantei de la „Cuibu-cu-Barză“.

Voi-vor guvernării noastre, de toate nuanțele politice, să facă această generoasă forțare de cugetare și să priceapă că Biserica Ortodoxă – în brațele acestui Moloh materialist și ateu, care este statul modern – moare încet-încet?

Putea-vor ei să se descătușeze din interesele și din patimile partidelor respective și să întreprindă mântuirea confesiunii noastre?

Iată întrebări pe cari le ridic cu îndrăzneala din ceasul marilor primejdii dar și cu deplina conștiință a urmărilor acestei îndrăzneli.

Mă aflu preot în Biserica Ortodoxă. Mă găsesc și eu pe nicovala povârnită și plesnită a situației noastre bisericești și subt nevăzutul ciocan al evenimentelor gata să se prăvale. O înfricoșată poruncă a lui Iisus Christos m-a smuls din lunga mea expectativă literară și m-a împins la preoție și la sacrificiu. Între mine și jertfelnicul Domnului meu nu sunt nici venituri, nici politică, nici menajamente oficiale. Biserica Ortodoxă și toată arhaica și subjugătoarea ei podoabă mi-este scumpă, nu pentru că am vreo bogăție de la ea – căci n-am nici una – ci pentru că am învățat s-o iubesc în ani lungi de meditare și de literatură.

Puteam eu, oare, să rămân cu brațele încrucișate și să privesc cum sunt aruncate și călcate în picioare comorile Sf. Ioan Gură de Aur? Trebuia să intervin și să strig măcar atât: Nebuni ce sunteți! Nu aruncați dogma sfântă și inatacabilă, din cauza păca-

telor și a răceleii unei generații ecleziastice, care a crescut în școlile statului ateu!

Ce-am agonisit cu această intervenire a mea? Din partea amicilor lui T. Popescu nu mă pot aștepta decât la dușmănie și la explozii. Iată-mă azi, în conflictul de la „Cuibu-cu-Barză“, târând după mine, pe lângă mediocra mea notorietate literară, și un cortegiu întreg de întrebări, de nedomiriri, de denunțuri, de vociferări și de insulte. Literatura mea, confesiunile mele, viața și păcatele mele, prietenia mea pentru poporul din care s-a născut, după trup, Domnul și Mântuitorul meu Iisus Christos, dragostea mea pentru Sionul Regelui-Profet – toate acestea, în momentul de față, sunt adunate și clasificate, cu ardoare, pentru copioase utilizări apropiate.

Dar ce-am câștigat din partea Bisericii oficiale și din partea simpaticilor noștri administratori mireni, mari și mici?... Facă-se voia Domnului! Când am intrat în Biserică, la vârsta de 44 de ani, după un drum plin de păcate și de zbcucium, pot eu, oare, să cred că Stăpânul meu din ceruri nu-mi va dăruia nici un prilej de jertfă și de ispașă? Sunt pregătit pentru orice. Facă-se voia Domnului!

Mai am un cuvânt, pentru unii amici ai mei, cunoscuți și necunoscuți, cari nu mă înțeleg îndeajuns și mă întâmpină cu frunte întrebătoare. Pe aceștia îi rog să recitească bucata mea *Clopotele din M-rea Neamțu*. Poate că, de data aceasta, vor pricepe ce însemnează devotamentul meu către această Venerabilă Străbunică, încununată cu turlele de la Neamțu, de la Cozia și de la Tismana, slăvită în lungi și trăgănate cântări bizantine și slujită de negrele și pletoasele cete ale călugărilor Sfântului Vasile. *Clopotele din M-rea Neamțu*, subt vâlul ei de poezie și de visare, înfățișează dogmă și mărturisire de credință.

Terminând acest articol și cu el seria întregă, gândul meu se întoarce, cu lentă dar stăruitoare părere de rău, către Teodor Popescu. Izbutit-am eu să mă fac priceput de el, așa cum aș dori? Ajuns-am eu să arunc destulă lumină în fântâna cauzelor din cari porcede răzvrătirea lui?

Și mai departe. Simte el – precum simt eu – puțința revenirii și a împăcării, în ciuda tuturor acestor dureri și răfuieți, pe cari ni le-a poruncit datorită? Învățat-a, oare, Tudor, pe lângă celelalte lucruri din *Sf-ta Evanghelie* și taina smereniei creștine?

Osândirea lui Teodor e cu drept de apel la Sf. Sinod. Până acolo mai este cale. Și pe această cale înflorește – dumnezeiască – parabola Fiului risipitor.

Tudor, care citește zilnic *Sfânta Scriptură*, știe foarte bine această parabolă. Totuși, citește, Tudore, citește parabola Fiului risipitor.

O, frate! Mântuitorul să-ți aducă aminte, în fiecare zi, că vestmântul cel mai frumos, inelul de cinste și ospățul de bucurie te așteaptă oricând, la sărmana noastră vatră ortodoxă!

Duminică, 3 februarie 1924

MEDITARE LA RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ
ADICĂ LA
TATĂL NOSTRU

Rugăciunea Domnească

*Tatăl nostru Carele ești în ceruri, sfințească-se numele Tău;
Vie împărăția Ta;
Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ;
Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi;
Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm
greșelilor noștri;
Și nu ne duce pre noi în ispită. Ci ne izbăvește de cel viclean.*

(Matei 6, 9-13).

„Cel ce M-a văzut pre Mine: a văzut pre Tatăl“

(Ioan 14, 9)

1

TATĂL NOSTRU CARELE EȘTI ÎN CERURI,
SFINȚEASCĂ-SE NUMELE TĂU!

Cutezăm, Sfinte Dumnezeule, să ridicăm spre tine rugăciunea noastră, dimineața și seara, ziua și noaptea, și să te chemăm Tatăl nostru, măcar că de multe ori suntem nevrednici să ne numim fiii tăi (Luca 15,19) și ne simțim greu rușinați de păcatele noastre.

Cutezăm să ne apropiem în genunchi de ușa milostivirii tale și să ne rugăm și să nădăjduim în nespusa ta bunătate și să cerem îndurările tale cele bogate. Știm, Stăpâne, că bun ești și iubitor de oameni ești și că, pentru multa ta iubire de oameni, ne-ai trimis nouă Învățător și Răscumpărător pe Fiul tău, pe Domnul nostru Iisus Hristos.

Citim în Sfânta Carte, pe care Duhul tău cel Sfânt a insuflat-o slujitorilor tăi: „...așa a iubit Dumnezeu lumea, că și pe Fiul său cel Unul Născut l-a dat, ca tot cel ce crede întru el să aibă viață vecinică“ (Ioan 3, 16). Și tot în Sfânta Evanghelie citim: „...iar voi toți frați sunteți... și unul este Tatăl vostru cel din ceruri (Matei 23,8-9).

Slăvite Doamne, privim cu ochii minții noastre celei slabe la dumnezeiasca lucrare săvârșită pentru noi de Fiul tău și ne cucerim iubirii tale și ne înfricoșăm, gândind la micimea noastră, la slăbiciunile și la păcatele noastre. Fiind noi robi păcatului, fiind înșelați de diavolul și izgoniți din Raiul dreptății tale, nu ne-ai urât, Milostive Doamne, și nu ne-ai uitat, ci te-ai pogorât la noi, trimițându-ne pe Fiul tău iubit, „unul născut, carele din Tatăl s-a născut mai-nainte de toți vecii, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut nu făcut, cel de o ființă cu Tatăl, prin carele toate s-au făcut“.

„Ce este omul, ca să-ți aduci aminte de el și fiul omului ca să ai grijă de el? Cu puțin l-ai făcut mai mic decât pe îngeri; tu l-ai încununat cu mărire și cu cinste; tu i-ai dat stăpânire asupra lucrurilor mânilor tale...“ (Psalmul 8,5-7).

Dumnezeule mare, așa a fost bunăvoința ta, să nu ne lași pradă vicleniei dușmanului, ci să ne ridici cu dreapta ta puternică – prin

învățătura, prin crucea și prin sângele lui Iisus Christos – și să ne dai nouă cununa *Sfintei Evanghelii!*

Mărturisim, Atotputernice, iubirea ta de oameni, nu tăgăduim facerile tale de bine și ne rugăm să ne dăruiești mai multă pricepere și mai multă cucernicie. Întărește în noi și în toată creștinătatea frica ta mântuitoare! Acoperă-ne cu cortul îndurărilor tale! Și ajută-ne să lucrăm cu sfântă râvnă mântuirea sufletelor noastre!

Binevoit-ai să te faci cunoscut nouă, dintru început, atunci când ai scris în inima părinților noștri numele tău și poruncile tale. Dar n-am păzit poruncile tale și am rătăcit printre idoli numele tău. Am greșit, Doamne, înaintea ta, ne-a amăgit diavolul și am pierdut grădina desfătărilor și nemurirea!

Dar certându-ne cu dreapta ta mânie și izgonindu-ne din Rai, tu ne-ai făgăduit: „Seminția femeii va zdrobi capul Șarpelui“ (*Facerea 3, 15*) și ne-ai dat astfel nădejdea viitoarei noastre izbăviri. Totuși neamul nostru a mers înainte pe calea stricăciunii și te-a mâniat în fiecare zi. Atunci ne-ai certat cu potopul tău și ai scăpat numai pe dreptul Noe și casa lui. Și ai umplut iarăși pământul cu neamul omenesc, și ai ales pe Abraam și pe urmașii lui ca să poarte, în veacuri, făclia descoperirii tale.

Ți-ai făcut un popor al tău și l-ai purtat de mână, ca pe un copil prin Egipt și prin pustiul Arabiei, până la picioarele muntelui Sinai. Iar acolo prin servitorul tău Moise, i-ai dat dumnezeieștile tale Zece Porunci, scrise pe table de piatră. Ai poruncit, înfricoșate Doamne, poporului Israel și nouă, noului Israel:

I. Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău! Să nu ai alți Dumnezei afară de mine.

II. Să nu-ți faci ție chip cioplit.

III. Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deșert.

IV. Adu-ți aminte de ziua de odihnă și o sfințește.

V. Cinstește pe tatăl și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine și să trăiești ani mulți pe pământ.

VI. Să nu ucizi.

VII. Să nu fii desfrânat.

VIII. Să nu furi.

IX. Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău.

X. Să nu poțezi nimic din toate câte sunt ale aproapelui tău (*Ieșirea 20, 1-17*).

Ai adus apoi, Dumnezeule, cu mâna ta atotputernică, pe poporul tău în pământul făgăduit, i-ai dat țarine, vii, turme și odihnă

sub smochin, câtă vreme ți-a slujit cu credință. Dar i-ai dat sabie, plângere și robie ori de câte ori te-a uitat, a călcat poruncile tale și s-a dus după dumnezeii mincinoși. Ci în noaptea cea lungă a *Vechiului Testament*, Tu ai așezat luminători duhovnicești, ai pus pe proroci luceferi și ne-ai vestit, prin icoane numeroase, taina venirii în lume a Fiului tău:

„Tu ești Fiul meu! Eu astăzi te-am născut. Cere de la mine și-ți voi da neamurile: moștenirea ta și marginile pământului: stăpânirea ta! Cu toiag de fier îi vei zdrobi“ (*Psalmul 2, 7-9*).

„Tronul tău, o, Dumnezeule, este întărit în vecii vecilor. Schiptul stăpânirii tale este schiptul dreptății. Tu iubești dreptatea și urăști strâmbătatea. Pentru aceea, Dumnezeule, Dumnezeul tău te-a uns cu untul de lemn al bucuriei, mai presus decât toți părtașii tăi“ (*Ps. 45, 6-7*).

„Zis-a Domnul Domnului meu: Șezi de-a dreapta mea, până ce voi pune pe vrăjmașii tăi așternut picioarelor tale... Domnul s-a jurat și nu-i va părea rău: Tu ești preot în veac, după rânduiala lui Melchisedec!“ (*Psalmul 110, 1-4*).

„Și tu Betleeme Efrata, măcar că ești mică între mulțimile lui Iuda, din tine îmi va ieși acela ce va fi stăpânitor în Israel și a cărui obârșie este din vremuri vechi, din zilele veciniciei“ (*Mihei 5, 1*).

„Saltă de bucurie, fiică a Sionului! izbucnește în strigăte de veselie, fiică a Ierusalimului! Că iată Împăratul tău vine la tine; el e drept și Dumnezeu îl ocrotește, smerit și călare pe asină, și pe un mânz: mânzul asinei“ (*Zaharia 9, 9*).

Iar la „plinirea vremii“ (*Galateni 4, 4*), îndurate Doamne, ai trimis cu adevărat pe Învățătorul cel Mare, pe care l-ai vestit prin gura lui Moise (*Deuteronomul 18, 15*); ai trimis pe Marele Păstor, ce va paște în veac oile sale; ai trimis pe Arhiereul cel desăvârșit, după rânduiala lui Melchisedec. La plinirea vremii, Stăpâne, ne-ai trimis pe Hristosul tău, cel ce ridică păcatele lumii, adică pe Mielul văzut de Isaia (*Isaia 53, 7*) și prefînchipuit în mielul de Paște, jertfit de evrei, la ieșirea din Egipt.

Dar vistieriile bunătății tale s-au vărsat și mai bogat asupra noastră. Nu numai că ne-ai mângăiat, în căderea noastră și ai aprins pentru noi, în noaptea *Vechiului Testament*, stelele acestor proorocii; nu numai că ne-ai trimis pe Fiul tău, „carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut om“, dar ai încununat negrăita ta iubire către noi cu trimiterea Sfântului

tău Duh, în ziua Cincizecimei. Căci trimes-ai, Stăpâne, pe Mângâietorul peste Sfinții Apostoli și peste cei ce erau laolaltă cu ei și de atunci încoace peste noi toți și peste toată Biserica ta dreptcredincioasă, închinată Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, Treimii celei de o ființă și nedespărțite!

Iată, Milostive, în Biserica ta, comorile Sfântului Duh, iată *Sf-ta Evanghelie*, iată Sfintele Taine, iată toiagul cel de fier pe care l-ai dat moștenitorilor tăi „Paște turmele mele!” (*Ioan 21, 15-17*).

Iată grădina Sf. Duh cu răsadurile cele duhovnicești pe cari le-a poruncit Tatăl, le-a așezat Fiul, udându-le cu scump sângele său, le veghează și le oprește Sf. Duh!

Atotslăvite Doamne, păstrează vecinic tânără Biserica ta și din grădina ta răspândească-se în toată lumea și până în cer, la tronul tău, mireasma florilor duhovnicești!

Înalță-se către tine slavă și mulțumită din toate bisericile tale! Înțelepțească-se și păstorească întru frica ta toți păstorii tăi! Piară din lumea ta, din casele noastre, din inimile noastre, toată răutatea, toată fățarnicia, toată zavistia și toată spurcăciunea! Curățește, Doamne, pe robii tăi și fă-i cu adevărat vase de cinste (*Romani 9, 21*) bine primite înaintea Fiului tău, în ziua aceasta pământească, și mai vărtos în ziua înfricoșatei Judecăți! Sporește credința noastră! Fă din inimile noastre harfă de laudă pentru numele tău! Prin faptele noastre, prin rugăciunile noastre, prin candelile noastre, cele vecinic aprinse, (*Matei 25, 1-12*) *Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se numele Tău!*

2

VIE ÎMPĂRĂȚIA TA!

Fără liniște este inima noastră, Doamne, până când vom ajunge să ne odihnim întru tine. În această lume plină de încercări, de dureri și de păcate, nu ne simțim la noi acasă. Sf. tău Apostol Pavel ne-a spus: „Nu avem aici cetate stătătoare, ci pre aceea ce va să fie căutătmă” (*Ebrei 13, 14*). Dorul nostru de nenumire și setea noastră după desăvârșirea care este întru tine ne încredințează că în lumea aceasta suntem trecători și oaspeți de o zi.

Ajută-ne, Stăpâne, să nu robim cugetele noastre deșartelor bunătăți de pe pământ. Ajută-ne să agonisim, ca niște sârmani

purtători de trup ce suntem, cele ce sunt de mare nevoie vieții noastre. Povățuiește-ne cum să muncim cu cinste, cum să câștigăm locuința, îmbrăcămintea și demâncarea noastră, fără ca să facem nedreptate cuiva și fără să ne murdărim sufletul și mâinile. Luminează ochii minții noastre și curățește inimile noastre, ca să nu cădem la patima celor pământești. Ne trebuie, Stăpâne, un loc de adăpost pentru noi și pentru familia pe care ne-ai dăruit-o. Povățuiește-ne și ajută-ne să ne agonisim cuibul acesta. Dă-ne cei patru pereți, între cari să trăim pacinic, cinstit, creștinește, binecuvântând zilnic numele tău și crescând, întru frica ta, pe copiii noștri.

„Vulpile au vizuini și păsările cerului cuiburi, dar Fiul Omului n-are unde să-și plece capul” (*Matei, 8, 20*). Atotputernice Stăpâne, dăruiește-ne și nouă vatra noastră, precum dăruiești păsărilor cuiburi și vulpilei vizuini! Iar tu, Stăpâne, vino la noi în casă, odihnește-te în mijlocul nostru! O, Doamne Milostive, fă-ne atât de buni, atât de curați, atât de iubitori de frați, încât pământescul nostru lăcaș să fie plăcut ție pururea, și în mijlocul nostru, și în inima fiecărui dintre noi, să vii să te odihnești, cu venirea ta cea nevăzută!

Dar, Stăpâne, dăruindu-ne să avem, pe acest pământ, casa noastră și patul în care să ne odihnim de munca zilei și cămara în care să ne închidem și să ne rugăm ție (*Matei 6, 6*) ferește-ne, Dumnezeule, de patima stăpânirii de avere, de patima strânsurii celei multe și de toate păcatele cari se încuibeză în inima omului, când uită că el trece pe pământ ca umbra unui nor. Nu ne lăsa să cădem în iubirea de bani, de case multe, de jitițe pline până sus. Ferește-ne de grămădirea de averi diavolești și de pângărirea inimei cu nesațiul proprietăților, cu pofta sculelor scumpe și cu iubirea de îmbrăcăminte trufașe! Ține inima noastră în mâna ta și nu ne lăsa să uităm că nu în averi, în desfătări, în lux și în trufie stă împărăția ta și că tu ai venit pe pământ, Dumnezeule Împărate, sărac și smerit, fără haine moi (*Luca 7, 25*), fără pompă și fără palate!

Nu ne lăsa să ne robim nici demâncării și desfrânării pântecelui. Tu ne-ai învățat, Doamne: Ce vă îngrijiți de ce veți mânca? Priviți la pasările cerului, că nici samănă, nici seceră, nici adună în jitițe și Tatăl vostru cel ceresc le hrănește pe ele (*Matei 6, 26*). O, bunule Stăpâne, înțelepțește-ne pe noi, și adu-ne mereu aminte de aceste făpturi ale tale, cari, fără grije, fără strânsură, fără spaimă că vor muri de foame, trăiesc din mila ta. Ferește-ne,

Puternice, precum de lipsa hranei noastre și de foamete, tot așa și de păcatul lăcomiei, al îmbuibării și al beției.

Cum am putea, Stăpâne, să așteptăm împărăția ta, așezați la mese lungi de seara până dimineața, mâncând dobitocește peste puterile firii și bănd vin, până la pierderea cuviinței și la pierderea minților?

Tu ne-ai spus, dumnezeiescule Învățător: „Luați aminte de voi înșivă să nu se îngreueze inimile voastre cu sațiul mâncării și cu beția și fără de veste să vie asupra voastră ziua aceea“ (Luca 21, 34). Iar Sfântul tău Apostol Pavel scrie: „Nici furii, nici lacomii, nici bețivii împărăția lui Dumnezeu nu vor moșteni-o“ (1 Corinteni 6, 10). Și iarăși: „Împărăția lui Dumnezeu nu este mâncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie întru Duhul Sfânt“ (Romani 14, 17).

Dă-ne nouă, Doamne, atâta pricepere duhovnicească, atâta bună măsură pământească, și atâta înțelepciune, în viața noastră zilnică, încât slobozi fiind de-a pururi, să nu ne rătăcim niciodată în potecile strâmte și spinoase ale lumii aceștia, să nu ne prindă grijile ei, nici plăcerile ei, să nu ne lege nici spaimetele, nici desfătărilor ei, să nu ne robească nici deznădejdea că nu avem cele pământești, nici îngâmfarea că avem prea multe. Ajută-ne să trecem prin viața aceasta ca niște călători cari nu zăbovesc în hanul unde au poposit decât atâta cât trebuie ca să se odihnească, să se întremeze, gustând puțină demâncare, și să-și facă rugăciunile cuvenite slavei și bunătății tale!

O, Dumnezeule, noi simțim prea bine că trecători suntem și străini suntem în lumea aceasta! Noi așteptăm răscumpărarea trupurilor noastre (Romani 8,23). Noi suspinăm după deplina noastră eliberare. Tu ne-ai spus, Doamne: „Merg la Tatăl să vă gătesc vouă loc“ (Ioan 14, 2). Și iarăși ne-ai spus: „Drept aceea privegheați că nu știți ziua, nici ceasul, întru care Fiul Omului va veni (Matei, 25, 13).

Așteptăm, Atotputernice Stăpâne, ziua cea mare a arătării tale! Mărturisim că în lumea aceasta, când avem îndestularea vieții, ne năpădesc gândurile sterpe, urâtul, păcatele și buruienile diavolului. Când nu avem cele de nevoie ale traiului, ne pândește răzvrătirea, și ne ispitește păcatul urii dintre oameni.

Fără tine, Stăpâne, fără tihna gândului, că ești ținta noastră și fericierea noastră viitoare, viața e nebulie, inima noastră putrezește și cerul deasupra noastră se închide și se cerneste.

Vino mai aproape de noi! Nu ne lăsa să prindem rădăcinele păcatului în această vale de lacrimi și de noroi! Nu ne lăsa să

uităm că ne-ai iubit, ne-ai chemat, ne-ai făcut mădulare Bisericii tale, și că ne-ai spus, despărțindu-te de noi: „Puțin și iarăși mă veți vedea“ (Ioan 16, 16).

Așteptăm slăvita a doua venire a ta! „Așteptăm ceruri noi și pământ nou, întru care dreptatea locuiește“ (2 Petru 3, 13). Așteptăm înfrigurați și înstreinați, aici în lume, biruința ta cea din urmă asupra dușmanilor tăi, asupra nesocotitorilor *Evangheliei* tale și asupra pârâșilor Bisericii tale!

Așteptăm ca răutatea, viclenia, asuprirea, nedreptatea, sfâșierea dintre oameni, râurile de lacrimi și de sânge de pe pământ, să piară și să sece la ivirea soarelui sosirii tale! Atotputernice Doamne, ține-ne pe noi de-a pururi treji, neispitiți și neînșelați de lumea aceasta!

Deasupra lumii acesteia, deasupra trufiei, deasupra înțelepciunii și slavei celei mincinoase a veacului acestuia, reverse-se zorile venirii tale! Vino, Doamne! (*Apocalipsul* 22, 26). – *Vie împărăția Ta!*

3

FACĂ-SE VOIA TA, PRECUM ÎN CER AȘA ȘI PRE PĂMÂNT!

Dumnezeule atotslăvite, în ceruri poruncile tale sunt ascultate cu frică de mii și de milioane de îngeri, și voia ta este îndeplinită întocmai. Dar pe pământ iată omul, această slabă și decăzută făptură, îndrăznește să nu primească poruncile tale și să nu facă voia ta! Iată lumea, cufundată în nedreptăți, în răutăți, în desfătări păgâne, în asuprirea fraților și în vărsări de sânge! Omul păcătos și amăgit de diavol a ieșit din ascultarea poruncilor tale și a întemeiat în lume împărăția voinței lui stricate și trufașe!

Ne privim pe noi înșine și privim această lume care ne înconjoară și vedem cum este hulită legea ta cea sfântă. Vedem cum fratele nedreptățește pe frate, vedem cum oamenii aleargă după poftele trupului, după câștig de averi, după petreceri nelegiuite. Vedem toate acestea și ne întristăm și înțelegem că toți ne-am abătut, că netrebnici ne-am făcut și că vrednici suntem de mânia ta, de dimineața până seara.

Stăpâne Doamne, taină înfricoșată este pentru noi cum ai făcut tu ca această plăpândă făptură a mânilor tale, care este omul, să

aibă voința sa, deosebită de a ta, și să te înfrunte pe tine și să iasă din legea ta cea sfântă! Ne-ai dat, Stăpâne, mai presus de priceperea noastră, o voință slobodă. Ne-ai făcut ființe libere, morale îndeplinind astfel un lucru minunat, pe care mintea noastră nu-l pricepe, dar pe care conștiința noastră îl recunoaște și-l mărturisește.

Ci neamul omenesc a îndreptat spre stricăciune, spre neascultare și spre nelegiuire voia cea liberă pe care tu i-ai dat-o! Diavolul ni-a șoptit la ureche:

„Ce, Dumnezeu a zis să nu mâncați din toți pomii din grădină?... Dumnezeu știe că în ziua când veți mânca din pom se vor deschide ochii voștri și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul“ (*Facerea 3, 1 [și] 5*). Diavolul a înșelat neamul nostru. Noi am zălogit Vrășmașului voința noastră și am călcat poruncile tale și am căzut în păcat. Și iată-ne azi în ceartă grea cu noi înșine, purtând, fiecare în trupul nostru, urmările neascultării strămoșești și fiind asemenea unui om beteag, care își târăște povara trupului, cu mare greutate, toate zilele.

Sfântul tău Apostol Pavel zice: „Știu că în mine, adică în trupul meu, nu locuiește ce e bine. Căci de voit voiesc, dar de lucrat binele nu-l lucrez. Căci nu binele pe care-l vreau îl fac, ci răul pe care nu-l voiesc pe acela îl săvârșesc... Găsesc, deci, această lege în mine, care vreau să fac bine, că anume răul se ține de mine. Că după omul cel lăuntric mă bucur de legea lui Dumnezeu, dar văd în mădularele mele o altă lege, care se luptă împotriva minții mele și mă face rob legii păcatului, cea din mădularele mele“... (*Romani 7, 18-23*).

Cine putea să ne scape din cursa cea amară din care am stat, noi ticăloșii, atâtea mii și mii de ani? Cine era să se îndure de noi, dacă nu Fiul tău cel Vecinic, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos, care a binevoit să se pogoare în lume, să ne descopere *Evanghelia* dreptății, să pătimească pentru noi și să ne scoată din cătușele diavolului! Dușmanul nostru a fost biruit, legat și prădat (*Matei 12, 29*). Neamul omenesc a fost scos de sub pravila întunericii, a idololatriei și a pângăriciunilor diavolești. Fiul tău, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos, ne-a învățat, ne-a dezrobuit, ne-a făcut fiii împărăției sale și moștenitorii făgăduințelor celor vecinice. Cât de îndurat ai fost tu pentru noi păcătoșii! Cât de sfântă, cât de înțeleaptă și de măreață, Doamne, a fost hotărârea ta, cea din veac tănuită și arătată la plinirea vremii (*Galateni, 4, 4*).

Cât de nesecată este vistieria darurilor tale, mântuitoare, așezată până la sfârșitul veacului în sfântă Biserica ta!

Prin Sfântul Botez ne primești întru pacea ta, ne speli de necurăția strămoșească și ne înscrii între cei ce năzuiesc cununa cea neveștejită (*Matei 28, 19*).

Prin pecetluirea cu Sfântul Mir, ne dai puteri și daruri duhovnicești, în calea acestei vieți și râvna celor mai presus de fire (*Luca 24, 49*).

Prin Sfânta Spovedanie, priveghezi asupra sufletelor noastre, ca asupra unei grădini pe care o tot plivești de buruienile rele, tai crengile uscate și gonești din ea coropișnițele, broaștele și șerpii. Ne curățești, ne cerți, ne pedepsești vremelnic și ne ții în frica ta cea sfântă și mântuitoare (*Faptele Apostolilor 19, 18; Ioan 26, 23*).

Prin Sfânta Împărtașanie, ne dai arvuna trupestei noastre învieri, ne împreunezi cu Christosul tău și Dumnezeul nostru, ne împreunezi cu tine însuși și ne ridici deasupra celor ce se văd, într-o lume de minune și de fericire pe care nu pot s-o înțeleagă decât îngerii și sfinții (*Luca 22, 19-20; Ioan 6, 53-56*).

Prin Sfânta Preoție, asiguri Bisericii tale de-a pururi învățători ai *Evangeliei*, păstori ai sufletelor, jertfitori la Sf. Altar, ai Trupului și ai Sângelui Fiului tău și îndeplinitori ai tuturor celorlalte Sfinte Taine (*Luca 12, 35-46; Luca 22, 19*).

Prin Sfânta Cununie, sfințești legătura bărbatului cu femeia și binecuvântezi viața căsătorească (*Ioan 2, 1-11*).

Prin Sfântul Maslu, ușurezi, mângâi, tămăduiești pe cei greu bolnavi și-i scoți la liman duhovnicesc, arătându-le, în același timp, și asprimea dreptului judecător și îndurarea Părintelui. (*Marcu 6, 13; Iacov 5, 14-15*).

Iată voia ta cerească, întrupată pe pământ, în Biserica ta! Iată izvoarele mântuirii, curgând pentru noi toți, din această dumnezeiască stâncă, pe care stă înfiptă Crucea Fiului tău! Iată porțile Raiului, coborâte pe pământ și iată cheile fericite, la îndemâna tuturor cari cutează cu cutezare sfântă.

O, Dumnezeule! adună-ne la izvoarele cele vecinice! Fă-ne pe toți să găsim „calea, adevărul și viața“ (*Ioan 14, 6*). Scapă-ne pe noi de noi înșine! Restatornicește, în inimile noastre, pravila ta cea sfântă! Dezrădăcinează din firea noastră neascultarea, pornirea spre păcat și toată buruiana sădită de Vrășmașul tău și al nostru!

Fă-ne pe noi cu totul vrednici de Răscumpărarea adusă nouă de Fiul tău! Să piară voința păcătoasă dinaintea ta! Să cază uneltirile și cursele diavolești! Adunarea popoarelor să te înconjoare în

Biserica ta. Și deasupra lor, întru cele cerești, tu șezi în jilțul tău (Psalmul 7, 8). Să tacă gura trufașă și nelegiuită! Să se supună poruncilor tale tot cugetul, toată seminția și toată împărăția!
Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ!

4

PÂINEA NOASTRĂ CEA SPRE FIINȚĂ DĂ-NE-O NOUĂ ASTĂZI

Dumnezeule mare, slabi suntem, pământești suntem, trecători suntem! Ca și ființele cele necuvântătoare din jurul nostru, avem nevoie, în fiecare zi, de întărire trupească, de hrana care să ne învioreze și să ne dea proaspete puteri de muncă. Proorocul tău David a spus, în psalmi, despre jivinele pământului:

„Acestea așteaptă toate de la tine, ca să le dai hrana lor, la vreme potrivită. Tu le dăruiești lor și ele strâng. Tu deschizi mâna ta și ele se umplu de bunătați...” (Psalmul 104, 27-28). Așa suntem și noi. Milostive! Așteptăm de la marea ta îndurare să ne dai, zi cu zi, bunătațile tale, pentru noi și pentru copiii noștri, rugându-te zi cu zi, Cerescule Părinte, și punând toată nădejdea noastră în sfintele tale purtări de grijă.

Ne-ai învățat, Stăpâne, în zilele petrecerii tale printre noi, cum să cerem și ce să cerem, mai întâi, de la vistieria darurilor tale: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui și acestea toate se vor adăoga vouă” (Matei 6, 33). Și tot așa:

„Nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca... nici pentru trupul vostru, cu ce vă veți îmbrăca. Oare nu este viața mai mult decât hrana și trupul mai mult decât haina?...”

Deci, Înțelepte Doamne, luminați de lumina Sfintei tale *Evanghelii* și așteptând de la mâna ta atotputernică atât cât ne trebuie ca să nu pierim de foame și să nu suferim de frig, ne îndreptăm mintea și cererea către altă hrană mai presus decât hrana pământească.

Tu ne-ai spus, Dumnezeule, când erai cu noi pe pământ: „Eu sunt pâinea cea vie care s-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci. Iar pâinea pe care eu voi da-o este trupul meu pe care da-l voi pentru viața lumii” (Ioan 6, 51). Și iarăși ne-ai spus, Doamne: „Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu are viață vecinică și eu îl voi învia în ziua cea de apoi

(Ioan 6, 54). „Cela ce mănâncă trupul și bea sângele meu rămâne întru mine și eu întru el” (Ioan 6, 56).

Iată pâinea pe care o dorim cu mare dor, mult milostive Doamne! Încrednicește-ne pe noi să primim pâinea cea spre ființă, adică Trupul Tău și Sângele Tău! Dă-ne bună înțelegere, nouă celor slabi și proști, ca să pricepem și să mărturisim această negrăită, neajunsă, dumnezeiască dovadă a dragostei tale pentru noi. Ai binevoit să te pogori între noi. Te-ai născut ca un om, din Sfânta Fecioară Maria, căci ai venit pe pământ cu adevărat trup omenesc. Dar fiind, în aceeași persoană, om adevărat și Dumnezeu adevărat, te-ai născut din Prea Curata Maria, în chip minunat și mai presus de minte, căci Maica ta, Născătoare de Dumnezeu, a rămas fecioară în veci vecilor.

Covârșiți și spăimântați suntem, Atotputernice, de taina venirii tale în lume, de taina cea nepătrunsă, dar atât de fericită și de scumpă și de dulce inimii noastre, de taina întrupării tale; Dumnezeule cel Vecinic, Fiule cel din vecii vecilor, Doamne și Mântuitorule, Iisuse Christoase!

Deci, ai binevoit să iei trupul nostru, Tu cel ce ești din mamă pământească, fără tată și din tată ceresc, fără mamă. Ai petrecut între noi, ți-ai adunat apostoli, le-ai descoperit *Sfânta Evanghelie*, ai înviat pe Lazăr, te-ai lăsat prins, batjocorit, bătut și răstignit pentru noi, mult iubitorule Stăpâne. Ai înviat a treia zi din morți, te-ai arătat celor ce te iubeau, le-ai amintit și le-ai întărit poruncile tale și te-ai înălțat la ceruri.

Le-ai spus, Sfinților tăi Apostoli, în ceasul despărțirii: „Mergând, învățați toate popoarele, botezându-i pre ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i să păzească toate câte v-am poruncit vouă, iată eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului” (Matei 28, 19-20)

Și cu adevărat, Dumnezeule, ai făcut pentru noi aceea ce numai un Dumnezeu putea să facă: Ne-ai lăsat, în Sfânta Biserică, sub paza și cu atotputernicia Sf. Duh, taina Trupului Tău și a Sângelui Tău, adică ai rămas cu noi tu întreg, cu toată omenirea și cu toată dumnezeirea ta, așa cum erai pe crucea lui Pilat, când te-ai răstignit pentru noi. La Cina cea de Taină, tu ai luat pâinea cu sfintele și preacuratele și fără prihană mâinile tale, ai mulțumit, ai binecuvântat, ai sfințit și ai frânt și, dând sfinților tăi ucenici, ai grăit: „*Luați mâncați: Acesta este trupul meu carele se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor.*” Asemenea și paharul, după cină, și ai zis: „*Beți dintru acesta toți, acesta este sângele meu al*

legii celei nouă, carele pentru voi și pentru mulți se varsă, spre iertarea păcatelor." Și apoi ne-ai poruncit: „Aceasta să faceți întru pomenirea mea!” (Luca 22, 19).

Atotîndurate, atotslăvite, atotnepătrunse Dumnezeu! Așa a fost voința și porunca ta: „Cela ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu rămâne întru mine și eu întru el!” Ai binevoit, Milostive, să rămâi în Biserica ta, pe altarele noastre cu noi toți și cu fiecare dintre noi, carele cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste primește Sfânta ta Împărtășanie. Ai binevoit Dumnezeu, care faci minuni, să te unești cu fiecare dintre noi, căci fiecare, primind cu vrednicie Sfintele tale Taine, se învrednicește de asigurarea ta: „rămâne întru tine și tu întru el!”

O, Dumnezeule, iubitorule de oameni, neajunsă, nespūsă, covârșitoare este dragostea ta pentru noi! Nu ne lăsa pe noi, să cădem din atâta vrednicie la care ne-ai ridicat! Dă-ne puteri, stăruințe, avânt și fapte bune ca să nu ne rușinăm niciodată de marea ta bunătate. Curățește-ne pre noi de toată rugina și cocleala pământească și fă din noi vase cinstite, ca să putem primi, după cuviință, acest dar dumnezeiesc al Sfintei Împărtășanii! O, bunule Stăpâne, fă din noi prietenii tăi, comesenii tăi, gazdele tale; fă din noi fericiții ciorchini nemuritori, cari cresc din tine, dumnezeiescile buccium al vieții cerești! (Ioan 15, 1-5).

Albi, curați, spălați prin rugăciune și cucernicie, fă-ne în fiecare zi! Nevinovați ca pruncii așează-ne înaintea ta! Hranește-ne pre noi după cuvântul tău! Nu ne lipsi de cele ce tu știi bine că ne trebuiesc. Dar mai presus de toate: *pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi!*

5

ȘI NE IARTĂ NOUĂ GREȘELILE NOASTRE, PRECUM ȘI NOI IERTĂM GREȘIȚILOR NOȘTRI

Atotputernice Stăpâne, măcar că ne-ai chemat la atâta slavă și la moștenirea împărăției cerurilor, iată noi ne găsim azi, în fața ta, purtând acest trup muritor, legat slăbiciunilor și păcatului. Sfântul tău Apostol Ioan scrie: „De vom zice că păcat nu avem în noi, înșine ne înșelăm și adevărul nu este întru noi. De vom mărturisi păcatele noastre, credincios este și drept ca să ne ierte nouă păcatele și să ne curățească pre noi de toată nedreptatea. De vom

zice că nu am păcătuit, mincinos îl facem pre el și cuvântul lui nu este întru noi! (1 Ioan 1, 8-10).

Mărturisim deci, Prea Înalte Doamne, omeneasca noastră povară, neputințele și greșelile noastre. „Că iată întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea”... Câtă vreme întârziem în această lume, tihnă nu avem, ci fără încetare suntem purtați în sus și în jos de valurile deșertăciunii noastre. Nădărdim cu putere și așteptăm, împreună cu Sfântul Apostol Pavel, „răscumpărarea trupului nostru” (Romani 8, 23). Și iarăși: „Ci noi știm că dacă pământeasca noastră locuință, în cortul acesta, se va desface, avem în ceruri clădire de la Dumnezeu, casă vecinică, nefăcută de mână. De aceea suspinăm în acest trup, dorind să ne îmbrăcăm cu locuința noastră cea din cer”... (2 Corinteni 5, 1-2).

Așa slabi și așa dosădiți fiind noi, Tu, Prea Milostive Doamne, ne-ai dat arvuna nemuririi; și ne-ai făcut părtași la pâinea cea dătătoare de nemurire, care este trupul tău. Voi sunteți trupul lui Christos și mădulare fiecare în parte (1 Corinteni 12, 27). „O pâine este, un trup suntem și noi cei mulți, căci toți ne împărtășim dintr-o pâine” (1 Corinteni 10, 17). Cu aceste fericite nădejdi, privim asupra noastră și ne găsim de multe ori atât de nevrednici de mila și de dragostea ta! Ai grijă de moștenirea ta, Stăpâne! Nu ne lăsa să alunecăm și să ne rătăcim din căile bine plătute ție! Nu ne lăsa să strămtăm și să răcim inimile noastre! Dă-ne iar și iar puteri de dragoste. Pune în fiecare din noi cugetul și iubirea Samarineanului milostiv. Fă din noi, cu adevărat, o făptură nouă, dezbrăcată de poftele pământești și cu totul pătrunsă de înțelepciunea cea din Sf-ta Evanghelie.

Dă-ne iubire și îngăduială multă, Dumnezeule. Viețuind în această lume, bântuită de atâtea și atâtea răutăți, piatră de poticnire pentru noi este, adeseori, aproapele nostru. Păcătuim și te întristăm mai cu seamă din pricina celor cari locuiesc cu noi și lângă noi. Dacă ar fi cu putință să părăsim cu toții viața cea întovărășită și să te căutăm pe tine în fundul pustietăților, în peșteri și în inima pădurilor, atunci nemaivăzând fața și faptele fratelui nostru, poate că n-am mai greși din pricina lui.

Dar porunca ta, Stăpâne, este să facem și să îndeplinim cele spre slava numelui tău, în obștie frățască adunându-ne laolaltă și întemeind Biserica ta. Tu ai spus, Înțelepte Doamne: „Unde sunt doi sau trei adunați întru numele meu, acolo sunt și eu în mijlocul lor” (Matei 18, 20).

Iar psalmistul tău a spus demult: „Iată ce bine este, iată ce dulce este când frații locuiesc laolaltă în înțelegere! Este ca mirul

de mare preț de pe cap care se pogoară pe barbă, pe barba lui Aron care se pogoară pe marginea vestmintelor lui. Este ca roua Hermonului, care se pogoară pe munții Sionului, căci acolo dă Domnul binecuvântarea, viață pentru vecie" (*Psalmul 133*).

Cu adevărat, Stăpâne, în Biserica ta, unită prin legătura iubirii, și păzită de Duhul tău cel Sfânt, da-vei viață pentru vecie! Dar pentru aceasta trebuie să ne dovedim în fiecare zi că suntem cu adevărat urmașii tăi și purtătorii Crucii tale. Ce supărare, ce necaz, ce tulburare, cășunată nouă de aproapele, putem să mai păstrăm, atunci când tu ne chemi la ospățul tău împărătesc? Și cum vom putea cugeta măcar să ne apropiem de masa ta cu inima cuprinsă de gânduri ascunse și răzbunătoare?

O, Atotîndurate, în *Sfânta ta Evanghelie*, ne-ai învățat cum să aducem darurile noastre:

„Deci îți vei aduce darul tău la altar și acolo de-ți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului și mergi mai întâi de te împacă cu fratele tău și atunci venind adu darul tău" (*Matei 5, 23-24*).

Așadar, Stăpâne, ca un zălog al inimei noastre, cu adevărat îndreptate și cucerite de tine, tu ne ceri să lăsăm departe de altarul tău și să aruncăm cu totul de la noi amintirea celor ce am suferit de la frații noștri. Cum vom putea să-ți aducem darul nostru cu mâini pângărite? Cum vom îndrăzni să ne apropiem de tine cu piepturi cari suflă gânduri de răzbunare și de omor? Cum vei privi tu, la noi, cu îndurare și ne vei șterge datoria, atunci când noi venim la tine fără să fi șters datoria celor ce ne-au greșit?

Știm, Preabunule, pilda Datornicului nemilostiv, iertat de stăpânul său, cu o datorie de tot mare, și care totuși sugruma pe fratele său pentru o datorie foarte mică. Ajută-ne nouă să nu fim ca acesta! Sporește îndurarea inimilor noastre! Fă-ne cu totul vrednici să te rugăm: *Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri!*

6

ȘI NU NE DUCE PRE NOI ÎN ISPITĂ

Stăpâne Atotîntepte, de unde se ridică și suflă peste noi această vijelie de răutăți? De ce s-a tulburat atât de amar lumea aceasta, cu neamurile ei și cu stăpânirile ei? Câtă zarvă, câtă dușmănie și câtă viclenie aleargă printre noi, în ceasul de față!

Neamurile s-au certat între ele. Puternicii pământului au ridicat armele unii împotriva altora. S-au ciocnit, s-au bătut și

s-au nimicit, unii pe alții, pe sute de câmpii de bătălie. A curs sângele, s-au umplut văile și pâraiele. Au murit milioane de feciori, de frați, de logodnici și de soți. S-au umplut câmpiile, poienele și poalele munților de mormintele celor jertfiți!

Ce facem noi, Iisuse Christoase Milostive, în această lume încruntată, setoasă de sânge și atât de depărtată de Predica ta de pe Munte?

O, Doamne, Stăpâne, la mare strâmtorare este inima noastră și nedumeriți și abătuți ne simțim noi, când vedem urgia și ura dintre oameni întorcându-se pe acest pământ, pe care Tu ai binevoit să te pogori și să te întrupezi!

Ispita se ridică de jos împrejurul nostru ca valurile negre ale unei mări întăritate. Am rămas și ne vedem, în tinda Sfintei tale Biserici, strânși, înfiorați și neliniștiți, ca pe o insulă înconjurată de furia oceanului. Fii de-a pururi, nouă, stâncă neclintită! Insuflă încredere în inimile noastre și nu ne lăsa pradă simțirilor și cugetărilor pământești. Ajută-ne pe noi să mărturisim pururea și să biruim ca Sfântul tău Apostol Pavel: „Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpânirile, nici ce este acum, nici ce va să fie, nici puterile înălțimei, nici puterile genunei și nici o altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu cea întru Iisus Christos, Domnul nostru!" (*Romani 8, 38-39*).

Umple de-a pururi inimile noastre cu dragostea ta și nu ne lăsa să ne înfricoșăm și să ne pierdem creștinescul nostru cumpăt în fața ispitelor și primejdiilor acestei lumi. Stăpâne Doamne, dă-ne nouă inima și curajul Sfântului tău Apostol Petru: „Cu tine gata sunt și în temniță și la moarte a merge" (*Luca 22, 33*). Dar dă-ne și puteri să biruim încercările și să nu dăm de rușine cu încrederea noastră.

Tu știi că te iubim! Fă ca iubirea noastră să fie aducătoare de roadă. Nu ne rușina, Milostive, atunci când te chemăm și batem la poarta milostiviei tale. Bucuroși suntem să purtăm Crucea ta. Dăruiește-ne tăria mărturisitorilor tăi de la început și ridică din nou fruntea Bisericii tale! Cât e de vrăjmașe și de abătută de la legea ta această lume, în care așteptăm venirea ta! Cine ar putea, Stăpâne, fără mâna ta călăuzitoare, să treacă teafăr și cu credința neatinsă prin atâta păgânătate și atâta nelegiuire câtă se răsfață azi! Ispita ne pândește în toate câte auzim și vedem împrejurul nostru, de la semenii noștri. Ispita ne pândește în atâtea și atâtea cărți și chipuri diavolești, pe cari îngerii Satanei le aruncă în casele creștinilor. Ispita ne pândește în toate treburile, punerile la cale și

pildele pe cari oamenii fără frica ta le pun în fața noastră de dimineața și până seara!

Adună rândurile noastre, Atotputernice! Premenește puterile credinței și ale mărturisirii noastre! Trimite-ne ajutorul tău cel mai presus de fire în acest ceas al obșteștei putreziciuni! Cercetează Biserica ta! Adu-ți aminte de cei ce se întristează și lăcrămează când văd urâciunea pustiirii gata să cuprindă altarele tale.

Trimite iarăși viteji printre noi! Dă-ne iar și iar tăria sfântă să te mărturisim Domnul cerului și al pământului, să facem zid împrejurul Bisericii tale și să îndeplinim întocmai cuvântul tău: „porțile iadului nu vor birui-o!” (Matei 16, 18).

Învăță-ne pre noi! Luminează inima noastră cu lumina priceperii celei mai presus de fire! Povățuiește-ne cam să păstrăm înțelepciunea aleșilor în acest veac păcătos și preacurvar! O, învăță-ne cum să îndeplinim porunca ta: „Fiți înțelepți ca șerpii și nevinovați ca porumbița” (Matei 10, 16).

Tu vezi în ce iad trăim! Tu vezi cum se clatină deasupra noastră valurile păcatului și ale prăpădului! „Rămâi cu noi căci este către seară și ziua pe sfârșite!” (Luca 24, 29). Rămâi cu noi în noaptea pe care o simțim plină de spaimă și de dureri! Te așteptăm, cu încordare, te așteptăm, așa cum ne-ai poruncit, cu mijloacele încinse și cu lămpile gata, ca pentru sosirea Mirelui. Nu ne lăsa să adormim! Nu ne lăsa nici gândurilor streine și descurajării! Măsoară puterile noastre cu mare mila ta, încarcă pe umerii noștri atâta cât putem să purtăm și nu ne duce pre noi în ispită!

7

CI NE IZBĂVEȘTE DE CEL VICLEAN

Stăpâne Doamne, ai spus odinioară Sfântului tău Apostol Petru: „Simone, Simone, iată Satana v-a cerut să vă cearnă ca grâul. Iar eu m-am rugat pentru tine, ca să nu piară credința ta; și tu oarecând, întorcându-te, întărește pe frații tăi” (Luca 22, 31-32). Iar însuși Sf. Apostol Petru scrie, mai târziu, turmei duhovnicești, pe care o câștigase în numele tău: „Fiți treji, privegheați, pentru că protivnicul nostru, diavolul, ca un leu răcnind, umblă, căutând pe cine să înghită” (Petru 5, 8).

Tainice și înfricoșate sunt, pentru noi, cuvintele acestea! Îngroziți și nepricepsuți, ne adunăm la picioarele Sfintei tale Cruci

și cu semnul ei și cu puterea ei pecetluim pieptul nostru, pe copiii noștri, casele noastre și mormintele adormiților noștri.

Știm, Atotîndurate Doamne, că împrejurul nostru, în adâncurile firei noastre și la răspântiile acestei vieți se plimbă tainic și pândește dușmanul neamului omenesc. Știm răutatea și viclenia lui. Știm lanțurile și cursele pe care nu încetează să le meșteșugească sub pașii noștri. El este tatăl minciunii și ucigaș de oameni, de la început (Ioan 8, 44).

Ne dăm seama, Stăpâne, că în acest timp primejdios, în care trăim, dușmanul nostru s-a întărâtat și a sporit, cu turbare, în lumea aceasta meșteșugurile, bătăile și pe slujitorii lui. Iată-l pe Ucigaș la lucru! A aruncat și aruncă plasa lui diavolească în marea acestei vieți, și o scoate plină de minciנוși, de flecari, de înșelători, de furi, de hrăpitori, de destrăbălați, de pângăritori de cele sfinte, de pângăritori de fecioare, de sodomiți, de bețivi, de vânzători ai numelui Tău și ai Sfintelor Taine și de omorători de oameni! Iisuse Christoase, Dumnezeuule, povățuitorule al celor Doisprezece pescari, cu cari ai vânat lumea, scapă-ne pe noi de mrejele Satanei! Ajută-ne pe noi, ajutorul celor slabi cari strigă către tine, ajută-ne ca să păstrăm cu tărie jurământul de la Sf. Botez: „Mă lepăd de Satana și de toate lucrurile lui, și de toți îngerii lui, și de toate slujbele lui, și de toată trufia lui!”

Fă-ne cu adevărat, Puternice Stăpâne, fiii luminei, fiii Botezului, fiii neprihănitei tale Biserici! Ai venit în lume, Milostive Doamne, ca să sfărâmi lucrarea diavolului. „Spre aceasta s-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să strice lucrurile diavolului” (I Ioan 3, 8). Ai biruit pe protivnic, l-ai alungat din muți, din surzi, din îndrăciți, ai sfărâmat porțile iadului și ai slobozit pe cei ce te așteptau!

O, biruitorule Doamne, alungă pe protivnic și din reaua noastră voință și din somnul nostru, și din pribegia gândurilor noastre, și din poștele noastre cele pământeste și din toate chiotorele cele nevăzute prin care sufletul nostru se prinde și se leagă cu trupul nostru!

Țărână suntem, Stăpâne! Praf și deșertăciune! Nu lăsa pe diavolul să se cuibărească în țărâna aceasta! Păstrează-ne nouă dumnezeieștile tale făgăduințe! Învrednicește-ne pe noi să ajungem la răscumpărarea, la prefacerea și la străluminarea trupurilor noastre!

„Ci noi știm că dacă pământea noastră locuință, în cortul acesta, se va desface, avem în ceruri clădire de la Dumnezeu, casă

vecinică, nefăcută de mână. De aceea suspinăm, în acest trup, dorind să ne îmbrăcăm în locuința noastră cea din cer..." (2 Corinteni 5, 1-2).

Întinde-ne brațul tău puternic! Ajută-ne pe noi să urcăm această sfântă și înfricoșată înălțime! Curățește trupurile și sufletele noastre! Adună-ne pe noi, cu putere, la picioarele Sfântului tău Altar! Ridică între noi duhovnici vrednici! Fă iar de mare cinste pe slujitorii tăi, pe propovăduitorii tăi, pe cei ce iubesc podoaba casei tale!

Înalță peste noi, Dumnezeu, lumina feței tale! (Psalmul 4, 7). Fă din fiecare dintre noi ostaș al împărăției tale. Varsă în inimile noastre darurile cete bogate ale Sfântului tău Duh! Dă-ne nouă îmbelșugata pricepere duhovnicească.

Înmulțește-te în noi credința atotbiruitoare. Uplete de dragoste frățească adunările noastre. Arată-i drepti, cinstiți, plini de frica ta, pe slujitorii altarului tău. Gonește departe de obștia ta creștină uneltirile, sfaturile, năvala și prădăciunile îngerilor diavolului.

Păstrează-ne în legătura preacurată a Sfintelor tale Taine! Lasă-ne fii ascultători și supuși la sânul Sfintei Biserici! Nu ne împovăra pe noi cu pricini, cu gânduri, cu întrebări și cu necazuri cari trec peste puterile noastre! Nu îngădui ca făptura noastră slabă, înnodată din duh și din pământ, să fie supusă la prea mari încercări! Nu ne lăsa să rătăcim departe de tine! Nu ne lăsa să fim cernuți ca grâul! Nu îngădui ca noi cei arvuniți dragostei, milei și slavei tale, noi cei arvuniți cerului și învierii ce va să fie să apucăm pe căile pieirii, *ci ne izbăvește de cel viclean!* Amin!

RĂBDARE ȘI NĂDEJDE

În viața aceasta pământească, omul, oricare ar fi averea și rangul lui, este de-a pururi urmărit de necazuri și de nevoi. Fie că ar fi mare bogătaş, fie că ar fi sftinic împărătesc – fie că ar fi însuși împăratul – omul nu este scutit de amărăciunile vieții și de tristețea inimii. Învățătura creștină, cunoscând foarte bine aceste lucruri, nu încetează să ne tot aducă aminte de nestatornicia fericirii pământești și de dărâmarea grabnică a nădejdilor noastre când nu se întemeiază pe făgăduințele Mântuitorului.

Noi cetim în *Sf. Evanghelie (Ioan 16, 33)*: „În lume aveți tulburare; ci îndrăzniți, Eu am biruit lumea.“

Sf. Apostol Pavel zice (*Romani, 8, 22[-23]*): „Toată făptura suspină laolaltă și este până acum ca în durerea de naștere. Și nu numai atât, ci și noi – cari avem părga Duhului, noi singuri suspinăm în noi înșine – așteptăm cu nerăbdare învierea, răscumărarea trupului nostru.“

Nu numai înțelepciunea creștină ne vorbește și ne convinge despre vremelnicia și stricăciunea celor pământești – dar și înțelepciunea păgânească afirmă și a afirmat de multe ori că lumea aceasta este o vale a plângerii și că omul înțelept nu are altceva mai bun de făcut – câtă vreme este în viață – decât să se pregătească pentru ceasul cel mare al morții.

Așa fiind și cunoscând zilele puține pe cari fiecare dintre noi are să le petreacă pe pământ – se cuvine ca fiecare să fie cu multă luare-aminte asupra acestei mari probleme: a vieții și a morții.

Omul, în alcătuirea lui, este suflet și trup. Sufletul este din sămânță cerească. Sufletul este prin felul său străin de pământul acesta, pe care poate să-și adune sau izbăvire, sau osândă. Trupul este din lumea aceasta și față cu sufletul este ca o simplă gلاstră menită să păstreze o floare răsărită. Cu alte cuvinte, cugetând bine și cântărindu-ne pe noi și rosturile noastre – vom ajunge să spunem că aici pe pământ ne găsim în țară de exil și că dorul

nostru de eliberare este cel din urmă care ni se îndeplinește în ceasul suprem al morții.

Străini deci suntem pe pământ; departe de Tatăl nostru cel Ceresc și, ca să zicem așa, închiși în închisoare până când vom vedea răsărind lumina lui Christos.

Cu aceste gânduri, venim către voi, cei cari așteptați și susținați după liberarea voastră pământească în acest castel în care sunteți închiși. La înfățișare, voi sunteți pentru câțiva timp lipsiți de libertatea mișcărilor voastre și s-ar părea că-i o mare deosebire între cei slobozi și cei ferecați în lanțuri. În realitate, această deosebire se șterge foarte mult. Noi cei slobozi suntem ca tot neamul omenesc robiți grijilor – alergăturilor – intereselor demânării, patimilor și mulței deșertăciuni care stăpânește pe tot insul ce se trage din Adam.

Voi, cei ce la înfățișare ați pierdut totul, pierzând libertatea pașilor voștri și stăpânirea pe persoana voastră, voi păreți celui ce vă privește întâia oară adânc nenorociți.

Și cu toate acestea, deosebirea cea grozavă care se pare că există între voi și noi, când te gândești bine aproape că n-o mai găsești. Într-adevăr, toți laolaltă suntem închiși în închisoarea acestei vieți și suspinăm sub povara trupului și a neputințelor noastre.

De dimineața până seara, în tot ce facem, în tot ce agonisim, în tot ce punem la cale, este constrângere, este silnicie și este durere. Copilul când ajunge de 7-8 ani trebuie să-și părăsească jocurile, să renunțe la libertatea mișcărilor sale și să intre în ascultarea școlii. Învățătura aceasta – dacă e lungă – te scoate dincolo de 23 de ani. Dacă e mai scurtă – te scoate la 14-15 ani ca să te întâlnești cu alte nevoi și cu alte greutăți. Tânăr când ești, te prindesc grijile căminului ce vrei să-ți faci și familiei ce vrei să întemeiezi. Om matur când ai ajuns, te-au prins interesele, luptele pentru viață, alergătura care nu se mai sfârșește, suferințele trupului – și amărăciunea crescândă, că din toate câte ai vrut să se întâmple – prea puține s-au întâmplat. În sfârșit, când pornești spre bătrânețe – te roade părerea de rău că n-ai izbândit în viață așa cum ai vrut și te pândește presimțirea morții, care nu mai e departe. Peste tot, așadar, este numai amărăciune – bici pe spinarea noastră și suspin de dimineața până seara.

Durerea vieții și durerea acestei închisori, de pereții căreia ne izbim cât suntem în viață, nu se curmă decât pentru acela care a

știut să-și libereze inima prin învățătura Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos.

Învățătura aceasta ne-o arată Sf. noastră Biserică Ortodoxă prin cărțile ei sfinte și prin graiul sfinților servitori ai altarului.

Pentru fiecare cuget de creștin, este datorie mare să caute și să se lumineze asupra poruncilor Sf. Biserici și asupra învățăturii cuprinse în *Sf. Evanghelie*. Mai cu seamă acum în aceste zile de pregătire pentru Sf. Paște – este de datoria fiecăruia dintre noi să mergem la părinții noștri duhovnicești – să le arătăm greșalele și păcatele noastre și să le cerem mângâiere și întărire în privința dreptei mărturisiri a credinței noastre creștinești.

Voi ce stați azi între aceste ziduri – despărțiți de lumea cealaltă – măcar că toți cu toții suntem legați deopotrivă de lanțurile pământești – voi aveți un prilej mare și dureros – să faceți mult pentru mântuirea sufletelor voastre.

Pentru greșalele și păcatele voastre, știute și dovedite, stați aici și răbdați osândă. Mare va fi folosul vostru – dacă veți avea răbdarea care spală, iartă și eliberează sufletul! Mare va fi câștigul vostru sufletească, dacă veți aștepta, cu supunere și cu pocăință, ceasul ieșirii voastre din închisoare!

Stați și gândiți-vă și aplecați inimile voastre, spre smerenie și spre milă de voi înșivă. În această închisoare – voi puteți să agonisiți iertarea lui Dumnezeu și împăcarea sufletească, dacă vă purtați bine și dacă vă pare rău de relele făcute până acum. Societatea v-a scos pe voi din mijlocul ei și v-a închis aici, ca pe niște bolnavi de boală molipsitoare. Faceți-vă sănătoși și întoarceți-vă la casele voastre – curățiți de păcatele de până acum. Nu pierdeți acest timp, atât de potrivit pentru pocăință și îndreptare din nenorocirea voastră, din pedeapsa ce vi s-a dat – din această închisoare în care stați și așteptați – scoateți mântuirea sufletelor voastre.

Aveți lângă voi un preot – aveți sf. biserică cu slujbă regulată – aveți un director binevoitor și gata să vă ajute la toate gândurile și hotărârile voastre cele bune.

Folosiți-vă de asemenea împrejurări!

Căutați și iubiți Sf. Împărtășanie și spovedanie! Apropiati-vă de Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos și el va avea milă de voi!

Durerea voastră de azi – rușinea voastră, suferințele voastre de azi – pot să fie prefăcute în mântuire și liberare sufletească.

Mântuitorul a chemat la sine – a schimbat – a mântuit pe mulți păcătoși și pe mulți făcători de rele, atunci când aceștia i-au dat lui – toată inima lor cea plină de păcate! Faceți și voi tot așa! Nu pierdeți nădejdea! Nu socotiți că Dumnezeu v-a părăsit și că nu mai puteți să vă întâlniți niciodată cu mila lui! Nu credeți că numai voi sunteți triști, nenorociți, fără libertate și închiși între ziduri de temniță.

O, bieți năcăjiți! Suntem toți la fel, suntem toți întemnițați în viața aceasta și suspinăm toți după ceasul cel Dumnezeiesc al liberării noastre pământești. Numai Iisus Christos este limanul de mântuire. Numai biruința lui asupra morții liniștește și mângâie inima noastră! Numai odihna cea Dumnezeiască pe care o dă credința ne liniștește și ne dă răbdare aici pe pământ!

Nu pierdeți nimic! Uitați și răutățile de mai înainte! Schimbați-vă inima! Mărturișiți-vă cu lacrimi duhovnicului vostru.

Lepădați inima cea rea de mai înainte și rugați-vă zilnic lui Dumnezeu să vă dăruiască inimă îndurată și pocăință.

Sfintele Paște se apropie! Sculați-vă din durerea și păcatele voastre! Spălați-vă și luminați-vă!

Umpleți sufletele voastre de credință și de iubire! Aduceți-vă aminte de cei ce vă așteaptă în casele voastre și rugați-vă neîncetat ca Dumnezeu să facă cu voi îndurare.

Când vă veți întoarce acasă, în loc de omul urât și temut, pe care îl așteaptă lumea, să vă dovedeți: omul schimbat și îmbunătățit, aproape de Christos și de Biserică – așa cum să vă ajute Dumnezeu tuturor să ajungeți!

VLAHUȚĂ

CUM ÎNCEPEM

Editura „Vremea“, în colecția *Vieți ilustre*, prezintă azi cititorilor săi câteva note despre Alexandru Vlahuță. Bunul coconu Alecu, dacă s-ar putea să-l mai întrebăm și să-l mai consultăm, s-ar împotrivi cu energie acestei găzduiri în *Cartea cu vieți ilustre...* Rezerva și modestia lui, apostolatul muncii lui, dragostea lui pentru luminarea poporului și pentru străduința neafișată... n-ar fi primit această încadrare într-o *viață ilustră...*

Dar socotim, în ciuda acestei prime impresii, că suntem datori să propunem generației actuale, ca ilustră și vrednică de meditare, tocmai viața acestui înțelept al neamului, care a fost Alexandru Vlahuță.

Suntem departe de vremurile când toată cărturăria, toată poezia și toată arta popoarelor creștine erau pentru slava lui Dumnezeu și pentru mântuirea sufletului. S-au schimbat toate și am pierdut Paradisul încă o dată. Am pofțit să nu mai dăm dajdie lui Dumnezeu, în opera de artă, și să ieșim din fața lui și să ne făurim idoli, după ambițiile și pasiunile noastre...

Și l-am lăsat pe Dumnezeu, în catedralele lui, departe, la poalele Evului Mediu... Și am fost reformatori, revoluționari, filosofi fără Dumnezeu și artiști tot fără El... Și s-a umplut lumea de arta independentă, de visurile insuflate de Prințul Orgoliului, de operele în cari idolatrăm carnea, patima, mândria și neantul...

„Dar cel ce locuiește în ceruri râde, Domnul își bate joc de ei, apoi întru a sa mânia le grăiește și cu urgia sa îi îngrozește“ (Psalmul 2, 4-5).

Mi se pare că noi, cei ce am apucat zilele de față, avem, înaintea ochilor, cel mai autentic și mai complet comentariu al acestor stihuri din Cartea Eternă.

Câți mai putem să înțelegem, trebuie să regretăm profund viața noastră de fii risipitori, și să suspinăm după fericitele zile când

sufletul era valid, artiștii de tot felul se întreceau să încununeze pe Regina Cerului și pacea inimii stăpâna de la noi până la stele.

Alexandru Vlahuță n-a fost predicator creștin... A fost un îndrăgostit de podoabele Bisericii strămoșești, de icoane, de graiul bucoavelor, de înțelepciunea populară pravoslavnică și de subjugătoarele noastre mănăstiri, așa cum ni le mai păstrează munții și pădurile, colinele și livezile... Vlahuță era prea aproape de epoca trecătoarei noastre apostazii de pe la 1848-1866, ca să rămâie în întregime feciorul părinților săi, amândoi călugăriți la bătrânețe... Dacă s-ar fi născut cu un sfert de veac mai târziu, Vlahuță poate că n-ar fi intrat în teologie și în monahism, dar ar fi fost un admirabil conferențiar creștin, așa cum este azi excelentul meu prieten Al. Lascarov-Moldovanu.

Activitatea de mentor național, din anii din urmă, a lui Vlahuță ne este dovadă că acest suflet generos ajunsese să înțeleagă imensa și ironica deșertăciune a unei arte pretinse pentru artă, în sânul unui popor care nu-și cunoaște bine alfabetul, care trăiește la periferia civilizației și care, dislocat din centrul sănătoasei simplități strămoșești, își caută, amețit și șovăitor, un echilibru nou.

Cred mai mult decât atât; cred că Vlahuță, dacă i-ar fi măsurat cerul încă vreo douăzeci de ani peste cei la cari ajunsese, ar fi fost sprijinitorul, patronul și cenzorul mișcării literare creștine, din vremea din urmă.

Nu mă sfiesc să spun, încă o dată, care a fost cuvântul lui Vlahuță, când a aflat, prin 1920, că am început să fac o nouă traducere a *Sfintelor Scripturi*:

– Muncește cu spor și cu noroc! Dorescu-ți să izbutești să ne dai o fericită nouă traducere... Popoarele, astăzi, se împart în două: popoarele care au *Biblia* și popoarele care n-au *Biblia*... Noi suntem în categoria a doua... Și după ce vei traduce o parte mai mare, dă-mi-o și mie... Voi fi fericit să știu că în *Biblia* ce va să vie, am pus și eu mâna mea, cu o virgulă, cu un și, cu un cuvântel care să fie al meu!...

Lumei cititoare românești, fi dăm azi viziunea rapidă a sufletului și a directivelor lăsate nouă de unul dintre cei mai buni fii ai poporului nostru. Nu ne este aminte să punem în tiriziile înalte estetice, sau ale criticii pontificante substanța poeziei lui Vlahuță.

Ne este aminte să-l prezentăm obștei noastre ca pe un scriitor de românesc și înalt bun-simț. El ne-a predicat munca, seriozitatea,

stăruința în onestitate, ura de flecăreală, de ușurătate, de viață dezmățată și de lașitate.

A voit să ne vază laborioși, tăcuți, cinstiți cu noi înșine și cu toată obștia noastră. A voit să ne scoată din minciună, din fanfaronadă, din putreziciunile diverse pe cari le dăm pe față, acasă, în stradă, în treburile particulare și pe platformele publice.

Strădania de scriitor și de dascăl național a lui Alexandru Vlahuță a fost o profeție și o etapă, în calea noastră a tuturor de fii risipitori, chinuți azi de nostalgia căminului Părintelui Ceresc.

„SCRIE-NE CEVA DESPRE VLAHUȚĂ“

Venisem acasă, în vacanța Paștelui, prin clasa a treia de liceu... Dintre toți colegii mei din școala primară, unul singur izbutise să meargă mai departe și să înfrunte biruitor latineasca, franțuzeasca și tot programul greu al liceelor de pe atunci. Ne-am întâlnit cu multă plăcere. Am vorbit de multe toate și, la despărțire (era să fie de vecii vecilor), bietul meu prieten mi-a împrumutat o carte pe care o dobândise la prēmii, o dată cu cununa de premiant întâi.

Era *Din goana vieții*... Această carte a fost prima mea iubire literară. Citeam și mai citisem până aci și alte cărți, nici una însă nu m-a trezit și nu m-a încălzit sufletește atât de mult, atât de decisiv. Nu mai țin minte de unde am început s-o citec, dar n-am uitat și nu uit că în Duminica Tomei, dimineața, cu câteva ceasuri mai înainte de a pleca spre București, la școală, eu copiam de zor, într-un caiet, bucată cu care se încheie cartea dlui A. Vlahuță, adică *Amintiri despre Eminescu*... De ce? N-aș putea să mă spun de ce. Bucata însă, astfel copiată, am citit-o colegilor mei, din internatul Liceului „Sf. Sava“, deși cartea era cu mine, adusă și ascunsă în cufăr! Era, pesemne, un sentiment de iubit ori de avar, care nu vrea să arate la nimeni comoara lui. Și într-adevăr, toată luna lui mai, m-am dus tiptil, sus, în podul internatului, unde erau cuferele noastre; scoteam din cufăr cartea iubită și o isprăveam pagină cu pagină, în taină!

Ceea ce mă fermeca și mă uimea, în primul loc, era ortografia acestei cărți.

Di Vlahuță scria: zece... amețitoare... Dumnezeu... citește... pe când noi scriam, sub privigherea bătrânilor noștri dascăli, dece, amețitoare, Dumnezeu, citește. Așa ceva nu mai văzusem până

aci. Ortografia acestui autor mi se părea ceva păgănesc și ispititor, ca un păcat din lumea materială. Am căutat curând să vorbesc cu alți băieți din clasele superioare și să luminez această curioasă pricină de ortografie. S-a găsit unul iscusit care mi-a explicat ce este ortografia fonetică și cum stă ea față de ortografia tradițională... M-am convins, fără întârziere, că dreptatea este de partea revoluționarilor și m-am înscris printre ei. Din ce în ce mai mult, la început cu aparență de eroare, am prins a scrie cu ortografia fonetică. Poate însă că emanciparea mea ar fi ieșit prost, dacă nu ne trimetea Dumnezeu un suplinitor de limba latină, un apostol al ortografiei celei nouă. Și atunci, firește, când încep și proconsulii să creadă în Iisus Christos și să se boteze, robii și dezmoșteniții prind un curaj eroic și tot Imperiul Roman va adora pe Răstignitul din Iudeea. Eu din parte-mi nu pierdeam vremea. Prietenii mei intimi, și printre ei un neuitat frate sufletesc, premiant întâi din clasa imediat inferioară seriei mele, erau catechizați de mine fără încetare și unul câte unul treceau la noua credință ortografică.

Mult iubitul meu profesor de limba română, dl Ioan Suchianu, ajungea astfel un simplu preot al Cibelei sau al lui Serapis, părăsit în ascuns de adoratorii acestor divinități discreditate!

Scria dl Vlahuță: „După masă Delavrancea ne citește o navelă: *Sultânica*...” Delavrancea! Sultânica! ce nume frumoase! Am întrebat în dreapta, în stânga, am economisit ban cu ban și prima carte cumpărată a fost *Sultânica* lui Delavrancea... Apoi *Paraziții*, apoi *Între vis și viață* și toate celelalte. Dl Vlahuță nu se dezvăluia inimei noastre ca a stea izolată, ci ca o fermecătoare constelație. De aceea, dacă mai ții bine minte (și în acest minut n-am puțința ca să verific) la apariția revistei *Viața*, în toamna anului 1893, directorii revistei și toți amicii lor scăpărau pe cerul admirației, și al discuțiilor noastre!

Pe vremea aceea, am citit poeziile dlui Vlahuță, volumul de nuvele *Din durerile lumii*, romanul *Dan* și toate articolele din *Viața*...

Pe vremea aceea, am urmărit, curios de împărțit sufletește și de indecis, discuțiunea lungă și aprinsă dintre *Viața*, *Evenimentul* de la Iași și *Adevărul literar*. Vă aduceți aminte: a început din pricina conferinței lui Anton Bacalbașa: *Artă pentru artă*...

S-a petrecut în cugetul meu, în ce-l privește pe dl Vlahuță, un lucru de tot ciudat. Fermecătorul orelor mele de emancipare și de reverie n-a putut niciodată să se unească și să facă aceeași persoană cu omul foarte stimat și drag care mă cinstește azi cu

prietenia lui. Ne cunoaștem de vreo zece ani... Mă sfiesc să spun cât de bine și cât de frumos. Ei, Vlahuță de odinioară a rămas și este altcineva, pe care nu l-am întâlnit și nu-l voi întâlni, în calea mea! Mărturisesc că niciodată nu l-am întrebat și nu-mi vine să-l întreb pe amicul meu dl Vlahuță ce face... scriitorul Vlahuță, adică ce lucrează, ce proiecte literare mai are... O singură dată am făcut într-altfel, dar atunci în calitate de nunțiu al dlui G. Ibrăileanu. I-am oferit cândva o lucrare a mea, academică; și pe frontispiciu am pus cam această inscripție omagială: „Nu atât omului mult amabil, care m-a primit și cinstit în casa lui, cât unor amintiri literare de-o frumusețe și de un farmec negrăit, despre cari Dv., însă, nu veți ști nimic, niciodată”.

Pricepeți acum, voi amici de la *Flacăra*, ceea ce mi-ați cerut, cerându-mi un articol despre Alexandru Vlahuță? Îmi cereți foarte mult! Îmi cereți o carte întreagă, povestea unei epoci din viața mea, mai mult: despecetluirea unei comori. Sunt lucruri cari nu se pot spune în limbă omenească, ori în slovă neagră, cât timp ne mai întâlnim încă unul cu altul, aici pe coastele pământului. Nici unul dintre scriitorii noștri (afară doar de Eminescu) n-a trecut atât de des pe cărările sufletului meu ca Alexandru Vlahuță. Viața nici unuia dintre scriitorii noștri nu mi-e atât de intim cunoscută ca viața lui. Împrejurări oarbe și sucite ne-au făcut să trecem unul pe lângă altul și să ne atingem, el divinitatea mea din copilărie și eu, micul lui paracliser!

Și când n-ar fi toate acestea!... Ar fi destul poate să vă spun că revista *Viața* și îndeosebi proza lui Alexandru Vlahuță a fost soarele de primăvară care a făcut să înmurgească visurile și încercările mele literare... Cine ar sta să răsfoiască revista aceasta, mama tuturor *vieșilor* cari au apărut de douăzeci de ani încoace, ar găsi în *Corespondența* nu mai știu cărui număr acest răspuns: *Dlui Dadu, Loco. Mai încercați. Evitați epitelele de prisos*. Acest Dadu (dacă nu cumva ați și înțeles din povăț, prost urmată, ce mi se dădea acum douăzeci de ani) sunt eu, amicul și colaboratorul Dv. Este drept, a fost prima și ultima oară când am bătut, din hotărârea mea, și nepoftit, la ușa unei redacții literare. Dar ce-are a face! popa nu te mai întreabă dacă ai mâncat de dulce cu lingurița ori cu polonicul.

Iată tot ce pot să vă răspund, iubiți prieteni. Asociez la omagiul vostru, lui Alexandru Vlahuță, tot cerul de seară și de mai, toate florile de castan și toată șăgălnicia păsărelelor, care ciripeau, în preajma mea, când, sus pe acoperișul în terasă al

internatului meu, vecin cu Cișmigiul, citeam poemul *Iubire*, ori nuvela *Epraxia*. Iau parte din toată inima la cinstirea pe care o dați unui principe al literaturii românești. Și – cu toate că mie unuia mi se pare straniu – mă bucur că această închinăciune adusă poetului Alexandru Vlahuță e, în definitiv, adusă prietenului meu iubit și bun, dl A. Vlahuță!

1914

AMINTIRI DESPRE VLAHUȚĂ

Este primul scriitor român modern, pe care l-am cunoscut la începutul școlii mele secundare. Un prieten mi-a împrumutat volumul *Din goana vieții* și prin acest volum am descoperit literatura românească din anii 1890-93, atmosfera eminesciană de pe atunci și personalitățile și numele sărbătorite ale zilei.

Am citit cartea lui Vlahuță cu adevărată cucernicie. Izolându-mă de colegii mei și gustând-o în taină, mi-am creat mie însumi condițiile sufletești deosebite, pe care le cerea această carte de note intime și de melancolică spovedanie. Chiar de la această întâlnire, din anii adolescenței, Vlahuță mi s-a impus ca autorul prieten, ca scriitorul predilect ceasurilor crepusculare ale inimii, pe care l-am cercetat apoi, ani de-a rândul.

Al doilea volum care mi-a ajuns în mână a fost volumul lui de nuvele. Chipurile și existențele rechemate în această carte, au învăluit cu persistenta lor tristețe o vară întreagă, din viața mea de elev liceist. Radu Munteanu, *Epraxia*, Cassian „cei doi mici flașnetari italieni”... m-au făcut, zile întregi, să nu mai înțeleg frumusețea dimineții și a serei și să simt, întâia oară, febra reveriilor reformatoare.

Am văzut *Poeziile* lui Vlahuță, în mâinile unui visător, participant la întrunirile socialiste din „Sala Sotir”. Autorul trecea, cu drept cuvânt, ca unul dintre profeții fericirilor viitoare, pasionat așteptat de proletariatul și de tineretul anilor 1880-1890. Marele teoretician și critic literar Dobrogeanu-Gherea – Socratele nostru al tuturor – scria despre Vlahuță un studiu cu mare răsunet, pe atunci, în lumea cititoare independentă. L-am văzut pe Vlahuță la Ateneu, în seara conferinței „Artă pentru artă”. Între revista *Viața*, proaspăt apărută, și *Adevărul literar*, patronat în

1893 de fermecătorul Anton Bacalbașa, existau raporturi mai mult decât confrățești. Cu atât mai tristă a fost impresiunea noastră a celor din galeria generoasă, când împrejurul conferinței lui Anton Bacalbașa a început o discuțiune vehementă și păgubitoare, foarte curând lipsită și de artă și de urbanitate.

Neînțelegerea cu prietenii de până aci și alte câteva împrejurări de natură personală l-au scos pe sărbătoritul poet din arena luptelor zilnice și din lumina actualității, timp de câțiva ani.

Retragerea lui Vlahuță din ceata profetilor socialiști a fost, în felul ei, pentru anii aceia, tot o profeție. Curând, în urmă, Partidul Social-Democrat s-a dizolvat. Fruntașii și cărturarii socialiști au trecut, în bună parte, în cadrele unui partid burghez, iar milițiile entuziaste au strâns flamura roșie și au lăsat capul în piept.

Alexandru Vlahuță nu fusese niciodată teoretician sau luptător militant. Era prea răzeș, prea moldovean, ca să poată accepta credința și disciplina sufletească socialistă. Dar melancolia lui cea pătrunzătoare, dar influența lui Eminescu, dar puternicul lui sentiment de dreptate și de filantropie îl asociau, vrând-nevrând, cu cei ce doreau dreptatea socială și predicau, din amvonul roșu, noua iubire de oameni.

În câțiva ani de semisingurătate, Vlahuță și-a găsit noua și definitiva lui orientare și a început partea a doua a interesantei lui activități. Vlahuță își căutase pacea inimii și a căminului – atât de necesară în intemperiiile endemice ale unei vieți de poet – o căutase în două rânduri. Nimerise rău sau mediocru și întâia oară și a doua oară. A încercat a treia oară. De data aceasta, norocul l-a servit cu paharul plin. A găsit o tovarășă deosebit de inteligentă, și capabilă de toate devotamentele, de cari este atât de setoasă o inimă de artist. Dna Alexandrina Vlahuță a despăgubit pe poetul poemului *Iubirei*, cu belșug, de toate dezamăgirile și de toate suferințele încercate până aci. Cel ce va întreprinde să descifreze pe îndelete viața acestui cărturar al nostru, va descoperi – în jumătatea a doua a acestei vieți – grija, inima, sfatul, puterea binefăcătoare și ordonatoare, înțelepciunea subtilă și plină de grație a acestei femei fără pereche, în brațele căreia Vlahuță s-a stins ca un copil.

Când m-am întâlnit cu Vlahuță, față către față, el se găsea dincolo de epoca vijeliilor și a nesiguranțelor. Era un om cuminte și trăit, care-și aduna experiența, lecturile și amintirile, pentru folosul copiilor neamului. Vlahuță a trecut, de la poezie și de la

atitudinea lirică, la lecție și la atitudinea didactică. Acesta este Vlahuță cel cunoscut de mine.

Mărturisesc că multă vreme n-am voit să pricep și să admit evoluția înțeleptului Alexandru Vlahuță. Odată, într-o conferință – de care poate că își mai aduc aminte unii dintre amicii mei – am regretat cu amărăciune ceea ce numeam eu: absentismul îndelungat al generosului poet de altădată. Dar se pare că dreptatea rămănea și a rămas de partea lui Vlahuță.

Cu toate că și el și eu eram printre devotații M-rei Agapia, ai codrilor și ai catedralei ei zgrăvite de Grigorescu, ne-am văzut o singură dată la Agapia și numai în treacăt. Ne-am văzut în București, după anul și după poezia intitulată 1907 dar ne-am văzut mai ales la Dragosloveni și la Câmpulung, la începutul războiului a toată lumea.

Poezia 1907 – oricâte obiecțiuni și rezerve a trezit în unii dintre noi – era proba unei mândre independente sufletești și gajul unei nobile iubiri de țară și de neam. Nimeni, niciodată, nu ridicase în fața lui Carol Vodă o frunte atât de cutezătoare și de dezinteresată! Câtă dreptate avea sau nu avea Vlahuță, nu putem să spunem noi azi, când roata vremurilor a depășit, cu încă o domnie, ctitoreasca domnie a lui Carol Vodă.

Dreptate deplină sau mai puțină?... Nu ne mai interesează. Rămâne, însă, faptul izolat și eroic! Vlahuță s-a ridicat – stingher, sărac, fără interes și fără frică – în fața apoteozei de patruzeci de ani a unui monarh adulat de o lume întreagă!

Pe cât știu eu, această frumoasă cutezanță a fost cruțată și a rămas fără ispășire. Carol Vodă nu putea să dezmintă mai bine și mai nobil pe Juvenalul său decât interzicând orice prigoană împotriva-i!

Vlahuță și-a continuat, netulburat și fecund, munca sa de dascăl și de apostol național. La „Casa școalelor”, în coloanele revistelor, în mijlocul tablourilor lui Grigorescu, în mijlocul țesăturilor și al scoarțelor românești, Vlahuță a fost, ani de-a rândul, starostele cărții didactice, soldatul luptei, pilduitorul vredniciei și al energiilor creatoare.

Avusese parte de priceperea și de iubirea atotprevenientă a unei femei rare. A avut parte și de prietenia unui mare binefăcător al neamului românesc, a unui sfânt din calendarul redesteptării noastre naționale, a avut parte de prietenia neuitatului Spiru Haret.

Prietenia cu Spiru Haret a completat norocul lui Alexandru Vlahuță. Vlahuță – ca și Coșbuc – a găsit în Spiru Haret pe ministrul Culturii, pe omul de stat – atât de rar în vremurile democrației noastre – care ocrotea fără surle și trompete, care ajuta fără gelozie și fără răzgândire, care spunea o singură vorbă, dar din această vorbă înflorea o operă.

Câți alții de ai noștri, mai vechi și mai noi ca Vlahuță și Coșbuc – plini de proiecte mari și de destoinicii dovedite – au rătăcit și rătăcesc, cu anii, în jurul unor pseudopersonalități culturale și de stat, abondente în promisiuni și în retorică, dar pusilanime și subțiratic în realizări!

Vlahuță n-a făcut niciodată politică. Într-o țară în care îndeletnicirea principală a cetățenilor este alergătura politică și patima electorală bine recompensată, Vlahuță a rămas necontaminat și complet stăpân pe sine. Pilda aceasta m-a subjugat și m-a călăuzit de-a pururi! Așa trebuie să fie apostolii și profeții unui neam! După cum preoții Mântuitorului nu pot să vază, în jurul lor și în jurul sfintelor altare, decât frați și surori, decât fii și fiice, tot așa, preoții și inspirații templului național n-ar trebui să distingă, între concetățenii lor, nici o categorie politică, nici un partid propriu sau advers!

Importanța cuvântului lui Vlahuță și respectul adânc cu care-l înconjurau și prietenii și ucenicii, și admiratorii și tăgăduitorii aveau ca explicare atitudinea lui superioară, statornicia lui de conduită, mai presus de ispitele politice, mai presus de ambițiile de stradă, mai presus de gloriola electorală!

L-am văzut, departe, în căsuța lui de la Dragosloveni, lângă tablourile iubite, lângă scoarțele de preț și lângă sculurile de borangic ale doamnei Vlahuță. Ce ore fericite! ce ore neuitate! Dar tihna și prosperitatea omenească sunt flori care înfloresc dimineața și seara cad pradă furtunelor neprevăzute!

A venit marele război! Cuibul de la Dragosloveni a fost prădat și profanat. Comoara lui de amintiri – între care masa lui Caragiale – a fost spulberată! Ne-am despărțit unii de alții. Pe Vlahuță l-a aflat bejenia la Dragosloveni. Cine putea să-și mai aducă aminte de sihastrul cărturar! Ar fi trebuit capul și solicitudinile unui Spiru Haret! Vlahuță și-a urcat tovarășa și tablourile într-un car cu boi și a pornit așa spre Bârlad, în toiul asprei toamne din 1916, în toiul tragicei noastre retrageri militare și civile!

Când l-am revăzut, după doi ani, era aproape de mormânt. Suferințele refugiului, durerile obștești, uzura unei vieți întregi de muncă se adunau acum și-i umpleau coșul pieptului „ca de plumb topit“!...

Dar Vlahuță, în ultimul său an de viață, mi s-a dezvăluit, încă o dată, caracter de o rară fermitate și minte de o nobilă independență!

Din greșala mea și din greșala altora – mai mari și mai responsabili decât mine – pierdusem, în primăvara anului 1919, pâinea mea și a copiilor mei. Mi se ceruse să mă las păgubaș de funcția administrativă pe care o aveam. Vlahuță, sărăcit de război și strâmtorat ca și mine, aflase despre trista mea situație. La câțiva timp după aceea, primește în mână nu știu ce premiu academic, de câteva mii de lei.

Și prima lui grijă a fost să rupă o părticică din premiul acesta și s-o trimită fratelui pe care îl știa lipsit și necăjit!...

Nu există, în această tristă lume pământească, merit mai eminent și nu există elogiul mai mare decât acela pe care-l proclamă *Sfânta Evanghelie*:

„Flămând am fost și mi-ați dat să mănânc; strein am fost și m-ați primit în casele voastre; în temniță am fost și m-ați cercetat“...

...Pogoare, pogoare elogiul divin, ca roua Hermonului, peste amintirea și peste sufletul lui Alexandru Vlahuță!

1930

DRAGOSLOVENII LUI VLAHUȚĂ

Locuința mea de vară
e la țară;
acolo eu vreau să mor,
ca un fluture pe floare,
beat de soare
și parfum încântător!...

Socotesc că acesta este cuvântul cu care începe cartea nostalgicilor rurale ale poeziei românești; aceasta e inscripția de pe albumul viziunilor noastre poetice câmpenești, de vreo 80 de ani încoace... Depărățeanu, fiu al Teleormanului, merge în fruntea

poetilor noștri, însetați de frumusețea plaiului și veșnic bântuți de dorul unui acoperiș prizărit, lângă lanurile clătinate de zefiri...

Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, Granda s-au stins la oraș, fără să fi putut agonisi, de pe sânul țării, decât atâta cât a fost să încapă în cărțile lor de poezie.

Alecsandri – „acel rege al poeziei veșnic tânăr și ferice“ – s-a născut boier și a murit boier, în lunca lui de la Mircești. În privința desfătărilor ochiului, le-a avut pe toate, de la poienele Carpaților până la parcurile Franței, de la oglinzile Bosforului, până la palatele dogilor Veneției. N-a avut ce dori și a închis ochii în casa lui boierească de la țară.

Eminescu, Coșbuc și Macedonski, – neîmpăcați și antagonici între ei, chiar în această evocație – deși unul latifundiarul pădurilor de tei, altul domnul codrilor de brad, iar celălalt vistiernicul nopților de mai –, au murit, ba tragic, ba searbăd, în cuprinsul cetății de cărămidă, și dacă au pornit, odinioară, primul de la Ipotești, al doilea de pe lângă Năsăud, al treilea de pe Amaradia... n-au avut parte, în viața lor trudită, să mai găsească aleanul odihnei de la țară.

Slavici, Duiliu Zamfirescu și Vlahuță au fost mai norocoși... Dar Slavici e prozator... Duiliu Zamfirescu se apropie de soarta și de cărările lui Alecsandri... Mă opresc asupra lui Vlahuță, cel mai cunoscut mie, prin opera lui, prin viața lui și prin cuibul lui de la Dragosloveni de acum 30 de ani...

Citiseam de mult, între poeziile lui Vlahuță:

Cum m-adâncește-n visuri lăuntru tău feeric
Și cât îmi pari de sfântă! Tu mă uimești, pădure,
Când, pe sub bolți tăcute și pline de-ntunerice,
Las pașii să mă poarte și gândul să mă fure...
Cum m-adâncește-n visuri-n lăuntru tău feeric!

Și altădată, mai înainte (acum 50 de ani!), într-altă carte a lui Vlahuță, citisem:

O, ce păcat, bătrân stejar,
Că nu știi să citești.
De câte ori aș fi voit.
Să-ți scriu din București!

După mulți ani, necăjiți și fugăriți „din goana vieții“, Vlahuță izbutește să se oprească la poalele unor dealuri din județul

Râmnicu Sărat, într-o căsuță cu copăcei în preajmă și cu vecinătăți de podgorii.

Cu adevărat, aici la Dragosloveni, era unul din locurile de odihnă și de inspirație ale scriitorilor și artiștilor noștri.

Se cuvine să stăruim și să cinstim pe Alexandru Vlahuță, stabilind un adevăr de capitală importanță. Vlahuță a fost, între puțini, un om fericit, fiindcă a știut să caute, să găsească și să se bucure de prieteni și de prietenie. Cuminte, bun la sfat, săritor la nevoia altuia, mare dascăl al nostru al tuturor, precum a fost, Vlahuță mai avea darul neprețuit să cultive prietenia și să aibă, în grădina prieteniei lui, flori biruitoare, peste anotimpuri.

Conacul de la Dragosloveni era, firește, conacul stăpânilor, dar stăpânii nu erau cu adevărat fericiți decât atunci când le era casa plină de mosafiri. Rar mi-a fost dat să văd niște oameni mai iubitori de oaspeți ca soții Alexandrina și Alexandru Vlahuță.

Dragoslovenii ne răsar azi de după perdelele de neguri a câtorva decenii, ca un plai din poveștile cu patriarhi...

Acolo veneau, în casa lui Vlahuță, Caragiale, Goga, Brătescu-Voinești, Constantin Stere, Paul Bujor, Pătrășcanu, Radu Rosetti, alți scriitori mai tineri... Apoi, dintre pictori: Ipolit Strâmbu, Pătrașcu, Jean Steriade, Ștefan Popescu... Dar mai mult decât toți și în fruntea tuturor venea paladinul tribunei românești, poetul *Sultanicăi*, portarul-vrăjitor al Sucevei, crainicul slavei lui Ștefan cel Mare, venea falnicul Barbu Delavrancea! Sub coama lui de leu cărunt, încărcat de izbânzile elocinței și de nimbul *Apusului de soare*, Delavrancea părea o figură antică, rechemată de pictura Renașterii, iar cele patru fiice ale lui – atât de fine și de dăruite! – păreau și ele o grațioasă biruință a penelului.

În casa lui Vlahuță, la Dragosloveni, erai, întâi, în casă românească. Tradiționala noastră ospitalitate, cu o atingătoare nuanță moldovenească, făcea ca orele petrecute la Dragosloveni să-ți rămână mărgăritar al amintirii. Prietenia gazdelor, mesele minunatele gospodine din casă, calitatea mosafirilor și tot ce te înconjură... era vis și încântare!... Cu adevărată emoție, rechem acele ore, în care – între odoarele artei țărănești, între pânzele lui Grigorescu și țesăturile și alesăturile doamnei Alexandrina Vlahuță – am ascultat glasul lui Delavrancea, clocotind și pogorând – ca Peleşul, pe treptele, pe planurile și peste zăgazurile unei drame, rămasă necunoscută marelui public...

Dna Cella Delavrancea-Lahovary a evocat o dată plafonul de vrajă, de cer înalt sufletesc și de galbeni trandafiri, sub care au trăit, cu farmec, într-o zi, invitații de la Dragosloveni...

Cu lungă părere de rău, cu nostalgie, trebuie să mărturisim că de când Vlahuță a plecat dintre noi, familia artistică românească n-a mai cunoscut ospitalitatea și binefacerile unei respectate și de toți acceptate președinții sufletești. S-au mai întâlnit și se mai întâlnesc – zice-se – scriitorii și artiștii noștri, pe ici, pe colo... Dar mentorul Vlahuță nu și-a găsit moștenitor! Dacă Dragoslovenii erau un popas încântător, pentru confrății de acum 30 de ani, erau, în primul loc, prin binefăcătoarea înrăuire morală a lui Vlahuță.

Stăteai și vorbeai cu un om întreg. Lângă el erai în împărăția excepției și a înaltelor exemple. Lucru nespuse de rar, în moravurile noastre: Vlahuță era un om independent! Cine e la putere... cine era... cine va fi mâine... nu întreba nimeni, lângă Vlahuță.

Azi nu mai putem să ne dăm bine seama de prestigiul și de puterea acestui om – cu puțină înfățișare, retras, dușman al gălăgiei din afară și fără nume în registrele cluburilor politice. În rezerva și în izolarea lui ibseniană, Vlahuță a fost un magistrul al demnității personale.

Dragoslovenii erau mai mult decât un loc încântător, în amfiteatrul dealurilor cu podgorii, mai mult decât o casă caldă, primitoare și miresmată de poezie, mai mult decât un popas între pontifii artei românești... Dragoslovenii însemna o școală de rectitudine sufletească și de bravură morală.

O împrejurare fericită a ajutat pe acest înțelept al slovei românești să răspândească în sufletul obștiei comoara înțelepciunii lui Vlahuță era prieten cu omul școlii, cu Spiru Haret, cu omul cel mai serios care a stat vreodată în jilțul dregătoriilor noastre. Fără nici o legătură cu considerațiile politice, dincolo de partidul propriu, independent de șoaptele sau de protestele dușmanilor și, odată, împotriva unor sfaturi cu miez de poruncă, Haret a stat lângă Vlahuță, l-a ajutat, i-a dat puțința să se afirme și să se adeverească dreptul pedagog și călăuzitor al cărturării românești. Vlahuță – puternic sprijinit de Haret – a fost, cu adevărat, marele „sămănător“ al multor idei și al multor lanuri, în care au huzurit și au secerat secerătorii de mai târziu.

Ca orice singuratic, Vlahuță a avut, în viață, cumpene și strâmtorări, de care înțelepciunea te mângâie, dar pe care lumea contemporană vrea... să le strămute în biografia ta, pentru... înduioșarea urmașilor.

Vlahuță, băjenar, în carul cu boi, două săptămâni pe drum, în zloatele toamnei din 1916, între Dragosloveni și Bârlad... Și alte câteva întâmplări din viața lui, imediat după război, sunt fapte penibile, care, în veacul viitor, poate vor fi iertate, dar în veacul de față vor fi ținute.

Vlahuță era larg la inimă și mult-îngăduitor. Înțelepciunea lui era un amestec rar de resignare, de milă tristă și (altfel decât la Eminescu) de încredere în ascunsele dreptăți, în sfintele răzbunări ale viitorului. Se simțea legat de neamul lui și de generațiile viitoare, prin nu știu ce rădăcini misterioase ale unui optimism măreț. Recitiți cele din urmă pagini din cartea lui: *România pitorească*; sunt o pildă și de frază stăpănită și de fond cu greutate de tezaur.

Viața lui Alexandru Vlahuță – în epoca tinereții: izbucnitoare și romantică – va fi într-o zi cercetată și povestită îndelung... Necunoscutului meu coleg, din viitor, îi pun la îndemână o iconiță inedită: Vlahuță bunic, emoționat, tăcut, încordat de luare-aminte, purtând în brațe, dintr-o odaie într-alta, pe o pernă de omăt, pe nepotelul său Alexandru I.D. Ștefănescu, în vârstă de câteva luni, și venit pe lume în conacul de la Dragosloveni...

Și încă o icoană: Vlahuță trimițând, în toată graba, pe un scriitor, la alt scriitor, care rămăsese fără pâine, ca să-i ducă o părticică, ruptă dintr-un premiu, academic, încasat de el, Vlahuță, chiar în ziua aceea...

Poezia clară, poezia logică, cu zburcnet și cu răsuciri de cleștar, până la fund, nu mai este domnița generației actuale. Îndemnul lui Verlaine:

Prends l'éloquence et lui tords le cou

a fost urmat cu prea mare entuziasm.....

Dar iată sonetul *Sămănătorul*, un sonet care rezumează o viață întreagă de apostol cărturar, care pecetluiește o operă cinstit închinată neamului și clasează sufletul autorului în legiunea eroică:

Pășește-n țarină sămănătorul
Și-n brazda neagră, umedă de rouă,
Aruncă-ntr-un noroc, viața nouă,
Pe care va lega-o viitorul.

Sunând, grăunțele pe bulgări plouă:
Speranța, dragostea lui sfântă, dorul
De-a-mbelșuga cu munca lui ogorul:
Le samănă cu mâinile amândouă.

Trudește, făcătorule de bine!
Veni-vor, roiuri, alșii, după tine,
Și vor culege rodul – bogăția.

Tu fii ostașul jertfei mari, depline:
Ca dintr-un bob să odrăslească mia:
Cu sângele tău cald stropește glia!

Sunt scriitori cari nu câștigă nimic în ochii noștri, atunci când îi cunoaștem personal, ba, de obicei ne cășunează dezamăgiri. Ca să nu pomenim de scriitori de pe la noi, se știe, de pildă, din *Jurnalul Fraților Goncourt* și din alte mărturii că genialul Balzac era greu de suportat, când te găseai în preajma lui... Străvechiul Socrate ne spune undeva, în *Dialogii lui Platon*, că toți artiștii sunt cam la fel. Socrate n-a găsit, la artiști, nici un fel de înțelepciune. Tot darul lor, zice el, decurge dintr-un fel de substrat patologic...

Ideea aceasta, reluată și exploatată cu abundență, în zilele noastre, a făcut ocolul lumii.

„Degenerații superiori“ era numele artiștilor de geniu, pe la sfârșitul veacului trecut.

Alexandru Vlahuță, de multe ori contestat, în zilele din urmă, era poetul care, cunoscut de aproape, sporea și asigura prestigiul operei lui.

M-am întâlnit întâi cu poetul Vlahuță, mai exact: cu scriitorul Vlahuță. *Din goana vieții* și nuvelele lui au desfătat pe elevul de liceu, care eram acum vreo cincizeci și câțiva de ani. Poezia lui Vlahuță am cunoscut-o mai târziu. Cum aș putea să fiu necredincios amintirilor mele?... Am citit, am recitat, am declamat, cu emoție, celor ce erau în jurul meu: *La icoană, Dormi, iubito! Iubire...* și altele din registrul poetului... A fost o vreme când din clasele Conservatorului până la pupitrele noastre de liceeni interni, Vlahuță stăpânea cu duioasă încântare sufletul tinerimii... Adoram pe Eminescu, dar ne înduioșam cu Vlahuță...

Acum când nu ne mai iubim
Vino cu mine-n țințirim...

Încerc să înțeleg pe unii dintre confrății mei de azi cari, pare-mi-se, cu o nuanță de iconoclastism, tăgăduiesc și înfruntă valoarea poetului Vlahuță... Da, cunosc fenomenul... Generațiile vin după generații... Idolii cei noi iau locul idolilor vechi... Când suntem tineri, suntem convinși că lumea adevărată a început cu noi. Unde mai este universalul entuziasm, de acum o jumătate de veac, pentru Emile Zola...? Unde mai este gloria clasicului Guy de Maupassant? Unde este aureola încântătorului și etern tânărului Alphonse Daudet?... Câți dintre tinerii mei confrăți mai citesc *Une page d'amour* sau *Fort comme la mort* sau *Le nabab*?... Poate că au dreptate!... Alte nume, alte opere, alte entuziasme au venit, vijelioase, din urmă și au măturat pe înaintași!

Mai este însă o instanță de rejudecare, un fel de curte de casație, pentru celebritățile cari au fost. Este istoria literară care, metodică și rece, reia procesul fiecărui scriitor, ieșit din actualitate, și caută să stabilească o dreaptă cumpănă între ce-a însemnat el, în zilele lui, și ce însemnează înaintea valorilor eterne. Câteodată – foarte rar – iese la iveală că scriitorul nostru este mult mai de preț decât au socotit contemporanii. De multe ori, celebritatea lui a fost deșartă...

Pentru această înaltă curte de casație, unde se grămădesc, cu miile, dosarele noastre, mai aducem câte o mărturie, mai încercăm unele restabiliri în aprecierea operei și vieții idolilor tinereții noastre.

După un sfert de veac de la plecarea lui dintre noi, Alexandru Vlahuță trece prin fatalele oscilații de judecată literară, de care nu scapă nimeni. Este deopotrivă de imprudent să minimalizezi valoarea lui, ca și să te lupți să-i fixezi un loc definitiv în panteonul muzelor românești.

În așteptare, și rechemând amintirile noastre despre Vlahuță, trebuie să subliniem un fapt de stăruitoare însemnătate. El este adevăratul inițiator al literaturii neaoșe românești, izvorătoare în jgheburile naționale, de vreo patruzeci de ani încoace.

Uităm de obicei că Vlahuță s-a despărțit, cu multe dureri, de școala lui Dobrogeanu-Gherea și de curentul patronat de acest pontif al literaturii generoase universale, ca să pornească pe nesimțite într-o direcție ajunsă mai târziu direcția *sămănătoristă*. Au fost alte nume și alte energii cari au impus și au făcut faima și puterea acestei direcții, dar țin bine aminte că revista *Sămănătorul*, cu tot programul ei, este fundația lui Alexandru Vlahuță.

Încet și fără multă publicitate, Alexandru Vlahuță a pornit într-un car cu coviltir și a făcut o mișcată descriere a munților, a plaiurilor, a podgoriilor și a mânăstirilor noastre. La fel, ne-a interpretat aceleași priveliști, aceleași pajiști și muncelile, aceleași drumuri ale țării, aceleași turme și aceleași juguri de boi – de data aceasta adunate, în pictură, de geniul lui Grigorescu... Ne-a învățat să privim și să iubim peisagiul nostru românesc, s-a făcut dascălul multora din noi – scriitori, pictori, arhitecți... cu stăruința lui caldă, cu lecțiile lui, scrise și nescrise, asupra pământului, asupra poporului și asupra dragostei de tradiția românească.

Citind opera de ziarist a lui Eminescu, mulți îl găsesc profet și inițiator al unora dintre doctrinele și directivele de azi. Este adevărat. Dar – vom vedea cu vremea – începătorul lucrului, aievea, a fost Alexandru Vlahuță.

O LUME NOUĂ

O LUME NOUĂ

Așteptăm cu toții – și cei ce o dorim și cei ce n-o doresc – o lume nouă. Niciodată n-au fost atâtea semne prevestitoare și niciodată muncitorimea universală nu s-a simțit mai aproape ca astăzi de marea sărbătoare. Ceea ce marii profeți socialiști au prevăzut și anunțat se apropie de îndeplinire. Ceea ce proletariatul, din cele patru răsăritii ale lumii, a afirmat prin muncă, prin presă, prin grevă, prin congrese, prin perseverări eroice și adeseori prin moarte martirică, înaintează spre noi, ca o supremă zi de Paști. Concepțiile cele vechi, politice și economice, se pregătesc să doarmă în praful bibliotecilor. Apărătorii vechei alcătuirii sociale încep să se îndoiască și să se întrebe dacă nu cumva lumea mai poate trăi și altfel decât sub regimul burghez-capitalist.

Oameni cari, mult timp din viața lor, au trăit retrași sau disprețuitor dezinteresați de evenimentele din preajmă-le, s-au schimbat deodată și s-au apropiat să privească de aproape cetele idealiste și revoluționare. Mai înainte erau profund încredințați că în lumea lor burgheză nimic nou nu se poate întâmpla. Totul era tipic și clișeu. Societate, guvern, administrație, discuții din presă... trăiau și se petreceau într-un chip convenit și încercuit, fără nici o surpriză, fără nici o amenințare cu putință. Era o lume privilegiată care-și împărțea puterea, rolurile și zilele mănoase, excluzând din viața ei riscurile și neprevăzutul.

Până și literatura, până și poezia românească, în masa reprezentanților ei și cu excepția câtorva nume nemuritoare, se resimțeau de mărginirea și de sațiul egoismului burghez. Regiunea reveriei îndrăznețe și generoase, priveliștea luptelor sociale, idealismul revoluționar aveau prea puțin farmec pentru scriitorii români.

E o chestiune pe care o întâlnim mereu în drumul nostru, e o întrebare pe care ne-o punem adesea – cum se face că literatura

românească, din ultimul sfert de veac, nu mai poate să ne scoată la iveală nici un scriitor mare social?

Dar să lăsăm trecutul în seama cercetătorilor molcomi și precauți, cari vor ști să analizeze și să înțeleagă, să explice și să lumineze aceea ce nouă celor de azi ni se pare lacună și ciudățenie.

Vremurile s-au schimbat cu o neauzită repeziciune. De la 1914 încoace, omenirea a trăit, a suferit, a gândit și s-a schimbat nu cu cinci ani, ci cu un răspas de timp pe care ne sfiim să-l evaluăm.

E adevărat că noi, poporul românesc, un fel de cenușăreasă a Europei, venim totdeauna mai la coadă. Răniți, stâlciți și tulburați zi cu zi în mersul vieții noastre de popor, noi am fost mereu târzii, la vremea marilor comotțiuni sociale. Cu toate acestea, pironit în țara aceasta să rămâi și nimic să nu auzi din tumultul popular victorios, care se ridică din țările străine, e destul să trăiești aproape de poporul tău, e destul să-l înțelegi și să-l iubești, ca să ți se destăinuiească suflul cel nou al vremii.

O lume nouă se ridică uriașă și temeinică, mai bună și mai dreaptă, din profunzimile sociale. Geologia ne învață că unele țări, unele părți continentale, pe cari trăim azi, au fost odinioară regiuni marine, adică funduri de oceane. Prin revoluții geologice, cari înspăimântă imaginația, fundul vechiului ocean s-a ridicat spre soare, valurile sărate s-au prăbușit în lături, cu noianul lor de vietăți marine, și la lumina soarelui s-au ivit, fumegânde, țările pe cari le locuim astăzi. Ne ispitește această comparație, când simțim cum se înalță, spre cerurile dreptății, din oceanul social, viitoarea societate socialistă! O așteptăm, o chemăm, sperăm în așezările ei mai echitabile și predicăm entuziasmul salutar!

Din colțul nostru umil și neluat în seamă, privim și admirăm minunata fermentație populară, aducătoarea închegărilor viitoare. Cine poate să rămână nesimțitor, când aceste presimțiri superioare, când însuflețirea atâtor oameni oțeliți de suferință bat orice alte impresiuni și țin pe loc luarea-aminte și admirația noastră! Cei mulți, cei nedreptățiți, cei ce muncesc pentru toată lumea vor să aplice, bătrânei și nedreptei noastre societăți, terapeutica lor cea nouă.

Să-i ajutăm din toată inima. Știm atât de bine oamenii și treburile de la noi, suntem atât de oboșiți de încercările și de procedurile tradiționale și simțim atât de dureros, în carnea noastră, mila și solidaritatea societății burgheze, încât pașim

înainte fără păreri de rău și nestrămutat încredințați că de mai bine putem să dăm, dar de mai rău ca până acum – niciodată.

...O părere de rău tot avem: aceea că scriitorii români zăbovesc atât de jalnic să priceapă duhul vremurilor ajunse și nu sunt în stare să aducă literaturii românești cinstea că a luptat și ea pentru marea cauză socială.

7 iulie 1919

OGLINDĂ CA A NOASTRĂ

M-am pomenit și eu printre cei cari făceau ancheta și mergeau din casă în casă, cu bănuiala și cu întrebările. Găzduisem peste noapte la un gospodar cuprins și, spre părerea mea de rău, tocmai în noaptea aceea făcătorii de rele îi călcaseză gospodăria și-i furaseră câteva oi. M-am trezit dimineața într-o mare gălăgie, făcută de argați și de stăpân, și, până să mă îmbrac și eu, jandarmii de la secția vecină au venit la fața locului și au început cercetările.

Conacul unde mă oprisem seara în ajun era ascuns în fundul unei văi, în care se pogorau pădurile câtorva dealuri, îndreptate spre vale, ca spițele către bucea. Acolo, între păduri, se așezaseră câteva familii de rudari, câțiva oameni fără căpătâi, goniți de prin alte părți, ori ieșiți din pușcărie, și mai la urmă, din nefericire pentru ei, un om bogat – gazda mea. Cu vecinii lui calici gospodarul nostru avea o luptă necurmată. Îmi povestise seara multe din suferințele și din pagubele lui și mă culcasem cu gânduri de dușmănie asupra acestor oameni atât de nărăvași și de primejdioși. Și ca o sfidare, iată că tocmai în noaptea aceea, câțiva dintre ei intră în gospodăria gazdei mele și-i fură un berbec și patru oi!

Am pornit și eu, cu jandarmii, cu argații, cu stăpânul care răcnea și spumega – pe urmele ce ni se părea că le-au lăsat tâlharii. Era pământul moale, din pricina ploilor de până atunci, și pe ici pe colo argații arătau, lângă urmele de oaie, și niște urme de imineu. Dar n-am ajuns departe pe acele urme, fiindcă s-au pierdut în iarbă și de aceea ne-am coborât în sat. Am luat casă cu casă, vreo douăzeci peste tot, și am cercetat cu de-amănuntul ascunzătorile, vitele și pe stăpâni. Eram mândros și eu, ațâțat împotriva acestor oameni de nimic și doritor să punem mâna pe borfași!

Ulițele satului colcăiau negre și rău mirositoare, subt cizmele noastre. În curțile tâlharilor era și mai rău. Toate lăturile și toate gunoaietele, din casă, din coșare, din poiată, stăteau turnate pe lângă praguri și pe lângă garduri, și trebuia să trecem peste ele, ca să putem vedea la față pe stăpâni. Casele erau case mai mult cu numele, pentru că era prea puțină deosebire între ele și poiată ori coșare. Ferestrele erau pretutindeni cam de o palmă de înalte și erau atât de murdare, încât, în dosul lor, chiar în cea mai limpede amiază de vară, trebuia să fie un trist amurg. Prin ușile ce se deschideau cu sfială, ieșeau la vedere mai ales femeii și copiii, îmbrăcați toți în ceva cenușiu și respingător care era tortul albelor cămăși de altădată, dacă albe fuseseră cândva. Bărbații mai toți lipseau de acasă, ori din pricină că erau după agoniseală – cum ziceau cei rămași la vetre – ori din pricină că se ascuseseră în pădure cu oile furate, cum pretindeau cu autoritate oamenii stăpânirii. Coșările erau pustii. Câte o vacuță cu vițel, câte o oaie prea sfrijită ca să fie a păgubașului; câte un porc din soiul acela care nu se îngrașă niciodată: tânjau lângă coșări... Eram din ce în ce mai răscolit în sentimentele mele și se petrecea cu mine procesul silit și grabnic, ce se petrece cu un sloi de gheață, azvârlit într-o căldare cu apă clocotită. Îmi trăgeam cu greu picioarele din cleiul fetid și gros, deasupra căruia aceste locuințe omenești fumeau ca niște bureți, ca niște bube de putreziciune. Îmi părea rău că mă prinsesem tovarăș la această cercetare, unde n-aveam nici un rost.

Cei ce se arătau din ușile strâmte și mohorâte ne priveau cu niște ochi de fiară biruită. Păreau niște vulpi jigodioase, niște lupi râioși, cari s-ar fi uitat la noi din dosul unor zăbrele de colivie. Copiii țineau mâinile la ochi, ori propteau capul în stâlpul prispei și de acolo ne spionau, pe nevăzute. Erau soioși, chirciți, cu părul vâlvoi și cu picioarele băgate în opinci ca în niște labe de urs. Unii – mai ales fetițe – arătau mai rumeori. Dar tocmai măruțelul cel frumos e ros pe dinăuntru. Un băiat era tâmpit, cu niște scofălcituri curioase în osul capului. O fată frumușică era epileptică. Un flăcăoan isteț stătea zgârcit în pat, pironit pe scândură, de reumatism. O copilă mai cu viață în ea avea un ochi acoperit cu o perdea albă. Din deochi! Și mai erau, prin fundul acelor găuri, din care venea un puternic miros de mușcăi și de mormânt, câte-o babă oarbă, câte un prunc de țâță, verde la față, câte un moșneag frânt în două și idiot.

Neamul acestor tâlhari, cari furaseră gazdei mele patru oi și un berbec, nu se putea îngrășa numai cu atât. Un gol nesfârșit, un pustiu amar mi s-a făcut în suflet. Am rămas în drum, cu noroiul până la glezne, cu capul în piept, cu inima cernită... Ne-am înapoiat la conac, fără nici o ispravă. Am gustat, fără de poftă, din masa gazdei mele și am refuzat trăsura pe care mi-o dădea să ies la o gară destul de depărtată. Am luat cu plată nadișanca unui nevoiaș și am pornit la drum.

Era spre sfârșitul toamnei, și pădurile mari prin care treceam nu mai aveau altă frunză decât frunza moartă și persistentă a tufanului și a carpenului. Iarba era însă mereu verde și vremea îngăduitoare. Calea era grozav de anevoioasă și nadișanca noastră intra în noroi până în osii. Calul care ne ducea era vlăguit și spetit. Ce să-l mai cerți, ce să-l mai bați! Ne dădeam jos din căruță și, pleoscând din cizme, unul punea mâna pe dârlogi, altul punea umărul la leocă. Și după ce urneam din loc și calul și căruța, mergeam pe jos, pe alături, până mai departe, unde era locul mai zbicit. Mă gândeam în capul meu: Doamne, Doamne, când vom ajunge și noi să avem drumuri pietruite, păzite, întreținute, cum se zice că sunt prin alte țări, pe unde este mai multă milă de oameni și de dobitoace!...

Treceam prin locuri frumoase, pe lângă proprietăți de milioane, pe care le hotărnicia în zare bazinul acoperit de ceață al unei ape mari. Înaintea deaurilor de pe care coboram noi, cu mare greutate, creșteau, în depărtare, alte dealuri și un văzduh de aburi și de noroi absorbea în el culorile și strălucirea soarelui. Era o perspectivă largă, numai în negru și în alb. Când am ajuns în fundul văii, calul a stătut cu totul. Am băgat mâinile în buzunare și am admirat coama de smoală a unui parc, închis cu zid, și silueta unui castel, înscrisă cenușiu în paliditatea asfințitului. Un alt castel, care dădea cu capul pare că de bolta cerului, stătea în vârful unui deal din răsărit. Și ogoare și locuri de pe cari se scurseseră fluvii de produse și de aur și armane și ocoale se întindeau și dădeau mână cu mână, în valea nesfârșită, și înfrățeau cele două castele. Seara cădea din ce în ce mai sură și, prin nu știu ce efect neașteptat, tocmai în acest moment șuvițele râului risipit departe printre plopi și printre siluete grele, negre, străluciră ca argintul. În același timp, pe celălalt mal se aprinseră, în șiruri paralele, geamurile unei fabrici uriașe.

Beati Possidentes!... Vorbele acestea, citite altădată subt un desen ironic și amar, îmi veneau în minte, îmi intrau în urechi, o

dată cu duhul aspru și înghețat care sufla acum din partea apei. Până la gară mai erau vreo cincisprezece kilometri. Lumina se stingea văzând cu ochii și calul nostru doar că nu se culcase jos. L-am tras, sârmanul, de urechi, până la un han care s-a întâmplat să fie pe aproape. Am intrat înăuntru și i-am spus hangiului nevoia mea. M-a încredințat că răul e cu leac, dar nu în seara aceea, ci a doua zi, dis-de-dimineasă. Ca să mă mângâie, hangiul a început să-mi spună că are tot ce trebuie de ale ospătărei, și, în fund, o cămăruță caldă și curată.

Pe când mă dezbrăcam și mă spălam, în această odăiță cu adevărat simpatice și primitoare, hangiul, curios, m-a întrebat ce meserie am. Am fost destul de prost ca să-i spun adevărul. Totuși, mare nefericire n-ar fi ieșit de aici, dacă hangiul ar fi putut să-și reprezinte, potrivit adevărului, cele ce-i spuseseam eu, spre lămurire. Dar el a înțeles lucrurile altfel și probabil foarte exagerat. Cui s-a destăinuit el, cum a zburat vorba – nu mă pricep. După-masă, însă, mă pomenesc că vin la mine trei săteni, cu rugămintea ca să-i ascult. A vorbit unul din ei, un om isteț și meșter la cuvânt. În zarea lumânărei, chipul lui se deslușea energetic, din pletele sălbatice și negre.

...Au auzit și ei cine sunt... Și au un păs mare de spovedit. În sat la ei, aci aproape, au un învățător dughenar, care ține, subt același acoperiș, și școala și dugheana. Are brevet de dugheană, pe numele nevastei... Copiii, în loc să învețe carte, slugăresc la dumnealui, îi mătură prin prăvălie, îi sapă cartofii, îi spoiesc casa pe jos. Fetele, cari se duc la școală, îngrijesc cu schimbul de copiii învățătorului. De frica amenzilor școlare, părinții fac fel de fel de munci, cu carul și cu mâinile, la curtea acestui luminător al poporului. Copiii nu pot să țină pe ei straie curate, de atâta slugărie. Dar mai rău decât orice este că școlarii trebuie să facă și alișveriiș învățătorului băcan. Numai sala desparte școala de băcănie și aici stau borcanele cu acadele, cu ciocolată și cu cofeturi... Copiii ciupesc de acasă ba gologani, ba ouă, și le aduc, pe subt ascuns, la prăvălia învățătorului. Cel care îmi spunea aceste lucruri de necrezut îmi pilduia că într-o zi, când era să plece la târg cu o legătură de ouă, a băgat de seamă că lipsesc, dintre ele, patru... Știind ce se petrece pe la școală, a dat fuga acolo și a scos ouălele din catedra învățătorului!

– Ești de la minister... Ai cuvânt, ai trecere. Vezi în fiecare zi pe stăpânii noștri... Faceți-vă pomană cu noi și ne scăpați de o belea

ca asta! Copiii noștri pierd vremea degeaba, dobândesc năravuri rele, de-abia știu să slovenească, după cinci ani de carte!...

M-am stăpânit cât am putut, în fața lor, și i-am sfătuit să aștepte cu mare încredere ceasul sfintei dreptăți. Dar după ce au plecat, am lăsat capul pe masă și am lăcrămat. O, sârmani amăgiți!... Ce putere, ce trecere credeți voi că am eu!... A fost o anchetă și n-a ieșit nimic. Poate să mai fie și a doua și cine știe dacă va aduce vreun folos!...

Mă simțeam nevoiaș, zdrobit, pierdut, ca într-un fund de prăpastie, pe când deasupra mea tronau coloși de piatră, într-o temută îmbrățișare de solidaritate și de sfidare. Cum să urci până acolo, cum să poți să răcnești măcar să se audă acolo sus suferința și deznădejdea celor ce răcăie cu unghiile fundul acestei văi!

Pe o măsuță de lângă pat era o oglindă de modă veche. Cu o dulce și tristă surprindere, vedeam că seamănă cu prima oglindă pe care am văzut-o în viața mea, cu oglinda de pe masa tatei. Cine știe din ce casă veche, năruită de vremurile noi, a ieșit oglinda aceasta și te miri cum a ajuns în casa acestui hangiu... Am încremenit în fața bătrânei oglinzi și am chemat, din adâncurile ei, anii copilăriei... E o duioasă amăgire, ori, pe atunci, această lume era mai bună?...

Și azi ar fi bună, și azi ar fi frumoasă, dacă nu ar fi atâția oameni, frați ai noștri, lipsiți cu totul de bunătățile și de frumusețea ei!... Naiv ce ești! Treci, prin această viață, bine înveșmântat în egoismul tău, adună cu farmec, pentru tine însuși, puritatea și transparența zărilor, risipa florilor și pitorescul de dinafară al unei lumi, înlăuntrul ei – ce-ți pasă! – poate adânc nenorocită. Și apoi, la tine acasă, lângă soba caldă, înșiră pe firul frazei măestru răsucite mărgăritarele culese! Ești artist, și deci netulburat ca zeii din Olimp!

Ianuarie 1913

AD VIRGINEM REDEUNTEM

(Unei fete care se înapoiază din Paris)

E o lună de când te-ai înapoiat de la Paris. Era și vremea. Ai împlinit douăzeci de ani și, fiindcă n-ai putut să te faci franțuzoaică, trebuia să-ți aduci aminte că ești româncă. Ești iarăși

printre noi și vederea d-tale pe de o parte m-a bucurat, dar pe de altă parte mi-a insuflat gândurile triste pe cari le vei citi mai jos.

Te-am auzit vorbind de viața d-tale de la Paris, de drumurile d-tale în auto, de serile petrecute la spectacole, de Bois-de-Boulogne, de curse și de alte fericiri din cei doi ani pe cari i-ai petrecut acolo. Revenind în țara d-tale, te simți o mică exilată și Parisul se desfășoară amintirei d-tale luminos, molatec și ferice, ca Roma, altădată, amintirei lui Ovidiu, cel surghiunit la Tomis. Din atâta viață și atâta frumusețe, din atâtea petreceri și atâta feerie, trebuie să-ți vie greu să te pomenești în țara sciților – și nu în București, ci la moșie, într-un sat de bordeie și de gunoaie.

Te priveam deunăzi, când călătoreai spre locul d-tale de exil, și te profilam, în mintea mea, pe ogoarele părinților d-tale și mai ales pe mulțimea scorojită și neagră care sfărâmă aceste ogoare. Te vedeam pe d-ta, îmbrăcată în mantie de călătorie, cu vâl albastru înnodat împrejurul tâmpelilor, cu încălțăminte delicată – și mă întrebam ce cauți și ce rost ai putea să ai pe drumurile noastre cu praf până la nori, cu noroi și cu gropi până la fundul pământului, ce înțeles poate să aibă ivirea d-tale, printre cocioabele țărănești și printre jalnicii lor locuitori? Te priveam pe d-ta, atât de fragedă și de rumenă, atât de bine trăită și de frumoasă, și te puneam alături cu fetele și cu nevestele de la moșia dv., gălbejite și pipernicite! Ce gânduri, ce sentimente vei trezi d-ta, în această lume care trăiește în preajma conacului dv., când, prin negrele ei cete, vei trece atât de neiertat de frumoasă?

O, domnișoară! mi-e inima amară – amară ca și inimile acelor sute de iobagi care vor privi cu sclipiri de ură și de lăcomie răzbunătoare carnea d-tale trandafiric, vălurile și dantelele d-tale – și trebuie să-ți spun în această scrisoare de ce mi-este inima amară.

Te-ai gândit bine vreodată, domnișoară, când zvârleai, la Paris, banii pe pălării, pe flori, pe parfumuri și pe automobile, cum poate tatăl d-tale să-ți trimită atâția bani, d-tale care nu ești unicul lui copil? Ai socotit, vreodată, câți bani cheltuiai d-ta, pe lună, la Paris? Ți-ai spus, poate, uneori: tata are trei moșii, vii, pădure, fabrică și banii izvorăsc din toate părțile. Poate să întrețină și pe fratele meu la Berlin și pe soră-mea la București, și pe mine la Paris, și pe toți ceilalți la moșie. Tata e harnic, strângător și are, berechet, de unde să ne dea. Ei bine, ai socotit greșit, domnișoară! Pădurea e brăcuită. Viile au înghițit foarte mulți bani cu replantarea și fabrica nu aduce mare lucru. Rămân moșiile.

Cât de mari și cât de intensiv ar trebui să fie cultivate aceste moșii, ca să iasă din ele atâția bani câți risipește familia dv., nu poți încă să-ți dai seama. Întreabă, însă, pe departe pe tatăl d-tale, vorbește cu administratorii dv. și ai, mai ales, curiozitatea să descoperi cine fabrică marile venituri proprietărești în țara aceasta, și cum este răsplătită munca făuritorilor de milioane. Inteligentă cum ești, vei ajunge să înțelegi, numai să vrei să înțelegi, că munca tatălui d-tale n-ar putea nici pe departe să acopere, cu atâta aur, viața, călătoriile, capriciile și frumusețea copiilor lui, dacă n-ar sorbi în ea, pe nedrept, cu prețuri de nimic, munca sutelor de țărani de pe cele trei moșii pe cari le are. Risipa d-tale de fată răsfățată și risipa tuturor celor de feul d-tale se întemeiază pe nedreptățirea și exploatarea mulțimilor care ară, seamănă și seceră. Tatăl d-tale și marea majoritate a proprietarilor din țara aceasta, ca să poată să vă crească pe dv., odraslele lor, în lux, în automobile și în față franțuzească, fac cu țărani contracte grele, îi țin robi toată vara pe moșiile lor – pe când locurile țărănești le cântă ciorile – și iarna la socoteală tot țărani iese dator. Ai văzut cât sunt de spetiți și de încovrigați boii și caii țărănești. De ce? Fiindcă țărani îi silește să muncească peste puterile lor și le dă să mănânce mai puțin decât le este foamea. Tocmai așa fac unii din marii noștri proprietari cu vitele lor de muncă, cu țărani. Le dau foarte mult de lucru și foarte puțin de mâncare.

Această stare jalnică vei observa-o și pe moșiile familiei d-tale. Și atunci vei înțelege acest lucru înfiorător că mulțumirile, alintările și norocul d-tale de fată de oameni bogați cresc tainic din hămesirea și din istovirea a sute de copii și de fete de vârsta d-tale. Și atunci vei înțelege, frumoasă vultăniță, născută aici sus pe stâncile vulcanice noastre închegări sociale – că sănătatea și huzurul d-tale însemnează stingerea sărmanelor vrăbii țărănești!

Îți scriu lucruri crude și ofensatoare. Dar, crede-mă, eu sunt cel dintâi care sufăr, scriindu-le! Poate că niciodată nu te-ai gândit la toate acestea. Cei fericiți sunt mult mai puțin dedați gândului și observației decât cei nefericiți. E un semn, însă, că nu te-am privit nici cu rea-voință, nici cu indiferență, dacă îți scriu atâtea adevăruri. Aș vrea – prin absurd! – ca d-ta să nu semeni cu doamnele și domnițele noastre, castelane. Aș vrea ca, în această oră a revenirii d-tale, o lumină puternică să fulgere înaintea-ți și să-ți arate unde și cu cine te găsești. Aș vrea să mă citești cu luare-aminte și să nu uiți niciodată scrisoarea aceasta.

Domnișoară, între noi orașenimea și mai ales între dv. boierimea și populația noastră de la țară există niște bariere morale mai

puternice decât cele ce există între Paradis și Infern. În inima țăranelui, când ne vede pe la el sau când vine pe la noi, ard în taină ochii de lup flămând. De mic copil, el adună împotriva noastră, celor ce stăm călare pe grumazii lui, o neîncredere adâncă și o dușmănie cu atât mai rea cu cât este mai ascunsă și mai coclită. El își dă bine seama că belșugul și chefurile noastre sunt plătite cu trențele și cu mămăliga lui. Soarta lui de veacuri nenorocită și neîndurarea seculară a stăpânilor lui au făcut din el dihania cea mai curioasă din Europa. E blajin și prost la înfățișare, dar e zorit și furtunos la petrecere. E de o inteligență adâncă dar pesimistă. Are în inima lui niște înduioșări, niște aleanuri, niște heleșteie... într-adevăr divine, dacă au odrăslit, din ele, nuferi ca *Miorița*, *Soarele și luna* și toată poezia populară. Dar pe lângă aceste calități, are toate defectele clasice ale sclavului!... Bunul lui simț profund are doi dușmani înfricoșaji: ignoranța lui superstițioasă și frigurile endemice ale răscoalei.

Iată, domnișoară, în tristă cunoștință de cauză, icoana țărănimii noastre. S-au încercat unii și alții să unească prin câteva legi mai omenești, prin cercuri culturale... cele două fălci ale prăpastiei, dar aceste punți sociale, până astăzi, sunt paie aruncate în vânt. Țăranului îi trebuie de mâncare și dreptate. Dar nu prin legi fățarnice le va obține, ci le va obține atunci când vom goni împietrirea din inimile noastre și vom coborî până la el fără să ne astupăm nasul cu batista. Trebuie ca fiecare dintre noi să se convingă de aceasta, și cu friguri să muncească la unificarea noastră socială!

Și trebuie să muncești și d-ta. Va fi foarte greu. Dar din acest moment înainte ai fi o mare vinovată, de ai sta numai cu ochii în oglindă și cu gândul la garderoba d-tale. Ce ai putea să faci d-ta, în fața acestei stări de lucruri, pe care eu însumi ți-o zugrăvesc atât de întunecos? Iată ce poți să faci:

Învinge, mai întâi, neplăcerea pe care o simți când te întâlnești cu robii d-tale. Întreabă-i dacă au copii, dacă au fete de seama d-tale și, măcar o dată pe săptămână, cheamă la curte pe fete și pe copii. Când va fi să-i primești, îmbracă-te cât vei putea mai simplu, piaptănă-te cu cozile pe spate și ascunde toată armata d-tale de flacoane, de panglici și de botine. Primește pe sfioșii d-tale mosafiri cu bunătate și gonește sfiala din inimile lor. Întreabă-i despre traiul lor de acasă, despre școală, despre frații lor mai mici. Dacă vezi la ei ceva frumos cusut, cere să-ți dea izvodul ori cheamă la curte pe autoarea lui. Dacă vrei să fii darnică, dăruiește oaspeților d-tale lucruri sănătoase și de folos. Caută

foarte serios și procură-ți ie, bete, vâlnice și tot ce trebuie. Cât de frumos îți va sta țărancă!... Fiindcă Deniile au început și Paștile sunt aproape, du-te la biserică îmbrăcată țărănește și roagă frumos pe celelalte doamne din casa dv. să facă tot așa, ori cel puțin să se îmbrace cât se poate mai neinsultător. În zilele de Paști, se încinge hora și tot satul e plin de voie bună. Nu vă izolați de bucuria sătenilor. Ia pe cineva din casă și treci printre fetele și flăcăii adunați la horă. Treci cu simplitate, cu vorbe bune, treci zâmbitoare, dar cu inima plină de ideea că începi să îndeplinești un apostolat!... O, domnișoară, fii unul din miile de îngeri de pază, pe care nu-i văd încă și care trebuiesc, trebuiesc grozav bieteii noastre României. Dă-ți bine seama care este înțelesul sfaturilor mele și înmulțește-le după împrejurări, după nevoie, după zile bune și după zile rele. Vei auzi de pricini din moșie, vei auzi de vite prinse și închise la obor, vei vedea fețe întunecate, vei auzi suspine și rugăminți...; ia aminte la toate acestea, cere tuturor deslușiri și învață-te să înțelegi durerea țăranelui. Fii, între familia d-tale și țăranul oropsit, mijlocitoare milostivă și ascultată.

Altfel, suntem pierduți, domnișoară! Dacă stăm cu toții împietriți, dacă ne zăvorim cu toții în egoismul, în desfătărilor și în drepturile noastre de clasă dominantă, vai de cei ce vor veni după noi!

Ascultă-ți inima și judecă: Dacă sfaturile mele cad în ea străine, jignitoare și absurde, atunci profeția mea e biblică. Suntem goi de orice îndurare față de robii câmpiilor noastre și numai mormântul ne mai poate înfrăți. Dacă, dimpotrivă, cuvântul meu a prins în d-ta rădăcioarele simpatiei și ale înduplecării, atunci suntem scăpați! Atunci voi ști că, măcar în inima femeilor și fetelor nedreptilor noștri bogătași, mai este un locșor prielnic pentru sămânța dreptății sociale!

Și atunci – înflorită fie ora întâlnirii noastre!

Aprilie 1913

PROFIR & POLICARP

I

La un aperitiv

Profir: Ce figură veselă! Ce aer mulțumit! De unde vii, ilustre Policarp, și ce evenimente fericite tănuiești sub ochelarii tăi scânteietori?

Policarp: Taină, nu... Evenimente fericite, poate... Vin de la gară... Am stat acolo, în picioare, de la ora cinci dimineața, până acum, ora aperitivului...

Profir: Glumești! Șapte ore în picioare! Ești comisarul gărei, șef peste macaze, sau ce altă funcțiune vigilentă?

Policarp: Am fost la gară să-mi scot un bilet de tren, clasa întâia... Instruit din vreme de un amic binevoitor, m-am sculat azi la patru dimineața și am pornit la gară...

Profir: La patru dimineața! Pricep buna ta dispoziție: aerul curat, răsărirea soarelui, inocența dimineții.

Policarp: *Ce n'est pas tout-à-fait cela...* Dar să luăm câte un păhărel și câte o gustare și să stăm, tihnit, la o masă. Așaaaa!

Profir: Să nu mă ții mult, că, vezi sunt cam grăbit... Imediat, după-masă, lucrez cu ministrul...

Policarp: N-ai nici o grijă!... Vasăzică, vin de la gară... nu direct, ci după ce m-am abătut pe acasă, unde am depus într-o cutie de lemn sfânt, moștenită de la bunica, biletul de clasa întâia...

Profir: Așadar, ai obținut biletul!... Nici nu se putea altfel. Doar munca, zbuciumul și măsurile energice pe cari le luăm noi, în ministerul nostru, trebuia să se repercuteze și asupra persoanei tale, ingrater Policarp...

Policarp:...Excelent vin! Rândul al doilea îl plătesc eu... Știi, Profire, că eram un om inasociabil și cufundat de dimineața până seara în cărțile mute și surde... M-am schimbat cu totul! Am ajuns amical vieței, al zgomotului și al mulțimei entuziaste! N-aș putea să precizez dacă m-am schimbat de voie sau de nevoie... N-are importanță! Vreau să-ți spun că m-am adaptat noilor noastre împrejurări sociale, într-un chip desăvârșit...

Astăzi, mă mir de mine cel de atunci... S-a schimbat boierul!... Eu mă duc la pâine, eu mă duc la pește, eu mă duc la zahăr, la lemne, la chibrituri, la cartofi... și oriunde este sau presupun că va fi aglomerație. Astă-iarnă la pâine, în cozile populare, lungi de zeci de metri, am petrecut ceasuri neuitate! Ce chilipir pentru un sociolog! Ce prilej de observație! Ce teren ignorat de confrăți! Ce țelină incomparabilă! Nu-mi mai venea să plec... Mă desfăceam, cu regret, din unda caldă și guralivă, și veneam spre casă fericit de câte auzisem și notasem. Am un caiet întreg, plin cu expresii lapidare, cu judecăți nemuritoare, cu aprecieri geniale asupra vremilor, a țării și a guvernului... toate culese în orele de coadă... Desigur că te-ar interesa și pe tine... Tu, care ai putea să le comunicai celor interesați...

Profir: Dracu m-a pus să te întreb de ce ești vesel!

Policarp: Mă lămuresc imediat. Dintr-un sociolog de cabinet, am ajuns sociolog ambulant și codaci... Mai luăm încă un rând, dar îl plătește șeful tău.... Admis? Bun de tot! Bucuria mea de la gară trebuia să fie sărbătorită... Deci, de la cinci de dimineață și până adineaori, am stat la ghișeu de bilete clasa I... Ce vremuri, amice! Ce transformări profunde! Cu siguranță că suntem contemporanii celui mai interesant proces social din câte au stat vreodată să se dospească în căpisterea societății omenești... Cine crezi că va călători, în clasa întâia, mâine, cu mine? Numai fii și fiice din popor! După ce am așteptat primele trei ore, și ne-am adunat vreo cincizeci de inși, s-a afișat la ghișeu că sunt de vânzare 23 de locuri... (Dar e un detaliu fără însemnătate.) Cine voia să cumpere biletele de clasa I?... Ah, mâine în tren îmi voi revedea pe parteneri și priveliștea lor îmi va procura un glorios capitol de sociologie revoluționară!

Profir: Așadar, tu crezi că toți aceștia, cari au cumpărat cu tine bilete de clasa I, le-au cumpărat pentru ei și speri să-i vezi mâine în vagonul în care vei fi tu?

Policarp: Vezi bine că da!

Profir: Interesante trebuie să fie observațiile tale sociologice, dacă au toate această profunzime.

Policarp: Regret din toată inima că situația și treburile tale oficiale te exclud, deocamdată, și de la imersiunile populare și de la cunoașterea observațiilor mele.

Profir: N-an putea să găsim vreun mijloc de îndreptare?

Policarp: Profir fățarnic și guvernamental!... Ai noroc că mi-ești drag, că altfel nu te-aș lăsa să plătești toată consumația...

Profir: Ce vrei... Mă dau bine pe lângă tine. Cine știe ce aduce ziua de mâine și ce... belea poate să iasă din carnetul tău de sociolog.....

Policarp: Ascultă, Profire, nu e nevoie să te lauzi nici față de ministru, nici față de cei de la cenzură că te întâlnești cu Policarp și încă la un pahar cu vin... Vrei tu să vorbim curat, cinstit, prietenește, vrei tu să ne deschidem inima, unul altuia, așa ca odinioară?....

Profir: Vreau, Policarp, cum să nu vreau...

Policarp: Să vorbim sincer, să ne judecăm pe noi și pe ceilalți, să privim în față vremea și evenimentele, să schimbăm observații folositoare și să ne pregătim sufletește pentru ziua de mâine...

Profir: Mă intimidezi, Policarp.

Policarp: Profire, ești feciorul lui moș Profir, morarul din Gărbănești! De unde ai învățat acest cuvânt pițigăiat?

Profir: Ce vrei de la mine?

Policarp: Să fii de azi într-o săptămână, ora ceaiului, la tine acasă.

Profir: Bun și aprobat! Stau și te aștept.

II

La un pahar cu ceai

Policarp: Te-ai ținut de cuvânt.

Profir: Și tu nu mai puțin.

Policarp: Bine stai, amice! Se cunoaște că ești la putere. Te pomenești că e casă proprie.

Profir: Nu tocmai, întrucât nu am plătit-o deplin, dar sper să fie.

Policarp: Atunci grăbește-te, Profire. „*Carpe diem*“, cum a zis meșterul ăla de Orațiu.

Profir: Da, însă, a venit unul după el, hei, mai încoace, și a spus: *Hâtez-vous lentement*.

Policarp: Începem bine... Convorbirea noastră nu va trece dincolo de gardurile lui Academus.

Profir: Și încă un lucru de care Academus habar n-avea pe vremea lui: vom lua câte un pahar cu ceai.

Policarp: Poftim, eu mă instalez aici.

Profir: Nu aici; tu meriți mai multă ceremonie. Colea alături, unde e totul pregătit.

Policarp: Așa e. Eu uit mereu că tu faci parte din oamenii cu avere și cu stil.

Profir: Ești prea bun, Policarp. Avere vreau să am, cât despre stil...

Policarp: E zadarnic să tăgăduiești. Sunt aici una... două... trei oglinzi, cari pot să spună imediat constantele tale preocupări stilistice. Iar casa asta e o oglindă și mai elocventă.

Profir: Dar ce înțelegi tu prin stil, Policarp? Că port ghetete todeauna lustruite, că nu uit să mă pieptăn, că-mi disciplinez hainele, cu mașina de călcat, și nu le permit să se arate prea plictisite de lungul lor serviciu?

Policarp: Asta și mai mult decât asta... Nu mai ești ceea ce erai odinioară în liceu și în anii de universitate.

Profir: Am evoluat, Policarp, și cred că am evoluat în bine. Ești împotriva progresului? Pe ce întemeiezi, atunci, speranțele tale într-un viitor social mai bun? Firește că nu mai sunt ceea ce eram odinioară: dator proprietăresei, dator la birt, copist în Direcția datoriei publice...

Policarp: Amice, nu sunt împotriva progresului, nici împotriva mașinei de călcat. Sunt împotriva prefacerii tale sufletești și a determinantelor ei bine ascunse. Tu, față cu tine, cel de altădată, față cu convingerile de atunci și cu clasa socială din care ai ieșit, ești azi un reneș.

Profir: Greu cuvânt! Dă-mi voie să analizez acuzația ta și să mă apăr.

Policarp: Te apăr eu mai bine decât te-ai apăra tu, dar mă copleșește părerea de rău când văd că atâția feciori zdraveni, ieșiți din popor, apucă, împreună cu tine, calea spre boierie și se duc să sporească și să întărească falanga stăpânilor.

Profir: Ce câștiga, amice, poporul, dacă eu, Profir, feciorul morarului din Gărbănești, mă luam, de pildă, după tine și combătem, într-o eternă opoziție, guvernele burgheziei dominante? În locul meu era să vie alt fârtate din popor, mai cu cap decât noi. Eu era să umblu cu tine din cafenea în cafenea, amândoi în pardesiu, pe timp de iarnă, era să scriu și eu, poate, două, trei ceasloave, ca și tine (de cari să-i pese lumii și mai puțin ca de-ale tale, căci n-am talentul tău) și în loc să bem azi acest ceai onorabil, în casa mea, era să-l bem într-o ceainerie ignobilă...

Policarp: Așa ți-era vorba acum douăzeci și acum cincisprezece ani?

Profir: Ei, Doamne, Policarp, dar tu vrei ca toți acei cai verzi pe pereți, pe cari ni-i zugrăvește la douăzeci de ani tinerețea ignorantă, să se zămislească aievea, în viață, și să alerge spre noi, nechezând și cu coada în vânt?!

Policarp: Nu erau cai verzi pe pereți, Profire, când ne-am legat să trăim săraci și demni și să nu pactizăm cu asupritorii părinților noștri.

Profir: Să zicem că e așa. Dar adu-ți aminte câți eram: oare numai tu și eu? Unde este Filipache? Unde e Popescu Gracchus? Unde sunt frații Spiridon? Unde e Antonie anarhistul? Unul e prefect, altul director de bancă, Spiridon cel mic s-a însurat cu o văduvă milionară; Antonie anarhistul e șeful poliției secrete...

Policarp: Ce mă importă defectiunile altora! Eu trebuie să mă știu de cuvânt.

Profir: Numai cu o floare nu se face primăvara. Eroismul unuia singur este totdeauna inutil.

Policarp: Eroismul unuia singur e frumos și impunător, ca o columnă supraviețuitoare dintr-un templu risipit.

Profir: Pentru artă, pentru perspectivă, pentru posteritate... *a la bonne heure!*

Policarp: Pentru morală și pentru civism, Profire.

Profir: Cuvintele sunt frumoase și le spui cu o măreție romană. Dar vrei să alerg și eu la una din oglinzile tale de adineaori?

Policarp: Sunt preotul adevărului. Nu poți să mă cinstești mai mult decât jertfind Dumnezeului meu.

Profir: Policarp, văd lucrurile mai bine decât tine! Și mă doare inima, ca de un frate, când, privindu-te cum ești, te văd inextricabil încurcat în rețeaua celui mai fatal idealism. Ai rămas în urmă, iubite Policarp. N-ai mai învățat nimic de la bacalaureat încoace. Admir idealurile și intransigența ta socială, dar mi-e milă de persoana ta. Inutil să-ți mai cer voie ca să te zugrăvesc... Când văd pe apostol, adus de spete, îmbătrânit înainte de vreme, purtând ghetete cu două numere mai mari decât numărul lui, iar între sprâncene grija unei vieți cârpite și sărăcăcioase, cum vrei tu să mai iubesc credința propovăduită și ironicul tău avânt? Sunt surd iritat împotriva acestor convingeri cari nu te admit în slujba lor decât prost îmbrăcat și prost hrănit! Policarp, dă dracului idealul! E un monstru viclean, un vampir nesățios de sângele nostru și al copiilor noștri. Ți place să-ți aduci aminte de camaraderia noastră de odinioară... Ei bine, mai ții minte seara aceea de toamnă, când terminași de citit, după mine, romanul lui Zola, *L'Oeuvre*? Mai ții minte pe nenorocitul de pictor, Claude Lantier? Stăteam amândoi la fereastră, în dormitorul gol, și cu frunțile lipite de geamul aburit, priveam cum pogoară seara, din cerul de noiembrie... Doar că nu plângeam, atâta impresie făcuse asupra noastră soarta eroului lui Zola. Ce era Claude Lantier? O victimă pe care idealul perfid și mângâtor de oameni, idealul intransigent și orgolios, o ucidea, încet-încet, sub ochii noștri!

Policarp: O, Profir, înțelepciunea ta e scoasă din măduva realității și amintirile pe cari mi le evocă sunt și astăzi prețioase sufletului meu. Mă recunosc în portretul schițat și îți acord că idealul ucide cu îmbrățișarea lui. M-am gândit, amice, asupra

soartei mele, de multe ori, în nopți fără somn și pline de grijile vieții, am privit în casa mea sărăcăcioasă, m-am uitat la copiii adormiți sub cuverturile peticite și am încremenit în reverii amare, uitând de șirul cărții deschise, lângă lampă... Alături de viața mea, am pus în paralelă cariera grabnică și strălucită a unor camarazi, azi viitori miniștri, cariera ta de om norocos și harnic.

Profir: Spune-o din toată inima, Policarp, fără ironii, fără gelozie! Ești un suflet cinstit și străveziu... Am muncit, dragul meu, și Dumnezeu știe că nu mi-am însușit paraua nimănui.

Policarp: Nu fi copil! Cunosc bine treburile tale și e de prisos să faci acest gest de acoperire, când nu te amenință nici o intenție. Așezăm lucrurile pe un plan superior. E vorba de două concepții despre viață, de două sisteme protivnice.

Concepția ta a fost practică și oportunistă. Deși ne-am despărțit, odinioară, bine încredințați, amândoi, că vom duce un aprig război de idei împotriva societății pe care o judecam nedreaptă, tu te-ai răzgândit, ai simțit, poate, că lupta va fi peste puterile tale de rezistență și, descrescendo, te-ai alăturat de elementele cumișite și de ordine. Intelligent, simpatic, străbătător, ai câștigat stima omului care îți este azi ministru, ai ajuns secretarul, sfetnicul, omul lui de toată încrederea și ai mai avut norocul să dai peste cineva cu memorie bună și cu tradiție boierească.

Dragă Profire, cine poate să te învinovățească de lucruri incorecte? Ai fost un om care s-a dat după viață, cântărindu-i greutatea și tocmindu-se cinstit cu vechile lui convingeri... Te înțeleg, și recunosc că ai lucrat ca un înțelept, – înțelepciunea aceea care privește viața și dă din umeri, lasă tot și toate să se întâmple cum este să se întâmple, nu se opune, nu se revoltă, ci mai vărtos recunoaște ordinea existentă, o servește onest și-i cere cuvenitele beneficii.

Profir: Nu poate fi înțelepciune superioară acesteia, iubite Policarp!... Crede-mă, n-am pierdut nimic din puterea mea de pătrundere și din agerimea de altădată... Viața e veșnicul ocean și noi – orice am crede, pretinde și întreprinde – suntem, în vecii vecilor, ierburile marine, scoicile sau epavele, jucate lung de valuri și aruncate într-o zi la țarm, spre uitare și totală nimicire. Face omul, aici în viață, ceea ce voiește? Știe el cel puțin încotro merge și care e înțelesul străduințelor lui? O, scumpe amice, iartă pe un *ronde-cuire* să-și aducă aminte de o imagine din Ossian (cred că din el) de pe vremea lecturilor noastre înfrățite... Spunea un bard bătrân unui rege, împovărat de gânduri: „Ce e viața, o,

principe, și cu ce vom putea s-o asemănăm? Cu o clipă de lumină, de chipuri și de chiote, între două nopți nepătrunse!

În serile târzii de toamnă, când stai la masă, cu thanii tăi, și în căminul nalt arde câte-un stejar întreg, câte o pasăre aiurită intră în sală prin ferestrele din partea dreaptă, fâlfâie, nesigură, deasupra ospățului și, descoperind sus ferestrele din stânga, se aruncă în partea aceea și dispăre afară în noapte. Venise din întuneric și intră iarăși în întuneric. Așa e și cu omul, așa e și cu viața omenească!..."

Policarp: Ai bună ținare de minte, Profire...

Cu adevărat, cred că recunosc imaginea aceasta și frumusețea și justetea ei mă impresionează... Dar, amice, lasă-mă să mă folosesc și eu de ea, în felul meu... Pasărea aceea care vine buimacă și dă peste ospățul thanilor regelui nordic trebuie să fie un biet ciuhurez, care a căzut din turnul castelului feudal... Vulturii stau în cuibul lor, departe, deasupra stâncilor, sau, dacă e ziuă, măsoară spațiul deasupra țărilor și a mărilor...

Recunoaște și tu că în lumea aceasta pe care mintea speculativă o proclamă de indescifrabilă, pe care înțelepciunea practică o recomandă bună de observat și de exploatat, găsim adesea și indivizi scăpați din frânele intereselor imediate și porniți pe împotrivire cu orice preț. De obicei, soarta acestora e pecetluită de mai înainte. Oricare ar fi sensul mai adânc al revoltei lor și oricâtă profecție adevărată ar aduce în lume inima unui revoltat, el trebuie să piară, apucat și sfâșiat de roțile dințate ale alcătuirilor momentului. Moarte profetilor! au strigat popoarele totdeauna.

Ei! cu toate acestea profetismul n-a murit și nu moare. Vai de cel născut între noi cu duhul dreptăților superioare și cu presimțirea celor ce trebuie să se întâmple mai târziu! Îl vom urî, îl vom prigoni, îl vom lapida, sau îl vom arunca în cisterna lui Ioan Botezătorul.

Ce om cu mintea întreagă, ce om tihnit, înțelept, cu simțul comun și cu toate celelalte respectabile atribute sufletești, cari fac pe omul social folositor, nu va râde sau nu va plânge pe bietul nebun, distracția soldaților din custodia regală! Din cisterna lui acoperită cu gratie, ca o colivie de bestii, Ioan Botezătorul vede, vede venind prăpădul și sfârșitul himei, ca nimeni altul din palatul lui Irod. Și el, Ioan Botezătorul, e nebunul și toți ceilalți sunt cei cumiți!

Împrejurul coliviei, cântecele, petrecerile, dansul și fericirea îmbată pe rege și pe curteni.

Salomeea, răpitoare și simbolică, împinge răpirea minților și a simțurilor până la paroxism și crimă. O lume întreagă trăiește, se mlădie, se eterează și se zeifică, în dansul ei. Cine poate să aibă mai multă dreptate decât Salomeea și decât fermecatul Irod!

Și totuși, o, totuși! din fundul cisternei răsună sentința îngrozitoare: „Pui de năpărcă! cum vă trece prin gând că veți scăpa de mânia ce va să vie!”

Profir: Amice Policarp, ideile tale și căldura cu care le împărtășești sunt molipsitoare... Dar nu vreau să mă las contaminat, cu una cu două... Să mai turnăm puțin ceai în pahare și să-l rectificăm cu ceva rom...

Policarp: Toate, însă, rămân așa cum ți le spun. Tu și cu cei de felul tău sunteți oamenii vremii, v-ați potrivit împrejurărilor și trăiți pentru profit și pentru desfătare. Deasupra voastră, sufletește, stă categoria neliniștiților și a nemulțumiților. Și cei mari, printre aceștia, sunt proorocii și martirii...

Profir: Admit această împărțire a ta, între adaptați și inadaptați; admit și decretul tău în ce mă privește... Dar rămâne, pentru mine, în întunecarea partea cea mai vie a chestiunii. Să zicem că vezi bine. Lumea de când e lume se alcătuieste, se dezagregă, se luptă, se răstoarnă, suferă și se prefăce. Majoritatea semenilor noștri sunt săraci cu duhul, se lasă purtați și amăgiți de cei abili. Puterea și știința exploatarei se află, în depozit, la câțiva cumetri meșteri, printre cari tu îmi faci cinstea să mă așezi și pe mine. Aceasta e realitatea, aceasta e viața. Tu vii acum și îmi arăți în haosul social, ici și colo, la distanțe de secole, câte un singuratic, câte un răzvrătit și-mi spui: iată un tribun, iată un predicator al umanităților superioare pe cari le așteptăm. Foarte bine! Ce vrei, acum, să verifici sau să dovedești cu această viziune generală, culeasă din câmpul vieții popoarelor?...

Policarp: Vreau să zgudui conștiința ta și să te fac să simți că noi înșine ne găsim într-unul din acele momente istorice supreme, când profetismul sparge stânca și țâșnește peste noroadele însetate...

Profir: Aici este marea greutate! În ce fel vei turna în sufletu-mi convingerea aceasta? Ai putea să-mi spui, privește-mă pe mine și încredințează-te...

Policarp: Nu! Acest argument nu e la locul lui față cu tine. Am crescut împreună, suntem colegi, m-ai văzut prea de aproape... Un profet nu e profet nici în casa lui, nici pe strada lui, nici pentru foștii lui școlari.

Profir: Vreau să te primesc, totuși, cu entuziasm: profet în țara ta! Dacă, însă, mă înșel? Tu știi prea bine că există și profeți falși. Și cine vine să ne chezășuiască adevărul? Poate că te înșeli pe tine însuși și mă înșel și eu cu tine!

Policarp: Șiret ce ești! Nu degeaba ai ajuns tu mare dregător, într-un minister burghez românesc. Ții să mă scoți ușor ridicul. Amice Profir, ca să-mi treacă prin cap să-ți cer credință, fără să-ți fi pus sub ochi argumente, ar trebui să simt în tine puritatea și sfânta naivitate a Apostolului Filip...

Profir: Br! Mă turtești rău...

Policarp: Pedepsește-te singur și adu-mi încoace, un moment, *Biblia* sau, cel puțin, *Noul Testament*...

Profir: Dacă e numai atât, pedepsa nu e grea. Am aci, aproape, *Noul Testament*.

Policarp: Adu-l să-ți arăt, în *Evanghelia lui Ioan*, ce-am voit să înțeleg cu Apostolul Filip.

Profir: Nu cumva apostrofa lui: „Doamne, arată-ne nouă pe Tatăl și ne ajunge“?

Policarp: Ai ghicit... Dă-ți seama, prin urmare, că n-am uitat pe ce lume mă aflu. Convingerea de la inimă la inimă, focul sfânt aprins din jeraticul credinței, dacă mai sunt și astăzi cu puțință, sunt în lumea sfințită prin sărăcie, prin dureri și prin lacrimi. Argumente, Profir, argumente, probe, fapte! voiesc să grămădesc pe capul tău...

Profir: Iată capul meu, iubite Policarp, ia-l, fără mânie, în mâinile tale de alchimist social, și fă-l să cugete la fel cu tine. Sunt supus și ascultător. Dovedește-mi că, azi, în țara noastră avem nevoie de uriașele tale visuri sociale și de frigurile revoluționare cari te încearcă pe tine și pe câțiva amici ai tăi.

Policarp: Departe de mine să cred așa ceva, ori să vreau să-ți dovedesc așa ceva! Ambiția mea e mult mai mică. Eu sunt nemulțumit de tine să te văd atât de închis în succesele vieții tale și atât de trădător față de credințele din tinerețe. Și îți mărturisesc, vreau numai să zgârii egoismul tău masiv și să te fac să simți că de jur-împrejurul tău este atâta lipsă, atâta nedreptate, atâta neomenie socială încât tu, egoistule, faci o crimă când rămâi senin, nepăsător, alături de nemiloșii beneficienți.

Profir: Dragul meu amic, nu știu cum va ieși demonstrația pe care vrei să mi-o administrezi. Recunoaște, însă, și tu că mai mult decât întreaga mea luare-aminte și întreaga mea bunăvoință nu pot să-ți pun la dispoziție. Iată, sunt foarte bucuros să ne

întâlnim o dată pe săptămână, între ora ceaiului și cină, aici la mine, sau la tine, și, cu coatele pe masă și învăluți în fumul de țigare, să privim oamenii și vremea, să aud judecățile tale și să le precizez pe ale mele.

Policarp: Recunosc că, deocamdată, nu poți să faci mai mult. Primesc cu plăcere... Ne vom întâlni, cât mai exact cu puțință, o dată pe săptămână, la orele acestea. Săptămâna viitoare, ședința va avea loc la mine acasă.

Profir: Fii bun și primește să nu fie la tine, ci tot la mine... Prevăd că săptămâna viitoare voi avea, după-amiază, conferințe suplimentare cu ministrul și poate în loc de un pahar cu ceai, la ora ceaiului voi fi nevoit să te oblig la o cină completă, câteva ore mai târziu...

Policarp: Îmi dau bine seama de toate primejdiile ce mă amenință: ministrul, cina și alți factori de persuasiune pe cari îi lași să vorbească în locul tău...

Profir: Dragul meu, avem riscuri egale. Ce-ar zice ministrul când ar ști că ne întâlnim prietenește și că ascult predicile tale?

Policarp: Profire! Aceste predici răsună, poate, la urechile unui viitor ministru!...

ÎNTĂI MAI

Sărbătoarea cea dintâi dintr-un calendar ai cărui sfinți și martiri sunt încă necanonizați.

E Întâi Mai – sărbătoarea muncii și a proletariatului unit din lumea întreagă. Dar ziua se vestește nouroasă și umedă. O ploaie fină, aci reținută, aci jucăușe în văzduhul cenușiu și rece, învăluie toată dimineața acestei zile. La amiază și după-amiază, câteva ore de întrerupere, iar seara o largă și generoasă aspersiune.

Cu toate acestea, pe Șoseaua Jianu, spre cunoscutul Bordeieul-Vechi, pelerinajul e nesfârșit. Cei optimiști își spun și spun altora:

– E semn bun, e semn de fericire și de propășire.

Cineva de lângă mine se exprimă cu convingătoare încredere:

– În toată această mulțime pe care o stropește ploaia, pare că văd o comoară de semințe, îngropate spre rodire. Din fiecare bob, atins de ploaie, va răsări, la anul, zeci și sute de alte boabe. Din fiecare socialist, pe care-l udă ploaia, la acest Întâi Mai 1919, vor crește, prin generație de propagandă, zeci și sute de socialiști, la anul, Întâi Mai 1920.

Mă plimb prin parcul larg, trec printre grupele cari se odihnesc pe iarbă, ospătează sau se învârtesc în horă și mă bucur de bucuria tuturor. Au atât drept să se veselească acești copii ai lui Atlas, atotsprijnitorul!

E atât de legitimă sărbătoarea aceasta, poate singura întreagă și plină, sufletește, într-un an de zile întreg.

E lume de toată mâna, cu toate înfățișările și de toate vârstele. Sunt muncitori cari de-abia au avut vremea sau puțința să schimbe câte un amănunt, din portul lor de muncă. Sunt funcționari comerciali cari se arată îmbrăcați cu îngrijire. Sunt femei în număr considerabil, unele purtând șapcuța încasatoarelor de la tramvai, altele îmbrăbodite, altele cu capul gol, multe doamne, în chip corect și simplu. Dar sunt și copii, mulți copii, veniți cu părinții lor, sau cu amicii lor. Și gândul că toată această lume a pornit, cu mic cu mare, ridicată în sus de o convingere mai mult decât politică, de un avânt aproape religios, ți se impune la fiecare pas.

Un amănunt mult instructiv este că soldații francezi nu lipsesc. Douăzeci, treizeci de soldați francezi socialiști s-au perindat ieri la grădina de Întâi Mai, amestecându-se, vorbind, fraternizând cu socialiștii români. Printre oratorii cari au luat cuvântul a fost și un soldat francez.

Se simte, în toată această lume, trăind credința în marile destine pe cale de îndeplinire. E ceva care umple inima, impresionează pe oricine și contagiază chiar pe protivnicul doctrinar.

Poți să mai discuți dreptatea lor când sunt atât de mulți, când trec prin viața aceasta, împovărați atât de greu și când bunătățile vieții s-ar putea, atât de ușor, repartiza mai drept și mai frățește!

Au vorbit de dimineață câțiva fruntași, vorbesc și după-amiază câțiva, așa cam la întâmplare, după capriciile ploii. Pe unii i-am văzut mai de departe, vorbind, deasupra tovarășilor adunați și îmbrățișând, cu gesturi largi, idealul în marș. Iată-l acum pe Ilie Moscovici. Un cap interesant, niște ochi de copil și de apostol. Un suflet arzător și nebiruit.

Dar plouă, plouă din ce în ce mai tare. E semn de noroc și de spor viitor. Grupurile se desfac, horele încetează, mesele se ridică. Toate adăposturile sunt pline. Afară din grădină, sub umbrele celor câteva cârciumi de la răspântie: lumea, deasă ca peria.

O parte dintre festivanți votează refugiarea la „Flora“, aci aproape, pe Șoseaua Kiseleff. La „Flora“, simbolică idee!

Și-a fost așa cum trebuia să fie. După ce tovarășii socialiști, așezând masă lângă masă, au făcut un șir lung de oaspeți, lung cât toată veranda de la „Flora“, în acest local, atât de cunoscut și de scump privilegiatilor societății noastre, a răsunat întâia oară, a răsturnat profetic *Internaționala!*

Seulați, voi oropsiți ai vieței,
Voi, osândiți la foame, sus.

Mai, 1919

PUTEREA CELOR MULȚI

Am văzut odată, în celebra publicație de război social *L'Assiette au beurre*, un desen cu legenda: *Uriășul se deșteaptă*. Un Goliat muscal, întins pe pământ, părea că se trezise în acel moment și avea mișcarea omului care se proptește în coate ca să se ridice în sus. Dar pe spinarea celui ce dormea de veacuri se ridica, în chip de templu, construcția capitalisto-țaristă pe care de fapt mujicul rus a purtat-o de sute de ani. Colosul vrea să se ridice din somn și din noroi! Templul din spinare-i se clatină și se croiește, columnele susținătoare pornesc în lături, iar idolul din templu, cu cununa căzută, cu brațeleperate, aleargă să scape de pieire.

Câtă profeție cuprindea acest desen simbolic, au dovedit-o evenimentele la cari am asistat. În Rusia autocrată de acum vreo câțiva ani, proletariatul revoluționar e stăpân cel puțin pe inima Rusiei și soarta regimului absolutist, orice ar fi să se mai întâmple de azi înainte, a coborât în sicriul istoriei. Puterea celor mulți, atâta vreme ignorantă de sine, risipită și neorganizată, a umplut încă o dată cerul lumii și ochii noștri cu splendorile fulgerului roșu:

Pe străzile încrucișate de flăcări orbitoare
Suiți pe baricade de bulgări de granit
Se mișcă batalioane a plebei proletare
Cu cușme frigiene și arme lucitoare
Și clopotul de-alarmă răsună răgușit.

Războiul cel mare, care a căzut asupra Europei capitaliste ca o ploaie de bolizi nimicitori, începe să se clarifice înaintea cugetelor noastre. O înțelegere nouă prinde să lumineze vastul câmp de

ruine. Un cristalin revărsat de zori se arată după o zi de păclă și de măcel. Începem să înțelegem de ce acest război a trebuit să fie. Începem să înțelegem cine l-a pierdut și cine l-a câștigat! Întoarceți privirile înapoi spre situațiile de acum zece și cincisprezece ani. Priviți zidurile militariste cari făceau din fiecare stat mare din Europa o cetate înfricoșată. Aduceți-vă aminte de pădurile de arme, de dealurile de gloanțe și de obuze și de trufia războinică universală.

Ce putea tribuna roșie, ce puteau revendicările muncitorești și lupta socială pacinică împotriva unor state burgheze orgolioase și rezimate pe mii de tunuri! Balaurii capitaliști trebuia să se mănânce ei între ei. Nu-și puteau într-adevăr găsi adversari mai vrednici – decât ei pe ei înșiși. A fost o mirare universală, a fost o deziluzie dureroasă, pentru toți visătorii, pentru toți umanitariștii, când – la izbucnirea războiului european – socialiștii au rămas indeciși, ba, pe ici, pe colo, s-au declarat solidari cu burgheziile războinice. I-a condus un instinct admirabil! Atitudinea lor a fost singura înțeleaptă și profitabilă. E ca și cum și-ar fi dat cuvântul de ordine: „Tovarăși! lăsați pe burghezi să-și spargă capetele! Lăsați-i să se extermineze unii pe alții, să-și distrugă bogățiile și să calicească! Din falimentul lor, va ieși biruința noastră!”

Neapărat, acest cuvânt de ordine nu și l-au dat deloc. Cine știe, chiar dacă o fi fost vreun cap de socialist cugetător care să înțeleagă jocul sorților. Dar instinctele sociale te poartă în luptele de clasă tot atât de sigur ca pe animal instinctul lui specific. Socialiștii au lăsat pe burghezi să se domolească singuri și să răstoarne, unii peste alții, zidurile monstruoase cu cari se înconjuraseră.

Stăm azi în preziua păcii, menite să aducă popoarelor Europei mai multă siguranță și mai multă liniște ca până acum. Dulce iluziune! Adorabilă scenerie de marionete! Cui îi vine în minte că am intrat într-o epocă cu totul nouă și că între noi cei de azi și noi cei de acum zece ani istoricii viitorului vor pune hotarul alb, care desparte o eră de era următoare!

Ne-a fost dat să vedem cu ochii noștri cum se prăbușesc lumile vechi și cum se nasc cele nouă. Și mi se pare că spectacolul e cu deosebire interesant, privit de pe insula noastră românească. Este de cel mai vital interes al nostru să-l urmărim cu încordare și să învățăm din el tot ce se mai poate învăța. Puterea celor mulți, eliberată de jur-împrejurul nostru, se ridică, se zbate, clocotește și

caută un echilibru nou. Să nu ne amăgim cu gândul că s-ar putea vreodată s-o vedem revenind la matca dinainte. Ar fi absurd. Doar războiul prin care am trecut a fost atât de groaznic, fiindcă era vorba să dea peste cap, cu temelii cu tot, o cogemite lume burghezo-capitalistă!

Printr-o întâmplare fericită mai avem încă timp de observație și de meditare. Dar să ne fie observația pătrunzătoare și meditația concludentă. Iată priveliștea care ni se desfășoară dincolo de granițe; iată și noianul nostru de lipsuri și de suferințe, de cereri urgente și de îndepliniri zăbovitoare. Ar fi păcat să nu înțelegem ceea ce se înfățișează atât de intuitiv priceperii noastre. Ar fi un greu păcat!

Puterea celor mulți!... Dar ați simțit-o aseară, iubii mei bucu-reșteni de pe Calea Victoriei, ca pe o adiere marină aspră și sănătoasă. Aseară, sub luna plină, pe când Capitala își spiritualiza conturile, în prăvăliile înșesate, în cafenelele capitonate, pâlăiau timide și întrebătoare lumânările din veacul celălalt. Timide, pâlăiau și se întrebau și cugetele cari au rămas cu un veac în urmă: – E adevărat că avem greva generală? Cum așa?

Întelepciunea latinească spunea despre destine că pe cel ce vrea îl duc cu ele, iar pe cel ce nu vrea, îl târâsc cu ele. Așadar, să voim, să nu voim – rezultatul e același. Dar și mintea speculativă are drepturile și autonomia ei.

Cartea vremii stă deschisă sub ochii tuturor. Niciodată paginile ei n-au fost mai citețe și mai elementare. Guvernanți din țara noastră, cu ochelari și fără ochelari, citiți de zor, până mai este vreme!

14 iunie 1919

LA MORMÂNTUL LUI FRIMU

Cimitirul Sfânta Vineri e cuprins într-un vastemicerc de gunoaie, de cocioabe și de ulicioare umede. Această pitorească vecinătate rămâne ascunsă pentru cei ce se apropie de cimitir prin Calea Griviței, dar se destăinuiește cu farmec cutezătorului care taie maidanele de la răsărit și vine spre locul de odihnă, printr-una din acele stradele verzi-albastre, tainic solidare cu cimitirul. Așa am făcut eu mai serele trecute. După ce mi-am săturat privirea cu

tot ceea ce pot să adune mizeria, nepăsarea și anii nenorociți, într-un cartier mărginaș al Capitalei, am intrat în Calea Griviței și de aci în cimitir.

Un contrast plăcut m-a izbit din capul locului. Aici mai merge! Copacii și copăceii, aproape învestmântați în toată frunza lor, dau față cimitirului și contrazic tristețea crucilor. Iarba mătăsoasă de pe marginea aleelor e constelată cu floricele. Pe morminte palpită, ca niște fluturi catifelati, căzuți de prea multă zburdălnicie, mii și mii de toporași. Cărările din cimitir sunt destul de așternute și îngrijite. Mormintele sunt așezate cu ordine mulțumitoare. Câte zece, câte nouă, câte șapte, în șir milităresc, ele înaintează ferm, spre cucerirea spațiului gol și spre dărâmarea gardurilor împrejmuitoare. Curățenie, ordine, viață! Ce bine e la cimitir! Cât de respingătoare și de fetidă e viața aci alături de domeniul cimitirului! Dar răbdare. E cu neputință ca ordinea și metoda să nu biruiască cu încetul haosul și destrăbălarea de pripriejur.

Știu că amicul Frimu are la căpătâi un stâlp roșu. Am aflat lucrul acesta într-o crâncenă dimineață de februarie, pe la ora cinci, când făceam coadă cu mahalagiii mei, la distribuția pâinei. O cumătră, învelită în broboadă, povestea, ca să treacă vremea, ce ciudată înmormântare îi văzuseră ochii cu o zi ori două mai înainte. Între amănunte era și un stâlp roșu, merit, după toată aparența, să însemneze locul unde doarme socialistul Frimu. Dar de atunci și până azi, prea răsfățat de viață și încântat de treburile mele, n-am mai nimerit ceasul prielnic pentru vizita convenită unui amic.

Găsesc stâlpul roșu, fără nici o greutate. Bietul Frimu, el răzlețitul și revoltatul, trebuie acum să țină pasul, să păstreze șirul, în rând cu ceilalți pensionari ai cimitirului. Dar nu e stâlpul uriaș care credeam eu. E un stâlp micșor, la potriva miilor de cruci umile cari spuzesc cimitirul. Pe mormânt, ca pe toate celelalte – proaspete și încă neuitate – un pâlcc de toporași. Mâini înfrigurate, mâini aspre și puțin dedate caligrafiei, au scris, pe stâlpul roșu, câteva nume, câteva amintiri.

Rămân pe o bancă apropiată și privesc, în lumina aurie a serei, mormântul cu stâlp roșu. Desigur că, odinioară, nici mormintele eroilor creștini nu erau mai arătoase ca acesta. Și nu e stabilit în amara noastră lege omenească, să închidem, degrabă, în mormântul cel mai prizărit dacă nu cel mai insultat – inima devotată și eroică? Nu sunt pline cărările pământului de mormintele mai totdeauna timpuriu săpate ale celor mai buni dintre noi? Nu e sfânta noastră datină să trimitem, cu vigilență, ori de-a

dreptul la cimitir, ori cu anticameră la casa de nebuni, pe cei ce gândesc altfel decât majoritățile trecătoare și neroade?

Scump prieten, inimă fierbinte și suflet de apostol! Ai voit să măntuiești pe frații tăi, ai voit binele poporului, ai voit să potrivești cu rindeaua ta – tâmplar sublim – nodurile și scrijeliturile blestematei trupine sociale! Te priveam totdeauna cu drag și cu admirație. Iubeam avântul tău, veneram sfânta ta sinceritate și mă plecam adânc, cum mă voi pleca întotdeauna, înaintea crezului tău socialist. Dar de ce nu pot să-l spun și eu pe de rost, convins și tare, cum îl spuneai tu? De ce, dându-ți ție și tovarășilor tăi, toată inima mea, nu pot să vă dau și înregimentarea mea?

Vai! fiindcă cunosc prea bine, prea adânc, slăbiciunile și fatalitățile naturei omenești. Fiindcă, din nenorocire, am înțeles prea multe lucruri, din zbuciumul acestei lumi, din oarba desfășurare a istoriei și din meandrele sufletului omenească.

Dar soarta ta și a multora din lumea voastră roșie mă înfioară și mă neliniștește. Curajul vostru, credința voastră și din când în când moartea voastră eroică mă aduc la grea cumpănă. Așa trăiau, așa mureau și legionarii lui Iisus Christos, acum șaptesprezece și optsprezece veacuri! Tu însuși – atât de curat la inimă, atât de iubitor de oameni și de plin de idealul tău – tu cu viața ta, violent isprăvită la calea jumătate, îmi amintești de o întâmplare analoagă, pe care o recitesc cu evlavie, în fiecare an, înainte de Paști.

Mă tulbură asemănarea aceasta, mă tulbură eroismul vostru și mă tulbură dreptatea revendicărilor și a luptei voastre. Dar ce vrei?... Mi-am dat cuvântul și credința mea în chip irevocabil Celui mai mare dintre voi toți, cari ați murit și veți mai muri în spânzurători și în pușcării.

Sunt în preajma unor întrebări grele și temute, de cari mă apropii uneori cu impresia că dau de picioarele unor ziduri uriașe, nebiruite. Ce noroc că seara e galeșă și aurie, moartea – termen inevitabil – mai demonstrată ca oriunde și deșertăciunea vieții mai evidentă ca totdeauna!

Stâlpul roșu strălucește la soarele în declin și mă obsedează. Ești un semn întâmplător, aici în cimitir, ori ești o profecie? Cât aș vrea să pironesc în tine o stinghie transversală și să te readuc la semnul meu familiar și sfânt! De ce? Știu și eu! Sunt încredințat că, în împărăția pe care o aștept, judecata și sentimentele vor fi mult mai drepte ca sub soarele ce apune, sunt încredințat că dreptatea lui Frimu e mărturisită și de îngeri, dar aș fi voit ca pe

mormântul lui să văd simbolul din veacuri convenit, al morții eroice pentru umanitate.

Să nu dezbinăm însă unitatea noastră de simțire, pentru acest amănunt. Voi primi acest stâlp roșu de la căpătâiul tău, cu tot ce simbolizează și proclamă. Primește și tu să șoptesc deasupra tihnei tale: *Fericiți cei prigonii pentru dreptate, căci a lor este împărăția cerurilor!* (Matei, 5. 10).

1919

IEȘIND DE LA MECENA

(Teobald și Corneliu ies, la miezul nopții, din palatul lui Mecena. Unul e sculptor, celălalt e poet... Noapte clară de toamnă. Orionul răsare).

Teobald (*iese cel dintâi, prin porțița încadrată în poarta uriașă de fier împletit; se împiedică de cineva lungit alături, dar sare și se reține*): Ce dracu e asta!... Ce faci aici, amice?... Se vede treaba că ai băut mai mult decât mine.... ori, ca și mine, dar pe stomacul gol...

Necunoscutul: N-am băut, n-am mâncat, coconașule!... Viu de departe... Caut de lucru... Faceți-vă pomană!

Teobald: Așa se întâmplă totdeauna... La poarta bogatului (milostiv ori nemilostiv), te împiedici, regulat, de Lazăr... Mecena al nostru e destul de generos (când vrea să fie) și, pe cât știu eu, exceptându-ne pe noi cerșetorii de lux, are zile hotărâte, pe an, pe lună... când ospătează și pe alți colegi, mai... mahorcă decât noi... Amice, n-ai nimerit bine... Astă-seară au mâncat, la Mecena, cerșetorii veseli... Corneliu, caut prin toate buzunarele suta de franci pe care mi-a dat-o adineaori Mecena și n-o găsec... Dar ce folos! colega aci de față n-o să poată să-mi dea rest 95 de lei... Ia vezi, Corneliu, găsim la tine 5 lei?

Corneliu (*iese din porțița unde rămăsese nemișcat, caută în buzunar și întinde 5 lei celui ghemuit lângă poartă*): Ține, omule... Ascultă o povață: nu mai sta aici; du-te la Azilul de noapte... A-zi-lul de noapte... Întreabă pe un paznic încotro e...

Teobald (*se depărtează, la braț cu Corneliu și caută să-și potrivească pașii după pașii lui Corneliu, cam atârănându-se de brațul lui*):

...Acoperind cu noime sărmana lui viață
Și arătând... la stele... a mizeriei lui față
Fața. Căci înțelesul e-aceiași la toți dat...

Da... înțelesul e același..., fie că ești Mecena și acum servitorii îți aduc tunica de noapte, ca să te culci în patul tău de fildeș, așternut cu puf de lebedă... fie că ești prietenul care orbecăiește spre Azilul de noapte, până când o da peste un sergent sanchiu și iute de pumn... În fond, e același lucru... căci *vis al morței eterne e viața lumei întregi*... Da, același lucru... dar, fie vorba între noi, afurisite deosebiri, în visul ăsta! De la pernele lui Mecena până la ghionții și cizmele sergentului, orice am zice, e o cale respectabilă... Ascultă, Corneliu, deși am făcut astă-seară prea multă cinste vinului lui Mecena, totuși n-am scăpat din vedere că ai stat între noi, cari luminam chef și nerozie, ca un sfeșnic stins...

Corneliu: Ce chef! ce nerozie! mai cu vârf ca totdeauna.

Teobald: Dacă vrei... Acest vârf l-ai pus, însă, tu, privindu-ne din rezerva ta de om treaz și muncit de gânduri... Chestie de perspectivă... Mi se pare că ai băut numai apă... Prima sticlă să fi avut bărbăția s-o bei, și toate se schimbau și ieșeau bune... Spune-mi ce ai?... Care dintre conmeseni nu-ți plăcea?... Mecena... a fost amabil, băiat bun, generos, mai generos ca oricând... De vreo trei ori l-am văzut cum scotea portmoneul lui cu colțari de argint... Am prins curaj... Și-a scos portmoneul încă o dată, și pentru mine.

Corneliu: Mecena e același foarte amabil risipitor de orz...

Teobald: Pe găște... da... da... Atunci, cine nu-ți plăcea?... Zozo, Wanda, Bandeira... găsculițe încântătoare, ca de obicei! deși m-au plictisit astă-seară cu cearta lor pentru rolul Salomeei... Directorul *Amfiteatrului* cred că n-a putut să te supere, fiindcă de-abia alaltăieri citirăm în ziarul lui un judicios elogiu asupra ultimului tău volum... Te-a indispus istrionul de Filimon?... Tu, care ai rămas tot timpul treaz, ai putut să vezi mai bine decât mine că venise beat, de unde venise... Ceilalți... cine dracu mai era?... a, cei trei băiețandri de la noi, de la Bele-Arte... Ce-au putut să-ți facă ei?...

Corneliu: Dibuiști în întuneric. Voi... ați fost aceeași ca de obicei – cerșetori veseli, cum ai spus adineaori. (Tu ești tare în cuvinte bine găsite... când, personal, începi să te cam pierzi...) Nu sunt nici supărat, nici întristat; încep numai să mă judec și să

vă judec. Încep să gândesc și fiindcă asta, în cercul vostru, e lucru neobișnuit, iată-mă de-a dreptul sinistru.

Teobald: Începi să gândești... Prost lucru, Corneliu! O să-ți meargă rău! Dar, în fine, la ce gândești, amice?

Când știi că visu-acesta cu moartea se sfârșește
Că-n urmă-ți rămân toate astfel cum sunt, de dragi
Oricât ai drege-n lume...

la ce te mai gândești ?

Corneliu: Teobald. Mi-e rușine de mine, de tine și de noi toți cari am lins talerele lui Mecena astă-seară și pe urmă i-am rupt buzunarele...

Teobald: Bun! Nu-ți spusei eu? O să-ți meargă rău, Corneliu!

Corneliu: Suntem paraziții lui Mecena! M-e rușine de noi.

Teobald: Mai întâi, scumpul meu poet socialist, recunoaște, din capul locului, o neașteptată dreptate, o egalizare a lucrurilor în sensul cel mai eminent socialist. Suntem paraziții lui Mecena? Foarte bine! Să aibă și el! Altfel, fără noi, unde ar ieși dumnealui, când atâția servitori și servitoare, spălătorese și jupânese deretică, scutură, spală, calcă, suflă cu zacherlin și primenesc zilnic tot palatul! Există o sfântă dreptate, Corneliu! Să aibă și Mecena paraziți!

Corneliu: Poarte-i sănătos! Eu unul îmi dau demisia.

Teobald (*oprește pe Corneliu, în văzul unui felinar, și-l privește din umbră. Clatină din cap, cu aerul cuiva care întrevede o taină de conștiință*): Grav de tot. Corneliu, ceea ce-mi spui tu risipește ușoara mea beție... Sau, cum am zice mai bătrânește, îmi strică cheful. Un secret de care nu pot să-mi dau seama stă la fundul sufletului tău. Ce fel de secret, e treaba ta.

Corneliu: Teobald, ești perspicace ca de obicei. Cu adevărat, în viața mea din ultimul timp s-au petrecut lucruri pe cari nu le știi. Dar din ele nu fac nici un secret. Dacă vrei să mai pierdem un sfert de oră, sunt gata să-ți spun totul...

Teobald: Tu știi ce dihanie de om sunt. Fiecare cu treburile și secretele lui! Despre mine unul poți să-ți păstrezi taina o mie de ani. Dar tu știi că Mecena te iubește.

Corneliu: Iar Mecena!

Teobald: Ei, da, Mecena, pe care l-a apucat guturaiul de atâta răceală câtă ai răspândit în juru-ți, astă-seară. M-a luat la o parte (după ce suta de franci trecuse în buzunarul meu) și m-a rugat să

te descos. Mecena te iubește, anarhistule, deși nu i-ai făcut niciodată plăcerea să-l ciupești nici măcar cu un pol.

Corneliu: În cazul ăsta, bună seara. Nu-ți mai spun nimic.

Teobald: Ești nebun?! Cu ce obraz mă arăt eu mâine la prânzul lui Mecena? Dragă Corneliu, povestea ta e prețul mesei mele de mâine. Nu pot nici să postesc, nici să mănânc cu nasul în farfurie.

Corneliu: Tu știi ce dihanie de om sunt eu... Fiecare cu treburile și cu creditorii lui.

Teobald: Ingrat ce ești! Așa prețuiești tu sinceritatea pură? Așa înțelegi tu pe filosoful Teobald, de profesie sculptor?

Corneliu: E drept... Tu nu știi să minți. Dar să afli secretul meu ca să-l vinzi lui Mecena?!

Teobald: Ca să-l prefac în pâine, în vin și-n untdelemn, speciile sfinte ale Bisericii...

Corneliu: Fă cum vrei. Tu ești și rămâi un băiat bun, cu tot cinismul tău, ori, poate, tocmai pentru acest cinism.

Teobald: Ne-am împăcat! Ce să-i spun lui Mecena?

Corneliu: Vei afla imediat. Vezi colo sus, la mansardă, lumina aceea, sub abajur verde?

Teobald: O văd... Ce însemnează lumina aceea?

Corneliu: E un semn pentru mine: „Fii liniștit; mama e mai bine“. Dacă lipsea abajurul verde, mă urcam acolo.

Teobald: Suprapământescă taină! Tocmai la catul al șaptelea!

Corneliu: Într-o seară, prin august, trecând pe lângă un magazin, văd că iese dinăuntru o fată palidă, după toată înfățișarea, o vânzătoare... Sunt mai puțin măgar decât alții din semenii mei, dar, în seara aceea, am fost la fel cu ei... Am urmărit pe mica muncitoare și i-am adresat cuvântul. A stat un moment locului, ostenită și calmă, m-a privit cu o privire care mi-a ridicat sângele în obraz și mi-a spus pătrunzător:

„Domnișorul meu, faceți o confuzie: sunt muncitoare cu ziua și alerg la mama care e bolnavă“. O indignare temperată de nu știu ce milă disprețuitoare dădea clarității de lună chipului ei dulce și serios. Am bălbâit prostește:

„Domnișoară, pot să vă fiu de vreun folos...“

„De nici un folos, domnule... Calea d-tale e una, a mea e alta... D-ta pari a trăi în huzur, ești binișor îmbrăcat, ai timp să te ții după fete, pe stradă, probabil că ai cinat sau te duci să cizezi, între boieri... Eu sunt săracă, muncesc toată ziua pentru câțiva

franci, întrețin pe mama... și nu știu dacă voi găsi acum, acasă, altceva decât o coajă de pâine..." Cuvintele acestea mă dezmeticiră și mă făcură să înțeleg cu cine am de-a face...

„Dră, în clipa de față, înaintea d-tale, recunosc că sunt un măgar... Nu mă pedepsi după cum merit... Nu sunt nici bogat, nici imbecil, nici canalie..." Și-i spusei cum mă cheamă... Rămase nemișcată. După un moment de cugetare îmi spuse cu o umilință neprețuită:

„Marele d-tale patron, Corneille, apare în legendă alături de un biet cărpaci, care-i drege pantoful. Poetul Corneliu are oare nevoie de o lenjeriță pentru cămășile lui?..."

Mă aplecai adânc și-i sărutai mâna.

„Domnișoară, iartă-mă! și spune-mi, te rog, cu sinceritate: ești într-adevăr o simplă lucrătoare, sau ieșind de la vreo meditație, te-ai abătut prin Lipscani să târguiești ceva?..."

„Domnule Corneliu, *urmează-mă!*..."

Acest cuvânt, consacrat de justiție, mi-l spuse cu o solemnitate pe cât de drăgălașă, pe atât de poruncitoare...

Teobald: Și-ai urmat-o... Și-ai rămas arestat.

Corneliu: Da, Teobald... Dar n-am rămas arestat, ci dimpotrivă, am ieșit din abjecta pușcărie, care era viața mea de până acum. Am întâlnit un suflet, o conștiință superioară și atotclară, o femeie-erou... Trăiește cu maică-sa și pentru maică-sa, acolo sus... După ce vine de la istovitoare muncă de vânzătoare, citește până la unu noaptea... E un suflet generos și mare. Sunt astăzi ucenicul ei... M-a făcut să înțeleg câtă demnitate și câtă frumusețe pot să încapă într-o viață independentă și curajoasă!

Teobald: Ce-mi spui tu e minune mare! De unde vine eroina ta? din Rusia, din Norvegia, din America?

Corneliu: Poate, prin strămoșii ei; ea, însă, e născută în țară și maică-sa tot așa... Dar de ce îmi ceri acest detaliu de mahala?... Ține-ți închipuirea acasă: nu e nici nihilistă, nici feministă; are un bun-simț excelent și o temeinică pricepere socială: *să muncească fiecare cu cinste și cu sârguință*, iată filosofia ei.

Teobald: Toate bune! Dar pentru ce ne strici cheful, nouă și lui Mecena?

Corneliu: Orb și îmbăcsit ce ești! Nu înțelegi tu că intrând în casa acestui om bogat, suficient și amabil cu fățarnicie, lăsăm la garderobă, o dată cu slabele noastre paltoane, și toată demnitatea noastră?... Ce suntem noi, în casa lui? Niște paiate, niște „câini savanți“, niște pasări curioase!... Tu, Teobald, om voinic, puternic să sfărâmi

pietre, te învârtești toată ziua în vagul tău atelier de sculptor și seara vii să amuzi pe Mecena – cu preț de cinci poli pe săptămână!...

Teobald: Exagerezi, Corneliu: n-am mai văzut cinci poli din luna cealaltă...

Corneliu: Ce muncești tu? Ce produci tu? Cu ce justifici tu dreptul tău la viață și la considerația semenilor tăi?

Teobald: Ce să-ți răspund! Dacă ai uitat-o pentru tine, ai uitat-o și pentru mine... Corneliu! suntem artiști, poeți, animale de lux, pe lumea aceasta, și locul nostru nu poate fi aiurea decât în colivia lui Mecena.

Corneliu: Eroare primejdioasă, amice! Suntem artiști, suntem poeți, deci locul nostru este în rândurile celor ce muncesc, se luptă și sporesc bunătatea și demnitatea omenirii. Am înțeles lucruri cari îmi scăpau până acum...

Teobald, suntem o forță ce se ignoră, suntem tineri, suntem sănătoși și avem la îndemână un dar care odinioară făcea pe tigri să vie să lăcrămeze la picioarele lui Orfeu. Și stăm și vegetăm! Iar împrejurul nostru lumea suferă, muncește, luptă și moare eroic! Împrejurul nostru, biete creaturi slabe, neștiute și încovoiate, țeș, în războiul vieții, țeș pânza infinită a durerii și a bucuriei de a trăi! Și noi stăm și vegetăm! Ce ticăloșie, Teobald! Aiurea, unul ca tine și ca mine apare seara, pe catedra școlilor libere, între muncitori și muncitoare, citește, vorbește, înalță!... luminează mintea și înobilează inima copiilor poporului. Noi... răsfățăm digestia lui Mecena. De aceea, te rog, să-i spui să-și caute de mâine încolo ait lacheu cu darul poeziei, alt meșteșugar pentru biletele lui de plăcintă.

Teobald: Minunat! Și pe urmă ce ne facem? Tu știi ca și mine că lira nu hrănește pe poet decât atunci când e sterlingă...

Corneliu: Teobald... de Anul Nou sunt soțul Esterei și patronul unei mici librării...

Teobald: Ura, Corneliu!... Mecena vă cunună și eu mă fac... chelner – la nunta voastră!

August 1919

MANIFESTUL LUI ROMAIN ROLLAND

Ziarul parizian *L'Humanité* publică un apel al lui Romain Rolland către scriitorii și intelectualii din lumea întreagă. În acest

apel, marele scriitor invită la răzgândire, la reculegere, pe confrății de simțire și de muncă literară de pretutindeni: „Gânditorii, artiștii au adăogat flagelului ce roade Europa, în adâncul cărnei și al spiritului, o cantitate incalculabilă de ură. Au lucrat ca să distrugă înțelegerea și dragostea dintre oameni... Au urâțit, au înjosit, au degradat gândirea ai cărei reprezentanți erau!“...

Iată, mi se pare, primul glas, atotsincer, atotdrept, care răsună în lume, după înfricoșatul uragan de ură și de moarte venit peste oameni, în tristul nostru secol.

Cuvântul lui puternic și arzând, căutând cărarea spre adâncul conștiinței confrăților, ne face impresia unei torțe purtate sus și ferm de către cineva care pătrunde într-o peșteră.

„Războiul a zvrălit dezordinea în rândurile noastre. Cea mai mare parte dintre intelectuali au pus știința lor, arta lor, mintea lor, în serviciul guvernelor. Nu voim să acuzăm pe nimeni, nu voim să facem nici o imputare. Cunoaștem slăbiciunile sufletelor singure și forța elementară a marilor curente colective...“

Romain Rolland e concesiv și suflet larg tot atât cât și devotat adevărului. Gânditorii, scriitorii și preoții ideii, din toate țările de pe pământ, dar mai cu seamă din țările cari au purtat războiul, au trecut prin cumpene sufletești, prin zbuciumări dureroase, vrednice de o amănunțită istorisire. E vorba de marii intelectuali, de adevărații artiști și de principii literaturilor. Aceștia au cunoscut transe fără nume și frământări ucigașe.

Mediocritatea intelectuală care se dă ușor după curente, mese-riașii ieftini ai condeiului, artiștii de porunceală, căror li sunt interzise și înălțimile ideii și durerile sacre ale chemărei, nu s-au simțit mai nenorociți ca de obicei. Ba unii dintre ei au intrat de-a dreptul și larg în categoria beneficienților din timpurile de război. Ce este Ecuba, pentru ei! Ce le pasă lor de o omenire întreagă, înecată în lacrimi și în sânge, când minuscula lor personalitate e la sigur adăpost și zeul Marte știe să fie darnic cu poeții setoși de sângele celorlalți!

Nu vorbim, prin urmare, de cohorte nenumărate ale celor cari, din calcul, din meserie, din lipsă completă de gândire, sau din cruntă xenofobie, au voit să solidarizeze pe Apollo cu măcelul european. Vorbim de acei puțini singuratici, preoți în arta lor și suflete închinare iubirei de oameni, cari, la izbucnirea războiului, au rămas dureros de indeciși între poporul lor, târât în vârtoare, și interesele umanității sfâșiate.

Această umanitate – după cuget și concepție, după educație și sistem – era: mila și *Evanghelia* Mântuitorului, era proletariatul internațional sau suprema și filosofica iubire de aproapele.

Nesiguranța a fost chinuitoare și conflictul sufletească – cornelian. Ce va face, în neamul lui, un artist adevărat, atunci când e convins că majoritatea compatrioților, furios călărită de anume ideal, aleargă spre dezastru și spre pieire? Situația lui e adânc nenorocită! Inima lui va cunoaște chinuri și deznădejdea prin cari trece eroina lui Corneille, copila din Alba, căsătorită cu romanul Horațiu:

Albe, mon cher pays et mon premier amour
Lorsqu'entre nous et toi je vois la guerre ouverte
Je crains notre victoire autant que notre perdue.

Câte gânduri, câte mărturisiri, câte drame sufletești, cari astăzi stau închise în conștiințe, ca niște lei prizonieri în colivii de fier, nu ne vor întâmpina și nu ne vor răsturna într-o zi, când grațiile vor cădea la pământ! Cuvintele lui Romain Rolland răsună ca un început de remușcare: „...Din această învălmășeală sălbatică din care toate națiunile învingătoare sau învinse ies zdrobite, sărăcite și, în fundul inimilor (deși nu o mărturisesc), rușinate și umilite de criza lor de nebunie – gândirea, compromisă în luptele lor, iese și ea învinsă, împreună cu ele!“

Biata omenire, care pare că nu învătă nimic, din toate cercările, prăbușirile și nenorocirile, semănate în calea miilor de ani!

Învăța-va ea mai mult, de data aceasta? Va ști ea oare să înțeleagă definitiv că un demon mizantrop și sardonice, stă ascuns în apele turburi ale conștiinței colective, și de-acolo își fabrică și-și risipește toate vicleniile și artificiile? Ce putem face! Credem cu încăpățănare că, dacă nu azi, dacă nu mâine, dar poimâine cu siguranță, popoarele își vor da seama cât sunt de păcălite, în ceasurile lor de înaltă fierbințeală națională și că numai înfrățirea tuturor, așa cum o cere proletariatul universal – poate să ne smulgă din minciună și din eroare.

O, poeții, în fruntea tuturor, nu vor dispera de omenire și vor cere în manifeste zguduitoare, în cântări strălucite, revenirea la mila de noi înșine, la dragostea de aproapele și la rezidirea templelor idealului.

„Să liberăm spiritul din aceste compromisuri, din aceste alianțe militare, din aceste servituții ascunse... Rolul nostru,

datoria noastră este să menținem un punct fix, să arătăm steaua polară, în mijlocul vârtejului și al pasiunilor, în întunericul nopții.“

Admirabil de avânt, Romain Rolland propune scriitorilor și cărturarilor lumii o tovărășie precisă, o ligă generoasă, împotriva incursiunilor tristei brute omenești, în zona puținei umanități, pe care am agonisit-o până azi.

Numeroși intelectuali din toate țările au răspuns marelui scriitor francez. Așteptăm cu încredere răspunsul scriitorilor români.

Iulie, 1919

SILUETE DE O CLIPĂ

CEA DINTĂI

Când hârtia arde până la scrum și e gata să zboare în fluturi negri, în cenușa ei ușoară aleargă niște siluete, niște arabescuri roșii, surprinzătoare și grabnice ca clipa. Această ultimă tresărire a flacărei ce moare, în doliul combustiei consumate, îmi apare, zilnic, drept termenul de comparație al multor înfățișări dureroase din viața noastră de astăzi. În uriașul cămin al combustiei sociale la care asistăm, pe lângă miile de aspecte mari, vrednice de luare-aminte și de truda pictorilor sociali, scapără și se sting zecimi de mii de chipuri, de fapte și de dureri, cu cât mai umile cu atât mai sfâșietoare.

Trecem prin mulțimile gonite de nevoi, rătăcim pe drumurile bătute din zori și până în nopte de omenirea suferindă, și vrând-nevrând adunăm puzderia de chipuri, și povara sufletului, trist de toate câte vede.

Ce filosofie, ce convingere religioasă mai sunt în stare să mângâie, până la urmă, cugetul pe care îl smulg în fiecare zi atâtea priveliști de nedreptate omenească? Vai de acela care s-a lăsat credinței că oamenii sunt frați unii cu alții, că bunurile pământești trebuiesc împărțite frățeste și că ființa omenească e vrednică de cinstea cerută de visătorii umanitari! Unul ca acesta sau trebuie să moară, sau trebuie să treacă în calendarul lui Lucifer.

A zis, de mult, înțeleptul din *Biblie*: lumea aceasta e plină de durere și de zbucium mai mult decât poate să grăiască limba omenească. Dar mi se pare că niciodată cugetarea lui n-a fost mai amar îndreptățită ca de trista noastră epocă.

...Am ajuns, într-o zi, la poarta unui cimitir din provincie, deasupra unui orașel de care mă lega numai amintirea îndepărtată și melancolică. Atunci când un sfert de veac a trecut peste întâmplările și rănile sufletului nostru, totul se preface într-un amurg prelung și mângâios. Morții scumpi din cimitirul pe care-l

cercetam muriseră și ei de mai mult de douăzeci și cinci de ani... M-aș fi crezut, în acest loc suprem, scăpat, câteva minute, de zbuciumul vieții și de urletele tragediei sociale.

Dar sub bolta de intrare, mă întâlnesc cu doi ciocli bătrâni, cari își frângeau mâinile lângă o targă. Cimitirul urca din vale în deal și gropile cele nouă erau sus în vârf. Cobor ochii pe targă și tresar.

– Ce faceți voi aici? Cine e nenorocita asta de pe targă?

– Dumnezeu știe, domnișorul! A murit la spital și ne-a trimis-o așa cum o vezi, ca s-o îngropăm. Și noi, vai de noi cum suntem!... Omul ăsta e topit de săpatul gropilor și de duhoarea molimilor... Că e târgul plin de molimi... Eu de-abia mă țin pe picioare, dar se zice că sunt mai tânăr decât el și pot mai mult...

Era o priveliște zguduitoare! Doi morți voiau să-ngroape pe un al treilea. Mi-au rămas ochii, cu spaimă, pe acesta din urmă... Era o femeie, încă tânără, care murise de foame, judecând după înfățișarea ei groaznic de sărăcăcioasă și după depresiunea abdomenului. Avea pe ea numai trei trenișoare. O rețea neagră și ruptă, în care mai mult i se încurca părul decât îl acoperea, o hăinuță făcută ferfelită pe trupul supt și fără de cămașă, și o fustă de lână grosolană atât de lunguță, atât de consistentă, ca să nu lase de ocară și de măscară biata făptură omenească.

–...Vreți s-o duceți în deal, la groapă?... Apoi, să vă ajut eu. Să dăm pe moșul la o parte și să mă înham eu în locul lui...

Cu cel mai valid din cei doi ciocli, am ridicat targa și am luat-o la deal, printre morminte, eu în urmă, el înaintea. Capul moartei spânzura ușor, pe marginea nășăliei. Mâinile îi erau adunate pe piept și într-un deget avea un inel de alamă, poate semn cu fusese căsătorită. Dar unde era casa ei, unde bărbatul, unde copiii? Cum o chema, cel puțin, și cine va mai ști, mâine, în care din aceste morminte, numeroase și uniforme a fost aruncată soția, mama, fiica?...

Mă gândeam, ducând această jalnică povară, mă gândeam cu simplitatea celui din urmă care poate să gândească: nici neamurile nu te plâng, nici sicriul nu te cuprinde, nici popa nu te prohodește!... Și aveam impresia că voi ieși, cu nășălia pe care-o purtam, la nu știu ce margine a lumii, unde toate convingerile, toate așezările și toate posibilitățile, știute și primite până acum, sunt desfășurate și aruncate în aer. Voi găsi acolo ori pe Dumnezeu cu care voi începe o lungă controversă, ori neantul în care îmi voi da drumul, ca o muscă bețivă într-un boloboc cu vin!

Cu destulă greutate am ajuns la cea mai proaspătă și mai strămtă gropniță din cimitir. Era făcută așa, că dacă ar fi fost vorba de o îngropăciune cu sicriu, sicriul n-ar fi avut loc.

– Ei acum, ce ne facem? Cum o coborâm în groapă?

– Așezăm targa pe margine și o ridicăm, de aici, amândoi o dată. Cum o cădea, așa o rămânea.

Am făcut așa cum zicea ciocul. Dar fie din pricina neobișnuinței mele, fie din pricina lipsei lui de intenție și de preferință, mișcarea țergei a fost proastă și moarta a căzut în groapă cu fața în jos.

– Ce-am făcut, moșule! E păcat de Dumnezeu! Să stea așa până la Înviere, cu fața în jos!...

Bietul cioclu! Trântise pe atâția alții în groapă, tot cu fața în jos, fără să-i vie în minte obiecțiunea mea... Dar și de i-o fi venit, de unde puterea și curajul să se lupte cu toți acești morți feroși, secerăți de atâtea boli molipsitoare?

De hatărul meu, bătrânul a coborât în groapă și a întors pe cea fără nume și fără neamuri pe partea dreaptă, cu o mână dedesubt, cu alta deasupra și cu ochii spre miazăzi...

Așa mi-a rămas icoana ei, așa o revăd pe fondul negru și tragic, care trebuie să fi fost soarta ei de oropsită muncitoare cu palmele...

Bordeiul în care a trăit, viața de foamete pe care a dus-o, spitalul în care a căzut într-o zi, ca să nu se mai scoale, ard în închipuirea mea cu o flacără sinistră, ard până când se sting și se înnegresc.

Și atunci, în scrumul ușor, ca scrumul de hârtie, aleargă o linie de foc care conturează, într-o clipă, silueta celei ce doarme, cu ochii spre miazăzi, în așteptarea marei zile explicative.

Socialismul, 11 august 1919

PÂINEA & CO.

Pâine, fructe, pește, cartofi și neamul lor întreg ne apar în amurgul amintirii, clădite în piramide, dornice și regretate ca nu știu ce viziune fericită, pierdută pe vecie. Unde sunt vremurile când pâinea, zahărul, ciocolata... erau lucruri familiare, cu cari nimeni nu-și împovăra conștiința, fiindcă erau aci, în preajma noastră, accesibile și smerite! Cât suntem de departe de anii

patriarhali, când pâinea nu costa mai nimic și când orice om sărac mânca pește în fiecare zi!

N-aș fi crezut niciodată că voi apuca zile, în viața mea, când va fi nevoie să plec după pâine, ca la o vânătoare de rațe sălbatice. Trebuie să sări din somn la orele cinci dimineța, să te îmbraci gros, să-ți pipăi coastele să vezi cât mai sunt de rezistente și să ieși în noapte și în ploaie, ca să pândești... zborul pâinei.

În șiruri înghesuite, de femei, de copii și de muncitori, cari trebuie să se împartă între pâine și atelier, aștepti uneori un ceas și două, ca să-ți vie rândul, la fereștriuca brutăriei. E încă noapte. Luna, în descreștere, plutește argintie deasupra Cimitirului Sfânta Vineri. Stelele clipește a stingere. O jale imensă, o milă universală pogoară peste biata turmă omenească, înșirată lângă gard, în ploaie și noroi.

Stai în colțul tău, strivit în ceata nenorocită și dezorientată, și te întrebi amărât: – Ce răsplată, ce despăgubire vor avea toți aceștia, pentru lungul lor martiriu? Și ce am câștigat noi ceilalți din răstignirea națională, pe care am aclamat-o cu inconștientă?

Deocamdată, iată-ne în fioros progres sufletesc. De unde până aci, alergam după o carte, după un spectacol, după o idee care ne făcea să ne sculăm în zori și s-o urmărim citind ori scriind – toată ziua, acum ne cheltuim sufletește și trupește pentru o pâine, pentru o căruță cu lemne sau un sac cu cartofi! Câți dintre cei ce au casă grea, copii mulți și mijloace prea puține, câți dintre cei slab construiți moralmente nu atârnă de un fir de păr deasupra prăpastiei!

Nu sunt lemne, nu sunt legume, nu e carne. Pește este berechet, dar curge, așa, baboi cu baboi, pe un jgheab misterios și foarte strâmt. Și lemne ar fi, însă... explicația pentru ce lipsesc nu poate s-o priceapă decât astronomii și filosofii. Vine iarna. Noiembrie e posac și umed. Ca mâine, vom vedea fluturând în văzduh primii fulgi de zăpadă. Ce să ne facem! Nu are nimeni, n-avem nici noi. Ne unește și ne mângâie obșteasca suferință.

Dar vezi că nu e așa! Depozitele ascunse gem de proviziuni imense, strânse acolo de oameni dibaci cari speculează, mascați și atotputernici. Vitrinele magazinelor mari strălucesc, sub electricitate, din toate colorile mărfurilor străine și indigene: comestibile de sute de feluri, de cari însă nu pot să se apropie decât cei ce sunt în stare să cheltuiască minimum o sută de lei, zilnic. Untul, brânza, cașcavalul și atâtea alte apariții, cari azi au trecut în domeniul poeziei și al siluetelor de o clipă, trebuie să se adune

în grămezi, la întuneric, pe undeva, prin subsolurile jefuitoarelor noastre patrioți.

Atunci sunt două lumi, două mese și o monstruoasă nedreptate. E lumea celor mulți și șterși fără de milă și lumea acaparatorilor furioși. E masa cu străchini goale a proletariatului spoliat și e masa lui Lucullus, burghez modern, acționar mare și profitor fără să muncească.

Această dublă privesc, dacă a fost întotdeauna pricina de nemulțumire între oameni și obârșia comoțiunilor sociale, azi mi se pare îndeosebi primejdioasă. Cum vei putea opri pe cel ce stă lipit, acasă, de soba rece să nu vadă, în ochii lui bolnavi și plini de lacrimi, viziunea desfătăată a sufrageriilor și a saloanelor dv., încălzite prin calorifer? Cum vei constrânge pe acești copii, desculți și flămânzi, să nu se oprească, aiuriți și zguduți din creștet până în tălpi, la această vitrină unde se alintă stâlpi capricioși, clădiți din pachete cu ciocolată și cutii cu sardele!

Răbdarea și resignarea mai merg, atunci când răbdăm și ne resignăm cu toții. Dar răbdare și resignare, având în fața ta huzurul și praznicele împărătești ale unei clase nemiloase, însemnează problema cea mai dificilă de pe lume.

Voim să primim și să cântărim toate argumentele. Am primi, la timp, marile cuvinte: nevoile războiului, jertfele de multe feluri și inevitabile, aduse pe altarul marelui vis național, solidaritatea conștiințelor și a faptelor noastre, înaintea porților de fier, pe cari trebuia să le doborâm, ca să treacă prin ele idealul în fine îndeplinit... etc. ..., etc.

Da, însă cu anume distincțiuni. Mulțimile imense și gata de jertfă au înțelepciunea lor de clasă și punctul lor de vedere special. Lunga nenorocire, suportată de mai toate popoarele Europei, apare într-un fel și are cutare tâlc, dacă o privim din citadela capitalistă, și se arată cu totul altfel și spune altceva, când degeri dimineța, la răspântii, după lemnele, carnea și pâinea, strămutate azi în lumea amintirilor.

Războiul a trecut. Isprăvile lui, trufia lui, gloria lui nu pot fi prefăcute, multă vreme, în demăncare pentru muncitorime. Viața se înăsprește pe zi ce trece. Toate promisiunile făcute și toate așteptările prelungite n-au dat și nu dau decât dezamăgire și suferință. Pivnița săracului e goală, curtea lui e pustie, soba lui e rece.

Se îngrozește spectatorul străin când privește mai atent în culisele vieții noastre sociale, cu atât mai vărtos, spectatorul familiar și inițiat. Și dacă datorită să proclamăm adevărul nu

cunoaște suspensiuni și târguieli, azi mai mult ca oricând nu trebuie să cunoască.

Acaparatori și spoliatori! adunați mai puțin în hambarele voastre tainice, destinate speculei și exportului, și lăsați să mai rămână și penbru noi „pâinea cea spre ființă“... Înțelegeți pe ce vreme trăiți și nu goniți, definitiv, umanitatea din inima ome-nească!

ÎNTR-O SEARĂ

Într-o seară, treceam pe dinaintea unei clădiri vaste, sediul nu știu cărei instituții financiare de la noi. Era întuneric de mult; seara era umedă și rece. Pe treptele de piatră ale intrării, disting, sub lumina rătăcită a unui reverber, o siluetă vagă de copil, nemișcat, lângă o coșniță cu toartă. Era un mic vânzător de covrigi sau de semințe, care adormise, pe treptele instituției ospitaliere, la această oră înaintată a serei.

Am rămas un minut locului și-am privit acest spectacol aproape șters, în indiferența străzii și în obscuritatea treptelor înalte. Coșnița era mai înaltă decât stăpânul ei, și din zbciumul reverberului ajungeau până la el clarități tremurătoare, cari se stingeau din clipă în clipă. Dormea cu capul în piept și peste capul micșor și imobil toarta coșniței descria – ca împrejurul capetelor de martiri – un cerc larg de mucenicie.

Cine l-a trimis pe străzi, cu acest coș năprasnic? De ce-a rămas pe aceste pietre reci, în seara umedă și înaintată? Și ce se va alege din acest trup plăpând, după o încremenire de un ceas ori două, aci în jilț de piatră? Iată, mi-am zis, icoana educației copiilor de proletari, în acest ev binecuvântat în care ne găsim!

Priviți dincolo de icoana micului mucenic și vedeți cocioaba blestemată de unde a ieșit, ca să vie să vândă, în străzile din centru, marfa lui de câțiva franci; vedeți pe mama bolnavă, care i-a pus coșnița în mână, ghiciți pe străina exploatoare care îl aruncă în vârtoarea vieții, ca pe un pui de pisică în vârtoarea unui râu!

Și amintiți-vă zecile și sutele de copii desculți, trențaroși și murdari cari mișună printre noi, cu ziarele de dimineață și de seară; revedeți pe micii negustori cari pătrund prin cafenele, mai mult ca să cerșească decât să vândă; urmăriți cu spaimă în iarba

infantilă de azi, crescută din trotuarele Capitalei, holdele degenerescenței, ale infamiei și ale crimei de mâine!

Societatea noastră nu-și bate capul cu creșterea copiilor săraci. Ea înjugă pe tată și pe mamă la munca din fabrică, din atelier, din magazin, și lasă pe copii să bată maidanele și să crească acolo, printre plantele veninoase și printre apași. Înfricoșată e problema educației în această lume sleită, fără milă și fără nici un interes în viitor. După noi, vie potopul!

Problema educației de azi crește înfricoșată și uriașă, ia înfățișarea și prestigiul fioros al unui Sfinx, culcat pe brânci, la porțile falnicei noastre citadele burgheze. Cine mai poate astăzi să-și crească odraslele? Care părinte, în lumea noastră osândită la muncă silnică, mai are timp și nervi, ca să supravegheze și să conducă educația copiilor lui? Cei prea bogați lasă toată sarcina pe mâna pedagoagelor străine. Dumnezeu știe ce se alege de acești copii, crescuți de fetișcane elvețiene, germane sau engleze. Din tot ce am văzut eu, mi-a rămas inima rece. Mica burghezie și imensul proletariat, manual și intelectual, lasă pe copii să crească la întâmplare. Tata se duce la uzină, la atelier, la birou, la cancelarie... Mama deretică, aleargă în piață, rostuieste la bucătărie. Copilul iese pe stradă, zburătuiește pomii vecinului, învață tot vocabularul de ocară, și din când în când ridică mahalaua în sus – când îl bate unul din părinți.

Așa ne este societatea, așa ne creștem copiii. Citim cu mirare, în cărțile cari descriu societățile antice, despre creșterea în comun a copiilor atenieni sau spartani. Concepem și noi puțința unei creșteri superioare, sub mâna unor oameni cari să fie pedagogi consumați și să aibă, întru aceasta, un larg mandat social. Sunt lucruri mai mult decât elementare cari se impun cugetărei celei mai modeste. Orice pereche de oameni sănătoși poate să procreeze și să umple case de copii. Dar câți dintre noi pot să fie buni crescători de copii? Am întâlnit concetățeni cari se cutremurau la gândul că în societatea viitoare copiii noștri vor crește laolaltă, sub ochii și destoinicia unor oameni speciali, aleși de marea comună. Argumentul lor este: cine, mai bine decât părintele, poate să crească pe copilul lui?

Jalnică absurditate! Bogații își lasă copiii pe mâna mercenarilor, săracii îi lasă pe uliță și pe maidane, cei ce nu sunt nici bogați nici săraci se ocupă de copii pe apucate, fără timp și fără nici o sistemă.

Adevărul este că ferocitatea și ipocrizia societății burghezo-capitaliste au adus această confuziune în capetele oamenilor și în creșterea copiilor.

Dacă suntem toți în stare să aducem copii pe lume, prea puțini suntem în stare să le dăm o educație sănătoasă și omenească. În societățile încă viabile și cumpănite, creșterea copilului era încredințată unui specialist priceput. Iar în timpurile clasice găsim modelul, la care va trebui să ne întoarcem, al creșterii în comun.

Societatea actuală, grăbită să-și bea ultimele sticle de șampanie, nu mai are timp și cap să pună în studiu problema creșterii copiilor săraci, necum a creșterii în general.

Unele încercări, unele proiecte, unele propuneri, făcute pe ici, pe colo, de vizători naivi și respectabili, îmi aduc aminte de vorba din *Evangelhie*: ei se încearcă să pună petec nou pe zdrențe putrede. Problema creșterii copiilor noștri rămâne insolubilă, atâta vreme cât nedreptatea socială și mizeria părinților sunt așa cum le știm și le vedem.

Împărțiți altfel bunătățile pământului; desființați robia fabricii și a uzinelor, ucideți balaurul cu mii de capete al capitalismului mâncător de oameni, și sfâșietoarele siluete de azi – copiii cari adorm, cerșind și negustorind – vor pieri din ochii înlăcrâmați ai omenirii!

ERAU SUTE, ERAU MII...

Erau sute, erau mii, erau zece mii de siluete! Erau siluete trecătoare, lucrători, meseriași, oameni osândiți la muncă infinită, robi din ateliere, din fabrici, din ergastula sclavagiului modern; dar dreptatea și însuflețirea lor covârșeau vremea și locul, desființau împrejurările de o clipă și năzuiau la veșnicie!

În valuri biruitoare se ridica, între tribune, mulțimea celor ce însetau și flămânzeau după dreptate. Din mahalalele mocnite și îngropate în noroi, din subsolurile umede sau asfixiate, din miile de celule prea strâmte, unde albina proletară distilează mierea trântorilor capitaliști, de pretutindeni poporul muncitor venise în cete negre ca să sporească, umăr lângă umăr, falanga revendicărilor socialiste.

Erau oameni cărunți, aspriți de munca lungă și sclavagistă, erau bătrâni cari nu vor mai vedea țara fericii roșii, dar cari,

veniseră s-o întrezărească de departe, în zarea entuziasmului și a solidarității muncitorești. Erau oameni în puterea vârstei, plini de hotărâre și de energie, peste cari toate furtunile prigoanei și ale dușmăniilor exasperate vor sufla zadarnic, ca peste niște stâlpi de fontă. Erau femei încă tinere, mai toate văduve, cari uneau în cugetul lor, coprins de sfântă, răsturnătoare credință în viitor și amintirea cernită a bărbaților lor, jertfiți eroic și zadarnic. Erau suflete tinere, cari veneau în marea biserică socialistă, cu tot avutul, cu toată nevinovăția și cu tot tumultul de forță netrăită, pe cari le dau izvoarele sufletului, când pornesc întâia oară.

Ce vroiau toți acești oameni, ce ascultau din gura căpeteniilor socialiste, pentru care ideal simțeau toți, în ei, vijelia apostolatului și a martiriului? O, simplu de tot, atât de simplu încât uneori te miri că trebuie să mai stăm să discutăm și să ne încăierăm!

– O viață de oameni și nu de câini!

Ai fi voit, în acele clipe de unison sufletesc înalt socialist, să poți, printr-un efort de dedublare, să rămâi, pe lângă participant, și spectatorul curios, așezat undeva într-un ungher nevăzut, pentru completa îmbrățișare a strălucitului spectacol. În fluviul imens al vieții noastre sociale, în revărsarea înfrigurată și fugară a miilor de siluete și de aspecte, o manifestație puternică a proletariatului e un eveniment care întărește sufletul și despăgubește.

Din ce se compune viața noastră, petrecută, dragă Doamne! în chiar Capitala României Mari? Unde sunt frumusețile sociale în stare să provoace interesul și admirația istoriografului poet? Cari sunt siluetele a căror clipă să merite, printre noi, capturarea lor simpatcă și trainică? Sunt nevoit să las priveliștei celor ce mă citesc numai neghină și pălămidă, numai putregai și diformități, numai galeria unor icoane strâmbe menite antipatiei și pieirii.

Ce poate să zugrăvească un pictor social, cu dragoste și cu convingere, din toate câte vede în jurul lui, în societatea românească de azi? Vai de artistul care se simte bine și mulțumit, în mediul biurocratismului și al politicianismului ceasului de față!

Rămâne unde se găsește! Închidă-și ferestrele și închidă-și inima, căci, iată, pe calea principală a vieții noastre politice trec armatele proletariatului. Sunt mulți, sunt nenumărați, izvoresc din toate găurile și pivnițele îmbătrânitei noastre zidării capitaliste. Sunt palizi, sunt rău îmbrăcați, au mâinile bătătorite și negre, dar au sufletul de flacără, credința de oțel și viitorul este al lor!

Rezistență, măsuri represive și nedrepte, împotrivire oarbă și obstacole, ca să stăvilești voința acestor oameni, cari au cu ei

numărul și vremea – însemnează o absurditate pe care istoria o cunoaște, pe care știința socială a experimentat-o.

A stat odinioară, în timp și în spațiu, un organism social fără pereche, atât de puternic ce era, atât de bine încheșat și de vajnic stăpânit. Era Imperiul Roman. Ani și ani, plutocrația romană a stors provinciile și neamurile îngenuncheate, a cărat la Roma munți de aur și convoiuri nesfârșite de robi și roabe. Tot seul, toată mierea și tot laptele pământului curgeau în fluvii către Roma!

Și din cea mai umilită țară ascultătoare și tributară Romei, din poporul cel mai disprețuit și mai urgent a ieșit, într-o zi, cuvântul liberator. O mână de oameni desculți, pescari și mici meseriași, au pornit, cu traista în toiag, să vestească lumii întregi, să vestească Romei și cezarului, că toți oamenii sunt frați între ei, că flămânzii și însetații de dreptate se vor sătura și că toată fala și podoaba și puterea puternicilor zilei se vor preface în doliu și în cenușă.

Neapărat, când s-au ivit, a răs lumea de ei! Au răs egoiștii, căpătuții, parveniții, paraziții, îmbuibății, oficialii, scribii, subvenționații, bufonii și băiașii. Mai pe urmă, când pescarii galileeni au stărut, în proclamația lor, burghezia plictisită a dat pe importuni pe mâna pretorilor. Dar totul era de prisos! Plictiseala s-a făcut ură, ura furie, și furia asasinadă!

Nimic n-a folosit. Sorțile s-au îndeplinit. Dezmoșteniții lumii antice au cucerit amfiteatrul social. Numele celui mai mare dintre toți revoluționarii sociali trăiește și azi în conștiința multora dintre noi.

Astăzi, ne aflăm, încă odată, în fața citadelor egoismului celor puternici. Nu vor să audă, nu vor să înțeleagă, nu vor să învețe nici o iotă din tot ce povestește istoria și din toate câte se petrec în lume, sub ochii lor miopi. Foarte bine! Nu vor să se lase mai prejos, în noapte sufletească și în ură de clasă, decât alte multe oligarhii trecute în pomelnicul istoriei, sau încăierate azi în luptă cu proletariatul internațional.

Proletariatul românesc merge înainte, în cete de sute și de mii de oameni, spre țelul precis și sigur. Biruința este de partea lor! Ei sunt trecători, ei sunt expuși urii, prigoanei și nimicirii, dar avântul lor este etern și dreptatea lor e soră cu stelele nemuritoare!

„BATALIOANE A PLEBEI PROLETARE“

Era în seara de roșie amintire, 13(26) decembrie 1918. Alergam după nevoile mele de om sărac și gândeam multe lucruri triste, sub

povara cenușie a văzduhului iernatic. Nu era zăpadă, nici prea mult noroi, dar lumea era apăsată și cernită, ca a doua zi după marile evenimente entuziaste pe cari le apucasem. Din păcate e un mare adevăr social că atunci când stăpânitorii prăznuiesc vreodată mare biruință, poporul stăpânit trebuie să-și încordeze spinarea și să-și înțepenească bine mijlocul.

Ajunsesem la răspântia pe care o face Calea Griviței cu Buzești-Berzei și mergeam întrebându-mă cum și unde vor fi plătite primele oale sparte, de la ospățul truției capitaliste. Atunci un convoi puțin comun se ivi pe Calea Griviței, venind dinspre gară, și-mi abătu gândurile.

Era o ceată lungă, aliniată și ordonată de muncitori și de muncitoare, de bătrâni și de copii, cari mergeau undeva. Erau mulți, treceau, treceau și izvorul lor nu mai seca deloc. Femei tinere, femei în vârstă, fete și băiețani mergeau unii după alții, sărăcuț îmbrăcați cu mâinile goale și triști de serioși. Unde se duceau? Undeva, unde trebuie să declare că nu le mai ajunge slabul lor câștig cotidian, că alte haine decât cele de pe ei nu mai au și că atâtea toate pe cari le cere iarna lipsesc cu desăvârșire din căminul pustiu. Unii dintre acești muncitori mocniți și negri erau soldați trimiși de curând acasă – acasă, unde un copil murise, soba se dărâmasese și nevasta amanetase până și cerga de învelit. Unele din aceste muncitoare veștejite aveau în sân hârtia stăpânirii, prin care li se dădea de știre că soțul lor a murit, glorios, pe câmpul de onoare.

Mergeau așa înainte, în rând disciplinat, fără vociferări și fără grabă. Văzusem, în câțiva ani de zile, destule convoiuri militare, destule defilări și diferite armate. Acea pe care o vedeam de data aceasta se prezenta ochilor mei măreață printr-o măreție nouă. Mulți, foarte mulți din cei ce alcătuiau șirurile militare văzute altădată, dacă ar fi fost întrebați cum privesc ei starea lor de moment și ce cred ei despre scopul pentru care țin o pușcă în mână, ar fi dat răspunsurile cele mai surprinzătoare și mai revelatoare. Toți acești soldați însă, din batalioanele plebei proletare, ți-ar fi dat același răspuns – vrem o viață mai bună. Și către țelul lor, către imprecisul loc de întâlnire, unde aveau să-și arate în fața puternicilor zilei plângerile lor, ostașii păcii mergeau tihnit, cu mâinile goale, cu fețe îngândurate.

Cu totul altfel decât tot militarismul care se scursesese pe sub ochii mei, vorbea omului din mine această miliție a drepturilor nesocotite și a foamei... Așadar, mai mult decât cei mai bine echipați, ori mai mult decât cei mai viforoși, ori mai mult decât cei

mai numeroși războinici, trimiși să moară sub steagurile imperia-
liste, impresionează și înfioară inima acești proletari zdrențuiți și
flămânzi, aceste femei ofilite fără vreme, acești copii din cari
fabrica, sărăcia și munca au izgonit visul și nevinovăția!

Am rămas nemișcat locului și am privit defilarea armatei celei
nouă. Ceva mai mult decât grav, ceva care dădea fiorii corului
din tragedia antică se răspândea în seara fumurie din mersul
cumpănit și hotărât al acestor ostași ai luptei sociale. I-am urmărit
cu gândul, atunci când au pierit din fața mea și, pe străzile
secundare și depărtate pe unde mai avem de alergat, m-am simțit
neîncetat în stăpânirea zguduitoare defilării la care asistasem.
Târziu, peste câteva ore, aud într-un magazin, vestea despre cele
întâmplătoare la picioarele Teatrului Național. Batalionul pacific
fusesse primit după prescripțiile și cu argumentele cerute pe
câmpul de război!...

Clasa stăpânitoare nu putuse să-și stăpânească trufia și
nerăbdarea și răspunsese cu gloanțe muncitorimii dezarmate și
fără altă pretenție decât să fie luată în seamă și auzită.

A doua zi, a treia zi... oamenii gravi, stâlpii guvernamentali,
patrioții și patriotarii aveau noapte între sprâncene și declarau la
cafenea, pe stradă și în sălile de aperitive: – Ce credeau
dumnealor că se joacă de-a intimidarea? Auzi d-ta! au cutezat să
tragă focuri pe ferestre! Așa merge treaba? Apoi sunt ace de
cojoace!

Și toți aprozii burgheziei, toți slăbănogii de înger, toți lesne-
crezătorii și interesații jurau că așa este cum au auzit vorbindu-se
la bodegă. Dar într-o zi era cât pe aci să se facă lumină... Nu știu
cine și nu știu pentru ce a suflat în făclia care începuse să pâlpâie.

Vom ști mai târziu în ce anume rezida marea primejdie de stat
pe care martirii proletari de la 13 decembrie 1918 au înăbușit-o cu
leșurile lor. Va veni ceasul când vom stabili, pentru știința celor de
după noi, unde și în ce împrejurări au murit eroii proletariatului
românesc. Dacă nu mai curând, măcar atunci se va ști și se va
restabili tot adevărul.

Deocamdată, ceea ce e clar este gratuita, inutila, neroada
cruzime a celor ce apără niște privilegii presimțitoare de moarte.
La ce servesc toate aceste brutalități, toate aceste stăruițe în
nedreptate, toate aceste vărsări de sânge, când și istoria și viața
actuală ne dovedesc sinistra lor imobilitate?

Guvernanții nu citesc istoria? Experiența altor vremuri și altor
societăți – intrate în același proces social ca și noi – nu servesc la

nimic, nu inspiră nici o înțelepciune? E de prisos, o, stăpânitori ai
ceasului ce trece, să sporiiți martirologiul cel nou! Datoria cea mai
înaltă și în același timp cea mai elementară a noastră a tuturor
este să cruțăm în noi, din răspuțeri, forțele omenirii sosite la
pragul larg al unei ere nouă. Într-o dimineață, societatea euro-
peană se va trezi cu totul alta decât se culcase seara. Să fim cât
mai oameni în vederea acestui ceas suprem!

POARTĂ O ȘAPCĂ NEAGRĂ...

Poartă o șapcă neagră, cu cozorocul lăsat adânc pe ochi. E
tuns franțuzește, și când, la vreo încăierare, ori la joacă, îi sare
șapca din cap, părul zboară în aripi negre, de-a dreapta și de-a
stânga cărării mediane. Mustată – de multe ori nu are, sau de-abia
îi mijește, fiindcă personagiul până acum n-a făcut nici serviciul
militar. De obicei, se plimbă cu mâinile în fundul buzunarelor.
Baston nu poartă cu el. Dar în buzunar mângâie, cu un sentiment
de încântată siguranță, boxul, revolverul sau cuțitul. După
anotimpuri, e îmbrăcat mai subțire sau mai gros; de obicei se lasă
sprintar, fie din cauza meseriei, fie din cauza sângelui fierbinte
care-i curge în vine.

Se încinge peste mijloc cu brâu roșu. Oricare ar fi îmbrăcă-
mintea de pe el (nemțească ori mitocănească) brăul e un atribut
nelipsit, asupra avantajilor căruia e de prisos să discutăm. Îi plac
mult ghetele cu scârțâietori, dar nu poate să le ia decât la
plimbare, la cărciumă și la complecturi. Când agonisește și trebuie
să calce în vârful picioarelor, se mulțumește cu niște șoșoni vechi,
ori se descaltă cu totul.

Îl întâlnești mai cu seamă dis-de-dimineață, când alergi grăbit
după nevoi. El se înapoiază agale spre casă. Aceasta însemnează
că, în noaptea aceea, ori n-a lucrat nimic, ori a lucrat cu un noroc
exceptional. Îl mai întâlnești, seara, când amurgește. Pentru el,
acum, e faptul dimineții. A dormit toată ziua, s-a odihnit de
munca lui nocturnă și iată-l în picioare, pentru noi explorări,
pentru noi lovituri. Pare că nu te vede. Trece cu șapca pe ochi, cu
mâinile adâncite în buzunare, cu ciucurii roșii bătându-i soldul. Te
știe că locuiești prin partea locului, te-a cântărit de mult și dacă
până acum n-ai să te plângi de vizita lui, e din pricina clareii lui

convingeri că ar fi pierdut, prin curtea d-tale, o prețioasă oră de noapte.

Tu, însă, nu-l cunoști sau ai văzut cinci sute ca el. Îl urmărești cu gândul spre casa dosnică unde se va trânti se doarmă și grele întrebări sociale și morale împresoară cugetul tău înfiorat. Pe urmă, trec zile, săptămâni, chiar luni și ai uitat pe sinistrul purtător de șapcă... Ai uitat, un răstimp, că plutești pe o corabie de spărturi trudnic și desigur astupate și călătorești mai departe. Într-o zi, însă, iată că zierele sunt pline cu descrierea și cu peripețiile unei călcări culminate cu omor, și care s-a întâmplat în centrul Capitalei!... Îți aduci aminte de cel cu șapcă și cu brâu, de ochii lui cari nu te văd și de toată prăpastia, rău podită, putred podită, pe care ridicăm și admirăm minunata noastră alcătuire socială. Autoritățile se pun în zdruncin, mâinile aspre ale justiției răscolesc fundul lacului social – maidanele, speluncile, cocioabele, bordeiele – și criminalii sunt descoperiți sau rămân necunoscuți cu anii. Burghezia noastră trage o spaimă trecătoare, cere sporirea siguranței publice, și se culcă și doarme mai departe, pe căpătâiul ei, plin de nedreptăți și de primejdii.

Eroul loviturilor de noapte, pe care îl vedeți azi malefic și mlădios ca un tigrul, a crescut, zi cu zi, în pădurea și în hățișurile anomaliilor noastre sociale. Tatăl său era un biet frânar la gară. Într-un ceas nenorocit, a căzut între vagoane și roțile l-au tăiat în două. I-a rămas nevasta văduvă, cu un băiat nevârstnic. Direcția Căilor Ferate, după o lungă codeală și după discuțiuni aproape cazuistice, s-a hotărât să acorde văduvei o slabă pensiuine. Dar femeia așteptase prea mult. În așteptare, ca să nu moară de foame, și ca să-și crească feciorul, s-a făcut spălătoreasă. Spălând o dată, în subsolul unui palat, un morman de rufe – pe un preț cu vigilență dezbătut – a răcit, a căzut la pat și a murit.

Copilul ei a rămas pe mâini străine, a făcut două clase primare, a intrat la un stăpân, unde n-a învățat altceva decât cum să rabde bătăile și să le prefacă în revoltă ascunsă și tainică și a trecut apoi, o dată cu ceva din marfa jupânului, în brațele unei tovărășii de apași, superior organizați. De atunci, au trecut ani de zile. Conștiința s-a tocit. Răul și perversiunea și-au creat în sufletul lui o atitudine teoretică. Dacă ai putea să discuți cu el, ai descoperi în gândurile lui rudimentele doctrinei lui Vautrin.

Învățătura crimei stă sfidătoare în fața noastră. Și ne dăm bine seama că toate mijloacele de constrângere, tot aparatul sancțiunilor brutale, toată poliția și toată justiția răzbunătoare sunt

neputincioase să extirpeze rădăcinile acestui flage!. Din nenorocire, tot pământul e tainic scormonit și împuiat de buruiana decrepitudinii sociale!

Nu puteți să vă imaginați și nu puteți găsi decât un singur remediu: Însănătoșirea sufletească și chemarea acestor rătăciți la școala muncii și a luminării.

Propaganda socialistă, doctrina dreptelor revendicări, pe căi legale și pașnice, educația conștiințelor și solidarizarea lor, în numele și în așteptarea viitoarelor dreptăți sociale – iată singura terapie cu care putem să însănătoșim simistrele noastre funduri de mahala. De prisos să ne ferim a recunoaște obârșiile fenomenului! Nimeni nu fură și nu ia societatea în piept de florile mărilor. Lipsa, foamea, mizeria, cu sute de aspecte, sunt sfetnicele primejdioase cari împing pe copilul nenorocit spre degradare și furtișag.

Socialismul canalizează, disciplinează, umanizează revolta și anarhia socială.

Socialismul e școala așteptării, a luptei leale și a convingerii că omul poate să ajungă mai bun.

„NOI ȚĂRANII DE LA ȚARĂ...”

Fiindcă punctul meu de observație este fereastra îngustă a unei odăițe din catul de sus și sălașul meu de azi e aci în orașul București – deși sub acoperișurile lui colcăie atâta suferință și mizerie – îmi apar ca siluete de o clipă siluetele celor ce, din câmpiile țării, ajung în Capitală, mânănd carul cu boi. Au plecat din satul lor uneori foarte depărtat, și – cu lemne, cu fân, cu cereale – au bătut cale lungă, zi și noapte. Au poposit prin sate, pe la hanurile de la răscrucea drumurilor și noaptea din urmă, aci la bariera orașului.

Aduc de vânzare, la București, uneori prisosul slab al muncii lor agricole, alteori rup din puținul pe care-l au și le trebuie cu scumpătate, și vin la noi ca să-l prefacă în bani. Ivirea lor, în piețele orașului, pe străzile noastre, prin curțile noastre, pentru mine unul e totdeauna un eveniment ațăfător. Când trece un țăran, pe lângă noi, aci în București, purtându-și carul, înjurându-și boii, simt în mine un fel de stinghereală sufletească, un fel de descumpănire, asemănătoare sentimentelor unui datornic, când dă ochi cu

creditorul lui. Mi-e greu pentru mine și pentru toată surtucărimea noastră să mai dau ochii cu vecinic amărâtul nostru creditor! Încerc nu știu ce fel de sfială rușinoasă să trec pe lângă acest om necăjit, aspru la față și la vorbă, trențaros și uscat, de ale cărui lipsuri, suferințe și păcate suntem vinovați noi cei de la oraș.

Intrați în vorbă cu el, întrebați-l de unde vine, cum dă lemnele, porumbul, cartofii, pepenii... târguiți-vă cu el și, dacă aveți darul să pipăiți sufletul omenesc, cutremurați-vă de rezultatul examenului vostru!

Așa e realitatea; așa o vedem și o pricepem. Care a fost rostul, care a fost soarta țărânimii românești de o jumătate de veac încoace? Pe când burghezia din vechiul regat s-a înfiripat, s-a înstărit și a clădit de jur-împrejur spre apărarea și asigurarea privilegiilor ei o întreagă fortăreață legislativă, țărâtimea a rămas în câmp deschis, pradă arbitrariului și exploatarei. În ochii, în sufletul, în neîncrederea ascunsă și întunecoasă cu care te întâmpină țaranul, citește anii lungi și grei ai jugului proprietăresc, citește istoria iobagului, osândit din tată în fiu să poarte, într-o țară atât de mănoasă ca a noastră, cătușele clăcilor și ale dijmii.

În burghezia românească, nemiloasă și hrăpăreață, încolăcită pe copacul țărănesc, ca o iederă bine trăită și din an în an mai viguroasă, s-au născut și suflete mai simțitoare, înzestrate cu darul poeziei și al artei. E un fenomen artistic prețios fenomenul pe care ni-l oferă odraslele inspirate ale burgheziei, puse față în față cu țărâtimea roabă pe latifundiile boierești. Să descrie, să adâncească și să facă durere proprie durerea iobagului de la țară – era ceva împotriva firei, că doar artistul nostru era nepotul, ocrotitul, miluitul, lefegiul burgheziei beneficiente. A zugrăvi cu simț profund tabloul vast al celor ce, în șiruri de sute de mii, seceră lanurile mării proprietăți, însemnează a pune la îndoială și a zgudu credința în dreptatea acestei stări de lucruri!

Atunci s-a întâmplat în poezia și în literatura noastră un lucru căruia cu greu ai putea să găsești, în alte părți și vremuri, pereche sau analogie. Artiștii noștri burghezi, inconștient și adorabil fățarnici, au fabricat o țărâtime convențională, bună ca pâinea caldă, voioasă la muls ca o oaie și sentimentală și uitătoare de răul îndurat și iertătoare ca Genoveva de Brabant.

S-au scris sutimi de nuvele, sutimi de poeme și de cantilene din cari se vedea, spre înduioșarea burgheziei și ușurarea digestiilor ei laborioase, că țarâtimea noastră sunt îngerii lui Dumnezeu,

numai că poartă căciulă în loc de nimb și strămtari în loc de stiharele îngeresti.

Uriasă fățarnicie, profund instructivă deghizare a adevărului. Cum să faci pe țaran să vorbească după inima lui, după zdrențele lui, cum să-l lași să povestească drama vieții lui de rob, când, prin aceasta, ai pune în primejdie veniturile, situația și huzurul clasei sociale din care faci parte și care ție însuși, nenorocit artist, ți-a pus o botniță, prin subvenția, catedra sau funcția ta de stat!

Cei mai buni, cei mai dăruși artiști ai noștri, fără să-și dea seama, au căzut în păcatul falsificării. Sunt împrejurări sociale de cari individul – fie chiar genial – nu poate să-și dea seama, sunt fatalități ereditare și ambiante, cari nu poate să le răpună nici Grigorescu, nici Brătescu-Voinești, nici Sadoveanu.

Ne-ar fi trebuit un artist care să vină între noi de-a dreptul de la țară, fără să fi zăbovit prea mult în școlile noastre sau în străinătate, și el să ne povestească și să ne zugrăvească lumea lui rurală. Dar cum poți să concepi plămădirea unui mare artist din țărâtimea noastră prinsă în luptă deznădăjduită pentru elementara existență! Cum îți închipuiești că poate să înflorească un trandafir în mijlocul drumului?...

Această minunăție totuși s-a întâmplat. În condiții foarte rare și prin nu știu ce împletitură de întâmplări năzdrăvane, un puternic artist țaran s-a ivit printre noi. Este scriitorul I.C. Vissarion.

Când am ajuns să cunosc de aproape literatura acestui scriitor, când am citit petrecaniile lui țărănești și am ascultat pe eroii lui, mi-am zis cu largă mulțumire sufletească: – Iată unul care știe ce vorbește! Iată pe artistul neconvențional, născut și trăit între țărâtime, care zugrăvește întocmai precum vede și ne redă și ne vinde comoara lui artistică, fără dosire și fără scăzământ, ci de-a dreptul cu cântarul cu care a cumpărat-o!

PREOTESELE VENEREI

Suntem înțeleși, de multă vreme, că societatea în care ne găsim azi trăind e bântuită de păcate grele, e nedreaptă și vinovată în mii de feluri și că transformarea ei este și trebuie să fie visul tuturor cugetelor generoase. Principiile de așezare, împărțirea bunurilor, viața socială și nenumăratele anomalii de care ne plângem în alcătuirea actuală le vedem, în viitor, îndreptate și schimbate.

Dar din multe înfățișări ale precarei stări contemporane, din multe păcate, pe cari le sigilăm cu mânia noastră, și degradarea femeii prin prostituție este păcatul cel mai greu și de neiertat.

Sociologii, istoricii ar putea să ne deschidă, la acest capitol, cărțile lor pline cu informații vechi și noi. Cercetătorii filosofi ar putea să ne explice obârșiile, condițiile și evoluția acestui flagel social – amărăciunea noastră va rămânea întreagă și indignarea noastră de-a pururi vie!

Ce simțiți voi, bărbați sănătoși și neterfelți, când, trecând seara înspre casă, întâlniți în calea voastră, pe lângă ziduri, acele siluete sfioase și întrebătoare? Vă așteaptă la cămin o soție vrednică, o fată mare, care e copila voastră, sau vă așteaptă mireasa gândurilor voastre, soția de mâine...

Din umbră, auzi întrebarea stereotipă: „Să merg și eu cu d-ta?...“ Ești tu atât de lipsit de umanitate ca să nu gândești, înfiorat din creștet până în tălpi, că aceea care te întreabă e soră cu femeia ta, e copilă ca și copila ta sau a fost, poate, iubită ca și mireasa ta?

O, drumeț de seară, oricine ar fi aceea către care îndrepti pașii tăi grăbiți – soție, fiică sau logodnică – icoana ei se asociază violent și dureros, în inima ta, cu fatala siluetă care întreabă: „Să merg și eu cu d-ta?...“ Și când tu ai fi cel mai mare egoist din lume (fiindcă n-ai iubit pe nimeni și n-ai nici copii) nenorocita ivită în cale-ți este femeie ca și mama ta.

Putem, oare, să concepem un om întreg, care să rămână neatins de aceste gânduri, de aceste simțiri elementare, când vede în preajma lui sărăcia și înjosirea ajunse prostituate? E mult mai greu să concepem cum se face că suportăm de atâta amar de vreme priveliștea prostituției și toate fioroasele ei urmări sociale.

Am auzit din gura unor prieteni cari se înapoiau din Statele Unite și am citit în ziarul românesc *America* faptul de înaltă reabilitare morală, că în lumea nouă prostituția a fost desființată prin lege.

Oricât de confundați am fi în noroiul, în prejudecățile și în fatalitățile ereditare ale lumii noastre vechi, această biruință a umanității, pe emisferul celălalt, clarifică, hrănește și înviorează convingerile noastre transformatoare.

Așadar, în America, un stat civilizată a putut să smulgă de la gâtul femeii colanul de rușine, pomenit din străvechime! Oricare ar fi forma de guvernământ, oricare actuala organizație socială din Statele Unite, și orice am gândi noi – conform credințelor

noastre – despre statul american, abolirea prostituției e un titlu de înaltă cinste omenească și un drept netăgăduit la recunoștința întregii omeniri.

Ne apropiem de acele stări viitoare – altele decât cele prea cunoscute și pline de vicisitudini! Ne apropiem de acele stări pe cari, vrând-nevrând, le așteaptă toată lumea și la cari unii dintre noi visează cu un fel de bucurie copilărească, amestecată cu teamă și neîncredere.

S-a putut desființa prostituția? A izbutit o societate omenească, undeva pe pământ, să pună sub lacăt pe această veche și perfidă cumătră, socotită până acum nemuritoare și inviolabilă? Dar atunci, ucidem toate scepticismele, dăm liber avânt tuturor visurilor și premenim omenirea pentru o *Biblie* nouă!

Vă este cunoscut că *Biblia* însăși, după 37 de capitole din cartea ei dintâi, povestind întâmplarea dintre Tamar și Iuda, trebuie să ne mărturisească existența mult mai bătrânei proxenete și să scrie despre subtila Tamar: „și văzând-o Iuda, a socotit-o că este curtezană...”

Suntem pe cale să preschimbăm și să îmbunătățim firea, moravurile și societatea omenească, suntem pe cale să reformăm pe omul vechi, atât de mult, atât de radical, încât vechile legislații și vechile tradiții să rămână, din punct de vedere social, ca un fel de epocă a ferigilor gigantice sau a mamușilor.

O, să dorim, să așteptăm, să chemăm această fericită societate viitoare! Când, toată ziua, întâlnești, privești și încerci, pe pielea ta, atâtea nedreptăți și rele sociale, seara ducându-te spre casă, notează aceste jalnice siluete de o clipă, cari sunt vânzătoarele de plăcere, în societatea capitalismului atotputernic.

Dacă n-ai mai putut peste zi să te gândești destul asupra păcatelor și turpitudinilor timpului, ora aceasta e dureros de prielnică. Din ganguri, de la porți, din colțul trotuarelor, preotesele Venerei moderne îți ies înainte timide și întrebătoare.

Dacă știi ce e durerea sufletească, dacă ai simțit vreodată farmecul și sfințenia iubirei, dacă mic copil, ai știut ce e sânul mamei și acum – om plin de gânduri și de nobilă simțire bărbătească – știi ce este gingășia și cinstea unei femei, coboară fruntea în piept, coboară-o înourată și răzvrătită și cugetă, cu alți frați ai tăi de răzvrătire: această lume slută și bătrână trebuie refăcută din temelie!

Dacă, zorit de necazuri și de treburi, vrei să tai pe la ora cinci seara Calea Victoriei, prin punctele Teatrul Național sau „Capșa“, trebuie să încetinezi pasul și să-ți faci loc cu greutate prin lumea bună, care iese la această oră să se aerisească.

Nu cunosc pe lume un spectacol mai dătător de gânduri pesimiste decât această aerisire bucureșteană. Dacă ironic denumita Cale a Victoriei ar fi o șosea largă, plantată pe o parte și pe alta cu tei, cu jugaștri ori măcar cu lodie, plimbarea pe o asemenea șosea ar avea oarecare înțeles și oarecare bunătate. Dar așa cum se înfățișează această arteră a Capitalei, – sugrumată, contorsionată și cu trotuare de un metru până la trei –, plimbarea pe Calea Victoriei iese din domeniul higienei și cade în domeniul patologiei sociale.

Călătorii străini, pe cari îi aruncă pe la noi turismul sau interesele, mărturisesc în cor că privesc cu ochi mirați, când se întâlnesc, întâia oară, cu promenorii noștri dintre „Capșa“ și Palat. Te uită, domnule, ce eleganță, ce găтели scumpe, ce de bani turnați pe îmbrăcăminte!

Călătorul străin este mai totdeauna îmbrăcat în chip sobru și strict utilitarist. Neapărat, în buzunarele lui are sute de mii de franci, și interesele pe cari vine să le reprezinte se ridică în piramidă de milioane. Totuși elegantul nostru Popescu, sclivisitul nostru Ionescu, în primul moment, impresionează pe străin. Mai știi – gândește musafirul – am de-a face cu te pomenești ce latifundiari ai acestei țări binecuvântate!...

De obicei, însă, Popescu este șef de birou, iar Ionescu este slujbaș cu schimbul, adică escaladează ministerul când vin „ai noștri“ la putere.

Să privim bine și de aproape, cititori socialiști, pe acești caracteristici înfățișători ai burgheziei beneficiante și cu toate că apariția lor întristează zilnic ochii noștri, să-i trecem – cu intenție accentuat profetică – printre siluetele de o clipă.

I-am văzut la lucru, i-am auzit vorbind și știm, din nefericire, toată genealogia lor și toată jalnica lor psihologie. Sunt odraslele proaspăt parvenitei și, totuși, dezechilibratei noastre burghezii. Sunt, în parte, aceia despre care s-a zis, cu duh: se nasc bursieri ai statului, trăiesc funcționari și mor pensionari. Dar aceste siluete de pe Calea Victoriei cuprind și rezumă un ele o lume mult mai felurită și mai numeroasă. Căci sunt printre funcționari – în

special printre cei mici – oameni necăjiți, muncitori și economi, cari nu se plimbă niciodată pe Calea Victoriei și au înfățișarea omului împovărat și frânt de muncă.

Vorbim aci de toți acei domnișori cari dau Capitalei noastre, la ora serei, această respingătoare notă de lene, de suliman și de cocotism, fie ei funcționari, fie feciori de bani gata, sau altă categorie.

Cum poate un bărbat să se gătească și să se perdăfuiască, la fel cu odaliscele și cu actorii? Sistemul economic nedrept de până azi, acumularea fantastică a bogățiilor în mâinile câtorva oameni, cu apetituri de tigru și de boa, au produs în lumea capitalistă pe regii oțelului, bumbacului, cărbunelui etc. Mai înțeleg ca un astfel de rege să apară printre noi îmbrăcat după ultimul jurnal și pretențios cât nu-l încape pielea. (Mă întreb, însă, dacă într-adevăr miliardarii americani nu sunt mai serioși.) Dar cum îndrăznește un om, cu o mie ori două de lei pe lună, dacă nu și mai puțin, să-și facă o religie din pantaloni și din cravată?

E ușor de observat, de altă parte, că acei români și bucureșteni cari se bucură, printre noi, de oarecare nume și notorietate, țin mai puțin la modă, la croiala elegantă și la gheata turnată pe picior. Dacă urci sus de tot și examinezi pe cei câțiva oameni de la noi cari înfățișează munca și onoarea, în știință și în artă, vei ajunge să stabilești și să formulezi legea următoare: Mai totdeauna, în țara românească, adică în pătura zisă conducătoare, valoarea personală a unui om stă în raport invers proporțional cu pretențiile lui de eleganță.

Îmi spunea odată un prieten care se înapoia de la Paris și care văzuse, la Sorbona, pe un luceafăr al criticei literare franceze: „Dacă înainte de-al vedea pe catedră, l-ai fi întâlnit pe stradă sau într-o berărie, l-ai fi crezut un negustor de mărunțișuri!“

Să ne explicăm fenomenul. Acest om care e atât de bogat sufletește, care studiază toată ziua, care și-a făcut un ideal din munca ogorului literar – când mai are vreme și pornire să se ocupe cu ridicula-chestiune a tăieturii pantalonilor?!

Trebuie să fie cineva spăimântător de gol la minte și la inimă, ca să nu mai găsească, pe pământ, altceva mai vrednic de cultivat decât acoperișul trupului. Când vezi pe acest jalnic concetățean lustruit de sus și până jos, milimetru cu milimetru, trebuie să te înfiori, gândind la tot depozitul de nimicuri și de gunoaie pe care-l adăpostește pe dinăuntru.

Este un echilibru, este o compensație pe care sufletul nostru o caută, conștient sau inconștient. Când, din punct de vedere intelectual, ești un loc viran, dezolat și dezonorat, prin ce vei restabili o parte din nenorocitul tău prestigiu intim, dacă nu prin cârpă, prin postav și prin curea?

Plimbați acum măsura aceasta, cât cuprindeți cu ochii peste cei ce copleșesc Calea Victoriei la ceasul fatalei promenade. E o lume calpă, o lume săracă sufletește mai presus de orice comparație, o lume fără nici un ideal și pustie și diformă.

Înțelege, atunci, că e o lege aspră care-i silește pe acești purtători de chip omenesc să-și acopere mizeria cu tot ce le oferă mijloacele și moda mai distins și mai bogat. Cum să scoți în lume un cap sec, dacă nu-i pui pe scăfârlie o pălărie de la Fain și nu-l strangulezi sub fălci cu un guler impecabil?

Iată pentru ce nu cunosc priveliște mai tristă și mai dătătoare de gânduri negre decât plimbarea de pe Calea Victoriei a eleganților români.

ANEXE

ZIUA DE ARMINDENI

Puțini știu că „Armindeni” însemnează, în vechea limbă slavă, ziua prorocului Ieremia. Cu adevărat, în calendarul nostru ortodox, ziua cea dintâi din luna mai este închinată marelui profet evreu, contemporan cu cucerirea Ierusalimului (de către împăratul babilonean Nabucodonosor), Ieremia, feciorul lui Hilchia.

Cum a ajuns această zi să se îmbogățească, printre românii moldoveni și ardeleni, cu frunzișul de datini și de legendă, cu care ni se înfățișează astăzi, ar putea să ne spună filologia și arheologia. Cuvintele au uneori călătorii și aventuri mai extraordinare decât Simbad Marinarul din *O mie și una de nopți*.

Pe la noi, cei dintre Olt și Ialomița, cuvântul „Armindeni” era necunoscut, dar sărbătoarea și desfătarea de 1 Mai erau vechi și bine păstrate. Așa m-am pomenit și eu, de ziua aceasta, la drum spre „Ceretul” din fața satului, alături de părinți și printre coșnițele cu merinde...

Petrecerea în pădure, cu bunătățile pregătite de mama, avea interes și farmec printre cei vârstnici... Partea mea, deocamdată, era plimbarea în trăsură... Este un capitol deosebit al copilăriei tuturor, acest capitol al bucuriilor vehiculare... Am uitat atâtea și atâtea momente, din acești ani despărțiți, dar n-am uitat clipa încântată când vizitiul Caraiman oprea trăsura, la prag, ca să plecăm la nașii noștri, de la Neaga.

Pădurea Ceretului era bucuria a doua. Pădurea aceasta de pe malurile Vezii a fost să fie un factor de mare însemnătate în închegarea mea sufletească. Nici venerații mei dascăli din clasele primare, Ionescu și Jinga, nici basmele bătrânilor n-au avut asupra-mi atâta înrâurire cât pădurea dintre Didești și Neaga... Cred că numai lăutarii Vasile și Bosmac, cu baladele lor, revărsau, în inima mea, dulcea robie și aleanul pe care îl revărsau tainicele adâncuri ale pădurii.

Am scris, altă dată, despre pădurea aceasta:

„A doua zi, pe jos, însoțit de nepotul duhovnicului care mă botezase am intrat în pădurea primelor mele visuri, primelor flori culese și primelor basme făcute de mine însumi... E și azi întreagă, la locul ei, pe malurile Vezii, pe acolo unde Vedea se întâlnește cu Tecuciul. Crește dreaptă, falnică, în sus spre soare. Rari așa carpeni și așa stejari drepecți ca făcliile!...

Pădurea aceasta stă vie și trainică, în zarea tuturor închipuirilor, tuturor amintirilor și tuturor primăverilor din literatura mea... Pe aici au trecut, au visat și au binecuvântat pe Dumnezeu toate frumusețile și toate durerile sufletului mea. O regăsesc neschimbată, fără vârstă, plină de aceeași veșnică poveste, spusă din vârfuri clătinate, din stele mari de aur, căzând în ierburi și în viroage, din viersset de pasări și din zumzet de bondari...“

Târziu-târziu, când au sporit drumurile vieții, chipurile oamenilor și chipurile durerii, peste nevinovatul și copilărescul Întâi Mai s-au așternut cunoștința, cugetarea și constatarea amarelor nedreptăți din lumea aceasta... Ziua cea mai frumoasă a anului era să fie ziua aspirațiilor justițiare.

Acum vreun sfert de veac, am văzut această zi în entuziastă și profetică desfășurare... Locul, unde festivații de Întâi Mai trăiau orele lor de fraternizare, azi este acoperit de un cartier nou creat. Dar amintirea zilei da atunci însemnează azi temelie pe care se ridică cetatea biruinței!

Scriam pe atunci:

„E Întâi Mai – sărbătoarea muncii și a proletariatului unit din lumea întreagă. Ziua se vestește nouoasă și umedă. O ploaie fină, aci reținută, aci jucăușă în văzduhul cenușiu și rece, învăluie toată dimineața acestei zile... Cu toate acestea, pe Șoseaua Jianu, spre cunoscutul Bordeiu Vechi, pelerinajul e nesfârșit. Cei optimiști își spun și spun și altora: «E semn bun, e semn de fericire și de propășire...» Cineva, de lângă mine, se exprimă, cu impresionată încredere: «În toată această mulțime, pe care o stropește ploaia, pare că văd o comoară de semințe, îngropată spre rodire. Din fiecare bob, atins de ploaie, vor răsări, la anul, zeci și sute de alte boabe...»“

Cuvântul acesta a fost miraculos, din an în an. Azi, Întâi Mai este ziua de universală întâlnire a tuturor nădejdlor în mai multă omenie și în mai multă dreptate a vieții omenești. O credem, o dorim, o așteptăm, azi mai mult decât oricând...

Și din colțul nostru de martor al vremilor, regăsim gândul ritmic al fratelui mai mare de acum o jumătate de veac, neuitatul Traian Demetrescu:

În mai, când rozele-nfloresc
scăldate-n aurul din soare:
popoarele sărbătorese
a muncii sfântă sărbătoare...

POET ȘI PROLETAR

Am trecut aseară pe o stradă în pantă, unde era adunată mulțime de popor. Deși cam târziu, acești oameni n-aveau gândul să se risipească, ci stăruiau acolo, pe caldarâm, sub bolta cerului clementă și înstelată. Ei așteptau ceva. Deasupra lor pe ferestrele unei săli de întrunire atârnav ciorchini întregi de siluete negre și uneori exclamații vii, aprobări sau proteste, ajungeau până la cei din stradă. Acolo sus, tovarășii cari veniseră mai devreme și ocupaseră sala dezbăteau o problemă desigur arzătoare, judecând după vociferările de sus și după atenția de jos.

Am aflat mai târziu ce era... Partidul Socialist discuta candidaturile pe cari le pregătește în vederea apropiatelor alegeri generale. Da, adevărat, Partidul Socialist, această veche cunoștință a celor de seama mea, auditori imberbi în „Sala Sotir“, veniți la întrunire nu prin poartă, ci peste zidurile internatului școlar, de pe strada Știrbei Vodă... E un sfert de veac de atunci! Veneam în sala din Piața Amzei ca să auzim pe Dobrogeanu-Gherea, pe Vasile Morțun, pe Ion Teodorescu, pe Constantin Mille, pe vecinic neuitatul Tony Bacalbașa. Curios drum istoric a făcut în țara aceasta mișcarea socialistă!

Am putea spune că am apucat zilele cele mai frumoase ale primei mișcări socialiste, urmate de un declin neașteptat și brusc. Ani de zile, toropeala și uitarea au ascuns în ochii noștri curentul socialist, așa cum niște buruieni viguroase și dese, crescute din albia unui vechi torent, ascund șuvoiul micșorat, dar mereu viu, în matcă. Am reîntâlnit socialismul în sufletul luminos și irevocabil revoluționar al scumpului meu amic N.D. Cocea. A fost cândva (o! și de atunci e destul de mult) o a doua mișcare, la care am privit cu emoție, cu simpatie. De data aceasta, mișcarea era mult mai viguroasă, deși în rândurile ei nu mai erau atâția intelectuali ca prima oară. Și ghemul vremii s-a deșirat înainte. Democratizarea lumii a făcut progrese și noi – cei atât de modești, sub acest raport – a trebuit să ne ținem, măcar că șchiopătând, măcar că la coadă, de marele convoi.

Astăzi, după cumplita zguduire europeană, care a răsturnat pe neștiute și pretutindeni zidurile cetății capitaliste, privim la largul ei noua și impunătoarea manifestare a proletariatului românesc. E o trezire generală. Colcăie pământul de entuziaștii spiritului celui nou. Nevoiașii, umiliții, resignații, muncitorii din toate unghiurile sociale ies ca furnicile la soare, apar în fața lumii, convinși că a venit vremea prefacerilor și a dreptății.

Cine simte la noi freamătul mulțimii? Cine se crede chematul și interpretul clasei muncitorești, înaintea contemplației eterne și a artei? Grea întrebare pentru starea actuală a poeziei românești, grea întrebare pentru sufletul de azi al scriitorului român! Idealurile socialiste n-au până acum aproape nici un nume, nici o inscripție și nici o icoană, în templul verbului românesc. Clasa noastră burgheză a încântat, a răpit atât de complet simțirea scriitorilor români, încât mai toată literatură lor e lipsită de presimțiri sociale și de profetism revoluționar.

Perindați-vă în minte șiragul literaților noștri, lăsând la o parte pe doi-trei fruntași – generoși și prooroci în câteva producții neuitate – și observați ce pusilanimă e atitudinea inspiratului român. Încurcată problemă! S-ar părea, judecând după piața noastră literară, că suntem societatea cea mai fericită și mai sănătoasă din Europa. Sărăcii noștri trăiesc tihnit și împăcați cu soarta lor. Muncitorii noștri n-au nici o revendicare de făcut. Proletariatul românesc are toate bunătățile culturale și materiale după cari tânjește și pentru cari se luptă proletariatul din țările străine. Scriitorii noștri n-au întâlnit niciodată în calea lor sărăcia, mizeria, strâmbătatea socială și ignoranța tristă a poporului!

Ca să găsești o pagină frumoasă de simțire compătimitoare pentru cei mulți și dezmoșteniți trebuie s-o cauți, cu 30-40 de ani în urmă, în Eminescu, în Vlahuță și în ucenicii lor de pe atunci. Pesemne că, de atunci încoace, roua mulțumirii și a păcii sociale a coborât mai îmbelșugată pe florile din grădina românească, și albinele lui Apollo au putut să adune și să-și construiască fagurii în laborioasă tihnă!

Vom vedea și vom pricepe mai târziu ce a fost și ce este acest absentism al literaturii românești, de la marele concurs social, unde toate celelalte neamuri au câte un reprezentant de seamă. Dar poate că vremea nu e de tot trecută.

Poate că mai curând decât am fi porniți să credem, din rândurile noastre, cele mai tinere, vom vedea crescând și impunându-se așteptatul cântăreț revoluționar.

Ar fi păcat să fie într-altfel. Omenirea se pregătește de ziua cea mare a înfrățirii popoarelor. De la țară la țară, de la popor la popor, se întind azi ramurile de măslin ale minunatului copac menit să nu se mai usuce niciodată. Toată lumea nădăjduiește. Orice suflet cu un pic de filantropie se simte ispitit și încălzit de marea perspectivă a îndreptărilor sociale, a reclădirilor în stilul cel nou și definitiv.

Artiștii, poeții, intelectualii, scriitorii, visătorii popoarelor pot ei să doarmă somn de piatră, când visul cel mai strălucit, întrevăzut vreodată, nălucește înaintea credulității omenesti, înaintea speranțelor nemuritoare ale sufletului nostru?

E perfect semnificativ manifestul lui Romain Rolland. Iată un adevărat poet, iată un cuget mare. Să nădăjduim că această strălucită scară sufletească, de pe care ne vorbește Romain Rolland, trece, măcar cu treptele ei cele mai de jos, și prin zona noastră intelectuală.

LITERATURĂ PENTRU CEI MULȚI ȘI DORNICI

Iată o largă perspectivă care se deschide inimei și inspirației literaților români. Iată șuvoiul vieții sociale ajuns ca un pârâu de munte, la loc îngust, cu maluri de stâncă, aci uriașe și împietrite până la cer, aci frânte în trepte, aci suspendate în slavă și înlocuite cu prăbușirea și cu trăsnetele cataractei... Viața socială se găsește azi la un pas strâmt, clocotitor și spumegos. Înaintașii noștri literari ar fi dorit să apuce vremurile noastre și le-ar fi salutat în opere însuflețite și trainice. Înaintașii noștri... dar de ce nu și noi?...

E o problemă dureroasă cu care mi-am bătut mintea adeseori și care mă tot cheamă și prigonește. Evident, în toată lumea se simte azi o reculegere sufletească, o așteptare concentrată, o pregătire ca de mare sărbătoare, sortită să aibă loc foarte curând. Nu mai este nici o taină, nu mai este nici o controversă. Omenirea civilizată se gătește de marea sărbătoare a întronării unei dreptăți sociale necunoscute până acum. În masele proletariatului se simte repercusiunea acestei mari speranțe, ca un vuiet adânc de codru, la adierea vântului, pornit să bată. Ne miră, însă, faptul că sensibilitatea noastră literară rămâne inaccesibilă și fără nici un fel de reacțiune. Te-ai fi așteptat ca această vibrațiune universală să găsească înregistrare și interpretare mai întâi în sufletele de elită

și suprasimțitoare, pe cari fiecă popor și le hărăzește în poezii și în artiștii lui.

La noi, parcă muzele sunt în concediu nelimitat, iar templul lor e supus expropriării! Eu unul credeam (și cred și azi) că, atunci când răsare soarele, gloria lui e interceptată și proclamată mai întâi de turnurile cele mai înalte, de copacii seculari și de vârfulile munților. Și mai credem că, într-un popor, artiștii lui sunt frunțile cele mai înalte și mai apropiate idealului. Acum una din două: sau că astăzi, printre noi, nu mai există artiști, sau că apropiatul răsărit de soare e o iluziune pe care o are toată lumea afară de inspirații români.

Am cumpănit, în gândul meu, dilema aceasta, zile întregi. Ieri, însă, am citit în *Neamul românesc*, un articol datorit dlui N. Iorga și edificator din foarte multe puncte de vedere. E adevărat că articolul e o ciudată și delicată minunăție. D. Iorga e foarte interesant când scrie despre lucruri pe cari le vede pieziș, nu le iubește, nu-i vin la socoteală, dar cari totuși se impun și poate au în ele și o parte de bunătate. Analiza articolului *Revoluția inutilă* cere încăperea specială a unui articol meticulos. Și poate că munca aceasta ne va ispiti și pe noi. Astăzi vreau să scot din *Revoluția inutilă* acest fragment vrednic de toată luarea-aminte: „Astfel de la sine revoluția se face. Și repede. Fiindcă o vedem ceas de ceas, nu ne dăm seama. Nimeni n-o poate opri... Dar e un lucru care trebuie împiedicat: izbânda «învârțișilor» și triumful escrocilor. Pentru aceasta e nevoie și de sprijinul acelor cari sunt moștenitorii «burghezilor», și cari n-au interes să triumfe cei mai răi dintre cei noi, amestecați cu cei mai răi dintre cei vechi...”

Salut cu gestul cel mai larg această bravură rece, care privește lucrurile drept în față și le denumește pe șleau, oricare ar fi ideea pe care denumitorul și-o face despre ele. Nu știu dacă ați mai întâlnit până acum, în lumea noastră oficială și oficioasă, această categorică scontare a viitorului. Îmi place să cred că d. N. Iorga este cel dintâi proconsul care simte și mărturisește apropiata biruință a religiei celei nouă. Nu voi uita-o cu una cu două și voi reveni asupra acestui impresionant act de francheță din partea dlui N. Iorga.

Dar atunci... am dreptate! Iată că soarele stă să răsară. Unde sunt falnicii tovarăși ai lui Chantecler, gata să trâmbițeze, sub arcadele poeziei românești, glorioasa vestire a soarelui social? Să credem oare că, în literatura românească, avem astăzi numai găini și claponi?

Literatură pentru cei mulți și dornici! – cine o simte în sufletu-i, cine e gata să ne-o dea? Vai, scriitorii noștri sunt dezorientați și legați la furca patului, ca niște copii pe cari mama i-a lăsat în casă singuri. Ce frumos ar fi să vedem, în acest moment, atât de important, atât de decisiv – meditați articolul dlui Iorga – întâlnindu-se și completându-se cetele proletariatului muncitoresc cu aleșii literaturii române! Cum voți ca mișcarea socialistă să aibă toată amploarea și toată măreția pe care i-o dorim fiecare, dacă voi cei ce visați, cântați și scrieți stați deoparte și nu simțiți nimic?

Fiecare scriitor ar trebui să vină, măcar o dată pe săptămână și să se amestece, cu dinadinsul, cu simpatie, în valul crescând al proletariatului muncitoresc. Fiecare artist ar trebui să știe să asculte, să priceapă și să se încălzească de idealul mulțimilor entuziaste și nerăbdătoare.

Ele merg înainte, ele își îndeplinesc menirea și forțează, eroice, poarta sorților. Dar e pagubă nemăsurată pentru simțirea și poezia românească această absență a scriitorilor, dacă nu de la uriașa operă de colaborare, cel puțin de la mărețea priveliște a unei lumi care se transformă.

E a doua sau a treia oară când bat în ușa dormitorului nostru literar. De data aceasta, cu mai multă siguranță. Sinceritatea dlui N. Iorga a fost pentru mine un pahar cu șampanie.

August, 1919

O AUDIENȚĂ ÎN 1919

Nu-mi plac audiențele. Voi să spun: nu-mi plac întrevederile oficiale și reci, acordate într-o încăpere înghețată de către divinitățile ministeriale, secretarii de stat și secretarii de ministere. Mai rău decât atât, văd pe cel ce acordă audiența (binevoiește s-o acorde) într-o lumină sinistă, și oricât aș lupta împotriva bizarei mele simțiri, un funcționar superior îmi pare un om al lui Pilat. Acela care de pe un scaun administrativ mi-a impus așteptările și reveriile din anticameră – fie el de altfel un om oricât de cumsecade, prinde în ochii mei un fel de rugină fără leac. E probabil, în aceasta, o rămășiță din sufletul omului venit de la țară și care, stând, cu ceasurile și cu zilele, în preajma citadelor noastre administrative, le îmbracă într-un doliu malefic.

Această infirmitate personală mă face să mă feresc cât pot mai mult de tristele audiențe speciale. De ce să mă zugrăvesc atâtea lucruri sumbre pe pereții anticamerei sau biroului dlui ministru și de ce să scot o înfățișare odioasă dintr-un biet burghez oarecare! Cu toate acestea vin împrejurări neiertătoare cari te abat de la calea hotărâtă și-ți impun ceasuri grele.

Deunăzi, după o lungă împotrivire, a trebuit să-mi iau în cărcă perspectiva unei audiențe. M-am resignat și am pornit spre ministerul fatal, cu pași domoli... Îmi ziceam: voi vorbi tuturor cu fermitate și cu liniște, voi suporta toate mutrele și toate superioritățile; voi aștepta impasibil, în picioare sau pe scaun, cum vor decide soarta și ușierii...

Din fericire, la intrare nu m-am împiedicat de nimeni și nu m-a întrebat nimeni nimic.

Am pătruns înăuntru. Oameni gravi, plini de importanță și de răspundere... Nu seamănă nici unul să fie la strâmtoare. Nu mai știu cari sunt stâlpi administrativi și cari sunt solicitanți. Toți au aerul suficient și inaccesibil. De care să mă apropii? Numai ușierii vor primi să stea de vorbă și să mă instruiască asupra celor ce vreau să știu. Am făcut un ocol lung, observând, pe nevăzute, pe domnii ușieri. Unul singur mi-a inspirat încredere. Un om ciudat, spânatic și osos, cu ochelari prinși după ureche. Mi-a răspuns, clar, corect, cu nu știu ce timbru sufletească atingător, pe care nu mă așteptam să-l găsec în așa loc. Din nefericire, nici acest om cu știința demnității sufletești nu era vameșul drumului către secretarul general. M-a dat în primire unui coleg.

Acesta m-a măsurat de sus până jos și și-a spus, sub pleoapele lui, interesant căzute peste ochi, ceva așa, care s-ar putea traduce pe franțuzește: *Mauvaise affaire!*

D. secretar general e ocupat... primește la ora 12... are multă lume... Drept aceea, mă poștește într-o cameră confortabilă, unde mai așteaptă un biet individ abătut și care ținea în mână o hârtie, pare că hotărâtoare nu numai pentru viața lui actuală, ci și pentru cea ce va să fie.

Noroc că mai există, în ministerele noastre, un soi de funcționar improvizat, de obicei băiat subțire, bine îmbrăcat, pieptănat ireproșabil, și care, la o doză minimă de impertinență, adaugă destulă amabilitate și curtenie. Acesta e șeful de cabinet. Dau și eu peste el. E croit așa cum îl știam. Cel pe care l-am întâlnit, de data acesta, are, însă, ceva deosebit. Nu știu pentru ce

ținea să afle, din gura mea, cam ce-aș avea să vorbesc cu secretarul general.

Firește, nu era nici un secret, dar insistența șefului de cabinet m-a uluit... Doamne ferește!... Trăim în vremuri neobișnuite, și un șef de cabinet care, în definitiv, este un dorobanț lângă sacra persoană ministerială (ori semiministerială) trebuie să știe să străbată cugetele și să stoarcă intențiile. Am fost judecat oarecum favorabil și am fost invitat să trec, din carcera mea, în cabinetul secretarului general.

Dar secretarul general era absent!... E undeva, dincolo de aceste uși duble, într-un cabinet și mai sacru decât acesta, în conferință cu cineva mai grozav decât el. Mă uit în jurul meu... Cinci-șase domni gravi așteaptă, cufundați în gânduri prețioase. Sunt bine îmbrăcați și bine hrăniți. Mă văd și pe mine, în răsfrângerea gemurilor deschise. Ce contrast ironic!... Sunt slab ca un ogar și îmbrăcat în bluză de lucrător!

Așteptăm, visăm, revedem în gând peripețiile vieții, facem conjecturi asupra rezultatului întrevederii cu secretarul general... În fine, iată-l!... Fiecare are câte o petiție, dar fiecare petiție are nevoie de un lung comentariu, făcut cu voce scăzută, misterioasă și dătătoare de fiori. Secretarul general ia condeiul, îl așează, iar îl ia, începe un rând de rezoluție, mai întreabă ceva, ezită, apoi așterne fraza întregă, care – judecând după figura solicitatorului, – trebuie să fie un mărgăritar de concepțiune și de stil.

Eu n-am nici o petiție! Eu am de spus ceva din gură... Dar, de la primele cuvinte, înțeleg că un fluviu imens, rece și fără poduri, stă între mine și omul cu care credeam că pot să schimb câteva gânduri.

E atât de departe d. secretar general de lumea care vine să-i vorbească, îmbrăcată în idealurile și în bluza lucrătorilor!...

Am renunțat la tot ce mai aveam de spus și am lăsat la treburile lui – atât de serioase, atât de absorbante! – pe importantul personaj...

Afară, când am dat de soare, de verdeață, de flori, de lumea neoficială și umilă, mi-am recăstigat starea mea sufletească, de obicei calmă și filantropică.

Și mi-am adus aminte de acei creștini din epoca primară, pe cari nevoile și constrângerea îi făceau, uneori, să mai treacă prin curțile templelor idolești.

Filosofia obosită și sceptică rămâne totdeauna rezervată față de tumultul nădejdiiilor vieții. Cine are dreptate – este o problemă transcendentă, adică dincolo de luptele, de durerile și de impa-ciența noastră. Cât trăim – așteptăm. Cât trăim – ne zbuciumăm și credem în izbânzile de mâine.

Pământește și omenește vorbind, trebuie să ne facem socotelile, bine întemeiați pe realitatea înconjurătoare.

Ne dăm seama că în trecutul destul de lung, pe care l-am străbătut, a lipsit un element impus azi de vremurile noi. Am trăit în izolare, nepăsători față de viața celui de lângă noi. În critica socială, în doctrinele actuale, acest fenomen are numele și categoria lui.

Noi ne mulțumim să comparăm ce-am văzut și trăit până ieri, cu ceea ce prindem azi a înțelege. Legătura dintre frați era uitată și năpustită. Ne străduiam fiecare să adâncim separatismul nostru și să punem bariere grele dintre noi și mulțime.

Nu ne interesau treburile, așteptările și mai ales suferințele aproapelui. Ascultam uneori pledoariile câtorva tribuni ai popo-rului, prețuiam reveriile sau stihurile cutărui poet umaaitarist, dar semănam cu ascultătorii atenieni ai discursurilor lui Demostene împotriva lui Filip al Macedoniei: admiram discursul și ne duceam acasă și dormeam fără vise...

Azi, trebuie să ne reformăm sufletul. Sacrul nostru egoism din anii ce-au trecut trebuie adus la școala noilor realități. Poate că lucrul nu este tocmai ușor, dar nu mai avem libertatea de a alege. Întovărășirea tuturor este noua lege a zilelor de față și a anului nou sosit. Nu se mai poate să fugim unii de alții. În toate activitățile obștei omenești trebuie să lăsăm să stăpânească duhul premenirii și al solidarității.

Iată de sus și până jos, pe toate treptele și în toate colțurile vieții sociale, principiul străngerii rândurilor se impune și schimbă fața lucrurilor. Se întovărășesc muncitorii, se întovărășesc liberii-profesioniști, se întovărășesc intelectualii, se întovărășesc până și fiii sihăstriei, adică poezii și filosofii!...

Să ne biruim pe noi înșine și să onorăm epoca în care intrăm și anul nou sosit. În fața uriașelor valuri ale oceanului, ca și în fața valurilor oceanului social, există o singură înțelepciune: acceptarea și adaptarea.

Fericiți cei ce sunt pregătiți de multă vreme ca să priceapă profundele schimbări ajunse la termen și să înlesnească atmos-ferizarea celor întârziați.

Așa se face că în pragul anului 1946, obligațiile noastre cresc și strădania noastră de a nu ne lăsa covârșiți de ezități și de scepticism se cuvine să fie accentuată.

Etapele evoluției sociale sunt multiple și fără repetare. Ce a fost: a fost odată. Viața noastră este, trebuie să fie mereu trează și la înălțimea noilor imperative.

Unii dintre noi stăm și așteptăm, din veacul celălalt, împlinirile de azi. Surprizele, elementul de-a pururi neprevăzut, nepotrivirile eterne dintre ceea ce este: idee și realizare – nu au puterea să ne răstoarne de pe drumul drept al convingerii.

Mergem înainte, pe drumul întrevăzut odinioară și dovedit adevărat de cursul vieții și al istoriei.

RECHEMÂND PE ROMAIN ROLLAND

Profetul de la Iasnaia Poliana, într-o carte celebră care a răscolit ani de zile intelectualitatea europeană și a ridicat până la cer flăcările discuțiilor, proclamă această idee: *Arta este o funcțiune socială*. Artistul este îndeplinitorul unei sarcini sociale. Cine i-a dat această sarcină este dincolo de orice cercetare. Ce este artistul?... Ce este poetul?... În ce stă misterul chemării și al puterii lui?...

Îl găsim printre noi, ne mirăm și ne bucurăm de prezența și de darul lui și-i cerem să fie interpretul, solul, mângâietorul, ferme-cătorul ceasurilor noastre eliberate și – uneori – răzbunătorul nostru.

Cu cât artistul este mai mare, cu atât sunt mai categorice și mai imperioase așteptările și nădejdiile pe care le așternem la picioarele lui. Un artist excepțional, în mijlocul poporului său, este o rudă a noastră, care a câștigat o avere fabuloasă. Îi cerem s-o împartă cu noi! Pretindem să ne facă și pe noi beneficiarii norocului care a dat peste el!

Adevăr este că acest nabab al geniului artistic nici nu poate să ne excludă de la împărțirea pe care i-o cerem. În opera lui, suntem și noi de față. Hlamida scumpă pe care o poartă poezia lui, muzica lui, sculptura lui – este țesută din visurile noastre, din

florile aspirațiilor și ale durerilor noastre, este uneori stropită cu diamantele lacrimilor noastre.

În opera lui, suntem codevălmași: noi, familia lui, neamul lui, clasa lui socială.

Dar vin ceasuri excepționale, în viața artiștilor și a popoarelor, când geniul ne transcende, când viziunea poetică se ridică la viziune profetică și când poetul nostru – pentru noi cei de rând – se pierde în nouri apocaliptici.

Sunt momente zguduitoare, când poezia se revarsă ca lava din pâlnia vulcanului, când marele artist pare că se izolează de noi – el este *au dessus de la mêlée* – și când problema menirii poetului se preface în dramă.

Nimic nu este mai scormonitor, nimic nu încordează puterile inimii și ale admirației celor de mâine cu surghiunul și durerile marilor ostracizați de astăzi.

Îi vedem pe acești profeți, astăzi neînțeleși, îi vedem la Guernesey, îi vedem într-un sătuc din Anglia, după procesul lui Dreyfus, îi vedem la Villeneuve, în Elveția... și de-a lungul epocilor, în alte locuri și în alte ostroave, unde geniul pare un far pierdut în oceanul neînțelegerii și al ingratitudinii contemporane.

Poezia a crescut până la culmile profeției. Artistul neînțeles este un Isaia sau un Ioan Botezătorul și surghiunul lui este cisterna clasică în care sunt aruncați profeții.

Romain Rolland între munții Elveției!... Este înaintemergătorul în subteranele unde îl închide Irod tetrarhul, soțul Irodiadei...

Similitudinea ne ispitește și ne impune. Geniul lui Oscar Wilde și apariția lui Ioan Botezătorul, în admirabila lui piesă *Salomeea*, ne robesc și ne apar revelatorii... Dintre munții Elveției, vocea surghiunitului de bunăvoie răsună în Europa de acum 30 de ani și de până mai ieri, cu puterea tragică, cu destăinuirile, cu cruzimea salutară și cu splendoarea verbului lui Iochanan!

„Unde este acela a cărui cupă este plină de abjecțiune? Unde este acela care va muri într-o zi, în mantie lungă de argint, înaintea întregului popor? Chemăți-l să vie aici! ca să asculte glasul aceluia care sloboade chemarea lui în pustietăți, în palatele regale!”

„Sosit-a vremea; ceea ce am vestit mai înainte s-a întâmplat, zice Domnul Dumnezeuul nostru. Ziua despre care am grăit s-a arătat!”

„Acum, securea stă la rădăcina pomilor și tot pomul care nu face rod bun se taie și se aruncă în foc!”

„Tu curtezană, tu soi rău, tu fiică a Babilonului, cu ochii tăi cu scăpărări de aur, sub gene mironosite!... Așa zice Domnul Dumnezeuul nostru: o mare mulțime de oameni se năpustește asupra ta, poporul pune mâna pe pietre, poporul te omoară cu pietre!”

Este admirabil lucru să constați cum răzvrătirile seamănă între ele și cum retorica biblică a profeților de odinioară îmbracă de minune revolta, obiectivele și situațiile de azi.

Dar marele Romain Rolland nu este numai solul protestelor, al revendicărilor și al insurgenței noastre, el este și un Devtero-Isaia, el este visătorul reconcilierii de azi, al fericitei păci de mâine.

Pentru țara lui dragă, pentru Franța – primogenita gloriei și a durerilor – pentru noi ceilalți europeni, pentru India lui Gandhi... și pentru toată planeta, inima lui a adunat nădejdi, mângâieri și subjugătoare viziuni ironice.

Dacă francheta atacurilor lui ne aduce aminte de vânjoșia verbului profetic, primăvara așteptărilor lui – acolo la picioarele ghețarilor Elveției – ne aduce aminte de mistica recoltă a Câmpiilor Saxonului.

„Va judeca pe cei săraci după pravila lui cea dreaptă și va scoate dreptatea sărmanilor din țară. Pe împilător însă îl va bate cu toiagul gurii lui și cu suflarea buzelor lui va omorî pe cel fără de lege.

Dreptatea va fi un brâu pentru rărunchii lui și credincioșia ca un chimir pentru coapsele lui.

În vremea aceea, lupul va sta laolaltă cu mielul și leopardul se va culca lângă ied; vițelul și puiul de leu vor petrece împreună și un copil îi va mâna.”

Fiindcă, fiindcă:

„Dreptatea mea este aproape, vine mântuirea mea și brațul meu va da dreptate noroadelor!”

NOTE ȘI COMENTARII

MINUNEA DIN DRUMUL DAMASCULUI

În perioada începuturilor sale literare, pe care am prezentat-o în primul volum al acestei ediții, Gala Galaction, sub numele său adevărat Grigore Pișculescu, s-a dezvăluit a fi un temperament oscilant, traversat de incertitudini, de frământări lăuntrice. În vara anului 1898 trăiește însă un eveniment care, după propria-i mărturisire, avea să hotărască definitiv drumul vieții sale. Mergând la Mănăstirea Agapia, împreună cu prietenul și colegul său N.D. Cocca, cunoaște aici pe vara acestuia, Zoe Marcoci, care era soră în „ascultare”, adică în faza preliminară intrării în monahie. Mai presus de legile și interdicțiile canonice, între necunoscutul vizitator al mănăstirii și aceea care se pregătea să intre în monahie se înfiripă o suavă idilă. Sora Zoe număra cu 12 ani mai mult decât cel ce venise să-i tulbure gândurile și pacea vieții monahale, fiind născută la 1 mai 1867, din tainica legătură a maicii Elipidia Cocca cu călugărul Marcoci. Mai mult decât prin oricare din grațiile ei naturale, sora Zoe îl subjugă pe Galaction prin puritate sufletească, prin devoțiune și pietate creștină. De aceea, timp de câțiva ani, până se vor căsători, idila lor se consumă în plan strict spiritual într-un neconținut și dramatic schimb de confesiuni epistolare, fiecare în parte trecând prin învolburate confruntări lăuntrice. În *Jurnalul* lui Gala Galaction, aceste momente sunt consemnate detaliat în pagini de mare frumusețe literară.

Evident, și tânărul Galaction și sora Zoe se aflau într-o stare sufletească de grea cumpănă, întreaga lor ființă fiind zguduită de chemarea legilor firești ale vieții pământene. În cele din urmă ajung la un dezno-dământ care înseamnă și biruință și înfrângere, la o convertire reciprocă. Sora Zoe renunță la monahie, dar își compensează dezertuirea prin înrăurirea puternică pe care o exercită asupra lui Galaction, hotărându-l să pășească definitiv spre cel ce-i arată *Calea, adevărul și viața*. Tot astfel, Galaction se dedică irevocabil învățaturii creștine, dar aceea care i-a adresat irezistibila chemare îi va deveni, în ordinea lumescă, soție. Într-un interviu acordat lui Ioan Massoff, publicat în *Rampa*, an. XV, nr. 4420, din 10 octombrie 1932, p. 3, Gala Galaction mărturisea: „La vârsta de 19 ani am avut norocul să întâlnesc pe ființa excepțională care era să fie soția mea de mai târziu și a cărei pietate și curățenie sufletească fără pereche erau să înrăurească, definitiv, asupra hotărârilor și asupra pașilor mei în viață. Această întâlnire a fost pricina care m-a colectat sufletește

și m-a determinat la douăzeci de ani să părăsesc Facultatea de Filozofie și studiile profane și să apuc calea teologiei". Într-adevăr, în toamna anului 1899 Gala Galaction părăsește Facultatea de Litere și Filozofie și se înscrie la Facultatea de Teologie.

Cu tenacitate și hotărâre inalienabilă, proaspătul teolog se dedică studierii textelor evanghelice și patristice. În *Scrisori către Simforoza* (IV), apărută în *Viața românească*, an. XV, nr. 7, iulie 1923, p. 62, își amintește: „Eram atât de stăpânit de sentimentul meu religios, atât de plin de gândurile mele și atât de sigur de țelurile mele, încât am răbdat, fără să murmur, mediocritatea aproape unanimă a noilor mei profesori, lipsa oricărui zel apostolesc din partea lor și priveștiștea unor sârmani colegi (unii dintre ei, suflete bune), pe vecie prost crescuți pentru chemarea viitoare. Am mers înainte, în viforul deziluziilor și în iarna contrazicerilor“.

În timpul celor patru ani de studii la Facultatea de Teologie, din 1899 până în 1903, Gala Galaction nu se reîntoarce decât o singură dată la vechile-i aspirații și îndeletniciri literare, publicând admirabila sa novelă *Moara lui Călișar*, în revista *Literatură și artă română*, an. VI, nr. 3, 25 martie 1902, p. 205. După această reafirmare literară, Gala Galaction se retrage iarăși în cochilia lui teologică. Până la terminarea facultății nu are decât două preocupări strict personale, însă decisive pentru starea sa sufletească din acea perioadă și pentru destinele viitoare: căsătoria cu Zoe și examenul de licență. Îndelungata confruntare intimă dintre Galaction și Zoe se încheie la 17 aprilie 1903, când se căsătorește. Tot în 1903, cel ce semna încă Grigore Pișculescu își trece examenul de licență cu teza *Minunea din drumul Damascului (Argument apologetic)*, apărută în același an la București, la Institutul de arte grafice și editură „Minerva“. „Comisiunea examinatoare“ a fost compusă din: „Președinte: Domnul Dr. D.G. Boroianu. Membri: Domnul Dr. I. Cornoiu, Domnul Dr. B. Cireșanu, Domnul Dr. C. Chiricescu, Prea Cucernicul Icon. C. Nazarie“.

Lucrarea despre revelația pe care Saul din Tars o are pe drumul Damascului, excelențând printr-o erudiție de specialitate, printr-o sobră expunere a tezelor și argumentelor biblice, nu-i aduce lui Gala Galaction binemeritații lauri, ci-i atrage invidia unor preoți și înalți prelați. În articolul *Orașele amintirii* publicat în *Dimineața*, an. XXVIII, nr. 9313, din 28 noiembrie 1932, p. 5, își amintește că teza sa de licență „a încălzit inima câtorva oameni cumsecade“, dar mai mult „a trezit bănuielile și gelozia familiei teologale“ și „a provocat baricade pe Colina metropolitană“. În revista *Literatură și artă română*, an. VII, nr. 10-11-12, din 25 octombrie - 25 noiembrie - 25 decembrie 1903, p. 699, în ale cărei pagini, cu un an și ceva în urmă, Gala Galaction publicase noua *Moara lui Călișar*, apare în mod surprinzător o recenzie negativă, cu tendință ateistă, semnată I. Nestor: „Nu voim să știm dacă *Minunea din drumul Damascului* e un miracol, adică o abatere de la legile naturii; respectăm convingerea dlui Pișculescu întrucât e pornită dintr-o ardoare curată și idealistă; remarcăm numai că nu pare un fenomen extraordinar întrucât știința a izbutit să reproducă astăzi multe fapte hipersfizice. Într-adevăr, în

Scripturi se caută a se interpreta minunile lui Iisus Christos ca o probă a divinității sale mai mult decât fulgerătoru-i cuvânt. Această argumentare e dezastruoasă însă pentru dogmatism și minunile pot fi rezultatul unui fluid special, luat din fluidul cosmic radiant. Teoria aceasta tinde să fie confirmată și de ultimele senzaționale descoperiri ale dlui și dnei Curie, a radiului și dlor Charpentier și Blondlot, a emisiunii de fluid omeneș.“ Ceea ce pare bizar e că aceeași recenzie, dar semnată de Iuliu Dragomirescu, apare întocmai în *Adevărul*, an. XVII, nr. 5191, 14 ianuarie 1904, p. 3. Și mai bizar e faptul că respectiva recenzie, semnată iarăși de I. Nestor, se publică încă o dată în ziarul *Observatorul*, an. II, nr. 372, din 20 februarie 1904, p. 1.

O cronică serioasă, aprofundată, despre teza de licență *Minunea din drumul Damascului*, a celui ce încă semna cu numele său real Grigore Pișculescu, publică Mihail Popescu în revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXVIII, nr. 1, din aprilie 1904, p. 108, subliniind: „Chiar din introducerea ce o face la lucrarea sa se poate vedea că avem înaintea o scriere bună, muncită și scrisă din convingere. E în totul originală, căci acest subiect până acum nu a fost tratat de nimeni în forma în care ni-l prezintă autorul. După cum singur spune, nu s-a folosit la alcătuirea tezei de față decât de o mică scriere tradusă din englezește și pe ici, pe colea de *Introducerea în «Noul Testament»* a lui Friedrich Bleek, încolo, atât felul de împărțire a materiei, cum și expunerea este proprie a sa. Ideea urmărită este apologia Creștinismului. Voiește să dovedească, că convertirea Sf. Apostol Pavel este o minune, o împlinire a unui ordin dumnezeiesc și că acest fapt are în sine o forță apologetică neînvinșă, pentru a dovedi dumnezeirea lui Christos și a religiunii fondată de Dânsul.“ Menționând că autorul tezei de licență combate ipoteza lui Renan, „arătând că ea este nejustificată și inconsistentă“, Mihail Popescu relevă: „Creștinarea Apostolului Pavel s-a făcut în niște condițiuni cari zădărnicesc orice ipoteză de intermediari sufletești. Convertirea lui a urmat unui semn dumnezeiesc. Sufletul lui Pavel era inaccesibil remușcărei. Dacă Pavel, care luase parte la uciderea diaconului Ștefan, avea remușcări, atunci de ce nu vede nici una din aceste icoane urmăriitoare, ci vede tocmai icoana lui Iisus Christos, pe care nu-l văzuse niciodată? Remușcarea lui Pavel, ca să fie logică și psihologică, trebuia să-i scoată înainte, chip și voce, pe prigoniiții săi, iar nicidecum pe Iisus Christos. Cuvintele «Saule, Saule, de ce mă prigonești?» nu se potrivesc cu starea sufletească pe care i-o atribuie Renan, căci dacă el era neclintit în dușmănia lui, atunci nu mai putea avea remușcări. Dacă Renan admite aceste cuvinte dumnezeiești, atunci își sfarmă cu totul ipoteza pe care și-a clădit convingerile sale. Această întrebare a Domnului dovedește că starea sufletească a lui Pavel era cea arătată în *Faptele Apostolilor*, cap. IX. Așadar, minunea aceasta n-a fost nici accident de drum, nici indispoziție de călătorie, nici remușcare.“ În finalul cronicii sale, Mihail Popescu recomandă „tuturor credincioșilor această scriere, căci va fi ca un balsam întăritor pentru convingerile lor“.

După luarea licenței, Gala Galaction a plecat, spre sfârșitul anului 1903, la Cernăuși, pentru a-și pregăti doctoratul în teologie.

În decursul vieții sale ulterioare, Gala Galaction n-a încetat însă să mediteze asupra *Minunii din drumul Damascului*, ajungând la alte concluzii și dând o interpretare nouă, personală, modului în care s-a înfăptuit minunea, oferind o interpretare originală a textului biblic, diferită de cea din teza de licență și de cea perpetuată de exegeza creștină. S-ar putea ca teologii noștri să nu fie de acord cu noua interpretare a lui Gala Galaction, care iese din sfera dogmaticii tradiționale. Merită însă toată atenția și invită la meditație, provenind de la un prestigios exeget și profesor de teologie, strălucit traducător al *Bibliei*, alături de eruditul preot Vasile Radu. Textul pe care îl reproducem în continuare constituie un amplu comentariu adresat, la 14 iulie 1953, lui Traian Săvulescu, pe atunci președinte al Academiei Române. A fost transeris întocmai în *Jurnalul* lui Gala Galaction, dar a fost eliminat de cenzură din volumul al treilea al acestui *Jurnal*, apărut în 1980. L-am publicat pentru prima dată în *Adevărul literar și artistic* din 27 august și 3 septembrie 1995:

„În dicționarul enciclopedic german *Der Grosse Brockhaus* (vol. IV, p. 257-258), editorul spune despre Sf. Apostol Pavel următoarele:

«Pavel, cu numele său evreiesc Saul, Apostolul neamurilor, Apostolul lui Iisus Christos, s-a născut în Tarsul Ciliciei, din părinți farisei riguroși (*Filipeni* 3,5) și – ca și tatăl – era cetățean roman. De tânăr, Pavel a venit din Tarsus la Ierusalim, unde avea rude (*Faptele Apostolilor* 23, 16), pentru ca, aici, ca viitor rabin, să se inițieze în studiul Legii și în teologia farizaică. Dascălul său a fost Gamaliel, unul din cei mai vestiți învățați scripțuriști ai timpului (*Faptele Apostolilor* 22, 3). Astfel, Pavel nu era, ca primii apostoli, un profan, ci un teolog; întru aceasta rezidă o parte considerabilă a însemnătății sale pentru creștinism. Cu creștinii, Pavel a avut, cel puțin la procesul și la uciderea lui Ștefan, puncte de contact (*Faptele Ap.* 7,58) cari i-au dat prilejul unei aprige participări la prigonirea creștinilor (*Galateni* 1,13). Prin aceasta, a ajuns el la așa-numitul *eveniment de la Damasc*, adică la convertirea sa, petrecută în apropierea Damascului. Acest eveniment este istorisit în *Faptele Apostolilor* de trei ori: 9, 1, sq. – 26,6 sq. – 26, 12 sq. Pavel, în epistolele sale, îl amintește numai pe scurt și în treacăt (*Galateni* 1, 15 sq. – 1 *Cor.* 9, 1 – 1 *Cor.* 15,8). Înțelesul acestui fapt a fost că Pavel s-a simțit luat în stăpânire de către înălțatul, cerescul Iisus Christos, pe ai cărui ucenici el îl urmărea, sau – după însuși cuvântul lui Pavel – „Plăcutu-i-a lui Dumnezeu să descopere întru mine pe Fiul Său“ (*Galateni* 1,15 sq.). Convertirea lui Pavel poate fi așezată, cu mare probabilitate, în anul 31.»

Este necesar să observăm, de la început, că data convertirii Sf. Pavel, felurit fixată la învățații exegeți, a ajuns în timpul din urmă să fie aproape definitiv statornicită. Isagogistul englez James Moffat, în opera lui *An introduction to the Literature of the New Testament* (p. 62-63, ed. III, 1920), ne dă un tablou cronologic comparativ, de unde se vede că opt savanți din cei mai cunoscuți pun convertirea Sfântului Pavel la o dată

timpurie, 31-32. Între acești savanți, proeminează Wellhausen, Harnack, Bartleet și Ramsay. Vom vedea mai târziu, din cercetarea activității lui Saul, dușmanul lui Christos, că numai o dată timpurie este cerută și se potrivește cu convertirea de la porțile Damascului. Vom repeta, deci, cuvintele editorului de mai sus: convertirea lui Pavel poate fi așezată, cu mare probabilitate, în anul 31 și vom adăoga că, din analiza noastră, această probabilitate va urca până la certitudine.

Se împlinesc la toamnă, scumpe Dle Președinte, cincizeci de ani de când am prezentat Facultății de Teologie din București, teza mea de licență: *Minunea din drumul Damascului – argument apologetic*. Este o încercare juvenilă, corectă și încă lizibilă ca literatură, dar pripită și insuficientă, ca teme apologetic. Voiam, prin ea, să exprim convingerea mea, definitiv câștigată la lectura *Faptelor Apostolilor*, că convertirea lui Saul, mandatarul sanhedrinului, este un fapt istoric, prin nimic explicabil, decât printr-o minune. Din convertirea lui Saul, înțelegem puterea lui Iisus Christos. Din convertirea lui Saul – formidabilul dușman al Bisericii Primare, – înțelegem suflul divin și veracitatea *Sfintelor Evanghelii*. Din convertirea lui Saul, adică din fulgerile cari îl terasează pe prigonitor, înțelegem fulgerile cari terasează pe paznicii mormântului.

Am citit și recitit epistolele Sf. Apostol Pavel; am revenit asupra *Minunii din drumul Damascului*, când ca profesor de teologie, când ca literat. Am tradus, într-o traducere nouă, epistolele Apostolului neamurilor. Am tradus tot *Noul Testament* și, în colaborare cu temeinicul erudit Vasile Radu, am tradus întregul *Vechi Testament*. Acum câțiva ani, am reluat, după ani și ani de meditație, miraculoasa convertire de la porțile Damascului, într-o serie de noi scrisori apologetice: *Scrisori către epigonii Simforozei* (*Revista română*, an. II, ianuarie-martie, an. 1942, p. 19-32). Apoi iar și iar în revistele teologice ca de pildă în *Studii teologice* nr. 7-8, 1951.

Pe lângă toate acestea, atât la București, cât și la Sibiu, am citit în cercul cărturarilor noștri teologi, interpretarea mea cea nouă (pentru mulți uimitoare) a prigoanei lui Saul.

Scumpe Dle Președinte, știu azi mult mai multe lucruri decât acum cincizeci de ani. Dar și azi, când vă scriu – 14 iulie 1953 – știu mai mult, înțeleg mai mult decât știam și înțelegeam ieri. Am câteva caiete, cu note, cu dibuieli, cu pași de ascensiune, cu reveniri, cu repetări, cu reconsiderări. Și, din toate acestea, mă străduiesc azi să tai, pentru dvs., poteca de munte, proprie să te conducă sus, pe vârful fericit, încununat cu slava Taborului!

Convertirea Sf. Apostol Pavel este minunea a doua, după Învierea Domnului, este al doilea vârf de munte care dominează orizontul vârstei apostolice. Un cercetător singuratic, un iubitor al adevărului, pe socoteala

proprie, va izbuti să urce până la Înviere, dacă va izbuti să escaladeze, mai întâi, minunea din drumul Damascului.

Pentru începători, pentru cei străini de familia teologală tradiționalistă, minunea din drumul Damascului este deocamdată *enigma* din drumul Damascului. Cine era dușmanul clocotitor care, plecând de la Ierusalim, cu imputernicire de la sanhedrin, să descopere și să aresteze la Damasc, pe neofitii lui Iisus din Nazaret, la porțile Damascului se frânge sufletește pe neașteptate și din prigonitorul Bisericii ajunge apostolul ei cel mai pasionat?

Pavel se descrie singur: «La opt zile, am fost tăiat împrejur; sunt din neamul lui Israel, din seminția lui Veniamin, evreu din evrei! În ce privește legea: fariseu; în ce privește răvna: prigonitor al Bisericii; în ce privește dreptatea cea din lege: fără de prihană, în viețuirea mea. Dar cele ce îmi erau mie câștig, acestea le-am socotit, pentru Christos, pagubă. Ci, mai vărtos, toate le socotesc că sunt pagubă față de înălțimea cunoștinței lui Christos Iisus, Domnul meu, pentru care m-am păgubit de toate și le privesc drept gunoaie, ca să câștig pe Christos; ca să-l cunosc pe el și puterea Învierii lui și să fiu primit părtaș la patimile lui și asemenea să fiu cu el, în moartea lui, ca, doar-doar, să pot ajunge la învierea cea din morți» (*Filipeni* 3,5,11).

Așa era Pavel, înainte de Damasc, așa este acum, după extraordinarul eveniment din drumul Damascului. Despre convertirea sa, Pavel mai spune: «Ați auzit de purtarea mea de altădată întru iudaism, că peste măsură prigoneam Biserica lui Dumnezeu și o prăpădeam. Și spoream în iudaism mai presus decât mulți din neamul meu, cari erau de vârsta mea și aveam fierbinte răvnă pentru datinele mele strămoșești. Dar când Cel Ce m-a ales din pântecel maicii mele și m-a chemat prin darul său bine a voit să descopere pe Fiul său întru mine, ca să-l propovăduiesc între neamuri, fără să mă sfătuiască cu nici un om... m-am dus în Arabia și iarăși m-am întors în Damasc»... (*Galateni*, 1, 13-17).

La același fapt capital, din viața sa, Pavel se referă în *1 Corinteni*, 9, 1: «N-am văzut eu pe Iisus Domnul nostru?» – îl văzuse adică la porțile Damascului. Și iarăși, în lista martorilor Învierii, *1 Corinteni* 15, 8: «La urma tuturor, ca născutului fără de vreme (Domnul) mi s-a arătat și mie, căci dintre apostoli eu sunt cel mai mic, ca unul care nu sunt vrednic să mă numesc apostol, pentru că am prigonit Biserica lui Dumnezeu»...

Același înșeles îl au și cuvintele solemne: «El a făcut ziua în inimile noastre ca să strălucească cunoștința măririi lui Dumnezeu pe fața lui Christos»... (*2 Corinteni* 4, 6).

Din toate acestea, vom conchide că Pavel – precum a dovedit – până la ceasul lui cel din urmă, de la Tre Fontane – a fost definitiv convins de minunea care a tăiat în două viața lui. Dacă vreți, Pavel este în situația orbului din *Evangelhia Sf. Ioan*, pe care cărturarii îl iau la cercetare: «Dar tu ce zici despre el, căci a deschis ochii tăi! Răspuns-a el: Eu zic că e prooroc!» (*Ioan* 9, 17). Pavel a arătat, prin extraordinara sa activitate de apostol al Domnului, ce credea el despre episodul din drumul Damascului.

Dar ce cred, ce au crezut fariseii, cărturarii, independenții, scepticii, filosofii, cărciobarii acestui veac și ai tuturor veacurilor... ce cred ei, ce-au crezut ei despre minunea din drumul Damascului?... Pentru ei minunea din drumul Damascului este, cel mult, enigma din drumul Damascului..

Afară de toate câte le știm despre psihologia, luptele și teologia lui Pavel, așa cum le privim prin oglinzile epistolelor lui, mai avem și un fel de rezumat al vieții lui de apostol, în cartea *Faptele Apostolilor*, scrisă de ucenicul și medicul personal al lui Pavel, adică de Sf. Luca Evanghelistul. Dar informațiile pe cari le găsim în *Faptele Apostolilor* sunt rezumative și eliptice. Este de notat faptul categoric că doctorele Luca, scriindu-și parte amintirile proprii, parte lucrurile aflate de la alții despre primii apostoli, nu are cunoștință despre epistolele lui Pavel. Aceste epistole nu stau ca documente sub ochii lui. Pe când scria el, epistolele erau încă risipite pe la diversele comunități creștine din veacul apostolic. Pavel rezumază un crâmpel din zbuciumata sa viață de propovăduitor, în *2 Corinteni* 11, 22-33), față în față cu unii antagoniștiși prezumțioși din cohorta misionarilor.

«Sunt ei evrei? Evreu sunt și eu. Sunt și israeliți? israelit sunt și eu. Sunt ei din sămânța lui Avraam? Așa sunt și eu. Sunt ei slujitorii lui Christos? Nebunește fie spus: eu sunt mai mult decât ei! În ostenele mai mult, în bătăi mai mult, în închisori peste măsură, în primejdii de mai multe ori. De la iudei, de cincisprezece ori am luat patruzeci de bice fără unul. De trei ori am fost bătut cu vergi; o dată am fost împroșcat cu pietre, de trei ori s-a sfărâmat corabia cu mine; o noapte și o zi m-am zădărnicit în mijlocul mării. În călătorii – de multe ori, în primejdii pe râuri, în primejdii din partea tâlharilor, în primejdii din partea neamului meu, în primejdii din partea păgânilor, în primejdii în orașe, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între frații mincinoși. În osteneală și în muncă, în privegheri prea adesea, în foamete și în sete, în posturi de multe ori, în frig și în golătate... În Damasc, dregătorul craiului Areta păzea cetatea Damascului, vrând să mă prinză, ci printr-o ferestruică am fost lăsat în jos, în coșniță, peste zid și am scăpat din mâinile lui...» Din toată această viață dramatică, *Faptele Apostolilor* are numai unele părți și unele ecouri, dar, îndeosebi, istoriograful Luca ne înfățișează de-abia în câteva linii activitatea de prigonitor al lui Saul, mandatarul sanhedrinului. Și ceea ce este mai curios este că exegeza milenară creștină și (mai încoace) exegeza și cercetarea independentă au întârziat să intre în amănuntele și în înțelesul prigoanei conduse de Saul.

Sunt câteva întrebări, cu sau fără de răspuns, pe cari trebuie să le luăm în seamă înainte de a pune marea întrebare: ce urmărește sanhedrinul cu prigonirea micii comunități galileene?

1. Pavel scrie în *2 Corinteni* 5,16: «...Noi nu mai știm de acum pe nimeni, după trup; chiar dacă am cunoscut pe Christos, după trup, acum nu-l mai cunoaștem».

S-au gândit mulți, cu dreptate: «Trebuie, oare, să înțelegem de aici, că Pavel, în zilele când se numea Saul, a văzut pe Iisus în templu sau în ulișele Ierusalimului, l-a văzut în ziua Stălpărilor, sau în ceasurile procesului și ale Golgotei? Tot ce putem răspunde este că Pavel vorbește de o persoană istorică, de un contemporan cu care s-ar fi putut întâlni, deși poate că întâlnirea nu s-a întâmplat».

2. Pavel mai scrie, în *Galateni* 3, 1: «O, galateni fără minte, cine v-a fermecat pe voi să nu vă plecați adevărului – pe voi cărora zugrăvit a fost, ca dinaintea ochilor, Iisus Christos cel răstignit?...» Însemnează, oare, această întâmplare că Pavel predicase și zugrăvise galatenilor patimile și răstignirea Domnului, ca unul care fusese martor ocular?

Răspunsul este evaziv. Exegeții admit, îndeobște, că Pavel în faza ultimă a activității și a vieții lui Iisus nu era în Ierusalim; poate că nu era nici măcar în Iudeea, ci departe, printre păgâni, pe căile misionarismului iudaic. Într-adevăr, este de crezut că proaspătul doctor al înaltei școli rabinice din Ierusalim își dădea primele probe de vrednicie, propovăduind pe Moisi, unci lumi păgâne, gata de marele seceriș religios de la răscrucea vremii. În privința aceasta, cuvintele Mântuitorului sunt profund semnificative: «Vai, vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici! că înconjuțați marea și uscatul ca să faceți un prozelit și când a ajuns: îl faceți fiul Gheenei, încă o dată cât voi!» (*Matei* 23, 15).

Este ispititor gândul că Pavel, vajnicul misionar al *Evangheliei* continua, acum, pe Saul, fostul misionar al Legii din Sinai.

3. În parcimonioasele sale informații, din *Faptele Apostolilor*, doftorul Luca ne spune despre arhidiaconul Ștefan: «Ștefan, plin de dar și putere, făcea minuni și semne mari în popor. Atunci, din singoga ce se zice a libertinilor, a cirineilor și a alexandrinilor și a celor din Cilicia și din Asia, s-au sculat unii și au început să se pricească cu Ștefan»... (*Faptele Ap.* 6, 8-9).

Ștefan era iudeu elinist și frecventa această sinagogă elinistă. Sinagoga era și a celor din Cilicia și din Asia, iar Saul era din Tarsul Ciliciei. Era foarte firesc ca Ștefan să se întâlnească, aici în sinagogă, cu talmudistul Saul. Era foarte firesc ca între ei să pornească o aprigă discuție. Lucrurile se complică și Ștefan este târât, ca hulitor, în fața Sacrului Colegiu. Nimic nu ne oprește să bănuim că efervescentul Saul, fariseu fanatic («aveam fierbinte râvnă pentru datinele mele strămoșești»), să nu fi fost un factor hotărâtor în divulgarea și procesul lui Ștefan. «... după ce l-au scos afară din cetate, au început să-l bată cu pietre. Iar martorii și-au pus jos veșmintele, la picioarele unui tânăr numit Saul». Să nu ne înșelăm; acest gardrobier de circumstanță este, în fond, Rabi-Saul, informatorul și agentul sanhedrinului, poate chiar tainicul delegat al șefilor și dascălilor săi ca să prezideze executarea hulitorului. Prigoana care izbucnește în capitolul următor este concludentă: «Saul pustia Biserica intrând din casă în casă și târând pe bărbați și pe femei, îi dădea ca să-i închidă» (*Faptele Ap.* 8, 3).

Mandatul, atât de important primit de Saul, vorbește de la sine. Sanhedrinul alegea, pentru stăvilirea ereziei galileene, un element cunoscut și devotat, un tânăr doctor al Legii, fala și nădejdea dascălilor săi și poate – în plus – un asistent, sau un scrib al cancelariei templului.

4. În apologia pe care Pavel și-o face, la tribunalul procuratorului Festus, de față fiind și fețele crăiești Irod Agripa II și soră-sa Berenice, auzim acestea: «Eu unul am gândit, în mintea mea, că față cu numele lui Iisus Nazarineanul trebuie să fac tot ce este protivnic. Ceea ce am și făcut în Ierusalim. Căci pe mulți sfinți i-am închis în temnițe, cu puterea pe care o luasem de la arhieroi. Iar când erau dați la moarte, întăream și eu cu glasul meu...» (*Faptele Apostolilor*, 26, 9-10).

Am avea aici o confirmare a îndreptățitei bănuiele că tânărul care păzea veșmintele ucigașilor lui Ștefan era un agent al sanhedrinului și că, în vijelioasa adunare care precedase martiriul primului erou creștin, Saul strigase și el: «Moarte hulitorului!».

Mormântul era gol, în ziua a treia, este piatră de hotar între două lumi. Mormântul cel gol este punct inamovibil în spațiul pământesc. Ziua a treia este regenta veacurilor creștine până acum și până la sfârșitul lumii.

Mormântul cel gol s-a păstrat în topografia Ierusalimului. Subt atâtea și atâtea cutremure istorice nimicitoare; s-a păstrat în inima primilor creștini și, de la ei încoace, generație după generație, veac după veac.

Ziua a treia este «prima zi a săptămânii» din *Sfintele Evanghelii* și este *dies dominica*, adică duminica, ziua sfântă, care împodobește și sanctifică viața și sufletul nostru, de o mic și nouă sute de ani. Duminica este efigia săptămânală a Sfintelor Paște, ziua Învierii. Aceste colonne ale timpului, de la Înviere încoace, putut-au ele să fie opera vicelană a unor impostori, sau capriciul unor legende? Trebuie să înțelegem că stăm în fața unui fapt care a pogorât de sus peste mica obștie creștină. Apostolii, departe de a-l fi inventat, l-au primit și au făcut din el: sacru monument de pomenire. Ziua a treia, adică duminica, a înlăturat și a luat locul milenarului Sabat. Cinstea intangibilă a sâmbetei a început să decline în fața duminicii biruitoare. Primii creștini adună treptat *asupra zilei a treia*: cucernicia lor, prerogativele Sabatului și pomenirea Cinei celei de Taină. Cununa sâmbetei trece, chiar pentru creștinii evrei, asupra duminicii. Sabatul e dislocat de duminică! «Invențiunea» naivilor pescari galileni doboară porunca a patra, rostită pe Muntele Sinai și săpată în Tablele Legii! De unde această nouă maiestate pe fruntea *zilei a treia*, dacă nu din maiestatea Învierii Domnului, în această a treia zi și din privilegiu mormântului celui gol (prealabil aflat gol) în această a treia zi, atotbinecuvântată? Nu apostolii și veacul apostolic au inventat ziua a treia, ci glorioasa zi a treia a ridicat pe apostoli și veacul apostolic pe sacra lor colină istorică.

«Tomo, pentru că m-ai văzut, ai crezut. Fericii cei ce n-au văzut și au crezut» (*Ioan* 20, 29).

Iar și Toma e fericit. Să fim și noi măcar ca Toma: să vedem și să credem! Mormântul cel gol, din ziua a treia!... Este tunetul care a umplut munții, văile și sanctuarele omenirii creștine, din vremea împăratului Tiberiu și până azi. Iar ziua a treia este sfânta portăriță a rugăciunilor noastre, în fiecare duminică!

Așa se văd lucrurile pe câmpul obiectivității istorice. Așa să le credem și să le privim și noi! Ce spun documentele creștine? Sf. Matei istorisește că după misteriosul eveniment din dimineața «primei zile a săptămânii» – ziua a treia a Sf. Pavel – «unii dintre strejeri, venind în oraș, au spus arhierilor toate cele ce s-au făcut. Atunci, adunându-se împreună cu bătrânii și fiind sfat, au dat bani din destul ostașilor zicând: spuneți că ucenicii lui, venind noaptea, l-au furat pe când noi dormeam; iar de se va auzi aceasta la procuratorul, noi îl vom îndupleca și pe voi fără de grijă vă vom face. Ei luară arginții și făcură precum i-au învățat. Și s-a răspândit vorba aceasta între iudei, până în ziua de azi» (*Matei* 28, 11-15).

«Până în ziua de azi» ne dă dreptul să presupunem că Evanghelistul, la o depărtare de 20-30 de ani de la evenimente, constată, în mediul evreiesc, continuitatea acestei explicații. Ea dăinuia și pe vremea lui Justin, filosoful și martirul (100-165 d.Ch.). În *Dialogul* său cu iudeul Tayphon, Justin arată că oligarhia sacerdotală, prin trimișii ei, trâmbișa în toată lumea că: «O crezie atec și nelegiuită s-a ridicat din rătăcirea unui oarecare Iisus galileanul, pe care după ce noi l-am răstignit, furându-l noaptea, ucenicii din mormânt... rătăcesc pe oameni spunând că el s-a sculat din morți și că s-a ridicat la cer». (*Mission und Ausbreitung des Christentums* von a. von Harnack, vol. I, pag. 60, 1915.)

Să observăm, la loc potrivit, că existența acestui zvon dușmănos și păra stăruitoare: «voi ați furat trupul Învățătorului vostru!» probează suficient că mormântul Domnului a fost găsit gol și anume – după cum precizează Sf. Pavel – a treia zi.

Ce-au gândit, în inima lor, dușmanii Domnului, arhierii și bătrânii și ce și-au spus între ei, după ce-au ascultat pe ostașii lui Pilat?... În primul loc, ei n-au crezut nici o iotă din istorisirea acestor străini de Israel, acestor barbari mercenari. Al doilea, în neagra lor necredință, ei au văzut, palpând, o singură explicație posibilă: «Acești netrebnici cred că pot să ne păcălească! Desigur că ucenicii Galileanului i-au cumpărat, i-au îmbătat și pe când ei nu dormeau, ci erau beți-morți, tovarășii Răstignitului au furat trupul din mormânt. Dar să fie farsa completă!... Să le dăm și noi alți bani și să-i învățăm să spună adevărul sub altă înfățișare: Pe când noi dormeam, ucenicii au venit și au furat trupul».

Pe de altă parte, arhierii s-au grăbit să vestească pe Pilat despre presupusă trădare a datoriei ostășești și să ceară pedepsirea celor ce făcuseră de rușine armele romane. Soldații cari, mai târziu, păzeau pe Apostolul Petru, închis de regele Irod Agripa I (*Faptele Ap.* 12, 19) plătesc cu capul dispariția prizonierului. Cât despre zvonul că ucenicii Galileanului sunt cei ce au făcut să dispară trupul din mormânt, bătrânii

și arhierii l-au răspândit cu prisosință. Necrezând în minunea Învierii, ei trebuiau să creadă pățimăș că la mormântul lui Iosif din Arimateea s-a petrecut o abilă scamatorie.

Evenimentele vin și cresc, ca un ocean în flux. Sf. Luca ni le istorisește: Pogorârea Duhului Sfânt, vindecarea ologului de la Poarta Frumoasă, prima încarcerare a lui Petru și a celorlalți, biruințele treptate ale predicii apostolice, a doua încarcerare a predicatorilor...

Și la prima și la a doua comparație, înaintea Sacrului Colegiu, convingerea dușmanilor lui Iisus: «Voi ați furat pe Învățătorul vostru» e înghițită în tăcere... Vindecarea ologului – minune manifestă! – și dispariția inexplicabilă, din carceră, a ucenicilor – a doua întâmplare paradoxală! – descumpănesc pe sinedriști și le înecă orice izbucnire violentă. Se mai adaogă și ponderata intervenție a lui Gamaliel. Înțelegem de aici că în sânul sanhedrinului erau câțiva oameni cari nu erau convingși de fraudă imputată ucenicilor... Iosif din Arimateea, Nicodim, Gamaliel, poate și alții se separau de majoritatea inamică și acuzatoare. Altfel decât Gamaliel, Rabi-Saul nu avea rezerva și prudența dascălului. Saul – fără să fie membru al sanhedrinului – aduna, în sufletu-i vijelios, toată furia și toate trăsnetele din inima șefilor săi. Mandatul ce i se dă este omagiul, este proba evidentă că sinedriștii înțeleg și aleg pe cel mai vrednic, care să lucreze în numele lor.

Mandatul vine imediat după sângerosul episod al lui Ștefan: «Iar Saul se învoise lauciderea lui Ștefan» (*Faptele Ap.* 7, 60). După câte am învățat până acum, am putea să comentăm: și poate că fusese motorul nevăzut al întregului proces.

«În vremea aceea, s-a ridicat prigoană mare asupra bisericii din Ierusalim și toți, afară de apostoli, s-au împrăștiat prin ținuturile Iudeii și ale Samariei... Saul, însă, pustia biserica, intrând din casă în casă și, târând pe bărbați și femei, îi dădea ca să-i închiză...»

Citind cu luare-aminte aceste stihuri, observați o oarecare contradicție: Dacă la izbucnirea prigoanei, toți neofiii au dezertat din Ierusalim, afară de apostoli, cari au rămas pe loc, atunci, pe cine mai găsește Saul ca să aresteze și să închiză?... Trebuie să credem că nu toată lumea creștină a fugit, ci au mai rămas destui în mâinile prigonitorului. Sau... ar trebui să credem că, printre victime, se găsesc și câțiva apostoli, dacă nu toți. Dar această ipoteză este repudiată de documente. *Faptele Apostolilor* nu cunosc o a treia arestare a ucenicilor, acum în prigoana lui Saul, nici în bloc, nici parțială. De altă parte, știm din *Epistola către galateni* că Pavel, după trei ani de convertire, se duce la Ierusalim ca să facă cunoștință cu Petru și cu Iacob. Deci, în zilele prigoanei, ei nu s-au întâlnit față către față. Însă este probabil că Saul, de la pupitrul său de secretar sau de scrib al Tribunalului arhieresc, a văzut pe Petru și pe soții lui, cu prilejul celor două arestări anterioare, i-a cântărit și i-a clasat (*Faptele Apostolilor* 5, 33; *Faptele Apostolilor* 26, 10).

Împuternicit de sanhedrin, ca elementul cel mai destoinic și mai aprig, ca să apere onoarea, privilegiile și sacralul patrimoniu al lui Israel, împotriva primejdioșilor sectari galileeni, Saul își începe activitatea de inchiizitor «intrând din casă în casă» și târând la închisoare pe bărbați și pe femei...»

Este o întrebare specială, pe care trebuie să ne-o punem: de ce Saul nu-și începe vânătoria cu șefii mișcării eretice? De ce nu arestează pe Petru și pe ceilalți și se mulțumește să bată marginile?... Vom vedea, mai departe, ce răspuns se cuvine acestei întrebări.

*

Ne găsim aici în fața unei enigme a științei exegetice, în fața unui rebus al istoriei vârstei apostolice! Saul intră între creștini ca un secerător într-un lan de grâu copt. Saul mănuieste biciul sinagogal, fără să zică un cuvânt, iar victimele sale primesc bătăile și închisoarea fără un murmur, fără o vorbă de protest, fără un vaiet! Tace inchiizitorul, tac și instrumentații lui! Spectacolul este fără pereche în analele justiției pământești. De când s-au pomenit judecători și justițiabili, procese și pedepse, tribunale și inchiizori, și magistrații și cei legați în lanțuri întreabă, acuză, vociferează, discută, amenință, se apără, blestemă și julesc! Numai în prigoana condusă de Saul inchiizitorul, nu se aude nimic! Fiindcă Sf. Luca notează, în trei rânduri, mandatul și activitatea lui Saul, fără nici o precizare, fără nici un comentariu, știința exegetică a rămas și ea mută și nepricepută.

Saul arestează pe neofiti, îi bate, îi trânteste în inchiizoriile Templului, fără să întrebe, fără să acuze, fără să se explice, iar victimele tac ca niște mielușe! Este o bizarerie a științei exegetice, care nu s-a întrebat niciodată: Ce voia Saul să scoată de la acești oameni? De ce îi bătea? De ce îi închidea? Ce acuzație le aducea? Ca să-i extermineze – nu putea. Cazul lui Ștefan a fost o excepție nerepetată. Ca să-i întemnițeze pe toată viața, iar nu putea. Și cât îi ținea închiși, nu avea oare cu ei nici o confruntare, nu le lua nici un interogatoriu, nu le dădea nici o puțință să se dezvinovățească și să se apere?

Ce voia Saul cu acești oameni schingiuiți și întemnițați pe mușete? Îi chinuia din sadism, din plăcerea de a-i vedea perpelindu-se sub bici?

Problema este elementară și – din păcate – dezlegată zilnic în toate camerele de cercetare polițienească și criminală. Judecătorul de instrucție pune întrebări, descoperă, amenință, contrazice, răcenește și pune în mișcare argumentele tari...

Victima se apără, se disculpă, argumentează, plânge sau protestează. Între cei doi factori se leagă o dramă întreagă, nu mută, ci vorbită.

Între Saul și arestații săi lucrurile nu puteau să fie decât tot așa. Este de neconceput ca Saul, alias Pavel, autorul epistolarului Paulin, acest maestru psiholog, acest doctor în teologie, să se fi comportat cu sectarii galileeni ca ultimul agent polițist. Textele sunt eliptice și exegeza n-a încercat nici o interpretare, deși, târziu și indirect, o fascicolă de lumină

pătrunde în această cameră obscură... În apologia sa la tribunalul procuratorului Festus, Pavel declară (despre victimele de odinioară): «...îi pedepseam adesea prin toate sinagogile și-i sileam să hulească (Faptele Ap. 26, 11). Vom striga, iluminați ca Arhimede: Evrika! Evrika!»

Așadar, prigoana avea un scop! Între inchiizitor și victime se dezlănțuia fatalul și dramaticul dialogism! Saul acuză, amenință, tempesta, își constrângea victimele să hulească! Victimele se apărau, pledau, se zbučiuiau și uneori – înfrânte de argumente tari – slăbeau și capitulau... Ce însemnează «îi silea să hulească»? – Însemnează: îi constrângea să se lepede de credința lor în Iisus Mesia și deci în Învierea lui cea de a treia zi. Iată ce căuta Saul! Iată taina prigonitorului! Iată oul lui Columb!

Saul voia să smulgă de la neofitii galileeni abjurarea credinței lor în Învierea lui Iisus. La argumentele lui Saul – teologice, logice, tradiționaliste, naționaliste – răspunsurile puteau să fie, în formă, foarte felurite, dar în fond erau aceleași: «Credem în Iisus Mesia, fiindcă a înviat din morți, cum au zis profeții. Credem că a înviat din morți, fiindcă l-am văzut cu ochii noștri – Domn și Dumnezeu! – și cum știi și tu, și noi, și toată lumea, în mormânt nu mai este nimeni!...»

La această ultimă treaptă ajungea orice interogatoriu. În fond, inchiizitorul, cu toate chinurile și cu toate întrebările, urmărea să scoată la iveală; cum și cine a ridicat trupul din mormânt, urmărea nimicirea credinței în Înviere, prin demascarea presupusei manopere de la mormânt. Ce putea să opună inchiizitorul la atare mărturisire? Mințiți! Sunteți niște vicleni! Voi și căpeteniile voastre ați îmbătat pe străjeri, ați furat pe Învățătorul vostru din mormânt și acum întoarceți lumea pe dos cu minciuna că a înviat! A scoate, din inima acestor oameni, credința în Iisus Mesia, era egal cu a le dovedi că n-a fost înviere, ci o șarlatanie.

Dar față de nevinovăția, față de simplitatea și de buna-credință a acestor oameni, profundul cunoscător de suflete Saul-Pavel nu putea să persevereze. «Maniera forte» a putut să inconvoaie pe câțiva neofiti proaspeți, creștini de mână a doua, dar martorii oculari ai Învierii au rămas neclintii. Impresionat, Saul și-a schimbat atitudinea și vorba: Ați visat! Sunteți nebuni! Ați văzut o nălucă din capul vostru!

Dar între acești oameni cinstiți și simpli, s-au putut găsi destui cari să răspundă: «Nălucă din capul nostru nu putea să golească mormântul, Iisus pe care l-am văzut este Iisus cel ce s-a ridicat din mormânt ca Christos și ca Dumnezeu!» Alții, mai cărturari și mai isteți, l-au strâns pe judecător în cleștele Scripturii: «Rabi-Saul, citește Psalmii! Citește Profeții!»

Deocamdată, Saul trebuie să capituleze. Convingerea șefilor lui că acești galileeni au deturnat trupul din mormânt e fără temelie. Viclenii făptuitori sunt alții și în altă parte. Până la descoperirea lor, anchetații lui de până acum rămân în erezia și în halucinația lor, dar deținerea lor este inutilă. Saul deschide ușile temniței.

Să rezumăm și noi. Oul lui Columb stă pe vârf. Prigoana lui Saul a dobândit un înțeles. Saul a pornit la lucru, încredințat, ca și șefii săi, că

trupul Nazarineanului a fost furat de ucenici. Dacă izbutea să dovedească furtigaful, toate halucinațiile, toate viziunile și toată clădirea lor mesianică, cu profețele din *Scripturi*, se răsturnau și se topeau... Dar trupul n-a fost furat de ucenici!...

Aceasta e misterul prigoanei poruncită de sanhedrin și condusă de Saul. Aceasta este enigma psihologiei inchiuzitorului, enigmă asediată de cohorte întregi de cercetători, de învățați, de doctori, din toate veacurile, din toate bisericile și din toate școlile: teologice, istorice și psihologice. Enigma lui Saul! Câte ipoteze, câte teorii, câte eșafodajii de presupuneri, de bănuială, de analiză și chiar de psihanaliză – în jurul mandatului sanhedrinului!

Este adevărat că, în timpul din urmă, mai ales de când «Mormântul cel gol» s-a impus ca un fapt istoric, unii exegeți și istorici s-au încercat, pe ici, pe colo, în poteca adevărului, dar fără s-o descurece întreagă. Iată ce scrie teologul englez E.J. Biaknell: *A. Theological Introduction to the Thirtynine Articles of the Church of England (Cap. The Resurrection, p. 137):* «Any view that denies the Bodily Resurrection is faced with the difficulty of accounting for the complete disappearance of the crucified body. That this difficulty was felt early is shown by the Jewish story in Mt. 28, 11, ff. If the body of Christ could have been produced by the Jews or Romans, the whole Christian movement would have collapsed. If the body was not in the tomb it must have been removed either by friends or foes; there is no alternative: Either explanation involves us in a tangle of difficulties. We may be perfectly certain the authorities made every possible effort to discover the body and discredit the apostles. The body would be recognizable for a considerable time and there would be evidence of those who removed it...»

Iată poteca adevărului! «Putem să fim perfect siguri că autoritățile și-au dat toată osteneala cu puțință ca să descopere trupul (lui Iisus) și să discrediteze pe apostoli!» Numai că până azi, nici unul exeget nu l-a trecut prin minte că «toată această osteneală cu puțință» autoritățile iudaice și-au dat-o prin crâncena anchetă a lui Rabi-Saul.

Câteva retrospectivități și câteva constatări care se impun:

1) De ce Saul nu și-a început cercetările, arestând pe șefii mișcării prigoniți, pe Petru și pe ceilalți?... Fiindcă Saul, din modestul său loc de observație, din cancelaria Templului, îi privea adânc și-i înțelegea. Pentru el, Petru și colegii acestuia erau niște fanatici ireductibili, orbi și robi ai halucinațiilor lor. Și poate că Saul făcea încă un pas, mai-nainte: Fanatismul acesta nu știe de fraudă.

2) Saul – convins ca și șefii săi – că la mijloc este o genială scamatorie, pornește de la periferie către centru. Bate întâi marginile, ispitește sau strânge în șurub pe umili, pe robi, pe neofiii de mâna a doua, pe cei

ce au crezut în Înviere din predică, nu din văzute... Adevărul, uneori, se găsește, ca rubinul din fabulă, ascuns în gunoi.

3) Treptat, Saul se desparte, în convingere, de șefii săi. Dosirea trupului nu este fapta acestor halucinați și sărăcăcioși de galileeni. Ea este fapta unor autori misterioși, poate sus-puși, poate din boierimea evreiască sau elinească. Între admiratorii Răstignitului erau și oameni cu înaltă stare socială: Maria Magdalina, Ioana, soția lui Huza, ministrul lui Irod, Suzana (*Luca* 8, 2-3) apoi Nicodim, Iosif din Arimatea, Lazăr din Betania și surorile lui.

Inchiuzitoriul a avut toate cutezanțele, a sfredelit cu ochii și a sondat conștiințele tuturor acestor prieteni ai lui Iisus. Peste tot: totală ignoranță și nevinovăție! Nu putem să mergem cu închipuirea până acolo, până unde zelul dușmănos și ingeniozitatea inchiuzitorului au putut să meargă. Pe lângă neofiii arestați și cercetați până la inimă, au fost și alții mai suspuși și liberi, pe cari Saul i-a cercetat cu alte metode și cu altă atitudine. Fără îndoială că Saul a examinat prelung mormântul cel gol și dacă paznicii, din noaptea istorică, mai erau în Ierusalim (sau mai erau în viață) a ajuns și până la ei. Dar nimeni nu știe nimic! Nici un indiciu, nici o urmă revelatorie, nici un fior de vinovăție ori de conivență, în oglinda sufletelor ispitite!

4) După douăzeci de ani, Pavel scrie galatenilor: «Vă fac cunoscut, fraților, că *Evanghelia* cea binevestită de mine nu este lucru omenesc; căci n-am luat-o, nici n-am învățat-o de la oameni, ci prin descoperirea lui Iisus Christos...» (1, 11-12).

Este adevărat; fulgerul care iluminează sufletul întunecat de vrăj-măgie al lui Saul este fulger cereșc – Iisus este Christos și Fiul lui Dumnezeu! – dar amănuntele istorice, cursul vieții pământești a lui Iisus, elementele de doctrină, parabolele și minunile Domnului, Pavel – pe când era încă Saul – le-a învățat din zvonul contimporan, din discuțiile aprinse în sinagoga libertinilor, din interogatoriile apostolilor, din mărturia lui Ștefan și mai cu seamă din gura anchetaților săi. Cine cunoaște mai bine elementele unei afaceri intrate pe mâna justiției dacă nu judecătorul de instrucție și procurorul?

Apostolii cei vechi... «cei ce socotesc a fi ceva... acești binevăzuți n-au adăogat nimic la *Evanghelia* mea...» (*Galateni* 2, 6).

5) Inchiuzitorul a căutat pretutindeni, a interogat sute de oameni, a umplut închisorile, de câteva ori, și le-a golit... Cine sunt maestrul fraudatori? Cum se face că nu i-a văzut nimeni și n-au lăsat nici o urmă?... Este un moment de fierbinte perplexitate pentru prigonitor. Iată tumultul din sufletul lui Saul. Iată enigma zadarnic asediată de atâtea generații de savanți. Iată ce însemnează: «Greu îți este să izbești în țepușă cu piciorul» (*Faptele Apostolilor* 9, 5). Greu îți este să tăgăduiești evidența.

6) De la lapidarea lui Ștefan și până la falimentul prigoanei din Ierusalim și împrejurimi, au trecut trei-patru luni, nu mai mult. Acțiunea lui Saul a fost o acțiune-fulger. Ca să dea pe față nebunia sau șarlatania

celor ce predicau pe Iisus înviat Saul trebuia să pornească rapid la descoperirea trupului furat, ori măcar la demascarea șarlatanilor. La un an de zile după evenimente sau și mai târziu – cum socoteau unii savanți exegeți – ar fi fost irațional să mai întreprinzi o acțiune de recunoaștere a trupului dosit din mormânt, ori măcar să mai cauți să vănezi pe niște hoți care au avut tot timpul să dispară.

Faptele istorisite de Sf. Luca, în primele capitole din *Faptele Apostolilor*, deși par a se deșira molcom pe drum de ani, sunt totuși comasate unele în spinarea altora și unele, poate, chiar simultane. Poate că de la Învierea Domnului și până la convertirea lui Saul a trecut de-abia un an sau și mai puțin. «*Conversio Sancti Apostoli Pauli quae fuit secundo ab ascensione Domini anno...*» ar însemna în anul următor (31) de la Înălțarea Domnului și anume, după data Martirologiului roman, în ziua de 25 ianuarie. Cum am văzut la început, anul 31 este anul convertirii lui Pavel, după erudiții Welhausen, Hamack, Bartelet, Ramsay și alții.

În ceasul de grea cumpănă și de zbucium pentru inchiuzitor, îi sosește o informare, prin subalternii săi: câțiva aderenți ai lui Iisus s-au furișat la Damasc! Este o rază neașteptată! Fără zăbavă și cu porunci scrise de la suprema autoritate sacerdotală, Saul ia drumul Damascului, însoțit de o gardă de milițieni ai Templului. «În vremea aceea, Saul, suflând mereu amenințare și omor împotriva ucenicilor Domnului, s-a dus la marele preot și a cerut de la el scrisori către sinagogile din Damasc, precum că de va afla acolo pe vreunii, atât bărbați cât și femei, că sunt pe calea aceasta, legați să-i aducă la Ierusalim» (*Faptele Ap.* 9, 1-2).

*

Scumpe Dle Traian Săvulescu, dați-mi voie să mă servesc de expresiunea franceză: «*Ou je me trompe fort, ou bine je vous ai fait toucher du doigt la verité!*» Știința exegetică biblică, atât de meticuloasă de felul ei, a întârziat într-un chip straniu să descifreze înțelesul prigoanei lui Saul. Sinedriștii erau pătimăș convingși că Iisus a fost escamotat de ucenici. Cu această convingere intră în scenă Rabi-Saul, mandatarul lor. Ancheta lui trebuie să scoată la lumina zilei fraudă de la mormânt. Cine sunt abilitii făptuitori? Cum au lucrat? Ce-au făcut cu trupul furat din cripta lui Iosif din Arimateea? În furtunoasa-i acțiune de inchiuzitor, Saul, întemnițând, bătând și scormonind conștiințele, are ca scop suprem să despice această torturătoare problemă. Drumul pe care îl face la Damasc însemnează reluarea și continuarea unei anchete avortate la Ierusalim. Poate că Damascul îi va da în mână pe misterioșii fraudatori!

Supranatural eveniment care frânge în două viața lui Saul este – cum am văzut – istorisit de trei ori în cronica Sf. Luca. Înaintea procuratorului Festus, Pavel îl reconstituie astfel: «Am văzut, o, mărite Doamne, la amiază, în calea mea, o lumină din cer, mai puternică decât slava soarelui, și care m-a învăluit în strălucirea ei ca și pe cei ce călătoreau cu mine. Atunci, noi am căzut cu toții la pământ, iar eu am auzit un glas care îmi zicea în limba evreiască: „Saul, Saul, pentru ce mă urmărești?” Ci

eu am grăit: Cine ești tu, Doamne? Iar Domnul a răspuns: „Saul, Saul, pentru ce mă urmărești? Eu sunt Iisus pe care tu îl cauți cu înverșunare.”» Sf. Luca traduce, în elinește: «Saul, Saul, de ce mă persequi? Eu sunt Iisus pe care tu îl prigonești...»

Traducătorul latin a tradus și el: «Saul, Saul, quid me persequeris?... Ego sum Iesus quem tu persequeris.» În traducerea *Noului Testament* (1927) și apoi a *Bibliei întregi* (1936-1938), am urmat și eu cărarea tuturor traducătorilor: «Saul, de ce mă prigonești?... Eu sunt Iisus pe care tu îl prigonești...»

Azi, mă corectez eu însumi și definitiv. Divina interpretare se traduce: «Saul, Saul, de ce mă urmărești, de ce alergi după mine, de ce mă tot cauți? Eu sunt Iisus pe care tu îl cauți cu înverșunare! Eu sunt Iisus după care tu alergi de atâta timp!»

Interpelarea de la porțile Damascului aruncă un curcubeu de uimitoare lumină peste tot întunecosul și zbuciumatul capitol al prigoanei lui Saul. Saul prigonea și pustia Biserica dar, – după mintea lui de atunci – ca să stoarcă din conștiința creștinilor anchetați presupusul secret al mormântului jefuit...

Nebunia și întunericul din cugetul inchiuzitorului se topesc în slava celui ce i se arată tronând întru slavă!... Eu sunt Iisus pe care tu îl cauți pretutindeni, socotindu-mă mort și dezgropat, nimic de moarte și tâlhărit...!

Recunosc că această nouă interpretare a cuvintelor Domnului este, în bună parte, de resortul filologiei. Pontifii dicționarelor, cunoscătorii graiurilor vechi și noi au cuvântul. Eu unul rămân încredințat că interpretarea mea consună fericit cu tot ce am izbutit să reconstitui din psihologia lui Saul inchiuzitorul. Saul răscolea pământul ca să găsească trupul lui Iisus. Îl găsește la porțile Damascului, dar transfigurat și dumnezeiesc! Eu sunt Iisus pe care tu îl cauți cu înverșunare, îl cauți nebunește, în fapt de înșelăciune, în fapt de furtișag și în pulbera pământului!

1 august 1953 (sâmbătă)

V-am adunat, Dle Președinte, în această a mea epistolă, o parte din gândurile, din observațiile și din concluziile pe cari le risipesc, în caietele mele, de câțiva ani încoace. Convertirea Sfântului Apostol Pavel – preocuparea mea din tinerețe – îmi apare azi într-o lumină nouă, aproape străină exegezei tradiționale. Cred – deși cu rezervele pe cari mi le recomandă experiența științifică – cred că un izvor necunoscut până azi, a fășnit din misterioasa stâncă ciocănită de atâtea veacuri. Saul – mandatarul sanhedrinului, exponentul teologiei rabinice, al orgoliului și al intransigenței fariseice – pornește energica lui acțiune de inchiuzitor, cu scopul (în sfârșit descifrat) să demascheze presupusa fraudă de la Mormânt și să vădească, astfel, și nebunia ucenicilor și perfidia presupușilor violatori ai Mormântului.

Sunt alte multe considerații și speculații de natură pur teologală, pe cari le las în caietele mele atențiunii celor ce le vor cerceta, vreodată, în viitor.

Azi, am senina mulțumire că am izbutit să construiesc, pentru Dvs., acest foișor istorico-exegetic. În lipsa Secțiunii VI academice, din care fac parte, sunt satisfăcut că am reținut, că voi reține, cu această comunicare, – un ceas, două, sau... poate mult mai mult – cursul gândurilor Dv.

O singură idee vreau să vă mai împărtășesc: Desigur că și Dv. – ca și mine, ca și mulți alții – v-ați pus această problemă; cum se face că acest fapt extraordinar, acest brâu de despărțire în istoria și destinele omenirii noastre, cum se face că Învierea lui Iisus Christos – adorată de Biserică și mărturisită de cele patru *Evangelii* – n-a avut parte de o verificare neîndoielnică, de o contraprobă răsunătoare, cu forța maximă de a dovedi, celor liberi de prejudecăți și de interese, că într-adevăr Iisus Nazarineanul, crucificatul lui Ponțiu Pilat, a înviat a treia zi?

Providența a fost consecinte cu ea însăși. Minunea a fost verificată, consolidată, îmbrăcată în cuirasa evidenței. Contemporanul Apostolilor, protivnicul cel mai acerb al *Evangeliei* și al Învierii, Saul închizitorul, convins ca și oligarhia sacerdotală iudaică, convins că ucenicii au furat pe Iisus, și răscolind lumea, arestând, bătând și cercetând – cu alte cuvinte alergând ca o vijelie să dea peste furii trupului lui Iisus și peste trupul presupus furat – vede și aude, la porțile Damascului, pe o estradă de fulgere, pe însuși Biruitorul morții, care-l dojenește: «Saule, Saule, pentru ce mă urmărești? Eu sunt Iisus pe care tu îl cauți.»

APOLOGIA UNEI LEGI ȘI MAI PRESUS DE EA: A UNUI PRINCIPIU

După ce obține titlul de doctor în teologie, în primăvara anului 1909, Gala Galaction nu se preoțește, ci ocupă funcția de defensor ecleziastic, un fel de procuror bisericesc, pentru Episcopia Olteniei și a Curții de Argeș. În mod practic, prin scris, el nu intervine decât o singură dată în discutarea doctrinelor ecleziastice și a drepturilor canonice. În 1909 tipărește lucrarea *Apologia unei legi și mai presus de ea: a unui principiu*, București, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, semnată cu numele adevărat Grigore Pișculescu. Lucrarea are un caracter polemic, denotând că autorul ei avea un orizont mai larg, o independență de atitudine mai puțin obișnuită printre prelații ortodocși. Doctorul în teologie Grigore Pișculescu protesta împotriva episcopului Romanului, D. Gherasim, care aruncase anatema asupra celor ce aprobaseră legea înființării Consistoriului Superior Bisericesc. Episcopul D. Gherasim pretindea că această lege însemna o îndepărtare de la tutela ecumenică a

Patriarhiei din Constantinopol și de aceea îndemna la o totală dependență față de acest for bisericesc. Gala Galaction combătea sever atitudinea episcopului Gherasim, argumentând că ea „denotă o totală pierdere de subț picioare a pământului pe care trăim și suferim”, nefiind compatibilă „cu patriotismul și cu mândria noastră națională”.

Într-o scurtă notă informativă, apărută în *Luminătorul*, an. I, nr. 6, din 15 octombrie 1909, p. 16, lucrarea era recomandată preoșimii române.

SIONISMUL LA PRIETENI

Faptul că Gala Galaction, ca teolog și apoi ca slujitor în odăjdii al Bisericii Ortodoxe Române, a iubit sincer poporul evreu și a îmbrățișat cauza lui Israel, sionismul, nu are nimic paradoxal, ci are o motivație profundă, caracteristică viziunii și concepției sale proprii. Gala Galaction a ajuns să îmbrățișeze cauza lui Israel pe calea spiritualității creștine, care i-a revelat că poporul evreu este poporul ales de Dumnezeu pentru a-L aduce pe lume pe Fiul Său, Iisus Christos. De asemenea, Gala Galaction consideră că *Biblia*, Cartea Sfântă a creștinătății, a fost creată de profeții, evangheliștii și apostolii aparținând neamului lui Israel. „*Biblia* – scria Gala Galaction – este primul și nemuritorul titlu de noblețe al poporului Israel. Cum poți să ridici între *Biblie* și Israel un zid despărțitor? Minunile, frumusețile, înțelepciunea și toată comoara mistică, pe care ne-am însușit-o noi creștinii de două mii de ani încoace, sunt opera și proprietatea acestui popor providențial.”

Ca și în întreaga sa operă literară, convingerile religioase ale lui Gala Galaction s-au sublimat într-o reverberație de mare profunzime și amplitudine ideatică, s-au răsfrânt în plan moral, umanitar, social și democratic, cu finalitate concretă. Și astfel, având ca premisă esența religiei creștine, dragostea lui Gala Galaction pentru poporul ales s-a concretizat într-o consecventă acțiune pentru buna conviețuire între români și evrei, pentru combaterea antisemitismului, pentru înțelegerea și sprijinirea idealului de renaștere a statului Israel. Edificatoare sunt articolele sale publicate în *Mântuirea* (1919-1922), *Lumea evree* (1919-1920), *Știri din lumea evreiască* (1924-1925), *Adam* (1919-1939).

O parte din articolele sale apărute în *Mântuirea* au fost reunite în volumul *Sionismul la prieteni*, București, Societatea anonimă de editură „Mântuirea”, 1919. Cele mai multe pagini din acest volum sunt consacrate lui Theodor Herzl (1860-1904), considerat „cel mai mare israelit din lumea contemporană”. În suita sa de articole, Gala Galaction expune substanța ideilor sioniste formulate de Theodor Herzl în celebra sa carte *Statul evreiesc*, apărută în 1895 și care a polarizat în jurul ei o neconținută frământare și afirmare de idealuri pentru reclădirea statului

Israel. Și în 1930, în volumul *În Pământul Făgăduinței*, Gala Galaction sublinia: „Concepția lui Herzl mi-a apărut, din capul locului, revoluționară și pasionantă, nu numai pentru cei direct interesați, dar pentru cugetătorul creștin, pentru teologul închinat studiilor sale și depozitarului sacru al Bisericii Universale“.

Sub genericul *Sionismul la prieteni*, articolele reproduse în volumul cu același titlu au fost publicate în ziarul *Mântuirea*, după cum urmează: nr. 77, 4 mai 1919, p. 1; nr. 80, 8 mai 1919, p. 1; nr. 82, 10 mai 1919, p. 1; nr. 85, 13 mai 1919, p. 1; nr. 87, 15 mai 1919, p. 1; nr. 91, 19 mai 1919, p. 1; nr. 95, 23 mai 1919, p. 1; nr. 98, 26 mai 1919, p. 1; nr. 102, 30 mai 1919, p. 1; nr. 106, 3 iunie 1919, p. 1; nr. 119, 16 iunie 1919, p. 1; nr. 122, 19 iunie 1919, p. 1; *Locurile sfinte*, nr. 100, 28 mai 1919, p. 1; *Sioniști creștini*, nr. 129, 26 iunie 1919, p. 1; *Herzl doarme întru slavă*, nr. 154, 27 iulie 1919, p. 1.

Volumul *Sionismul la prieteni* din 1919 se deschidea cu următoarea prefață semnată de A.L. Zissu:

„Fratele Galaction a avut tăria de suflet să ne aducă nouă evreilor, prinos. În arena urei și a disprețului și a indiferenței în care ne găsim, coboară cu frenezie creștinul, ca să aducă omagii făuritorilor credinței lui; omul, ca să aducă semenilor huliți mângâiere și îmbărbătare; democratul, ca să arate profunda lui înțelegere și admirație pentru năzuințele generoase ale poporului *Bibliei*, estetul, ca să cânte frumusețea reînvierii unui neam.

În țara necunoașterii desăvârșite a tot ce-i evreu și iudaism, cunoașterea adâncă, pe care o dovedește inițiatul Galaction și pe care nu se sfiește s-o manifeste, e o cheazăsie a neprefăcutei lui dragoste pentru noi. Acest eroism îl cinstește pe el și reabilitează indiferentismul față de noi, al intelectualității românești.

Paginile cari urmează și cari adăpostesc o caldă apologie a profetului iudaismului modern și o odă renașterii noastre vor fi nu numai o prețioasă călăuză pentru neevrei și chiar pentru mulți evrei, dar și – pentru ziua de mâine – un prețios document al conștiinței românești întunecate de ură și prejudecată. Căci, istoria literaturii românești, neputând ignora și exclude nici un rând de frumusețe făurit de misticul cântăreț al *Bisericii din Răzoare* va trebui să pomenească cu cinste și de acest rod al sufletului și talentului viitorului sacher Masoch al literaturii românești. Atunci, poporul român, cu cugetul deplin democratizat și cu sufletul neperversit, îl va binecuvânta pe Galaction pentru că a scutit românismul de muștrarea de a fi fost singurul pe pământ care ne-a aclamat dezrobirea lui Israel.

Și când ne vom întoarce în patria pentru care cultul îndoit al lui Galaction a inspirat cântului său accente atât de înălțătoare, galeria numelor neevreiești, cari au însemnat o dără pe răbojul vremii și un cuvânt generos în catastiful nostru, îi va da lui Galaction locul cuvenit.“

În 1914, la împlinirea unui sfert de veac de la săvârșirea din viață a lui Eminescu, printre scriitorii români, care au cinstit memoria marelui poet, s-a numărat și Gala Galaction. Se bucura de un real prestigiu, afirmat impetuos ca prozator în revista *Viața socială* a lui N.D. Cocea, în anii 1910-1911, ca și prin publicistica de superioare valențe intelectuale din *Viața românească* și *Flacăra*, dobândind cununa notorietății la apariția, în ianuarie 1914, a volumului de nuvele *Bisericiuța din Răzoare*, intrat în fondul de aur al operei sale literare. Contribuțiile eminesciene ale lui Gala Galaction au avut ca punct inițial articolul *Poezia lui M. Eminescu*, apărut în *Flacăra*, an. III, nr. 35, din 14 iunie 1914, p. 285, în care își propunea să definească, succint, cu volute metaforice, esența liricii sale prin reverberațiile profunde ale poeziilor de dragoste: „Îndeosebi, poeziile de iubire ale lui Eminescu mi se par, în acest domeniu, ca niște munți de-a pururi înveșmântați în omăt, în vis și în splendoare, de-a pururi înalți și neajunși, în răsăritul frumuseții și al poeziei. Au mai scris poezii de iubire și alți poeți și vor mai scrie – cât vor mai ține lumea aceasta și inima omenească. Pentru ce poezia lui Eminescu subjugă atât de dulce, atât de greu, simțirea noastră? Pentru ce ne simțim frânți în două și lacrimile ne umplu ochii, când citim *Despărțire*, *De ce nu-mi vii?* *Când amintirile?* [...] Și fiindcă trebuie să explicăm – deși nu izbutim să explicăm niciodată nimic – să încercăm a răspunde de unde atâta covârșitoare emoțiune în poezia lui Eminescu? Mie unuia mi se pare că din înfricoșatul prisos de nenoroc și de durere, din toată viața lui.“ La 4 iulie 1914, Gala Galaction ține o conferință despre *Viața și opera lui M. Eminescu*, care deschide manifestarea comemorativă *Eminescu*, organizată de Societatea Scriitorilor Români la Ateneul Popular din Cișmigiu, cum ne informează ziarul *Adevărul*, an. XXVII, nr. 8911, din 6 iulie 1914, p. 2.

Un moment important al anului comemorativ l-a înscris sinteza biografică a lui Gala Galaction intitulată *M. Eminescu*, apărută la București, în Editura Institutului „Flacăra“, în 1914. Împrejurările în care a scris această sinteză le-a evocat, mult mai târziu, în articolul *Când s-a împlinit un sfert de veac*, publicat în *Drapelul*, an. II, nr. 189, din 9 august 1945, p. 1: „Am scris-o sus la Academic, în sala de lectură, într-un timp când irișii din grădina Institutului erau în floare. Aveam la îndemână puține cărți informative, dar în inimă adunam, de ani de zile, aleanul și farmecul poeziei eminesciene. Am scris broșura aceea mai mult pentru amintirile și pentru duiosia mea, decât pentru editorul meu și clienții mei. Era o datorie intimă de care mă plăteam acum, om în rândul lumii, ca să acopăr reveriile copilăriei și adorația adolescentului, față de geniul nefericitului nostru poet.“ După cum însuși precizează într-un *Cuvânt introductiv* la ediția din 1914, Gala Galaction a reconstituit biografia lui Eminescu prin selectarea, ordonarea și clasificarea datelor

cuprinse în trei lucrări considerate cele mai informate la acea dată, și anume *Omagiul lui Mihai Eminescu* (București, Socec & Co., 1909, cu prilejul comemorării a douăzeci de ani de la moartea poetului, comemorare organizată la Galați), utilizând îndeosebi comunicările lui Corneliu Botez, *Viața lui Mihai Eminescu și Icoane, cugetări și fapte din viața lui Eminescu*; studiul lui N. Zaharia, *Mihai Eminescu, viața și opera* (1912) și mai ales *Amintiri despre Eminescu* (1914) de Teodor V. Stefanelli. În expunerea sa biografică, Gala Galaction stabilește șapte etape în viața poetului: *Eminescu mic copil* 1850-1858; *școlar* 1858-1863; *hoinar* 1863-1869; *student* 1869-1874; *funcționar* 1874-1876; *ziarist* 1876-1883; *bolnav* 1883-1889.

Dintre cele șapte capitole, numai primul, *Eminescu mic copil*, a fost publicat în *Flacăra*, an. III, nr. 35, din 4 iulie 1914, p. 28.

La apariție, sinteza biografică realizată de Gala Galaction s-a bucurat de o bună primire din partea celor mai prestigioase reviste literare ale vremii. În *Ramuri*, an. IX, nr. 10-11, 15 mai-1 iunie 1914, p. 1, se scria: „Răzîmându-se pe ceea ce e mai esențial în materialul biografic privitor la Eminescu și, în primul rând, pe interesantele *Amintiri* ale dlui Teodor V. Stefanelli, punând o minunată răbdare în fixarea unor anumite date, apropiindu-se cu o înaltă și cuvenită discreție de elementele gingașe care alcătuiesc domeniul intim al vieții lui Eminescu, topind amănuntele într-o scurtă și sistematică povestire unitară, întrebuițînd cea mai nimerită formă pentru o lucrare de felul acesta, căutând mereu să se apropie de adevărata faptură a lui Eminescu, dnul Galaction a dat publicului cititor o broșură care poate fi socotită ca cel mai bun câștig cu care ne alegem de pe urma sărbătoririi unui sfert de veac de la moartea lui Eminescu“. O apreciere obiectivă, cu sensuri pozitive, întâlnim în recenzia pe care C.Sp. Hasnaș o publică în *Flacăra*, an. III, nr. 34, din 7 iunie 1914, p. 285, precizînd inițial că „dl. G. Galaction, care știe să povestească cu căldură și sinceritate, și-a luat sarcina de a aduna în câteva pagini datele biografice cunoscute din viața poetului, punând astfel la îndemîna tuturor un însemnat mijloc în înțelegerea operei.“ Meritul lui Gala Galaction consta în faptul că „a căutat, în viața așa după cum au povestit-o alții sau a mărturisit-o arareori Eminescu însuși, să dezvăluie sufletul poetului și să fixeze câteva din trăsăturile sale caracteristice“. De asemenea, se sublinia că „dl Gala Galaction n-a făcut studii directe asupra izvoarelor, ci a cules, selecționînd, din cele relatate de alții; D-sa a făcut însă o diviziune nouă asupra subiectului și mai cu seamă a însuflat o viață nouă, evocatoare, unor momente din reconstruirea vieții nefericitului poet.“ În *Viața românească*, an. IX, nr. 7-8-9, din iulie-august-septembrie 1914, p. 285, sub inițialele Rd.S., Mihail Sevastos releva mai ales vibrația emoțională a expunerii lui Gala Galaction, admițînd că este „o biografie onestă și bine cumpănită; din diversitatea informațiilor asupra vieții lui Eminescu d. Galaction a ales pe cele necontestate și caracteristice. Dar, cu deosebire, fiecare rând, fiecare pagină aduce mărturie că d. Galaction s-a apropiat cu evlavie de mormanul de date și de referinți despre

Eminescu. Am cetit broșura dlui Galaction cu bucurie rară; până acum văzusem prea multe monografii ale oamenilor noștri mari, scrise cu nechibzuință sau cu nestăpănită poftă de câștig.

D. Galaction ne-a dat completă satisfacție. „Concluzia e o metaforă sugestivă: „D. Galaction s-a apropiat de mormanul lui Eminescu, în odăjdii, ca un preot bătrîn și cuvios la leturghie“.

După publicarea acestei sinteze, Gala Galaction a continuat să exploreze universul biografiei eminesciene, evocînd pe cei *Doi prieteni*, Eminescu și Creangă, în *Lumina*, an. II, nr. 347, din 19 august 1919, p. 1. La București, ține conferințele despre *Sărmanul Dionis*, cum ne informează ziarul *Măntuirea*, an. II, nr. 379 din 31 martie 1920, p. 2, și apoi despre *Poezia lui Eminescu*, consemnată de același ziar *Măntuirea*, an. II, nr. 395, din 21 aprilie 1920, p. 3. Peste cîtva timp, Gala Galaction va scrie o emoționantă rechemare lirică a dureroaselor momente trăite de Eminescu, în *Grădina Vărnăv din Botoșani*, cum se intitulează articolul publicat în *Flacăra*, an. VII, nr. 28 din 14 iulie 1922, p. 437, grădină martoră a suferințelor poetului, „cu capul pustiu și detunat“, din anul 1887: „În grădina aceasta, iluziunea e și mai puternică și armoniile fără de moarte ale poeziei lui Eminescu se materializează în fiecare creangă legănată și se revarsă în jgheabul ceasului de față, din fiecare boschet, cu grauri și cu mierle... Desigur că erau tot aici, în acele zile de mai, grele inimii, când cel mai nefericit copil al Botoșanilor, rău cărpitul, bolnavul și poate flămîndul Eminescu odihnea, pe banca aceasta, ruina vieții și a geniului său.“ În 1914, Gala Galaction a cunoscut, prin intermediul lui Alexandru Vlahuță, la Câmpulung, *Un conșcolar al lui Eminescu*, episod relatat în articolul astfel intitulat, apărut în *Adevărul literar și artistic*, an. V, nr. 184, din 15 iunie 1924, p. 3: „Era un om de peste 70 de ani. Fusese un renumit și sărbătorit profesor și acuma trăia retras, în acest frumos oraș de munte.“

În 1924, la împlinirea a treizeci și cinci de ani de la moartea poetului, Gala Galaction reeditează schița sa biografică, intitulînd-o *Viața lui Eminescu* (București, Biblioteca „Dimineața“, Editura „Adevărul“, 1924), cu același sumar, adăugînd numai mărturia că *Ne-am adus aminte de Eminescu încă o dată!*... În perioada frămîntată de după primul război mondial, se pare că singurul care a salutat apariția acestei noi ediții a fost George Baiculescu, în *Adevărul literar și artistic*, an. V, nr. 205, din 9 noiembrie 1924, p. 7, scriînd: „Viața poetului Mihai Eminescu, d. Galaction o împarte, cu prea puțină inexactitate, după anii vieții și după împrejurările externe care au jucat un rol hotărîtor în toată existența lui.“ Sunt „șapte capitole în cari abundă informațiuni destul de bine controlate, dar în cari se oglindește și opera întregă a poetului. Dl Gala Galaction, înțelegător de suflete și vremuri, a știut să redea viața lui Eminescu după o concepție cât mai apropiată realității.“

Gala Galaction a fost conștient că schița sa biografică nu putea depăși condiția unei încercări meritorii și de aceea își exprima speranța că alți exegeți, de deplină competență, vor dărui literaturii române vasta frescă a vieții marelui poet. În articolul *Istoria vieții și operei lui Eminescu*,

apărut în *Adevărul literar și artistic*, an. VII, nr. 291, din 4 iulie 1926, p. 1, afirma cu convingere: „Socot că nu stă departe de evidență ideea că Eminescu este vrednic de cununa unei biografii la nivelul geniului său. Viața lui Eminescu a fost multiplă, variată, pasionantă, tragică, aproape tot atât cât una din acele ficțiuni geniale pe care le admirăm la teatru sau în roman. E o nădejde caldă, în inima noastră, că într-o zi se va ridica dintre noi omul de mare talent și de vastă cultură literară și critică, artistul de talia unui Renan sau a unui Taine care să dăruiască literaturii românești dureroasa frescă a vieții lui Eminescu.“

Profeția lui Gala Galaction s-a adevărat, peste câțiva ani, în 1932, când G. Călinescu publică inegalabila sa *Viața lui M. Eminescu*. Într-o primă cronică de întâmpinare, publicată în *Cuvântul*, an. VIII, nr. 2521, din 28 aprilie 1932, p. 1, Perpessicius nu uita să precizeze că impresionanta exegeză a lui G. Călinescu a fost precedată de contribuția lui Gala Galaction:

„Singură mica «viață», proaspătă și astăzi, deși veche de două decenii, a părintelui Gala Galaction, mai rămânea să închine o smirnă pe care d. Călinescu o așează astăzi pe un adevărat altar critic și erudit“. Interesant de semnalat este faptul că Perpessicius, cu autoritatea sa de strălucit eminescolog, avea să recunoască, mult mai târziu, că cel ce a pus în discuție paternitatea poemei *Închinare lui Ștefan Vodă*, a fost Gala Galaction. După cum se știe, poemul cu acest titlu, tipărit pe o foaie volantă în timpul scrierii de la Putna din 15 august 1871, a fost atribuit de Teodor V. Stefanelli, în *Amintiri despre Eminescu*, nefericitului și bunului său prieten. În primul volum al monumentalei ediții critice *Opere de M. Eminescu*, din 1939, Perpessicius l-a reprodus cu titlul *Poemul Putnei*, printre postume. Însă în 1958, Perpessicius a fost informat, cu o pilduitoare colegialitate, de către D. Murărașu, că poemul a fost publicat în *Telegraful* din București, nr. 21, din 29 august 1871, cu titlul *La mormântul lui Ștefan cel Mare*, datat 15-27 august 1871, semnat de D. Gusti. Așadar, paternitatea poemului a fost stabilită și Perpessicius avea să precizeze acest fapt în articolul: „*Poemul Putnei*“: *o postumă mai puțin?*, inclus în volumul *Eminesciana*, apărut la Editura Minerva, în 1971, p. 261. Cu o exemplară corectitudine istorico-literară, Perpessicius îi recunoștea lui Gala Galaction meritul de a fi chemat pe cei competenți să clarifice această problemă: „Încă din 1914, la puțin timp după apariția lui Stefanelli, părintele Gala Galaction, pornind de la relatările memorialistului, se opera, în preafrumoasa carte ce închina vieții lui Eminescu, cu explicabilă tulburare în fața acestei «ode adânc emoționante», care, «deși inconsistentă», în întregimea ei, «părând să fie scrisă» «dintr-o dată și nemairevăzută», era totuși plină de «umbre și adâncimi vrednice de Eminescu». «Această odă – mai adăuga – în privința paternității căreia dl. Stefanelli are astăzi îndoieli, nu poate să fie decât de Eminescu.» Și după ce citează magnifica primă strofă («Și strunele pleznite și harfa desfăcută / În salcia pletoasă pe care atârna / L-a Isterului răpe, acuma este mută / Și cântul ei de aur nu pot a-l deștepta...»), cu gravele ei

acorduri de orgă, preludând o mare cantată, pe care le apropie de cunoscutele versete din psalmul *La râul Babilonului*... și, după ce afirmă că «în felul acesta numai Eminescu putea să înceapă», încheia cum nu se poate mai judicios: «Critica ar face un serviciu literaturii noastre și admiratorilor lui Eminescu dacă ar examina această poezie și s-ar pronunța definitiv asupra dreptului ei de a fi socotită ca o producție a lui Eminescu.“

PIATRA DIN CAPUL UNGHIULUI

Începând din 1920, Gala Galaction se dedică unei vaste și migăloase munci de traducere a *Bibliei*, întreprindere grea, care va dura aproape două decenii, dăruind Bisericii Ortodoxe Române și credincioșilor ei Cartea Sfântă într-un adevărat monument de limbă românească. Revenirea la preocupările teologice capătă însă, după 1920, o preponderanță din ce în ce mai mare, un ritm absorbant, înscriind un moment crucial în drumul vieții și operei scriitorului. Pasiunea cu care se dăruie tălmăcirii *Bibliei* îl captează în așa măsură încât îl determină să se consacre, nemijlocit, slujirii Altarului. Și astfel, în toamna anului 1922, la vârsta de 43 de ani, Gala Galaction ia hotărârea să intre complet și definitiv în cinul clerical, să îmbrace reverenda și stiharul preoțesc. „Era un gând care se izbândea după douăzeci și cinci de ani de pregătiri, de așteptări, de amânări, de răzgândiri, dar de neîncetată și tainică ascensiune“, mărturisea scriitorul în *Scrisori către Simforoza* (IV), în *Viața românească*, an. XV, nr. 7, iulie 1923, p. 62. La 20 septembrie 1922 a fost uns diacon, iar a doua zi, 21 septembrie 1922, a fost hirotonit preot.

Hotărârea lui Gala Galaction de a se preoși se pare că a fost determinată, într-un anume sens, și de nemulțumirea sa față de o seamă de aspecte negative ale vieții clericale de la noi. În lumea fecțelor bisericești el observase „o imensă pagină de sufletească, o crescândă apostazie de sus și până jos“, cum notează în cea de a patra *Scrisoare către Simforoza*, amintită mai sus, în care evocă împrejurările hirotonirii sale. Gala Galaction își propunea să acționeze, prin mijloace personale, pentru a asana viața clericală din acel timp, pentru a o curăți de moravuri decăzute și practici reprobabile. El spera că, pătrunzând în interiorul cinului clerical, va putea, mai ales prin exemplul personal, să îndrepte pe frații săi întru Domnul pe făgașul unei conduite morale superioare, de demnă ținută ecleziastică și civică, pe calea unei elevații spirituale și sufletești, nu numai în sens teologic, religios, ci și în direcția acumulării unei culturi filosofice, literar-artistice și științifice. Parțial, a izbutit să realizeze acest lucru, prin eforturi persuasive, fie de la persoană la persoană, fie prin intervenții directe în soboarele preoțești, sau pe cale publicistică, prin articole sau broșuri aparte.

Cartea *Piatra din capul unghiului. Scrisori teologice*, București, Tipografiile Române Unite, a fost prilejuită de cazul preotului Teodor Popescu de la biserica Sf. Ștefan, zisă „Cuibu-cu-barză”, din București, care se făcuse vinovat în fața Sfântului Sinod de schismă, de acțiuni reformiste. Preotul declarase că refuză să mai execute acea parte din oficierea slujbei religioase care-i învestește pe sfinți cu misiunea de soli ai oamenilor muritori pe lângă Tronul Cereș. După caterisirea acestui preot, se produsese însă o adevărată agitație publică, pro și contra, la care se alăturase și o serie de fețe bisericești. Gala Galaaction intervine și el în polemică, publicând suita de foiletoane *Cazul de la Biserica „Cuibu-cu-barză”*, în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6187, 30 ianuarie 1924, p. 3; nr. 6188, 31 ianuarie 1924, p. 3; nr. 6189, 1 februarie 1924, p. 3; nr. 6190, 2 februarie 1924, p. 3; nr. 6191, 3 februarie 1924, p. 3. Aceste foiletoane au fost reproduse apoi în volumul *Piatra din capul unghiului*, în care Gala Galaaction alcătuiește o amplă expunere a principiilor de bază ale religiei ortodoxe.

În *Solidaritatea*, an. VI, nr. 10-11-12, din aprilie 1926, p. 221, volumul a fost prezentat ca un „adevărat breviar de credință ortodoxă”. În *Noua revistă bisericească*, an. VIII, nr. 3, iunie 1926, p. 46, volumul era criticat pe motiv că ar discredita preoțimea ortodoxă, ceea ce nu era adevărat.

MEDITARE LA RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ ADICĂ LA „TATĂL NOSTRU”

A apărut mai întâi sub semnătura Duhovnicul Grigorie, cu titlul *Cartea creștinului ortodox sau Meditare la Rugăciunea Domnească*, București, Tipografia „Națională” Jean Ionescu & Co, 1926. Pe copertă se menționa: „Se vinde pentru strângerea de fonduri pentru construcția bisericii Sf. Împ. Constantin și Elena, București, Grivița, Puțul lui Crăciun”.

O a doua ediție, cu titlul *Meditare la Rugăciunea Domnească adică la „Tatăl Nostru”*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1927, are o prefață a P. Sf. Episcop Dr. Grigoie Gh. Comșa al Aradului:

„Așa suntem noi oamenii: visăm fericiri viitoare și dăm uitării fericirea clipei de față. Dar și mai rău este când atât fericirea de acum cât și cea viitoare o căutăm în vremelnicile sfâșietoare de oameni.

De aceea, iubite și bunele creștine, vino și citește gândurile creștinești ale învățatului și iscusitului duhovnic Grigorie, care nu este altul decât de Dumnezeu însuflețitul părinte Grigorie Pișculescu, cunoscut sub numele literar de Gala Galaaction, profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău. Să te bucuri, creștine, că părintele Grigorie ne-a făcut cinstea

să scrie pentru noi această cârtică, din care vom vedea cât de departe stăm de dreptul de a zice lui Dumnezeu: *Tatăl Nostru*.

Așteptăm îndreptări în multe inimi prin citirea acestor meditații. Ele sunt bune și pentru intelectuali, căci cei cari le vor citi, vor deveni mai buni, vor înțelege că sunt frați, cum citim la Matei c. 23.

Ne bucurăm că prin aceasta înfăptuim și o dorință a intelectualilor mireni din adunarea eparhială a Aradului, care chiar în anul acesta a hotărât ca în «Biblioteca Creștinului» să se tipărească lucrări și pentru intelectuali. Forma ușoară și limba plastică ajută ca meditațiile să poată fi citite cu folos de către toți.

Închei, făcând cunoscut că părintele Gala Galaaction e vrednic să ne rugăm pentru dânsul, ca Dumnezeu să-l ajute a traduce și *Vechiul Testament*, după ce *Noul Testament* a apărut deja în traducerea aceluiași autor.”

În *Luminătorul*, an. LXI, nr. 6, din 15 martie 1928, arhimandritul I. Scriban arată că expunerea lui Gala Galaaction „este scrisă cu mult meșteșug, cu miez și cu cheag de multă lumină”.

RĂBDARE ȘI NĂDEJDE

Conferință ținută deținuților de la Închisoarea Chișinău în ziua de 25 martie 1928.

Sub egida Ministerului Justiției, Direcția Generală a închisorilor, în „Biblioteca de moralizare a deținuților”.

Broșura mai cuprinde:

Mântuirea sufletului prin Iisus Christos. Conferință ținută la Închisoarea din Chișinău în ziua de 19 februarie 1918 de Pr.Gh. Ținică;

Învierea omului prin Iisus Christos. Conferință ținută la Închisoarea din Chișinău în ziua de 26 februarie 1928 de Pr.Gh. Ținică.

La sfârșitul broșurii se scrie „Spre știință: Pildele și sfaturile trecute pe fiecare pagină sunt luate din broșura *Pilde și sfaturi înțelepte* culese de dl. Simion E. Niculescu”

VLAHUȚĂ

București, „Vremea”, 1944

Cartea cuprinde câteva articole în care Gala Galaaction evocă pe autorul *României pitorești*:

„*Scrie-ne ceva despre Vlahuță*”, în *Flacăra*, an. III, nr. 21, 8 martie 1994, p. 174;

Amintiri despre Vlahușă, în *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 488, 13 aprilie 1930, p. 1;

Dragoslovenii lui Vlahușă, în *Vremea*, nr. 708, 25 iulie 1943, p. 4;

Gândind la Alexandru Vlahușă, în *Săptămâna CFR*, an. V, nr. 38, 20 februarie 1944, p. 5.

În această carte nu au fost incluse articolele lui Gala Galaction:

Acolo s-ar fi convenit să fie mormântul lui Vlahușă, apărut în *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 570, 8 noiembrie 1931, p. 1;

Icoana lui Alexandru Vlahușă, în *Steluța*, an. I, nr. 3, 1 iulie 1932, p. 11.

O LUME NOUĂ

Printr-un mod specific gândirii sale, Gala Galaction a atribuit creștinismului funcții sociale, adaptându-le marilor sale principii de umanitate. În concepția sa, creștinismul se dedică în primul rând durerilor populare. Teoretizarea acestei concepții o întâlnim încă din prima perioadă a activității sale creatoare, în articolul *Mireasa Domnului la masa lui Irod*, apărut în *Flacăra*, an. I, nr. 30, din 12 mai 1912, p. 236, în care revela că „Iisus Christos a fost și este al săracilor“, „a fost și este al dezmoștenișilor“, „a fost și este al tuturor împovărașilor și nedreptățișilor“.

Gala Galaction prezintă unul dintre cele mai interesante cazuri în care, pornindu-se de la concepția creștinismului închinat durerilor populare, s-a ajuns la o atitudine de sinceră simpatie față de viața, frământările și aspirațiile maselor muncitoare, de încredere declarată în lupta pentru dreptate și libertate a celor asupriți. Cheia cu care putem pătrunde și înțelege această structură unică prin nota ei specifică ieșită din comun ne-o oferă articolul său *La mormântul lui Frimu*, apărut în ziarul *Chemarea*, an. II, nr. 17, din 20 aprilie 1919, p. 1, articol care constituie o tulburătoare autoanaliză. Meditând în fața mormântului acestui luptător socialist, Gala Galaction își mărturisește zbuciumul lăuntric, pendularea între două credințe, cea creștină și cea socialistă, pe amândouă dorind să le îmbrățișeze și să le slujească cu sinceritate, în egală măsură, conciliere care – și scriitorul însuși era conștient de acest lucru – este practic imposibilă „Scump prieten, inimă fierbinte și suflet de apostol! se adresează Gala Galaction – Ai voit să măntuiești pe frații tăi, ai voit binele poporului, ai voit să potrivești cu rindeaua ta – tâmplar sublim – nodurile și scrijeliturile blestematei trupine sociale! Te priveam întotdeauna cu drag și cu admirație. Iubeam avântul tău, veneram sfânta ta sinceritate și mă plecam adânc, cum mă voi pleca întotdeauna, înaintea crezului tău socialist. Dar de ce nu pot să-l spun și eu pe de rost, convins și tare, cum îl spuneai tu? De ce, dându-ți ție și tovarășilor tăi toată inima mea, nu pot să vă dau și înregimentarea mea?“ Scriitorul nu se poate

integra cu totul în rândurile luptătorilor pe care îi admiră, deoarece nu se poate dezlega de legământul făcut în fața Sfântului Altar: „Mi-am dat cuvântul și credința mea în mod irevocabil celui mai mare dintre voi toți, care ați murit și veți mai muri în spânzurători și în pușcării“, adică lui Iisus Christos, a cărui crucificare o vede ca simbol al supremei jertfe.

Încă de la începutul activității sale, Gala Galaction a infuzat creștinismului său un sens activ, i-a imprimat o direcție polemică. Astfel, în evocarea *Narcișii*, publicată în *Flacăra*, an. II, nr. 24, din 23 martie 1913, p. 180, preciza: „Creștinismul meu este astăzi social și polemic“. Atitudinea sa polemică s-a îndreptat împotriva nedreptăților și inegalităților sociale, împotriva celor ce purtau pe față trufia bogăției nemuncite, împotriva profitorilor venali și a corupției, dominantă și în perioada contemporană. Începând din 1919, Gala Galaction devine un colaborator de frunte al ziarelor *Socialismul*, *Chemarea*, *Lumea nouă*, *Cuvântul liber*, *Avântul*, *Luptătorul*, în anii următori rămânând la fel de credincios publicațiilor cu caracter democratic.

Articolele sale din această perioadă le-a reunit în volumul *O lume nouă*, apărut în București, la Editura „Cugetarea“, în 1919, cu următorul cuprins:

O lume nouă, în *Socialismul*, an. IX, nr. 129, 7 iulie 1919, p. 1;

Oglindă ca a noastră, în *Flacăra*, an. II, nr. 12, 5 ianuarie 1913, p. 89;

Ad virginem redeuntem, în *Flacăra*, an. II, nr. 27, 20 aprilie 1913, p. 209;

Profir & Policarp, în *Chemarea*, an. II, nr. 27, 12 mai 1919, p. 1;

nr. 41, 26 mai 1919, p. 1; nr. 75, 30 iunie 1919, p. 1;

Întâi Mai, în *Chemarea*, an. II, nr. 34, 19 mai 1919, p. 1;

Puterea celor mulți, în *Chemarea*, an. II, nr. 60, 15 iunie 1919, p. 1;

La mormântul lui Frimu, în *Chemarea*, an. II, nr. 17, 20 aprilie 1919, p. 1;

Ieșind de la Mecena, în *Lumea evree*, an. I, nr. 14, 16 august 1919, p. 14;

Manifestul lui Romain Rolland, în *Chemarea*, an. II, nr. 89, 14 iulie 1919, p. 1.

La apariția volumului, Andrei Braniște arăta, în *Cuvântul liber*, an. I, nr. 29, din 21 martie 1920, p. 28, că „*O lume nouă* aduce idei frumoase, idei înalte, cari se vântură în discursurile însuflețite ale marilor vizionari socialiști“. În cronică sa din *Socialismul*, an. XIV, nr. 78, din 11 aprilie 1920, p. 2, Ion Pas spunea despre Gala Galaction: „Prietenul nostru e scriitorul prin excelență cetățean în deosebire de toți ceilalți cari ținând un condei în mână se complac în cea mai lamentabilă indiferență față de frământările atât de multiple cari preocupă azi masele“. Andrei Braniște a revenit asupra volumului *O lume nouă*, într-un comentariu mai amplu publicat în *Viața românească*, an. XII, nr. 2, aprilie 1920, p. 330, în care scria: „D. Galaction a înțeles nota vremii noastre și datorită unui scriitor în asemenea împrejurări [...]. Scriitorii noștri, în majoritatea lor, cred că pot continua firul întrerupt brusc în august 1916. Uită că de atunci și

până acum s-a dărâmat o lume și s-a clădit alta. Uită că, în doi ani, fiecare suflet a evoluat, s-a schimbat temeinic și a început să întrezărească idealurile în fața cărora rămănea orb până acum. Nu simt că cititorul vrea altceva, mai mult decât o descripție corectă; ceva mai viu, mai complicat, mai aproape de sufletul și frământările lui, ceva, în care să se răsfrângă viața de azi. Ceva din aceste preocupări sociale – puțin firește – se întrevăde în broșura dlui Galaction. Artistul acesta care visa, care rătăcea în lumea din *Copca Rădvanului*, pe care-l interesa idila din *De la noi, la Cladova*, trăiește pe pământ, între noi și e pătruns de fiorii care agită mulțimea. În finalul comentariului său, Andrei Braniște aprecia: „Lirismul avântat, pe care-l răspândește Galaction în rândurile despre *Întâi Mai*, în evocarea procesiunii *La mormântul lui Frimu*, în sugestiva redare a *Puterii celor mulți*, în frumosul articol despre *Manifestul lui Romain Rolland*, sau în minunata, simbolică povestire a lui Corneliu, din dialogul *leșind de la Mecena*, lirismul acesta bogat, larg, împărtășit cu dărnicia unui prodig, creează cărții atmosfera îmbietor de caldă a unui imn întru slăvirea lumii noi”.

Volumul *O lume nouă* a apărut într-o nouă ediție, București, Editura Partidului Social-Democrat, 1946, cu un sumar îmbogățit, adăugând ciclul *Siluite de o clipă*:

Cea dintâi, în *Socialismul*, an. IX, nr. 160, 11 august 1919, p. 1;
Pâinea & Co., în *Socialismul*, an. IX, nr. 252, 16 februarie 1919, p. 1;
Într-o seară, în *Socialismul*, an. IX, nr. 186, 8 septembrie 1919, p. 1;
Erau sute, erau mii apare cu titlul *Mitingul de la Dacia*, în *Socialismul*, an. IX, nr. 245, din 9 noiembrie 1919, p. 1.
„Batalioane a plebei proletare”, în *Socialismul*, an. IX, nr. 292, 26 decembrie 1919, p. 1;
Poartă o șapcă neagră..., în *Socialismul*, an. IX, nr. 219, 6 octombrie 1919, p. 1;
„Noi țărani de la țară...”, în *Socialismul*, an. IX, nr. 220, 13 octombrie 1919, p. 1, și nr. 227, 19 octombrie 1919, p. 1;
Preotesele Venerii, în *Socialismul*, an. X, nr. 89, 26 aprilie 1920, p. 1;
Între „Capșa” și Palat, în *Socialismul*, an. IX, nr. 234, 27 octombrie 1919, p. 1.

De asemenea, ediția din 1946 reproducea, în *Anexe*, următoarele articole:
Ziua de Armîndeni, în *Jurnalul de dimineață*, 2 mai 1946, p. 1;
Poet și proletar, în *Chemarea*, an. II, nr. 82, 7 iulie 1919, p. 1;
Literatură pentru cei mulți și dornici, în *Socialismul*, an. IX, nr. 153, 4 august 1919, p. 1;

În anul nou sosit, în *Libertatea*, an. II, nr. 415, 31 decembrie 1945, p. 1;
Rechemând pe Romain Rolland, în *Jurnalul de dimineață*, an. VIII, nr. 358, 4 februarie 1946, p. 1.

Ediția din 1946 a volumului *O lume nouă* se deschidea cu următoarea prefață, semnată de I.R. Șomuz, intitulată *Gala Galaction și socialismul*:
„Mi se întâmplă uneori ca pe stradă privirea să-mi fie izbită de silueta în haine preoțești a scriitorului Gala Galaction. Mă uit atunci lung la

barba albă de patriarh, la ochii migdalați în ale căror catifelate ape se înmănușe atât de ciudat extazul și blânda malițiozitate, căutătura spre interior a creștinului și căutătura spre exterior a scriitorului. Și nu-mi pot stăpâni o nedumerire. Ce caută acest om rar, această personalitate într-adevăr excepțională, în peisajul destul de scarbăd al literelor române?

Imensa majoritate a literaților noștri contemporani a dus o existență, dacă nu idilică, în orice caz de o tihnă bugetivă, lipsită de prea adânci experiențe interioare, și cu o linie prea puțin zbuciumată în viața cea de toate zilele. Poate cineva să nu fie în totul de acord cu drumurile bătătorite de Gala Galaction și de rosturile la care s-a oprit acesta, socotindu-le ca limanul izbăvitor al împlinirii sale. Dar cine este acela care nu rămâne impresionat de înalta ținută spirituală a omului și a scriitorului, de linia chinuită a căutărilor sale întru atingerea unui ideal? Omul, literatul și preotul s-au întrepătruns atât de desăvârșit, încât formează o aceeași ființă. Și totuși, este la scriitor o obiectivitate atât de strictă de artist autentic ce ar fi de dorit s-o vedem la mulți literați laici. Cu Galaction se repetă într-o anumită măsură cazul lui Tolstoi, despre care Paul Zarișopol spunea că a fost «artist fără voce» chiar atunci când el voia numai să fie un căutător de Dumnezeu și un predicator moralizator.

Trăim într-o vreme când mulți intelectuali, cari n-au avut niciodată nimic comun cu socialismul, își descoperă subit vechi înclinări socialiste. Mai mult, aceștia devin agresivi, în atitudinile lor de neofiți se arată mai dogmatici și mai rigizi decât marxiștii cu experiență și state de serviciu. Gala Galaction care are foarte vechi legături cu socialismul – de pe vremea adolescenței sale, când frecvența celebra «Sală Sotir», și de pe vremea tinereții sale, când scria la *Viața socială* – este însă un om modest și un intelectual cinstit. Vorbind ziarului *Libertatea poporului* din Arad, Galaction, după ce a evocat o seamă de amintiri, a arătat care sunt legăturile dintre creștinism și socialism fără ca să meargă însă până acolo, cum fac unii neofiți cu zel suspect, de a identifica socialismul cu creștinismul:

«... Creștinismul este în primul loc o comoară a inimei și o problemă între Dumnezeu și om. Socialismul este o învățătură omenească, un sistem pământesc, dar generos și, într-un chip ciudat, rudă cu creștinismul. Un creștin pornind de la concepția sa suprapământescă se poate întâlni și trebuie să se întâlnească, cinstit și frățeste, cu un socialist, care în chip practic dorește și el frăția între oameni, în stăpânirea dreaptă a bunurilor vieții și sănătatea morală pentru toți semenii săi. Ceea ce spun eu, este desigur un chip de a concretiza socialismul prea impropriu și poetic. Dar, așa simt și așa-l trăiesc de când eram de 16 ani. Față în față cu doctrina sistematică socialistă și față în față – așa zice – cu vocabularul tehnic socialist, simțirile și caracterizările mele sunt primitive... Când sunt mai bun și mai creștin în inima mea, bag de seamă că sunt un adevărat socialist. Și, când mă bucur de simțirea mea socialistă și deschid brațele mele în fața lumii suferinde și dezmoștenite, înțeleg că nu fac altceva decât să fiu pe calea poruncilor creștine. Socialismul nu trebuie redus și

confundat în nici un fel cu concepția creștină. Dar, nu se poate concepție creștină care să nu implice larg în ea ideologia și practica socialistă.»

Prin această limpede delimitare, Gala Galaction a adus un mare și real serviciu atât socialismului cât și creștinismului. El a arătat că un creștin poate și trebuie să fie socialist, fără însă ca să rezulte de aici că și reciproca este exactă; adică nu este implicit ca un socialist să fie un adept al metafizicii creștine. Socialismul și creștinismul sunt concepții despre lume ce stau pe planuri diferite, însă se ating pe un anumit plan al desăvârșirii condiției omenești.

Adăugăm că interesantele mărturisiri ale lui Gala Galaction au fost făcute ziarului socialist din Arad cu prilejul prezenței sale în acel oraș unde a conferențiat despre *Originile biblice ale democrației* și unde a fost sărbătorit cu multă însuflețire de cetățenii orașului.“

CUPRINS

<i>Notă la volumul al VI-lea</i>	5
MINUNEA DIN DRUMUL DAMASCULUI	7 (373)
APOLOGIA UNEI LEGI ȘI MAI PRESUS DE EA: A UNUI PRINCIPIU	43 (390)
SIONISMUL LA PRIETENI	67 (391)
I-XII	69 (391)
Locurile sfinte	99 (391)
Sioniști creștini	101 (391)
Herzl doarme întru slavă	104 (391)
VIAȚA LUI EMINESCU	107 (393)
Ne-am adus aminte de Eminescu încă o dată!... ..	109 (393)
Cuvântul introductiv din anul 1914	112 (393)
Diferite epoci în viața lui	116 (393)
Eminescu mic copil (1850-1858)	116 (393)
Eminescu școlar (1858-1863)	120 (393)
Eminescu hoinar (1863-1869)	124 (393)
Eminescu student (1869-1874)	136 (393)
Eminescu funcționar (1874-1876)	146 (393)
Eminescu ziarist (1876-1883)	149 (393)
Eminescu bolnav (1883-1889)	154 (393)
PIATRA DIN CAPUL UNGHIULUI. Scrisori teologice	159 (397)
Spre mai multă claritate	161 (397)
I-XX	163 (397)
Cazul de la Biserica „Cuibu-cu-Barză“	236 (397)
I. Problema, în general	236 (397)
II. Clasificarea opiniunilor exprimate	238 (397)
III. „Amicus Plato...“	241 (397)
IV. Adevărul, până la capăt	243 (397)
V. Pe dosul broderiei	247 (397)
MEDITARE LA RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ ADICĂ LA „TATĂL NOSTRU“	251 (398)
Rugăciunea Domnească	253 (398)
I. Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău! ..	255 (398)

2. Vie împărăția ta!	258 (398)
3. Facă-se voia ta, precum în cer așa și pe pământ!	261 (398)
4. Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi	264 (398)
5. Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri	266 (398)
6. Și nu ne duce pre noi în ispită	268 (398)
7. Ci ne izbăvește de cel viclean	270 (398)
RĂBDARE ȘI NĂDEJDE	273 (399)
VLAHUȚĂ	279 (399)
Cum începem	281 (399)
„Scrie-ne ceva despre Vlahuță“	283 (399)
Amintiri despre Vlahuță	286 (399)
Dragoslovenii lui Vlahuță	290 (399)
Gândind la Alexandru Vlahuță	295 (399)
O LUME NOUĂ	297 (400)
O lume nouă	299 (400)
Oglindă ca a noastră	301 (400)
Ad virginem redeuntem	305 (400)
Profir & Policarp	309 (400)
I. La un aperitiv	309 (400)
II. La un pahar cu ceai	312 (400)
Întâi Mai	319 (400)
Puterea celor mulți	321 (400)
La mormântul lui Frimu	323 (400)
Ieșind de la Mecena	326 (400)
Manifestul lui Romain Rolland	331 (400)
SILUETE DE O CLIPĂ	335 (400)
Cea dintâi	335 (400)
Pâinea & Co.	337 (400)
Într-o seară	340 (400)
Erau sute, erau mii... ..	342 (400)
„Batalioane a plebei proletare“	344 (400)
Poartă o șapcă neagră... ..	347 (400)
„Noi țărani de la țară...“	349 (400)
Preotesele Venerei	351 (400)
Între „Capșa“ și Palat	354 (400)
ANEXE	357 (400)
Ziua de Armindenii	357 (400)
Poet și proletar	359 (400)
Literatură pentru cei mulți și dornici	361 (400)
O audiență în 1919	363 (400)
În anul nou sosit... ..	366 (400)
Rechemând pe Romain Rolland	367 (400)
<i>Note și comentarii</i>	<i>371</i>

VERIFICAT
2011

Redactor: DACIANA VLĂDOIU
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ